T. E. LAWRENCE

ÇÖLDE İSYAN

OSMANLI ORTADOĞU'YU NASIL KAYBETTİ?

ÇEVİRİ: OĞUZ SATIR

Kronik

ÇÖLDE İSYAN
Osmanlı Ortadoğu'yu Nasıl Kaybetti?

—

T. E. LAWRENCE

KRONİK KİTAP: 391
Gizli Teşkilatlar Serisi: 16

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

SERİ EDİTÖRÜ
Polat Safi

EDİTÖR
Mehmet Akif Koç

ÇEVİRİ
Oğuz Satır

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Mayıs 2023, İstanbul

ISBN
978-625-6989-56-6

ORİJİNAL ADI
Revolt in the Desert, 1927

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

T. E. LAWRENCE

ÇÖLDE İSYAN

OSMANLI ORTADOĞU'YU NASIL KAYBETTİ?

ÇEVİRİ: OĞUZ SATIR

Kronik

T. E. LAWRENCE

Thomas Edward Lawrence, 1888'de Galler'de dünyaya geldi. 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle İngiliz Ordusu'na gönüllü olarak katıldı. Daha sonra Mısır'daki Arap İstihbarat Bürosu'nda görevlendirildi. Arapların Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanarak bağımsızlık yoluna girdiği 1915 Arap İsyanı'nın kilit isimlerinden biri oldu. Arap coğrafyasındaki başarılarından ötürü Arabistanlı Lawrence olarak da bilinen Lawrence, geçirdiği bir trafik kazası sonucunda 1935'te öldü.

OĞUZ SATIR

1991 yılında Eskişehir'de doğdu. Lisansını Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde; yüksek lisansını İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Tarih Bölümü'nde tamamladı. Halen Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmakta ve yine aynı üniversitede yakınçağ tarihi alanında doktorasını yapmaktadır. Timothy W. Ryback'ten *Hitler'in Özel Kütüphanesi*, Alice Miller'dan *Sürgün Bilgi* ve Niall Ferguson'dan *Kıyamet* kitaplarının da çevirmenidir.

İÇİNDEKİLER

	GİRİŞ	7
	ÖNSÖZ	13
I	STORRS CİDDE'YE GİDİYOR	15
II	FAYSAL'A GİDİŞ	22
III	FAYSAL VE MAİYETİ	33
IV	YENBU'NUN ETRAFINI KOLAÇAN	42
V	FAYSAL KUZEYİ VURUYOR	53
VI	TAKTİKLER VE STRATEJİLER	67
VII	SURİYE'YE REVAN OLMAK	80
VIII	ÇÖLÜN TA KENDİSİ	89
IX	KABİLE ZİYAFETLERİ	98
X	BEDEVİLER VE BEDEVİ HAYATI	108
XI	DENİZE DEK SAVAŞ	119
XII	AKABE, SÜVEYŞ, ALLENBY	129
XIII	KENDİMİZE ÇEKİ DÜZEN VERİYORUZ	135
XIV	DÜŞMANI KANDIRMAK	140
XV	DEMİRYOLUNDA MAYINLAR	149
XVI	ZAFER VE GANİMET	155
XVII	KAFAMIZI TOPLAMAMIZ	164
XVIII	YENİDEN HATLARA DÖNÜŞ	169

XIX	TÖREN VE AĞIT	176
XX	KÖPRÜYE YARIŞ	184
XXI	BİR TRENİ YAKALAYIŞ	193
XXII	DÜNYAYA DÖNÜŞ	201
XXIII	TAFİLE İÇİN SAVAŞ	210
XXIV	KIŞ BİZİ BİTİRDİ	222
XXV	MAAN KUŞATMASI	235
XXVI	DAWNAY ŞAM'A SALDIRIYOR	244
XXVII	NAKİL VE İKMAL	249
XXVIII	BUXTON VE İMPARATORLUK DEVE BİRLİĞİ	258
XXIX	KİRLİ ÇAMAŞIRLARIMIZI YIKAYIŞIMIZ	271
XXX	ÖNCÜ BİRLİKLERDE	275
XXXI	ANAHATLARI KESTİK	286
XXXII	BİR İLERİ BİR GERİ ÇARPIŞMALAR	298
XXXIII	KRALİYET HAVA KUVVETLERİ İMDADIMIZDA	304
XXXIV	TÜRKLER ÇÖKÜYOR	313
XXXV	İNGİLİZLERE KATILIŞ	325
XXXVI	ŞAM'A GİRİŞ	332
XXXVII	DERME ÇATMA HÜKÜMET	337
	DİZİN	341

GİRİŞ

"Arap, bir fikir üzerinde bir ipin üzerindeymişçesine sallanabilirdi; zira aklının söz verilmemiş bağlılığı onu itaatkâr bir hizmetkâr yapardı. Başarı ve onunla birlikte sorumluluk, görev ve taahhütler gelene kadar hiçbir şekilde bu bağdan kurtulamazdı. Sonra fikir gitti ve iş bitti —harabe halinde. Bir itikata sahip olmadan, dünyanın zenginlikleri ve zevkleri gösterilerek dünyanın dört bir yanına götürülebilir (ama cennete değil); ancak bu şekilde yönlendirilen yolda, başını yaslayacak hiçbir yeri olmayan ve rızkı için sadaka veya kuşlara muhtaç bir fikir peygamberine rastlasa, o zaman servetini onun ilhamı için terk eder. O, bu fikrin iflah olmaz çocuğudur; beceriksiz ve renk körüdür; bedeniyle ruhu sonsuza dek ve kaçınılmaz olarak uyuşmayandır. Aklı tuhaf ve karanlıktır; depresyon ve coşkuyla dolu, kuraldan yoksundur; fakat dünyadaki diğer herkesten daha şevkli ve inancı daha mümbittir. Hayalin en güçlü güdü, sonsuz bir cesaret ve çeşitlilik süreci ve sonunun da hiçlik olduğu başlangıçların insanıdır. Su kadar kararsızdır ve su gibi belki de nihayetinde üstün gelebilir. Hayatın şafağından beri, birbirini izleyen dalgalar halinde insan etine hücum etmektedir. Her dalga kırılmıştır, fakat tıpkı deniz gibi, vurduğu kayadan ancak toz alabilmiştir. Öyle ki, asırlar öncesinden bir gün, maddi dünyanın bir zamanlar olduğu yerde kontrolsüz bir şekilde yuvarlanabilir ve Tanrı, o dalgaların hüviyetinde hareket edebilirdi. Böyle bir dalgayı (bundan azını değil) yükselttim ve bir fikrin soluğu önünde yuvarladım, ta ki zirvesine ulaşana ve Şam'a vurana kadar. Kazanılmış şeylerin direnciyle geri püskürtülen o dalganın kıyıya vuruşu, zamanı geldiğinde denizin bir kez daha yükseleceği bir sonraki dalgayı tahrik edecektir."

T. E. Lawrence'ın tuhaf ve hâlâ gizemini koruyan kişiliği, savaşın gerçek kahramanlarının yer aldığı küçük galerinin en bilineni değilse bile, kesinlikle en şöhretlisi haline geldi. Etkileyici olmayan, oldukça çalışkan, yirmi altı yaşındaki bu genç adam, savaşın ilk günlerinde fiziksel olarak askerlik hizmetine uygun olmadığı gerekçesiyle geri çevrilmişti. Onu reddeden yetkililer affedilebilir; çünkü Lawrence'ın kendisi bile onun, arkeolog, filozof, diplomat ve askeri öğrencinin alışılmadık kombinasyonuna, üstün bir başıbozuk süvari liderinin dehasını ekleyebileceğini tahmin etmemişti. Askere alınamamasının ardından, Arapça ve Arap halkları hakkındaki bilgisi, ona Kahire'deki İngiliz Komutanlığı'nın İstihbarat Servisi'nde teğmen rütbesiyle görevlendirilmesini sağladı. Sonrasındaki süreçte, Arap İsyanını tek başına organize etmesi ve isyana liderliği, inanılmaz bir romantizm atmosferi ve derin bir gizlilik perdesi altında geçen iki yıllık acılı ve tuhaf maceraları için yetkililerin suçu yoktu. Bu, onun başyapıtıydı ve savaşın da mucizelerinden biriydi.

1914 yılında T. E. Lawrence, British Museum'un Fırat kıyısındaki Karkamış kazısında pek göze batmayan bir asistan olarak görev yapıyordu. Parlak ve biraz da eksantrik bir arkeoloji öğrencisi görünümünün altında, canlı bir girişimi, ülkeye karşı sempatik bir anlayışı ve İngiliz tarihinde —güya— öne çıkan bir askerle ilişkisini gizliyordu: Aslan Yürekli Richard'ın emrinde bir haçlı olarak savaşan Sir Robert Lawrence. Sıradan gezginler onu, Fırat kıyılarından Hitit kalıntılarını dikkat çekmeden kazarken buldular; Britanya İmparatorluğu'nun geleceği konusunda Arap işçilere karşı nezaketiyle onları rahatlatmıştı. Yakın Doğu'yu yakından tanıyordu. Arabistan'ın karmaşık halkları hakkındaki ilk doğrudan bilgisini, henüz Oxford'da öğrenciyken, tek başına ve yerel kıyafetleri içinde Suriye'nin ötesindeki kabileler arasında Haçlı seferlerinin askeri tarihi üzerine tezi için materyal toplamak amacıyla iki yıllık bir seyahate çıktığında edinmişti. Böyle bir tecrübe, onu, açıkça, İngiliz edebiyatını zenginleştirmek için çok şey yapmış olan Doughty ve Burton gibi dikkate değer İngiliz Şarkiyatçılarıyla doğrudan aynı hatta yerleştirdi. Onu, bu sayfalarda anlatılan pervasız liderliği ve ustaca stratejisinin çok farklı ve daha romantik başarılara hazırladığı tahmin edilemezdi.

Lawrence isyanın yazarı değildi; onun görevi daha zor ve aynı zamanda daha tehlikeli olan isyana ilham kaynağı olmaktı. Hassas ve güçlü bir zihinle okuma zevkine sahip, üstlerine saygı duymayan, ne askeri

disiplinden ne de şan ve şöhret arzusundan etkilenen bir teğmen olarak Kahire'deki askerler ve birlik maiyeti arasında beklenmedik bir sima olduğu açıktır. O zamandan beri kendisi hakkında çok az şey bilinmesine izin vermiştir. Suriye'deki zaferinden sonra, ünlü gerilla lideri (yine de bir etnoloji uzmanı olarak kalmıştır) Versailles'daki İngiliz barış delegasyonunda görev yaptı ve daha sonra Yakın Doğu meseleleri üzerine Sömürgeler Bakanı tarafından yönetilen özel bir komisyonun üyesi oldu. Ancak şöhretten neredeyse ürpermesi ve görünüşte kasıtlı bir eksantriklik karakterini gizlemeye devam etti; ve şimdi [Şubat, 1927] İngiliz Ordusu'nda fiilen er olarak görev yaparken, bir araya getirilen bir efsanenin sisleri onu neredeyse mitolojik bir kahramanın belirsizliğine büründürdü.

Ne var ki, 1919'da 400.000 kelimelik bir kitapta macerasının bütün kederli hikâyesini ve Barış Konferansı'nda varılmış gibi görünen sonuçtan duyduğu hayal kırıklığını yazdı. Kitabı, bazı notları ve çok sayıda fotoğrafıyla birlikte Reading tren istasyonunda bir çantanın içinde bıraktı; çanta birkaç dakika sonra ortadan kaybolacaktı. Hemen, kitabın üst düzey yetkililer tarafından çalındığına dair bir söylenti yayıldı; daha sonra çantanın adi bir hırsız tarafından çalınmış olması daha muhtemel göründü, fakat Lawrence her halükârda kahramanca bir hafıza çabasıyla kitabı yeniden yazmaya koyuldu. Ancak kitabı hiçbir zaman yayınlama niyetinde değildi. Oxford'da bir gazete matbaasında, mutat olduğu üzere sadece sekiz nüsha bastırdı ve bunlardan üçü, adeta aşırı bir ketumluğun eseri olarak daha sonra imha edildi. Afallamış bir hükümetin kendisine zorla vermeye çalıştığı tüm onurlar arasında yarbay rütbesi, savaş zamanında kabul ettiği tek rütbeydi ve bu da büyük ölçüde Araplar nezdindeki statüsünü koruma zorunluluğundan kaynaklanıyordu. Araplar onu sadece "el-Orens" ya da daha güzel bir isim olan "Lokomotif Kırıcısı" olarak çağırıyorlardı. Sonraları gazetelerin uydurduğu bu unvanlar onu sadece kızdırmaktaydı ve kısa bir süre önce de muhtemelen dikkat çekmemek için Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne takma adla kaydolduğu şaşırtıcı bir şekilde ortaya çıktı. Tabii ki bir başka kötü şöhret dalgası daha yaşandı. Şu anda ise bir tankçı er olarak daha da az açıklanabilir bir pozisyonda olduğu anlaşılıyor.

Lawrence'ın kendisinin de hiçbir zaman tam olarak tatmin olmadığı bu yeniden yazılmış kitap, tamamen kişisel bir kayıttı. Bununla birlikte, zaptedilemez suskunluğu, "dost bir edebiyatçı" tarafından

yayınlanmak üzere kitabın uzunca bir kısaltmasının yayınlanmasına izin verecek kadar bozuldu. Kitap bu haliyle, Lawrence'ın Kahire'deki istihbarat servisinde daha parlak genç adamlarla birlikte Arap İsyanının hararetli savunuculuğunu üstlenmesinden çok sonra, Arap ordularıyla birlikte gelişiyle aniden başlar.

Savaşın en başında İngiliz diplomasisi, Türkiye'nin* Arapça konuşan nüfusu içindeki huzursuzluğu ve bunun Süveyş Kanalı'nın savunulmasındaki muhtemel kıymetini hatırlamıştı. Hem güçlü gizli cemiyetler hem de Türklerin baskıcı önlemleriyle beslenen devrimci bir hareket, 1908'deki Jön Türk devriminden beri büyümekteydi. Türk Hükümeti'nin birçok üst düzey sivil ve askeri yetkilisi bu hareketin içinde yer alırken, Türk Ordusu'nun üçte biri Arapça konuşuyordu ve dolayısıyla genel vaziyetten hoşnutsuzdu. Türkiye, daha savaş ilan etmeden önce, İngiliz sivil iktidarının Mısır'daki temsilcisi Sir Henry McMahon, Şerif Hüseyin'e bir mektup yazarak Arapların bağımsızlığı için İngiliz desteğinin sözünü vermişti. Gizli cemiyetler, Müttefiklerin** İttifak devletlerine karşı savaşının Arapların Türkiye'ye karşı mücadelesiyle özdeş olduğu konusunda hemfikir değildi; üyelerinin çoğu savaşın sonunda hâlâ Türk birliklerine sadık bir şekilde komuta ediyordu. Araplar arasında İngilizlerin ilgisi konusundaki şüphe, Lawrence'ın daha sonra yaşadığı zorlukların çoğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte Araplar, Hüseyin ve dört oğlunun bayrağı altında kendi hesaplarına bir devrim planladılar, ancak bu, başarısızlıkla sonuçlandı.

Bu arada Lawrence, Kahire'deki İstihbarat Servisi'nde mütevazı görevine başlamıştı.

"Savaştan önce uzun yıllar boyunca Sâmîlerle meskun Şark'ta bir aşağı bir yukarı dolaşmış, Suriye ve Mezopotamya'daki köylülerin, kabilelerin ve vatandaşların davranışlarını öğrenmiştim. Yoksulluğum beni, Avrupalı

* Lawrence, kitapta Osmanlı Devleti'ne atfen *Turkey*, yani "Türkiye" tabirini kullanmaktadır. Avrupalı seyyahlar, diplomatlar, yazarlar vs. tarih boyunca Osmanlı Devleti'ni ifade etmek için *Turkish Empire, Turkey* gibi tabirleri sıklıkla kullanagelmişlerdir. Bu nedenle henüz Türkiye Cumhuriyeti ilan edilmeden önce Osmanlı Devleti'ni kasten "Türkiye" ibaresinin kullanılması anakronik bir ifade olarak telakki edilmemelidir. (ç.n.)

** Kitapta "İtilaf" devletlerinden yani *Entente Powers*'dan, *Allies* yani "Müttefikler" şeklinde bahsedildiğinden bu şekilde çevirdim. "İttifak" devletleri için *Central Powers* tabirini kullansa da "İttifak" devletleri ibaresini kullanmayı tercih ettim. (ç.n)

gezginlerin nadiren karşılaştığı daha mütevazı sınıflarla kaynaşmaya zorlamıştı ve böylece edindiğim deneyimler bana alışılmadık bir bakış açısı kazandırdı, ki bu da bana cahillerin çoğunu olduğu kadar, nadir görüşleri bugün için değil yarın için önemli olan aydınları da anlama ve onları düşünme imkânı sağladı. Ayrıca Ortadoğu'nun zihninde işleyen siyasi güçler hakkında bir şeyler görmüş ve özellikle imparatorluk Türkiyesi'nin çürümesinin kesin işaretlerini her yerde fark etmiştim."

Ordu ve donanmanın alışılmadık üniformalarını giymelerine rağmen, Arap İsyanına Müttefiklerin olduğu kadar Arapların da iyiliği için inanan başka arkeologlar, oryantalistler ve siyasi şubenin genç uzmanları da vardı. Lawrence, Sir Henry McMahon'un Hüseyin ile yazışmalarına duydukları ilgide onlarla birleşiyordu, ancak ordu içindeki daha gelenekçi zihinler bu tür alışılmadık savaş yöntemlerini anlamakta zorlanıyordu. Lawrence'ın da belirttiği gibi:

"Bir grup olarak kendimize 'Müdahaleci' adını verdik; çünkü İngiliz dış politikasının sabit görüşlerini kırmayı ve atalarımız tarafından bizim için döşenen raylara rağmen Doğu'da yeni bir halk inşa etmeyi amaçlıyorduk. Bu nedenle, Kahire'deki karma İstihbarat ofisimizden (Aubrey Herbert'in, sürekli çalan zil sesleri, keşmekeşi ve sağa sola koşuşturması nedeniyle Doğu'daki bir tren istasyonuna benzettiği şangır şungur bir yer) uzak ve yakındaki tüm şeflerimiz üzerinde çalışmaya başladık."

Bu, şeflerin nadiren onayladığı bir süreçti; ancak Sir Henry hem yazışmalarını hem de vaatlerini devam ettirmiştir. Çanakkale Boğazı'ndaki uzun ızdırap sona ermiş, İngilizler Kût'ül-Amâre'de felakete uğramış ve Türkler, Süveyş Kanalı'na hiç olmadığı kadar yaklaşmışlardı. Ancak 1916 yazında Sir Henry zafer kazandı ve haziran ayı başında da Hüseyin, İngiliz parası ve desteğiyle Arap halkının isyanını ilan etti.

Şerif ordularının ilk hücumunda Cidde ve Mekke düştü, ama Faysal'ın Hicaz Demiryolu'nun sonunda yer alan Türk kalesi Medine'ye saldırısı başarısız oldu ve isyan, Arap vatanseverliğinin basitliği ve Kahire'deki karmaşık departman ve uluslararası kıskançlıklar arasında oldukça tehlikeli bir şekilde yoldan çıkmaya başladı. Askeri yetkililer, siviller tarafından başlatılan bir savaşın değerini kavramaktan henüz aciz görünüyorlardı ve uzmanlardan oluşan bir İstihbarat Servisi'nin eksantrik parlaklığından tedirgin olan bir personel, onları bastırma eğilimleri göstermeye başladı. Sir Henry, İngiltere'ye geri çağrıldı ve Hüseyin'in oğlu

Faysal ile üç kardeşi Ali, Abdullah ve Zeyd tarafından yönetilen Şerif kuvvetleri, ihtiyaç duydukları ne ikmali ne de askeri rehberleği alabildi.

Lawrence (henüz yirmi sekiz yaşındaydı) kendisini hiçbir zaman bir asker olarak görmemişti; harita yapmayı ve gizli bir Arap gazetesini idare etmeyi seviyordu ve bir eylem adamı gibi davranmanın kendisine kötülük etmek olduğunu düşünüyordu. Gelgelelim Lawrence'ın Arap İsyanı ciddi zorluklar içindeydi. Türkler Medine'den düzenli bir saldırı kolu göndermişlerdi ve Arap birlikleri —konvansiyonel savaşın uygulanamaz ilkeleri yüzünden— atılganlıklarını ve hareket kabiliyetlerini son derece uygun oldukları düzensiz savaşta kullanmak yerine Mekke çevresine sıkışıp kalma tehlikesiyle karşı karşıyaydılar. Bu arada Lawrence, başkaları büyük ölçüde sorumlu olduğu planlarını mahvederken, kendisini sonradan görme biri olarak kibarca ortadan kaldırılma tehlikesinin içinde bulmuştu.

Cevabı, önce kendisini askeri üstlerine olabildiğince sevimsiz göstermek, sonra da izin istemek oldu. İzin, dönüşünde nazikçe yoldan çekilebileceği umuduyla gönül rahatlığıyla verildi. Ama yoldan çekilmeye niyeti yoktu. Cidde'ye resmi bir gezi yapmakta olan bir başka "Müdahaleci" olan Sir Ronald Storrs ile birlikte, görünüşte bir "eğlence gezisi" için Kızıldeniz'den aşağı doğru inen bir donanma gemisine bindi. Yetkisi ya da geçiş izni yoktu ve başkomutan konumundaki Faysal'la birlikte, bir Hıristiyan olarak İslami emirlere göre girmesinin yasak olduğu iç bölgedeydi. Fakat izindeki bir kurmay yüzbaşı olarak Arabistan'ın kafası karışık orduları için neler yapabileceğini görmek istiyordu.

"Storrs ve ben daha sonra neşeyle birlikte yürüdük. Doğu'da bir meydanı üç taraftan geçmenin en doğru yol olduğuna yemin ederlerdi; benim kaçış numaram da bu anlamda doğuluydu. Ama Arap İsyanının, doğru yönlendirilirse nihai başarıya ulaşacağına olan inancımla kendimi haklı çıkarıyordum. Başlangıcında ben de rol almıştım; umutlarım buna bağlıydı. Profesyonel bir askerin kaderci itaati (İngiliz ordusunda entrika bilinmez), düzgün bir subayın oturup harekât planının onun hakkında hiçbir şey düşünmeyen ve ruhuna hitap etmeyen adamlar tarafından mahvedilmesini izlemesine neden olurdu. Non nobis, Domine"

* Mezmurlar Kitabı'nın (Zebur) Latince çevirisinde 113:9 Mezmur'un girişinde yer alan ifadedir. Doğrudan çevirisi "bizim üzerimize değil, Tanrım"dır. Bu hatıratta ve orijinal bağlamında "Allah muhafaza" anlamında kullanılmaktadır. (ç.n.)

ÖNSÖZ

1919'da yazılan bu kitap, kısa bir süre sonra Oxford'da bir gazete matbaasında basıldı; yayınlanmak için değil, kendime ve arkadaşlarıma kolaylık olsun diye. Bazıları kendi kopyalarını istediler ve bu talepten yavaş yavaş zengin bir şekilde üretilmiş, birçok portre çizimi de içeren ve abonelik yoluyla yüksek bir fiyatla yayınlanacak bir baskı fikri ortaya çıktı.

Bu yüksek fiyat, baskı maliyetini karşılasa da, sanatçılara yeterli ödemeyi yapacak kadar çok değildi. Daha zengin sanatçılardan bazıları cüzi ücretler karşılığında çalışmayı kabul etti ve ben de Jonathan Cape'e bu özet versiyonu yayınlama hakkını satarak diğerlerine ödeme yapmak için para topladım. Bu hülasa, orijinal metnin (arkadaşlarımın okuma saatlerini aylarca meşgul eden) yarısından daha azına tekabül ediyor, ancak yarım felaket tam felaketten iyidir ve bu haliyle de hikâyenin tüm tarafları adil bir şekilde temsil ediliyor.

Tatmin edici olmayan bir kitabı neden bir tarih kroniği olarak yeniden yazmak yerine kısaltttığım sorulursa, 1922'den beri evim olan kışlada bu kadar güzel bir iş çıkarmanın bir havacıda moronluğa varan bir konsantrasyon seviyesi gerektireceğini ve konuya olan ilginin uzun zaman önce gerçek deneyimle tükendiği mazeretini göstermeliyim.

"T.E.L"

I. BÖLÜM

STORRS CİDDE'YE GİDİYOR

Nihayetinde Cidde'nin dış limanına demir attığımızda, beyaz kentin açıklarında, alev alev yanan gökyüzü ile onun geniş lagünün üzerinde yuvarlanıp duran seraptaki yansıması arasında asılı kalmıştık; o zaman Arabistan'ın sıcaklığı çekilmiş bir kılıç gibi ortaya çıktı ve bizi nutkumuzdan vurdu. 1916'nın Ekim ayında bir gün ortasıydı; öğle güneşi, ay ışığı gibi renkleri uyutmuştu. Sadece ışıklar ve gölgeler, beyaz evler ve sokakların siyah boşlukları vardı: Önde, iç limanın üzerinde parıldayan pusun solgun parlaklığı; arkada, alçak tepelerin kenarına kadar uzanan, sıcağın uzak sisinde belli belirsiz görünen, özelliksiz kumların fersah fersah göz kamaştırıcılığı.

Cidde'nin hemen kuzeyinde ikinci bir siyah-beyaz binalar grubu vardı; gemi demir attıkça ve aralıklı esen rüzgâr havadaki ısı dalgalarını değiştirdikçe serabın içinde pistonlar gibi bir aşağı bir yukarı hareket ediyorlardı.

Yeni Arap devleti nezdindeki İngiliz temsilcisi Albay Wilson bizi karşılamak üzere filikasını göndermişti. O serapta havalanan adamların gerçek yüzünü öğrenmek için karaya çıkmamız gerekiyordu. Konsolosluğa giderken hâlâ inşa halinde olan su kapısının beyaz duvarlarının önünden ve pazarın bunaltıcı sokağından geçtik. Havada, insanlardan hurmalara ve tekrar etlere kadar, toz zerrecikleri gibi gezen sinek filoları, tepedeki ahşap ve çul tentelerin yırtık yerlerinden tezgâhların en karanlık köşelerine saplanan güneş ışınlarının üzerinde ve altında dans ediyordu. Ortam hamam gibiydi.

Konsolosluğa vardık; orada, arkasında açık bir kafes bulunan gölgelik bir odada, son birkaç gündür geciken deniz esintisini karşılamaya

hazırlanan Wilson oturuyordu. Bize, Şerif Hüseyin'in ikinci oğlu Şerif Abdullah'ın o sırada şehre girmekte olduğunu söyledi. Ronald Storrs ve ben Abdullah'ı karşılamak üzere Kahire'den Kızıldeniz'e inmiştik. Birlikte gelmemiz iyi olmuştu, zira Şerif'in başkenti Mekke'ye Hıristiyanlar giremiyordu ve Storrs'unki gibi bir iş de telefonla halledilemezdi. Benim orada bulunmamın nedeni bir keyif gezisine çıkmam olmalıydı. Fakat Kahire'deki karargâhın Doğu Kısım Sekreteri Storrs, Mekke Şerifi ile yapılan tüm hassas görüşmelerde Sir Henry McMahon'ın sır kâtibiydi. Sir Henry'nin tecrübesi ve feraseti ve yerel mevzular hakkındaki malumatıyla Clayton'ın sempatikliğinin mutlu birlikteliği Şerif'i öylesine etkiledi ki, bu çok zor insan, Türkiye'ye karşı isyanını başlatmak için onların ihtiyatlı taahhütlerini yeterli güvence olarak kabul etti. Belirsiz ve tehlikeli durumlarla dolu bir savaş süreci boyunca İngiliz yetkililere sadık kaldı. Sir Henry, Arap İsyanı yerleşik bir hadise haline gelene kadar İngiltere'nin Orta Doğu'daki sağ koluydu. Sir Mark Sykes ise sol kolu: Dışişleri Bakanlığı kendisini ve kollarını karşılıklı olarak bilgilendirmiş olsaydı, dürüstlük konusundaki itibarımız bu kadar zarar görmezdi.

Abdullah, beyaz bir kısrağın üzerinde, yanında zengin silahlarla donatılmış bir grup köle olduğu halde, şehrin sessiz ve saygılı selamlamaları arasından usulca yanımıza geldi. Taif'teki başarısından dolayı yüzü kıpkırmızı olmuştu ve mutluydu. Onu ilk kez görüyordum, Storrs onun eski bir dostuydu ve araları çok iyiydi, ama çok geçmeden, birlikte konuşurlarken, onun sürekli neşeli olmasından kuşkulanmaya başladım. Sürekli olarak gözlerini kırpıyordu ve sadece otuz beş yaşında olmasına rağmen etlenmişti. Çok fazla gülmesinden kaynaklanıyor olabilirdi. Gelen herkesle çok rahat bir biçimde şakalaşırdı, fakat ciddi bir konuşmaya girdiğimizde, sözlerini seçerken ve kurnazca tartışırken mizah perdesi ortadan kalkıyor gibiydi. Elbette tartıştığı kişi de muhatabından yüksek bir standart talep eden Storrs idi.

Tesir etmek için oynuyordum; onu izliyor, eleştiriyordum. Şerif'in isyanı son birkaç aydır tatmin edici değildi (düzensiz bir savaşta felaketin başlangıcı olan hareketsizlik) ve benim kuşkum liderlik eksikliğiydi: Ne akıl, ne muhakeme, ne de siyasi bilgelik, ama çölü harekete geçirecek coşku ateşi... Ziyaretimin asıl amacı olayın henüz bilinmeyen esas ruhunu bulmak ve isyanı onun için tasarladığım hedefe taşıma

kapasitesini ölçmekti. Sohbetimiz devam ettikçe, Abdullah'ın bir peygamber olamayacak kadar dengeli, soğukkanlı ve esprili olduğundan daha da emin oldum: Özellikle de, şayet tarih doğruları söylüyorsa, devrimleri başaran silahlı bir peygamber. Onun değeri belki de başarıdan sonra gelecek olan barışta ortaya çıkacaktı.

Storrs beni de tartışmaya dahil ederek kampanyanın durumu hakkındaki görüşlerini sordu. Abdullah hemen ciddileşti. İngilizlere bu konudaki acil ve çok kişisel endişelerini belirtmek istediğini söyledi ve bu şekilde sıraya koydu:

Hicaz Demiryolu'nu kesmeyi ihmal ettiğimiz için Türkler Medine'yi takviye etmek üzere ikmal ve nakliye malzemesi toplayabilmişlerdi.

Faysal kentten geri püskürtülmüştü; düşman ise Rebiğ'e ilerlemek için her türlü kuvvetten oluşan hareketli bir birlik hazırlıyordu.

Güzergâhlarının karşısındaki tepelerde bulunan Araplar, bizim ihmalimiz yüzünden erzak, makineli tüfek ve top bakımından kendilerini uzun süre savunamayacak kadar zayıftı.

Rebiğ'deki Harb kabilesinin şefi Hüseyin Mabeyrig Türklere katılmıştı. Medine kolu ilerlerse, Harb de ona katılacaktı. Geriye sadece babasının hemşerileri Mekke halkının başına geçmesi ve Mukaddes Şehrin önünde savaşarak ölmesi kalıyordu.

Tam o sırada telefon çaldı: Büyük Şerif, Abdullah'la konuşmak istiyordu. Konuşmamızın vardığı nokta kendisine anlatıldı ve en uç noktada böyle davranacağını hemen teyit etti. Türkler onun cesedi üzerinden Mekke'ye gireceklerdi. Telefon kapandı ve Abdullah biraz gülümseyerek, böyle bir felaketi önlemek için, mümkünse Müslüman birliklerden oluşan bir İngiliz tugayının Süveyş'te tutulmasını ve Türkler Medine'den saldırıya geçer geçmez Rebiğ'e ulaştırılmasını istedi. Bu öneri hakkında ne düşündük?

Görüşlerini Mısır'da ifade edeceğimi, ancak İngilizlerin Mısır'ın hayati önemdeki savunmasından (Kanal'ın Türkler tarafından herhangi bir tehlike altında olduğunu düşünmemesine rağmen) asker ayırmak ve Kutsal Şehir halkını düşmanlarına karşı savunmak için Hıristiyanları göndermek konusunda isteksiz olduklarını söyledim; çünkü Hindistan'da Türk Hükümeti'nin Haremeyn üzerinde vazgeçilmez bir hakkı olduğunu düşünen bazı Müslümanlar, motivasyonumuzu ve eylemlerimizi yanlış tanıtacaktı. Rebiğ sorununu kendi bilgim ve yerel hissiyatın

ışığında rapor edebilirsem, belki onun görüşlerini daha güçlü bir şekilde teşvik edebileceğimi düşündüm. Ayrıca Faysal'ı görmek, onunla ihtiyaçlarını ve maddi olarak güçlendirdiğimiz takdirde tepelerinin kabile mensupları tarafından uzun süre savunulma olasılığını konuşmak istiyordum. Rebiğ'den Medine'ye doğru Sultani yolundan Faysal'ın kampına kadar gitmek niyetindeydim.

Daha sonra Grae içeri girdi ve Mısır'daki İngiliz Başkomutanlığı için eğitimli bir gözlemciden tam ve erken bilgi almanın hayati önemini vurgulayarak tüm gücüyle beni destekledi. Abdullah telefona gitti ve memleketine gitmem için babasının onayını almaya çalıştı. Şerif bu öneriye ciddi bir güvensizlikle yaklaştı. Abdullah ısrar etti, biraz avantaj sağladı ve konuşulanları tüm diplomatik marifetini yaşlı adama yönelten Storrs'a aktardı. Storrs'u sadece Arapça konuşurken dinlemek bile bir zevkti ve aynı zamanda yaşayan her İngiliz için şüpheci ya da hevessiz Şarklılarla nasıl başa çıkılacağı konusunda bir ders niteliğindeydi. Ona birkaç dakikadan fazla direnmek neredeyse imkânsızdı ve bu sefer de istediğini elde etti. Şerif tekrar Abdullah'ı telefona istedi ve ona, Ali'ye mektup yazıp, uygun görürse ve koşullar normalse Faysal'ı ziyaret etmeme izin verilebileceğini tavsiye etmesi için yetki verdi ve Abdullah, Storrs'un etkisi altında, bu ihtiyatlı mesajı Ali'ye beni mümkün olduğunca iyi ve hızlı bir şekilde yola çıkararak emin ellerle Faysal'ın kampına götürmesi için doğrudan yazılı talimatlara dönüştürdü. Benim bütün isteklerim, Storrs'un isteklerinin de yarısı kabul olununca oradan öğle yemeği için ayrıldık.

Konsolosluğa giderken Cidde ziyaretinden memnunduk: Öğle yemeğinden sonra, hava biraz serinlediğinde ya da en azından güneş tam tepemizde olmadığında, Wilson'ın asistanı Young'ın rehberliğinde turistik yerleri görmek için dışarı çıktık.

Gerçekten de olağanüstü bir şehirdi. Sokakları, ana çarşıda ahşap çatılı, fakat başka yerlerde yüksek beyaz duvarlı evlerin tepeleri arasındaki küçük boşlukta gökyüzüne açılıyorlardı. Bunlar dört ya da beş kat yüksekliğinde, kare kirişlerle bağlanmış mercan bezinden inşa edilmiş ve gri ahşap panellerle yerden çatıya uzanan geniş yay pencerelerle süslenmişti. Cidde'de cam yoktu, ancak çok sayıda güzel kafes ve pencere kasalarının panellerinde çok hassas bazı sığ oymalar vardı. Kapılar tik ağacından iki kanatlı ağır levhalardı; derinlemesine oyulmuşlardı ve

genellikle içlerinde küçük kapılarla zengin menteşeleri ve dövülmüş demirden halka tokmakları bulunuyordu. Çok sayıda kalıplı veya kesme sıva vardı ve eski evlerde iç avluya bakan pencerelerde ince taş başlıklar ve pervazlar bulunuyordu.

Mimari tarzı, Elizabeth döneminden kalma, Cheshire'ın özenli tarzına uygun, çılgın bir ahşap işçiliğine benziyordu, ancak inanılmaz bir şekilde cafcaflı şeylere dönüşmüştü. Evlerin cepheleri, romantik bir sahne dekoru için kartondan kesilmiş gibi görünene kadar perdelenmiş, delinmiş ve paramparça edilmişti. Her kat çıkıntı yapıyor, her pencere şu ya da bu şekilde eğiliyordu; çoğu zaman duvarlar da eğimliydi. Ölü bir şehir gibiydi, ayaklar altında çok temiz ve çok sessizdi. Dolambaçlı, düz sokakları zamanla katılaşmış nemli kumla kaplı ve bir halı kadar da sessizdi. Kafesler ve duvar arkaları tüm ses yankılarını bastırıyordu. Ne at arabaları, ne at arabalarının geçebileceği genişlikte sokaklar, ne nallanmış hayvanlar, ne de herhangi bir yerde telaş vardı. Her şey sessiz, gergin, hatta ürkekti. Biz geçerken evlerin kapıları usulca kapanıyordu. Ne gürültücü köpekler ne de ağlayan çocuklar vardı: Gerçekten de, hâlâ yarı uykuda olan çarşı dışında, herhangi bir tipte çok az yolcu vardı ve nadiren de olsa karşılaştığımız insanlar, hepsi zayıf ve sanki hastalıktan harap olmuş, yaralı, tüysüz yüzleri ve vidalanmış gözleriyle, bize bakmadan hızlı ve temkinli bir şekilde yanımızdan geçip gidiyorlardı. Cılız, beyaz cüppeleri, küçük kafatası şapkalı traşlı başları, kırmızı pamuklu omuz şalları ve çıplak ayakları neredeyse bir üniforma olacak kadar aynıydı.

Atmosfer baskıcı ve ölümcüldü. İçinde hayat yok gibiydi. Yakıcı bir sıcak değildi, ama başka hiçbir yere ait olmayan bir nem ve muazzam derecede bir yaşlılık ve yorgunluk hissi vardı: İzmir, Napoli ya da Marsilya gibi bir koku iştiyakı değil, ama uzun süre kullanılmışlık, birçok insanın soluduğu, sürekli banyo sıcağı ve ter hissi. Cidde'nin yıllarca sert bir rüzgâr tarafından süpürülmediği söylenebilirdi: Sokakları yıl sonundan yıl sonuna kadar, inşa edildikleri günden itibaren evlerin dayanması gerektiği sürece havasını koruyordu. Çarşılarda satın alınacak hiçbir şey yoktu.

Akşam telefon çaldı ve Şerif, Storrs'u çalgıya çağırdı. Bandosunu dinlemek isteyip istemediğimizi sordu. Storrs şaşkınlık içinde, "Ne bandosu?" diye sordu ve şehirli olma yolunda bu kadar ilerlemiş

olmasından dolayı Şerif Hazretleri'ni tebrik etti. Şerif, Türklerin yönetimindeki Hicaz Komutanlığı karargâhında bir bando olduğunu ve her gece Genel Vali'ye çaldığını; Genel Vali, Taif'te Abdullah tarafından esir alındığı zaman bandosunun da onunla birlikte esir alındığını, diğer esirlerin Mısır'a gönderildiğini ama bandonun bundan istisna tutulduğunu anlattı. Galipler şerefine çalmak için Mekke'de bırakılmıştı. Şerif Hüseyin ahizesini kabul salonundaki masanın üzerine koydu ve biz de teker teker ciddiyetle telefona çağrılarak yetmiş kilometre ötedeki Mekke Sarayı'nda bandonun sesini duyduk. Storrs genel memnuniyeti dile getirdi; Şerif de cömertliğini arttırarak bandonun bizim avluda da çalması için cebri yürüyüşle Cidde'ye gönderilmesi gerektiğini söyledi: "Ve" dedi, "o zaman memnuniyetinizi paylaşabilmem için beni kendi tarafınızdan arama zevkini bahşedebilirsiniz."

Ertesi gün Storrs, Havva'nın Mezarı'nın yanındaki çadırında Abdullah'ı ziyaret etti; birlikte hastaneyi, kışlaları, şehir binalarını incelediler ve Belediye Başkanı ile Vali'nin konukseverliğini tattılar. Gezi aralarında para, Şerif'in unvanı, Arabistan'ın diğer prensleriyle ilişkileri ve savaşın genel gidişatı hakkında konuştular: İki hükümetin elçileri arasında geçmesi gereken tüm sıradan şeyler. Sıkıcıydı ve çoğu zaman kendimi mazur gösteriyordum, zira Abdullah'ın ihtiyacımız olan lider olmadığına karar vermiştim.

Abdullah'ın kuzeni ve en iyi arkadaşı olan Şerif Şakir'in arkadaşlığı daha heyecan vericiydi. Taif'in önde gelenlerinden olan Şakir, çocukluğundan beri Şerif'in oğullarının oyun arkadaşıydı; zenginliğinin, cesaretinin ve özgüveninin bir araya gelmesinin mümkün kıldığı muazzam bir tarzda, alenen ve özel olarak oynuyordu. Daha önce hiç bu kadar ani, donuk bir asaletten bir anda şen şakrak bir hayat kasırgasına dönüşen, sert, yoğun, atletik, muhteşem bir adamla karşılaşmamıştım. Çiçek hastalığının neredeyse tek bir kıl kökü kalmayacak şekilde yıprattığı yüzü, hızla giden bir arabanın camı gibi, içinden ve dışından geçenleri bir anda yansıtıyordu. Taif kuşatmasında komuta Abdullah'taydı; ama Şakir, tehlikenin dozunu arttırarak kendi gayesini boşa çıkaran bir atılımla birliklerin başına geçmişti. Araplar onu surların gediğine kadar desteklemeye cesaret edemediler. Şakir tek başına ve yara almadan, arkadaşlarına küfrederek, onlara gülerek ve şaşkın düşmanla çılgınca alay ederek geri dönmek zorunda kaldı: İntikamı, meşhur evinin üzerine

benzin dökmek ve Arapça elyazmalarından oluşan ünlü kütüphanesiyle birlikte onu yakmak oldu.

O akşam Abdullah, Albay Wilson ile yemeğe geldi. Onu avluda karşıladık. Arkasında pırıl pırıl hizmetkârları ve köleleri, onların arkasında da sakallı, bir deri bir kemik kalmış, kederli yüzlü, askeri üniforma paçavraları giymiş ve kararmış bando enstrümanları taşıyan solgun bir ekip vardı. Abdullah elini onlara doğru salladı ve sevinçle "Benim Bandom" diye bağırdı. Onları ön avludaki banklara oturttuk ve Wilson onlara sigara gönderdi, biz de yemek salonuna çıktık; burada panjurlu balkon, deniz esintisine susamış bir şekilde dışarıya doğru açılıyordu. Biz otururken, Abdullah'ın muhafızlarının silahları ve kılıçları gölgesindeki bando, her enstrüman ayrı telden, yürek burkan Türk havaları çalmaya başladı. Bizim bu gürültüden kulaklarımız tırmalanırken Abdullah'ın yüzü gülüyordu.

Türk müziğinden sıkıldık ve Alman müziği istedik. Bir yaver balkona çıktı ve bandoculara bize yabancı bir şeyler çalmaları için Türkçe seslendi. Tıpkı Şerif'in Mekke'deki telefonuna ziyafet müziğimizi dinlemek için geldiği gibi onlar da titreyerek "*Deutschland uber Alles*"i çalmaya başladılar. Daha fazla Alman müziği istedik; onlar da "*Ein'feste Burg*" çaldılar. Sonra ortalarda davulların gevşek uyumsuzlukları içinde kayboldular. Parşömen, Cidde'nin nemli havasında gerilmişti. Ateş istediler; Wilson'ın hizmetkârları ve Abdullah'ın muhafızı onlara saman yığınları ve çuvallar getirdiler. Davulları ateşin önünde evirip çevirerek ısıttılar ve sonra Nefret İlahisi olduğunu söyledikleri parçayı söylemeye başladılar, ancak kimse parçada Avrupai bir hava duyamıyordu. Biri Abdullah'a döndü ve "Bu ölüm marşı" dedi. Abdullah'ın gözleri büyüdü; ama hemen imdada yetişen Storrs o anı tatlıya bağladı. Övgülerimizden hiç zevk almayan ama evlerine gönderilmek için yalvaran gözlerle bakan kederli müzisyenlere ziyafetten arta kalanları mükâfat olarak verdik.

II. BÖLÜM

FAYSAL'A GİDİŞ

Ertesi sabah Abdullah'ın ağabeyi Şerif Ali'nin karargâhının bulunduğu Rebiğ'e gitmek üzere gemiyle Cidde'den ayrıldım. Ali, babasının beni bir an önce Faysal'a gönderme "emrini" aldığında şaşırdı, ama yapacağı bir şey yoktu. Böylece benim için kendi eyeriyle eyerlenmiş, Necid deri işçiliğinin çeşitli renklerde eklenip kakılmış, örme saçaklar ve metal dokularla işlenen ağlarla süslenmiş lüks döşemeler ve minderlerin asıldığı kendi azametli devesini hazırladı. Güvenilir bir adam olarak, Faysal'ın kampına kadar bana rehberlik etmesi için oğluyla birlikte Hevâzin Harb kabilesinden Tafas'ı seçti.

Ali, yandaşlarından biri kamptan ayrıldığını görmesin diye günbatımından önce yola çıkmama izin vermedi. Yolculuğumu kölelerinden bile gizledi ve devemin üzerinde karanlıkta düzgün bir siluet sergileyebilmem için bana Arap pelerini ve baş örtüsü verdi. Yanımda hiç yiyecek yoktu; bu yüzden Tafas'a doksan beş kilometre kadar uzaktaki ilk yerleşim yeri olan Bi'rü'ş-şeyh'te yiyecek bir şeyler bulmasını emretti ve yolda beni sorgulayan, meraklı gözlerden uzak tutması ve tüm yerleşim yerlerinden ve olası karşılaşmalardan kaçınması için onu çok sıkı bir şekilde tembihledi.

Rebiğ köyünün dağınık evlerini bir kuşak gibi saran hurma ağaçlarının arasından geçtik ve sonra yıldızların altında, Arabistan'ın batı kıyısını deniz kıyısı ile kıyı tepeleri arasında sınırlayan kumlu ve özelliksiz çöl şeridi Tihâme boyunca yüzlerce yeknesak kilometre boyunca ilerledik. Gündüzleri bu alçak düzlük dayanılmaz derecede sıcaktı ve suyun olmayışı onu zorlu bir yol haline getiriyordu. Yine de bu yoldan

gitmek kaçınılmazdı, çünkü daha bereketli tepeler yüklü hayvanlar için kuzeye ve güneye geçişe izin vermeyecek kadar engebeliydi.

Rebiğ'de çok uzun süren kontroller ve tartışmalarla geçen günün ardından gecenin serinliği hoştu. Tafas, hiç konuşmadan önden gitmeye devam etti ve develer yumuşak, düz kumların üzerinde sessizce ilerledi. Yolda giderken aklımdan geçenler, bu yolun, sayısız nesiller boyunca kuzeyin insanlarının Kutsal Şehri ziyaret etmek için geldikleri ve yanlarında mabetleri için imanlarının nişanesi olan hediyelerini taşıdıkları Hac Yolu olduğuydu ve Arap İsyanı da bir anlamda kuzeye, Suriye'ye, bir ideal için bir ideali, bir vahye olan geçmiş inançları için özgürlük inancını geri götüren bir iade haccı manasına gelebilir gibi görünüyordu.

Birkaç saat boyunca, develerin biraz tökezlediği ve semerlerin gıcırdadığı zamanlar dışında hiçbir değişiklik olmadan ilerledik: Yumuşak düzlüğün, küçük çalılıklarla bezeli sürüklenen kum yataklarına dönüştüğünü ve bu nedenle bitkilerin kökleri etrafında küçük tepecikler oluşturması ve deniz rüzgârlarının girdaplarının aradaki boşluklarda oyuklar açması nedeniyle engebeli bir yol olduğu anlaşılıyordu. Develer karanlıkta emin adımlarla yürümüyordu ve yıldızların aydınlattığı kum gölgeleri çok az gösteriyordu, bu yüzden tümsek ve çukurları görmek zordu. Gece yarısından önce durduk ve pelerinime daha sıkı sarındım, kendi boyut ve şeklime uygun bir oyuk seçtim ve neredeyse şafağa kadar içinde uyudum.

Değişen havanın soğuduğunu hisseder hissetmez Tafas ayağa kalktı ve iki dakika sonra tekrar ileri doğru seyirtmeye başladık. Bir saat sonra hava aydınlandı ve neredeyse tepesine kadar püskürtülmüş kumla boğulmuş alçak bir lav boynuna tırmandık. Bu, kıyıya yakın küçük bir akıntıyı, batı kenarı sağ tarafımıza doğru uzanan ve sahil yolunun olduğu yerde uzanmasına neden olan ana Hicaz lav alanına kattı. Boyun taşlıktı, fakat kısaydı: Her iki yanda soluk lavlar alçak omuzlar halinde kamburlaşıyordu, Tafas'ın dediğine göre buradan denizde seyreden gemileri görmek mümkündü. Hacılar burada yol kenarına çukurlar inşa etmişlerdi. Bazen tek tek, üst üste konmuş üç taştan oluşan yığınlardı bunlar; bazen de yoldan geçen herhangi birinin kendi taşını ekleyebileceği ortaklaşa yapılan yığınlardı —mantıklı ya da bilinen bir nedenle değil, başkaları yaptığı ve belki de ne yaptıklarını bildikleri için.

Sırtın ötesinde patika geniş bir açık alana, Mesture'ye ya da Fura Vadisi'nin denize döküldüğü ovaya iniyordu. Yüzeyini birkaç santim derinliğinde, iç içe geçmiş sayısız gevşek taş kanalla kaplayan bu düzlük, el-Tarif'te yağmur yağdığı ve derelerin nehirler gibi denize döküldüğü nadir zamanlarda sel sularının yataklarıydı. Buradaki delta yaklaşık on kilometre genişliğindeydi. Yılda bir ya da iki saat, hatta bir ya da iki gün boyunca bir kısmından aşağıya su akardı. Yerin altı yoğun oranda nemliydi, üstteki kum güneşin sıcaklığından korunuyordu; dikenli ağaçlar ve gevşek çalılıklar bundan yararlanıyor ve büyüyordu. Bazı ağaç gövdeleri bir karış uzunluğundaydı; boyları ise beş metreyi bulabiliyordu. Ağaçlar ve çalılar birbirinden biraz uzakta, kümeler halinde duruyor, alt dalları aç develer tarafından kırpılıyordu. Bu yüzden bakımlı görünüyorlardı ve vahşi doğada, özellikle de Tihâme'de buraya kadar sade bir çoraklık olduğu için tuhaf hissettiren, sanki önceden tasarlanmış gibi bir görünümleri vardı.

Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte develerimizi ağaçların arasındaki bu çakıllı yatakların temiz yolu boyunca düzenli şekilde tırısa kaldırdık ve Rebiğ'den hac yolu üzerindeki ilk menzil olan Mesture kuyusuna doğru yola çıktık. Orada biraz mola verip su içtik. Devem, benim için bir keyifti, çünkü daha önce böyle bir hayvana binmemiştim. Mısır'da iyi deve yoktu; Sina Çölü'nün develeri de dayanıklı ve güçlü olmalarına rağmen, Arap prenslerinin bu zengin binekleri gibi yumuşak ve hızlı adımlarla yürümeyi öğrenmemişlerdi.

Yine de başarıları bugün büyük ölçüde boşa gidiyordu, zira bunlar becerisi olan ve bu becerileri talep eden biniciler için ayrılmıştı, taşınmayı bekleyen ve nasıl bineceğini bilmeyen benim için değil. Bir devenin sırtına düşmeden oturmak kolaydı, ama ne biniciyi ne de hayvanı yormadan uzun yolculuklar yapmak için onu anlamak ve ondan en iyi şekilde yararlanmak çok zordu. Tafas giderken bana ipuçları verdi: Gerçekten de bu, konuşacağı birkaç konudan biriydi. Beni dünyayla temastan korumak için verdiği emirler ağzını dahi kapatmış gibiydi. Yazık, çünkü üslubu ilgimi çekiyordu.

Mesture'nin kuzey kıyısına oldukça yakın bir yerde kuyuyu bulduk. Yanında eskiden bir kulübe olan çürümüş taş duvarlar, karşısında ise altında birkaç Bedevi'nin oturduğu dal ve hurma yapraklarından yapılmış küçük barınaklar vardı. Onlara selam vermedik. Bunun yerine

Tafas, yıkık duvarlara doğru döndü ve atından indi; o ve Abdullah hayvanları sular ve hem kendileri hem de benim için su çekerken ben de gölgelerinde oturdum. Kuyu eskiydi, genişti, iyi bir taş döşemesi ve tepesinde sağlam bir siperi vardı. Yaklaşık beş metre derinliğindeydi; bizim gibi halatsız yolculara kolaylık olsun diye duvarda kare bir baca yapılmıştı, köşelerinde ayak ve el tutamakları vardı. Böylece bir adam suya inebilir ve keçi derisinden matarasını doldurabilirdi.

Başıboş eller kuyuya o kadar çok taş atmıştı ki, kuyunun dibinin yarısı tıkanmıştı ve su bol değildi. Abdullah dökümlü gömleğinin kollarını omuzlarına bağladı; elbisesini fişek kemerinin altına soktu ve çevik bir şekilde aşağı ve yukarı tırmanarak her seferinde develerimiz için kuyunun yanındaki taş yalağa döktüğü on beş ya da yirmi litre su getirdi. En son bir gün önce Rebiğ'de sulandıklarından her biri yaklaşık yirmi litre içti. Sonra onları biraz oyalanmaya bıraktık, biz de huzur içinde oturup denizden gelen hafif rüzgarı içimize çektik. Abdullah çabalarının ödülü olarak bir sigara içti.

Bir Harbli, büyük bir damızlık deve sürüsünü sürerek geldi ve onları sulamaya başladı, bir adamını büyük deri kovalarını doldurmak için kuyuya gönderdi, diğerleri de yüksek sesle kesik kesik şarkılar söyleyerek elden ele su taşıdılar.

Biz onları izlerken, safkan develerin önünde hafif ve hızlı adımlarla ilerleyen iki atlı kuzeyden bize doğru yaklaştı. İkisi de gençti. Biri zengin kaşmir cübbeyle ağır ipek işlemeli baş örtüsü giymişti. Diğeri ise daha sade, beyaz pamuklu bir elbise giymiş ve kırmızı pamuklu bir başörtüsü sarınmıştı. Kuyunun yanında durdular; daha görkemli olan devesini diz çöktürmeden zarifçe yere kaydı ve yularını arkadaşına atarak umursamazca, "Ben şuraya gidip dinlenirken onları sulayın," dedi. Bize etkilenmiş bir kayıtsızlıkla baktıktan sonra karşıya geçip duvarımızın dibine oturdu. Yeni yalayarak sardığı bir sigarayı uzatarak, "Suriye'den mi geldiniz?" diye sordu. Kibarca Mekke'den geldiğimizi ima ettim, o da aynı şekilde doğrudan bir cevap vermedi. Biraz savaştan ve Harb kabilesinin dişi develerinin zayıflığından bahsettik.

Bu sırada diğer develi, yularları boş boş tutuyor, belki de sırası gelmeden önce Harblinin sürüyü sulamayı bitirmesini bekliyordu. Genç efendi bağırdı: "Ne oldu Mustafa? Hemen sulayın şunları." Hizmetkâr gelip üzüntüyle, "İzin vermiyorlar," dedi. "Allah aşkına!" diye bağırdı

efendisi öfkeyle, ayağa fırlayıp binici sopasıyla talihsiz Mustafa'nın başına ve omuzlarına üç dört sert darbe indirirken. "Git ve onlara sor." Mustafa incinmiş, şaşkın ve öfkeli görünüyordu, sanki karşılık verecekti, ama vazgeçti ve kuyuya doğru koştu.

Şaşıran Harbli, acıyarak ona bir yer açtı ve iki devesinin su yalağından su içmesine izin verdi. "Kim o?" diye fısıldadılar, Mustafa da "Efendimizin Mekkeli kuzeni" dedi. Hemen koşup semerlerinden bir bohça çözdüler ve ondan iki devenin önüne dikenli ağaçların yeşil yapraklarından ve tomurcuklarından yem yaydılar. Bunu, dalların kırık uçları yere serilmiş bir bezin üzerine yağana kadar alçak çalılara ağır bir değnekle vurarak toplarlardı.

Genç Şerif onları memnuniyetle izledi. Devesini doyurduktan sonra, yavaşça ve görünürde bir çaba harcamadan devenin boynuna tırmanıp eyere oturdu ve Allah'tan Arapları cömertçe ödüllendirmesini dileyerek bizimle vedalaştı. Ona iyi yolculuklar dilediler; o, güneye doğru yola koyulurken, Abdullah develerimizi getirdi ve biz de kuzeye doğru yola çıktık. On dakika sonra yaşlı Tafas'tan bir kıkırdama duydum ve kırlaşmış sakalı ile bıyığı arasında sevinç kırışıklıklarına şahit oldum.

"Ne oldu, Tafas?" dedim.

"Efendim, kuyuda o iki develiyi gördünüz mü?"

"Şerif ve uşağı mı?"

"Evet; ama onlar Modigli Şerif Ali bin Hüseyin ve kuzeni Şerif Muhsin'di, Masruh'un kan düşmanı olan Harislerin beyleri. Araplar onları tanırsa gecikeceklerinden ya da sudan çıkarılacaklarından korkuyorlardı. Bu yüzden Mekkeli efendi ve uşak gibi davrandılar. Ali onu dövdüğünde Muhsin'in nasıl öfkelendiğini gördün mü? Ali bir şeytandır. Daha on bir yaşındayken babasının evinden, ticaretle uğraşan bir hacı soyguncusu olan amcasının yanına kaçtı ve babası onu yakalayana kadar aylarca onun yanında yaşadı. Medine'deki ilk savaş gününden itibaren efendimiz Faysal'ın yanındaydı ve Aar ve Bi'r-i Derviş çevresindeki ovalarda Ateybe'ye liderlik etti. Ali'nin yanında, onun gibi yapamayan, devesinin yanında koşamayan ve tek eliyle eyere atlayıp tüfeğini taşıyamayan hiç kimse yoktu. Haris'in çocukları savaşın çocuklarıdır." Yaşlı adamın ağzı ilk kez kelimelerle doluydu.

O konuşurken, artık neredeyse ağaçsız olan ve ayaklarımızın altında yavaş yavaş yumuşayan göz kamaştırıcı düzlük boyunca ilerledik. İlk

başta çakıl gibi gri taşlar vardı. Sonra kum çoğaldı ve taşlar seyrekleşti, ta ki biz, porfir, yeşil şist, bazalt gibi ayrı tanelerin renklerini ayırt edebilene kadar. Sonunda, altında daha sert bir tabaka yatan neredeyse saf beyaz kum örtüsüne geldik. Böyle bir yol, develerimizin koşması için bir halı yığını gibiydi. Kum parçacıkları temiz ve cilalıydı ve güneşin parıltısını küçük elmaslar gibi öyle şiddetli bir yansımayla yakalıyordu ki, bir süre sonra buna bakmaya dayanamadım. Kaşlarımı sertçe çatıyor, başımdaki örtüyü gözlerimin üzerinde bir tepe şeklinde öne doğru çekiyor, altından da bir kunduz gibi, yerden cam gibi dalgalar halinde yükselip yüzüme çarpan sıcağı bastırmaya çalışıyordum. Yüz kilometre önümüzde, Yenbu'nun arkasındaki Ruzva'nın devasa zirvesi, adımlarını gizleyen buharın göz kamaştırıcılığında belirip kayboluyordu. Oldukça yakınımızdaki düzlükte küçük şekilsiz tepeler yolu kapatıyor gibiydi. Sağımızda Beni Eyüb'ün bir testere bıçağı gibi dişli ve dar dik sırtı, kuzeyde yumuşak karakterli, solgun bir dizi küçük tepeye doğru alçalıyor, arkasında ise güneşin alçalmasıyla birlikte kızıllaşan pürüzlü bir merdivenle birbiri ardına sıralanan yüksek tepeler, fantastik granit kuleleriyle Subh Dağı'nın yükselen merkezi kütlesine doğru tırmanıyordu.

Biraz sonra sağa döndük, hac yolundan ayrıldık ve sadece en üstteki yığınları yüzeyin üzerinde görünene kadar kuma gömülmüş düz bazalt sırtların kademeli olarak yükselen zemini boyunca kısa bir yol aldık.

Günbatımına kadar yolumuza devam ettik ve Bi'rü'ş-şeyh mezrasını gördük. Akşam yemeği ateşlerinin yakıldığı ilk karanlıkta, köyün geniş açık sokağından aşağıya doğru sürdük ve durduk. Tafas yirmi sefil kulübeden birine girdi ve birkaç fısıltılı söz ve uzun sessizlikle un satın aldı, suyla beş cm kalınlığında ve yirmi cm genişliğinde bir hamur yoğurdu. Bunu, tanıdığı anlaşılan bir Subh kadının verdiği çalı çırpı ateşinin küllerine gömdü. Hamur ısındığında ateşten çıkardı ve tozunu silkelemek için çırptı: Sonra paylaşarak yedik, bu arada Abdullah kendine tütün almaya gitti.

Bana güney yamacının dibinde iki tane taş kaplı kuyu olduğunu söylediler, ama gidip onlara bakmak istemedim, çünkü o günkü uzun yolculuk alışkın olmayan kaslarımı yormuştu ve ovanın sıcaklığı acı vericiydi. Cildim kabarmıştı ve gözlerim gümüş kumdan ve parlayan çakıl taşlarından keskin bir açıyla vuran ışığın parıltısıyla ağrıyordu. Son iki yılımı Kahire'de geçirmiştim, bütün gün masa başında ya da

dikkat dağıtıcı seslerle dolu küçük, kalabalık bir ofiste çok düşünerek, söyleyecek yüzlerce acele şeyim vardı, fakat her gün ofisle otel arasında gidip gelmekten başka bedensel bir aktivitem yoktu. Sonuç olarak, Arap güneşinin zararlı ışınlarına ve deve yürüyüşünün uzun monotonluğuna alışmam için bana yavaş yavaş zaman verilmediğinden, bu değişikliğin yeniliği çok ağırdı. Faysal'ın kampına varmadan önce bu gece bir menzil daha geçecektik ve yarın uzun bir gün olacaktı.

Bu yüzden, bir saat süren yemek ve alışveriş için ve ondan sonra ortak rızayla verdiğimiz ikinci dinlenme saati için minnettar; mola bittiğinde ise üzgündüm. Tekrardan develere bindik ve zifiri karanlıkta vadilerden yukarı ve aşağı sürdük, kapalı oyuklarda sıcak, ancak açık yerlerde taze ve heyecan verici olan hava dalgalarına girip çıktık. Ayaklarımızın altındaki zemin kumlu olmalıydı, zira geçişimizin sessizliği zorlanan kulaklarımı acıtıyordu. Ayrıca pürüzsüzdü; sürekli eyerde uyuyakalıyordum, birkaç saniye sonra aniden ve mide bulandırıcı bir şekilde uyanıyordum, zira hayvanın düzensiz bir adımıyla bozulan dengemi düzeltmek için içgüdüsel olarak eyer direğine tutunuyordum. Hava çok karanlıktı ve arazinin şekilleri, ağır, zar zor gören gözlerime gelemeyecek kadar düzdü. Sonunda, gece yarısını bir hayli geçe, temelli durduk; Tafas devemin dizlerini çökertmeyi bitirmeden önce ben pelerinime sarınmış, en rahat küçük kumlukta uyuyakalmıştım.

Üç saat sonra, ayın son parıltısının da yardımıyla tekrar yola koyulduk. Merid Vadisi'nden aşağı doğru yürüdük, gecesi ölü, sıcak, sessizdi ve her iki tarafta sivri uçlu tepeler bitkin havada siyah ve beyaz olarak yükseliyordu. Çok sayıda ağaç vardı. Nihayet dar geçitlerden çıkıp geniş bir alana girdiğimizde şafak söktü; düz zeminin üzerinde huzursuz bir rüzgâr tozun içinde kaprisli bir şekilde daireler çiziyordu. Gün, mütemadiyen güçleniyordu ve şimdi Bir İbn Hasani'yi hemen sağımızda gösteriyordu. Kahverengi ve beyaz, güvenlik için bir arada kurulan saçma sapan küçük evlerden oluşan bu yerleşim yeri, arkadaki Subh'un karanlık uçurumunun muazzam gölgesinde oyuncak bebek gibi ve çölden daha yalnız görünüyordu. Biz, kapılarında hayat görmeyi umarak onu izlerken, güneş hızla yükseliyordu. Başımızın yüzlerce metre yukarısındaki perdeli kayalıklar, kısa süren şafakla hâlâ solgun bir gökyüzüne karşı beyaz ışığın sert kırılan ışınlarında ana hatlarıyla ortaya çıkmıştı.

Büyük vadi boyunca ilerledik, evlerin arasından yaşlı ve çenesi düşük bir deve sürücüsü çıktı ve koşarak bize katıldı. Kendisine Hallâf adını vermişti, çok dost canlısıydı. Selamı, basmakalıp bir sohbetin duraklamasından sonra geldi ve karşılık verildiğinde bizi konuşmaya zorlamaya çalıştı. Ancak Tafas onunla arkadaşlık etmek istemedi ve kısa cevaplar verdi. Hallâf ısrar etti ve sonunda ayağını daha iyi basabilmek için eğilip eyerinin kesesini karıştırdı. İçinde Hicaz'da seyahat edenlerin temel ihtiyaçlarından bol miktarda bulunan, emaye kaplı demirden küçük bir kap buldu. Bu, dünkü mayasız hamurdu, fakat henüz sıcakken parmaklar arasında ufalanmış ve parçacıkları isteksizce dağılana kadar sıvı haldeki tereyağıyla nemlendirilmişti. Daha sonra yemek için öğütülmüş şekerle tatlandırılır ve parmaklarla sıkıştırılmış topaklar halinde nemli talaş gibi toplanırdı.

Tafas ve Abdullah hamurla ustaca oynarken bu ilk denememde, Hallâf'ın payına düşen yarı aç kalmaktı: Haklı olarak, çünkü Araplar yüz elli kilometrelik kısa bir yolculuk için beraberinde bir miktar yiyecek taşımayı kadınsı bir davranış olarak görüyorlardı. Artık dosttuk ve Hallâf bize son savaştan ve Faysal'ın bir gün önce yaşadığı terslikten bahsederken sohbet yeniden başladı. Görünüşe göre Safra Vadisi'nin başında yenilmişti ve şimdi Hamra'da, sadece biraz önümüzdeydi ya da en azından Hallâf orada olduğunu düşünüyordu: Yolumuz üzerindeki bir sonraki köyde kesin olarak nerede olduğunu öğrenebilecektik. Çatışma çok şiddetli olmamıştı, ama az sayıdaki kayıpların hepsi Tafas ve Hallâf'ın kabilelerindendi. Her birinin isimleri sırayla ve kederle söylendi.

On kilometre at sürdük, şimdi şekilsiz bir yığından biraz daha fazlası olan, ancak bir zamanlar şüphesiz bir bariyer olan granit parçalarından oluşan bir duvarın geçtiği alçak bir su havzasına vardık. Bu duvar uçurumdan uçuruma, hatta yamaçların tırmanılamayacak kadar dik olmadığı yerlerde tepelerin yamaçlarına kadar uzanıyordu. Ortada, yolun geçtiği yerde, ağıla benzer iki küçük çit vardı. Hallâf'a duvarın amacını sordum. O ise bana, Şam'da, Konstantinopolis'te ve Kahire'de bulunduğunu ve Mısır'ın büyük adamları arasında pek çok dostu olduğunu söyledi. Oradaki İngilizlerden herhangi birini tanıyor muydum? Hallâf niyetimi ve geçmişimi merak ediyor gibiydi. Mısırlıların diliyle bana çelme takmaya çalıştı. Halep lehçesiyle cevap verdiğimde, tanıdığı önde gelen Suriyelilerden bahsetti. Ben de onları tanıyordum; sonra

yerel politikaya geçti, Şerif ve oğulları hakkında ve Faysal'ın ne yapacağını düşündüğüm hakkında nazikçe ve dolaylı yoldan dikkatli sorular sordu. Bunları ondan daha az anlıyordum ve önemsizce geçiştirdim. Tafas imdadıma yetişti ve konuyu değiştirdi. Daha sonra Hallâf'ın Türklerden maaş aldığını ve Arap kuvvetleri için Bi'r-İbn Hasani'den geçenlerle ilgili sık sık raporlar gönderdiğini öğrendik.

Sağa döndük, başka bir eyere geçtik ve sonra birkaç kilometre boyunca yokuş aşağı inerek yüksek kayalıkların olduğu bir köşeye geldik. Buradan döndük ve kendimizi birdenbire aradığımız vadi olan Safra Vadisi'nde ve onun en büyük köyü olan Vasta'nın ortasında bulduk. Vasta, sel yatağının her iki yanındaki tepe yamaçlarında alüvyonlu topraktan oluşan kıyılara tutunmuş veya ana vadiyi oluşturan çeşitli derin kanallar arasındaki moloz adaları üzerinde duran birçok ev yuvası gibi görünüyordu.

Bu adalar yığınından iki ya da üçünün arasından geçerek vadinin uzak yakasına doğru ilerledik. Yolumuzun üzerinde kış sellerinin ana yatağı, beyaz çakıl ve kayalardan oluşan, oldukça düz bir alan vardı. Ortasından aşağıya doğru, bir taraftaki hurma korusundan diğer taraftaki hurma korusuna kadar, belki iki yüz metre uzunluğunda ve dört metre genişliğinde, kum tabanlı ve her kenarı kalın ot ve çiçeklerden oluşan üç metrelik bir çimenlikle sınırlanmış berrak bir su akıyordu. Develerimizin başlarını eğip su içmelerine izin vermek için bir an durduk ve gün boyu çakıl taşlarının sert parıltısından sonra çimenlerin gözümüze verdiği rahatlama o kadar ani oldu ki, istemeden de olsa güneşin yüzünü bir bulutun kapatıp kapatmadığını görmek için yukarı baktım.

Suyun dereden yukarı, taş döşeli bir kanaldan pırıl pırıl aktığı bahçeye doğru sürdük; sonra bahçenin balçık duvarı boyunca, hurma ağaçlarının gölgesinde, müstakil mezralardan bir diğerine döndük. Tafas mezranın küçük sokağına doğru ilerledi (evler o kadar alçaktı ki eyerlerimizden kilden çatılarını görüyorduk) ve büyük evlerden birinin yakınında durup üstü açık bir avlunun kapısına vurdu. Bir köle bize kapıyı açtı ve gizlilik içinde develerden indik. Tafas develeri yularından tuttu, kolanlarını çözdü ve kapının yanındaki güzel kokulu bir yığından önlerine yeşil yem serpti. Sonra beni evin misafir odasına götürdü; kerpiçten yapılmış, karanlık, temiz, küçük bir yerdi, çatısı dövülmüş toprak altında yarım hurma kütükleriyle kaplıydı. Sedir boyunca

uzanan hurma yapraklı hasırın üzerine oturduk. Bu boğucu vadide gün çok sıcak geçmişti; yavaş yavaş yan yana uzandık. Sonra dışarıdaki bahçelerdeki arıların ve içeride peçeli yüzlerimizin üzerinde gezinen sineklerin uğultusu bizi uykuya daldırdı.

Biz uyanmadan önce, ev halkı tarafından bizim için ekmek ve hurmadan oluşan bir yemek hazırlanmıştı. Hurmalar tazeydi, daha önce hiç tatmadığım kadar tatlı ve güzeldi. Daha sonra tekrar develere bindik ve güneşte kurutulmuş kilden alçak sınır duvarlarının arkasındaki hurma bahçelerinin içinde kaybolana dek berrak ve yavaşça akan dereye paralel ilerledik. Ağaç köklerinin arasına yarım metre derinliğinde küçük kanallar kazılmıştı, öyle ki dere taş kanaldan bu kanallara akıtılabiliyor ve her ağaç sırayla sulanabiliyordu. Suyun başı köye aitti ve geleneksel kullanıma göre günlük ya da haftalık şu kadar dakika ya da saat boyunca toprak sahipleri arasında paylaştırılırdı. Su, en iyi hurma ağaçlarının ihtiyacı doğrultusunda biraz acıydı; ancak bahçelerdeki özel su kuyularında yeterince tatlıydı. Bu kuyular çok sıktı ve yüzeyin bir ya da bir buçuk metre altında su buluyorlardı.

Yolumuz bizi köyün merkezinden ve pazar caddesinden geçirdi. Dükkânlarda çok az şey vardı ve her yer çürümüş gibiydi. Bir nesil önce Vasta kalabalıktı (bin hane olduğunu söylediler); ama bir gün Safra Vadisi'nden aşağı doğru muazzam bir sel inmiş, birçok hurma bahçesinin setlerini aşarak hurma ağaçlarını silip süpürmüştü. Evlerin yüzyıllardır üzerinde durduğu bazı adalar sular altında kalmış, balçıktan evler eriyerek tekrar çamura dönüşmüş ve içlerindeki talihsiz köleler boğulmuştu. Eğer toprak kalsaydı, insanlar ve ağaçlar yerlerine konabilirdi; ancak bahçeler, yılların emeğiyle normal fıskiyelerden özenle kazanılmış topraktan inşa edilmişti ve —iki buçuk metre derinlikte, üç gün boyunca çok hızlı bir şekilde akan— bu su dalgası seyreltilmiş arazileri ilkel taş yığınlarına dönüştürmüştü.

Vasta'nın biraz yukarısında vadi biraz genişleyerek ortalama dört yüz metre kadar uzanıyordu ve kış yağmurlarının çok düzgün bir hale getirdiği ince çakıl ve kumdan oluşan bir yatağa sahipti. Duvarlar, kenarları ve sırtları bıçak ağzı gibi keskin olan ve güneşi metal gibi yansıtan çıplak kırmızı ve siyah kayalardan oluşuyordu. Ağaçların ve çimenlerin tazeliğini görkemli gösteriyorlardı. Şimdi Faysal'ın askerlerini ve onların otlayan deve sürülerini görüyorduk. Hamra'ya varmadan

önce kayalıklardaki her köşe ya da ağaç kümesi bir ordugâhtı. Yeniden canlanan Tafas'a neşeli selamlar gönderdiler, o da bana karşı görevini bitirmek için hızla ilerlerken onlara el sallayıp seslendi.

Hamra solumuzda yer almaya başladı. Yaklaşık yüz evden oluşan bir köy gibi görünüyordu, beş metre yüksekliğindeki toprak tepecikleri arasında bahçelere gömülmüştü. Küçük bir dereden geçtik ve ağaçların arasındaki duvarlı bir patikadan bu tümseklerden birinin tepesine çıktık; burada develerimizi uzun, alçak bir evin avlu kapısının yanında diz çöktürdük. Tafas, elinde gümüş kabzalı kılıcıyla orada duran bir köleye bir şeyler söyledi. Beni bir iç avluya götürdü; avlunun diğer tarafında, siyah bir kapının dikmeleri arasında, beni gergin bir şekilde bekleyen beyaz bir figür duruyordu. İlk bakıştá, Arabistan'a aramaya geldiğim adamın bu olduğunu hissettim —Arap İsyanını tam zafere ulaştıracak lider. Faysal, uzun beyaz ipek cübbesi ve parlak kırmızı ve altın kordonla bağlanmış kahverengi başörtüsü içinde çok uzun ve çok ince, sütun gibi görünüyordu. Göz kapakları düşmüştü; siyah sakalı ve renksiz yüzü, vücudunun garip, durgun uyanıklığına karşı bir maske gibiydi. Elleri önünde, hançerinin üzerinde çapraz duruyordu.

Onu selamladım. Odaya girmem için bana yol açtı ve kapının yanındaki halının üzerine oturdu. Gözlerim gölgeye alıştığında, küçük odada bana ya da Faysal'a sabit bir şekilde bakan birçok sessiz figür olduğunu gördüm. O ise, hançerini yavaşça çeviren ellerine bakmaya devam ediyordu. Sonunda usulca yolculuğu nasıl bulduğumu sordu. Sıcaktan söz ettim, o da Rebiğ'den ne kadar uzakta olduğumu sordu ve mevsime göre hızlı gittiğimi söyledi.

"Peki Safra Vadisi'ndeki yerimizi beğendin mi?"

"Güzel; ama Şam'dan çok uzakta."

Söz bir kılıç gibi aralarına düşmüştü. Bir titreme oldu. Sonra orada bulunan herkes oturduğu yerde kaskatı kesildi ve bir dakika boyunca nefesini tuttu. Bazıları belki de uzaklardaki başarının hayalini kuruyordu; diğerleri ise bunun son yenilgilerinin bir yansıması olduğunu düşünmüş olabilirdi. Faysal sonunda gözlerini kaldırdı, bana gülümseyerek, "Allah'a şükürler olsun, bize ondan daha yakın Türkler var," dedi. Hepimiz onunla birlikte gülümsedik; ben de kalkıp bir süreliğine izin istedim.

III. BÖLÜM

FAYSAL VE MAİYETİ

Yumuşak bir çayırda, çıkıntılı ve oluklu dalları olan uzun hurma ağaçlarının altında, Arap İsyanına yardım etmek için Sir Reginald Wingate tarafından Sudan'dan gönderilen Mısırlı binbaşıları Nafi Bey ile birlikte Mısır Ordusu askerlerinin intizamlı kampını buldum. Bir dağ bataryası ve birkaç makineli tüfekten oluşuyorlardı. Nafi'nin kendisi sevimli bir adamdı, bana karşı nazik ve misafirperverdi.

Faysal, Tikritli ateşli Arap militan Mevlüd el-Muhlis'le tanıştırılmıştı. Kendisi aşırı milliyetçiliği yüzünden Türk ordusunda iki kez rütbesi düşürülmüş ve ibn Raşid'in sekreteri olarak Necid'de iki yıllık bir sürgün geçirmişti. Şiba'dan önce Türk süvarilerine komuta etmiş ve orada birliklerimizce esir alınmıştı. Şerif'in isyanını duyar duymaz onun için gönüllü ve Faysal'a katılan ilk mektepli subay olmuştu. Şimdiyse onun emir subayıydı.

Acı bir şekilde her yönden donanımsız olduklarından yakındı. İçinde bulundukları kötü durumun esas sebebi buydu. Şerif'ten ayda otuz bin pound alıyorlardı ama çok az un ve pirinç, çok az arpa, az sayıda tüfek geliyordu; cephaneleri yetersizdi; makineli tüfek, dağ silahı, teknik yardım ve bilgi yoktu.

Mevlüd'ü orada durdurdum ve buraya geliş amacımın sadece eksiklerini öğrenmek ve rapor etmek olduğunu, ancak bana genel durumlarını açıklamaları halinde onlarla çalışabileceğimi söyledim. Faysal kabul etti ve bana isyanlarının sergüzeştini en başından itibaren anlatmaya başladı.

Medine'ye yapılan ilk hücum çaresizce bir harekât olmuştu. Araplar silahsız ve cephanesizdi, Türkler ise çok güçlüydü. Krizin doruğunda

Beni Ali kırıldı ve Araplar surların dışına itildi. Bunun üzerine Türkler toplarıyla üzerlerine ateş açtılar; bu yeni silaha alışık olmayan Araplar dehşete kapıldılar. Ageyl ve Ateybe güvenli bir yere sığındılar ve tekrar dışarı çıkmayı reddettiler.

Beni Ali kabilesinin bir kısmı, köylerinin bağışlanması halinde teslim olma teklifiyle Türk komutanlığına yaklaştı. Fahri onları kandırdı ve çatışmalar durulduktan sonra askerleriyle Avali banliyösünü kuşattı: Askerlerine aniden saldırıya geçmelerini ve surlar içindeki her canlıyı katletmelerini emretti. Sakinlerinin yüzlercesi tecavüze uğradı ve katledildi, evler ateşe verildi ve hem ölüler hem de diriler alevlerin içine atıldı. Fahri ve adamları birlikte hizmet vermiş ve Kuzey'deki Ermeniler üzerinde hem yavaş hem de hızlı öldürme sanatlarını öğrenmişlerdi.

Türk savaş tarzının bu acı verici tadı Arabistan'da şok etkisi yarattı; çünkü Arap savaşının ilk kuralı kadınların dokunulmazlığı, ikincisi erkeklerle savaşamayacak kadar küçük çocukların canlarının ve onurlarının bağışlanması, üçüncüsü de taşınması imkânsız malların zarar görmeden bırakılmasıydı. Faysal'la birlikte Araplar yeni geleneklerle karşı karşıya olduklarını anladılar ve buna ayak uydurmak için zaman kazanmak amacıyla geri çekildiler. Artık boyun eğmek söz konusu olamazdı: Avali'nin yağmalanması kan davası üzerine kan davası açmış ve onlara güçlerinin sonuna kadar savaşma görevini yüklemişti: Lakin şimdi bunun uzun bir mesele olacağı ve tek silahları olan ağızdan dolma silahlarla galibiyeti pek bekleyemeyecekleri aşikârdı.

Böylece Medine çevresindeki düzlüklerden tepelere çekilip dinlenirken, Ali ve Faysal, yeni erzak, para ve silahların ne zaman geleceğini öğrenmek için deniz üsleri Rebiğ'e haberci üstüne haberci gönderdiler. İsyan, babalarının kesin emirleri üzerine gelişigüzel başlamıştı ve oğullarına tam olarak güvenemeyecek kadar başına buyruk olan yaşlı adam, onlarla isyanı devam ettirmek için herhangi bir düzenleme yapmamıştı. Bu yüzden cevap sadece biraz yiyecek oldu. Daha sonra, çoğu kırık olan bazı Japon tüfekleri teslim alındı. Hâlâ sağlam olan namlular o kadar kötüydü ki, çok hevesli Araplar ilk denemede onları patlattılar. Para ise hiç gönderilmedi: Faysal onun yerine sağlam bir sandığı taşlarla doldurdu, dikkatle kilitletti ve bağlattı, her günlük yürüyüşte kendi köleleri tarafından korundu ve her gece titizlikle çadırına sokuldu. Kardeşler bu tür tiyatro oyunlarıyla eriyen bir gücü ellerinde tutmaya çalıştılar.

Sonunda Ali, Rebiğ'e giderek organizasyonda neyin yanlış gittiğini sordu. Yerel şef Hüseyin Mübarek'in Türklerin galip geleceğine kanaat getirdiğini (kendisi de onlarla iki kez çatışmış ve en kötüsünü yaşamıştı) ve bu nedenle takip edilecek en iyi davanın onlarınki olduğuna karar verdiğini öğrendi. Şerif'in erzakı İngilizler tarafından karaya çıkarılınca onlara el koydu ve gizlice kendi evlerinde sakladı. Ali, bir hamle yaptı ve üvey kardeşi Zeyd'in takviye kuvvetlerle Cidde'den kendisine katılması için acil mesajlar gönderdi. Hüseyin korku içinde, bir kanun kaçağı olarak tepelere doğru kaçtı. İki Şerif onun köylerini ele geçirdi. Köylerde büyük silah depoları ve ordularına bir ay yetecek kadar yiyecek buldular. Rahat bir yaşamın cazibesi onlara güzel geldi: Rebiğ'e yerleştiler.

Bu durum Faysal'ı ülkenin yukarısında yalnız bıraktı ve kısa süre içinde kendini izole edilmiş, önemsiz bir vaziyette, kendi yerel kaynaklarına bağlı kalmak zorunda buldu. Bir süre buna katlandı, ama ağustos ayında Albay Wilson'ın yeni fethedilen Yenbu'ya yaptığı ziyaretten yararlanarak aşağı indi ve acil ihtiyaçlarının tam listesini iletti. Wilson ondan ve anlattıklarından çok etkilendi ve ona hemen bir dağ topu bataryası ve Sudan'daki Mısır Ordusu garnizonunun asker ve subayları tarafından kullanılmak üzere bazı maksim makineli tüfeklerini vaat etti. Bu, Nafi Bey ve birliklerinin varlığının esbab-ı mucibesini açıklıyordu.

Araplar geldiklerinde sevindiler ve artık Türklerle eşit güçte olduklarına inandılar; ancak dört top yirmi yıllık Krupp'lardı ve menzilleri sadece iki bin yedi yüz yetmiş beş metre kadardı; mürettebatları da gayri nizami harp için yeterince istekli değildi. Yine de kalabalıkla birlikte ilerlediler ve önce Türk ileri karakollarını, sonra da desteklerini püskürttüler; ta ki Fahri ciddi bir şekilde alarma geçip bizzat aşağı inene, cepheyi teftiş edene ve Bîr-i Abbas'ta tehdit altındaki müfrezeyi hemen üç bin kişilik bir kuvvetle takviye edene kadar. Türklerin yanlarında sahra topları ve obüsler vardı, ayrıca yüksek bir yerden gözlem yapma avantajına da sahiptiler. Dolaylı ateşle Arapları endişelendirmeye başladılar ve tüm ileri gelenler içeride toplantı halindeyken neredeyse Faysal'ın çadırına bir top mermisi düşüyordu. Mısırlı topçulardan ateşe karşılık vermeleri ve düşman silahlarını boğmaları istendi. Sekiz bin metre menzili geçemedikleri için silahlarının işe yaramadığı mazeretini ileri sürdüler. Araplar onlarla alay ettiler ve tekrar geçitlere doğru kaçmaya başladılar.

Faysal'ın cesareti iyice kırılmıştı. Adamları yorgundu. Birçoğunu kaybetmişti. Düşmana karşı tek etkili taktiği, hızlı atlı hücumlarla aniden arkalarından kovalamaktı ve bu pahalı önlemler sırasında birçok deve ölmüş, yaralanmış ya da yıpranmıştı. Abdullah Mekke'de, Ali ve Zeyd de Rebiğ'de oyalanırken bütün savaşı kendi sırtına yüklemeye razı olmadı. Sonunda kuvvetlerinin büyük kısmını geri çekti ve Türk ikmal kolları ve muhabere hatlarına yönelik kendisinin sürdürmeyi imkânsız bulduğu tekrarlanan baskınları, Harb aşiretine mensup alt kabilelerine yükleyerek sürdürmeye bıraktı.

Buna rağmen Türklerin yine aniden karşısına çıkacağından korkmuyordu. Onları etkilemedeki başarısızlığı, onlara karşı en ufak bir saygı duymasına neden olmamıştı. Hamra'ya geç dönüşü zoraki değildi. Bu, bir tiksinti jestiydi, çünkü bariz iktidarsızlığından sıkılmıştı ve kısa süreliğine istirahate çekilmenin onuruna sahip olmaya kararlıydı.

Faysal'a şimdi planlarının ne olduğunu sordum. Medine düşene kadar kaçınılmaz olarak Hicaz'da Fahri'nin şarkılarıyla dans edeceklerini söyledi. Ona göre Türkler Mekke'yi yeniden ele geçirmeyi hedefliyorlardı. Güçlerinin büyük bir kısmı şu anda hareketli bir kol halindeydi ve Arapları sürekli alarm halinde tutan çeşitli yollarla Rebiğ'e doğru hareket edebiliyorlardı. Subh tepelerinin pasif savunması, Arapların pasif direnişçiler olarak öne çıkamadıklarını kanıtlamıştı. Düşman harekete geçtiğinde bir taarruzla karşılık verilmeliydi.

Uzun ve yavaş konuşmamız boyunca kıpır kıpır oturan Mevlüd artık kendini tutamadı ve haykırdı: "Bizim tarihimizi yazmayın. Yapılması gereken şey savaşmak, savaşmak ve onları öldürmek. Bana bir batarya Schneider dağ topu ve makineli tüfek verin, ben de sizin için bu işi bitireyim. Konuşuyoruz, konuşuyoruz ve hiçbir şey yapmıyoruz." Ben de aynı içtenlikle cevap verdim ve muhteşem bir savaşçı olarak kazandığı bir muharebeyi, eğer bu muharebede rolünü kanıtlayacak bir yara almazsa, boşa gitmiş bir savaş olarak gören Mevlüd, benim sözümü kesti. Faysal bir kenarda oturup bize bakıp keyifle sırıtırken biz münakaşa ettik.

Bu konuşma ona tatil gibi gelmişti. Benim gelişimin önemsizliği bile onu cesaretlendirmişti; zira o, zafer ve umutsuzluk arasında gidip gelen ve şu anda yorgunluktan ölmek üzere olan bir adamdı. Otuz bir yaşından daha yaşlı görünüyordu; yüzünde biraz eğimli duran koyu, çekici gözleri kan çanağına dönmüştü. Çukur yanakları derin çizgiler

halindeydi ve derin düşünceler yüzünden kırışmıştı. Doğası düşünmekten nefret ederdi, çünkü bu onun hareket hızını kötürümleştirirdi; düşünme zahmeti yüz hatlarını acının hızlı çizgilerine dönüştürürdü. Görünüşte uzun boylu, zarif ve dinçti, en güzel yürüyüşe sahipti ve başıyla omuzlarında asil bir asalet vardı. Elbette bunun farkındaydı ve kamuya açık alanda ifade tarzı büyük ölçüde işaret ve jestlerden oluşuyordu.

Hareketleri aceleciydi. Kendisini öfkeli ve hassas, hatta mantıksız gösteriyor, ama bu hali kısa sürede teğet geçiyordu. İştah ve fiziksel zayıflık onda cesaretle birleşmişti. Kişisel çekiciliği, ihtiyatsızlığı, bu gururlu karakterin tek rezervi olarak kırılganlığının acıklı işareti onu takipçilerinin idolü haline getirdi. Hiç kimse onun titiz olup olmadığını sormadı; ama daha sonra güvene güvenle, şüpheye şüpheyle karşılık verebileceğini gösterdi. Mizah anlayışından çok zekâyla doluydu.

II. Abdülhamid'in maiyetinde yer alarak aldığı eğitim onu diplomaside ustalaştırmıştı. Türklerle birlikte yaptığı askerlik hizmeti ona askeri taktikler hakkında işe yarayan malumatı kazandırmıştı. İstanbul'daki ve Türk Meclisi'ndeki siyasi kariyeri onu, Avrupa sorunlarına ve görgü kurallarına aşina hale getirmişti. Dikkatli bir insan yargıcıydı. Hayallerini gerçekleştirecek gücü olsaydı çok ileri giderdi, zira işine dört elle sarılmıştı ve başka hiçbir şey için yaşamıyordu; fakat hakkında korkulacak şey, her zaman gerçeklikten biraz daha yükseği hedefliyor gibi görünmeye çalışarak kendini yıpratması ya da çok fazla eylem adamı olmasıydı. Adamları bana, kendini korumak, saldırıları yönetmek, onları kontrol etmek ve cesaretlendirmek zorunda kaldığı uzun bir savaş döneminden sonra, fiziksel olarak nasıl çöktüğünü ve ağzından köpükler saçılırken baygın bir halde kazandığı zaferinden nasıl uzaklaştırıldığını anlattılar.

Bu arada, öyle görünüyordu ki, burada, onu alacak kadar büyük olması gereken elimize, örtülü yoldan olsa bile Arap İsyanı faaliyetinin arkasındaki fikre mantıklı bir şekil verecek bir peygamber olarak sunuluyordu. Bu, umduğumuzdan ve duraksamalı gidişatımızın hak ettiğinden çok daha fazlasıydı. Seyahatim amacına ulaşmıştı.

Artık vazifem, bu haberle birlikte Mısır'a giden en kısa yolu kullanmaktı: O akşam hurma ağacında edindiğim bilgiler zihnimde büyüdü ve çiçeklendi, meyvelerle ve gölgeli yapraklarla dolu binlerce dala dönüştü, alacakaranlık derinleşirken ağacın altında oturdum ve gece

boyunca hayaller gördüm; ta ki hurma gövdeleri arasındaki dolambaçlı yollardan ellerinde lambalarla bir sıra köle gelene kadar... Faysal ve Mevlüd'le birlikte bahçelerden geçerek, avluları hâlâ bekleyen insanlarla dolu olan küçük eve ve ailelerin toplandığı sıcak iç odaya doğru yürüdük; orada köleler tarafından akşam yemeğimiz için yemek halısının üzerine konulan dumanı tüten pirinç ve etten oluşan sofraya birlikte oturduk.

Ertesi sabah erkenden kalktım ve Faysal'ın birlikleri arasında Heyf tarafına doğru, tek başıma, bir an kafalarının nasıl çalıştığını hissetmeye çalıştım. Çabam için zaman çok önemliydi, çünkü normalde haftalarca süren gözlemlerimin meyvesi olan izlenimleri on gün içinde edinmem gerekiyordu. Normalde bütün gün, sesleri anında duyup fakat her ayrıntıya kör bir halde, sadece etrafımda kırmızı, gri ya da net şeyler olduğunun farkında olarak ilerlerdim. Bugün gözlerim doğrudan beynime yönelmek zorundaydı, böylece bir ya da iki şeyi daha önceki bulanıklığın aksine daha net bir şekilde fark edebilirdim. Bu şeyler neredeyse her zaman yer şekilleriydi: Kayalar ve ağaçlar ya da dinlenen veya hareket eden insan bedenleri; çiçekler gibi küçük şeyler veyahut renk gibi nitelikler değil.

Yine de burada canlı bir muhabire şiddetle ihtiyaç vardı. Bu sıkıcı savaşta en ufak bir düzensizlik herkesi sevindiriyordu ve McMahon'ın en güçlü yönü Genelkurmay'ın görünmeyen hayal gücünü kullanmaktı. Ben, Arap hareketine inanıyordum ve henüz buralara gelmeden önce, bu hareketin içinde Türkiye'yi parçalara ayırma fikrinin yattığından emindim; ama Mısır'daki diğerlerinin buna inancı yoktu ve sahadaki Araplar hakkında istihbarî hiçbir bilgi edinmemişlerdi. Kutsal Şehirlerin çevresindeki tepelerde yaşayan bu romantik halkın ruhuna dair bir şeyler öğrenerek, onlara yardım etmek için gerekli olan daha ileri tedbirler konusunda Kahire'nin sempatisini kazanabilirdim.

Araplar beni neşeyle karşıladı. Her büyük kayanın ya da çalının altında tembel akrepler gibi yayılmışlar, sıcakta dinleniyorlar ve kahverengi uzuvlarını gölgeli taşın serinliğiyle tazeliyorlardı. Haki kıyafetimden dolayı beni kendilerine iltica eden eğitimli bir Türk subayı sandılar ve bana nasıl davranmaları gerektiğine dair güler yüzlü fakat korkunç önerilerde bulundular.

Savaşın on yıl sürebileceğini haykırarak çılgınca eğleniyorlardı. Tepelerin o güne kadar gördüğü en bereketli zamandı. Şerif sadece

savaşan askerleri değil, ailelerini de besliyor ve bir adam için ayda iki, bir deve için dört pound ödüyordu. Zaten başka hiçbir şey bir kabile ordusunu beş ay boyunca sahada tutma mucizesini gösteremezdi.

Fiili birlikler, bedenin kuralına itaat ederek sürekli değişiyordu. Bir aile bir tüfeğe sahip olur ve oğulları sırayla her biri birkaç günlüğüne hizmet ederdi. Evli erkekler kamp ve eşleri arasında gidip geliyor, bazen de bütün bir klan sıkılıp dinlenmeye çekiliyordu. Faysal'ın sekiz bin adamının onda birini deve çobanları, geri kalanını da dağlılar oluşturuyordu. Sadece kabile şeyhlerinin emrinde ve evlerinin yakınında hizmet ediyor, yiyeceklerini ve ulaşımlarını kendileri ayarlıyorlardı.

Şerifiye bölgesinde kan davaları sözde çözülmüş, gerçekte ise askıya alınmıştı: Billi ve Cüheyne, Ateybe ve Ageyl, Faysal'ın ordusunda yan yana yaşıyor ve savaşıyorlardı. Yine de, bir kabilenin mensupları diğerininkilerden çekiniyordu ve kabile içinde hiç kimse komşusuna tam olarak güvenmiyordu. Her biri Türklere tüm kalbiyle düşman olabilirdi, genellikle de öyleydi, ama belki de bir aile kinini sahadaki bir aile düşmanına karşı kullanmaktan vazgeçecek kadar değildi.

Hırslı ve pervasız olmaları onları ganimete düşkün kılıyor, demiryollarını parçalamaya, kervanları yağmalamaya ve develeri çalmaya teşvik ediyordu; ancak komutaya katlanamayacak ya da takım halinde savaşamayacak kadar özgür fikirliydiler. Kendi başına iyi savaşabilen bir adam genellikle kötü bir asker olurdu ve bu şampiyonlar bana talim yapmamız için uygun görünmedi; ne var ki onları kendi başlarına kullanabilecekleri Lewis tipi hafif otomatik silahlarla güçlendirirsek, tepelerini tutabilirlerdi.

Hicaz savaşı, kayalık, dağlık, çorak bir ülkenin (vahşi bir dağcı sürüsüyle takviye edilmiş), Almanlar tarafından teçhizat bakımından o kadar zenginleştirilmiş bir düşmana karşı savaşıydı ki, neredeyse gelişigüzel itiş kakışmanın erdemini kaybetmişti. Tepe kuşağı keskin nişancılar için bir cennetti. Kilometrelerce uzanan tek pratik yol olan vadiler, vadi olmaktan çok, bazen iki yüz metre, bazen de sadece yirmi metre genişliğinde, kıvrımlarla dolu, üç yüz ya da bin metre derinliğinde, örtüsüz ve her iki tarafı da yamaç şeklinde olduğu, tırtıklı, yarılmış ve metal kadar sert ve aşağı yukarı onun kadar keskin binlerce pürüzlü parça yığınları halinde yığılmış acımasız granit, bazalt ve porfirlerle çevrili uçurumlar ya da geçitlerdi.

Alışkın olmayan gözlerime, dağ kabilelerinin ihaneti olmaksızın Türklerin bu hattı geçmeye cesaret edebilecekleri imkânsız görünüyordu.

Tek tedirgin edici özellik, Türklerin Arapları topçu ateşiyle korkutmaktaki gerçek başarısıydı. Ateşlenen bir topun sesi, kulak mesafesindeki herkesi siper arkasına kaçırıyordu. Silahların gürültüleriyle orantılı olarak yıkıcı olduğunu düşünüyorlardı. Kurşunlardan korkmuyorlardı, hatta ölmekten de korkmuyorlardı. Yalnızca top ateşiyle ölümün şekli dayanılmazdı. Bana öyle geliyordu ki, ahlaki güvenleri ancak yanlarında işe yarar ya da yaramaz ama gürültülü silahların olmasıyla yeniden tesis edilebilirdi. Görkemli Faysal'dan ordudaki en çıplak askere kadar herkes "topçu, topçu, topçu".diyordu.

Yakın mesafeden isyanın büyüklüğü beni etkiledi. Bu halim selim nüfuslu vilayet aniden karakterini sıradan göçebe hırsızların bozgunundan, Türkiye'ye karşı bir patlamaya dönüştürmüştü. Kesinlikle bizim tarzımızda değildi ama yeterince şiddetli bir şekilde, Doğu'yu kutsal bir savaşta bize karşı dolduracak olan din faktörüne rağmen Türklerle savaşıyorlardı. Savaş bölgesindeki kabileler arasında, sanırım tüm ulusal ayaklanmalar için ortak olan, ancak ulusal özgürlüğün ağzımızdaki su gibi tatsız hale geldiği, onun uzun zaman önce kazanıldığı bir ülkeden gelen biri için garip bir şekilde rahatsız edici olan gergin bir coşku vardı.

Daha sonra Faysal'ı tekrar gördüm ve onun için elimden geleni yapacağıma söz verdim. Şeflerim Yenbu'da bir üs ayarlayacaklardı, burada ihtiyacı olan erzak ve malzeme sadece onun kullanımı için karaya çıkarılacaktı. Mezopotamya'da ya da Kanal'da ele geçirilen savaş esirleri arasından ona gönüllü subaylar bulmaya çalışacaktık. Toplama kamplarındaki rütbeli askerlerden top ve makineli tüfek mürettebatı oluşturacak ve onlara Mısır'dan temin edilebilecek dağ tüfekleri ve hafif makineli tüfekler sağlayacaktık. Son olarak, sahada danışman ve irtibat subayı olarak görev yapmak üzere İngiliz Ordusu'nun profesyonel subaylarının gönderilmesini tavsiye etmiştim.

Bu seferki konuşmamız çok hoştu ve kendisinden gelen sıcak teşekkür ve en kısa zamanda tekrar görüşme davetiyle sona erdi. Kahire'deki görevlerimin saha çalışmasını kapsamadığını, ancak belki şeflerimin daha sonra, mevcut ihtiyaçları karşılandığında ve hareketi başarılı bir şekilde ilerlediğinde ikinci bir ziyaret yapmama izin vereceklerini açıkladım. Bu arada ben de kendisinden Mısır'a gitmek üzere sahile dönmek için gerekli kolaylıkları istedim.

Faysal'ın ilgisi sayesinde yerel Şerifler bana eşlik etti ve beni kilometrelerce uzanan tepelerin arasından, sulanan vadilerin kılcal çizgileriyle çoraklaşan Yenbu'ya götürdüler. Cidde'ye bağlı bir köy olan Yenbu misafirperverliğini kanıtladı. Mekke'den gelmiş bir Cava'lı olan valisi, *Suva* gemisiyle Kaptan Boyle, limana yanaşıp kıyıdan geçmeme izin verene kadar beni günlerce besledi ve misafir etti. "İzin verdi": Zira Kraliyet Donanması için tüm yerli şeyler saçma görünüyordu. Ben de günlerce hafif deve sürüşünden sonra çok kirli bir haldeydim ve başımda yerli bir başörtüsü vardı. Boyle, Kızıldeniz'deki kıdemli deniz subayı olarak kendi türünün bir örneği olmalıydı, ama köprüsünün gölge tarafında oturmuş, bana günde on dört kelimeden fazlasını ayıramayacak kadar dikkatle Bryce'ın *Amerikan Anayasası*'nı okuyordu.

Cidde'de Amiral Wemyss'in içinde bulunduğu *Euryalus* gemisi, Hartum'daki Sir Reginald Wingate'i ziyaret etmek üzere Sudan Limanı'na doğru yola çıkmıştı. Sir Reginald, Mısır Ordusu'nun Serdar'ı olarak Arap macerasında yer alan İngiliz birliklerinin komutasına getirilmişti ve izlenimlerimi ona aktarmam gerekiyordu. Bu yüzden Amiral'den denizden geçişimi sağlamasını ve Hartum'a giden treninde bir yer rica ettim. Kendisi de beni uzun uzun sorguladıktan sonra bunu seve seve kabul etti.

Aktif zihninin ve geniş zekâsının Arap İsyanına başından beri ilgi duyduğunu gördüm. İşler kritikleştiğinde yardım eli uzatmak için amiral gemisiyle tekrar tekrar aşağı inmiş ve ordunun işi olan kıyıya yardım etmek için yirmi kez yolundan sapmıştı. Araplara silahlar ve makineli tüfekler, çıkarma birlikleri ve teknik yardım sağlamış, sınırsız nakliye ve donanma iş birliği yapmış, istenilenleri her zaman büyük bir zevkle ve fazlasıyla yerine getirmişti.

Arabistan'dan sonra Hartum serin gelmişti ve Sir Reginald Wingate'e, durumun umut verici göründüğünü vurguladığım uzun raporlarımı göstermem için beni cesaretlendirdi. Asıl ihtiyaç kalifiye yardımdı. Eğer profesyonel olarak yetkin ve Arapça bilen bazı düzenli İngiliz subayları, Arap liderlerin yanına danışman sıfatıyla yerleştirilirse, harekât başarılı bir şekilde ilerleyebilirdi.

Wingate farklı bir görüş duyduğuna sevinmişti. Arap İsyanı yıllardır onun hayaliydi. Hartum'da iki ya da üç gün kaldıktan sonra, sorumlu kişinin getirdiğim tüm haberleri dikkate aldığını hissederek Kahire'ye doğru yola çıktım. Nil yolculuğu bir tatile dönüştü.

IV. BÖLÜM

YENBU'NUN ETRAFINI KOLAÇAN

Kahire'de birkaç gün kaldıktan sonra şefim General Clayton bana, Arabistan'a yani Faysal'a dönmemi söyledi. Bu istek bana çok ters geldiğinden bu iş için tam uygun olmadığımı söyledim: Sorumluluktan nefret ettiğimi —açıkçası vicdanlı bir danışman pozisyonu sorumluluk gerektirirdi— ve hayatım boyunca nesnelerin beni insanlardan, fikirlerin de nesnelerden daha çok mutlu ettiğini söyledim. Bu yüzden insanlarla başarılı olma, onları herhangi bir amaca yönlendirme görevi benim için iki kat zor olacaktı. Bir askere benzemiyordum: Askerlikten nefret ediyordum; oysa Serdar, Londra'ya telgraf çekerek Arap savaşını yönlendirmeye yetkili bir takım mektepli subaylar istemişti.

Clayton onların gelmesinin aylar alacağını ve bu arada Faysal'ın bize bağlanması ve ihtiyaçlarının derhal Mısır'a bildirilmesi gerektiğini söyledi. Böylece gitmek zorunda kaldım; kurduğum Arap Bülteni'ni, çizmek istediğim haritaları ve Türk Ordusu'nun savaş tertibatının değişim dosyasını, eğitimimin bana yardımcı olduğu tüm büyüleyici faaliyetleri başkalarına bırakarak hiçbir yakınlık hissetmediğim bir rolü üstlenmek üzere yola çıktım. İsyanımız başarıya ulaştığında, izleyenler sevk ve idareyi övecekti. Ancak işin perde arkasında amatörce kontrolün, deneysel tavsiyelerin, bölünmelerin, kaprislerin tüm ahlaksızlıkları yatıyordu.

Yolculuğum, şimdi Faysal'ın ordusunun özel üssü olan Yenbu'ya idi. Faysal'ı tekrar ziyaret etmek üzere yola çıktığımda, Türklerin geri püskürtüldüğü haberi gelmişti. Süvari ve deve birliklerinden oluşan bir keşif kolu tepelere doğru çok fazla itilmişti ve Araplar bu birliği yakalayıp dağıtmıştı. Böylece yolculuk sponsorum Şerif Abdülkerim ile

keyifli bir başlangıç yaptım. Yanında üç ya da dört adamı vardı, hepsi de iyi develere binmişti; hızlı bir yolculuk yaptık, çünkü Abdülkerim, menzilleri normal hızın üç katıyla kat etmekten gurur duyan ünlü bir biniciydi. Bindiğim, benim devem değildi. Yağmurun tadıyla beraber hava serin ve bulutluydu. Bu yüzden itirazım yoktu.

Yola çıktıktan sonra aralıksız üç saat boyunca gittik. Bu, karnımızı daha fazla yiyecek tutmamız için yeterince sarsmıştı ve Abdülkerim adamlardan biriyle girdiği it dalaşında halısının üzerinde yuvarlanırken günbatımına kadar durup ekmek yiyip kahve içtik. Yorulunca ayağa kalktı; dans edecek kadar soluklanana kadar hikâyeler anlatıp şakalaştılar. Her şey çok serbestçe, çok iyi niyetli ve fakat hiç de ağırbaşlı değildi.

Yeniden yola revan olduğumuzda, alacakaranlıkta yaptığımız bir saatlik çılgın bir yarış bizi alçak bir sıradağ eteklerine getirdi. Orayı geçip dar, dolambaçlı, kumlu bir vadiye çıktık. Burası birkaç gün önce sel baskınına uğradığı için, nefes nefese kalan develerimiz için yol sağlamdı, fakat tırmanış dikti ve yürüyüş hızıyla ilerlemek zorundaydık. Bu durum beni memnun etti, ama Abdülkerim'i öylesine kızdırdı ki, kısa bir süre sonra su birikintisine ulaştığımızda, bineğini tekrar ileri itti ve bizi gecenin karanlığında (neyse ki, kum ve çakıl taşlarıyla dolu güzel bir yol) yarım saat boyunca yokuş aşağı son sürat götürdü. Sonra arazi düzleşti ve güney Cüheyne'nin esas hurma bahçeleri olan Nahl Mübarek'in dışında yer alan tarlalara vardık.

Yaklaştıkça hurma ağaçlarının arasından yakılan birçok ateşin alevini ve dumanını gördük, bu arada çukur zemin binlerce heyecanlı devenin kükremesi ve kalabalığın arasından arkadaşlarına kavuşmaya çalışan kayıp adamların karanlıkta attıkları yaylım ateşi ya da bağırışlarıyla yankılanıyordu. Yenbu'da Nahl'ın terk edilmiş olduğunu duyduğumuza göre, bu kargaşa garip, belki de düşmanca bir durum anlamına geliyordu. Korunun bir ucundan sessizce geçtik ve insan boyundaki balçıktan duvarların arasındaki dar bir sokak boyunca sessiz bir grup eve ulaştık. Abdülkerim solumuzdaki ilk evin avlu kapısını zorladı, develeri içeri soktu ve görünmemeleri için onları duvarın dibine bağladı. Sonra tüfeğinin namlusuna bir fişek yerleştirdi ve neler olduğunu anlamak için sokaktan parmak uçlarında gürültüye doğru ilerledi. Onu bekledik, gecenin soğuğunda orada oturup onu izlerken yolculuğun teri elbiselerimizde yavaş yavaş kuruyordu.

Yarım saat sonra geri döndü ve Faysal'ın deve birliğiyle birlikte geldiğini, aşağı inip ona katılmamızı söyledi. Develeri dışarı çıkarıp üstlerine atladık; sağımızda hurma ağaçlarından oluşan batık bir bahçenin bulunduğu evlerin arasındaki bir kıyıda yer alan başka bir yola doğru ilerledik. Yolun sonunda Araplardan ve develerden oluşan, birbirine karışmış, yüksek sesle bağrışan bir kalabalık vardı. Onların arasından geçtik ve bir rampadan aşağı inerek aniden geniş, açık bir alan olan Yenbu Vadisi'nin yatağına girdik: Ne kadar geniş olduğu ancak üzerinde çok uzaklara kadar parıldayan düzensiz gözetleme ateşi çizgilerinden tahmin edilebilirdi. Ayrıca çok nemliydi; iki gün önceki sığ bir selin kalıntısı olan balçık henüz taşlarını kaplamıştı. Develerimiz burayı kaygan buldu ve ürkek adımlarla ilerlemeye başladı.

Vadiyi boydan boya dolduran Faysal'ın ordusu dışında bunu ya da herhangi bir şeyi fark etmeye fırsatımız olmadı. Yüzlerce dikenli odun ateşi vardı ve bunların etrafında Araplar kahve yapıyor, yemek yiyor ya da develerin karmaşası içinde birbirlerine sokulmuş ölüler gibi pelerinlerine sarınmış uyuyorlardı. Bu kadar çok devenin bir arada olması tarif edilemez bir kargaşa yaratıyordu, kamp alanının her tarafına yayılmış ya da bağlanmışlardı, sürekli daha fazlası geliyor ve yaşlı olanlar üç ayakları üzerinde sıçrayarak onlara katılıyor, açlık ve heyecanla kükrüyorlardı. Devriyeler dışarı çıkıyor, kervanlar boşaltılıyor ve düzinelerce Mısır katırı sahnenin ortasında öfkeyle tepiniyordu.

Bu gürültünün içinden geçerek yolumuza devam ettik ve vadi yatağının tam ortasındaki sakin bir adada Şerif Faysal'ı bulduk. Develerimizi onun yanında durdurduk. Taşların üzerine güçlükle serilmiş halısının üzerinde, kuzeni, hem İmaret'in hem de Taif'in Kaymakamı Şerif Şeref ile şu anda onun yaveri olarak görev yapan, sert, acımasız yaşlı Mezopotamyalı vatansever Mevlüd'ün arasında oturuyordu. Önünde bir kâtip diz çökmüş bir emri not alıyor, onun ötesinde bir başkası bir kölenin tuttuğu gümüş rengi bir lambanın ışığında yüksek sesle rapor okuyordu. Gece rüzgarsız, hava ağırdı ve korunaksız ateş orada dimdik duruyordu.

Her zamanki gibi sessiz olan Faysal, diktesini bitirene kadar beni gülümseyerek karşıladı. Bitirdikten sonra özensiz karşılama için özür diledi ve kölelere bizi yalnız bırakmaları için el salladı. İzleyicilerle birlikte geri çekildiklerinde, vahşi bir deve önümüzdeki açık alana sıçradı, daldı ve çığlık attı. Mevlüd onu sürüklemek için başına vurdu, ama deve

sürüklenmek yerine onu sürükledi ve deve yemi olarak kullanılan ot ipleri çözülünce, suskun Şeref'in, lambanın ve benim üzerime bir saman çığı düştü. "Allah'a şükürler olsun ki" dedi Faysal ağırbaşlı bir sesle, "ne tereyağı ne de altın çuvallarıydı." Sonra bana son yirmi dört saat içinde savaş cephesinde ne gibi beklenmedik şeyler olduğunu anlattı.

Türkler, Safra Vadisi'ndeki Arap hudut kuvvetlerinin başının arkasına tepelerdeki bir yan yoldan dolanmış ve geri çekilme yollarını kesmişlerdi. Harbiler panik içinde her iki taraftaki vadilere dalıp ikişerli ve üçerli gruplar halinde kaçmışlardı. Türk süvarileri boş vadiden aşağıya, Faysal'ın genç üvey kardeşi Emir Zeyd'in bir Harb birliğiyle birlikte kamp kurduğu Zifran Geçidi'nden geçerek Bi'r-i Said'e akın ettiler. Türkler Zeyd'i gafil avlayıp bozguna uğrattılar. Zeyd'in kuvvetleri, gece boyunca Yenbu'ya doğru çılgınca at süren başıboş bir kaçak kalabalığına dönüşmüştü.

Böylece Yenbu'ya giden yol Türklere açılmış oldu ve Faysal, biz gelmeden sadece bir saat önce beş bin adamıyla, uygun bir savunma düzenlemesi yapılana kadar üssünü korumak için buraya koşmuştu. Durum ciddiydi; fakat Faysal'ın buradaki varlığı düşmanın dikkatini çekebilir ve biz Yenbu'yu tahkim ederken onun sahra ordusunu yakalamaya çalışarak daha fazla zaman kaybetmelerine neden olabilirdi. Bu arada, o da elinden geleni yapıyordu. Oldukça neşeliydi; ben de oturup haberleri dinliyor ya da maruzatların, şikâyetlerin getirilip onun tarafından çabucak çözülüşünü izliyordum.

Bu, sabah dört buçuğa kadar sürdü. Vadinin nemi halıdan geçip giysilerimizi ıslattıkça hissedilen hava çok soğudu. Yorgun insanlar ve hayvanlar birer birer uykuya daldıkça kamp da yavaş yavaş sakinleşti; beyaz bir sis üzerlerinde usulca toplandı ve ateşler bu sisin içinde yavaş duman sütunlarına dönüştü.

Faysal sonunda aciliyeti olan işi bitirdi. Buz gibi bir rahatlıkla yarım düzine hurma yedik ve ıslak halının üzerine kıvrıldık. Titreyerek uzanırken, Bayşa muhafızlarının uyuduğundan emin olduklarında Faysal'ın üzerine usulca pelerinlerini örttüklerini gördüm.

Bir saat sonra yalancı şafakta güçlükle kalktık (yatar gibi yapmaya devam edemeyecek kadar soğuktu) ve köleler bizi ısıtmak için hurma kabuklarından ateş yakarken, Şeref ve ben o an için yeterli yiyecekle yakacak aradık. Her taraftan haberciler gelmeye devam ediyor ve acil bir

saldırı olacağına dair kötü söylentiler yayılıyordu. Kamp da panikten uzak değildi. Bu yüzden Faysal başka bir mevzie geçmeye karar verdi; bunun nedeni kısmen tepelerin herhangi bir yerinde yağmur yağarsa bu mevziin de sular altında kalacak olması, kısmen de adamlarının zihnini meşgul etmekti.

Davullar çalmaya başlayınca develer aceleyle yüklendi. İkinci işaretten sonra herkes eyerine atladı ve sağa sola çekilerek, Faysal'ın devesine bineceği geniş bir alan bıraktı, Şeref bir adım gerisindeydi ve sonra sancaktar Ali —Necid'den gelen azametli bir vahşi adamdı— şahine benzeyen yüzü şakaklarından aşağıya doğru düşen simsiyah saçlarının uzun örgüleriyle çerçevelenmişti. Ali, gösterişli giyinmiş ve uzun bir deveye binmişti. Arkasından şeriflerden, şeyhlerden, kölelerden ve benden oluşan bir kalabalık geliyordu. O sabah muhafız birliğinde sekiz yüz kişi vardı.

Sonraki iki günü Faysal'ın birliğinde geçirdim ve böylece, adamlarının moralinin gelen korku dolu raporlardan ve Kuzey Harb'in firarından dolayı büyük zarar gördüğü ilginç bir mevsimde, onun komuta tarzını daha derinden tecrübe ettim. Faysal, onların kaybolan morallerini düzeltmek için savaşırken, bunu en iyi şekilde, ulaşabildiği herkesin moralini yükselterek yaptı. Çadırının dışında durup haber bekleyen herkesle konuşuyordu ve insanlar kederlerini birçok dizeden oluşan bir şarkıyla koro halinde gelip karanlıkta etrafımızda söylediklerinde bile maruzatlarını asla yarıda kesmedi. Her zaman onları dinledi ve eğer meseleyi kendisi halledemezse, Şeref ya da Faiz'i çağırarak kendi adına halletmelerini istedi. Bu aşırı sabır bana Arabistan'daki yerli reisliğinin ne manaya geldiğini gösteren bir başka ders oldu.

Kendine hakimiyeti de aynı derecede yüce görünüyordu. Mihmandarı Merzuk et-Tiheymi, bozguna uğramalarının utanç verici öyküsünü anlatmak için Zeyd'den geldiğinde, Faysal herkesin içinde ona güldü ve felaketin başlıca sorumlusu olan Harb ve Ageyl şeyhleriyle görüşürken onu beklemesi için bir kenara gönderdi. Onları nazikçe toparladı, şunu ya da bunu yaptıkları, bu kadar kayıp verdikleri ya da çok şey kaybettikleri için onları azarladı. Sonra Merzuk'u geri çağırdı ve çadırın örtüsünü indirdi: Yapılacak özel bir iş olduğunun işaretiydi bu. Faysal'ın adının anlamını düşündüm (vuruşta aşağı doğru parlayan kılıç) ve bir olay çıkmasından korktum, ama Merzuk'a halısında yer

açtı ve "Gel! Bize 'gecelerinden' ve savaşın mucizelerinden daha çok bahset: Bizi eğlendir" dedi.

Faysal konuşurken zengin bir müzikal sese sahipti ve bunu adamlarına karşı dikkatle kullanırdı. Onlarla kabile lehçesinde konuşurdu, ama tuhaf, tereddütlü bir tavırla, sanki cümleler arasında acı içinde bocalayarak doğru kelimeyi arıyordu. Düşünceleri belki de konuşmasının biraz önünde ilerliyordu, çünkü en sonunda seçtiği ifadeler genellikle duygusal ve samimi bir etki veren en basit ifadelerdi. Kelimelerin perdesi o kadar inceydi ki, o saf ve çok cesur ruhun parladığını görmek mümkün görünüyordu.

Kamptaki hayatımızın rutini basitti. Gün ağarmadan hemen önce ordu imamı müthiş bir ezan okurdu. Sesi tok ve çok güçlüydü; ister namaz kılalım ister küfredelim, hepimiz etkili bir şekilde uyandırılırdık. Ezan biter bitmez, Faysal'ın imamı çadırın hemen dışından hafifçe ve müzikal bir şekilde bağırdı. Bir dakika içinde Faysal'ın beş kölesinden biri elinde şekerli kahveyle geldi. Şafağın serinliğinde ilk fincan için şeker uygun görülmüştü.

Bir saat kadar sonra, Faysal'ın uyku çadırının örtüsü aralanır, ev halkından gelenler davet edilirdi. Dört ya da beş kişi hazır bulunurdu; sabah haberlerinden sonra bir tepsi kahvaltı getirilirdi. Kahvaltının ana yiyeceği hurmaydı, ama bazen kölesi Hicris bize kendi denediği bisküvi ve gevreklerden verirdi. Kahvaltıdan sonra dönüşümlü olarak acı kahve ve tatlı çayla oynarken, Faysal'ın yazışmaları kâtiplerine dikte ettirilirdi. Bunlardan biri maceraperest Faiz'di; bir diğeri de eyerinden sarkan şemsiyesiyle orduda dikkat çeken mahzun yüzlü İmam'dı. Bu saatte nadiren de olsa bir kişiyle özel olarak görüşülürdü; zira uyku çadırı Şerif'in kendi kullanımı içindi. Sıradan çan şeklinde bir çadırdı; içinde sigaralar, bir kamp yatağı, oldukça iyi bir Kürt kilimi, fakir bir Şirazi ve üzerinde namaz kıldığı nefis eski Beluç seccadesi vardı.

Sabah saat sekiz sularında Faysal tören hançerini kuşanır ve kabul çadırına doğru yürürdü. Çadırın açık tarafına bakan ucuna otururdu ve biz de sırtımızı örtüye vererek yarım daire şeklinde ondan uzaklaşırdık. Köleler arkadan gelir ve çadırın açık tarafının etrafında kümelenerek çadırın ağzında ya da ötesinde kumların üzerine uzanmış sıralarını bekleyen tedarikçileri kontrol ederlerdi. Mümkünse işler Emir'in kalkmayı sevdiği öğleye kadar halledilirdi.

Biz ev halkı ve konuklar daha sonra oturma çadırında yeniden toplandık; Hicris ve Salem, üzerinde koşulların elverdiği kadar çok yemek bulunan öğle yemeği tepsisini taşıdılar. Faysal aşırı sigara içen ama çok az yemek yiyen biriydi; fasulye, mercimek, ıspanak, pirinç ve tatlı keklerin arasında parmaklarıyla ya da kaşığıyla bir şeyler karıştırırdı, ta ki yeterince yediğimize karar verene kadar... Elini salladığında tepsi kaybolur, diğer köleler de çadırın kapısından parmaklarımıza su dökmek için gelirlerdi. Muhammed ibn Şefi gibi şişman adamlar, Emir'in hızlı ve özenli yemeklerinden komik bir şekilde yakınır ve gittiklerinde kendileri için yemek hazırlatırlardı. Yemekten sonra biraz konuşur, iki fincan kahve içer ve iki bardak dolusu şurup gibi yeşil çayın tadını çıkarırdık. Öğleden sonra ikiye kadar oturma çadırının perdesi açık kalırdı, bu da Faysal'ın uyuduğunu, kitap okuduğunu ya da özel bir iş yaptığını gösterirdi. Daha sonra kendisini isteyen herkesle işi bitene kadar yine kabul çadırında otururdu. Hiçbir Arap'ın ondan memnuniyetsiz ya da incinmiş olarak ayrıldığını görmedim. Bu, onun inceliğine ve hafızasına bir övgüdür; çünkü ne bir gerçeği unuttuğu için duraklar, ne de bir ilişkiyi göz ardı ederdi.

İkinci kabulden sonra vakit kalırsa arkadaşlarıyla birlikte yürürdü. Saat altı ile yedi arasında, karargâhta bulunan herkesin köleler tarafından çağrıldığı akşam yemeği yenirdi. Akşam yemeği de öğle yemeği gibi olurdu.

Bu yemek, çıplak ayaklı bir kölenin uzun aralıklarla bir tepsi çay bardağını gizlice sunması dışında günümüzü sona erdirdi. Faysal çok geç saatlere kadar uyumadı ve gidişimizi hızlandırmak istediğini hiç belli etmedi. Akşamları mümkün olduğunca rahatlıyor ve kaçınılması gereken işlerden uzak duruyordu. Çok nadir satranç oynardı: Bir eskrimcinin düşüncesiz doğrudanlığıyla ve zekice. Bazen, belki de benim iyiliğim için, Suriye'de gördüklerini, Türk gizli tarihini ya da aile ilişkilerini anlatırdı. Ondan, Hicaz'daki insanlar ve hizipler hakkında çok şey öğrendim.

Birden Faysal bana kamptayken kendisininki gibi Arap kıyafetleri giyip giymeyeceğimi sordu. Bunu kendi adıma daha iyi buluyordum, çünkü Arap modasına göre yaşamak için rahat bir kıyafetti. Ayrıca, kabile üyeleri de beni nasıl kabul edeceklerini anlayacaklardı. Gördükleri tek haki giyenler Türk subaylarıydı ve onların karşısında içgüdüsel olarak savunmaya geçerlerdi. Eğer Mekke kıyafetleri giyersem, bana gerçekten liderlerden biriymişim gibi davranırlardı ve Faysal'ın çadırına,

her seferinde yabancılara açıklamak zorunda kaldığı bir sansasyon yaratmadan girip çıkabilirdim.

Bu teklifi hemen, büyük bir memnuniyetle kabul ettim. Hicris de çok memnun oldu ve Mekke'deki büyük teyzesinin Faysal'a gönderdiği (bu bir ipucu muydu?) beyaz ipek ve altın işlemeli görkemli düğün giysilerini bana giydirmeye heveslendi. Bol giysilere kendimi alıştırmak için hurma bahçelerinin etrafında bir gezinti yaptım.

Faysal'ın Nahl Mübarek'teki duruşu eşyanın tabiatına uygun olarak sadece bir duraklama olabilirdi ve donanmanın her türlü yardım sözü verdiği bu limanı amfibi olarak savunmamız konusunda ciddi bir şekilde düşünmek için Yenbu'ya dönmemin daha iyi olacağını hissettim. Zeyd'e danışmam ve onunla birlikte en iyi görünen şekilde hareket etmem konusunda anlaştık. Faysal, dönüş yolculuğu için bana muhteşem bir deve verdi. Agida Tepelerinden yeni bir yol olan Mesârih Vadisi üzerinden ilerledik, zira daha doğrudan bir hat üzerindeki Türk devriyelerinden korkuyorduk. Bedr ibn Şefia da benimleydi; mesafeyi altı saatlik tek bir menzilde nazikçe kat ettik ve şafaktan önce Yenbu'ya vardık. Sürekli alarm ve heyecan hali arasında az uykuyla geçen üç yorucu günün ardından yorgun düşerek doğruca Garland'ın boş evine gittim (kendisi limandaki gemide yaşıyordu) ve bir kanepede uyuyakaldım; ancak daha sonra Şerif Zeyd'in geldiği haberiyle tekrar dışarı çağrıldım ve mağlup birliğin gelişini görmek için surlara indim.

Yaklaşık sekiz yüz kişiydiler, sessizdiler, ama utançlarından başka bir şey hissetmiyorlardı. Zeyd'in kendisi de son derece kayıtsız görünüyordu. Şehre girerken arkasını döndü ve arkasından gelen Vali Abdülkadir'e bağırdı: "Şehriniz harap olmuş! Babama telgraf çekip kamu binalarını onarması için kırk taş ustası getirtmeliyim." Ve gerçekten de bunu yaptı. Kaptan Boyle'a (Kızıldeniz'deki İngiliz üst düzey deniz subayı) Yenbu'nun ciddi bir tehdit altında olduğunu telgrafla bildirmiştim ve Boyle derhal filosunun zamanında orada olacağını cevabını verdi. Bu hazırlık yerinde bir teselliydi: Ertesi gün daha kötü haberler geldi. Türkler, Bi'r-i Said'den Nahl Mübarek'e doğru güçlü bir kuvvet göndererek, Faysal'ın birliklerini henüz kararsızken sıkıştırmışlardı. Kısa bir çarpışmadan sonra Faysal geri çekildi, topraklarını bıraktı ve buraya doğru çekildi. Savaşımız son perdesine giriyor gibiydi. Fotoğraf makinemi aldım ve Medine kapısının siperinden içeri giren kardeşlerin

güzel bir fotoğrafını çektim. Faysal'ın yanında iki bine yakın adam vardı, ne var ki Cüheyne kabilesinden hiç kimse yoktu. Bu bir ihanetti ve kabileler cidden ricat etmiş gibi görünüyordu ki ikimiz de savaş meclisinde bunun imkânsız olduğuna karar vermiştik.

Hemen evine gittim ve bana olanları anlattı. Türkler üç tabur ve çok sayıda katırlı piyade ve atlı birlikle gelmişlerdi. İlk saldırılarında Yenbu Vadisi'ni geçerek korulara ulaşmışlar ve böylece Arapların Yenbu ile olan muhaberesini tehdit etmişlerdi. Ayrıca yedi toplarıyla Nahl Mübarek'i rahatça bombalayabilmişlerdi. Faysal zerre kadar dehşete kapılmadı, ama Cüheyne'yi büyük vadinin aşağısında görev almak üzere sol tarafına attı. Merkezini ve sağını Nahl Mübarek'te tuttu ve Yenbu yolunu Türklere kapatmaları için Mısır topçularını gönderdi. Sonra da kendi yedi kiloluk iki topuyla ateş açtı.

Eskiden Türk Ordusu'nda batarya komutanı olan Suriyeli subay Rasim bu iki topla savaşıyordu ve onlarla büyük bir gösteri yaptı. Mısır'dan hediye olarak gönderilmişlerdi; öyle ya da böyle vahşi Arapların işine yarayacağı düşünülen eski döküntülerdi. Yani Rasim'in ne nişangâhı, ne menzil ölçeri, ne menzil tablosu, ne de yüksek tahrip gücü vardı.

Menzili beş bin beş yüz metre olabilirdi; ama şarapnellerinin fitilleri yeşil küfle dolu Boer Savaşı* antikalarıydı ve eğer patlarlarsa, bazen havada kısa kalıyor, bazen de sıyırıp geçiyordu. Ancak, işler ters giderse cephanesini geri almanın hiçbir yolu yoktu, bu yüzden hızla uzaklaştı ve bu savaş tarzına kahkahalarla güldü. Kabile üyeleri de komutanı böyle neşeli görünce şükrettiler. "Vallahi," dedi biri, "bunlar gerçek silahlar: Gürültülerinden anlayın!" Rasim, Türklerin öbek öbek öldüğüne yemin etti; Araplar da onun sözüyle can havliyle ileri atıldılar.

İşler iyi gidiyordu ve Faysal kesin bir başarı elde etme umudunu taşıyordu ki, vadideki sol kanadı aniden bocaladı, durdu; sonunda düşmana sırtını döndü ve kargaşa içinde kamp alanına çekildi. Merkezdeki Faysal dörtnala Rasim'in yanına gitti ve Cüheyne'nin kırıldığını, silahları kurtarması gerektiğini haykırdı. Rasim takımları boyunduruğa

* I. Boer Savaşı (1880-81) Britanya sömürgeci güçleriyle Güney Afrika'daki Transvaalli Boerler arasında yapılan Boerlerin galibiyetiyle sonuçlanan savaştır. II. Boer Savaşı ise (1899-1902) Britanya ile Boer Cumhuriyetleri (Güney Afrika Cumhuriyeti ve Orange Özgür Devleti) arasında yapılan Britanya'nın kazanıp Boer Cumhuriyetlerine son verdiği savaştır. (ç.n)

vurdu ve koşarak uzaklaştı. Onun ardından askerler akın etti. Faysal ve ev halkı da peşlerine düştüler ve ihtiyatlı bir alay halinde Yenbu'ya doğru ilerlediler, Cüheyne'yi ise liderleri Şerif Abdülkerim, eski rehberim, savaş alanındaki Türklerle birlikte bıraktılar.

Ben hâlâ bu hazin sonu hissediyor ve onunla birlikte hain Beydavi kardeşleri lanetliyordum ki, kapıda bir hareketlenme oldu ve Abdülkerim kölelerin arasından geçerek sedire çıktı, selamlamak için Faysal'ın başındaki ageli* öptü ve yanımıza oturdu. Faysal ona soluk soluğa bakarak, "Nasıl?" diye sordu ve Abdülkerim, Faysal'ın aniden kaçışından duydukları dehşeti ve kardeşi ve cesur adamlarıyla birlikte, hurma ağaçlarının savunulamaz hale gelene ve onlar da geri sürülene kadar bütün gece boyunca tek başına, topsuz olarak Türklerle nasıl savaştıklarını anlattı. Kardeşi, kabilenin yarısı kadar erkekle birlikte kapıdan giriyordu. Diğerleri su bulmak için Yenbu Vadisi'nde kaybolmuştu.

"Peki savaş sırasında neden arkamızdaki kamp alanına çekildiniz?" diye sordu Faysal. "Sadece kendimize bir fincan kahve yapmak için," dedi Abdülkerim. "Güneş doğduğundan beri savaşıyorduk ve hava kararmak üzereydi: çok yorgunduk ve susamıştık." Faysal ve ben arkamıza yaslandık ve güldük: Sonra kasabayı kurtarmak için ne yapılabileceğine bakmaya gittik.

Yenbu, düz mercan kayalıklarının tepesinde denizden belki altı metre kadar yükseliyordu ve iki tarafı da suyla çevriliydi. Diğer iki taraf, yer yer yumuşak, kilometrelerce örtüden yoksun ve hiçbir yerinde tatlı su bulunmayan düz kum şeritlerine bakıyordu. Gün ışığında, topçu ve makineli tüfek ateşiyle savunulursa, burası zapt edilemez olmalıydı.

Toplar her dakika ateşleniyordu; çünkü Boyle, her zamanki gibi, sözünün eri olarak, yirmi dört saatten kısa bir süre içinde beş gemiyi üzerimize yığmıştı. Sığ su çekimiyle bu iş için biçilmiş kaftan olan *M.31* monitörünü limanın güneydoğu koyunun sonuna yerleştirdi; böylece on beş santimlik toplarıyla Türk ilerleyişinin muhtemel yönünü belirleyebilecekti. Geminin kaptanı Crocker bu topları ateşlemek için çok istekliydi. Daha büyük gemiler, kentin üzerinden daha uzun mesafeden ateş etmek ya da kuzey limanından diğer kanadı taramak için demirlemişlerdi. *Dufferin* ve *M. 31*'in projektörleri kasabanın ötesindeki düzlükten geçiyordu.

* Arap erkeklerin başlarındaki örtülerin üzerine geçirdiği kalın çember. (ç.n)

Limandaki gemilerin sayısını saymaktan memnun olan Araplar, gece eğlencesi için kendi paylarına düşeni yapmaya hazırdılar. Daha fazla panik yaşanmayacağı konusunda bize umut verdiler: Ama onları tam anlamıyla rahatlatmak için orta çağ tarzında savunacakları bir tür sura ihtiyaçları vardı. Biz de buranın yıkık dökük, tuzdan delik deşik olmuş duvarını aldık, ikiye katladık, ikisinin arasına toprak doldurduk ve on altıncı yüzyıldan kalma tabyalarımız en azından tüfeğe ve muhtemelen Türk dağ toplarına karşı dayanıklı olana kadar yükselttik. Tabyaların dışına dikenli teller çektik, duvarların ötesindeki yağmur sularının toplandığı sarnıçların arasını bezedik. En iyi açılara makineli tüfek yuvaları kazdık ve buralara Faysal'ın düzenli nişancılarını koyduk. Mısırlılar da, planda yer verilen herkes gibi, memnuniyet verici bir şekilde mutluydular. Serdar'ın bize ödünç verdiği bir mühimmat subayı olan Garland, baş mühendis ve baş danışmandı.

Güneş battıktan sonra kasaba bastırılmış bir heyecanla titredi. Gün boyunca bağırışlar, sevinç atışları ve işçiler arasında çılgınca patlamalar oldu; fakat karanlık çöktüğünde yemeğe geri döndüler ve ortalığa bir sessizlik çöktü. O gece neredeyse herkes uyanıktı. Saat on bir civarında alarm verildi. İleri karakollarımız kasabanın sadece beş kilometre dışında düşmanla karşılaşmıştı. Garland, bir tellalla birlikte birkaç sokağı dolaştı ve garnizonu çağırdı. Hemen dışarı fırladılar ve tek bir el ateş etmeden ya da bağrışmadan ölüm sessizliği içinde yerlerine gittiler. Minaredeki denizciler, birleşik projektörleri ovayı karmaşık kesişmelerle yavaşça kat etmeye başlayan ve saldıran kuvvetin geçmesi gereken düzlükler boyunca dönen ışık kalemleri çizen gemilere uyarı gönderdi. Ancak, hiçbir işaret verilmedi ve ateş açmamız için hiçbir neden gösterilmedi.

Daha sonra, limanın bir ucundan diğer ucuna kadar uzanan sessizlik ve ışıklı gemilerin parıltısı karşısında Türklerin yüreklerinin burkulduğunu duyduk; projektörlerin ürkütücü ışıkları geçmeleri gereken harp sahasının kasvetini gözler önüne seriyordu. Böylece geri döndüler ve o gece, öyle inanıyorum ki, savaşı kaybettiler. Şahsen ben Suva'daydım, rahatsız edilmeyecektim ve en nihayetinde harika bir uyku çekiyordum; bu yüzden düşmanın sağduyusuna minnettardım, zira her ne kadar görkemli bir zafer kazanmış olsak da, sadece sekiz saatlik deliksiz bir uyku için çok daha fazlasını vermeye hazırdım.

V. BÖLÜM

FAYSAL KUZEYİ VURUYOR

Albay Wilson, Yenbu'dan sonra kuzey yolundaki bir sonraki liman olan ve Türklerin Faysal'ın arkasını tehdit ettiği Vecih'e karşı acil bir operasyonun gerekliliği konusunda bizi ikna etmek için Yenbu'ya geldi. Şayet aniden saldırırsak, inisiyatif bize geçecekti.

Faysal iyi ve heyecanlı bir şekilde iş görürdü, bir şeyi kabul ettiğinde onu tüm kalbiyle yerine getirirdi. Hemen gideceğine dair söz verdi, bu yüzden yeni yılın ilk günü onunla birlikte oturup bu hareketin bizim ve Türkler için ne anlama geldiğini düşündük.

Faysal, neredeyse tüm Cüheyne'yi Vecih'e götürmeyi ve onlara Harb ve Billi, Ateybe ve Ageyl'den yeterince ekleme yaparak mevcuda çok kabileli bir karakter kazandırmayı önerdi. Bir bakıma Kuzey Hicaz'daki savaşın kapanış harekâtı olacak bu yürüyüşün Batı Arabistan'da enine boyuna yayılan bir söylentiye yol açmasını istiyorduk.

Faysal, şimdiye kadar vazgeçilmez üssü ve Hicaz'ın ikinci deniz limanı olan Yenbu'yu terk ettiği için gergindi: Türkleri buranın işgalinden uzaklaştırmak için başka çareler ararken birden aklımıza Seydi Abdullah geldi. Beş bin kadar başıbozuk askeri, birkaç topu ve makineli tüfeği vardı. Faysal ona, Medine'nin yüz kilometre kuzeyinde yer alan ve Fahri'nin Şam'la olan demiryolu bağlantısını doğrudan tehdit eden tarihi bir memba olan Ayis Vadisi'ne gitmesini teklif etti.

Bu teklifin ilham verici olduğu açıktı ve bunu Abdullah'a iletmesi için hemen Recâ el-Huluvi'yi gönderdik. Onun bu teklifi kabul edeceğinden o kadar emindik ki, Faysal'a cevap beklemeden ilk etapta Yenbu Vadisi'nden kuzeye, Vecih'e doğru hareket etmesini söyledik.

Kabul etti ve 3 Ocak 1917'de, Yenbu'nun yaklaşık yirmi kilometre kuzeyindeki bir grup kuyu olan Üveys'e gitmek üzere Mesârih Vadisi'nden geçen geniş üst yola çıktık. Tepeler o gün çok güzeldi. Aralık ayındaki yağmurlar bereketli olmuş ve yağmurlardan sonra gelen ılık güneş, toprağı baharın geldiğine inandırmıştı. Böylece bütün çukurlarda ve düz yerlerde ince bir ot bitmişti. Tek, düz ve çok ince olan otlar taşların arasından fışkırıyordu. Eğer bir kişi eyerinden eğilip aşağıya bakarsa zeminde yeni bir renk göremezdi, fakat ileriye doğru bakar ve gözüyle düz bir açıyla uzaktaki bir yamacı yakalarsa, kayrak mavisi ve kahverengi-kırmızı kayaların yüzeyinde soluk yeşilin canlı bir sisini görebilirdi. Yer yer otlar daha çok büyümüştü ve emektar develerimiz otlayarak semirmişti.

Başlama işareti verildi, ama sadece biz ve Ageyl için. Ordunun diğer birlikleri, her biri kendi devesinin yanında durarak yolumuzun kenarında sıralandı ve Faysal yaklaştığında sessizce onu selamladı. O da neşeyle "Selamünaleyküm" diye karşılık verdi ve her baş şeyh de bu selama karşılık verdi. Biz geçtikten sonra develerine bindiler, şeflerini beklediler ve böylece arkamızdaki kuvvetler, dar geçit boyunca göz alabildiğine uzanan bir insan ve deve kuyruğu oluşana kadar çoğaldı.

Vadinin açıldığı ve kumla kaplı yumuşak çakıl ve çakmaktaşından oluşan hafif bir eğime dönüştüğü tepeye ulaşmadan önce Faysal'ın selamları ortamdaki tek sesti: Ne var ki orada, iki yıl önce bu Ageyl birliğini Türkiye'ye yardım etmek için yetiştiren ve isyan başladığında Şerif'e sağlam bir şekilde getiren keskin Ras şeyhi ibn Dahil, bir iki adım geri çekildi, takipçilerimizi düzenli saflardan oluşan geniş bir sütun haline getirdi ve davulları çaldırdı. Herkes Emir Faysal ve ailesinin şerefine hep bir ağızdan şarkılar söylemeye başladı.

Yürüyüş oldukça görkemli ve barbarca bir hal aldı. Önce beyazlar içinde Faysal, sonra sağında kırmızı başörtüsü ve kına boyalı tunik ve peleriniyle Şeref, solunda beyaz ve kırmızılar içinde ben, arkamızda yaldızlı çivileri olan soluk kırmızı ipekten üç sancak, onların arkasında marş çalan davulcular ve yine onların arkasında, hareket edebildikleri ölçüde sıkışık, her çeşit renkte giysiler içindeki adamlar ve neredeyse süsleri kadar parlak develerle, muhafızların bin iki yüz sıçrayan devesinden oluşan vahşi kitle. Vadiyi kıyılarına kadar akan selimizle doldurmuştuk.

Biz Vecih'i avlarken Yenbu'nun düşme riski büyüktü ve oradaki depoları boşaltmak akıllıca olacaktı. Boyle, *Hardinge*'in nakliye için hazır olduğunu bildirerek bana bir fırsat verdi. *Hardinge* bir Hint askerî gemisiydi ve en alt güvertesinde su seviyesi boyunca uzanan büyük kare giriş yerleri vardı. Kaptan Linberry bunları bizim için açtı ve sekiz bin tüfek, üç milyon mermi, binlerce top mermisi, çok miktarda pirinç ve un, bir baraka dolusu üniforma, iki ton yüksek patlayıcı ve tüm benzinimizi tıka basa içine doldurduk. Bir kutu içinde mektup göndermek gibiydi. Gemi, kısa sürede bin ton malzeme götürmüştü.

Boyle haber almaya hevesli bir şekilde geldi. *Hardinge*'i baştan sona depo gemisi olarak kullanacağına, gerektiğinde yiyecek ve su indireceğine söz verdi ve bu da asıl zorluğu çözdü. Donanma zaten toplanıyordu. Kızıl Deniz Filosu'nun yarısı orada olacaktı. Amiral bekleniyordu ve her gemide çıkarma ekipleri talim yapıyordu. Herkes beyaz ördeklerini* haki renge boyuyor, süngülerini keskinleştiriyor ya da tüfek talimi yapıyordu.

Kendi köşemde, onlara rağmen savaş olmayacağını umuyordum. Faysal'ın yaklaşık on bin adamı vardı, bütün Billi topraklarını silahlı birliklerle doldurmaya ve çok ağır ya da çok sıcak olmayan her şeyi alıp götürmeye yeterdi. Vecih'i alacağımız kesindi: Korkulan şey Faysal'ın adamlarının yolda açlık ya da susuzluktan ölmesiydi. Ancak, yolun yarısındaki Ümmü Lec'e kadar olan yerler dost canlısıydı: O kadar uzakta trajik bir şey olamazdı. Bu nedenle Faysal, Abdullah'ın Ayis planını memnuniyetle karşıladığı gün yola çıktı. Aynı gün rahatladığım haberi geldi. Askeri misyonumuzun şefi olarak Hicaz'a gönderilen Albay Newcombe Mısır'a varmıştı ve iki kurmay subayı Cox ve Vickery de bu sefere katılmak üzere Kızıldeniz'e doğru yola çıkmışlardı.

Boyle beni *Suva*'daki Ümmü Lec'e götürdü ve haberleri almak için karaya çıktık. Şeyh bize, Faysal'ın bugün altı kilometre içerideki su kaynağı Bi'r-i el-Vaheydi'ye varacağını söyledi. Ona bir mesaj gönderdik ve sonra Boyle'un *Fox*'tan birkaç ay önce bombaladığı kaleye doğru yürüdük. Sadece moloz yığınından ibaret bir barakaydı ve Boyle yıkıntılara bakıp şöyle dedi: "Böyle boktan bir yeri yerle bir ettiğim için kendimden utanıyorum." Çok profesyonel bir subaydı, uyanık, işine bağlı ve resmi; bazen rahat şeylere ve insanlara karşı biraz

* Beyaz renkli bahriyeli üniforması. (ç.n)

tahammülsüzdü. Kızıl saçlı erkekler nadiren sabırlı olurlar. Ona "Kızıl Boyle" derlerdi, sıcakkanlı biriydi.

Biz yıkıntılara bakarken köyün dört yaşlısı geldi ve konuşmak için izin istediler. "Birkaç ay önce aniden iki bacalı bir geminin gelip kalelerini yıktığını söylediler. Şimdi Arap Hükümeti'nin askeri üssü haline getirmek için kaleyi yeniden inşa etmeleri gerekiyormuş. Bu tek bacalı barışçıl geminin cömert kaptanından biraz kereste ya da restorasyon için başka bir maddi yardım isteyebilirler miymiş? Boyle onların uzun konuşmaları karşısında huzursuz oldu ve bana çıkıştı: "Ne var? Ne istiyorlar?" "Hiçbir şey; *Fox*'un bombardımanının korkunç etkisini anlatıyorlar" dedim. Boyle bir an etrafına baktı ve acımasızca gülümsedi, "Tam bir bela."

Ertesi gün Vickery geldi. Topçuydu ve Sudan'daki on yıllık hizmeti sırasında Arapçayı hem edebi hem de konuşma dilinde o kadar iyi öğrenmişti ki bizi tercümana ihtiyaç duymaktan kurtaracaktı. Boyle'la birlikte Faysal'ın kampına gidip saldırı için zaman çizelgesi hazırlamayı kararlaştırdık ve öğle yemeğinden sonra İngilizler ve Araplar işe koyulup Vecih'e doğru kalan yürüyüşü tartıştılar.

Orduyu bölümlere ayırmaya karar verdik: Bunlar bağımsız olarak Hamd'daki Ebu Zereybat toplanma yerimize ilerlemeliydi, bundan sonra Vecih'den önce su yoktu; ancak Boyle, *Hardinge*'in tek bir gece için Şerm Habban'da —muhtemel bir liman olduğu düşünülüyordu— durmasını ve bizim için sahile yirmi ton su indirmesini kabul etti. Böylece anlaşmaya varıldı.

Vecih'e yapılacak saldırı için Boyle'a birkaç yüz Harb ve Cüheyne köylüsünden oluşan bir Arap çıkarma birliği önerdik. O da onları *Hardinge*'in başka bir güvertesine yerleştirmeye karar verdi. Onlar, donanma birliğiyle birlikte, Türklerin çıkarma yapmasını engelleyecek bir mevzinin bulunmadığı ve Vecih'le limanının en iyi kıvrımı yaptığı kasabanın kuzeyinde karaya çıkacaklardı.

Boyle'un en az altı gemisi, Türklerin zihnini meşgul edecek elli topu ve silahları yönlendirecek bir deniz uçağı gemisi olacaktı. Ayın yirmisinde Ebu Zereybat'ta, yirmi ikisinde *Hardinge*'in suyu için Habban'da olacaktık ve çıkarma ekibi yirmi üçünde şafak vakti karaya çıkacaktı; o zamana kadar süvarilerimiz şehirden kaçış yollarını kapatmış olacaktı.

Rebiğ'den gelen haberler iyiydi ve Türkler Yenbu'nun boş bırakılmasından faydalanmak için hiçbir girişimde bulunmamışlardı. Bunlar bizim risklerimizdi ve Boyle'un telsizi onları yatıştırdığında cesaretimiz bayağı yükseldi. Abdullah, Ayis'e varmak üzereydi: Vecih'e giden yolu yarılamıştık: İnisiyatif Araplara geçmişti. O kadar sevinçliydim ki bir an kendimi kontrol etmeyi unuttum ve bir yıl içinde Şam'ın kapılarına dayanacağımızı coşkuyla söyledim. Çadırdaki havaya bir ürperti geldi ve umutlarım söndü: Fakat bu imkânsız bir hayal değildi; zira beş ay sonra Şam'da olacak ve bir yıl sonra da oranın *de facto* valisi olacaktım.

Bi'r-i el-Vaheydi'deki ordu, dört Krupp dağ topu ve on makineli tüfekle birlikte beş bin yüz deve süvarisi ve beş bin üç yüz piyadeden oluşuyordu. Nakliye için de üç yüz seksen yük devemiz vardı. 18 Ocak günü öğleden hemen sonra yola çıkacaktık ve tam öğle vakti Faysal'ın işi bitmişti. Öğle yemeğinden sonra çadıra girildi. Develerimizin yanına gittik; develer daire şeklinde dizilmiş, eyerlenip yüklenmişti; her biri iki ön ayağı üzerinde duran bir köle tarafından kısa tutuluyordu. Muhafızlara komuta eden ibn Dahil'in yanında bekleyen davulcu, davuluna yedi sekiz kez vurdu ve her şey durgunlaştı. Faysal'ı izledik. Üzerinde Abdülkerim'e son sözlerini söylediği kiliminden kalktı, eyerin kulplarını eline aldı, dizini yan tarafa koydu ve yüksek sesle, "Allah'a tevekkül et," dedi. Köle deveyi serbest bıraktı ve deve ayağa fırladı. Ayağa kalktığında Faysal diğer bacağını devenin sırtına geçirdi, kolunu sallayarak eteklerini ve pelerinini altından geçirdi ve eyere yerleşti.

Onun devesi hareket edince biz de bizimkine atladık ve bütün kalabalık birlikte ayağa kalktı, bazı hayvanlar kükrüyordu, ama çoğu eğitimli dişi develerin olması gerektiği gibi sessizdi. İlk ani adımlarını attılar ve biz biniciler hemen bacaklarımızı ön hörgüçlere dolamak ve hızı kontrol etmek için dizginleri kaldırmak zorunda kaldık. Sonra Faysal'ın olduğu yere baktık ve bineklerimizin başlarına hafifçe vurduk ve onun yanında hizaya gelene kadar çıplak ayaklarımızla omuzlarına bastırdık. İbn Dahil geldi ve araziyle yürüyüş yönüne bir göz attıktan sonra, Ageyl'in sağımızda ve solumuzda kanatlar halinde dizilmesi için kısa bir emir verdi.

Davullardan uyarı sesi geldi ve sağ kanadın şairi, Faysal ve Vecih'de bize sağlayacağı zevkler hakkında ciyak ciyak bağırarak tek doğaçlama

beyitten oluşan bir şarkıya başladı. Sağ kanat mısrayı dikkatle dinledi, aldı ve gurur, kendini beğenmişlik ve alaycılıkla bir, iki ve üç kez birlikte söyledi. Ne var ki, dördüncü kez söylemeye fırsat bulamadan, sol kanadın şairi, aynı ölçüyle, aynı kafiyeyle ve aynı duygularla cevap verdi. Sol taraf bunu bir zafer çığlığıyla alkışladı, davullar tekrar vuruldu, sancaktarlar büyük kızıl sancaklarını salladılar ve sağ, sol ve merkezdeki tüm muhafızlar hep birlikte coşkulu alay korosuna katıldılar,

> "Britanya'yı kaybettim, Galya'yı kaybettim,
> Roma'yı kaybettim ve en kötüsü de,
> Lalage'ı kaybettim."*

ama kaybettikleri Necid idi, Meabde'nin kadınlarıydı ve gelecekleri Cidde'den Süveyş'e doğru uzanıyordu. Yine de bu güzel bir şarkıydı, develerin sevdiği ritmik bir ritmi vardı, böylece başlarını eğdiler, boyunlarını yukarıya doğru uzattılar ve uzun adımlarla düşünceli bir şekilde gidebildikleri kadar ilerlediler.

O günlük yolumuz onlar için kolaydı, çünkü sert kum yamaçları, uzun, yavaşça yükselen kumul dalgaları, kıvrımlardaki çalılıklar ya da nemli çukurlarda yalnız kalan çorak hurma ağaçları dışında yol çıplak sırtlıydı. Daha sonra geniş bir düzlükte, soldan iki süvari Faysal'ı selamlamaya geldi. Birincisini tanıyordum, Cüheyne Emiri, yaşlı, kirli gözlü Muhammed Ali el-Beydavi idi. Yalnız ikincisi tuhaf görünüyordu. Yaklaştığında haki üniformalı olduğunu gördüm, üzerinde onu örten bir pelerin, ipek bir başörtüsü ve çok ters duran bir baş ipi vardı. Başını kaldırdı ve Newcombe'un kızarmış ve soyulmuş yüzü, gergin gözleri ve öfkeli ağzı, yüzünde güçlü, mizahi bir sırıtış vardı. Bu sabah Ümmü Lec'e varmış ve bizim henüz yola çıktığımızı duyunca Şeyh Yusuf'un en hızlı atına atlayıp dörtnala yanımıza gelmişti.

Ona yedek devemi ve eski bir okul arkadaşı gibi karşıladığı Faysal'ı tanıştırmayı teklif ettim ve hemen olayların ortasına daldılar, önerilerde bulundular, tartıştılar, yıldırım hızıyla plan yaptılar. Newcombe'un sürati

---

* İngiliz şair Rudyard Kipling'in (1865-1936) *Rimini* adlı şiirinde geçen mısralar. Roma İmparatorluğu'nun son döneminde bir Roma lejyonunun yürüyüş marşı olarak kaleme alınmıştır. Bu şiirde geçen "Lalage" ise Roma askerinin kaybettiği aşkıdır. Kipling, Lalage figürünü meşhur Romalı şair Horace'ın (MÖ 65-8) *Carminum liber primus* adlı şiirinden almıştır. (ç.n)

müthişti ve günün tazeliği ile ordunun yaşamı ve neşesi yürüyüşü motive etti ve geleceğin mutlu günlerini acı çektirmeden içimizden fışkırttı.

Muhbirimiz Musa Cüheyne'nin zayıf yardımıyla rotaya karar vermek kolay değildi. Yarım günden daha kısa bir zaman biriminin ya da menzil ile kollar arasındaki mesafenin mefhumuna sahip değil gibiydiler ve bir menzil, kişinin isteğine ve devesine göre altı ila on altı saat arasında sürebilirdi. Birimlerimiz arasında muhabere kurulamıyordu, zira çoğu zaman her ikisinde de okuma yazma bilen kimse yoktu. Gecikme, karışıklık, açlık ve susuzluk bu sefere gölge düşürdü. Zaman rotayı önceden incelememize izin verseydi bunlar önlenebilirdi. Hayvanlar yaklaşık üç gün boyunca yiyeceksiz kaldı ve adamlar son yetmiş beş kilometreyi iki litre suyla ve yiyecek hiçbir şey olmadan yürüdüler. Bu durum onların şevkini hiçbir şekilde kırmadı ve Vecih'e kadar neşeyle, kısık sesle şarkılar söyleyerek ve sahte hücumlar düzenleyerek ilerlediler; ne var ki Faysal, bundan sonra gelecek sıcak ve çorak bir öğlen harekâtının hem hızlarını hem de enerjilerini kıracağını söyledi.

İş bittiğinde Newcombe ve ben, Faysal'ın bize özel bir lüks olarak ödünç verdiği çadırda uyumaya gittik. Bagaj koşulları bizim için o kadar zor ve önemliydi ki, gereksiz şeyleri taşıyamayan erkekler gibi yolculuk etmekten gurur duyuyorduk. Daha önce hiç kendime ait bir çadırım olmamıştı. Çadırı dağ eteklerindeki bir kayalığın en ucuna kurduk; kayalık, çadırdan daha geniş değildi ve yuvarlaktı, böylece eğim, kapı kanadının mandallarından aşağıya doğru iniyordu. Orada oturmuş bizi bekleyen genç Beydavi Şerifi Abdülkerim'i bulduk, akşam serin ve yağmur tehdidi altında olduğu için baş örtüsü ve peleriniyle gözlerine kadar sarınmıştı. Benden eyeri ve dizgini olan bir katır istemeye gelmişti. M.I. bölüğümüzün* atlet ve pantolonlu şık görünümü ve güzel yeni hayvanları onun arzusunu uyandırmıştı.

Hevesiyle oynadım ve Vecih'e başarılı bir şekilde vardıktan sonra gelmesi şartını öne sürerek başımdan savdım ve bu cevabıma tatmin oldu. Uyumak için can atıyorduk ve sonunda gitmek için ayağa kalktı, fakat vadiye bakarken, altımızdaki ve etrafımızdaki çukurların dağınık birliklerin soluk kamp ateşleriyle göz kırptığını gördü. Beni çağırdı ve kolunu sallayarak yarı hüzünlü bir sesle, "Biz artık Arap değil, bir halkız," dedi.

* M.I: *Military Intelligence*'ın [Askeri İstihbarat] kısaltmasıdır.

Sabahleyin aralıksız yağmur yağdı; gökten bize daha fazla su geldiğini görmekten memnunduk ve Semna'daki çadırlarda o kadar rahattık ki, öğleden sonra güneş yeniden parlayana kadar yola çıkmayı erteledik. Sonra taze ışıkta vadinin batısına doğru sürdük. Arkamızdan ilk olarak Ageyl geldi. Onların ardından Abdülkerim, Gufalılara önderlik ediyordu; yedi yüz kadarı süvariydi, bir o kadarı da piyade olarak onları takip ediyordu. Beyaz giysiler içindeydiler, başlarında kırmızı ve siyah çizgili pamuktan büyük başörtüleri vardı ve sancak yerine yeşil hurma dalları sallıyorlardı.

Onların yanında, uzun, kıvırcık gri sakallı ve dik yürüyüşlü yaşlı bir patrik olan Şerif Muhammed Ali Ebu Şerrain vardı. Üç yüz atlısı, Ayişi (Cüheyne) soyundan Eşref'tendi, bilinen Şerif soyuydu, ancak şecereleri yazılmadığı için sadece avam arasında tanınıyorlardı. Siyah pelerinlerinin altına kınayla boyanmış paslı kırmızı tunikler giyerler ve kılıç taşırlardı. Her birinin arkasında, savaşta tüfek ve hançerle ona yardım etmesi, devesine göz kulak olması ve yolda ona yemek pişirmesi için haç taşıyan bir köle vardı. Köleler, fakir efendilerin kölelerine yakışır şekilde, çok sade giyinmişlerdi. Güçlü, siyah bacakları, develerin kemikli oturak yerlerindeki kaçınılmaz sarsıntıları azaltmak için yünlü yanlarını sımsıkı tutarken, kirlerinden ve yürüyüş sırasında pislemelerinden korunmak için paçavra gömleklerini bellerindeki örgülü kayışa düğümlemişlerdi. Semna suyu şifalıydı ve hayvanlarımızın dışkısı o gün hörgüçlerinden yeşil bir çorba gibi akıyordu.

Eşref'in arkasında, Stotzingen Misyonu'nu* soyan, telsizlerini ve Hintli hizmetkârlarını Yenbu'da denize atan yaşlı deniz korsanı Udi ibn Züveyd komutasındaki son kabile birliğimiz Rifaa'nın kıpkırmızı sancağı vardı. Köpekbalıkları muhtemelen telsizi kabul etmemişlerdi, biz ise limanda onu bulmak için sonuçsuz saatler harcamıştık. Udi hâlâ uzun, zengin, kürk astarlı bir Alman subay paltosu giyiyordu; iklime pek uygun bir giysi değildi, ama ısrarla söylediği gibi muhteşem bir ganimetti. Dörtte üçü piyade olmak üzere yaklaşık bin adamı vardı ve

* *Stotzingen Misyonu*, Alman Reichı'nın Birinci Dünya Savaşı sırasında Sudan'daki Müslüman nüfusun İngiliz işgaline karşı ayaklanmasını başlatmak ve organize etmek için Hudeyde'de (Yemen) bir üs kurma planıydı. Haziran 1916'da Arap İsyanının patlak vermesi nedeniyle misyon, erken aşamalarında iptal edilmek zorunda kaldı. Adını misyonun başında olan Binbaşı Othmar von Stotzingen'den alır. (ç.n)

yanında, Mısır Ordusu'ndan aldığımız haliyle, yük katırlarının üzerinde dört eski Krupp topuyla topçu komutanı Rasim yürüyordu.

Rasim, her krizde gülerek ayağa kalkan, işler yolunda gittiğinde ise üzüntüsünden başına ağrılar giren, alaycı bir Şamlıydı. O gün korkunç mırıltılar vardı, zira yanında makineli tüfeklerden sorumlu Abdullah el-Deleymi vardı. Tez canlı, zeki, yüzeysel ama çekici bir subay, daha çok profesyonel tipte, en büyük zevki Rasim'in içindeki herhangi bir sıkıntıyı Faysal'a veya bana tam olarak boşaltana kadar büyütmekti. Bugün Rasim'e, altı saatlik aralıklarla alt kabilelerin hiyerarşik dizilişine uyarak ilerlediğimizi gülümseyerek anlatarak ona yardım ettim. Rasim, yağmur damlalarının, bulutlardan oluşan semanın altındaki dalgaların arasından kıpkırmızı batan güneşin ışığında parıldadığı yeni yıkanmış ağaç altlarına baktı ve kuşların, tavşanların, dev kertenkelelerin, çöl farelerinin ve birbirlerinin peşinden yaya olarak oraya buraya koşuşturan vahşi Bedevi kalabalığına da baktı; yüzünü ekşiterek, kendisinin de kısa bir süre sonra alt kabileden olacağını ve yarım gün boyunca bir o yana bir bu yana debeleneceğini ve sineklerden kurtulacağını söyleyerek dediklerimi tasdik etti.

Başlangıçta kalabalıktan birisi eyerinden bir yaban tavşan vurmuştu, ancak serseri kurşun riski nedeniyle Faysal bunu yasaklamıştı ve daha sonra develerimizin ayaklarına konanlar sopalarla kovalandı. Yürüyüş halindeki gruplarda vuku bulan ani kargaşaya güldük: Bağrışmalar ve develerin sağa sola savrulmaları, binicilerinin sıçrayıp öldürmek ya da bir avın toplayıcısı olmak için bastonlarıyla çılgınca uzanmaları. Faysal ordunun bu kadar çok et bulduğunu görmekten mutluydu, ama Cüheyne'nin kertenkele ve çöl farelerine olan iğrenç iştahından tiksiniyordu.

Düzlük çölün üzerinden ve burada bol ve büyük olan dikenli ağaçların arasından geçerek deniz kıyısına vardık. Geniş, iyi düzleştirilmiş bir patika şeklindeki Mısır'dan gelen hac yolu boyunca kuzeye doğru ilerledik. Bu yol, denizin elli metre yakınına kadar uzanıyordu ve yolda otuz kırk şarkı söyleyerek saf nizamında ilerleyebiliyorduk. Yarısı kuma gömülü eski bir lav yatağı, tepelerden altı ya da yedi kilometre içeriye doğru çıkıntı yapıyor ve bir burun oluşturuyordu. Yol, burayı boydan boya kesiyordu, ayrıca yakınlarda, sığ su birikintilerinin günbatımının son ışıklarıyla kavrulduğu çamur düzlükleri vardı. Burası, bizim ulaşmak istediğimiz menzildi ve Faysal durmamızı işaret etti.

Develerimizden inip gerindik, oturduk ya da akşam yemeğinden önce denize doğru yürüdük ve yüzlerce kişilik, dünyanın her renginden balık gibi çıplak adamlardan oluşan, sıçrayan, çığlık atan bir kalabalıkla beraber yıkandık.

Akşam yemeği dört gözle bekleniyordu, çünkü o öğleden sonra bir Cüheyneli, Faysal için ceylan vurmuştu. Ceylan eti çölde, diğerlerinden daha muteberdi, çünkü bu hayvan, toprak ne kadar çorak ve su kuyuları ne kadar kuru olursa olsun, her zaman yağlı ve sulu bir vücuda sahipmiş gibi görünürdü.

Ertesi gün biniş daha kolaydı. Hava serin olduğundan yolculuk güzeldi. Çok kalabalıktık ve biz iki İngiliz'in kendimizi kapatıp yalnız kalabileceğimiz bir çadırımız vardı. Çölün yorgunluklarından biri de hep bir arada yaşamak, her birinin gece gündüz diğerlerinin söylediklerini duymak ve yaptıklarını görmekti. Newcombe ve benim sahip olduğumuz gibi mahremiyete sahip olmak, açık yaşamdan on bin kat daha dinlendiriciydi, ancak liderler ve insanlar arasında böyle bir bariyerin yaratılması harekâtın gidişatına zarar vermekteydi. Araplar arasında, ünlü bir şeyhe başarısından dolayı verilen bilinçsiz güç dışında, geleneksel ya da doğal hiçbir ayrım yoktu ve bana, rütbelilerin yemeğini yemedikçe, onların giysilerini giymedikçe, onlarla aynı düzeyde yaşamadıkça; hülasa kendi içinde daha iyi görünmedikçe hiç kimsenin liderleri olamayacağını öğrettiler.

Sabahleyin Ebu Zereybat'a doğru çıplak, siyah çakıllardan oluşan geniş bir arazide ilerledik. Bir keresinde durduk ve önümüzde büyük bir çöküntü olduğunu hissetmeye başladık; ancak öğleden sonra ikiye kadar bir bazalt çıkıntısını geçtikten sonra, tepelerden kaçan Hamd Vadisi denilen yirmi kilometre genişliğindeki bir çukura baktık. Küçük şeylere doymuş gözlerimiz için, Dicle'den daha uzun kuru bir nehrin bu ucu güzel bir manzara teşkil ediyordu. Arabistan'daki bu en büyük vadi, ilk kez Doughty tarafından fark edilmiş, fakat henüz keşfedilmemişti.

Beklenti içinde, üzerinde ot tutamlarının sıklaştığı çakıllı yamaçlardan aşağı indik ve saat üçte, her biri birkaç metre yüksekliğinde kumlu tepecikleri çevreleyen, *asa* çalılarıyla dolu, yaklaşık bir buçuk kilometre genişliğinde bir yatak olan Vadi'nin içine girdik. Kumları saf değildi, ancak eski sel seviyelerinin son belirtileri olan kuru ve kırılgan kil çizgileriyle yükselmişti. Bunlar onları keskin bir şekilde katmanlara

ayırıyordu. Tuzlu çamurla çürümüş ve pul pul dökülüyordu, böylece develerimiz, hamurun kırılmasını andıran bir gürültüyle derinlere batıyordu. Toz, kalın bulutlar halinde yükseldi, içlerinde tutulan güneş ışığıyla daha da kalınlaştı; zira çukurun ölü havası göz kamaştırıcıydı.

Arkadaki saflar nereye gittiklerini göremiyordu. Bu da onlar için zordu, çünkü tepeler birbirine yaklaşıyor ve nehir yatağı her yıl kısmi sellerin eseri olan sığ kanallardan oluşan bir labirente dönüşüyordu. Vadinin ortasına varmadan önce her yer çalı çırpıyla kaplanmış; tümseklerden yanlara doğru filizlenen bu çalı çırpı, eski bir kemik kadar kuru, tozlu ve kırılgan dallarla birbirine dolanmıştı. Gösterişli heybelerimizin flamalarını çalılar tarafından koparılmalarını önlemek için sıkıştırdık, pelerinlerimizi giysilerimizin üzerine sıkıca çektik, gözlerimizi korumak için başlarımızı eğdik ve sazlıkların arasından fırtına gibi geçtik. Toz, kör edici ve boğucuydu ve dalların kırılması, develerin homurtuları, adamların bağırış ve kahkahaları nadiren tecrübe edilecek bir maceraya yol açıyordu.

Uzak kıyıya tam olarak ulaşmadan önce, aniden zemini kille kaplı, yetmiş beş metre uzunluğunda ve yaklaşık on beş metre genişliğinde derin kahverengi bir su havuzu önümüze çıktı. Bu, hedefimiz olan Ebu Zereybat'tan gelen sel suyuydu. Birkaç metre daha ilerledik, son çalılıkların arasından geçtik ve Faysal'ın kamp kurduğu kuzey kıyısına ulaşınca develerimizi durdurduk. Köleler yükleri indirip çadırları kurdular; biz de geri dönüp uzun yürüyüşün ardından susamış katırların piyadelerle birlikte gölete koşuşunu, tatlı suda keyifle tepinip zıplamalarını izledik. Yakacak bolluğu da ayrı bir mutluluktu ve kamp kurmak için seçtikleri yerde her arkadaş grubunun harlı ateşi vardı. Islak bir akşam sisi yerden iki metre yükselir ve yünlü pelerinlerimiz kaba dokumalarındaki gümüş boncuklarla sertleşip üşümemize neden olurken bunu çok hoş karşıladık.

Kapkaranlık bir geceydi, ay yoktu, ama sisin üstünde yıldızlar ışıl ışıldı. Çadırlarımızın yakınındaki küçük bir tepecikte toplanıp sisten oluşan beyaz denizlere baktık. Sisin içinden çadır tepeleri ve eriyen dumandan uzun kuleler yükseliyor, alevler sanki görünmeyen ordunun gürültüleriyle temiz havaya doğru yükseldiğinde altları ışıl ışıl oluyordu. Bunu ona söylediğimde yaşlı Udi ibn Züveyd beni ciddiyetle düzeltti ve "Bu bir ordu değil, Vecih üzerinde hareket eden bir dünya"

dedi. Onun bu kararlılığına sevindim, zira bu kadar zorlu bir yolda hantal bir insan kalabalığıyla kendimizi daha da zorlamamız tam da bu hissiyatı yaratmak içindi.

Sonra, hiçbir uyarı ya da geçit töreni olmadan Medineli Şerif Nâsır içeri girdi. Faysal ayağa fırladı, onu kucakladı ve bize doğru getirdi. Nâsır, hakkında duyduğumuz ve ondan beklediğimiz gibi üzerimizde müthiş bir izlenim bıraktı. O, yolları açan, Faysal'ın hareketinin öncülük eden, Medine'de ilk kurşunu atan ve de Türkiye'nin ateşkes istediği gün Halep'in ötesindeki Müslimiye'de son kurşunumuzu atacak olan adamdı: Başından sonuna kadar onun hakkında söylenebilecek her şey iyiydi.

Çocukluğundan beri savaşmak istemeyen bir doğa adamıydı. Şimdi ise yirmi yedi yaşlarındaydı. Düşük, geniş alnı hassas gözleriyle uyumluydu; zayıf, hoş ağzı ve küçük çenesi kırpılmış siyah sakalının arasından açıkça görülüyordu.

Ertesi gün, yapılması gereken toplantılara hazırlanmak için geç yattık. Faysal hazırlıkların çoğunun sorumluluğunu kendi üzerine aldı. Nâsır ikinci komutan olarak onu destekledi ve Beydavi kardeşler de yardım etmek için yanlarında oturdular. Gün aydınlık ve ılıktı, ilerleyen saatlerde iyiden iyiye sıcaklama tehlikesi de vardı ve Newcombe'la birlikte etrafta dolaşarak sulamayı, Arapları ve yeni gelenlerin ihtiyaçlarının karşılanmasını gözlemledik.

Donanmaya verdiğimiz sözün iki gün gerisinde kalmıştık ve Newcombe o gece Habban'a gitmeye karar verdi. Orada Boyle'la buluşacak ve *Hardinge*'i buluşma yerinde bırakmamız gerektiğini, suya çok ihtiyacımız olduğu 24 Ocak akşamı oraya dönebilirse memnun olacağını açıklayacaktı. Ayrıca ortak planı devam ettirmek için deniz saldırısının ayın yirmi beşine kadar ertelenip ertelenemeyeceğine de bakacaktı.

Sabah erkenden, Hamd Vadisi'nden aşağıya doğru üç saat boyunca dağınık bir şekilde yürüdük. Sonra vadi sola kıvrıldı ve biz de çukurluk, ıssız, özelliksiz bir bölgeye doğru yola çıktık. O gün soğuktu: Sert bir kuzey rüzgârı gri kıyıdan yüzümüze vuruyordu. Yürürken Vecih yönünden aralıklı olarak ağır ateş sesleri duyduk ve donanmanın sabrını yitirip bizsiz hareket etmesinden korktuk. Ancak, boşa harcadığımız günleri telafi edemezdik, bu yüzden Hamd'in her bir deresini geçerek tüm sıkıcı menzil boyunca ilerledik. Ova, bir yaprağın damarları kadar çok sayıda ve karmaşık olan, hepsi sığ, düz ve çıplak olan bu vadilerden

müteşekkildi. Sonunda Kurna'da Hamd'e tekrar girdik ve killi zemini sadece çamur tutmuş olsa da orada kamp yapmaya karar verdik.

Biz yerleşirken ani bir hücum oldu. Doğuda otlayan develer görülmüştü ve Cüheyne'nin enerjik adamları akın edip onları yakaladılar ve içeri sürdüler. Faysal öfkelendi ve onlara durmaları için bağırdı ama onu duyamayacak kadar heyecanlıydılar. Tüfeğini kaptı ve en yakındaki adama ateş etti; o da korkuyla eyerinden yuvarlandı, böylece diğerleri de hareketlerine çeki düzen verdiler. Faysal onları önüne kattı, deve sopasıyla sorumluları yere serdi ve çalınan develerle hırsızların develerini, tüm çalınanlar bulunana kadar derdest etti. Sonra hayvanları Billili sahiplerine geri verdi. Bunu yapmamış olsaydı, yarınki müttefiklerimiz olan yerel halkla hususi bir savaşa girecek ve Vecih'in ötesine yayılmamızı engelleyebilecekti. İşte başarımız böyle önemsiz şeylere bağlıydı.

Ertesi sabah sahile doğru yola çıktık ve saat dörtte Habban'a vardık. *Hardinge* olması gerektiği gibi oradaydı, bu bizi rahatlattı, zira suya kavuşmuştuk. Ancak koyun sığlığı nakliyeyi zorlaştırıyor ve dalgalı deniz de kayıkla taşımayı tehlikeli hale getiriyordu. Suyu önce katırlara ve kalan suyu da daha çok susamış olan piyadelere verdik; fakat gerçekten zor bir geceydi ve ızdırap içindeki adamlardan oluşan kalabalık, denizciler şayet tekrar içeri girmeyi göze alırlarsa bir içki daha içmeyi umarak, projektörün ışınları altında tankların etrafında itişip kakışarak oyalandılar.

Gemiye çıktım ve deniz saldırısının kara ordusu gelmiş gibi yapıldığını duydum, çünkü Boyle beklediği takdirde Türklerin kaçacağından korkmuştu. Nitekim Ebu Zereybat'a vardığımız gün, Türk Valisi Ahmed Tevfik Bey şehri koruyan garnizona hitaben Vecih'in kanın son damlasına kadar elde tutulması gerektiğini söylemişti. Sonra alacakaranlıkta devesine binmiş ve kaçmasına yarar birkaç süvariyle birlikte demiryoluna doğru yola çıkmıştı. İki yüz piyade, çıkarma ekibine karşı terk edilmiş bir vaziyette görevini yerine getirmeye kararlıydı, fakat mevcutları bire üç oranında daha azdı ve donanmanın top ateşi de mevzilerini uygun şekilde kullanmalarına izin vermeyecek kadar ağırdı. *Hardinge*'in bildiği kadarıyla savaş sona ermemişti, ama Vecih kasabası denizciler ve Araplar tarafından işgal edilmişti.

Faydalı söylentiler orduyu heyecanlandırdı ve gece yarısından hemen sonra kuzeye doğru ilerlemeye başladılar. Şafak sökerken çeşitli

birlikleri bir araya getirdik ve düzenli bir şekilde ilerledik; az sayıda dağılmış Türklerle karşılaştık, bunlardan bir grup kısa bir direniş gösterdi. Ageylliler bineklerinden inerek pelerinlerini, baş örtülerini ve gömleklerini çıkardılar; kahverengi yarı çıplaklıkla ilerlediler, böylece vurulduklarında yaralarının temiz kalacağını ve değerli giysilerinin zarar görmeyeceğini söylediler.

Güneşin aydınlattığı kumlu vadide, iki sancaktarın öncü birlikte taşıdığı kıpkırmızı sancakları ortaya çıkaran turkuaz renkli tuzlu su havuzunun ortasında düzgün, kahverengi adamlara bakmak güzeldi. Saatte yaklaşık on kilometre hızla ve sessiz bir şekilde ilerlediler ve tek bir el bile ateş etmeden tepeye tırmandılar. Böylece işin bizim adımıza, donanma ve onun çıkarma birlikleri tarafından bitirildiğini anlamış olduk.

VI. BÖLÜM

TAKTİKLER VE STRATEJİLER

Kahire'de henüz hızını alamayan yetkililer altın, tüfek, katır, daha fazla makineli tüfek ve dağ topu sözü verdiler; ne var ki bu sonuncular elbette hiç elimize geçmedi. Silah sorunu sonsuz bir eziyetti. Birçok girişimde yetersiz kalmak ve bazılarında da başarısız olmak çıldırtıcıydı. Türk topçusunu teknik nedenlerden dolayı durduramıyorduk, zira toplarının menzili bizimkilerinden iki buçuk ilâ üç buçuk kilometre daha fazlaydı.

Türk Ordusu'nda Bağdatlı bir subay olan Cafer Paşa'dan davamız için büyük bir destek aldık. Alman ve Türk ordularındaki seçkin hizmetlerinden sonra Enver Paşa tarafından Şeyh es-Senûsî'nin birliklerini organize etmek üzere seçilmişti. Oraya denizaltıyla gitmiş, vahşi adamlardan iyi bir kuvvet oluşturmuş ve iki savaşta da İngilizlere karşı taktik yeteneğini göstermişti. Daha sonra yakalandı ve diğer savaş esirleriyle birlikte Kahire'deki kaleye yerleştirildi. Bir gece battaniye ipinden hendeğe doğru inerek kaçtı; ancak battaniyeler ağırlık altında çözüldü. Düşerken ayak bileğini incitti ve çaresiz bir halde yeniden esir edildi. Hastaneden şartlı tahliye edilmiş ve yırtılan battaniyenin parasını ödedikten sonra iyileşmiş. Ne var ki, bir gün bir Arap gazetesinde Şerif'in isyanını ve önde gelen Arap Milliyetçilerinin —arkadaşlarının— Türkler tarafından idam edildiğini okuyunca yanlış tarafta olduğunu anlamış. Faysal da elbette onun adını duymuştu ve şimdi geliştirilmesi asıl çabamız olan düzenli birliklerinin başkomutanı olmasını istiyordu.

Kahire'de Hogarth ve George Lloyd, Storrs, Deedes ve birçok eski dost vardı. Onların ötesinde, Arap muhiplerinin muhiti şimdi garip bir şekilde genişlemişti. Sir Archibald Murray ani bir şokla Araplarla

savaşan Türk askerlerinin sayısının kendisiyle savaşanlardan daha fazla olduğunu fark etti ve Arap İsyanını her zaman nasıl desteklediğini hatırlamaya başladı. Amiral Wemyss, Rebiğ çevresindeki zor günlerimizde olduğu gibi şimdi de yardıma hazırdı. Mısır'daki Yüksek Komiser Sir Reginald Wingate, yıllardır savunduğu projenin başarıya ulaşmasından dolayı mutluydu. Bu mutluluğu ona çok görüyordum; zira bu işi başlatarak asıl riski alan McMahon, henüz güzel günler gelmeden görevden ayrılacaktı.

Hayatın ilginç şekilde aktığı Vecih'e döndüm. Artık kampımızı düzene sokmuştuk. Faysal çadırlarını (burada zengin bir grup vardı: özel çadırları, karşılama çadırları, personel çadırları, misafir çadırları, hizmetliler çadırları) denizden yaklaşık bir buçuk kilometre uzakta, kıyı tarafından kapalı limandan yıldız gibi yayılan geniş vadiler üzerinde doğuya ve güneye bakan dik bir yamaçla sona erene kadar sahilden hafifçe yükselen mercan kayalığının kenarına kurdu. Askerlerin ve kabile üyelerinin çadırları bu kumlu vadilerde toplanmıştı ve serin yükseltiler bize kalmıştı; akşamları denizden gelen esintinin, Londra'daki bir ara sokaktaki trafiğin yankısı gibi zayıf ve uzak dalgaların mırıltısını bize taşıması biz kuzeyliler için çok keyifliydi.

Hemen altımızda, düzensiz bir çadır grubu olan Ageyl kabilesi vardı. Bunların güneyinde Rasim'in topçuları, onun yanında da düzenli hatlar halinde Abdullah'ın makineli tüfekçileri, hayvanlarıyla birlikte, profesyonel subaylar için çok önemli ve şayet yer kıymetliyse kullanışlı olan o muntazam sıralarda nöbet tutuyorlardı. Daha ötede Pazar, açık bir alana kurulmuştu; malların etrafında her daim kaynayan bir insan seli vardı. Kabile üyelerinin dağınık çadırları ve barınakları her bir çukurlukta ya da rüzgar esmeyen yerlerde bitmişti. Sonuncusunun ardından açık arazi uzanıyordu; deve sürüleri yakınlardaki tek tük hurma ağacının yanından, suyu çok tuzlu olan bir kuyuya girip çıkıyordu. Arka planda ise dağ etekleri, kayalıklar ve moloz yığınını andıran yıkık kaleler, kıyı sıradağlarının ufkuna doğru hoyratça fırlatılmış gibiydi.

Vecih'de birbirinden uzakta, hakikaten çok uzakta kamp kurmak adet olduğundan, hayatım bir ileri bir geri, Faysal'ın çadırlarına, İngiliz çadırlarına, Mısır Ordusu çadırlarına, şehre, limana, telsiz istasyonuna gidip gelmekle, bütün gün sandaletlerle ya da yalınayak bu mercan patikalarında huzursuzca bir aşağı bir yukarı yürümekle, nasırlarımı

sertleştirmekle, keskin ve yakıcı zeminde az acıyla yürüme kabiliyetini yavaş yavaş kazanmakla, zaten eğitilmiş olan bedenimi daha büyük güçlükler için yumuşatmakla geçiyordu.

Zavallı Araplar neden bir kısrağım olmadığını merak ediyorlardı; ben de kendimi güçlendirmekle ilgili anlaşılmaz laflarla onları şaşırtmaktan ya da hayvanları korumak için onlara binmektense yürümeyi tercih ettiğimi itiraf etmekten kaçınıyordum: Gerçi birincisi de doğruydu, ikincisi de. Bu aşağı yaşam formlarını görünce gururumu inciten, hoşuma gitmeyen bir durum ortaya çıkıyor, onların varlığı bende, insan türü üzerinde köleci bir düşünce yaratıyordu: Tanrı'nın bize bakış tarzı gibi. Onlardan yararlanmak, onlara karşı kaçınılmaz bir yükümlülük altına girmek bana utanç verici geldi. Tıpkı her gece sırtın altında çılgınca tom-tom oynayan zenciler gibiydiler. Bizimkilerden açıkça farklı olan yüzleri hoş görülebilirdi, fakat bedenlerimizin aynısına sahip olmaları acı vericiydi.

Faysal, içeride, çok azımızın yardımcı olabildiği siyasi meselelerle gece gündüz uğraşıyordu. Dışarıda ise kalabalık geçit törenleri, sevinç atışları ve zafer marşlarıyla bizi eğlendiriyor ve oyalıyordu. Ayrıca kazalar da oluyordu. Bir keresinde çadırlarımızın arkasında oynayan bir grup, Boyle'un şehri ele geçirmesinden kalma bir deniz uçağı bombasını patlattı. Patlamayla birlikte uzuvları kampa dağıldı ve kısa süre sonra donuk bir kahverengiye dönüşen ve sonra soluklaşan kırmızı kan brandayı lekeledi. Faysal çadırları değiştirtti ve kanlı olanların imha edilmesini emretti: Tutumlu köleler onları yıkadı. Başka bir gün de bir çadır alev aldı ve konuklarımızdan üçü kısmen yandı. Kamptakiler toplanıp ateş sönene kadar kahkahalarla güldüler ve sonra mahcup bir halde yaralarını sardık. Üçüncü gün, bir kısrak havaya rastgele sıkılan kurşunlardan birinin düşmesiyle yaralandı ve birçok çadır da bu yüzden delindi.

Bir gece Ageyl, komutanları ibn Dahil'e karşı, kendilerine çok fazla ceza verdiği ve çok sert kırbaçladığı için isyan etti. Uluyarak ve ateş ederek çadırına saldırdılar, eşyalarını fırlattılar ve hizmetkârlarını dövdüler. Bu onların öfkesini dindirmeye yetmedi, Yenbu'yu hatırlamaya başladılar ve Ateybe'ye saldırmaya gittiler. Faysal bizim kayalıktan onların meşalelerini gördü ve yalınayak koşarak aralarına daldı, kılıcının yassı kısmıyla sanki dört adam gücünde saldırdı. Öfkesi onları oyalarken, yardım isteyen köleler ve süvariler koşuşturmalar, haykırışlar

ve kılıç darbeleriyle yokuş aşağı fırladılar. Biri ona bir at verdi, o da elebaşlarına saldırdı, bu arada biz de üzerlerine uyarı ateşinde açıp grupları dağıttık. Sadece iki kişi öldü ve otuz kişi ise yaralandı. İbn Dahil ertesi gün istifa etti.

Fahri Paşa hâlâ bizim oyunumuzu oynuyordu. Medine'nin etrafında, Arapların şehri topa tutmasını imkânsız kılacak kadar uzakta bir siper hattını tutuyordu. (Böyle bir girişimde asla bulunulmadı ve hatta hayal dahi edilmedi.) Diğer birlikler demiryolu boyunca, Medine ile Tebük arasındaki tüm su istasyonlarında güçlü garnizonlara ve bu garnizonlar arasındaki daha küçük karakollara dağıtılmış vaziyetteydi. Böylece günlük atılan devriyeler yolu garanti altına alabilirdi. Kısacası, düşünülebilecek en aptalca savunma anlayışına geri dönmüştü. Garland, Vecih'den güneydoğuya, Newcombe da kuzeydoğuya giderek yüksek patlayıcılarla dolu delikler açarak rayları kesecek, köprüleri havaya uçuracak ve hareket halindeki trenler için de otomatik mayınlar döşeyeceklerdi.

Araplar şüphecilikten, hiddetli bir iyimserliğe geçmişlerdi ve bu zihniyetle örnek bir hizmet vaat ediyorlardı. Faysal, kendisini demiryolu ile deniz arasındaki Arabistan'ın efendisi yapan Billilerin çoğunu askere aldı. Daha sonra Cüheyne'yi Ayis Vadisi'ndeki Abdullah'a gönderdi.

Artık Hicaz Demiryolu ile ciddi bir şekilde ilgilenmeye hazırlanabilirdi; ama ona önce Vecih'de oyalanması ve ileride isyanımızın genişleyebilmesi ve demiryolunu Tebük'ten (şu anki etki sınırımız) kuzeye, Maan'a kadar tehdit edebilmek için ötemizdeki kabileler arasında yoğun bir hareket başlatması için yalvardım.

Faysal'ın kuzey komşusu olan kıyıdaki Huveytât ile zaten bir başlangıç yapmıştı: Yalnız şimdi kuzeydoğudaki daha güçlü bir kabile olan Beni Atiye'yle iletişim kurduk; liderleri Asi ibn Atiye geldi ve bağlılık yemini etti. Bize kendi kabile topraklarında hareket özgürlüğü verdi. Ötesinde ise Şerif, İbn Suud ve İbn Reşid'den sonra çölün güvenilmez prensleri arasında dördüncü kişi olan Rualla'nın büyük Emiri Nuri El-Şağlân'a itaat eden çeşitli kabileler yer alıyordu.

Nuri, otuz yıldır Aneze kabilesini yöneten yaşlı bir adamdı. Onun ailesi Rualla'nın reis ailesi olmasına rağmen Nuri'nin doğuştan gelen bir üstünlüğü yoktu, ne seviliyordu ne de büyük bir savaş adamıydı. Reisliği tamamen karakterinin gücüyle elde etmişti. Bunu elde etmek

için iki kardeşini öldürmüştü. Daha sonra Şerarat'ı ve diğerlerini de yandaşları arasına katmıştı. Onun çölünde onun sözü, mutlak yasaydı. Sıradan şeyhlerde olan cilveli diplomatik tavır onda katiyen yoktu; bir sözüyle muhalefetin ya da rakibinin sonu gelirdi. Herkes ondan korkar ve ona itaat ederdi; onun yollarını kullanmak için onun teveccühüne sahip olmalıydık.

Neyse ki bu kolay olmuştu. Faysal burayı yıllar önce ele geçirmiş, Medine ve Yenbu'dan gelen hediyeleri değiş tokuş ederek elinde tutmuştu. Faiz el-Hüseyin Vecih'den ona doğru yola çıktı ve yolda Rualla'nın önde gelenlerinden biri olan ibn Duğmi ile karşılaştı. Nuri, elbette Türklerle dostluğunu sürdürüyordu. Şam ve Bağdat onun pazarlarıydı ve ondan şüphelenselerdi kabilesini üç ay içinde yarı aç bırakabilirlerdi; ama zamanı geldiğinde onun silahlı yardımını almamız gerektiğini ve o zamana kadar da Türkiye'yle mücadelenin akamete uğrayacağını biliyorduk.

Onun lütfu bize, güneydoğuda Nuri'nin başkenti Cevf'ten kuzeye, Suriye'de Dürzi Dağı yakınlarındaki Ezrak'a kadar uzanan bir dizi bağlantılı çukurdan müteşekkil ünlü bir yol, kamp alanı ve su birikintileri zinciri olan Sirhan'ı açacaktı. Kuzey Arabistan'ın en büyük savaşçısı Avde'nin şefi olduğu ünlü Ebu Tayî'nin çadırlarına, yani Doğu Huveytât'a ulaşmak için Sirhan'ın özgürlüğüne ihtiyacımız vardı. Maan'dan Akabe'ye kadar olan kabileleri ancak Avde Ebu Tayî sayesinde kendi lehimize çevirebilirdik ki Akabe'yi ve tepelerini Türk garnizonlarından almamıza yardım etsinler. Ancak o zaman onun aktif desteğiyle Vecih'den Maan'a doğru uzun bir yürüyüşe çıkmaya cesaret edebilirdik. Yenbu günlerimizden beri onu düşünüyor ve davamıza kazanmaya çalışıyorduk.

Vecih'de kayda değer bir ilerleme kaydettik; kuzeni ve Ebu Tayî'nin savaş lideri olan İbn Zaal, her bakımdan şanslı bir gün olan şubat ayının on yedisinde geldi. Şafak vakti Tebük'ün doğusundaki çölden gelen Şerarat'ın beş ileri geleni, çöldeki kuş uçmaz kervan geçmez bölgelerinde bolca bulunan Arap devekuşu yumurtalarını hediye olarak getirdiler. Onlardan sonra köleler, Maan yaylasının merkezi Huveytât'ın en nüfuzlu önderi olan Hamd İbn Cazi'nin kuzeni Zayfallah Ebu Tiyur'u getirdiler. Bunlar sayıca çok ve güçlüydüler; görkemli savaşçılardı; ama Avde ile Hamd arasındaki eski bir anlaşmazlık yüzünden kuzenleri bedevi Ebu Tiyur'un kan düşmanıydılar. Bizi karşılamak için bu kadar

uzağa geldiklerini görmekten gurur duyduk, ancak memnun olmadık, çünkü Akabe'ye karşı amaçladığımız saldırı için Ebu Tayî kadar önemli değillerdi.

Peşlerinden Nevvaf'ın kuzeni, Nuri El-Şağlân'ın büyük oğlu, Nevvaf'ın Faysal'a gönderdiği bir kısrakla geldi. El-Şağlân ve Cazi düşmanca bakışlarla birbirlerine bakıyorlardı; bu yüzden tarafları ayırdık ve yeni bir misafir kampı kurduk. Rualla'dan sonra, sahildeki yerleşik Huveytât'ın şefi Ebu Tageyga çağrıldı. Kabilesinin hürmetlerini sundu ve Kızıldeniz'e Türklerin son iki çıkış noktası olan Daba ve Muveylehe'nin ganimetlerini getirdi. Faysal'ın halısında kendisine yer açıldı ve kabilesinin faaliyeti için kendisine en içten teşekkürler sunuldu; bu da bizi Akabe sınırlarına, askeri operasyonlar için çok sert, ancak propaganda yapmak ve haber almak için daha da uygun yollardan çıkarmış oluyordu.

Öğleden sonra İbn Zaal, Avde'nin diğer on önde gelen takipçisiyle birlikte geldi. Bir kez Avde adına, bir kez de kendi adına Faysal'ın elini öptü ve arkasına yaslanarak, Avde'den selamlarını sunmak ve talimatlar almak için geldiğini söyledi. Faysal, politik bir tavırla, dışa vuran sevincini kontrol etti ve onu kan düşmanları olan Cazi Huveytât ile ölçülü bir şekilde bir araya getirdi. İbn Zaal onlara mesafeli davrandı. Daha sonra onunla çok faydalı özel sohbetler yaptık ve onu zengin hediyeler, daha zengin vaatler ve Faysal'ın Vecih'de onunla yüz yüze görüşene kadar kafası tam rahat etmeyeceğine dair Avde'ye hususi mesajıyla gönderdik. Avde muazzam bir şövalye ismiydi; ama bizim için niteliği meçhul olan biriydi ve Akabe gibi hayati bir meselede hatayı göze alamazdık. Onu tartabilmemiz ve gelecek planlarımızı gerçekten onunla birlikte ve onun yardımıyla şekillendirebilmemiz için aşağı inmesi gerekiyordu.

Güneş denizin üzerinde alçalıp akşamın serinliği çöktüğünde, Ebu Zereybat'ı maskeleyen sırtlardan büyük bir süvari kafilesi çıkarak bize doğru yaklaştı. Önden vahşi bir hızla ilerleyen üç ya da dört atlı, birbirlerinin ve kendilerinin yollarından savaş taklidi yaparak geçerken, ana gövde derin bir Ateybe melodisi söylemeye başladı. Bu, Şerif Abdullah'ın Medine yakınlarındaki Ayis Vadisi'ndeki kampından Faysal'ı ziyarete gelen, Cidde'de beni hayrete düşüren Şerif Şakir'di. Şakir, büyük Ateybe kabilesinin gözünde bir prensti; biniciliği (adam at sırtında tam

bir insan başlı attı), atıcılığı, cesareti, pervasızlığı ve zenginliği dillere destandı. Buna karşılık Şakir de Bedevi'yi oynuyordu. Basit giysileri, sade yaşamı, sanatları ve davranışları göçebeydi; hatta görünüşü bile, boynuzlu ayaklarından örgülü saçlarına kadar; saçları da bedeviydi: "Sadece bir zenci," diye güldü Şakir, "başının tamamının kendisine ait olmasını isterdi."

Bütün olayların sevindirici şekilde gelişmesi dışında, bu gün aslında Faysal'ın her gününden farklı değildi. Haberlerin çokluğu günlüğümü şişirdi. Vecih'e giden yollar elçiler, gönüllüler ve bağlılık yemini etmeye gelen büyük şeyhlerle dolup taşıyordu. Ziyaretçilerin devamlı olarak akıyor oluşu, gayretsiz Billi'yi bizim için daha da yararlı hale getirdi. Faysal yeni yandaşlarına ellerinin arasındaki Kuran üzerine "beklerken bekleyeceklerine, yürürken yürüyeceklerine, hiçbir Türk'e itaat etmeyeceklerine, Arapça konuşan herkese (ister Bağdatlı, ister Halepli, ister Suriyeli, ister safkan olsun) iyi davranacaklarına ve bağımsızlığı can, aile ve maldan üstün tutacaklarına" dair yemin ettirdi.

Ayrıca onları kendi huzurunda kabile düşmanlarıyla karşı karşıya getirmeye ve kan davalarını çözmeye başladı. Taraflar arasında bir kâr-zarar hesabı yapılıyor, Faysal taraflar arasında arabuluculukta bulunuyor, çoğu zaman da anlaşmayı çabuklaştırmak için bakiyeyi ödüyor ya da kendi parasından buna katkıda bulunuyordu. Faysal iki yıl boyunca her gün Arap toplumunu oluşturan sayısız küçük parçayı doğal düzenleri içinde bir araya getirip nizam vererek ve bunları Türklere karşı tek bir savaş gayesinde birleştirerek çalıştı. Geçtiği bölgelerin hiçbirinde kan davası kalmamıştı ve Batı Arabistan'ın nihai ve tartışmasız Temyiz Mahkemesi oydu.

Kendisini bu başarıya layık gördü. Hiçbir zaman ne taraflı bir karar ya da kargaşaya yol açacak kadar adil olmayan bir karar verdi. Hiçbir Arap onun hükümlerini sorgulamadı ya da kabile işlerindeki bilgeliğini ve yetkinliğinden şüphe etmedi. Sabırla doğruyu ve yanlışı eleyerek, inceliği ve harika hafızasıyla Medine'den Şam'a ve ötesine kadar göçebeler üzerinde otorite kazandı. Kabileleri aşan, kan davalarını aşan, kıskançlıklardan daha büyük bir güç olarak tanındı. Arap hareketi en iyi anlamda ulusal bir hareket haline gelmişti, çünkü onun gözünde bütün Araplar birdi ve onun için özel çıkarlar bir kenara bırakılmalıydı. Bu hareketin başındaki yerini, hem kabiliyeti hem de tatbikattaki

başarısıyla, o birkaç zafer haftası ve Şam'ın özgürlüğüne kavuşmasından sonraki hayal kırıklığıyla geçen aylar boyunca ziyadesiyle doldurarak hakkıyla kazanmıştı.

Bedeviler tuhaf insanlardı. Bir İngiliz için, deniz kadar geniş ve derin bir sabra sahip olunmadan onlarla birlikte kalmak pek mümkün değildi. İştahlarının mutlak kölesiydiler; zihni mukavemetleri bulunmuyordu; kahve, süt ya da su için sarhoş, haşlanmış et için obur, tütün için utanmaz birer dilencilerdi. Nadiren yaptıkları cinsel aktivitelerinden önce ve sonra haftalarca rüya görürler ve aradaki günleri müstehcen hikâyelerle kendilerini ve dinleyicilerinin içini gıcıklayarak geçirirlerdi. Eğer yaşam koşulları onlara fırsat verseydi, tam bir şehvet düşkünü olurlardı. Güçleri, şehvetin ötesinde coğrafyalarından kaynaklanan güçtü: Arabistan'ın yoksulluğu onları basit, mutedil ve dayanıklı kılıyordu. Şayet medeni hayata zorlansalardı, her vahşi ırk gibi hastalıklara, cimriliğe, lükse, zalimliğe, çarpık ticaret anlayışına, kurnazlığa yenik düşeceklerdi ve aşılanmadıklarından vahşiler gibi bunlara aşırı bir şekilde maruz kalacaklardı.

Eğer onları hakimiyet altına almak istediğimizden kuşkulanırlarsa, ya huysuzlanırlar ya da çekip giderlerdi. Eğer onları anlarsak ve onlara cazip gelecek şeyler yapmak için zaman ve zahmet verirsek, o zaman bizi memnun etmek için büyük acılara katlanırlardı. Elde edilen sonuçların bu çabaya değip değmediğini kimse söyleyemezdi. Daha büyük getirilere alışkın olan İngilizler, Şeyhlerin ve Emirlerin her gün harcadıkları zamanı, düşünceyi ve inceliği böylesine yetersiz amaçlar için harcamazlardı ve harcayamazlardı da. Arap süreçleri açıktı, Arap zihinleri bizimkiler gibi mantıksal olarak hareket ediyordu, ön kabuller dışında kökten anlaşılmaz veya farklı hiçbir şey yoktu: Tembelliğimiz ve cehaletimiz dışında, onları anlaşılmaz ya da Doğulu olarak adlandırabileceğimiz veyahut da yanlış anlaşılmış olarak bırakabileceğimiz hiçbir mazeret veya neden bulunmuyordu.

Askerî açıdan artık Vecih'de güvenli bir konumdaydık. Allenby bize iki adet Rolls Royce silahlı araç gönderdi. Bunlar General Smuts'un Alman Doğu Afrikası'ndaki harekâtının emektarlarıydı. Subayları ve mürettebatı girişimci zihniyetli İngilizlerdi. Kumda sürüş sanatını hemen öğrenmeye başlamışlardı. Yenbu'da kalan son askerler tahliye edilmiş ve depolar da boşaltılmıştı.

Rebiğ de terk ediliyordu. Oradan gelen uçaklar buraya kadar uçmuş ve yerleşmişlerdi. Mısırlı birlikleri, Joyce, Goslett ve şimdi Vecih'deki işlerden sorumlu olan Rebiğ personeliyle birlikte onların peşinden gönderilmişti. Newcombe ve Hornby gece gündüz demiryolunu neredeyse kendi elleriyle onarıyorlardı: Her şey yolunda gibi görünüyordu ki, bir öğleden sonra mihmandar Süleyman telaşla içeri girdi ve Faysal'a bir şeyler fısıldadı, o da sükunetini korumaya çalışarak parlayan gözlerle bana döndü ve "Avde burada" dedi. "Avde Ebu Tayî" diye bağırdım ve o anda çadırın örtüsü geri çekildi, derin bir ses Müminlerin Emiri Efendimizi selamladı. İçeri uzun boylu, güçlü bir figür girdi, bitkin bir yüzü vardı, tutkulu ve trajikti. Bu, Avde'ydi ve onun ardından, görünüşte bir çocuk, gerçekte ise sadece on bir yaşında olan oğlu Muhammed geldi.

Faysal ayağa fırlamıştı. Avde onun elini tutup öptü ve bir iki adım kenara çekilip birbirlerine baktılar —Arabistan'daki en iyi şeylerin tipik bir örneği olan muhteşem bir ikili, peygamber Faysal ve savaşçı Avde, her biri kendi rolünü mükemmel bir şekilde yerine getiriyor ve diğerini hemen anlayıp seviyordu. Oturdular. Faysal bizi teker teker tanıttı ve Avde her bir kişiyi ölçülü birer kelimeyle kaydediyor gibiydi.

Avde'nin adını çok duymuştuk ve Akabe'yi onun yardımıyla almak istiyorduk; bir an sonra adamın gücünden ve açık sözlülüğünden amacımıza ulaşacağımızı anladım. Bize bir şövalye gibi gelmişti. Vecih'deki gecikmemizden rahatsızdı. Tek derdi kendi topraklarında Arap istiklalinde pay sahibi olmaktı. Eğer performansı arzusunun yarısı kadar olsaydı, refah içinde ve talihli bir vaziyette olurduk. Akşam yemeğine gitmeden önce bütün zihinlerdeki ağırlık kalkmıştı.

Neşeli bir gruptuk; Nesib, Faiz, Muhammed el-Heylan, Avde'nin politik kuzeni, yeğeni Zaal ve akınlar arasında birkaç günlüğüne Vecih'de dinlenen Şerif Nâsır. Faysal'a Abdullah'ın kampıyla ilgili tuhaf hikâyeler anlattım ve demiryollarını vurmanın keyfini çıkardım. Birden Avde yüksek sesle "Allah muhafaza!" diyerek ayağa fırladı ve çadırdan dışarı fırladı. Birbirimize baktık ve dışarıdan bir çekiç sesi geldi. Ne anlama geldiğini öğrenmek için arkasından gittim ve Avde'nin bir kayanın üzerine eğilmiş, takma dişlerini bir taşla parçalara ayırdığını gördüm. "Unutmuşum," diye açıkladı, "bunları bana Cemal Paşa vermişti. Rabbimin ekmeğini Türk dişleriyle yiyordum!" Ne yazık ki kendi dişleri çok azdı, bu yüzden bundan sonra sevdiği eti yemek zor ve

acı vericiydi ve biz Akabe'yi alıncaya ve Sir Reginald Wingate ona bir Müttefik takımı yapması için Mısır'dan bir dişçi gönderinceye kadar yarı aç dolaştı.

Avde çok sade giyinmişti: Kuzey modası, beyaz pamuklu ve kırmızı bir Musul baş örtüsü. Yaşı ellinin üzerinde olabilirdi ve siyah saçlarına aklar düşmüştü; ama hâlâ güçlü ve sağlam, gevşek yapılı, zayıf ve çok daha genç bir adam kadar hareketliydi. Yüzü, çizgi ve çukurlarıyla muhteşemdi. Bu çizgilerin üzerinde, en sevdiği oğlu Ennad'ın savaşta ölümünün, Ebu Tayî adının büyüklüğünü gelecek nesillere aktarma hayalini sona erdirdiğinde tüm hayatını nasıl üzüntüye boğduğu yazılıydı. İri ve manalı bakan gözleri siyah kadife gibiydi. Alnı düşük ve geniş, müteşebbis burnu çok sivri ve kemerliydi; ağzı oldukça büyük ve hareketliydi; sakalı ve bıyıkları Huveytât tarzında bir noktaya kadar kesilmiş, alt çenesi tıraş edilmişti.

Yüzyıllar önce Huveytât, Hicaz'dan gelmişti ve göçebe kabileleri gerçek bedevi olmakla gurur duyuyordu. Avde onların timsaliydi. Misafirperverliği çok aç ve münasebetsiz kimseler hariç çok genişti. Yüzlerce akından elde ettiği kazanca rağmen cömertliği onu hep fakir bırakmıştı. Yirmi sekiz kez evlenmiş, on üç kez yaralanmıştı; çıkarttığı savaşlarda tüm kabile üyeleri yaralanmış ve akrabalarının çoğu ölmüştü. Kendisi de yetmiş beş Arap'ı savaşta kendi eliyle öldürmüş, savaş haricinde ise asla kimseyi öldürmemişti. Ölen Türklerin sayısı hakkında hiçbir bilgi veremezdi: Kayıtlara girmemişlerdi. Emrindeki Tuveyhalar gözü dönmüş bir cesaret geleneğiyle çölün ilk savaşçılarıydı; yaşanacak bir hayat ve yapılacak işler varken onları asla terk etmeyen bir üstünlük duygusuna sahiplerdi; fakat göçebe savaş standardı yükseldikçe, otuz yıl içinde bin iki yüz kişiden beş yüzün altına düşmüşlerdi.

Avde fırsat buldukça ve elinden geldiğince geniş bir alana akınlar düzenliyordu. Seferleri sırasında Halep, Basra, Vecih ve Devasir Vadisi'ni görmüştü. Baskınlar için uygun bir üsse sahip olabilmek amacıyla çöldeki neredeyse bütün kabilelerle kuracağı husumete dikkat ediyordu. Soyguncu karakteri dışında, öfkeli olduğu kadar da sert fıtratlıydı ve en çılgın maceralarında onu yönlendiren gaddarlığı olurdu. Hareket halindeyken sabrı son derece yüksekti: Öğütleri, eleştirileri ya da kötü sözleri, çok çekici ve aynı zamanda sabit olan tebessümüyle karşılar ya da görmezden gelirdi. Öfkelendiğinde yüzü kontrolsüz bir şekilde

hareket eder ve ancak öldürdükten sonra yatışacak olan sarsıcı bir tutkuya kapılırdı. Böyle zamanlarda vahşi bir canavara dönüşür ve insanlar ondan kaçardı. Yeryüzündeki hiçbir şey onu fikrini değiştirmeye, bir emre itaat etmeye ya da onaylamadığı en ufak bir şeyi yapmaya zorlayamazdı ve fikri sabitken insanların duygularına aldırmazdı.

Hayatı bir destan olarak görüyordu. İçindeki bütün olaylar önemliydi: Onunla temas halinde olan herkes kahramandı. Zihni eski akınların şiirleri ve destansı dövüş hikâyeleriyle doluydu ve en yakın dinleyiciye bunları anlatırdı. Eğer dinleyici bulamazsa, büyük olasılıkla bunları o muazzam sesiyle, derin, yankılı ve gürültülü bir şekilde kendi kendine söylerdi. Dudakları üzerinde hiçbir kontrolü yoktu ve bu nedenle kendi çıkarları için ziyadesiyle yıkıcıydı ve arkadaşlarını da sürekli incitiyordu. Kendisinden üçüncü şahıs olarak bahsederdi ve şöhretinden o kadar emindi ki, kendi aleyhinde hikâyeler anlatmaya bayılırdı. Bazen bir şeytan tarafından ele geçirilmiş gibi görünüyordu ve halka açık toplantılarda ev sahiplerinin veya misafirlerinin özel hayatıyla ilgili korkunç hikâyeler uydurur ve yemin ederdi. Yine de bütün bunlara rağmen mütevazı, bir çocuk kadar basit, direkt, dürüst, iyi kalpli ve en çok utandırdığı kişiler —arkadaşları— tarafından bile sıcak bir şekilde seviliyordu.

Vecih düştükten sonraki uzun istirahatin zihnim üzerinde önemli bir etkisi oldu, zira müstakil bir göreve gönderilmiştim ve düşünmek için yalnızlığım ve faaliyetlerimizi uzaktan değerlendirebileceğim bir bakış açım vardı. Bütün çabalar hâlâ demiryoluna yönelikti. Newcombe ve Garland, Şerif Şeref ve Mevlüd ile birlikte Muazzam yakınlarındaydı. Çok sayıda Billi, katırlı piyade, silah ve makineli tüfekleri vardı ve oradaki kale ve demiryolu istasyonunu ele geçirmeyi umuyorlardı. Newcombe, Faysal'ın bütün adamlarını Medain Salih'in çok yakınına kadar ilerletmek ve hattın bir bölümünü ele geçirip tutarak Medine'nin yolunu kesmek ve oradaki Türk birliğini kısa sürede teslim olmaya zorlamak niyetindeydi. Wilson bu operasyona yardım etmek için geliyordu ve Davenport da Arap saldırısını desteklemek için Mısır ordusundan taşıyabildiği kadarı mühimmatı yanına alacaktı.

Bütün bu program, Vecih'i aldığımızda Arap İsyanının daha da ilerlemesi için gerekli olduğuna inandığım şeydi. Bir kısmını kendim planlamış ve düzenlemiştim. Ama şimdi, boş zamanlarımda, bu planın

yalnızca ayrıntılarının değil, özünün de yanlış olduğunu gördüm. Bu nedenle değişen fikirlerimi açıklamak ve mümkünse şeflerimi yeni teorime ikna etmek benim yeni işim oldu.

Bu yüzden teoriye üç önermeyle başladım. Birincisi, başıbozukların hiçbir yere saldırmayacağı ve bu yüzden bir kararı zorlamakta yetersiz kalacağı; ikincisi, bir hattı ya da noktayı savunmak kadar ona saldırmak konusunda da aciz oldukları; üçüncüsü ise, erdemlerinin yüzlerinde değil daha derinlerinde yattığıydı.

Arap savaşı coğrafi, Türk Ordusu ise tesadüfi idi. Amacımız, düşmanın en zayıf maddi bağlantısını bulmak ve zaman onun tamamını işlevsiz hale getirene kadar sadece ona odaklanmaktı. En büyük kaynağımız olan ve savaşımızın üzerine inşa edilmesi gereken Bedeviler, nizami harekâtlara alışkın değillerdi, ancak hareket kabiliyeti, sertlik, kendine güven, coğrafya bilgisi ve cesaret gibi değerlere sahiptiler. Onlar için dağınıklık bir güçtü. Sonuç olarak, Türklere mümkün olan en uzun pasif savunmayı dayatmak için cephemizi azami ölçüde genişletmeliydik, zira bu, onlar için maddi olarak en maliyetli savaş biçimiydi.

Görevimiz, hayat bizim açımızdan para ya da zamandan daha değerli olduğu için, en büyük hayat ekonomisiyle amacımıza ulaşmaktı. Eğer sabırlı ve insanüstü yeteneklere sahip olsaydık, Saxe'ın gösterdiği yolu izleyebilir, matematiksel ve psikolojik avantajlarımızı kullanarak savaşmadan zafere ulaşabilirdik. Neyse ki fiziksel zayıflığımız bunu talep etmemize elverecek düzeyde değildi. Ulaşım, makineli tüfekler, arabalar, yüksek patlayıcılar konusunda Türklerden daha zengindik. En küçük boyutta, son derece hareketli, yüksek donanımlı bir vurucu güç geliştirebilir ve bunu, Türk hattının dağınık noktalarında art arda kullanarak, mevzilerini en az yirmi kişilik savunma gücünün ötesinde güçlendirmeye zorlayabilirdik. Bu, başarıya giden kestirme bir yol olabilirdi.

Medine'yi almamalıydık. Türk, orada zararsızdı. Mısır'daki hapishanede onun için yiyecek ve muhafız ayırmamıza mal olacaktı. Türk'ün, Medine'de ve diğer tüm uzak yerlerde mümkün olduğunca çok mevcutla kalmasını istiyorduk. İdealimiz, onun demiryolunu sadece çalışır halde tutmaktı, ama sadece çalışır halde, maksimum kayıp ve rahatsızlıkla. Yiyecek faktörü onu demiryollarına hapsedecekti, ancak bize Arap dünyasının diğer dokuz yüz doksan dokuz binini verdiği sürece, savaş süresince Hicaz Demiryolu, Mavera-i Ürdün demiryolu,

Filistin ve Suriye demiryollarını kullanmasında bir beis yoktu. Şayet halihazırdaki mevcuduyla etkin bir şekilde hükmedebileceği küçük bir alanda yoğunlaşmak amacıyla Medine'yi erkenden tahliye etme eğiliminde olursa, o zaman ona karşı saldırılarımızı azaltarak güvenini yeniden kazanmamız gerekirdi. Aptallığı bizim müttefikimiz olacaktı, zira eski vilayetlerinin mümkün olduğunca çoğunu elinde tutmak ya da tuttuğunu düşünmek isteyecekti. İmparatorluk mirasından duyduğu bu gurur onu şu anki saçma pozisyonunda tutacaktı —sadece kanatlar; cephe yok.

Cari olan planı ayrıntılı olarak eleştirdim. Demiryolunun orta kısmını tutmak pahalıya mal olacaktı, çünkü tutan kuvvet her iki taraftan da tehdit edilebilirdi. Mısır birliklerinin kabile mensuplarıyla terkip edilmesi psikolojik bir zayıflıktı. Eğer profesyonel askerler varsa, Bedeviler bir kenarda durup onları izleyecek ve başrolde yer almadıkları için memnun olacaklardı. Verimsizliğe bir de kıskançlık eklenirse, sonuç böyle olurdu. Ayrıca, Billi bölgesi çok kuraktı ve hat boyunca büyük bir kuvvetin iaşe ve ibatesi teknik olarak zordu.

Ancak ne genel mantığım ne de özel itirazlarımın fazla bir ağırlığı vardı. Planlar yapılmış ve hazırlıklar ilerlemişti. Herkes kendi işiyle o kadar meşguldü ki, bana kendi işime başlamam için özel bir yetki vermediler. Elde ettiğim tek şey söz hakkı ve karşı saldırımın yararlı bir oyalama olabileceğine dair nitelikli bir kabuldü. Avde Ebu Tayî ile Suriye çölündeki yaylalarında Huveytât'a doğru bir yürüyüş üzerinde çalışıyordum. Oradan seyyar bir hecinsüvar gücü oluşturabilir ve Akabe'ye doğudan topsuz ve makineli tüfeksiz bir halde saldırabilirdik.

Doğu tarafı savunmasızdı, direniş hattının en zayıf kısmıydı, bizim için ise en kolayıydı. Yürüyüşümüz, gemilerimizin top ateşi altındaki bir siperi ele geçirmek için yedi yüz elli kilometrelik bir çöl yolculuğu gerektirdiğinden, dönüş manevrasının uç bir örneği olacaktı. Fakat uygulanabilir başka bir alternatif yoktu. Avde, dinamit ve parayla her şeyin mümkün olduğunu ve Akabe çevresindeki küçük kabilelerin bize katılacağını düşünüyordu. Onlarla zaten temas halinde olan Faysal da Maan'a kadar bir başarı kazanır ve ardından limana doğru harekete geçersek bize yardım edeceklerine inanıyordu. Biz düşünürken donanma limana baskın düzenledi ve ele geçirdikleri Türkler bize o kadar yararlı bilgiler verdi ki bir an önce yola çıkmaya heveslendim.

VII. BÖLÜM

SURİYE'YE REVAN OLMAK

9 Mayıs 1917 itibariyle her şey hazırdı ve öğleden sonrasının aydınlığında Faysal'ın çadırından ayrıldık, onun iyi dilekleri biz uzaklaşırken tepeden arkamızdan geliyordu. Şerif Nâsır bize önderlik ediyor, onun saf iyiliği, onu sahipsiz umutlar için tek lider (ve bir rahmet) haline getiriyordu.

Kısa menzilimiz Vecih'in iç kesimlerinde, Mısırlı hacıların su içtiği Sebeyl kalesine değin uzanıyordu. Büyük tuğla depolarının yanında, kalenin perde duvarının ya da hurma ağaçlarının gölgesinde kamp kurduk ve bu ilk yürüyüşte ortaya çıkan eksiklikleri giderdik. Avde ve akrabaları da bizimle birlikteydi; ayrıca Suriye köylülerine karşı Faysal'ı temsil etmek üzere Şamlı politikacı Nesib el-Bekri de bizimle birlikteydi. Nesib'in zekâsı, konumu ve daha önce başarılı bir çöl yolculuğu yapmış olmasının getirdiği bir karakteri vardı: Suriyeliler arasında ender rastlanır şekilde maceraya keyifle katlanması, siyasi zekâsı, yeteneği, ikna edici güler yüzlü hitabeti ve doğal tutkusunu birçok durumda dolaylı yoldan bastıran vatanseverliği onu dostumuz olarak öne çıkarıyordu. Nesib kendisine yol arkadaşı olarak Suriyeli bir subay olan Zeki'yi seçti. Refakat için otuz beş Ageyl İbn Değevsir'in komutasındaydı. Kendi mizacına duvar örmüş bir adamdı: Uzak, soyutlanmış, kendi kendine yeten. Faysal, yeni kayıt yaptırmayı umduğumuz adamların maaşlarını ödemek ve Huveytât'ı hızlı davranmaya teşvik edecek avanslar vermek için yirmi bin poundluk bir altın kesesi oluşturdu —gücünün yettiği kadar ve bizim talep ettiğimizden daha fazla.

Benim Ageyl'im —Muheymer, Mercan, Ali— Hauran'ın bir köyünden gelen şişko, itaatkâr bir köylü çocuğu olan Muhammed ile sığır

vergisi anlaşmazlığı yüzünden bir Türk memurunu öldürdükten sonra çöle, Huveytât'a kaçan dişli ve sarı suratlı bir kanun kaçağı olan Maanlı Kasım tarafından tamamlanmıştı. Vergi toplayıcılarına karşı işlenen suçların hepimiz için sevimli bir tarafı vardı ve bu durum Kasım'a, aslında hakikatten uzak, sahte bir sempati kazandırmıştı.

Hava karardıktan sonra eşyalarımızı yükledik ve yola çıktık. Rehberimiz Nâsır, bu bölgeyi neredeyse kendi memleketi kadar iyi tanıyordu. Mehtaplı ve yıldızlı gecede yol alırken, hafızası eviyle çok yakından ilgileniyordu. Yaz sıcağına karşı tonozlu çatıları olan taş döşeli evlerini, güneşe aldırmadan rahatça yürüyebildikleri gölgeli yollarda her tür meyve ağacının dikili olduğu bahçelerini anlattı. Bana kuyunun üzerindeki çarktan, öküzler tarafından sertçe işlenmiş topraktan eğimli bir yol üzerinde kaldırılan, deriden yapılmış üç tekerlekli kepçelerden oluşan makineden; haznesinden gelen suyun yolların kenarındaki beton kanallarda nasıl kaydığından; ya da avluda, kendisiyle kardeşinin ev halkının öğle vakti yeşil derinliklerine daldıkları, parlak çimentoyla kaplı, büyük asmalı yüzme havuzunun yanındaki fıskiyelerden bahsetti.

Nâsır, genellikle neşeli olsa da, içinde hızlı akan çilekeş bir damar vardı. Bu gece, zengin, güçlü ve o bahçe-sarayda istirahat halinde olan bir Medine Emiri'nin, çölde umutsuz maceraların zayıf lideri olmak için neden her şeyden vazgeçtiğini merak ediyordu. İki yıl boyunca dışlanmış, her daim Faysal'ın ordularının ön saflarında savaşmış, her özel tehlike için seçilmiş, her ilerleyişte öncü olmuştu; ve bu arada Türkler evine girmiş, meyve bahçelerini ziyan etmiş ve hurma ağaçlarını kesmişlerdi. "Hatta," demişti, altı yüz yıldır kağnıların gıcırtısıyla çınlayan büyük kuyu bile sessizliğe gömülmüştü; sıcaktan çatlayan bahçe, üzerinden geçtiğimiz kör tepeler gibi harap olmaktaydı.

Dört saatlik yürüyüşten sonra iki saat uyuduk ve güneşle birlikte uyandık. Vecih'in lanetli uyuzu yüzünden zayıf düşen yük develeri yavaş ilerliyor, bütün gün otluyorlardı. Hafif atlı olan biz biniciler onları kolayca geçebilirdik; fakat yürüyüşlerimizi düzenleyen Avde, öndeki zorluklar nedeniyle bunu yasakladı; yol boyunca hayvanlarımızın kondisyonunu korumamız gerekiyordu. Böylece müthiş bir sıcak altında altı saat boyunca aklı başında bir şekilde ilerledik. Vecih'in arkasındaki bu beyaz kum ülkesinde yaz güneşi gözleri acımasızca kamaştırabiliyordu ve yolumuzun her iki yanındaki çıplak kayalar başımızı ağrıtan

ve döndüren ısı dalgaları yayıyordu. Sonuç olarak, öğleden önce saat on birde Avde'nin hâlâ yola devam etme isteğine isyan etmiştik. Bu yüzden durduk ve saat iki buçuğa kadar ağaçların altında yattık, her birimiz sarkan dalların dikenleri arasına sıkıştırdığımız iki kat battaniyeyle kendimize sağlam ama değişken bir gölge oluşturmaya çalıştık.

Bu moladan sonra yine üç saat boyunca düzlüklerden geçerek büyük bir vadinin duvarlarına yaklaştık ve hemen önümüzde uzanan el-Kur'un yeşil bahçesini bulduk. Hurma ağaçlarının arasından beyaz çadırlar görünüyordu. Biz attan inerken Rasim ve Abdullah, Doktor Mahmud ve hatta yaşlı süvari Mevlüd bizi karşılamak için dışarı çıktılar. Bir sonraki durağımız olan Ebu Rega'da buluşmak istediğimiz Şerif Şeref'in birkaç günlüğüne akınlara katılacağını söylediler. Bu acelemiz olmadığı anlamına geliyordu, dolayısıyla el-Kur'da iki gece tatil yaptık.

Kur'un sakini, tek yerleşik Belluvi, ihtiyar Zayfallah, atalarından miras küçük teraslı arazide kızlarıyla birlikte gece gündüz çalışıyordu. Evleri, vadinin güney kenarında, yontulmamış taştan devasa bir duvarla sele karşı korunan bir koyda inşa edilmişti. Ortasında, üzerinde çamur ve kaba direklerden oluşan bir denge direği bulunan berrak bir soğuk su kuyusu açılıyordu. Bununla Zayfallah, sabah ve akşam güneş alçaldığında, büyük su kaplarını yukarı çeker ve onları bahçesinde ağaç kökleri arasında inşa edilmiş kil kanallara dökerdi. Küçük hurma ağaçları yetiştirerek, yayılan yapraklarıyla bitkilerini, aksi takdirde o sarp vadide onları soldurabilecek olan güneşten gölgelemekteydi. Genç tütün bitkisi yetiştirmişti (en kârlı ürünü); arazinin daha ufak kısımlarında ise de mevsimine göre fasulye, kavun, salatalık ve patlıcan ekiyordu.

Yaşlı adam kızlarıyla birlikte kuyunun yanındaki çalı çırpıdan bir kulübede yaşıyordu. Hatt-ı harekâtımızı küçümsüyor, bu elem verici çabaların daha ne yiyip içeceklerini ve bu kanlı fedakârlıkların neler getireceğini soruyordu. Onu özgürlük kavramlarıyla, Araplar için Arap memleketlerinin özgürlüğü laflarıyla nazikçe geçiştirdik: "Bu bahçe, Zayfallah, sizin olmalı değil mi?" Ancak o bunu anlamadı ve ayağa kalkarak göğsüne gururla vurdu ve "Ben Kur'um" diye bağırdı.

Yine de ona minnettardık, zira bize, yani gereksiz iştahlı kölelere kanaatkârlık örneği göstermesinin yanı sıra sebze de satıyordu; ondan aldığımız sebzelerle ve Rasim, Abdullah ve Mahmud'un konserve cömertliğiyle zengin gibi yaşıyorduk. Her akşam ateşin etrafında müzik

yapılıyordu; ne kabilelerin tekdüze kükremeleri ne de Ageyl'in heyecan verici armonisi, Suriye çölünün cırtlak sesleri ve şakımaları vardı. Mevlüd'ün birliğinde müzisyenler bulunuyordu ve bu utangaç askerler her akşam gitar çalmak ve Şam'ın kafe şarkılarını ya da köylerinin manilerini söylemek için yetiştirilmişlerdi.

Kamp, dörtlük bitene kadar ölüm sessizliğine bürünür ve sonra her adamdan son notanın iç çeken, özlem dolu bir yankısı gelirdi. Sadece yaşlı Zayfallah sulama yapmaya devam ediyordu, biz aptallığımızı bitirdikten sonra birilerinin hâlâ yeşilliğine ihtiyaç duyacağından ve onu satın alacağından emindi.

Kasabalılar için bu bahçe, biz savaştan delirip kendimizi çöle atmadan önceki dünyanın bir hatırasıydı: Avde içinse bitki çeşitliliğinde bir teşhir ahlaksızlığı vardı ve boş bir manzarayı özlüyordu. Böylece cennetteki ikinci gecemizi kısa kestik ve sabahın ikisinde vadiden yukarı çıktık. Hava zifiri karanlıktı, gökyüzündeki yıldızlar bile dolaştığımız derinliklere ışık tutamıyordu. Avde bize rehberlik ediyordu ve ondan emin olmamız için sesini yükselterek Huveytât'ın bitmek bilmeyen "ho, ho, ho" şarkısını söylüyordu; üç bas notada, yukarı ve aşağı, ileri ve geri, o kadar yuvarlak bir sesle söylenen bir destan ki kelimeler ayırt edilemiyordu. Bir süre sonra şarkı söylediği için ona teşekkür ettik, çünkü patika sola doğru uzaklaştı ve uzun sıramız, ay ışığında yırtık siyah kayalıklarda yuvarlanan sesinin yankılarıyla onun dönüşünü takip etti.

Güneş doğana kadar yürüdük, bütün gece deve sürmüş olanlar bize karşı çıktı. Kahvaltıyı kendi unumuzla yaptık, böylece günlerce süren konukseverlikten sonra zavallı develerimizin yiyecek yükünü nihayet hafiflettik. Şeref henüz Ebu Rega'da olmadığından, su kıtlığının bizi zorlamaya başladığından daha fazla acele etmedik. Yemekten sonra tekrar battaniye çatılarımızı kurduk ve ikindiye kadar kararsız gölgelerini endişeyle takip ederek, sıcaktan terleyerek ve sürekli sineklerin sokmasından rahatsız olarak yattık.

Sabah beşte yola çıktık. Vadimizdeki yollar birbirine karıştı ve dik bir şekilde yükselen keskin bir dağ yolunun etrafından dolaştık. Yol, kötü bir keçi yoluna dönüştü, dört ayakla tırmanılamayacak kadar sarp bir tepenin yamacında zikzaklar çiziyordu. Develerimizden indik ve başlarına geçtik. Kısa süre sonra birbirimize yardım etmek zorunda kaldık; bir adam develeri arkadan itiyor, diğeri önden çekiyor, en kötü

noktalarda onları cesaretlendiriyor, yüklerini hafifletmek için ayarlama yapıyordu.

Yolun bazı kısımları tehlikeliydi; kayaların çıkıntı yaptığı ve yolu daraltttığı yerlerde, yükün yarıya yakını kayıyor ve hayvanı uçurumun kenarına doğru zorluyordu. Yiyecek ve patlayıcıları yeniden paketlemek zorunda kaldık. Bütün dikkatimize rağmen, zayıf develerimizden ikisini geçitte kaybettik. "Huveytât, onları yattıkları yerde öldürdü, keskin bir hançeri göğsüne yakın bir yerden boğaz atardamarına sapladı, bu sırada başını eyere doğru çekerek boynunu sıktı. Hemen kesilip etleri paylaşıldı.

Sonra yüzeyin ilk kırılma noktasına geldik: Her iki yanında, biz aşağı indikçe yüksekliği giderek artan kumtaşı uçurumların ve zirvelerin sabah gökyüzüne karşı keskin bir şekilde ayrıldığı, çalılarla kaplı, kumlu bir vadinin dibine doğru keskin bir geçit. Yarım saat sonra keskin bir virajla, yaklaşık iki yüz metre genişliğinde derin bir geçit olan Cizil Vadisi'ne girene kadar toprağın derinliklerine doğru ilerledik.

Kampımız, vadinin bir dirseğinde, dar bir yarığın ters akıntı oluşturduğu ve geçen kış akan selin kalıntılarının görülebildiği bir havzayı ortaya çıkardığı, otlu kum tepelerinin üzerindeydi. Vadinin yukarısında, Şeref'in çadırlarının beyaz tepelerinin zakkum çalılığı gibi gördüğümüz yere haber için bir adam gönderdik. Şeref'in ertesi gün gelmesini bekliyorlardı; böylece bu tuhaf renkli, yankılı yerde iki gece geçirdik. Tuzlu su havuzu develerimiz için uygundu ve öğle vakti içinde yıkandık. Sonra bolca yiyip uyuduk ve kayalıkların genel kırmızılığını oluşturan pembe, kahverengi, krem rengi ve kırmızı yatay şeritleri görmek için yakın vadilerde dolaştık, düz kaya kütlesinin üzerine çizilen açık ya da koyu renkteki ince kalemlerin çeşitli desenlerinden zevk aldık. Bir öğleden sonrasını, bir çobanın kumtaşı bloklardan oluşan kıvrımının arkasında, ılık yumuşak hava ve güneş ışığı altında, başımın üstündeki kaba duvarın tepesinde rüzgarın hafif yüküyle geçirdim. Vadi, huzur hissi veriyordu ve rüzgarın devam eden uğultusunu bile sebatkâr kılıyordu.

Gözlerim kapalıydı ve rüya görüyordum ki genç bir ses endişeli bir Ageyli'nin, bir yabancının, Davut'un yanıma çömeldiğini görmemi sağladı. Benden merhamet diliyordu. Arkadaşı Ferrac bir eğlence esnasında çadırlarını yakmıştı ve Şeref'in Ageylisi'nin komutanı Saad onu cezalandırmak için dövecekti. Benim aracılığımla serbest bırakılabilirdi.

Tam o sırada Saad beni ziyarete geldi ve ben de ona bu konuyu açtım. Davud oturmuş bizi izliyordu, ağzı hafifçe ve hevesle açıktı; göz kapakları iri, kara gözlerinin üzerinde daralmıştı ve düz kaşları endişeyle çatılmıştı. Davud'un gözbebekleri, göz küresinin ortasından biraz içerideydi ve ona keskin bir teyakkuz havası veriyordu.

Saad'ın cevabı rahatlatıcı değildi. Bu ikilinin başı her zaman beladaydı ve son zamanlarda yaptıkları numaralar o kadar çirkindi ki, sertlik yanlısı Şeref, ibret olsun diye cezalandırılmalarını emretmişti. Benim iyiliğim için yapabileceği tek şey, Davud'un emredilen cezayı paylaşmasına izin vermekti. Davud bu fırsata atladı, Saad'la benim elini öptü ve vadiye doğru koşmaya başladı; Saad ise gülerek bana ünlü çiftin hikâyelerini anlattı. Onlar, kadınların toplumdan ayrı tutulmasının kaçınılmaz kıldığı doğuya özgü erkek erkeğe yakınlaşmasının bir örneğiydi. Bu tür arkadaşlıklar çoğu zaman bizim ete batmış kibrimizin ötesinde bir derinliğe ve güce sahip erkekçe aşklara yol açıyordu. Masum olduklarında ateşli ve utanmazdılar. Eğer işin içine cinsellik girerse, evlilik gibi ruhani olmayan bir ilişkiye dönüşüyorlardı.

Ertesi gün Şeref gelmedi. Sabahımız, Avde'nin öndeki yürüyüşten söz etmesiyle, Nâsır'ın çadırının öbür tarafındaki kutudan çıkardığı kibritleri işaret ve başparmağıyla bize doğru fırlatmasıyla geçti. Eğlencemizin ortasında, gözlerinde acı, dudaklarında çarpık bir gülümseme olan beli bükülmüş iki kişi topallayarak geldi ve selam verdi. Bunlar aceleci Davud ve onun aşk arkadaşı Ferrac'dı; masum, pürüzsüz yüzü ve sulu gözleriyle güzel, yumuşak çerçeveli, kız gibi bir yaratık. Benim hizmetimde olduklarını söylediler. Onlara ihtiyacım yoktu; dayak yedikten sonra deveye binemeyeceklerini söyleyerek itiraz ettiler. Artık eyersiz olduklarını söylediler. Ben de basit bir adam olduğumu ve hizmetçilerden hoşlanmadığımı söyledim. Davud yenilmiş ve kızgın bir halde arkasını döndü; ama Ferrac adamlarımın olması gerektiğini, onların da bana eşlik etmek ve minnettarlıklarını göstermek için peşimden geleceklerini söyledi. Davud daha sert bir şekilde isyan ederken, Nâsır'ın yanına gidip diz çökerek yalvardı, kadın gibi oluşu arzularından belliydi. Sonunda Nâsır'ın tavsiyesi üzerine ikisini de aldım, çünkü çok genç ve temiz görünüyorlardı.

Şeref üçüncü günün sabahına kadar gelmeyi erteledi. Hattaki esirleri ele geçirmiş, rayları ve bir menfezi havaya uçurmuştu. Verdiği

haberlerden biri, yolumuzun üzerindeki Diraa Vadisi'nde yeni yağmış tatlı yağmur suyu havuzları olduğuydu. Bu, Fecr'e olan susuz yürüyüşümüzü yetmiş beş kilometre kısaltacaktı.

Ertesi gün Ebu Rega'dan ayrıldık. Avde bizi kısa sürede genişleyerek Şeg ovasına —bir kum düzlüğü— dönüşen bir yan vadiye soktu. Etrafında, dağınık bir karmaşa içinde, küçük adalar ve kırmızı kumtaşı tepeleri vardı. Baca şeklinde gruplanmışlardı, düşüp yolu kapatmaya çok uygun görünene kadar tabanlarında rüzgarla aşınmışlardı; geçit vermiyormuş gibi görünen dar yerlerden geçen, ancak her zaman kör patikalardan oluşan başka bir alana açılan aralarından girip çıkılıyordu. Bu labirentte Avde hiç tereddüt etmeden, dirsekleri dışarıda, elleri omuzlarının yanında havada sallanarak devesinin üzerinde ilerledi.

Yerde hiç ayak izi yoktu, zira esen her rüzgâr, kumun yüzeyini büyük bir fırça gibi süpürüyor, yüzey sayısız küçük bakir dalgadan oluşan bir desen haline gelene kadar en son geçen yolcuların izlerini siliyordu. Sadece kumdan daha hafif ve ceviz gibi yuvarlak olan kurumuş deve dışkıları dalgaların üzerinden kaçabiliyordu. Dönen rüzgârlar tarafından köşelere yığılmak üzere yuvarlanıp gidiyorlardı. Belki de Avde, rakipsiz yol sezgisi kadar onlar dolayısıyla da yolu biliyordu.

Mart ayının ortalarında demiryolundan gelen beş ya da altı biniciyi fark ettik. Ben, Avde'yle öndeydim ve çölde yabancılarla karşılaşmanın o nefis "Dost mu düşman mı?" heyecanını yaşarken, tüfek kolunu atış için serbest bırakan gözetleme tarafına ihtiyatlı bir şekilde çekildik; ama yaklaştıklarında Arap kuvvetlerinden olduklarını anladık. İlki, İngiliz Deve Birliği'nin Manchester yapımı hantal ahşap eyerine sahip hantal bir deveye gevşekçe binmiş, yırtık pırtık üniformalı, sarı saçlı, kirli sakallı bir İngiliz'di. Bunun Hornby olduğunu tahmin ettik: Newcombe'un öğrencisi, demiryolunu vurmakta onunla yarışan vahşi mühendis. Bu ilk karşılaşmamızda selamlaştıktan sonra bana Newcombe'un kısa bir süre önce Faysal'la yaşadığı zorlukları konuşmak ve onlarla buluşmak için yeni planlar yapmak üzere Vecih'e gittiğini söyledi.

Günbatımında harap kumtaşı arazisinin kuzey sınırına ulaştık ve eskisinden altmış metre daha yüksek, mavi-siyah ve volkanik, bir insanın eli kadar küçük aşınmış bazalt bloklarının dağınık bir şekilde, ince, sert, siyah cüruf kalıntılarından oluşan bir zeminin üzerine parke taşı döşer gibi düzgün bir şekilde yerleştirildiği yeni bir düzlüğe çıktık.

Çok karanlıktı; yeterince açık bir geceydi, ama ayaklarımızın altındaki kara taşlar yıldızların ışığını yutuyordu ve en nihayetinde saat yedide durduğumuzda, grubumuzdan yalnızca dört kişi yanımızdaydı. Henüz nemli, yumuşak, kumlu bir yatağı olan, ne yazık ki deve yiyeceği olarak işe yaramayan dikenli çalılarla dolu yumuşak bir vadiye ulaşmıştık. Bu acı çalıları köklerinden koparmak ve Avde'nin yaktığı büyük bir ateşe yığmak için koşturduk. Ateş ısındığında uzun siyah bir yılan yavaşça grubumuzun arasına daldı; onu dallarla birlikte uyuşmuş bir haldeyken getirmiş olmalıydık. Alevler karanlık düzlükte parlıyordu. Gün boyunca o kadar çok gecikmiş olan ağır develere bir işaret ışığı oldu; son grup gelene kadar iki saat geçti, adamlar en yüksek sesle şarkı söylüyorlardı: Kısmen kendilerini ve aç hayvanlarını hayaletli düzlükte cesaretlendirmek için, kısmen de onları dost olarak tanıyabilmemiz için.

Gece bazı develerimiz yoldan çıktı ve adamlarımız onları o kadar uzun süre aramak zorunda kaldı ki, saat neredeyse sekiz olmuştu ve tekrar yola çıkmadan önce ekmek pişirip yemek yemiştik. Yolumuz daha çok lav alanı boyunca uzanıyordu, ancak sabahki gücümüze göre taşlar daha seyrek görünüyordu ve dalgalar ya da serili kumun sert yüzeyleri, üzerinde yürümek için bir tenis kortu kadar iyi bir örtü ile sık sık onları düzgün bir şekilde içine çekiyordu.

Öğlene kadar istikrarlı bir şekilde yürüdük ve sonra üçe kadar çıplak zeminde oturduk; uzun zamandır sadece kıyı ovasının kumlu yollarına alışkın olan kederli develerin yumuşak ayaklarının güneşin kavurduğu taşlar tarafından kavrulmasından ve yolda bizimle birlikte topal kalmasından korktuğumuz için endişeli bir mola gerekli hale gelmişti. Develere bindikten sonra yol daha da kötüleşti ve sürekli olarak yığılmış bazalttan oluşan geniş alanlardan ya da kabuğu yarıp alttaki yumuşak taşa ulaşan derin sarı su yollarından kaçınmak zorunda kaldık. Bir süre sonra kırmızı kumtaşı yine çılgın bacalar halinde ortaya çıktı ve bu bacalardan daha sert katmanlar yumuşak, ufalanan kayanın ötesindeki düz raflarda bıçak keskinliğinde çıkıntı yaptı. Sonunda bu kumtaşı kalıntıları dünkü gibi bollaştı ve yolumuzun etrafında benzer ışık ve gölgenin inişli çıkışlı açıklıkları halinde gruplandı. Avde'nin küçük grubumuza kayalıklar arasında rehberlik etmesindeki kendinden eminliğe bir kez daha hayret ettik.

Onlar geçti ve biz yeniden volkanik zemine girdik. Küçük, sivilceli kraterler, genellikle iki ya da üçü bir arada, etrafta duruyordu ve bunlardan yüksek, kırık bazalt sarkıtları düzensiz geçitler gibi aşağıya doğru uzanıyordu. Kraterler arasında bazalt, küçük dörtyüzlüler halinde serpilmişti, açıları törpülenmiş ve yuvarlatılmıştı, taşlar pembe-sarı çamur yatağındaki taşlar gibi birbirine yapışıktı. Develerin sürekli geçişiyle bu düzlüklerde aşınan yollar çok belirgindi, zira hımbıl adımlar blokları yolun her iki tarafına itmiş ve yağışlı havanın ince çamuru bu oyuklara akmış ve şimdi onları maviye karşı soluk bir şekilde işlemişti. Yüzlerce metre boyunca az kullanılan yollar, taş tarlalar boyunca uzanan dar merdivenler gibiydi, çünkü her ayağın izi temiz sarı çamurla dolmuş ve her adım yeri arasında mavi-gri taşın sırtları veya çubukları kalmıştı. Böyle bir taş döşemesinin ardından, güneşin kavurduğu çamurda beton gibi sert, simsiyah bazalt cüruflarından oluşan bir arazi ve daha sonra, karanlığın içinden ya da rüzgârın savurduğu kırmızı ve sarı taneciklerin dalgalarından yükselen daha fazla yıpranmış kumtaşı kayalıklarının bulunduğu yumuşak, siyah kumdan oluşan bir vadi gelirdi.

Sonunda Avde ileride, soğurken kıvrılıp büzüldükleri için üst üste dizilmiş, bükülmüş büyük bloklardan oluşan on beş metrelik bir sırtı işaret etti. Lavların sınırı burasıydı; o ve ben birlikte at sürdük ve önümüzde, oraya buraya serpiştirilmiş yeşil çalılarla ince çalılık ve altın sarısı kumdan oluşan açık bir ova (Ayiş Vadisi) gördük. Üç hafta önceki yağmur fırtınasından sonra birilerinin açtığı çukurlarda çok az su vardı. Onların yanında kamp kurduk ve yüksüz develerimizi günbatımına kadar, Ebu Rega'dan beri ilk kez düzgün bir şekilde otlatmak için dışarı çıkardık.

Onlar etrafa dağılmışken, doğuda ufkunda süvari adamlar belirdi ve suya doğru ilerlediler. Dürüst olamayacak kadar hızlı geldiler ve çobanlarımıza ateş ettiler; fakat geri kalanımız hemen dağınık kayalıklara ve tepelere koştuk, ateş ediyor ya da bağırıyorduk. Sayımızın çok olduğunu duyunca develerinin gidebildiği kadar hızla geri çekildiler; alacakaranlıkta tepeden onları gördük, hepsi bir düzine kadardı, koşarak hatta doğru uzaklaşıyorlardı. Bizden bu kadar uzak durduklarını gördüğümüze sevinmiştik. Avde onların bir Şemmar devriyesi olduğunu düşündü.

VII. BÖLÜM

ÇÖLÜN TA KENDİSİ

Şafakta, Şeref'in bize anlattığı su havuzlarının bulunduğu Deraa'ya giden kısa menzil için develerimize atladık. Orada ikindiye kadar mola verdik; çünkü artık demiryoluna oldukça yakındık ve Fecr'e giden uzun bir yola hazırlanmak için karnımızı doyurmamız ve su tulumlarımızı doldurmamız gerekiyordu.

Mola sırasında Avde, Ferrac ve Davud'un devemin yüzünde son zamanlarda ortaya çıkan dayanılmaz uyuz kaşıntısına karşı tereyağı sürmesini görmeye geldi. Billi bölgesinin kuru otlakları ve Vecih'in hastalıklı toprakları hayvanlarımıza zarar vermişti. Faysal'ın tüm binek develeri arasında bir tane bile sağlıklı deve yoktu; bizim küçük seferimizde de her deve günden güne zayıflıyordu. Nâsır, önümüzde yürüyen develerden birçoğunun yürüyemez hale gelip binicilerini çölde mahsur bırakmasından endişe ediyordu.

Uyuz için ilacımız yoktu ve bu ihtiyacımızı gidermek için çok az şey yapabildik. Bununla birlikte, ovma ve yağlama hayvanımı daha rahat ettirdi. Ferrac ya da Davud grubumuzda yağ bulabildikçe bunu sık sık tekrarladık. Bu iki çocuk bana büyük bir memnuniyet veriyordu. Cesur, neşeli, aktif, iyi binici ve istekli işçilerdi.

Dörde çeyrek kala eyerlerimizin üstündeydik ve Deraa Vadisi'nden aşağıya, bazen sert kırmızı kayalardan oluşan bir zirvenin çıkıntı yaptığı, değişken kumlardan oluşan dik ve yüksek sırtlara doğru ilerliyorduk. Bir süre sonra üç ya da dördümüz, ana gövdeden önce, demiryolunu gözetlemek için el ve dizlerimiz üzerinde bir kum tepesine tırmandık. Ortam çok havasızdı ve fiziksel faaliyetimiz haddinden fazlaydı. Fakat

ödülümüze hemen kavuştuk, çünkü hat sessiz ve ıssız görünüyordu. Rahatsız edilmeden karşıya geçecektik.

Ağır birliklerimiz vadi boyunca, hat boyunca ve daha uzaktaki düzlüklerde ilerleyerek demiryolunun ötesindeki kum ve kaya ağızlarına sığındılar. Bu arada Ageyl, ulaşabildiğimiz kadar çok raya pamuk barutunu ya da jelatin patlayıcıları yerleştirdi ve uygun sırayla fünyeleri ateşleyerek çukur vadiyi art arda gelen patlamaların yankılarıyla doldurmaya başladı.

Avde daha önce dinamitle tanışmamıştı ve bir çocuğun ilk zevkiyle patlamaların güçlü ihtişamı üzerine aceleyle bir şiir yazmaya başladı. Üç telgraf teli kestik ve serbest uçlarını Huveytât'ın altı binek devesinin eyerlerine bağladık. Şaşkın ekip, gittikçe ağırlaşan, birbirine dolanan teller ve patlayan direklerin peşlerinden sürüklenmesiyle doğu vadilerine doğru ilerledi. Sonunda daha fazla hareket edemediler. Biz de onları serbest bıraktık ve alaca karanlıkta gülerek kervanın peşinden gittik.

Sabah Avde bizi saat dörtten önce yola çıkararak yokuş yukarı tırmandırdı; sonunda bir tepeye tırmanarak doğuya doğru uçsuz bucaksız bir manzaraya sahip bir düzlüğe ulaştık. Yükselen güneş bu alçalan düzlüğü mükemmel bir ışık seviyesiyle dolduruyor, neredeyse algılanamayan sırtların uzun gölgelerini ve karmaşık bir yer sisteminin tüm yaşam ve oyununu ortaya çıkarıyordu —ama geçici bir sistem; çünkü biz ona bakarken, gölgeler şafağa doğru çekildi, ana bankalarının arkasında son bir an titredi ve sanki ortak bir işaretle dışarı çıktı. Sabah tam anlamıyla başlamıştı: Güneş ışığı nehri, biz hareket eden yaratıkların yüzünde, çölün her taşına tarafsız bir şekilde dökülüyordu.

Fecr Bedevileri, mülkleri olan yürüdüğümüz ovaya, ıssız olduğu için el-Hul diyorlardı. O gün hiçbir yaşam belirtisi görmeden yol aldık: Ne ceylan izi, ne kertenkele, ne sıçan yuvası, ne de kuş. Kendimizi içinde küçücük hissediyorduk ve uçsuz bucaksızlığı boyunca aceleyle ilerleyişimiz beyhude bir çabanın durgunluğu ya da hareketsizliğinden ibaretti. Duyduğumuz tek ses, tonozlu yerlerin üzerindeki yüzeyin, develerimizin ayakları altında eğildiklerinde taş levha üzerindeki çürümüş taş levhanın kapanması gibi içi boş yankılar ve her kayalığa aşınmış rind benzeri şeklini veren daha sert sarkan kapakların altında, aşınmış kumtaşı boyunca sıcak rüzgarın önünde yavaşça batıya doğru ilerlerken kumun alçak ama delici hışırtısıydı.

Nefes kesen bir rüzgardı bu, Mısır'da bazen bir hamsin geldiğinde bilinen fırın tadındaydı. Gün ilerledikçe ve güneş gökyüzünde yükseldikçe daha da güçlendi; Kuzey Arabistan'ın büyük kum çölü Nefuz'un tozuyla daha da doldu, hemen yanımızda, fakat pusun içinde görünmez oldu. Öğleye doğru öyle kuru bir rüzgar esti ki, büzüşmüş dudaklarımız çatırdayarak açıldı ve yüzümüzün derisi çatladı; tanecikli göz kapaklarımız ise geri çekilip büzüşen gözlerimizi ortaya çıkarır gibi oldu. Araplar baş örtülerini burunlarının üzerine kadar sıkıca örtmüşler ve kaş kıvrımlarını sadece dar, gevşek bir görüş yarığı bırakan bir siperlik gibi öne doğru çekmişlerdi.

Bütün gün yolumuza devam ettik (rüzgar engellemeseydi bile, el-Fecr'e güçlü develeri olan yorulmamış adamlarla varacak olsaydık, battaniyelerin gölgesi altında daha lüks bir mola veremezdik) ve sakin, siyah ve yıldızlarla dolu akşam üzerimize çökene kadar hiçbir şey gözümüzü açmamıza ya da bir şey düşünmemize neden olmadı. Yaklaşık yetmiş beş kilometre yol almıştık, bu yüzden mola verdik.

Ertesi gün şafaktan önce yola koyulduk ve öğle vakti arzuladığımız kuyuya ulaştık. Yaklaşık on metre derinliğinde, taş döşeli ve görünüşe göre çok eskiydi. Suyu hafif tuzluydu ama taze taze içildiğinde tadı kötü değildi; yine de kısa sürede deri içinde kötüleşiyordu. Vadi bir yıl önceki bir aşırı yağışta sular altında kalmıştı ve bu nedenle son derece kuru ve susuz otlaklar içeriyordu: Burada develerimizi saldık, akşama kadar güzelce otladılar, sonra onları tekrar suladık ve gece için sudan iki yüz elli metre uzakta bir tümseğin sıkıştırdık: Böylece yağmacıların karanlık saatlerde ihtiyaç duymaları durumunda kuyuyu savunmasız bırakmış olduk. Gerçi nöbetçilerimiz de kimseyi görmedi.

Her zamanki gibi şafaktan önce yola çıktık ve daha sıkıcı bir ovada sıkıcı bir yolculuktan sonra günbatımından hemen önce menzilimiz olan Habr Acac'a vardık. Havuz bu yılki yağmurdan kalmaydı, develer için iyiydi ve insanların da içmesi mümkündü. Huveytât'ı burada bulacağımızı düşünmüştü, fakat toprak çıplaktı ve su, hayvanlar tarafından kirletilmişti, kendileri ise gitmişti. Avde onların izlerini aradı, ama bulamadı: Rüzgar fırtınaları kumun yüzünü temiz yeni dalgalara dönüştürmüştü. Buna rağmen kuzeye doğru gidersek onları bulabilirdik.

Ertesi gün, aradan geçen onca zamana rağmen, Vecih'ten ayrılışımızın yalnızca on dördüncü günüydü. Güneş, kireçtaşı ve kum düzlükleri

üzerinde, Şammar Dağı'nı Suriye Çölü'nden ayıran ünlü kumul kuşakları olan Büyük Nefuz'un uzak bir köşesine doğru ilerlerken yine üzerimize doğdu. Palgrave, Bluntlar ve Gertrude Bell gibi ünlü gezginler oradan geçmişlerdi ve Avde'ye biraz geri çekilip bizim de onların yanına girmemize izin vermesi için yalvardım; ama o, insanların Nefuz'a yalnızca zorunlu olarak, akın yaparken gittiklerini ve babasının oğlunun sallanan, uyuz bir deve üzerinde akın yapmadığını söyleyerek homurdandı. Bizim işimiz Arfece'ye canlı ulaşmaktı.

Bu yüzden akıllıca ilerledik: Tekdüze, pırıl pırıl kumların üzerinde ve neredeyse kâğıt kadar beyaz ve pürüzsüz; ayrıca çoğu zaman da kilometrelerce kare olan parlak çamurdan oluşan "Ciyan" denen o daha kötü uzantıların üzerinde. Güneşi cam gibi yüzümüze çarpıyordu, bu yüzden ışığı doğrudan başımıza oklar yağdırır ve ışınların yansımaları işe yaramayan göz kapaklarımıza yerden vururken sürdük. Bu sabit bir baskı değil, inişli çıkışlı bir acıydı; bir ara neredeyse bayıltasıya kadar üst üste yığılıyor, sonra retinadan geçen siyah bir ağ gibi bir anlık sahte gölgesiyle soğukkanlılıkla kayboluyordu. Bunlar, bize boğulan bir adamın yüzeye çıkma çabaları gibi acıya tahammülümüzü yenilemek için bir anlık nefes alma alanı sağlıyordu. Birbirimize cevap veremez hale gelmiştik; ancak saat altıya doğru, akşam yemeği için mola verip kendimize taze ekmek pişirdiğimizde rahatladık.

Hava kararıktan sonra üç saat boyunca daha sürünerek bir kum tepesinin zirvesine ulaştık. Yakıcı rüzgar, toz fırtınaları ve iltihaplı yüzlerimizi sokan ve zaman zaman daha büyük rüzgarlarda yolumuzu görmemizi engelleyen ve şikayet eden develerimizi yukarı ve aşağı sürükleyen kumlarla geçen kötü bir günün ardından orada şükrederek uyuduk. Ne var ki Avde yarın için endişeliydi, çünkü bir başka sıcak rüzgâr bizi çölde üçüncü bir gün daha geciktirecekti ve suyumuz da kalmamıştı. Bu yüzden gecenin erken saatlerinde bizi çağırdı ve gün doğmadan Biseyte ovasına (devasa büyüklüğü ve düzlüğü nedeniyle alaycı bir şekilde böyle adlandırılır) doğru yürüdük. Güneşin kahverengileştirdiği çakıl taşlarından oluşan ince yüzey, güneş doğduktan sonra akan gözlerimiz için dinlendirici bir karanlıktı, ancak bazıları zaten ağrıyan ayaklarla topallayan develerimiz açısından sıcak ve zor bir yolculuktu.

Arabistan kıyılarının kumlu düzlüklerinde yetişen develerin ayak tabanları hassastır. Bu tür hayvanlar çakmak taşları ya da diğer ısı

tutucu zeminler üzerinde uzun yürüyüşler için aniden iç kesimlere götürülürse, tabanları yanar ve sonunda bir kabarcık halinde çatlar; tabanın ortasında beş santimetre veya daha fazla genişlikte hızla bir et parçası açığa çıkar. Bu durumda kum üzerinde her zamanki gibi yürüyebilirler, fakat şans eseri ayakları bir çakıl taşına denk gelirse tökezler ya da ateşe basmış gibi irkilirlerdi ve çok cesur olmadıkları sürece uzun bir yürüyüşte tamamen iş göremez hale gelebilirlerdi. Bu yüzden en yumuşak yolu seçerek dikkatle ilerledik, Avde ve ben en öndeydik.

Biz ilerlerken, rüzgarın merkezinde küçük toz bulutları uçuştu. Avde onların devekuşu olduğunu söyledi. Bir adam elinde iki büyük fildişi yumurtayla yanımıza koştu. Biseyte'nin bu cömertliği üzerine kahvaltıya oturduk ve yakacak aradık, ama yirmi dakikada sadece bir tutam ot bulabildik. Çorak çöl bizi yeniyordu. O sırada yük treni geçti ve gözüm patlayıcı jelatin yüklerine takıldı. Bir paket aldık, taşların üzerine oturtulmuş yumurtanın altındaki ateşte dikkatlice parçaladık, ta ki pişirme işlemi tamamlanıncaya kadar. Nâsır ve Nesib, ilgiyle bizimle alay etmek için atlarından indiler. Avde gümüş saplı hançerini çekti ve ilk yumurtanın tepesini yonttu. Ortamı veba kokusu gibi bir koku sardı. Havadar bir yere kaçtık ve ikinci sıcak yumurtayı hafif tekmelerle önümüze yuvarladık. Yeterince taze ve taş gibi de sertti. Hançerle içindekileri tabak olarak kullandığımız çakmaktaşı pullarının üzerine döktük ve parça parça yedik; daha önce hayatında hiç yumurta etine kadar düşmemiş olan Nâsır'ı bile payını almaya ikna ettik. Genel kanı şuydu: Sert ve katı, ama Biseyte'de iyi.

Zaal bir antilop gördü; onu takip etti ve öldürdü. Daha iyi et parçaları bir sonraki mola için yük develerine bağlandı ve yürüyüşümüz devam etti. Daha sonra açgözlü Huveytât uzakta daha fazla antilop gördü ve aptalca yavaş koşan hayvanların peşinden gitti. Sonra adamlar yaklaşana kadar hareketsizce durup baktılar, fakat artık çok geçti; tekrar kaçtılar. Beyaz parlayan karınları onlara ihanet ediyordu; çünkü serabın büyütmesiyle her hareketlerini uzaktan bize kaş göz yaparak gösteriyorlardı.

Çok yorgundum ve dünyadaki tüm nadir hayvanlar aşkına düz yoldan çıkmak için çok hantaldım; bu nedenle devemin daha uzun adımlarıyla hızlı bir şekilde geride bıraktığı kervanın peşinden gittim. Kervanın arkasından adamlarım yürüyordu. Rüzgar daha sert eserse hayvanlarından

bazılarının akşama kadar öleceğinden korkuyorlardı, ama onları içeri sokma umuduyla elleriyle yönlendiriyorlardı. Güçlü kuvvetli, ağır ayaklı köylü Muhammed ile kıvrak Ageyl arasındaki tezata hayran kaldım. Ferrac ile Davud ise dans ediyorlardı, çıplak ayaklı, safkan atlar kadar narindiler. Yalnızca Kasım orada değildi: Onu Huveytât'tan sanıyorlardı, zira somurtkanlığı neşeli askerleri rahatsız ediyordu ve benzer huylara sahip olduğunu söyledikleri Bedevilerle bir tutuyorlardı.

Arkada kimse yoktu, ben de devesinin ne durumda olduğunu görmek için ileri atıldım ve sonunda deveyi binicisiz, Huveytâtlardan biri tarafından çekilirken buldum. Heybesi, tüfeği ve yiyeceği devenin üzerindeydi, ama kendisi hiçbir yerde yoktu; yavaş yavaş zavallı adamın kaybolduğunu anladık. Bu korkunç bir durumdu, çünkü pus ve serapta kervan üç buçuk kilometre mesafe sonrası görünmüyordu ve sert zeminde hiçbir iz bırakmıyordu; yürüyerek de bizi asla geçemezdi.

Herkes onu dağınık hattımızda başka bir yerde sanarak ilerlemişti; ne ki, çok zaman geçmişti ve neredeyse gün ortasıydı, bu yüzden kilometrelerce geride olmalıydı. Yüklü devesi, gece mola verdiğimizde uykuda unutulmadığının kanıtıydı. Ageyl, belki de eyerde uyuyakalmış ve düşerek kendini çarpmış ya da öldürmüş olabileceğini ya da gruptan birinin ona kin beslediğini düşündü. Her neyse, durumunu bilmiyorlardı. O doğuştan bir yabancıydı, hiçbirinin onunla bir meselesi yoktu ve açıkçası pek de umurlarında değildi.

Bu doğruydu, fakat aynı zamanda hemşerisi ve teknik olarak yol arkadaşı olan Muhammed'in çöl hakkında hiçbir şey bilmediği, devesinin çöktüğü ve onun için geri dönemeyeceği de doğruydu.

Güçlükle yürüyen adamlarıma baktım ve bir an için biriyle yer değiştirip onu devemle kurtarmaya gönderir miyim diye düşündüm. Yabancı olduğum için görevden kaçtığım anlaşılacaktı: ama bu Araplara kendi isyanlarında yardım etmeye cüret ederken öne sürmeye cesaret edemediğim savunma tam da buydu. Zaten bir yabancının başka bir halkın ulusal hareketini etkilemesi zordu. Hele hele bir Hıristiyan ve yerleşik bir insanın Müslüman göçebeleri etkilemesi iki kat daha zordu. Aynı anda her iki toplumun da ayrıcalıklarını talep edersem vaziyeti kendim için imkânsız hale getirirdim.

Böylece, hiçbir şey söylemeden, gönülsüz devemi döndürdüm ve devem, arkadaşları için homurdanarak inlemeye devam ederken onu

kafilenin uzun insan sırası ve yüklerin yanından geçirerek arkadaki boşluğa doğru sürdüm. Öfkem hiç de kahramanca değildi, çünkü diğer hizmetkârlarıma, bir Bedevi gibi davranmama ve en çok da, bütün yürüyüşlerimizde mızmızlanan, kötü huylu, kuşkucu, acımasız, muhatap olduğuma pişman olduğum ve bir boşaltma yerine varır varmaz kendisinden kurtulmaya karar verdiğim adam olan Kasım'a öfkeliydim. Değersiz tek bir adam için Arap macerasındaki ağırlığımı tehlikeye atmam saçma görünüyordu.

Devem de derin homurtularıyla bunu hissediyor gibiydi; fakat bu kötü muamele görmüş develerin sürekli verdiği bir tepkiydi. İki ya da üç kilometre sonra kendini daha iyi hissetti ve daha az zorlanarak ama yine de yavaşça ilerlemeye başladı. Bütün bu günler boyunca yağlı pusulamla yönümüzü belirliyordum ve onun yardımıyla hemen hemen yirmi beş kilometre ötedeki başlangıç noktamıza dönmeyi umuyordum.

Bir buçuk saat kadar rahatça deve sürmüştüm, zira esen rüzgar kızarmış gözlerimdeki çapakları silmeme ve neredeyse hiç acı çekmeden ileriye bakmama izin vermişti: Önümde bir şekil, büyük bir çalı ya da en azından siyah bir şey gördüm. Değişen serap, yüksekliği ya da uzaklığı gizliyordu; fakat bu şey rotamızın biraz doğusunda hareket ediyor gibiydi. Şans eseri, devemin başını o tarafa çevirdim ve birkaç dakika içinde onun Kasım olduğunu gördüm. Seslendiğimde şaşkın bir şekilde durdu; ona doğru sürdüm ve neredeyse kör olduğunu ve aptallaştığını gördüm, kollarını bana doğru uzatmış ve siyah ağzı açık bir şekilde orada duruyordu. Ageyl'in deri matarama koyduğu son suyumuzu aceleyle içmeye çalışırken yüzüne ve göğsüne çılgınca suyu döktü. Sonra boşboğazlığı bırakarak acılarını haykırmaya başladı. Onu devenin hörgücüne oturttum; sonra deveyi kaldırıp bindim.

Dönüşümüzde hayvan rahatlamış görünüyordu ve o şekilde rahatça ilerledi. Çifte ağırlığımıza rağmen adım atmaya başladı ve hatta bazen başını eğip birkaç adım boyunca, gençken en iyi hayvanların yetenekli binicilerin başını eğdirerek yaptıkları o hızlı ve en rahat yürüyüşe geçti. Ondaki saklı ruhun bu kanıtı beni sevindirdi, tıpkı aramada kaybedilen kısa zaman gibi.

Kasım susuzluğun verdiği acı ve dehşetle etkileyici bir şekilde inliyordu: Ona durmasını söyledim; ama o devam etti ve gevşek bir şekilde oturmaya başladı; devenin her adımında, ağlaması gibi onu daha

fazla hızlanmaya teşvik eden bir gümbürtüyle devenin arka kısımlarına çarptı. Bunda bir tehlike vardı, zira onun kolayca tökezlemesine sebep olabilirdik. Tekrar durmasını söyledim ve daha yüksek sesle bağırmaya başlayınca da ona vurdum ve bir ses daha çıkarırsa onu atacağıma yemin ettim. Genel öfkemin ürünü olan bu tehdit işe yaradı. Ondan sonra hiç ses çıkarmadan sert bir şekilde deveye yapıştı.

Daha beş kilometre bile geçmemişti ki, ilerideki serapta sallanıp duran siyah baloncuğu tekrar gördüm. Üçe bölündü ve şişti. Düşman olup olmadıklarını merak ettim. Bir dakika sonra sis, yanılsamanın rahatsız edici aniliğiyle açıldı ve Avde, Nâsır'ın iki adamıyla birlikte beni aramaya gelmekteydi. Bir yoldaşı çölde terk ettikleri için onlara el kol hareketleriyle hakaretler yağdırdım. Avde sakalını çekti ve kendisi Kasım'ın yerinde olsaydı asla geri dönmeyeceğimi söyleyerek homurdandı. Kasım hakaretlerle daha iyi bir binicinin eyerine aktarıldı ve birlikte ilerledik.

Bir saat içinde Nâsır ve Nesib'le kervanda yeniden buluştuk. Nesib, bir hevesle Avde'yle kendimin hayatlarını tehlikeye attığım için bana kızgındı. Ona göre, benim için geri döneceklerini tahmin ettiğim gayet açıktı. Nâsır onun bu cömert olmayan bakış açısı karşısında şok olmuştu ve Avde ise bir şehirliye kabile ve şehir paradoksunu; çölün kolektif sorumluluk ve grup kardeşliği ile kalabalık semtlerin izolasyon ve rekabetçi yaşamının tezatını anlatmaktan memnundu.

Bu küçük meselenin üzerinden saatler geçmişti ve günün geri kalanı o kadar da uzun görünmüyordu; yine de sıcak daha da kötüleşti ve kum fırtınası, develerimizin yanından duman gibi ıslık çalarak geçen hava görülebilen ve duyulabilene kadar yüzümüzde sertleşti. Saat beşe kadar yer düz ve özelliksizdi, ileride alçak tepecikler gördük ve biraz sonra kendimizi ılgın ağaçlarıyla ince bir şekilde kaplanmış kum tepelerinin arasında nispeten huzur içinde bulduk. Bunlar Sirhan'ın Kaseim'iydi.* Çalılar ve kumullar rüzgârı kesiyordu, günbatımıydı ve akşam, batıdan üzerimize doğru yumuşayıp kızarıyordu. Günlüğüme Sirhan'ın çok güzel olduğunu yazmıştım.

* Lawrence burada bu kelimeyi İngilizce imla ile "Kaseim" şeklinde sanki bir özel isimmiş gibi yazmış. Ancak "kaseim" kelimesinin Arapça olarak Türkçede de kullandığımız "kısım" kelimesi olduğu açıktır. Dolayısıyla ulaştıkları yer "Sirhan'ın bir kısmı/parçası" manasına gelmektedir. (ç.n)

Bir yudum suyumuz olmadığı için pek tabii ki hiçbir şey yemedik: Bu da geceyi perhiz gecesi haline getirdi. Yine de yarın su içeceğimizden emin olduğumuz için rahatça uyuyabildik, açlıktan şişmemek için karnımızın üzerine yattık. Arapların alışkanlığı her kuyuda kusacak kadar su içmek ve bir sonrakine kadar susuz gitmekti; ya da yanlarında su taşıyorlarsa, ilk mola yerinde bol bol içiyorlar ve kalan suyu da ekmek yapımında kullanıyorlardı.

Ertesi sabah yamaçlardan aşağı indik, ilk sırtı, ikincisini ve üçüncüsünü aştık; her biri diğerinden beş kilometre uzaktaydı; saat sekizde Arfece kuyularının yanında develerden indik, tatlı kokulu çalılar denen bu şeyler her tarafımıza hoş bir rayiha yayıyordu. Kaplamasız kuyular yaklaşık beş metre derinlikle kazılmıştı, koklandığında güçlü bir kokuya ve tuzlu bir tada sahip kremsi bir suyu vardı. Bu suyu lezzetli bulduk ve etrafta deve yemi olarak iyi olan yeşillikler olduğundan bir gün burada kalmaya karar verdik.

IX. BÖLÜM

KABİLE ZİYAFETLERİ

Ertesi sabah beş saatlik hızlı bir yürüyüşle (develerimiz dünkü rahatlamadan sonra hayat doluydu) bodur hurma ağaçlarından oluşan, şurada burada ılgın kümeleri bulunan ve yerin yaklaşık iki metre altında, tadı Arfece'nin suyundan daha tatlı, bol miktarda su bulunan bir vaha deresine vardık. Ancak bu da deneyimle kanıtlandı ki "Sirhan suyu" —ilk içimi tahammül edilebilirdi—, sabunu köpürtmüyor, (kapalı kaplarda iki gün sonra) kötü bir koku saçıyor ve kahve, çay veya ekmeğe, bunların beklenen lezzetine zarar veren bir tat veriyordu.

Nesib ve Zeki, Arap Hükümeti kurulduğunda, hâlâ burası için ağaçlandırma ve ıslah çalışmaları tasarlıyor olsalar da, Sirhan Vadisi'nden gerçekten bıkmıştık. Böylesine büyük bir hayal gücü Suriyelilerin tipik özelliğiydi; kendilerini olasılıklar konusunda kolayca ikna eder ve aynı hızla mevcut sorumluluklarını başkalarına yüklemek için öne atılırlardı. "Zeki," dedim bir gün, "deven uyuz olmuş." "Eyvah, eyvah," dedi kederli bir sesle, "hızlıca, akşam güneş batar batmaz derisine merhem süreriz."

Bir sonraki yolculuğumuz sırasında bir kez daha uyuzdan bahsettim. "Aha," dedi Zeki, "bu bana tam bir fikir verdi. Şam bizim olduğunda Suriye için bir Veterinerlik Bakanlığı kurulmasını düşünün. Develer, atlar, eşekler ve sığırlar, hatta (neden olmasın?) koyunlar ve keçiler için merkezi bir hastanede, daha doğrusu merkezi hastanelerde, stajyerler ve öğrencilerin olduğu bir okulla birlikte yetenekli cerrahlardan oluşan bir kadromuz olacak. Hayvan hastalıklarının evrensel tedavisi için araştırmalar yapmak üzere bilimsel ve bakteriyolojik branşlar da olmalıdır. Peki ya yabancı kitaplardan oluşan bir kütüphaneye ne

dersiniz?... ve merkezi desteklemek için bölge hastaneleri ve gezici müfettişler..." Nesib'in de hevesli iş birliğiyle Suriye'yi dört genel müfettişliğe ve birçok alt müfettişliğe böldü.

Ertesi gün yine uyuzdan söz edildi. Düşüncelerinin üzerine uyumuşlardı ve plan tamamlanıyordu. "Yine de, canım, bu kusurlu; ve bizim doğamız mükemmellikten yoksun değil. Seni sadece fırsattan istifade etmekle yetinirken görmek bizi üzüyor. Bu bir İngiliz hatası." Onların damarına bastım. "Ey Nesib," dedim, "ve ey Zeki, en küçük şeylerde bile mükemmellik bu dünyanın sonunu getirmeyecek mi? Biz bunun için mi olgunlaştık? Öfkelendiğimde Tanrı'ya, dünyamızı kızgın güneşe savurması ve henüz doğmamışların acılarını önlemesi için dua ediyorum: ama memnun olduğumda, kendim bir gölge olana kadar sonsuza dek o gölgede yatmak istiyorum." Tedirginlikle konuyu damızlık çiftliklerine kaydırdılar ve altıncı gün zavallı deve öldü. Çok doğru, çünkü Zeki'nin de belirttiği gibi, "ona merhem sürmediniz." Avde, Nâsır ve geri kalanımız hayvanlarımızı sürekli bakımla ayakta tuttuk. Belki de uyuz hastalığını, durumu iyi olan bir kabilenin kampına varana ve hastalıkla tüm kalbimizle mücadele edebileceğimiz ilaçları temin edene kadar atlatabilirdik.

Deve üstünde bir adam bize doğru geliyordu. Bir an için gerginlik oldu; ama sonra Huveytât onu selamladı. Çobanlarından biriydi ve telaşsız bir sesle selamlaşıldı; gürültünün en iyi ihtimalle alçakça, en kötü ihtimalle de şehirli işi olduğu çölde uygun olduğu gibi.

Huveytât'ın İseviye'den Nebk'e kadar ön tarafta kamp kurduğunu ve endişeyle haberlerimizi beklediğini söyledi. Çadırlarında her şey yolundaydı. Avde'nin endişesi geçti ve hevesi arttı. İseviye'ye ve Avde klanlarından birinin reisi olan Ali Ebu Fitne'nın çadırlarına doğru bir saat hızlıca yol aldık. Yaşlı Ali, iltihaplı gözlü, kırmızı ve dağınık, çıkık sakalına sürekli akan uzun bir burunla bizi sıcak bir şekilde karşıladı ve misafirperverliğini göstereceği çadırına davet etti. Çok kalabalık olduğumuz için af diledik ve yakınlardaki akasyaların altında kamp kurduk, o ve diğer çadır sahipleri sayımızı hesapladılar ve akşamları bizim için ziyafetler hazırladılar: Her çadır grubuna küçük bir ziyaretçi grubu. Yemeğin hazırlanması saatler sürdü ve bizi yemeğe çağırdıklarında hava kararalı çok olmuştu. Uyandım, tökezleyerek karşıya geçtim, yemeğimi yedim, develerimizin yanına döndüm ve tekrar yattım.

Yürüyüşümüz başarılı bir şekilde sona ermişti. Huveytât'ı bulmuştuk. Adamlarımız çok iyi durumdaydı: Altınlarımız yanımızda ve patlayıcılarımız da hâlâ sağlamdı. Sabahleyin mutlu bir şekilde bir araya gelerek ciddi bir harekât meclisi topladık. İlk olarak, Sirhan'da bulunmamızı sağlayan Nuri El-Şağlân'a altı bin pound vermemiz konusunda anlaştık. Ondan, savaşçılarımızı kaydedip hazırlarken topraklarında kalma serbestisi ve hareket ettiğimizde de beraberimizdekilerin ailelerine, çadırlarına ve sürülerine bakmasını istiyorduk.

Bunlar büyük meselelerdi. Dost oldukları için Avde'nin kendisinin elçi olarak Nuri'ye gitmesine karar verildi. Bu arada biz de Ali Ebu Fitne'nin yanında kalacak, onunla birlikte yavaşça kuzeye, Nebk'e doğru ilerleyecek ve Avde bütün Ebu Tayîlere toplanmalarını söyleyecekti. Onlar birleşmeden önce Nuri'den dönmüş olacaktı. Görev buydu. Avde'nin heybesine altı torba altın yükledik ve yola çıktı. Daha sonra Fitenna'nın şefleri bizi beklediler ve onlarla kaldığımız sürece bize günde iki kez, sabah ve günbatımında ziyafet vermekten onur duyduklarını söylediler ve söylediklerinde de ciddiydiler. Huveytât misafirperverliği sınırsızdı —geçerli çöl kanunlarına göre onlar için üç gün boyunca cimrilik etmek yoktu— ve çok ısrarcıydı; bize göçebelerin refah rüyasının mükemmelliğinden onurlu bir kaçış yolu bırakmadılar.

Her sabah sekiz ile on arasında, kusurlu eyerlerin altındaki küçük bir grup kanlı kısrak kamp yerimize gelir, Nâsır, Nesib, Zeki ve ben onlara biner ve belki bir düzine adamımızla birlikte çalıların arasındaki kumlu patikalardan vadiyi ciddiyetle geçerdik. Atlarımız hizmetkârlarımız tarafından yönetiliyordu, çünkü serbest ya da hızlı gitmek ayıp olurdu. Sonunda, o zaman için ziyafet salonumuz olacak çadıra ulaşırdık; her aile sırayla bizi ağırlamayı talep eder ve hakem rolündeki Zaal adil bir düzen dışında birini tercih ederse buruk bir şekilde gücenirlerdi.

Biz vardığımızda, köpekler üzerimize atılır ve oradakiler tarafından uzaklaştırılırdı —her zaman seçilen çadırın etrafında bir kalabalık toplanırdı— ve biz de iplerin altından içeri girerek, bu sahne için büyükçe yapılmış ve bize gölge yapması için güneşli tarafındaki perdesi özenle takılmış çadırın misafir için olan kısmına geçerdik. Utangaç ev sahibi bir şeyler mırıldanıp sonra tekrar gözden kayboluyordu. Beyrut'tan gelen kırmızı renkli aşiret kilimleri bizim için hazırdı; bölme perdesinden

aşağıya, arka duvar boyunca ve açık tozlu bir alanın üç tarafına oturacak şekilde yerleştirilmişti. Toplam elli kişi olabilirdik.

Ev sahibi direğin yanında durarak yeniden ortaya çıkıyordu; yerel misafirlerimiz, ez-Zeylan, Zaal ve diğer şeyhler, aramızdaki kilimlere gönülsüzce yerleşerek, katlanmış keçe kilimlerle doldurulmuş ve üzerine yaslandığımız yük eyerlerindeki dirsek boşluğumuzu paylaşıyorlardı. Çadırın önü boşaltılmıştı ve köpekler, daha küçük çocukları peşlerinden sürükleyerek boş alanda koşan heyecanlı çocuklar tarafından sık sık kovalanıyordu. Yaşları küçük olduğu için giysileri de küçüktü ve vücutları daha yuvarlaktı. En küçük bebekler bile simsiyah gözleriyle, bacaklarını açmış, çırılçıplak, başparmaklarını emerek ve göbeklerini bize doğru iterek ağırbaşlı bir şekilde kalabalığa bakıyorlardı.

Sonra garip bir duraklama olur ve dostlarımız bize tüneğindeki ev şahinini (mümkünse Kızıldeniz kıyısında yavrulamış bir deniz kuşu) ya da bekçi horozunu veyahut tazılarını göstererek bu boşluğu doldurmaya çalışırlardı. Bir keresinde hayranlığımızı celbetmek için evcil bir dağ keçisi, başka bir sefer de bir antilop getirdiler. Bunlara ilgi kalmadığında ise, bizi evdeki seslerden ve bölme perdesinden güçlü bir haşlanmış yağ ve lezzetli et dumanı kokusuyla yayılan telaşlı fısıltılarla verilen yemek talimatlarını fark etmekten alıkoyacak kısa bir konu bulmaya çalışırlardı.

Bir sessizlikten sonra ev sahibi ya da yardımcısı öne çıkar ve "Sade mi açık mı?" diye fısıldayarak bizi kahve ya da çay seçmeye davet ederdi. Nâsır her zaman "Sade" derdi ve bir köle, bir elinde sivri bir cezve, diğerinde üç ya da dört şıngırdayan seramik fincanla öne çağrılırdı. En üstteki fincana birkaç yudum kahve koyar ve Nâsır'a uzatır, sonra ikincisini bana, üçüncüsünü Nesib'e koyar; biz de minnettarlıkla en güzel son yudumu almak için fincanları elimizde evirip çevirip dikkatle içerdik.

İçeceklerimiz biter bitmez elini uzatarak onları gürültülü bir şekilde üst üste koydu ve sıradaki konuk için daha az gösterişli bir şekilde bir kenara bıraktı ve bu şekilde herkes içene kadar meclisi dolaştı. Sonra tekrar Nâsır'a döndü. Bu ikinci fincan birincisinden daha lezzetli olurdu, zira cezve kısmen kahve tadını daha derinden veriyordu, kısmen de fincanlarda bulunan önceki içenlerden kalan tortu nedeniyle, eğer et servisi gecikirse üçüncü ve dördüncü turların tadı, şaşırtıcı derecede leziz olurdu.

Ancak sonunda iki adam, bir ayak üzerinde büyük bir mangal gibi duran, bir buçuk metre genişliğinde, kalaylı bakır bir tepsi veya sığ bir yıkama kabı üzerinde pirinç ve et taşıyarak heyecan dolu kalabalığın arasından sendeleyerek geldi. Kabilede sadece bu büyüklükte bir yemek kâsesi vardı ve etrafına süslü Arapça harflerle bir yazı kazınmıştı: "Allah'ın yüceliğine ve sonundaki merhametine güvenerek, O'nun zavallı yalvarıcısı Avde Ebu Tayî'nin malıdır." Bizi ağırlayacak olan ev sahibi tarafından ödünç alınmıştı; dakik beynim ve bedenim beni uyanık tuttuğu için, ilk ışıkta battaniyemden tabağın ülkeyi boydan boya geçtiğini görür ve hedefini işaretleyerek o gün nerede yemek yiyeceğimizi bilirdim.

Kâse şimdi ağzına kadar doluydu, kenarları otuz santim genişliğinde ve on beş santim derinliğinde bir set halindeki beyaz pirinçle çevriliydi ve devrilene kadar koyun eti bacakları ve kaburgalarıyla doluydu. Ortada, onurun emrettiği gibi bezenmiş bir et piramidi yapmak için iki ya da üç kurban gerekiyordu. Ortadaki parçalar, kesilmiş boyun kütükleri üzerine yatırılmış, haşlanmış, ters çevrilmiş kellelerdi, böylece eski yapraklar gibi kahverengi olan kulaklar pirinç yüzeyinde dalgalanıyordu. Çeneler boş bir şekilde yukarı doğru açılıyor, alt dişlere yapışmış, hâlâ pembe olan dille birlikte içi boş boğazı göstermek için çekiliyor ve uzun kesici dişler yığını beyaz bir renkle taçlandırıyordu; burun deliklerinin iğneli kıllarının ve onlardan siyah bir şekilde uzaklaşan dudakların üzerinde çok belirgindi.

Bu yük, aramızdaki boşluğa, toprağın üzerine bırakıldı ve burada sıcak bir şekilde buharlaşırken, küçük yardımcılardan oluşan bir alay, yemeğin piştiği küçük kazanları ve bakır kapları taşıdı. Bunlardan, emaye kaplı demirden yapılmış çok kızarmış kâselerle, ana yemeğin üzerine koyunun içini ve dışını; küçük sarı bağırsak parçalarını, yağın beyaz kuyruğunu, kahverengi kasları ve eti ve kıllı deriyi, hepsi de kaynayan sıvı tereyağı ve yağın içinde yüzerek döktüler. Seyirciler endişeyle izliyor, çok sulu bir parça ortaya çıktığında memnuniyetlerini mırıldanıyorlardı.

Yağ fokur fokur kaynıyordu. Arada sırada bir adam bir haykırışla balya makinesini bırakıyor ve yanmış parmaklarını soğutmak için isteksizce ağzına sokuyordu, ama sonunda kepçeleri tencerelerin dibinde gürültüyle çınlayana kadar ısrar ettiler ve bir zafer hareketiyle, et

suyunun içinde saklandıkları yerden bozulmamış ciğerleri çıkardılar ve açık haldeki çeneleri onlarla doldurdular.

İki kişi her bir küçük kazanı kaldırıp eğerek, pirinç kazanı dolana ve kenarındaki gevşek taneler bolluk içinde yüzene kadar sıvının etin üzerine dökülmesine izin verdi. Yine de, bizim şaşkın bakışlarımız arasında, akana ve karışımın içinde küçük bir havuz oluşana kadar döktüler. Bu, ihtişamın son dokunuşuydu ve ev sahibi de nihayet buyurun dedi.

Görgü kurallarının gerektirdiği gibi önce sağır numarası yaptık. Sonunda onu duyduk ve birbirimize şaşkınlıkla baktık, her biri diğerini önce davranmaya teşvik etti; Nâsır nazlanarak ayağa kalkana kadar ve onun ardından hepimiz tepsinin etrafında diz çökmek için öne çıktık, zar zor yer bulan yirmi iki kişi sofranın etrafında toplanana kadar sıkıştık. Sağ kollarımızı dirseklerimize kadar geriye çektik ve Nâsır'ın önderliğinde alçak sesle "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla" diyerek hep birlikte yemeğe daldık.

En azından benim için elimi ilk daldırma her zaman temkinliydi; çünkü sıvı yağ o kadar sıcaktı ki alışkın olmayan parmaklarımın buna dayanması zordu ve bu yüzden başkalarının hamleleri önümdeki pilavı tüketene kadar açıkta kalan ve soğuyan bir et parçasıyla oynardım. Parmaklar arasında (avuç içini kirletmeden) yoğurur, pirinç, yağ, ciğer ve etten oluşan düzgün topları hafifçe bastırarak iyice sıkılaştırır ve başparmağın kaldıracıyla çarpık işaret parmağından ağza doğru fırlatırdık. Doğru tarz ve doğru şekille küçük topak bir arada tutulur ve elden temiz bir şekilde çıkar; ancak fazla tereyağı ve başka garip parçalar parmaklara yapışıp soğuyunca, bir sonraki lokmanın daha kolay kaymasını sağlamak için parmakların dikkatlice yalanmaları gerekirdi.

Ev sahibimiz çemberin yanında durmuş, dindar sözlerle iştahımızı kabartıyordu. Son hızla büktük, yırttık, kestik ve doldurduk. Asla konuşmadık, zira konuşmak sofraya hakaretti; yine de yakın bir misafir seçkin bir parça verdiğinde veya Muhammed ez-Zeylan kutsama ile büyük bir etsiz kemik verdiğinde teşekkür etmek için gülümsemek münasip olurdu. Böyle durumlarda iltifata iğrenç, imkânsız bir bağırsak parçasıyla karşılık verirdim; bu, Huveytât'ı sevindiren fakat zarif, aristokrat Nâsır'ın onaylamadığı bir küstahlıktı.

Sonunda bazılarımız neredeyse doymuştu ve kalanlarla oynamayıp seçmeye başladı; onlar da yavaşlayana kadar diğerlerine yan gözle

baktılar ve sonunda yemeyi bıraktılar, yağ, tereyağı ve dağılmış pirinç taneleri parmakları birbirine yapıştıran sert beyaz bir yağa dönüşmüş dirsek dizde, el bilekten tepsinin kenarından aşağı sarkmış haldeyken yağlar damlıyordu. Herkes durduğunda Nâsır anlamlı bir şekilde boğazını temizledi ve hep birlikte "Allah senden razı olsun, ey ev sahibi" diyerek aceleyle ayağa kalktık ve sonraki yirmi konuk bizim yerimizi alırken biz de dışarıdaki çadırların arasında gruplaştık.

İçimizden iyi olanlarımız çadırın ucuna, son direklerin ötesindeki tavan örtüsünün uç perdesi olarak sarktığı yere gider ve bu klan mendilinin (kaba keçi kılı örgüsü çok kullanılmaktan esnek ve parlak hale gelmişti) üzerinde, ellerdeki yağın en kalınını sıyırırdı. Sonra yerimize döner ve iç çekerek tekrar yerimize otururduk; bu sırada köleler, kendi paylarına düşen koyun kellelerini bir kenara bırakarak, ellerinde su dolu bir tahta tas ve kepçe olarak kullandıkları bir kahve fincanıyla yanımıza gelir, parmaklarımızı kabile sabunuyla ovarken ellerimize su dökerlerdi.

Bu arada yemeğin yanında oturan ikinci ve üçüncülere de sıra gelir, sonra bir fincan kahve ya da bir bardak şuruba benzeyen bir çay daha içilirdi; en sonunda atlar getirilir, biz de yanlarından geçerken sessizce ev sahiplerini kutsayarak atlarımıza binerdik. Arkamızı döndüğümüzde çocuklar düzensiz bir şekilde harap olmuş sofranın üzerine atlar, kemirilmiş kemiklerimizi birbirlerinden koparır ve uzaktaki bir çalının arkasında güven içinde yemek için değerli parçalarla açık alana kaçarlardı. Bu sırada tüm kampın bekçi köpekleri etrafta sinsice dolaşır ve çadırın efendisi en seçkin sakatatları tazılarına yedirirdi.

İseviye'de ilk gün bir kez, ikincisinde iki kez, üçüncüsünde iki kez şerefimize ziyafet verildi ve sonra, Mayıs'ın otuzunda, develere binip üç saat boyunca kolayca yol gittik, eski bir kumlu lav arazisinden geçerek, her zamanki tuzlu sudan iki metrelik kuyuların etrafımızda uzandığı bir vadiye vardık. Biz yola revan olunca Ebu Tayî de yola çıktı; bizim yanımızda yolculuk etti ve etrafımızda kamp kurdu: Böylece o gün ilk kez bir Arap kabilesinin ortasında izleyici ve mutat yürüyüşünde de aktör oldum.

Çöl, her zamanki durağanlığından garip bir şekilde farklıydı. Bütün gün taşların ve çalıların oluşturduğu gri-yeşil alan, piyadelerin, süvarilerin, deve üzerindeki adamların, keçi kılından çadır bezleri olan

kambur siyah yükleri taşıyan develerin, kadınların kanatlı ve saçaklı börklerinin altında kelebekler gibi merakla salınan develerin, mamut gibi dişli ya da kuş gibi kuyruklu develerin, gümüşi kavaktan yapılmış çadır direklerinin hareketiyle bir serap gibi titriyordu. Sayısız neslin güvensizliğinin içgüdüsel hale getirdiği geniş bir cephe, bağımsız gruplar, eşzamanlı başlangıç dışında ne bir düzen, ne kontrol ne de yürüyüş rutini vardı. Aradaki fark, günlük seyrekliği her insana değer veren çölün, bugün yolcuların mevcuduyla aniden canlanmış gibi görünmesiydi.

Yolculuk zahmetsizdi; ve haftalardır kendi hayatlarımızı koruyan bizler, tehlikenin sorumluluğunu bir ev sahibiyle paylaştığımızı bilmenin duyguların ötesinde bir rahatlama hissi verdiğini gördük. En ağırbaşlı atlılarımız bile kendilerini biraz serbest bıraktı ve vahşi olanlar daha da şımardı. Elbette bunların başında, yolculuğumuzun tüm yoksunluklarına rağmen ruhları bir an bile sönmeyen benim iki küçük şeytanım, Ferrac ve Davud geliyordu. Yürüyüş hattımızdaki bineklerinin etrafında, bitmek tükenmek bilmeyen yaramazlıklarının ifadesi olan, sürekli kıpırdanma veya kazalardan oluşan iki girdap oluşmuştu. Kuru sabrımı biraz zorluyorlardı, çünkü Sirhan'a ilk girdiğimizden beri bizimle birlikte olan yılan belası bugün unutulmaz boyutlara ulaşmış ve bizi dehşete düşürmeye başlamıştı. Arapların söylediğine göre, normal zamanlarda yılanlar burada çölün diğer yerlerinden biraz daha kötü olurmuş, ama bu yıl vadi, boynuzlu engerekler, şişen engerekler, kobralar ve kara yılanlarla kaynıyor gibiydi. Geceleri hareket etmek tehlikeliydi: ve sonunda sopalarla yürümeyi, çıplak ayaklarla temkinli adımlar atarken her iki taraftaki çalılara vurmayı gerekli bulduk.

Yılanların geceleri, muhtemelen ısınmak için, battaniyenin altında ya da üstünde, yanımızda yatma alışkanlığı da tuhaftı. Bunu öğrendiğimizde bir hışımla ayağa kalktık ve ilk kalkan, yılanların olmadığını söyleyene kadar bir sopayla arkadaşlarının etrafını yokladı. Elli kişilik grubumuz günde belki yirmi yılan öldürüyordu; sonunda sinirlerimizi o kadar bozdular ki en cesurlarımız yere dokunmaya korkar oldu; benim gibi tüm sürüngenlerden ürpererek korkanlar ise Sirhan'da kalışımızın sona ermesini arzuluyordu.

Ferrac ve Davud öyle değildi. Onlar için bu, yeni ve harika bir oyundu. Sürekli ortalığı velveleye vererek ve gözlerine çarpan her zararsız dalın ya da kökün başına öfkeyle vurarak bizi rahatsız ettiler.

Sonunda, öğlen vaktinde, yılan çığlıklarının bir daha dudaklarından yüksek sesle çıkmasına izin vermemeleri için onları sıkı sıkı tembihledim; ve sonra, kumun üzerindeki tuzaklarımızın yanında otururak barıştık. Kalkıp yürümenin çok zor olduğu bir zeminde bulunmak, hareketsizliğe ve düşünmeye yol açıyordu: Öyle ki, bu muzip ikilinin gülümsediğini ve birbirlerini dürtüklediğini fark edene kadar belki de bir saat geçmişti. Gözlerim boş yere onların gözlerini takip ederek, altında kahverengi bir yılanın kıvrılmış yattığı ve bana doğru parıldadığı komşu çalıya gitti.

Hemen yerimden kıpırdandım ve Ali'ye seslendim, o da binici değneğiyle dahil olup olayı çözdü. Ona iki çocuğa da yarımşar düzine vurmasını söyledim, böylece bir daha benim pahama edebi davranmamalarını öğretecektim. Arkamda uyuklayan Nâsır da bunu duydu ve sevinçle bağırarak kendisi için de altı tane ekledi. Nesib onu taklit etti, sonra Zeki, sonra da İbn Cesir, ta ki adamların yarısı intikam için haykırana kadar. Suçlular, gruptaki tüm derilerin ve sopaların ifadelerini alacağını anladıklarında utandılar. Ne ki onları bunun ağırlığından kurtardım ve bunun yerine onları ahlaksız ilan edip azarlayarak odun toplamak ve çadırlara su çekmek için kadınların arkasına koyduk.

Sirhan'dan bıkmıştık. Manzara, geçtiğimiz bütün açık çöllerden daha derin bir umutsuzluk ve hüzün içeriyordu. Kum, çakmaktaşı ya da çıplak kayalardan oluşan bir çöl bazen heyecan vericiydi ve bazı ışıklarda kıraç ıssızlığın korkunç güzelliğine sahipti, ama bu yılan yuvası Sirhan'da uğursuz ve faal halde kötü bir şey kol geziyordu: Tuzlu su, çorak hurma ağaçları ve ne otlatmaya ne de yakacak oduna hizmet eden çalılar.

Bu vaziyette bir gün yürüdük, bir gün de zayıf kuyusu neredeyse tatlı olan Gutti'nin ötesine geçtik. Ageyl'e yaklaştığımızda, buranın birçok çadırla tutulduğunu gördük ve az sonra bir birlik bizi karşılamak için dışarı çıktı. Bunlar Nuri El-Şağlân'dan sağ salim dönen Avde Ebu Tayî ile Vecih'teki eski misafirimiz tek gözlü Dürzi İbn Duğmi idi. Varlığıyla Nuri'nin gözüne girmişti. Tıpkı Rualla atlarından oluşan güçlü muhafızları gibi; başları çıplak halde ve bağırarak bizi Nuri'nin boş evinde büyük bir mızrak gösterisiyle karşıladılar ve tozun içinde dörtnala tüfek ve tabanca ateşlediler.

İşler iyi görünüyordu ve Nâsır'a teker teker ya da grup grup gelerek Faysal'a ve Arap Hareketi'ne Vecih formülüyle bağlılık yemini eden ve Nâsır'a itaat edeceklerine ve birlikleriyle onu takip edeceklerine söz veren ziyaretçilere kahve yapmaları için üç adam görevlendirdik. Usulen verilen hediyelerinin yanı sıra, her yeni grup halımızın üzerine özel, tesadüfi hediyeler olarak bitlerini de bıraktı. Neticede günbatımından çok önce Nâsır'la ben ateşler içindeydik. Avde'nin dirsek eklemindeki eski bir yaranın etkisiyle kolu tutulmuştu ve bu yüzden her tarafını kaşıyamıyordu, ama tecrübesi ona çapraz başlı bir deve sopasını sol koluna sokup kaburgalarına doğru çevirmeyi öğretmişti ve bu yöntem kaşıntısına bizim tırnaklarımızdan daha iyi geliyordu.

X. BÖLÜM

GÖÇEBELER VE GÖÇEBE HAYATI

Artık Vecih'ten beş hafta uzaktaydık; yanımızda getirdiğimiz paranın neredeyse tamamını harcamıştık: Huveytât koyunlarının hepsini yemiş; yaşlı develerimizin hepsini dinlendirmiş ya da değiştirmiştik. Bizi yoldan alıkoyacak hiçbir şey yoktu. İçinde olduğumuz maceranın tazeliği bizi her şey için teselli etti ve Avde, daha fazla koyun eti ithal ederek, yola çıkmadan önceki arife günü büyük çadırında bütün ziyafetlerin en görkemlisi olan bir veda ziyafeti verdi. Yüzlerce kişi oradaydı ve tepeleme dolu beş büyük tepsi, içeri getirilir getirilmez bir çırpıda yendi.

Günbatımı nefis bir kızıllıkla battı ve ziyafetten sonra tüm grup dışarıdaki kahve ocağının etrafında yıldızların altında uzanırken, Avde ve diğerleri bize hikâyeler anlattılar. Bir ara, bana verdiği sağmal deve için teşekkür etmek üzere o öğleden sonra Muhammed ez-Zeylan'ı çadırında aradığımı ama bulamadığımı söyledim. Avde, herkes ona bakarken neşeyle güldü; sonra, komik olan şeyin ne olduğunu öğrenmemiz için oluşan sessizlikte, kahve dibeğinin yanında kederli bir şekilde oturan Muhammed'i işaret etti ve gür sesiyle şöyle dedi:

"Muhammed'in on beş gündür neden çadırında uyumadığını anlatayım mı?" Herkes keyifle kıkırdadı ve konuşma kesildi; tüm kalabalık yere uzandı, çeneleri ellerinde, belki yirmi kez dinledikleri hikâyenin komik taraflarını dinlemeye hazırlandılar. Kadınlar, Avde'nin üç karısı, Zaal'in karısı ve Muhammed'in yemek pişiren kadınlarından bazıları, başlarında yük taşımanın getirdiği o dalgalı yürüyüşle karınlarını bükerek, bölme perdesinin yanına kadar geldiler; Avde, Muhammed'in Vecih'teki çarşıdan herkesin gözü önünde pahalı bir inci dizisi satın

aldığını ve bunu karılarından hiçbirine vermediğini, bu yüzden de onu reddetmeleri dışında aralarında hiçbir anlaşmazlık olmadığını uzun uzun anlatırken onlar da diğerleri gibi dinlediler.

Bu hikâye elbette tamamen uydurmaydı —Avde'nin isyanın etkisiyle şakacılığı artmıştı— ve iki haftadır kabile üyelerinden biriyle ya da diğeriyle gelişigüzel misafir olan şanssız Muhammed, Tanrı'dan merhamet, benden de Avde'nin yalan söylediğine tanıklık etmemi istedi. Ciddiyetle boğazımı temizledim. Avde ise sessiz olunmasını istedi ve sözlerini doğrulamam için bana yalvardı.

Standart bir masalın giriş cümlesiyle başladım: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Vecih'te altı kişiydik. Avde, Muhammed, Zaal, Kasim eş-Şimt, Mufazzi ve bu fakir (ben); ve bir gece şafaktan hemen önce Avde, "Pazara baskın yapalım" dedi. Biz de "evelallah" dedik. Ve gittik; Avde beyaz bir cübbe ve kırmızı bir baş örtüsü, Kasım parçalı deriden sandaletler; Muhammed ipekten bir 'yedi kral' gömleği ve yalınayak; Zaal ise... Zaal'ı unuttum. Kasım pamuklu giymişti, Mufazzi ise mavi çizgili ipekli ve işlemeli bir baş örtüsü. Bendeniz, bendeniz gibiydi."

Şaşkınlıktan duraksamıştım. Bu, Avde'nin destansı üslubunun yakın bir parodisiydi; ben de onun el sallayışını, tok sesini ve anlamsız hikâyelerindeki önemli noktaları ya da önemli nokta olduğunu düşündüğü şeyleri vurgularken kullandığı yükselen ve alçalan ses tonunu taklit ettim. Huveytât ölüm sessizliğinde oturuyor, terden sertleşmiş gömleklerinin içinde tüm vücutlarını keyifle büküyor ve Avde'ye aç gözlerle bakıyorlardı; çünkü hepsi orijinalini biliyordu, fakat parodi, onlar ve Avde için yeni bir sanattı. Kahveci, Mufazzi, kan davasından kaçan bir Şammarlı firari, ki kendisi de ayrı bir karakter, hikâyeyi dinleme kararlılığı yüzünden ateşine taze çalılar yığmayı unuttular.

Çadırlardan nasıl ayrıldığımızı, çadırların listesini ve köye doğru nasıl yürüdüğümüzü anlattım; gördüğümüz her deveyi, atı, yoldan geçenleri ve sırtları tarif ettim, "hepsi otlaksızdı, çünkü Tanrı adına bu ülke çoraktı. Ve yürüdük. Bir sigara içimi kadar yürüdükten sonra, bir şey duyduk. Avde durdu ve dedi ki, "Beyler, bir ses mi var?" Muhammed durdu ve "Arkadaşlar, bir şey duyuyorum" dedi. Zaal de "Vallahi, doğru mu söylüyorsun?" dedi. Dinlemek için durduk ama hiçbir şey yoktu ve zavallı adam, "Vallahi hiçbir şey duymuyorum" dedi. Zaal,

"Vallahi ben de bir şey duymuyorum" dedi. Muhammed, "Vallahi ben de bir şey duymuyorum" dedi. Avde, "Vallahi haklısın" dedi.

"Ve yürüdük, yürüdük, arazi çoraktı ve hiçbir ses duymadık. Sağ tarafımızdan bir adam, bir zenci, bir eşek geldi. Eşek griydi, kulakları siyahtı, bir ayağı siyahtı ve omzunda şöyle bir damga vardı" (bir çizik), "ve kuyruğu ve bacakları hareket ediyordu: Avde onu gördü ve 'Vallahi bir eşek' dedi. Muhammed de, 'Vallahi, bir eşek ve bir köle' dedi. Ve yürüdük. Bir sırt vardı, büyük bir sırt değil, ama şuradan şuraya kadar (*lil biliye el huk*) dediğiniz kadar büyük bir sırt ve sırta doğru yürüdük, çoraktı. Zaten bu topraklar hep çorak, çorak, çorak.

"Ve yürüdük: Ne derseniz deyin, o şeyin ötesinde, sizi oradan buraya kadar dediğiniz bir şey ve sonra bir sırt vardı. O sırta geldik ve sırta çıktık: Çoraktı, bütün arazi çoraktı ve o sırta geldiğimizde ve o sırtın başındayken ve o sırtın başının ucuna geldiğimizde, Tanrı adına, benim Tanrım adına, hakiki Tanrı adına, güneş üzerimize doğdu."

Oturum sona erdi. Herkes o gündoğumunu yirmi kez dinlemişti, muazzam hamasetiyle; birbirine bağlı cümlelerden oluşan, Avde'nin soluksuz bir heyecanla tekrarlayıp durduğu, içinde hiçbir şey olmayan bir akın hikâyesinin heyecanını saatlerce taşıyan bir ızdırap ve hikâyenin önemsiz geri kalanı, onu Avde'nin masallarından biri ve birçoğumuzun Vecih'teki pazara yaptığı yürüyüşün hikâyesi gibi yapacak kadar abartılmıştı. Kabile, kahkaha dalgaları içinde yerlere yuvarlanıyordu.

Avde en yüksek sesle ve en uzun süre güldü, çünkü kendisiyle alay edilmesini severdi. Anlattığım destanın saçmalığı ona tasvir etmedeki mutlak ustalığını göstermişti. Muhammed'i kucakladı ve kolyeyi uydurduğunu itiraf etti. Muhammed minnettarlıkla kamptakileri yarın, Akabe'ye doğru yola çıkmadan bir saat önce, yeniden kazandığı çadırında kendisiyle kahvaltı etmeye davet etti. Karıları tarafından ekşi sütle kaynatılmış emici bir köşek* yemeliydik: Meşhur aşçılar ve efsanevi bir yemek!

19 Haziran 1917 günü öğleden bir saat önce yola çıktık. Nâsır bize önderlik ediyordu, Gazale adlı devesine —antika bir gemi gibi kubbeli ve devasa bir deve, diğer hayvanlarımızdan bir karış daha yüksek ve yine de mükemmel bir orantıya sahip, devekuşununki gibi bir

* Deve yavrusu. (ç.n)

adımlayan— biniyordu: Lirik bir hayvan; Huveytât develerinin en asili ve en iyi yetiştirilmiş olanı; dokuz bilinen damızlık deveden biri olan bir dişi. Avde onun yanındaydı ve ben de son satın aldığım yarış devesi, "dişi-devekuşu" Name'nin üzerinde onların ağırlıklarını tartışıyordum. Arkamda Ageyl'im, yanında da sakar Muhammed vardı. Muhammed'e şimdi, altı yıldır Huveytât'ın arasında aklını ve zekâsını kullanarak yaşayan başka bir köylü olan Ahmed eşlik ediyordu —bilgili, hırslı bir hödük.

Mevcut grubumuz beş yüz kişiden fazlaydı ve bu cesur, kendine güvenen kuzeylilerden oluşan neşeli kalabalığın çölün üstünde çılgınca ceylan kovaladığını görmek, girişimimizin sonucuna ilişkin tüm üzücü endişelerimizi bir an için ortadan kaldırdı. Adeta bir pilav gecesiydi; Ebu Tayî'nin şefleri bizimle yemek yemeye gelmişti. Daha sonra, kahve ateşimizin közleri kuzeydeki bu dağlık arazinin serinliğine karşı hoş bir şekilde kızarmışken, halıların üzerinde oturup yersizce ondan bundan sohbet ettik.

Nâsır benim gözlüklerimle sırt üstü yattı ve yıldızları incelemeye başladı, önce bir grubu sonra diğerini yüksek sesle saydı; çıplak gözüyle fark etmediği küçük ışıkları keşfedince şaşkınlıktan bağırdı. Avde teleskoplardan —büyük teleskoplardan— ve insanoğlunun üç yüz yıl içinde ilk denemesinden ne kadar ileriye gittiğinden, şimdi bir çadır kadar uzun gözlükler yaptığından ve onunla binlerce bilinmeyen yıldızı görebildiğinden bahsetti, "Peki ya yıldızlar —onlar nedir?" Güneşlerin ötesindeki güneşlerden, zekânın ötesindeki boyutlardan ve uzaklıklardan konuşmaya başladık. "Bu bilgiyle şimdi ne yapacağız?" diye sordu Muhammed. "Bizim Galileo'nunkinden daha güçlü gözlükler yaptığımız gibi birçok bilgili ve zeki adam birlikte bizimkinden daha güçlülerini yapacaklar ve daha yüzlerce gökbilimci şimdi görülmeyen binlerce yıldızı daha tespit edip uzaklıklarını hesaplayacak, haritalarını çıkaracak ve her birine bir isim verecek. Hepsini gördüğümüzde cennette gece diye bir şey kalmayacak."

"Batılılar neden hep her şeyi istiyor?" dedi Avde kışkırtıcı bir şekilde. "Biz, birkaç yıldızımızın ardında, sizin milyonlarınızın ardında olmayan Allah'ı görebiliyoruz." "Biz dünyanın sonunu istiyoruz, Avde." "Ama bu Allah'ın işi," diye yakındı Zaal, yarı kızgın. Muhammed'in konuyu değiştirmesine izin vermedi. "Bu büyük dünyalarda insanlar

var mı?" diye sordu. "Tanrı bilir." "Ve her birinde Peygamber, cennet ve cehennem var mı?" diye Avde söze karıştı: "Beyler, biz bölgelerimizi, develerimizi, kadınlarımızı biliyoruz. Fazlalık ve yücelik Allah'ındır. Eğer bilgeliğin sonu yıldıza yıldız eklemekse, bizim aptallığımız hoştur. Sonra paradan söz etti ve hepsinin zihinlerini dağıldı ve birden konuşmaya başladılar. Daha sonra bana, Akabe'yi aldığında Faysal'dan onun için değerli bir hediye almam gerektiğini fısıldadı.

Şafakta yola çıktık ve Avde bana önden El-Bayr'a gideceğini, benim de gelmemi söyledi. Hızla ilerledik ve iki saat sonra aniden bir tepeciğin altındaki yere geldik. Avde, Ennad tarafından teke tek dövüşte öldürülen şampiyonları Abtan'ın intikamını almak için Mutalkalı kuzenlerinden beşi tarafından yolu kesilen oğlu Ennad'ın mezarını ziyaret etmek için acele etmişti. Avde bana Ennad'ın beş kişiye karşı nasıl dövüştüğünü ve şerefiyle öldüğünü anlattı; ama onun ölümü, Avde'yle arasında başka kardeşi olmadığından sadece küçük Muhammed'i bırakmıştı. Mezarında yakacağı ağıtı dinlemem için beni de yanında getirmişti.

Ancak mezarlığa doğru giderken, kuyuların etrafından dumanların yükseldiğini görünce hayretler içinde kaldık. Aniden yönümüzü değiştirdik ve temkinli bir şekilde yıkıntılara yaklaştık. Orada kimse yokmuş gibi görünüyordu, fakat kuyu eşiğinin etrafındaki kalın tezek kömürleşmiş ve kuyu paramparça olmuştu. Zemin sanki bir patlamayla çukurlaşmış ve kararmıştı; kuyunun içine baktığımızda ise iç duvarlarının dökülüp yarılmış olduğunu, kuyunun içine atılmış pek çok taşın kuyuyu ve dibindeki suya düştüğünü gördük. Havayı kokladım ve kokunun dinamit kokusu olduğunu düşündüm.

Avde, mezarların altındaki vadinin yatağında bulunan başka bir kuyuya koştu; o da baş tarafından yıkıktı ve dibi düşen taşlarla tıkanmıştı. "Bu," dedi, "Cazi işi." Vadi boyunca yürüyerek üçüncü kuyuya —Beni Sahr— vardık. Artık sadece bir kireçtaşı krateriydi. Zaal geldi, felaketi görünce çok üzüldü. İçinde belki de yüz atın geceden kalma izlerinin bulunduğu yıkık hanı keşfettik. Harabelerin kuzeyinde, açık düzlükte dördüncü bir kuyu vardı ve El-Bayr'ın hepsi yok edilirse bize ne olacağını düşünerek umutsuzca oraya gittik. Sevinçle gördük ki hiçbir zarar görmemişti.

Bu bir Cazi kuyusuydu ve kuyunun sağlam oluşu Avde'nin teorisine güçlendiriyordu. Türkleri bu kadar hazır bulmak bizi şaşırttı ve belki

de saldırmadan önce yoğunlaşmayı planladığımız Maan'ın doğusundaki el-Cefer'e de baskın yapmış olabileceklerinden korkmaya başladık. el-Cefer'i vurmaları gerçek bir utanç olurdu. Bu arada, dördüncü kuyunun hali yüzünden durumumuz rahatsız edici olsa da tehlikeli değildi. Yine de su kaynaklarımız beş yüz deve için tamamen yetersizdi; bu nedenle diğer kuyulardan en az zarar görmüş olanını açmak zorunlu hale geldi —harabe haldeki kuyu ağzının etrafındaki çayırlık yanıyordu. Avde ve ben Nâsır'la birlikte kuyuya tekrar bakmak için yola çıktık.

Bir Ageyli bize boş bir Nobel dinamit lokumu kutusu getirdi, belli ki Türklerin kullandığı patlayıcıydı. Yerdeki izlerden, kuyu başında ve kuyunun içinde aynı anda birkaç patlayıcının ateşlendiği anlaşılıyordu. Gözlerimiz karanlığa alışana kadar aşağıya bakarken, birdenbire altı metreden daha aşağıda kuyuya açılmış birçok oyuk gördük. Bazıları hâlâ çamurla sıkılaştırılmış vaziyetteydi ve aşağıya sarkan teller vardı.

Görünüşe göre ikinci bir dizi batarya vardı, ya yetersiz bir şekilde bağlanmıştı ya da çok uzun zamanlı fünyelenmişti. Aceleyle kova halatlarımızı açtık, onları birbirine bağladık ve kuyunun ortasındaki sağlam bir çapraz direğe serbestçe astık, kenarlar o kadar sağlamdı ki bir ipin sürtünmesi bloklarını yerinden oynatabilirdi. Daha sonra bataryaların küçük olduğunu, her birinin bir buçuk kiloyu geçmediğini ve sahra telefon kablosuyla seri olarak bağlandığını gördüm. Herhalde bir şeyler ters gitmişti. Ya Türkler işi berbat etmişlerdi ya da gözcüleri yeniden bağlantı kurmaya vakit bulamadan bizim geldiğimizi görmüşlerdi.

Böylece kısa sürede iki sağlam kuyumuz ve on beş kiloluk net bir düşman dinamit lokumumuz oldu. Bu talihli El-Bayr'da bir hafta kalmaya karar verdik. Yiyecek ve Maan ile Akabe arasındaki kabilelerin ruh halleri hakkında haber alma ihtiyacımıza şimdi üçüncü bir amaç —Cefer kuyularının durumunu keşfetmek— eklenmişti. Cefer'e bir adam gönderdik. Huveytât damgalı yük arabalarından oluşan küçük bir kervan hazırladık ve onları üç ya da dört pek tanınmayan —bizimle ilişkisinden asla şüphelenilmeyecek kişiler— kabile üyesiyle birlikte Tafile'ye gönderdik. Alabildikleri kadar un alacaklar ve beş altı gün içinde bize getireceklerdi.

Akabe yolu civarındaki kabilelere gelince, Vecih'te yaptığımız geçici planı uygulamak için Türklere karşı aktif yardımlarını istedik. Düşüncemiz, el-Cefer'den aniden ilerlemek, demiryolu hattını geçmek ve

yolun Maan platosundan kızıl Guveyra ovasına indiği büyük geçidi —Nağb eş-Şitar— kontrol etmekti. Bu geçidi elimizde tutabilmek için Maan'dan yaklaşık yirmi kilometre ötedeki Ebâ el-Lissan'ı, başındaki büyük pınarı ele geçirmemiz gerekiyordu, ne var ki, garnizon küçüktü ve burayı bir hücumla aşmayı umuyorduk. Böylece, bir hafta içinde açlıktan ölecek olan dağlı kabilelerin, başarılı başlangıç harekâtımızı duyup onları yok etmek amacıyla bize katılmalarını sağlamış olacaktık.

Planımızın en can alıcı noktası Ebâ el-Lissan'a saldırmaktı, yoksa Maan'daki kuvvetler birden önümüze çıkmak ve bizi Şitar'ın başından atmak için zaman bulabilirlerdi. Şu anda olduğu gibi sadece bir tabur olsalardı, harekete geçmeye cesaret edemezlerdi. Ayrıca takviye kuvvetlerinin gelmesini beklerken el-Lissan'ın düşmesine izin verirlerse, Akabe bize teslim olur ve biz de denize çıkmış olurduk ve düşmanla da aramızda bize avantaj sağlayan Itm geçidi olurdu. Bu yüzden başarı için sigortamız, Maan'ı dikkatsiz ve zayıf tutmak, bölgedeki kötü niyetli varlığımızdan şüphelendirmemekti.

Hareketlerimizi gizli tutmak bizim için hiç kolay olmadı, çünkü yerel halka vaaz vererek hareket ediyorduk ve ikna olmayanlar da gidip Türklere düşüncelerimizi anlatıyordu. Sirhan Vadisi'ne doğru uzun yürüyüşümüz düşman tarafından biliniyordu ve en sivil kişi bile tek uygun hedefin Akabe olduğunu görmekte başarısız olamazdı. El-Bayr'ın (ve Cefer'in de, çünkü Cefer'deki yedi kuyunun tahrip edildiğini teyit ettirmiştik) yıkılması, Türklerin ne ölçüde tetikte olduğunu gösteriyordu.

Belki de Cefer gerçekten bize verilmemişti; ama orada da bu zavallı Türklerin kötü bir teknikle icra ettikleri tahribatın kalıntılarını bulacağımıza dair umudumuz yok değildi. Vecih'e gelip bağlılık yemini eden Cazi Huveytât'ın önde gelenlerinden Zayfallah, Kral Kuyusu'nun ağzına yerleştirilen dinamitle ateşlendiğinde Cefer'de hazır bulunmuştu ve Maan'dan bize gizli bir haber göndererek, üstteki taşların düşerek kuyunun ağzını kapattığını duyduğunu söyledi. Kuyunun sağlam ve temizlenmesinin de birkaç saatlik bir iş olduğuna inanıyordu. Biz de öyle umduk ve 28 Haziran günü bunu öğrenmek için El-Bayr'dan yola çıktık.

Hızlıca Cefer'in tuhaf ovasını geçtik. Ertesi gün öğleye doğru kuyulardaydık. Tamamen tahrip edilmiş görünüyorlardı ve kuyuların bu hali, uygulaması çok zahmet gerektiren kuyu kontrol planımız hakkında korkumuzun artmasına neden oldu.

Ancak, Zayfallah'ın bize hikâyesini anlattığı kuyuya —Avde'nin ailesinin mülkü— gittik ve onun hakkında konuşmaya başladık. Tokmağımızın altındaki toprak çınlıyordu ve toprağı kazıp bir şeyler inşa edebilecek gönüllüler çağırdık. Nâsır'ın yetenekli deveci oğlu Merzugi'nin önderliğinde Ageylilerden bazıları öne çıktı. Elimizdeki birkaç aletle işe başladılar. Geri kalanımız kuyu çukurunun etrafında bir halka oluşturup çalışmalarını izledik, onlara şarkı söyledik ve suyu bulduklarında altınla ödüllendireceklerini vaat ettik.

Yaz güneşinin tüm parıltısı altında hararetli bir işti; zira Cefer ovası sert çamurdan oluşuyordu, el kadar düzdü, tuzdan göz kamaştırıcı bir beyaza bürünmüştü ve otuz kilometre genişliğindeydi, fakat zamanımız kısıtlıydı. Çünkü başarısız olursak bir sonraki kuyuya gitmek için geceleyin seksen kilometre yol almamız gerekebilirdi. Bu yüzden işi öğle sıcağında hızlı bir şekilde rölelerle yürüttük ve bütün münasip arkadaşlarımızı işçi yaptık. Taşları yerinden oynatan patlama toprağı gevşettiği için kazmak kolay oldu.

Kazdıkça ve toprağı dışarı attıkça, kuyunun çekirdeği çukurun ortasında kaba taşlardan oluşan bir kule gibi yükseldi. Çok dikkatli bir şekilde yığının üst kısmını kaldırmaya başladık: Zor bir işti, çünkü taşlar düşerken birbirine kenetlenmişti, ama bu, iyiye işaretti ve moralimiz yükseldi. Günbatımından önce işçiler artık dolgu toprağı kalmadığını, bloklar arasındaki boşlukların temiz olduğunu ve kayan çamur parçalarının metrelerce aşağıya sıçradığını duyduklarını haykırdılar.

Yarım saat sonra kuyunun ağzındaki taşların gümbürtüsü, ardından şiddetli bir su sıçraması ve bağırışlar duyuldu. Aceleyle aşağı indik ve Merzugi'nin feneriyle kuyunun açıldığını gördük. Artık bir tüp değil, dibi yirmi ayak genişliğinde, sudan simsiyah olmuş ve ortası püsküren sularla bembeyaz olmuş derin, şişe omuzlu bir çukurdu bu; anahtar kaydığı sırada kuyuyu temizlemekte olan Ageylli, boğulmamak için canla başla çabalıyordu. Herkes kuyunun dibinde ona gülüyordu, ta ki sonunda Abdullah ona bir ip sarkıtana ve biz onu yukarı çekene kadar. Çok ıslak ve kızgındı, fakat düşmekten hiçbir şekilde zarar görmemişti.

Kazıcıları ödüllendirdik ve onlara o günkü yürüyüşte zayıf düşen bir deveden ziyafet çektik; sonra bütün gece suladık, bu arada bir bölük Ageylli uzun bir grupla çamur ve taşlardan oluşan iki buçuk metrelik bir kuyu boğazını yer seviyesine kadar onardı. Şafak vakti toprak

bunun etrafına sıkıştırıldı ve kuyu her zamanki gibi eksiksiz bir şekilde ayakta durmaya başladı. Sadece su çok fazla değildi. Yirmi dört saat boyunca hiç dinlenmeden suyu en leziz hale getirmeye çalıştık, yine de bazı develerimiz tatmin olmadı.

Cefer'den harekete geçtik. Süvariler, Ebâ el-Lissan geçidinin başını kapatan Fuveyla'ya karşı söz verdikleri saldırıyı gerçekleştirmek üzere Dumaniye çadırlarına doğru ilerlediler. Saldırımız, Maan'dan gelen ve düşman garnizonlarını takviye eden haftalık kervandan iki gün önce planlanmıştı. Açlık, dostlarından ne kadar umutsuz bir şekilde koptuklarını hissettirerek bu uzak yerlerin bertaraf edilmelerini kolaylaştıracaktı.

Bu arada Cefer'de oturmuş, saldırının akıbetini öğrenmek için bekliyorduk. Başarısı ya da başarısızlığı bir sonraki yürüyüşümüzün yönüne bağlı olacaktı. Duraklama tatsız değildi, çünkü konumumuzun komik bir yanı da vardı. Günün serabın gözleri ve gözlükleri işe yaramaz hale getirmediği dakikalarında Maan'ı görebiliyorduk ve tam bir güvenlik içinde yeni kuyumuzu hayranlıkla seyrediyorduk, zira Türk garnizonu burada ya da El-Bayr'da suya ulaşmamızın imkânsız olduğuna inanıyor ve şu anda Sirhan'da süvarileriyle umutsuzca çatıştığımız gibi kendileri için hoş bir düşünceye sarılıyordu.

Kuyunun yanındaki çalıların altında saatlerce saklandım, sıcağa karşı çok tembeldim, uyuyormuş gibi yaptım, yastık kılıfımın geniş ipek kolunu sineklere karşı bir örtü olarak yüzüme çektim. Avde oturdu ve bir nehir gibi konuştu. En iyi hikâyelerini harika bir biçimde anlattı. Sonunda onu tebessümle, çok konuşup çok az şey yaptığı için azarladım. O ise yapacağı işten duyduğu zevkle dudaklarını emdi.

Ertesi şafakta yorgun bir atlı kampımıza geldi ve Dumaniye'nin bir önceki öğleden sonra adamlarımız oraya ulaşır ulaşmaz Fuveyla mevziinden ateş açtığını haber verdi. Sürpriz tam olarak gerçekleşmemişti; Türkler kuru taştan siperlerini kurmuşlar ve onları geri püskürtmüşlerdi. Şaşkına dönen Araplar siperlere çekilmiş ve düşman bunun sıradan bir kabile saldırısı olduğuna inanarak en yakın kampa süvari baskını düzenlemişti.

Kampın tek sakinleri bir yaşlı adam, altı kadın ve yedi çocuktu. Askerler, aktif olarak düşman ya da güçlü kuvvetli hiçbir şey bulamamanın öfkesiyle kampı darmadağın ettiler ve biçarelerin boğazlarını kestiler. Tepelerdeki Dumaniye çok geç olana kadar hiçbir şey duymadı

ve görmedi; ama sonra öfkeyle katilleri dönüş yolunda yakaladılar ve neredeyse hepsinin önlerini kestiler. İntikamlarını tamamlamak için artık zayıf bir durumda olan düşman mevziine saldırdılar, hücumlarının ilk şiddetiyle mevzii ele geçirdiler ve hiç esir almadılar.

Develerimiz hazırdı; on dakika içinde yüklerimizi yükledik ve Ebâ el-Lissan'a giden yolun üzerindeki Maan'ın güneyindeki ilk demiryolu istasyonu olan Gadir el-Hac'a doğru yürüyüşe geçtik. Aynı anda, Maan'ın hemen yukarısındaki demiryolunu geçmek ve o tarafta bir şaşırtmaca yaratmak için küçük bir grup ayırdık. Özellikle de Filistin cephesinin artıkları olan ve Türklerin yeniden hizmete hazır hale gelene kadar Şubek ovalarında otlattıkları büyük hasta deve sürülerini tehdit edeceklerdi.

Fuveyla'daki felaket haberinin Maan'a sabaha kadar ulaşmayacağını ve bu develeri (kuzey grubumuzun onları kaçırdığını varsayarsak) gece çökmeden önce sürüp bir yardım seferi düzenleyemeyeceklerini hesapladık ve o sırada Gadir el-Hac'daki hatta saldırıyor olsaydık, muhtemelen yardımı oraya yönlendirecekler ve böylece Akabe'ye rahatsız edilmeden ilerlememize izin vereceklerdi.

Bu umutla, akan serapta öğleden sonraya kadar istikrarlı bir şekilde ilerleyip hatta indik; ve hattın uzun bir kısmını muhafızlardan ve devriyelerden kurtardıktan sonra, ele geçirilen bölümde birçok köprü kurmaya başladık. Gadir el-Hac'ın küçük garnizonu cehaletin verdiği cesaretle bize karşı saldırıya geçti ama sıcaktan gözleri kör oldu ve onları kayıplar verdirerek püskürttük.

Telgraf çekip Maan'a haber veriyorlardı; ayrıca patlayıcılarımızın tekrarlanan gümbürtülerini duymamaları mümkün değildi. Amacımız düşmanı geceleyin tepemize çökertmekti. Daha doğrusu burada insan bulamayacakları ama birçok yıkık köprü bulabilecekleri bir yere çökertmekti. Bunun için hızlı çalıştık ve büyük hasar verdik. Köprü kemerlerindeki drenaj deliklerinin her birinde üç ila beş kilo dinamit lokumu bulunuyordu. Mayınlarımızı kısa fünyelerle ateşleyerek, altı dakikadan fazla sürmeyen bir çalışmayla kemeri yıktık, iskeleyi parçaladık ve yan duvarları yerle bir ettik. Böylece patlayıcılarımızı tüketerek on adet köprüyü ve bir kısım demiryolunu mahvettik.

Hava kararıktan sonra, ayrılışımız fark edilmediğinden siper almak için hattın sekiz kilometre batısına doğru gittik. Orada ateş yakıp

ekmek pişirdik. Ancak yemeğimiz daha pişmemişti ki üç atlı, Maan'dan Ebâ el-Lissan'a uzun bir yeni birlik kolunun —piyade ve toplar— geldiğini haber verdi. Zaferle birlikte dağılan Dumaniye, savaşmadan yerlerini terk etmek zorunda kalmıştı. Batra'da bizi bekliyorlardı. Tek bir kurşun bile atılmadan Ebâ el-Lissan'ı, koruganı, geçidi ve Akabe yolunun kontrolünü kaybetmiştik.

Sonradan öğrendiğimize göre, Türklerin bu istenmeyen ve alışılmadık şiddeti kazadan ibaretmiş. Bir yardım taburu o gün Maan'a ulaşmıştı. Arapların Fuveyla'ya karşı bir hareket yaptığı haberi de aynı anda geldi. Bunun üzerine kışlaya gitmek üzere istasyon avlusunda nakil aracıyla birlikte hazır bekleyen tabur, aceleyle bir bölük topçu ve birkaç atlı askerle takviye edildi ve kuşatıldığı varsayılan karakolu kurtarmak üzere bir cezalandırma birliği olarak yola çıktı.

Maan'dan kuşluk vakti ayrılmışlar ve araba yolu boyunca yavaşça ilerlemişlerdi; askerler, Kafkasya'nın karından tipisinden sonra bu güney ülkesinin sıcağında terliyor ve her kaynakta susuzluklarını gideriyorlardı. Ebâ el-Lissan'dan yokuş yukarı, duvarlarının üzerinde yavaş ve tedirgin halkalar halinde uçan sessiz akbabalar dışında ıssız olan eski karakola doğru tırmandılar. Tabur komutanı bu manzaranın genç askerlerine fazla gelmesinden korktu ve onları Ebâ el-Lissan'ın yol kenarındaki su kaynağına, yılan gibi kıvrılan dar vadisine geri götürdü ve bütün gece suyun etrafında kamp kurup huzur içinde kaldılar.

XI. BÖLÜM

DENİZE DEK SAVAŞ

Bu haber bizi hızla hayata döndürdü. Hemen yüklerimizi develerimizin üzerine attık ve Suriye'nin bu ucundaki yaylaların inişli çıkışlı yollarına koyulduk. Sıcak ekmeğimiz elimizdeydi ve yedikçe, vadi tabanlarından geçen büyük kuvvetlerimizin tozunun tadı ve yamaçları kaplayan pelin otunun garip keskin kokusu birbirine karışıyordu. Yazın uzun günlerinden sonra tepelerdeki bu akşamların soluksuz havasında, her şey duyulara çok keskin bir şekilde çarpıyordu ve bizim gibi büyük bir kol halinde yürürken, öndeki develer çalıların aromatik toz yüklü dallarını tekmeliyor, koku parçacıkları havaya yükseliyor ve uzun bir sis içinde asılı kalarak arkadakilerin yolunu güzelleştiriyordu.

Yamaçlar pelin otunun keskinliğiyle temizdi ve çukurlar daha güçlü, daha bereketli büyümelerinin zenginliğiyle bunaltıcıydı. Gece yolculuğumuz ekili bir bahçeden geçiyor olabilirdi ve bu çeşitli bitkiler birbirini izleyen çiçek dizilerinin görünmeyen güzelliğinin bir parçasıydı. Sesler de çok netti. Avde ön tarafta şarkı söylemeye başladı ve zaman zaman adamlar da savaşa giden bir ordunun büyüklüğü ve yürekten gelen coşkusuyla şarkıya katıldılar.

Bütün gece deve üstündeydik ve şafak söktüğünde Batra ile Ebâ el-Lissan arasındaki tepelerin zirvesinde, batıya doğru yeşil ve altın renkli Cuveyrâ ovasına ve onun ötesinde Akabe'yi ve denizi gizleyen kızıl dağlara doğru harika bir manzara eşliğinde deveden iniyorduk. Dumaniye'nin lideri Kasım Ebu Dumeyk, dünkü çatışmanın kanıyla lekelenmiş gri yüzlü, sert mizaçlı kabile üyeleriyle birlikte bizi endişeyle bekliyordu. Avde ve Nâsır'ı derin bir hürmetle selamladılar. Acele planlar yaptık ve bu tabur geçidi elinde tutarken Akabe'ye

ilerleyemeyeceğimizi bilerek işe koyulduk. Taburu yerinden oynatmazsak, iki ay boyunca harcadığımız çaba ve maruz kaldığımız tehlikeler ilk meyvelerini bile veremeden boşa gidecekti.

Neyse ki düşmanın kötü idaresi bize hak etmediğimiz bir avantaj sağladı. Onlar vadide uyumaya devam ederken, biz de tepelerde geniş bir daire çizerek etraflarında görünmeden ilerledik. Onları yamaçların altındaki mevzilerinde ve su kenarındaki kayalıklarda sürekli olarak vurmaya başladık. Böylece onları kışkırtmayı ve tepeye çıkıp bize karşı hücum etmelerini sağlamayı umuyorduk. Bu arada Zaal atlılarımızla birlikte uzaklaştı ve ovadaki Maan telgrafı ve telefonunu kesti.

Bu, bütün gün devam etti. Hava korkunç derecede sıcaktı —Arabistan'da daha önce hiç hissetmediğim kadar sıcaktı— ve endişeyle sürekli hareket etmek bizi zorluyordu. Sert kabile üyelerinden bazıları bile güneşin acımasızlığı altında dağıldı ve gölgede kendine gelmek için süründü ya da kayaların altına atılmak zorunda kaldı. Sayıca azlığımızı hareketlilikle gidermek için bir aşağı bir yukarı koşuyor, Türklerin şu ya da bu çabasına karşı koyabileceğimiz yeni bir nokta bulmak için uzun tepelere bakıyorduk. Tepenin yamaçları dikti ve nefesimizi tüketiyordu; otlar, koşarken küçük eller gibi ayak bileklerimize dolanıyor ve bizi geri çekiyordu. Sırtların üzerinden çıkan keskin kireçtaşı kayalıkları ayaklarımızı kesiyor ve akşam olmadan çok önce daha enerjik adamlar her adımda yerde kanlı bir iz bırakıyordu.

Tüfeklerimiz güneş ve atıştan o kadar ısındı ki ellerimizi yaktı; her atışı düşünmek ve emin olmak adına büyük çaba harcamak zorunda kaldık. Nişan almak için kendimizi attığımız kayalar da yanıyordu, öyle ki göğsümüz ve kollarımız kavruldu, daha sonra derilerimiz yırtık pırtık tabakalar halinde döküldü. Mevcut acı bizi susatmıştı. Ne var ki, bizde su bile çok azdı; Batra'dan yeterince adam gidip getirmeye de gücümüz yetmiyordu ve eğer herkes su içemiyorsa, hiç kimsenin içmemesi daha iyiydi.

Düşmanın kapalı vadisinin bizim açık tepelerimizden daha sıcak olacağını bilerek kendimizi teselli ettik; ayrıca onlar Türk'tü, beyaz tenli insanlardı ve sıcak havaya pek uygun değillerdi. Bu yüzden onlara yapıştık ve hareket etmelerine, toplanmalarına ya da bize karşı ucuza kaçmalarına izin vermedik. Bunun karşılığında işe yarar bir şey yapamazlardı. Tüfekleri için hedef değildik, çünkü hızlı ve garip şekilde hareket

ediyorduk. Ayrıca, bize doğru ateşledikleri küçük dağ toplarına da gülüyorduk. Mermiler başımızın üstünden geçiyor, arkamızda havada patlıyorlardı; ama, bulundukları çukurdan görebildikleri kadarıyla elbette, tepenin düşmanca zirvelerinin üzerinde, bizim üzerimizde patlıyorlardı.

Öğleden hemen sonra sıcak çarpması geçirdim, ya da öyle davrandım, çünkü her şeyden bıkmıştım ve artık işlerin nasıl gittiğini umursamıyordum. Bu yüzden tepelerin çamurlu bir çanağında yoğun şekilde suyun damladığı bir çukura doğru süründüm ve elbisemin kolundan süzülen kirli sudan bir miktar emdim. Nâsır da bana katıldı, soluk soluğa kalmış bir hayvan gibi nefes alıyordu, çatlamış ve kanayan dudakları sıkıntısından büzülmüştü ve yaşlı Avde de ortaya çıktı. Güçlü adımlarla yürüyordu, gözleri kan çanağıydı ve etrafa bakıyordu, kırışık suratı heyecanlı görünüyordu.

Tümseğin altında serinlik bulmak için uzandığımızı görünce kötü niyetle sırıttı ve bana sert bir şekilde, "Huveytât'la nasıl gidiyor? Hep laf, hiç iş yok değil mi?" "Vallahi," diye karşılık verdim, çünkü hem herkese ve hem de kendime kızmıştım, "çok ateş edip az vuruyorlar. Avde öfkeden neredeyse bembeyaz kesilecekti ve titreyerek baş örtüsünü yırtıp yanıma doğru yere attı. Sonra bir deli gibi tepeye doğru koştu ve adamlara o korkunç, gergin ve hışırtılı sesiyle bağırdı.

Hep birlikte onun yanına geldiler ve bir süre sonra tepeden aşağıya doğru dağıldılar. İşlerin ters gitmesinden korktum ve tepede tek başına durup düşmana baktığı yere doğru ilerledim, ama bana tek söylediği, "Yaşlı adamın ne yaptığını görmek istiyorsan deveni al," oldu. Nâsır devesini çağırdı ve bindik.

Araplar önümüzde alçak bir tepeye yükselen küçük bir çukur yere geçtiler; ötedeki tepenin, kaynağın biraz aşağısındaki Ebâ el-Lissan'ın ana vadisine doğru kolay bir eğimle indiğini biliyorduk. Dört yüz develi birliğimizin hepsi burada, düşmanın görüş alanının hemen dışında, sıkışık bir vaziyette toplanmıştı. Baş taraflarına doğru sürdük ve Şimt'e ne olduğunu ve atlıların nereye gittiğini sorduk.

Sırtın üzerinden bir sonraki vadiyi işaret ederek, "Avde ile orada" dedi ve o konuşurken tepenin ötesinden ani bir sel gibi bağırışlar ve silah sesleri yükseldi. Elli atlımızın son yamaçtan aşağıya, ana vadiye doğru dörtnala, eyerden ateş ederek koşar gibi geldiğini görmek için develerimizi sert bir hareketle kenara doğru sürdük. Biz izlerken, iki

ya da üç kişinin yere düşmesine rağmen geri kalanlar olağanüstü bir hızla gürleyerek ilerlediler ve uçurumun altında bir araya toplanmış, ilk alacakaranlıkta Maan'a doğru umutsuzca yollarını kesmeye hazır Türk piyadeleri, sağa sola kaçışmaya başladılar ve Avde'nin hücumundan önce bozulmuş oldular.

Nâsır kanlı ağzıyla bana, "Haydi," diye bağırdı; develerimizi çılgınca tepeden aşağıya, kaçan düşmanın başına doğru sürdük. Yamaç, devenin dört nala gitmesi için çok dik değildi, ancak yine de devenin hızını korkunç ve istikametini kontrol edilemez hale getirecek kadar dikti. Her şeye rağmen Araplar sağa ve sola uzanabiliyor ve Türk kahverengisine ateş edebiliyorlardı. Türkler, Avde'nin arkalarına doğru yaptığı şiddetli hücumun dehşetinden, doğudaki yamaçtan geldiğimizi fark edememişlerdi; bu yüzden biz de onları gafil avlayarak kanatlarından vurduk; saatte neredeyse elli kilometre hızla giden develerin hücumuna karşı konulamazdı.

Huveytâtlar çok vahşiydiler, çünkü bir gün önce kadınlarının katledilmesi savaşın yeni ve korkunç bir yönünü aniden ortaya çıkarmıştı. Bu yüzden, çoğu yaralı olan sadece yüz altmış esir vardı; üç yüz kadar ölü veya ölmek üzere olan Türk açık vadiye dağılmıştı.

Düşmandan birkaçı kaçtı: Topçular takımlarıyla, bazı atlı askerler ve subaylar da Cazi kılavuzlarıyla. Muhammed ez-Zeylan onları Mireyga'ya kadar beş kilometre boyunca kovaladı, atını sürerken hakaretler savurdu, böylece onu tanıyıp yolundan çekilebilirlerdi. Avde ve kuzenlerinin kan davası, yalnız kaldığında kabilesinin tüm erkeklerine dostluk gösteren politik tavırlı Muhammed'i hiç etkilememişti. Kaçaklar arasında, Cefer'deki Kralın Kuyusu mevzusunda bize iyilik yapan Zayfallah da vardı.

Avde yaya olarak geldi, gözleri savaşın coşkusuyla parlıyordu ve ağzından tutarsız bir hızla kelimeler dökülüyordu. "Çalış, çalış, konuşmayı kes, çalış, mermiler, Ebu Tayî"... ve paramparça olmuş sahra gözlüklerini, delinmiş tabanca kılıfını ve parçalara ayrılmış deri kılıç kınını havaya kaldırdı. Altındaki kısrağını öldüren bir yaylım ateşine hedef olmuş, kıyafetleri üzerinden isabet eden altı kurşun onu yara bere içinde bırakmıştı.

Daha sonra bana, büyük bir gizlilik içinde, on üç yıl önce yüz yirmi pounda bir muska Kuran satın aldığını ve o zamandan beri hiç

yaralanmadığını söyledi. Gerçekten de, Azrail onun yüzünü görmekten kaçınmış; kardeşlerini, oğullarını ve takipçilerini öldürmek üzere korkunç bir şekilde yoluna devam etmişti. Kitap, Glasgow'da basılmıştı ve fiyatı da on sekiz peniydi; fakat Avde'nin ölümsüzlüğü insanların onun batıl inançlarına gülmesine müsaade etmiyordu.

Çatışmadan son derece memnundu: En çok da beni şaşkına çevirdiği ve kabilesinin neler yapabileceğini gösterdiği için. Muhammed, bir çift aptal olduğumuz için bize kızgındı, beni Avde'den daha kötü olarak nitelendirdi, çünkü neredeyse hepimizi öldürecek olan aptallığı kışkırtmak için taş atar gibi ağır sözlerle ona hakaret etmiştim: Gerçi aptallığım, içimizden sadece iki kişiyi öldürmüştü, bir Rueylli ve bir Şerarlı.

Adamlarımızdan birini bile kaybetmek elbette üzücüydü, ama zaman bizim için çok önemliydi ve Maan'a hakim olmak, denizle aramızdaki küçük Türk garnizonlarını teslim olmaya zorlamak o kadar zorunluydu ki, ikisinden çok daha fazlasını kaybetmeye razıydım. Böyle durumlarda Ölüm kendini haklı çıkarır ve maliyeti ucuza gelirdi.

Bu arada bizim Araplar Türkleri, yüklerini ve kamplarını yağmalamışlardı; ay doğduktan kısa bir süre sonra Avde yanımıza geldi ve gitmemiz gerektiğini söyledi. Bu, Nâsır'ı ve beni kızdırdı. Gece nemli bir batı rüzgârı esiyordu ve Ebâ el-Lissan'ın bin iki yüz metre yüksekliğinde, günün sıcağı ve yakıcı hiddetinden sonra, nemli soğuğu yaralarımıza ve çürüklerimize çok keskin bir şekilde iyi gelmişti. Kaynağın kendisi, üzerinde pelerinlerimize sarınmış, yiyecek bir şeyler hazırlamaya değip değmeyeceğini merak ederek yattığımız, yeşil, yumuşak ve hoş çimlerin üzerinde çakıl taşlarından oluşan bir akıntıda gümüşi bir su ipliği gibiydi. Zira o anda zaferin tepkisi olarak başarının fiziksel utancına maruz kalmıştık: Hiçbir şeyin yapılmaya değmediği ve kayda değer hiçbir şeyin yapılmadığının anlaşıldığı o idrak anı.

Avde ısrar etti. Bu ısrar, kısmen batıl inançtı ---etrafımızdaki taze ölülerden korkuyordu—; kısmen Türklerin güçlü bir şekilde geri dönmesi; kısmen de Huveytât'ın diğer klanlarının orada yorgun ve uykuda yatan bizi gafil avlaması korkusundan kaynaklanıyordu. Bazıları onun kan düşmanıydı: Diğerleri ise savaşımıza yardıma geldiklerini ve karanlıkta bizi Türk sanıp körlemesine ateş ettiklerini söyleyebilirdi. Bu durumda biz de kendimize geldik ve zavallı esirleri hizaya soktuk.

Çoğu yürümek zorunda kalmıştı. Yirmi kadar deve hücum sırasında aldıkları yaralar yüzünden ölmüş ya da ölmek üzereydi; diğerleri ise çifte yükü kaldıramayacak kadar zayıftı. Geriye kalanlara bir Arap ve bir Türk bindirildi; ama Türk yaralılardan bazıları kendilerini yedekte tutamayacak kadar yaralıydı. Sonunda yirmi kadarını derenin kenarındaki sık otların üzerinde bırakmak zorunda kaldık; orada en azından susuzluktan ölmeyeceklerdi, ne var ki onlar için hayatta kalma ya da kurtulma umudu çok azdı.

Nâsır, yarı çıplak olan bu terk edilmiş adamlar için battaniye dilenmeye koyuldu; Araplar toparlanırken, ben de ölülerin bağışlayabilecekleri giysileri olup olmadığına bakmak için savaşın olduğu vadiden aşağı indim. Ancak, Bedeviler önceden benimle gelmişler ve onları derilerine kadar soymuşlardı. Bu, onlar için onur meselesiydi.

Bir Arap için zaferin önemli bir parçası düşmanın kıyafetlerini giymekti ve ertesi gün kuvvetimizin (üst kısmı itibariyle) bir Türk kuvvetine dönüştüğünü gördük, her adam bir asker üniforması içindeydi: çünkü bu, kışlasından doğruca gelen, çok iyi teçhiz edilmiş ve yeni üniformalar giymiş bir taburdu.

Sonunda küçük ordumuz hazırdı ve yavaşça tepeye tırmanarak rüzgârdan korunaklı bir çukura girdik; orada yorgun askerler uyurken, kıyıdaki Huveytât'ın Şeyhlerine gönderilmek üzere mektuplar yazdırdık, onlara zaferi anlattık, en yakınlarındaki Türklerle meşgul olsunlar ve biz gelene kadar onları ellerinde tutsunlar diye. Esir alınan subaylardan birine iyi davranmıştık, mektepli meslektaşları tarafından hor görülen bir jandarmaydı. Onu, Akabe ile aramızdaki üç karakol olan Guveyra, Kesira ve Hadra'nın komutanlarıyla iletişim kurmak için Türkçe kâtibimiz olmaya ikna ettik, onlara şayet sıcakkanlı olmasaydık esir almayacağımızı ve derhal teslim olmalarının iyi muamele görmelerini ve Mısır'a güvenli bir şekilde teslim edilmelerini sağlayacağını söyledik.

Bu şafağa kadar sürdü ve sonra Avde bizi yola çıkardı ve yuvarlak tepeler arasındaki yumuşak fundalıklarla kaplı vadinin son kilometresine kadar götürdü. Son yeşil yamacına kadar samimi ve ev gibiydi; aniden bunun son olduğunu ve ötesinde temiz havadan başka bir şey olmadığını fark ettik. Bu seferki güzel değişim beni hayretler içinde bıraktı ve daha sonra, ne kadar sık gelirsek gelelim, zihnimde her zaman

bir heves, aklımda devenin öne doğru dikilmesi ve tepenin üzerinden açıklığa doğru tekrar görmek için doğrulması vardı.

Şitar tepesinin yamacı, yaz sabahı bulutlarının kırıldığı burçlar gibi kavisler çizerek yüzlerce metre boyunca altımızda uzanıyordu: ve eteklerinden Cuveyrâ ovasının yeni toprağı açılıyordu. Ebâ el-Lissan'ın yuvarlak kireçtaşından yüzeyi toprak ve fundalıkla kaplıydı, yeşildi, iyi sulanmıştı. Cuveyrâ pembe kumlardan oluşan bir topoğrafyaydı: Su yollarının çizgileriyle fırçalanmış, çalılık bir örtü içinde. Bunun dışında ve bunu sınırlayan, parlayan kumtaşından adalar ve uçurumlar yükseliyordu: Rüzgarla yontulmuş, yağmurla çatlamış ve sabah güneşi tarafından kutsal bir şekilde renklendirilmiş.

Zindan gibi gelen vadilerdeki platoda günlerce süren yolculuktan sonra, özgürlüğün bu eşiğiyle karşılaşmak, yaşam duvarındaki bir pencere gibi ödüllendirici bir görüntüydü. Mükemmelliğini hissetmek için Şitar'ın zikzaklı geçidinin tamamını yürüdük, çünkü develerimizin üzerinde uykudan başka bir şey görmeye yeltenemeyecek kadar çok sallanıyorduk. Hayvanlar zeminde çenelerine zevk veren keçeleşmiş bir çalı buldular; önde olan biz durduk, bir kanepe gibi yumuşak kumun üzerine yuvarlandık ve kendimizi tutamadan uyuduk.

Avde geldi. Bitkin tutsaklarımıza merhamet etmesi için yalvardık. Eğer yola devam edersek sadece onların yorgunluktan öleceğini, ama oyalanırsak herkesin ölebileceğini söyledi: Gerçekten de artık çok az su ve yiyecek vardı. Yine de elimizden bir şey gelmedi ve o gece sadece yirmi beş kilometre sonra Cuveyrâ'ya varmadan durduk. Cuveyrâ'da Şeyh İbn Cad bulunuyor, politikasını daha güçlü olana göre ayarlıyordu. Bugün biz daha güçlüydük ve yaşlı tilki bizimle oldu. Bizi tatlı konuşmalarla karşıladı. Yanımızdaki yüz yirmi Türk artık onun esiriydi; onları keyfine göre istediği zaman Akabe'ye götürmesi için onunla anlaştık.

Bugün 4 Temmuz'du. Zaman bizi zorluyordu, çünkü acıkmıştık ve Akabe hâlâ iki savunma hattının gerisindeydi. En yakın karakol olan Kesira, sancağımızla müzakereyi inatla reddediyordu. Uçurumları vadiye hakimdi; ele geçirilmesi pahalıya mal olabilecek müstahkem bir mevkiydi. Bu onuru ironik bir şekilde İbn Cad'la yıpranmamış adamlarına verdik ve hava kararıktan sonra denemesini tavsiye ettik. Çekindi, zorluk çıkardı, dolunayı bahane etti, biz de bu bahaneyi zorlukla geçiştirdik ve bu gece bir süre ay olmayacağına söz verdik. Günlüğüme

göre bir tutulma vardı. Ay tutuldu ve batıl inançlı askerler tehdit altındaki uydularını kurtarmak için tüfeklerini ateşleyip bakır kaplarını şıngırdatırken Araplar kayıpsız bir şekilde karakolu zorladılar.

İçimiz rahat bir şekilde, kordon gibi düzlükte yola koyulduk. Türk tabur komutanı Niyazi Bey, Bedevilerin aşağılamalarına maruz kalmamak için Nâsır'ın misafiriydi. Şimdi yanıma sokuldu ve şişmiş göz kapakları ve uzun burnu adamın moralsizliğini ele verirken, bir Arap'ın kendisine kaba bir Türkçe kelimeyle hakaret ettiğinden şikâyet etmeye başladı. Özür diledim ve bu kelimeyi Türk vali arkadaşlarından birinden öğrenmiş olması gerektiğini belirttim. Arap, Sezar'a borcunu ödüyordu.

Tatmin olmamış Sezar, bir Türk subayına yaraşır bir kahvaltı olup olmadığını sormak için cebinden bir lokma ekmek çıkardı. Benim güzel ikizlerim Cuveyrâ'da yiyecek ararken bir Türk askerinin tayın somununu satın almış, bulmuş ya da çalmışlardı; biz de onu dörde bölmüştük. Bunun kahvaltı değil, öğle ve akşam yemeği ve belki de yarınki yemek olduğunu söyledim. Ben, İngiliz Ordusu'nun bir kurmay subayı olarak (Türkler kadar beslenmiştim) benimkini zafer sarhoşluğuyla yemiştim. Onun boğazına takılan ekmek değil, yenilgiydi ve ikimizin de onuruna yüklenen bir savaş meselesi yüzünden beni suçlamaması için ona yalvardım.

Itm Vadisi'nin dar yolları, biz daha derinlere indikçe karmaşık engebelerle doldu. Kesira'nın aşağısında Türk mevzilerini boş bulduk. Askerlerini, Akabe'yi denizden gelecek bir çıkarmaya karşı çok iyi koruyan (Itm'in ağzındaki) mevzi olan Hadra'ya çekilmişlerdi. Ne mutlu bize ki düşman içeriden saldırmayı hiç düşünmemişti ve tüm büyük istihkamları arasında tek bir siper ya da nöbet yerleri bile iç kesimlere bakmıyordu. Yeni bir cihetten ilerlememiz onları paniğe sürükledi.

Öğleden sonra bu ana mevzi ile temas halindeydik ve yerel Araplardan, Akabe civarındaki yardımcı mevzilerin geri çağrıldığını ya da azaltıldığını duyduk, böylece denizle aramızdaki son engel karşımızdaki bu üç yüz adamdı. Düşmanın yeni bir artezyen kuyusu ile bombaya dayanıklı siperlerde sağlam bir şekilde direndiğini görüşmek üzere müzakere için attan indik. Sadece çok az yiyecekleri olduğu söyleniyordu.

Bizim de yiyeceğimiz yoktu. Tam bir kördüğümdü. Savaş meclisimiz bir o yana bir bu yana savruldu. İhtiyatlılar ve cesurlar arasında tartışmalar yaşanıyordu. Granit tepeleri sayısız parıltılı ışık noktasıyla

güneşi yayan ve kıvrımlı yatağının derinliklerine hiçbir rüzgârın giremediği, havanın yavaş yavaş sıcağa doymasını hafifleten akkor halindeki vadide sinirler gergin, bedenler de huzursuzdu.

Sayımız iki katına çıkmıştı. Adamlar dar alanda öylesine kalabalıklaştı ve etrafımızı öylesine sardılar ki, kısmen tartışmalarımızı duymaları iyi olmayacağı için, kısmen de bunaltıcı hapsolmuşlukta yıkanmamış kokularımız bizi rahatsız ettiği için iki ya da üç kez meclisimizi dağıttık. Nabızlarımız saat gibi atıyordu.

Türklere önce beyaz bayrakla, sonra da Türk esirlerle çağrılar gönderdik ama her ikisine de ateşle karşılık verdiler. Bu, bizim Bedevileri kızdırdı ve biz henüz düşünürken ani bir dalga halinde kayalıklara fırladılar ve düşmana mermi yağdırdılar. Nâsır onları durdurmak için yalınayak dışarı fırladı, fakat yanan zeminde on adım attıktan sonra sandalet diye bağırdı; ben ise küçük gölgemde çömelmiş, ateşli dürtülerini kimin harekete geçirdiğini umursamayacak kadar bu adamlardan (zihnen benim üniformamı giyiyorlardı) bıkmıştım.

Nasıl yapılacağını anladığını söyleyen genç bir acemi asker aracılığıyla Türklerle üçüncü kez iletişim kurmaya çalıştık. Onunla birlikte siperlerin yakınına kadar yürüdük ve bizimle konuşması için bir subay çağırdık. Türklerin biraz tereddüdünden sonra bunu başardık ve arkamızda yer alan yolun durumunu, artan kuvvetlerimizi ve onların öfkelerini kontrol edemediğimizi anlattık. Neticede gün ışıyınca teslim olacaklarına söz verdiler. Böylece susuzluğumuza rağmen bir uyku daha çektik (tarih geçecek kadar nadir bir olay).

Ertesi gün şafakla birlikte her tarafta çatışma başladı, çünkü gece sayımızı ikiye katlayan yüzlerce dağlı daha gelmişti ve başıbozuk oldukları için kendilerini savunan Türklere ateş etmeye başladılar. Nâsır, İbn Değevsir ve Ageyllileri ile birlikte vadinin açık yatağından aşağıya doğru dört kişi olarak yürümeye başladı. Adamlarımız ateşi kesti. Bunun üzerine Türkler de durdular, zira artık savaşacak güçleri ve yiyecekleri kalmamıştı ve bizim iyi beslendiğimizi düşünüyorlardı. Böylece sükunetle teslim oldular.

Araplar yağmaya koşarken gri üniformalı, kızıl sakallı ve şaşkın mavi gözlü bir mühendis fark ettim ve onunla Almanca konuştum. Kendisi iyi bir sondaj ustasıydı ve hiç Türkçe bilmiyordu. Son zamanlarda yapılanlar onu şaşırtmıştı ve ne demek istediğimizi açıklamam

için bana yalvardı. Türklere karşı isyan eden Arap isyancılar olduğumuzu söyledim. Bunu anlaması zaman aldı. Liderimizin kim olduğunu öğrenmek istedi. Mekke Şerifi dedim. Kendisinin Mekke'ye gönderileceğini düşündü. Ben, daha ziyade Mısır'a dedim. Şekerin fiyatını sordu, ben de "ucuz ve bol" diye cevap verince sevindi.

Eşyalarının kaybını bilgece bir tavırla karşıladı, ancak az bir çalışmayla abidesi olarak tamamlayabileceği kuyu için üzgündü. Bana kuyunun yerini gösterdi, tulumbası henüz yarım inşa edilmişti. Çamur kovasıyla susuzluğumuzu giderecek kadar lezzetli ve berrak su çektik. Sonra altı kilometre ötedeki Akabe'ye doğru kum fırtınasının içinden hızla ilerledik. Vecih'ten yola çıkışımızdan yalnızca iki ay sonra, Temmuz'un altısında denize açılmıştık.

XII. BÖLÜM

AKABE, SÜVEYŞ, ALLENBY

Oturup adamlarımızın bize bir mesaj iletmeksizin kızarmış boş yüzleriyle akıp gidişini izledik. Aylardır Akabe zihnimizin ufku, hedefiydi: Başka hiçbir şey düşünmemiştik, düşünmeyi reddetmiştik. Şimdi ise, ulaşıldığında ne zihnimizde ne de bedenimizde köklü bir değişiklik yaratmayacak bir amaç uğruna en büyük çabayı harcayan varlıkları biraz küçümsüyorduk.

Açlık bizi kendimize getirdi. Kendi beş yüz adamımıza ve iki bin bekleyen müttefikimize ek olarak şimdi de yedi yüz esirimiz vardı. Hiç paramız (ya da aslında pazarımız) yoktu ve son yediğimiz öğün iki gün önceydi. Binek develerimizde altı hafta yetecek kadar etimiz vardı, ama bu derece ete düşkünlük, bizi gelecekte hareketsiz kılacak pahalı ve kötü bir diyetti.

Akşam yemeği yemek aklımıza iki yüz çöl kilometresi boyunca Süveyş'teki İngilizlere bir yardım gemisi için acil haber göndermemiz gerektiğini getirdi. Çoğunluğu Huveytât'tan oluşan sekiz kişilik bir grupla, birlikteki en iyi develere binerek karşıya geçmeye karar verdim; hatta biri, Novasera'nın uğruna Beni Sahr'da savaştığı yedi yaşındaki ünlü Cedha'ydı. Koyun etrafından dolaşırken yolculuğumuzun nasıl olacağını tartıştık. Hayvanlardan yiyecek esirgeyerek nazikçe gidersek açlıktan ölebilirlerdi. Onları sert sürersek çölün ortasında yorgunluktan ya da ayak ağrılarından kırılabilirlerdi.

Sonunda, yüzey ne kadar cazip olursa olsun, yirmi dört saatin dayanıklılığımızın elverdiği kadarında yürümeye devam etmeye karar verdik. Bu tür zaman testlerinde insan, özellikle de yabancıysa, çöle karşı genellikle mağlup olurdu: Bilhassa da ben, son bir aydır günde seksen

kilometre yol gitmiş ve gücümün sınırına yaklaşmıştım. Eğer dayanabilirsem, elli saatlik bir yürüyüşle Süveyş'e varacaktık. Yolda yemek için durarak vakit kaybını önlemek adına, eyerlerimizin arkasında bir bez içinde haşlanmış deve eti ve kızarmış hurma topakları taşıyorduk.

Gece yarısına doğru, Sina jandarmasının terk edilmiş nöbetçi kulübesinin altındaki temiz bir vadide, yolumuz üzerindeki tek kuyu olan Samed'e ulaştık. Develerin nefes almasına izin verdik, onlara suladık ve kendimiz de içtik. Sonra yine ilerlemeye koyulduk, gecenin sessizliğinde hiç durmaksızın ilerledik ki, yıldızların pelerini altında uzaklardan gelen hayali sesler karşısında sürekli olarak eyerlerimizin üzerinde dönüp durur olduk. Fakat hareketlilik kendi içimizde, etrafımızdaki hayalet çiçekleri gibi kokan çalılıkların arasından geçerken çıkardığımız çatırtılarda yatıyordu.

Çok yavaşça sökmekte olan bir şafak eşliğinde yürüdük. Güneş doğarken, Ariş'e doğru uzanan su yollarının geçtiği düzlükteydik; develerimizi birkaç dakika otlatmak için durduk. Sonra öğleye kadar yine eyer üstündeydik, öğleden sonra da serabın arkasında Nehl'in yalnız kalıntıları yükseldi. Bunları sağımızda bıraktık. Günbatımında ise bir saat mola verdik.

Develer halsiz, biz de yorgun düşmüştük; ama Cedha'nın tek gözlü sahibi Mutlak bizi harekete geçmeye çağırdı. Yeniden develere bindik ve mekanik bir yürüyüşle Mitle Tepeleri'ne tırmandık. Ay çıkmıştı ve kireçtaşı tabakalarının biçimsel çizgileriyle şekillenmiş tepeleri karla kristalleşmiş gibi parlıyordu.

Şafakta, ordular arasındaki bu insansız bölgede maceraperest bir Arap tarafından ekilmiş bir karpuz tarlasının yanından geçtik. Değerli saatlerimizden birini daha harcadık, olgunlaşmamış karpuzları keser ve çatlamış dudaklarımızı çekirdekli kısmıyla soğuturken, kum vadilerinde yiyecek arasınlar diye bezgin develerimizi saldık. Sonra tekrar ilerledik. Yeni günün sıcağında, Süveyş Körfezi'nden gelen esintilerle sürekli tazelenen kanal vadisi katiyen çok bunaltıcı değildi.

Öğleye doğru kum tepelerini aşmış, dalgaları arasında mutlu bir iniş çıkıştan sonra daha düz bir ovaya çıkmıştık. Süveyş, önümüzde uzanan kanal çukurunun serabında sallanan ve biçilen belirsiz noktalardan oluşan bir kıvrım olarak düşünülebilirdi.

Çürümeye yüz tutmuş yol ve rayları, istihkâm ve dikenli telleriyle büyük siper hatlarına ulaştık. Onları sorunsuzca geçtik. Hedefimiz

Süveyş'in karşısında, Kanal'ın Asya kıyısında bir mevzi olan Şat'tı ve nihayet öğleden sonra üçe doğru, Akabe'den kırk dokuz saat sonra oraya ulaştık. Bir kabile baskını için bu, makul bir süre olabilirdi ve biz daha yola çıkmadan yorgun adamlardık.

Şat alışılmadık bir düzensizlik içindeydi, bizi durduracak bir nöbetçi bile yoktu, iki ya da üç gün önce veba ortaya çıkmıştı. Bu yüzden eski kamplar alelacele temizlenmiş, askerler açık çölde ordugâh kurarken öylece bırakılmıştı. Tabii ki bundan haberimiz yoktu, ama bir telefon bulana kadar boş ofislerde pinekledik. Süveyş karargâhını aradım ve karşıya geçmek istediğimi söyledim.

Bunun kendi işleri olmadığı için hayıflandılar. İç Su Taşımacılığı [*The Inland Water Transport*], Kanal'dan geçişi kendi yöntemlerine göre yönetiyordu. Bu yöntemlerin Genelkurmay'a ait olmadığı ima ediliyordu. Yılmadım, çünkü hiçbir zaman kendi hizmet branşımın partizanı olmadım, Su Kurulu'nun ofisini aradım ve çölden Şat'a yeni geldiğimi ve Karargâh için acil haberlerim olduğunu söyledim. O anda müsait tekneleri olmadığı için üzgün olduklarını söylediler. Sabah ilk iş olarak beni Karantina Dairesi'ne götürmek üzere tekne göndereceklerinden emin olduğumu söyledim ve telefonu kapattım.

Dört aydır Arabistan'da sürekli hareket halindeydim. Son dört hafta içinde, savaşı ilerletmek için hiçbir şeyi esirgemeden deveyle iki bin iki yüz elli kilometre yol kat etmiştim, fakat tanıdık haşaratla fazla tek bir gece bile geçirmeyi reddediyordum. Bir banyo yapmak ve içinde buz olan bir şeyler içmek istiyordum: Hepsi de pislik içinde, eyer yaralarıma yapışan bu giysileri değiştirmek, yeşil hurma ve deve sineğinden daha çekilebilir bir şeyler yemek. İç Su Taşımacılığı'na tekrar ulaştım ve Chrysostom* gibi konuştum. Hiçbir etkisi olmadı, ben de hararetlendim. Sonra bir kez daha sözümü kestiler. Askeri santralden gelen dostane kuzeyli aksanlar hattan aşağı süzüldüğünde daha da hiddetleniyordum: "O lanet su hergeleleriyle konuşmak hiç de iyi değil efendim."

Bu, görünen gerçeği ifade ediyordu; ve açık sözlü operatör beni Yolcu Kabul Ofisi'ne kadar götürdü. Burada, en meşgul binbaşılardan biri olan Lyttleton, sayısız işine, Kızıldeniz savaş gemilerini Süveyş yoluna

* Chrysostom ya da Hrisostomos (347-407). Verdiği vaazları çok etkili ve ikna edici olduğundan "Altın Ağız" lakabı almış erken dönem kilise babalarındandır ve Konstantinopolis başpsikoposu olarak görev yapmıştır. (ç.n)

girerken teker teker yakalamayı ve onları (bazıları bunu ne kadar çok seviyordu!) güvertelerini Vecih ya da Yenbu için erzakla doldurmaya ikna etmeyi de eklemişti. Bu şekilde binlerce balyamızı ve adamımızı kendi rutininde bir oyun gibi bedava çalıştırıyordu ve biz meraklı insanların tuhaf oyunlarına gülümsemek için zaman da buluyordu.

Bizi hiç hayal kırıklığına uğratmadı. Kim olduğumu, nerede olduğumu ve İç Su Taşımacılığı'nda neler olup bittiğini öğrenir öğrenmez sıkıntı sona erdi. Gemisi hazırdı: Yarım saat içinde Şat'ta olacaktı. Doğruca ofisine gelecektim: ve (belki de savaştan sonraya kadar) sıradan bir liman gemisinin Sular Müdürlüğü'nün izni olmadan kutsal kanala girişini açıklamayacaktım. Her şey onun dediği gibi oldu. Adamlarımı ve develerimi kuzeye, Kubri'ye gönderdim; Süveyş'ten gelen telefonla onlara Asya kıyısındaki hayvan kampında erzak ve barınak hazırlayacaktım. Elbette daha sonra Kahire'de geçirdikleri telaşlı ve akla ziyan günlerin ödülünü aldılar.

Lyttleton yorgunluğumu gördü ve hemen otele gitmeme izin verdi. Uzun zaman önce harap bir vaziyetteydi, ama şimdi görkemli bir hale gelmişti; bana ve kıyafetime karşı ilk düşmanca izlenimini yendikten sonra, sıcak banyoları, soğuk içecekleri (altı tane) ve hayallerimdeki akşam yemeği ve yatağını bana verdi. Casuslar tarafından Sina Oteli'nde kılık değiştirmiş bir Avrupalı olduğu konusunda uyarılan çok hevesli bir istihbarat subayı, Kubri'deki adamlarımla ilgilenme işini üzerine aldı ve ertesi gün Kahire'ye gitmem için bana bilet ve geçiş kartı sağladı.

İsmailiye'de Kahire yolcuları Port Said ekspresi gelene kadar beklemek üzere yer değiştirdiler. Diğer trende, Amiral Wemyss, Burmester ve Neville ile kodaman ve üst düzey bir generalin indiği zengin bir salon parlıyordu. Grup, ağır konuşmalar içinde bir aşağı bir yukarı yürürken peron boyunca korkunç bir gerilim oluştu. Subaylar bir kez selam verdiler: İki kez: Hâlâ volta atıyorlardı. Üç kez çok fazlaydı. Bazıları çitlere doğru geri çekildi ve sürekli hazır olda durdu: Bunlar rezil tiplerdi. Bazıları kaçtı: Bunlar da aşağılık insanlardı. Bazıları ise kitaplığa döndü ve kitap sırtlarını hevesle inceledi: Bunlar da utangaç olanlardı. Sadece bir tanesi gürültü yapıyordu.

Burmester'ın gözü bakışlarıma takıldı. Kim olduğumu merak etti, zira suratım kıpkırmızı yanmıştı ve yolculuktan dolayı çok bitkin

düşmüştüm. (Sonradan kilomun yedi taştan* az olduğunu öğrendim.) Yine de cevap verdi; ben de Akabe'ya yaptığımız baskının öyküsünü anlattım. Bu, onu heyecanlandırdı. Amiralden oraya hemen bir depo gemisi göndermesini istedim. Burmester, o gün gelen *Dufferin*'in Süveyş'teki bütün yiyecekleri yükleyip doğruca Akabe'ye gitmesi ve esirleri geri getirmesi gerektiğini söyledi. (Muhteşem!) Amiral ve Allenby'yi rahatsız etmemek için bunu kendisi emredecekti.

"Allenby! O burada ne arıyor?" diye bağırdım. "Ah, şu anda komuta onda." "Ya Murray?" "Eve gitti." Bu, beni ilgilendiren en önemli haberdi: Arkama yaslandım ve bu ağır, pırlanta gibi adamın sıradan generaller gibi olup olmadığını ve altı ay boyunca onu eğitmekte zorlanıp zorlanmayacağımızı düşünmeye başladım. Murray ve Belinda işe o kadar yorucu başlamışlardı ki, ilk günlerdeki düşüncemiz düşmanı yenmek değil, kendi şeflerimizin yaşamamıza izin vermesini sağlamaktı. Ancak zamanla ve performansımız sayesinde görevdeki son aylarındaki Sir Archibald ve onun kurmay başkanını ikna edebilmiştik; Savaş Bakanlığı'na Arap girişimini ve özellikle de Faysal'ı öven bir mektup yazmışlardı. Bu onların cömertliği ve bizim gizli zaferimizdi, çünkü onlar bir koltukta oturan tuhaf karpuzlardı —Murray tam bir beyin ve pençeydi, gergin, elastik, değişken; Lynden Bell profesyonel görüş katmanlarında çok sağlam bir şekilde inşa edilmiş biriydi, ikisi beraber Hükümet testi ve onayından sonra birbirine yapıştırılmış ve daha sonra standart asfalt halini almaları için kesilmiş ve cilalanmıştı.

Kahire'de sandaletli ayaklarım sessiz Savoy koridorlarında kayarak, yoğun iş temposuyla başa çıkmak için öğle yemeği saatinden çalmayı alışkanlık haline getirmiş olan Clayton'a doğru ilerledi. İçeri girdiğimde masasından başını kaldırıp "Mush fadi" (Anglo-Mısır dilinde "angaje") diye mırıldandı, bir şeyler söyledim ve sürpriz bir şekilde hoş karşılandım. Bir gece önce Süveyş'te kısa bir rapor karalamıştım; bu yüzden sadece yapılması gerekenler hakkında konuşmak zorunda kaldık. Bir saat geçmeden Amiral aradı ve *Dufferin*'e acil yolculuğu için un yüklendiğini söyledi.

Clayton on altı bin poundluk altın çıkardı ve saat üç treniyle Süveyş'e götürmek üzere bir eskort tuttu. Nâsır'ın borçlarını ödeyebilmesi için bu acil bir durumdu. El-Bayr, Cefer ve Cuveyrâ'da çıkardığımız senetler,

* Orj. "stone". 6350 gramlık ağırlık ölçüsü. (ç.n)

Akabe'de hamiline şu kadar ödeme yapılacağına dair askeri telgraf formları üzerine kalemle yazılmış sözlerdi. Bu, harika bir sistemdi, ama daha önce Arabistan'da kimse senet yazmaya cesaret edememişti, çünkü Bedevilerin ne gömleklerinde cepleri ne de çadırlarında sağlam odaları vardı ve senetler güvenlik için de gömülemezdi. Bu yüzden onlara karşı yenilmez bir önyargı vardı ve itibarımız için erken ödenmeleri şarttı.

Daha sonra otelde, Arap kıyafetimden daha az heyecan verici giysiler bulmaya çalıştım; ne ki güveler bütün eski gardırobumu mahvetmişti ve normal biri gibi giyinebilmem için üç gün geçmesi gerekti.

Giyinmeden önce Başkomutan merakla beni çağırttı. Raporumda, Selahaddin ve Ebu Ubeyde'yi düşünerek, Suriye'nin doğu kabilelerinin stratejik önemini ve Kudüs bağlantısına karşı bir tehdit olarak uygun şekilde kullanıldıklarını vurgulamıştım. Bu, onun emelleriyle de paraleldi ve beni tartmak istiyordu.

Komik bir görüşmeydi, çünkü Allenby fiziksel olarak iri ve kendinden emin, ahlaki olarak da o kadar büyüktü ki, bizim küçüklüğümüzü anlaması ona yavaş geliyordu. Sandalyesinde oturmuş bana bakıyordu —âdeti olduğu üzere düz değil, yan yan, şaşkın. Yıllardır düşmanı öğüten büyük makinenin bir dişi olduğu Fransa'dan yeni gelmişti. Batılıların silah gücü ve ağırlığıyla ilgili fikirleriyle doluydu —bizim savaşımız için en kötü fikirdi bu— ama bir süvari olarak, Asya'nın bu farklı dünyasında yeni fikirleri terk etmeye ve Dawnay ile Chetwode'a yıpranmış manevra ve hareket yolunda eşlik etmeye yarı yarıya ikna olmuştu bile; yine de benim gibi tuhaf bir şey için pek hazırlıklı değildi —kendisine inananları ikna etmesi ve kontrol etmesi için erzak ve silah ve iki yüz bin altın poundluk bir fon verilirse, vaazlarıyla düşmanı kösteklemeyi teklif eden küçük, çıplak ayaklı, ipek giysili bir adam.

Allenby ne kadarının gerçek savaşçı, ne kadarının şarlatan olduğunu anlayamıyordu. Aklında bir sorun vardı ve ben onu bu sorunu çözmesi için yardımsız bıraktım. Fazla soru sormadı, fazla konuşmadı, haritayı inceledi ve benim Doğu Suriye ve sakinleri hakkında anlattıklarımı dinledi. Sonunda çenesini kaldırdı ve doğrudan, "Pekâlâ, senin için elimden geleni yapacağım," dedi ve her şey sona erdi. Onu ne kadar etkilediğimden emin değildim; ama söylediklerinde ciddi olduğunu ve General Allenby'nin yapabileceklerinin en açgözlü hizmetkârı için bile yeterli olduğunu yavaş yavaş öğrenecektik.

XIII. BÖLÜM

KENDİMİZE ÇEKİ DÜZEN VERİYORUZ

Clayton'a kendimi tamamen açtım. Akabe benim çabamla planıma dahil olmuştu. Bunun faturası beynime ve sinirlerime çıkmıştı. Yapmak istediğim ve yapabileceğim daha çok şey vardı: Şayet kendi kendimin efendisi olma hakkını kazandığımı düşünüyorsa. Araplar, her insanın kendi kenelerinin ceylan olduğuna inandığını söylerler. Ben de böyle düşünüyordum, tutkulu bir şekilde. Clayton onların enerjik ve yararlı keneler olduğunu kabul etti, fakat komutanın diğerlerinden daha kıdemsiz bir subaya verilemeyeceğine ise itiraz etti. Akabe'deki komuta subayı olarak Joyce'u önerdi: Bana mükemmel bir şekilde uyan bir fikir. Joyce, insanın dünyaya karşı güvenebileceği bir adamdı: Dingin, tutarlı, rahat bir karakter. Zihninin, pastoral bir manzara gibi, dört köşesi vardı: Özenli, dostça, had bilen, göze çarpan.

Gerisi kolaydı. İkmal subayı olarak, kaotik Vecih'i bu denli güzelleştiren Londralı iş adamı Goslett'e sahip olacaktık. Uçaklar henüz hareket ettirilememişti; fakat silahlı araçlar hemen gelebilirdi ve Amiral cömert davranırsa bir muhafız gemisi de. Sir Rosslyn Wemyss'i aradık, o da çok cömert davrandı: Amiral gemisi *Euryalus* ilk birkaç hafta orada kalacaktı.

Dâhiceydi, çünkü Arabistan'da gemilere bacalarının sayısına göre değer verilirdi ve *Euryalus* dört bacayla gemiler arasında istisnai bir yere sahipti. *Euryalus*'un büyük şöhreti dağları bizim kazanan taraf olduğumuza inandırdı ve Everard Feilding'in teşvikiyle kalabalık mürettebatı eğlence olsun diye bize iyi bir iskele inşa etti.

Arap tarafından, maliyetli ve meşakkatli Vecih'in boşaltılmasını ve Faysal'ın tüm ordusuyla Akabe'ye gelmesini istedim. Sonra Akabe'nin

Allenby'nin sağ kanadı olduğunu, merkezinden sadece yüz elli kilometre, fakat Mekke'den ise bin kilometre uzakta olduğunu gösterdim. Araplar gönendikçe, işleri daha çok Filistin bölgesine kayacaktı. Bu yüzden Faysal'ın Kral Hüseyin'in bölgesinden alınıp Allenby komutasındaki Müttefiklerin Mısır seferine ordu komutanı olarak gönderilmesi mantıklıydı.

Bu fikir zorluklar içeriyordu. "Faysal kabul eder miydi?" Bu konuyu aylar önce Vecih'te onunla konuşmuştum. "Yüksek Komiser mi?" Faysal'ın ordusu Hicaz birliklerinin en büyüğü ve en seçkiniydi: Geleceği kesat olmayacaktı. General Wingate Arap Hareketi'nin en karanlık anında, itibarını büyük riske atarak tüm sorumluluğu üstlenmişti: Oysa şimdi biz, zaferin eşiğindeyken ondan öncü birlikleri bırakmasını istemeye cesaret edebilir miydik?

Wingate'i çok iyi tanıyan Clayton, bu fikri ona açmaktan çekinmedi ve Wingate, Allenby'nin Faysal'dan doğrudan ve büyük ölçüde yararlanabilmesi halinde, harekâtın selameti için ondan vazgeçmenin hem görevi hem de zevki olacağını söyledi.

Transferin üçüncü bir zorluğu da Kral Hüseyin olabilirdi: İnatçı, dar görüşlü, kuşkucu bir karakterdi ve kontrol birliği için kendini beğenmişliğini feda etmeye pek yanaşmazdı. Muhalefeti, planı tehlikeye atabilirdi; ben de onu ikna etmek için aşağı inmeyi ve yolda Faysal'dan Wingate'in Kral'a net bir üslupla yazdığı mektupları güçlendirecek tavsiyeler almayı teklif ettim. Kabul edildi. *Dufferin*, Akabe'den dönerken, yeni görev için beni Cidde'ye götürmek üzere görevlendirildi.

Kral, Mekke'den geldi ve tutarsız bir şekilde konuşmaya başladı. Wilson, şüpheli yolları deneyecek kraliyet mihenk taşıydı. Onun sayesinde Faysal'ın Allenby'ye devredilmesi önerisi hemen kabul edildi ve Kral Hüseyin bu fırsattan yararlanarak ittifakımıza olan tam sadakatini vurguladı. Ardından, her zamanki gibi açık bir tutarlılık olmaksızın konusunu değiştirerek, ne güçlü Şii ne de güçlü Sünni olan, daha ziyade dinin, basitçe Şii-Sünni ayrımı öncesine dayanan bir yorumunu kabul eden konumunu ortaya koymaya başladı. Dış politikada, dünyevi olmayan şeylerde geniş olduğu kadar dar bir zihne ihanet ediyordu; küçük adamların rakiplerinin dürüstlüğünü inkâr etme konusundaki yıkıcı eğilim onda da vardı. Modern kafalı Faysal'ı babasının sarayında

şüpheli kılan sabit kıskançlığın bir kısmını kavrayıp fesatçıların Kral'ı ne kadar kolay yıpratabileceğini anladım.

Biz oyunu Cidde'de bu kadar ilginç bir şekilde oynarken, Mısır'dan gelen iki ani telgraf huzurumuzu bozdu. İlki, Huveytât'ın Maan ile haince yazışmalar yaptığını bildiriyordu. İkincisi ise Avde'yi olayla ilişkilendiriyordu. Bu, bizi dehşete düşürdü. Wilson, Avde'yle birlikte seyahat etmiş ve onun kusursuz samimiyetine dair kaçınılmaz bir yargıya varmıştı: Yine de Muhammed ez-Zeylan ikili oynama yeteneğine sahipti ve İbn Cad ve arkadaşlarının durumları ise hâlâ belli değildi. Hemen Akabe'ye doğru yola çıkmaya hazırlandık. Nâsır ve ben, kasabanın savunması için planımızı yaparken ihanet hesaba katılmamıştı.

Neyse ki *Hardinge* bizim için limandaydı. Üçüncü günün öğleden sonrasında Akabe'deydik. Nâsır'ın bir sorun olduğuna dair hiçbir fikri yoktu. Ona sadece Avde'yi selamlamak istediğimi söyledim: Bana hızlı bir deve ve rehber verdi; ve şafakta Avde, Muhammed ve Zaal'ı Cuveyrâ'da bir çadırda bulduk. Haber vermeden yanlarına gittiğimde şaşırdılar; ama her şeyin yolunda olduğunu belirttiler. Dostlar olarak birlikte yemek yedik.

Huveytât'tan başkaları da geldi ve savaş hakkında neşeli konuşmalar oldu. Kral'ın hediyelerini dağıttım ve Nâsır'ın Mekke'ye gitmek için bir ay izin aldığını söyledim. İsyan için istekli Kral, hizmetkârlarının da erkekçe isyana hizmet etmeleri gerektiğine inanıyordu. Bu yüzden Mekke'ye ziyaretlere izin vermiyordu ve zavallı adamlar da sürekli askerlik göreviyle eşlerinden ayrı bırakılmayı ağır buluyorlardı. Akabe'yi alırsa Nâsır'ın bir tatili hak edeceği konusunda yüzlerce kez şakalaşmıştık; fakat önceki akşam ona Hüseyin'in mektubunu verene kadar bunun geleceğine gerçekten inanmamıştı. Minnettarlık ifadesi olarak, Huveytât'tan kazandığı muhteşem devesi Gazale'yi bana sattı. Onun sahibi olarak Ebu Tayî'nin yeni ilgi odağı oldum.

Öğle yemeğinden sonra, uyku bahanesiyle ziyaretçilerden kurtuldum; sonra aniden Avde ve Muhammed'den benimle birlikte harap kaleyi ve su deposunu görmeye gelmelerini istedim. Yalnız kaldığımızda Türklerle olan yazışmalarına değindim. Avde gülmeye başladı; Muhammed ise tiksinmiş görünüyordu. Sonunda Muhammed'in Avde'nin mührünü alıp Maan Valisi'ne Şerif'in davasını terk etmeyi teklif

eden bir mektup yazdığını uzun uzun anlattılar. Türk, büyük ödüller vaat ederek memnuniyetle cevap vermişti. Muhammed bunun karşılığında bir şey istedi. Avde bunu duymuş, hediyeleri getiren ulak yola çıkana kadar beklemiş, onu yakalamış, soyup soğana çevirmiş ve Muhammed'e ganimetten pay vermemiş. Gülünç bir hikâyeydi ve biz buna bol bol güldük; ne ki arkasında daha fazlası vardı.

Kendilerini desteklemek için henüz hiçbir silah ya da asker gelmediği ve Akabe'yi ele geçirdikleri için kendilerine hiçbir ödül verilmediği için öfkeliydiler. Gizli anlaşmalarını nasıl öğrendiğimi ve daha ne kadar şey bildiğimi öğrenmek istiyorlardı. Kaygan bir zemindeydik. Gereksiz oyunlarımla onların korkularıyla oynadım, sanki kendi sözlerimmiş gibi, alıp verdikleri mektupların gerçek cümlelerini dikkatsizce gülerek aktardım. Bu, istedikleri izlenimi yarattı.

Laf arasında onlara Faysal'ın tüm ordusuyla gelmekte olduğunu ve Allenby'nin Akabe'ye nasıl tüfek, silah, yüksek patlayıcı, yiyecek ve para gönderdiğini anlattım. Son olarak, Avde'nin şu andaki konukseverlik harcamalarının büyük olması gerektiğini önerdim: Faysal geldiğinde kişisel olarak vereceği büyük hediyeden önce ona bir şeyler vermemim yardımı olur muydu? Avde o anın getirisinin büyük olacağını, Faysal'ın son derece kârlı olacağını ve diğer alternatifler suya düşerse Türklerin de her zaman yanında olacağını gördü. Bu yüzden, keyifle, avansımı kabul etmeyi ve bununla Huveytât'ı iyi beslemeyi ve memnun etmeyi kabul etti.

Vakit günbatımına yakındı. Zaal bir koyun kesmişti ve yine gerçek bir dostluk içinde yemek yedik. Daha sonra Mufazzii (Avde'den harçlığını çıkarmak için) ve Muhammed'in hizmetkârı Abdurrahman'la birlikte yeniden deveye bindim, bana fısıldadığına göre, ona ayrı ayrı göndermek istediğim her küçük şeyi kabul edecekti. Bütün gece Akabe'ye doğru sürdük, orada Nâsır'ı uykudan uyandırıp son yaptıklarımızı gözden geçirdim. Sonra, şafağın ilk ışıkları batı tepelerinden aşağı süzülürken, "*Euryalus* iskelesinden" *Hardinge*'e doğru terk edilmiş bir kanoyla kürek çektim.

Aşağıya indim, banyo yaptım ve kuşluk vaktine kadar uyudum. Güverteye çıktığımda gemi dar körfezden Mısır'a doğru büyük bir hızla ilerliyordu. Varlığım sansasyon yarattı, çünkü Cuveyrâ'ya ulaşabileceğimi,

kendimi güvence altına alabileceğimi ve daha sonraki bir vapuru yakalamak için altı ya da yedi günden daha kısa bir sürede geri dönebileceğimi hayal etmemişlerdi.

Kahire'yi aradık ve Cuveyrâ'daki durumun tamamen iyi olduğunu ve ortalıkta herhangi bir ihanetin olmadığını bildirdik. Bu, pek doğru olmayabilirdi; ama Mısır kendini tehlikeye atarak bizi hayatta tuttuğuna göre, onun güvenini temin ve kendimizi de bir efsane olarak tutmak için politik olmayan gerçekliğin dozunu azaltmalıydık. Kalabalık, kitap kahramanları istiyordu ve yaşlı Avde'nin ne kadar insan olduğunu anlamıyorlardı, zira bir yığın savaş ve cinayetlerden sonra yüreği, artık kendi özgür iradesiyle affın ya da ölümün kölesi olan ve bu nedenle de asla bu kadar sevilesi olmayan mağlup düşmana karşı merhamet duyuyordu.

XIV. BÖLÜM

DÜŞMANI KANDIRMAK

Gemiler, Akabe Körfezi'ne doğru yol aldı. Faysal karaya çıktı ve yanında Cafer, kurmayları ve iyilik perisi Joyce vardı. Silahlı arabalar, Goslett, Mısırlı işçiler ve binlerce asker de geldi. Altı haftalık sükuneti onarmak için Falkenhayn Türklere danışmanlık yapmak üzere gelmişti ve iyi istihbaratı onları, bizim karşı koymamıza değer kılıyordu. Maan, eski Sina Genel Komutanı Behçet'e bağlı özel bir komutanlıktı. Altı bin piyadesi, bir süvari alayı ve atlı piyadesi vardı ve Maan'ı mânevra savaşı standartlarına göre zaptedilemez hale getirene kadar tahkim etmişti. Oradan her gün bir uçak havalanıyordu. Depolarına, büyük miktarlarda ikmal yapılmıştı.

Artık Türk hazırlıkları tamamlanmıştı; hedeflerinin Akabe'ye giden en iyi yol olan Cuveyrâ olduğunu göstererek harekete geçtiler. İki bin piyade Ebâ el-Lissan'a doğru ilerledi ve burayı tahkim etti. Süvariler, Musa Vadisi tarafından gelebilecek olası bir Arap karşı saldırısını engellemek için etrafını tuttu.

Bu gerginlik bizim işaretimizdi. Onlarla oynayacak ve doğal engellerin o kadar muazzam olduğu Musa Vadisi'nde üzerimize gelmeleri için onları kışkırtacaktık; öyle ki askerlerimiz istedikleri kadar kötü savaşırsa savaşsın, yine de burayı saldırıya karşı tutabilirdik.

Oltaya yem takmak için komşu Delağa'nın adamları görevlendirildi. Cesaret dolu Türkler karşı hamlede bulundular ve bedelini çok acı ödediler. Musa Vadisi köylülerine, Delağa'daki rakiplerinin şu anda sahip olduğu zengin ganimeti anlattık. Eski tüfek Mevlüd, katırlı alayıyla birlikte yukarı çıktı ve Petra'nın ünlü harabeleri arasında konakladı. Cesaretlenen Liathena, tek gözlü şeyhleri Halil'in komutasında plato

boyunca ilerlemeye ve ikişer üçer Türk binek ve nakliye hayvanlarını, ara sıra gelen muhafızlarının tüfekleriyle birlikte yakalamaya başladı. Bu durum haftalarca devam etti ve sinirlenen Türkler gittikçe daha da kızgınlaştı.

Ayrıca General Salmond'dan Maan'a vaat ettiği uzun mesafeli hava saldırısını isteyerek saldırıyı boşa çıkarabilirdik. Bu zor olduğu için Salmond, Rebiğ veya Vecih'in tecrübeli diğer pilotlarıyla birlikte Stent'i seçmiş ve onlara ellerinden geleni yapmalarını söylemişti. Bunların çöl zeminine zorunlu iniş tecrübeleri vardı ve haritası çıkarılmamış tepeler arasındaki bilinmeyen bir hedefi seçebilirlerdi: Stent mükemmel Arapça konuşuyordu. Uçuşun hava destekli olması gerekiyordu, ama komutanı, kendilerini cezalandırmak için acayip şeyler yapan diğer baş belaları gibi becerikli ve gösterişliydi. Bu sefer hedeften emin olmak için alçak uçuş emri verdi ve Maan'a ulaşıp hazırlıksız istasyonun içine ve çevresine otuz iki bomba atarak haklı çıktı. Kışlaya düşen iki bomba otuz beş askerin ölümüne ve ellisinin yaralanmasına neden oldu. Sekiz tanesi makine dairesine isabet etmiş, tesis ve stoklara ağır hasar vermişti. General'in mutfağına düşen bir bomba da aşçısı ve kahvaltısının işini bitirmişti. Dördü ise havaalanına düştü. Şarapnel parçalarına rağmen pilot ve uçaklarımız Akabe'nin yukarısındaki Kuntilla'daki geçici iniş alanlarına güvenli bir şekilde geri döndüler.

O öğleden sonra uçakları tamir ettiler ve hava karardıktan sonra kanatlarının altında uyudular. Ertesi şafakta bir kez daha yola çıktılar. Bu kez üçü birden, büyük kampın görüntüsünün Stent'in ağzını sulandırdığı Ebâ el-Lissan'a gittiler. At kollarını bombaladılar, hayvanları korkutarak kaçırttılar ve çadırları da ziyaret edip Türkleri dağıttılar. Bir önceki gün olduğu gibi alçaktan uçtular. Çok isabet almalarına rağmen bu yaralar ölümcül değildi. Öğleden çok önce Kuntilla'ya dönmüşlerdi.

Stent, kalan yakıtı ve bombaları gözden geçirdi ve bir kez daha denemek için yeterli olduklarına karar verdi. Bu yüzden herkese sabah onları rahatsız eden bataryayı aramaları talimatını verdi. Öğle sıcağında yola çıktılar. Yükleri o kadar ağırdı ki yükselemediler ve bu nedenle Ebâ el-Lissan'ın arkasındaki tepeyi aşıp yaklaşık yüz metre rakıma sahip vadiye indiler. Öğle vakti her zaman uyuşuk olan Türkler tamamen gafil avlanmışlardı. Otuz bomba atıldı: Biri bataryayı susturdu, diğerleri düzinelerce insan ve hayvanı öldürdü. Sonra hafiflemiş uçaklar yükseldi

ve el-Ariş'e doğru yol aldı. Araplar sevindi: Türkler ciddi şekilde telaşlandı. Behçet Paşa adamlarına sığınaklar kazmalarını emretti ve uçakları tamir edildikten sonra onları kamp savunması için platoya tehlikesiz bir şekilde yerleştirdi.

Hava yoluyla Türkleri tedirgin etmiştik: Tahrik edici akınlarla onları yanlış bir hedefe doğru çekiyorduk. Saldırılarını boşa çıkarmak için üçüncü kaynağımız demiryolunu engellemekti; demiryoluna duyulan ihtiyaç, esas kuvvetlerini savunma görevlerine ayırmalarını sağlayacaktı. Bu doğrultuda Eylül ortası için birçok sabotaj planladık.

Ayrıca bir treni mayınlama fikrini de yeniden canlandırmaya karar verdim. Otomatik mayınlardan daha güçlü ve belirli bir şey gerekiyordu ve lokomotifin altında olacak bir patlayıcının elektrikle doğrudan ateşlenmesini hayal etmiştim. İngiliz lağımcılar beni denemeye teşvik ettiler. Özellikle de Mısır'daki başmühendis General Wright, deneyimlerimdeki düzensizliklere heyecanlı bir ilgi gösterdi. Bana önerilen aletleri gönderdi: Bir patlayıcı ve biraz yalıtılmış kablo. Onlarla birlikte H.M.S. *Humber* gemisine gittim ve kendimi geminin komutanı Kaptan Snagge'a tanıttım.

Snagge, Brezilya için inşa edilmiş olan ve İngiliz zırhlılarından çok daha konforlu bir şekilde döşenmiş olan gemisi konusunda şanslıydı ve biz de o ve gemisi dolayısıyla iki kat şanslıydık, zira misafirperverliği dillere destandı. Meraklı doğası kıyıya ilgi duyuyor ve küçük felaketlerimizin bile komik yanlarını görüyordu. Ona bir başarısızlık hikâyesi anlatmak, o hikâyeye gülmek demekti ve her zaman iyi bir hikâye için bana sıcak bir banyo ve her türlü kum şüphesinden arınmış medeni süslemelerle bezeli fincanlarda çay ikram etmekteydi. Onun nezaketi ve yardımı, tamirat için Mısır'a gitmek yerine imdadımıza yetişti ve amaçsızca geçen ayların hayal kırıklığı boyunca Türklere direnmemizi sağladı.

Patlayıcı çok ağır ve kilitli beyaz bir kutunun içindeydi. Onu açtık, bir cırcırlı makara kolu bulduk ve gemiye zarar vermeden aşağı ittik. Kablo, ağır kauçuk izoleli bir kabloydu. Kabloyu ikiye böldük, uçlarını kutunun üzerindeki vidalı kutuplara bağladık ve akımı sağlam bir şekilde birbirlerine iletmeye çalıştık. İşe yaradı.

Fünyeleri getirdim. Kablonun serbest uçlarını, bir tanesinin içine soktuk ve kola bastık: Hiçbir şey olmadı. Tekrar tekrar denedik ve sonuç alamadık, bunun için üzüldük. Sonunda Snagge zilini çalarak

devreler hakkında her şeyi bilen topçu subayını çağırdı. Subay, özel elektrikli fünyeler önerdi. Gemide bunlardan altı tane vardı ve bana üç tanesini verdiler. Bir tanesini kutumuzla birleştirdik ve kolu aşağı doğru bastırdığımızda güzelce patladı. Böylece bu konuyla ilgili her şeyi öğrendiğimi hissederek baskının ayrıntılarını düzenlemeye koyuldum.

Hedefler arasında en umut verici ve ulaşılması en kolay olanı, Maan'ın yüz kilometre güneyinde bir su istasyonu olan Müdevvere gibi görünüyordu. Orada parçalanmış bir tren düşmanı utandırmaktaydı. Uygun adamlarla, denenmiş Huveytât'a hakim olacaktım ve aynı zamanda bu sefer, kişisel takipçilerime eklediğim üç Hurani köylüsünü de test edecekti. Havran'ın yeni önemi göz önüne alındığında, lehçesini, kabile yapısını, kıskançlıklarını, isimlerini ve yollarını öğrenmemiz gerekiyordu. Bu üç arkadaş, Rahail, Asaf ve Hamid, yolda sohbet ederek ilerlerken bana iç meselelerini çaktırmadan anlatıyorlardı.

Patlatılan trenden emin olmak için toplar ve makineli tüfekler gerekiyordu. İlki için neden siper-harçları olmasın? İkincisi için Lewis silahları? Bu doğrultuda Mısır, Akabe'deki Arap birliklerine bu tür şeylerin nasıl kullanılacağını öğretmeleri için Zeytun'daki askeri okuldan iki güçlü eğitmen çavuş seçti. Snagge onlara gemisinde yer verdi, zira henüz karada uygun bir İngiliz kampı yoktu.

İsimleri Yells ve Brooke olabilirdi, ama kıskançlıkla sevdikleri aletlerinden sonra Lewis ve Stokes oldular. Lewis bir Avustralyalıydı, uzun, ince ve kavisliydi, esnek vücudu askeri olmayan kıvrımlarla arz-ı endam ediyordu. Sert yüzü, kemerli kaşları ve yırtıcı burnu, Avustralya'ya özgü pervasız isteklilik ve yakın zamanda bir şeyler yapma kapasitesi havasını yaratıyordu. Stokes tıknaz bir İngiliz köylüsüydü, işçi mizaçlı ve sessizdi; her zaman itaat edeceği bir emir bekliyordu.

Teklif dolu Lewis, ne zaman bir şey olsa, iyi yapılmış bir şeyden duyduğu sevinçle ortaya çıkardı. Stokes ise yapılanlardan sonra şapkasını düşünceli bir şekilde kaldırıp bir dahaki sefere kaçınması gereken hataları özenle anlatana kadar asla fikir beyan etmezdi. Her ikisi de takdire şayan adamlardı. Bir ay içinde, ortak bir dil ya da tercüman olmadan, yoldaşlarıyla anlaştılar ve onlara silahlarını makul bir hassasiyetle öğrettiler. Daha fazlasına gerek yoktu, çünkü deneysel bir alışkanlık, gelişigüzel baskınlarımızın ruhuna tam bilimsel bilgiden daha iyi uyuyordu.

Baskının organizasyonu üzerinde çalıştıkça iştahımız arttı. Müdevvere istasyonu savunmasız görünüyordu. Üç yüz adam aniden oraya hücum edebilirdi. Bu, büyük bir başarı olurdu, zira derin kuyusu Maan'ın altındaki kurak bölgede bulunan tek kuyuydu. Suyu olmadan, uçurumun karşısındaki tren seferi nakliye açısından ekonomik olmazdı.

Avustralyalı Lewis, böyle iddialı bir anda, Stokes ile birlikte benim ekibimde yer almak istediklerini söyledi. Yeni ve çekici bir fikir. Onlarla birlikte, garnizonla çevrili bir yere saldırırken teknik ekibimizden emin olmalıydık. Ayrıca çavuşlar da gitmeyi çok istiyordu ve azimli çabaları ödüllendirilmeyi hak ediyordu. Yaşayacakları deneyimin şu anda pek de keyifli görünmeyebileceği konusunda uyarılmışlardı. Hiçbir kural yoktu; ve iç kesimlerde yürüyüş, beslenme ve savaş şartları hafifletilemezdi. Eğer giderlerse İngiliz Ordusu'ndaki rahatlıklarını ve ayrıcalıklarını kaybedecekler, Araplarla paylaşacaklar (ganimet hariç!), yemek ve disiplin konusunda tam anlamıyla onların sıkıntılarını çekeceklerdi. Şayet bana bir şey olursa, Arapça bilmedikleri için sıkıntılı bir konumda kalacaklardı.

Lewis hayatın tam da bu garipliğini aradığını söyledi. Stokes, eğer biz yapıyorsak kendisinin de yapabileceğini düşündü. Böylece onlara en iyi iki devemi ödünç verdim (heybeleri sığır eti ve bisküvilerle doluydu) ve 7 Eylül 1917'de Cuveyrâ'daki Avde'den Huveytât'ımızı toplamak için Itm Vadisi'ne gittik.

Çavuşları nazikçe koşullara hazırlamak için yapılacaklar, benim istediğimden daha iyi şekilde onları üzmeden yapıldı. Kendi kendimizin efendisi olduğumuz o gün, çok kolay ilerledik. İkisi de daha önce deveye binmemişti ve Itm'ın çıplak granit duvarlarının korkunç sıcağının onları yolculuk tam olarak başlamadan bayıltma riski vardı. Eylül, kötü bir aydı. Birkaç gün önce Akabe sahilindeki hurma bahçelerinin gölgesinde termometre kırk sekiz dereceyi göstermişti. Bu yüzden öğle vakti bir uçurumun altında mola verdik ve akşam sadece on beş kilometre giderek geceyi geçirmek üzere kamp kurduk.

Ertesi günün erken sıcağında, Cuveyrâ yakınlarındaydık; gri yeşil çalılıklarıyla huzur veren pembe kum ovasını rahatça geçiyorduk ki havada bir uğultu duyuldu. Hemen develeri açık yoldan çalılarla kaplı araziye sürdük; buradaki düzensiz renkleri düşman havacıları

tarafından fark edilmeyecekti; çünkü en sevdiğim ve en güçlü patlayıcı olan jelatin yükleri ve Stokes'un topunun amonyak dolu mermileri bir bombardıman saldırısında kötü komşular olurdu. Develerimiz çalılıklarda yemeye değer çok az şeyi otlatırken, uçak önümüzde Cuveyrâ kayasının etrafında iki tur atıp üç gürültülü bomba yerleştirene kadar orada, eyer üzerinde sakince bekledik.

Uçak, Cuveyrâ kampındaki kamu işlerinin tuhaf düzenleyicisiydi. Araplar her zamanki gibi şafaktan önce kalkıp onu bekliyorlardı: Mestur, uçurumun tepesine ilk uyarıyı yapması için bir köle yerleştirmişti. Mutat saat yaklaştığında, Araplar kayaya doğru, umursamazlık içinde sohbet ederek yürürlerdi. Kayalığın altına vardıklarında, her biri kendi tercih ettiği çıkıntıya tırmanırdı. Mestur'un ardından, mangalda kahvesi ve halısıyla birlikte köleleri tırmanırdı. Gölgeli bir köşede Avde'yle oturup konuşurlardı, ta ki Şitar geçidinden gelen motorun sesi duyulduğunda, kalabalık çıkıntılarda küçük bir heyecan ürpertisi yükselip alçalana dek.

Herkes duvara yaslandı ve düşman, yüzünün her köşesinde ibibik kuşları gibi yuva yapan binlerce neşeli giyimli Arap'la kuşatılmış bu kıpkırmızı kayanın garip görüntüsü üzerinde boş yere daire çizerken sakince bekledi. Uçaklar haftanın gününe göre üç, dört ya da beş bomba atıyordu. Patlamaların yoğun dumanı, adaçayı yeşili ovaya krema kabartısı gibi sıkıca oturdu; yavaşça yayılıp solmadan önce rüzgarsız havada dakikalarca kıvranmaktaydı. Bunda bir tehdit olmadığını bilmemize rağmen, düşen bombaların keskin çığlığı tepemizdeki gürültülü uçaktan geldiğinde nefesimizi tutamıyorduk.

Cuveyrâ'nın gürültüsünden ve yürek yakıcılığından memnuniyetle ayrıldık. Sineklerden kurtulur kurtulmaz durduk: Aslında aceleye gerek yoktu ve yanımdaki iki talihsiz arkadaş daha önce hiç tatmadıkları bir sıcağın tadına bakıyorlardı. Boğucu hava yüzümüzü metal bir maske gibi örtmüştü. Akabe ruhunu korumak ve Araplar kadar sağlam bir şekilde sıcağa dayanmak adına konuşmamak için gösterdikleri çaba takdire şayandı; yalnız çavuşlar bu sessizlikle sınırlarını çoktan aşmışlardı. Onları bu kadar cesur yapan Arapça bilmemeleriydi, zira Arapların kendileri de zalim güneşe ve nefessizliğe karşı bağırıp çağırıyorlardı; ama deneme çabası sağlıklıydı ve etkili olması için, bir sorun yokmuş gibi yapıyordum.

Öğleden sonra daha da ilerledik ve ılgın ağaçlarından oluşan kalın bir perdenin altında gecelemek için durduk. Kamp çok güzeldi, çünkü arkamızda belki de yüz metre yüksekliğinde, günbatımında koyu kırmızıya çalan bir uçurum yükseliyordu. Ayaklarımızın altında devetüyü renginde, tahta döşeme kadar sert ve boğuk, her iki yönde yarım kilometre boyunca göl gibi düz bir çamur zemini yayılıyordu ve bir tarafındaki alçak bir sırtta, nehir ağzından gelen bir rüzgar, vadi otlarını hışırdatıp ağaçları solgunlaştırdığında, Les Baux'daki* zeytin yapraklarının altında neredeyse gümüşi griye dönene kadar kuraklık ve güneş ışığıyla solmuş olan seyrek ve tozlu bir yeşil saçakla çevrili, kahverengi gövdeli ılgın ağacı korusu yer alıyordu.

Rum'a doğru, Beni Atiye'nin kuzey suyuna gidiyorduk: Duygusal olmayan Huveytât bile bana güzel olduğunu söylediği için dikkatimi celbeden bir yer. Yarın oraya girişimizle yeni bir gün olacaktı, ama çok erkenden, yıldızlar henüz parlarken, bize eşlik eden mütevazı Harisi Şerif Eyd tarafından uyandırıldım. Sürünerek yanıma geldi ve soğuk bir sesle, "Allah'ım, kör oldum," dedi. Onu yere yatırdım ve üşümüş gibi titrediğini hissettim; fakat bana söyleyebildiği tek şey, gece uyandığında gözlerinin görmediği, sadece acı çektiğiydi. Güneş, onları yakmıştı.

Önümüzdeki kubbeli tepelerden aşağı dökülen uzun, yumuşak bir yamacın eteklerine doğru iki büyük kumtaşı tepesinin arasından ilerlerken gün henüz yeni doğuyordu. Burası ılgınlarla kaplıydı: Rum Vadisi'nin başlangıcı olduğunu söylediler. Solda, vadinin ortasına doğru üç yüz metrelik bir dalga gibi yükselen uzun bir kaya duvarına baktık; diğer yayı, sağda, dik, kırmızı kırık tepelerden oluşan karşıt bir çizgiydi. Kırılgan çalılıkların arasından geçerek yamaçtan yukarı tırmandık.

Biz ilerledikçe, çalı çırpı, yaprakları daha güçlü bir yeşil tonuna bürünen çalılıklar halinde gruplaştı; neşeli, narin bir pembelikteki açık kum arazileriyle tezat oluşturdukları için daha saftılar. Vadi kapalı, eğimli bir düzlük haline gelene kadar tırmanış yumuşaklaştı. Sağ taraftaki tepeler daha uzun ve daha sivriydi; bu tepeler, kızıl renkte devasa bir sura dönüşen diğer tarafın tam bir benzeriydi. Aralarında sadece üç kilometre kalıncaya kadar birbirlerine yaklaştılar; sonra, paralel

* Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki Provence bölgesindeki Alpilles tepelerinde yer alan tarihi yapılarıyla meşhur turistik bir köy. (ç.n)

korkulukları bizden yüzlerce metre yukarıda oluncaya kadar yavaş yavaş yükselerek, kilometrelerce uzanan bir yol halinde ilerliyorlardı.

Bunlar kesintisiz kayadan duvarlar değildi, ancak yolun iki tarafı boyunca devasa binalar gibi bölüm bölüm inşa edilmişlerdi. On beş metre genişliğindeki derin patikalar, düzlemleri hava koşullarıyla yumuşatılarak devasa apsisler ve koylar haline getirilmiş ve tasarlanarak yapılmış gibi yüzey aşınması ve kırılmasıyla güçlendirilmiş kayalıkları bölüyordu. Uçurumun yukarısındaki mağaralar pencere gibi yuvarlaktı; eteklere yakın olanlar ise kapı gibi aralıklıydı. Koyu lekeler, kullanım kazaları gibi yüzlerce metre boyunca gölgeli cepheden aşağı doğru uzanıyordu. Uçurumlar, taneli kayalarında dikey olarak çizgiliydi; ana düzeni, rengi daha koyu ve dokusu daha sert olan iki yüz fitlik kırık taş üzerinde duruyordu. Bu kaide, kumtaşı tarzında kumaş gibi kıvrımlar halinde sarkmıyordu; ancak bir duvarın temelleri gibi yatay, gevşek kayalıklar halinde yontulmuştu.

Kayalıklar, tepenin gövdesinden daha az sıcak kırmızı, daha ziyade gri ve sığ kubbelerden oluşan yuvalarla kaplıydı. Bu cazibesine karşı konulmaz yere Bizans mimarisinin son görünümünü veriyorlardı: Hayal gücünün ötesindeki bu geçit yolu. Arap orduları eni ve boyu boyunca kaybolabilirdi ve surların içinde bir uçak filosu düzen içinde seyredebilirdi. Küçük kervanımız kendine geldi ve sessizliğe gömüldü; muazzam tepeler karşısında küçüklüğünü göstermekten korkuyor ve utanıyordu.

Saatler boyunca perspektifler büyüdü ve bu sanki düzenli tasarım daha görkemli hale geldi, ta ki sağ tarafımızda uçurumun yüzündeki bir boşluk yeni bir mucizeye açılana kadar. Belki de üç yüz metre genişliğindeki boşluk, böyle bir duvardaki bir yarıktı ve oval şekilli, önü sığ, sağ ve solu uzun oymalı bir amfitiyatroya açılıyordu. Duvarlar, Rum'un bütün duvarları gibi uçurumdu; ama daha büyük görünüyordu, çünkü çukur, hakim bir tepenin tam kalbinde yer alıyor ve küçüklüğü, onu kuşatan yükseklikleri çok güçlü gösteriyordu.

Güneş batı duvarının ardına gömülmüş, çukuru gölgede bırakmıştı; ama sönmekte olan parıltısı girişin her iki yanındaki kanatları ve büyük vadinin karşısındaki duvarın ateşli kütlesini ürkütücü bir kırmızılıkla aydınlatıyordu. Çukurun zemini nemli kumdan oluşuyordu ve koyu renkli çalılarla kaplıydı; tüm kayalıkların ayaklarının dibinde evlerden daha büyük kayalar vardı, hatta bazen yukarıdaki sarp tepelerden

aşağı düşmüş kalelere benziyorlardı. Önümüzde, kullanılmaktan rengi solmuş bir patika, uçurumun ana yüzünün yükseldiği noktaya kadar zikzaklar çizerek devam ediyor ve orada, hafif yapraklı ağaçlarla çevrili sığ bir çıkıntı boyunca tehlikeli bir şekilde güneye doğru dönüyordu. Bu ağaçların arasından, kayanın gizli yarıklarından garip bağırışlar yükseliyordu: Yerden yüz metre yukarıda akan pınarlarda develerini sulayan Arapların seslerinin müziğe dönüşmüş yankıları.

Muhammed amfitiyatronun sol tarafına döndü. Uzak ucunda Arap ustalığı, sarkan bir kayanın altında bir boşluk açmıştı: orada yükümüzü indirip yerleştik. Bu yüksek yerde karanlık çabucak bastırdı; nemli havanın soğuğunu güneşten yanmış tenimizde hissettik. Patlayıcı yükleriyle ilgilenen Huveytât, develerini topladı ve Cuveyrâ'ya erken dönüşlerine karşı onları yankı uyandıran bağırışlarla tepedeki patikadan suya götürdü. Biz ateş yakıp çavuşların etine katmak için pilav pişirirken, kahvecilerim de bize gelecek ziyaretçiler için hazırlık yapıyordu.

Pınar oluğunun dışındaki çadırlarda kalan Araplar bizim içeri girdiğimizi görmüşlerdi ve haberimizi öğrenmekte gecikmediler. Bir saat içinde Daruşa, Zelebani, Zuveyda ve Togatga kabilelerinin önde gelenleri etrafımızdaydı ve hiç de olumlu olmayan büyük konuşmalar yapıldı. Şerif Eyd, körlüğü yüzünden eğlence yükünü omuzlarımdan kaldıramayacak kadar morali bozuktu ve ben de böylesine özel gereksinimleri olan bir işi tek başıma yapamazdım.

XV. BÖLÜM

DEMİRYOLUNDA MAYINLAR

16 Eylül 1917 günü şafak vakti Rum'dan yola çıktık. Kör Şerif Eyd, görme yetisini kaybetmesine rağmen gelmekte ısrar etti; ateş edemese de deveye binebileceğini ve eğer Tanrı bize lütfederse, galibiyetin heyecanıyla Faysal'dan izin alıp eve döneceğini, geriye kalan boş ömrü için çok da üzülmeyeceğini söyledi. Zaal yirmi beş Novaserası'nın başındaydı, Avde'nin Araplarından bir klan, kendilerine adamlarım diyorlardı ve eyerli develeriyle çölde ün salmışlardı. Sert sürüşüm onları yanıma çekti.

Kuzey Arabistan'ın en iyi dişi devesi olan el-Cedha'nın sahibi yaşlı Mutlak el-Aver devesiyle ardımızdan geliyordu. Mutlak'la olan ilişkimize nazaran deveye gururlu ya da muhteris gözlerle baktık. Gazale'm daha uzun boylu ve daha heybetliydi, daha hızlı bir tırısa sahipti ama dörtnala koşulamayacak kadar yaşlıydı. Yine de gruptaki, hatta bu çöldeki Cedha'yla boy ölçüşebilecek tek hayvan oydu ve benim onurum onun saygınlığıyla artıyordu.

Grubumuzun geri kalanı kopmuş bir kolye gibi dağıldı. Hiçbir grup diğeriyle birlikte yolculuk etmiyor ya da diğer gruplarla konuşmuyordu; ben de bütün gün bir mekik gibi gidip geliyor, önce sinirli bir şeyhle, sonra bir başkasıyla konuşuyor, onları bir araya getirmeye çalışıyordum ki, harekete geçme çağrısı gelmeden önce bir dayanışma olsun. Henüz Zaal'dan yürüyüşümüzün düzenine ilişkin tek bir kelime duymamak konusunda hemfikirdiler; oysa o, en zeki ve en tecrübeli savaşçı olduğu kabul ediliyordu. Kendi adıma, gözlerimle gördüklerim dışında güvenebileceğim tek kişi oydu. Diğerlerinin ne sözlerinden ne de öğütlerinden, hatta ve hatta tüfeklerinden bile emin değildim.

Gün ortasındaki mola yerimiz, kumlu bir tepenin üzerine düşen bahar yağmurunun develerimizin çok sevdiği gümüşi otlardan oluşan kalın bir tutam meydana getirdiği verimli bir yerdi. Hava ılımandı, İngiltere'deki bir ağustos ayı kadar mükemmeldi ve biz de büyük bir memnuniyet içinde oyalandık, nihayet yola çıkmadan önceki günlerin çekişmeli iştahından ve geçici bir yerleşimden bile ayrılırken kaçınılmaz olan o hafif sinir bozukluğundan kurtulduk. Bizim koşullarımızdaki insanoğlu çok çabuk kök salıyordu.

Günün ilerleyen saatlerinde tekrar yola koyulduk ve orta dereceli kumtaşı duvarları arasındaki dar bir vadide yokuş aşağı ilerledik. Günbatımından önce Rum'un ihtişamına harika bir başlangıç olana benzer, sarı çamurdan oluşan başka bir düzlüğe çıktık. Kenarında kamp kurduk. Gösterdiğim özen meyvesini vermişti, zira yalnızca üç grup halinde, çatırdayan, alev alev yanan ılgınların parlak ateşlerinin yanına yerleştik. Birinde adamlarım yemek yedi; ikincisinde Zaal; üçüncüsünde diğer Huveytât ve gecenin geç saatlerinde, tüm şefler ceylan eti ve sıcak ekmekle iyi bir şekilde memnun edildiğinde, onları tarafsız ateşime getirmek ve yarınki rotamızı mantıklı bir şekilde tartışmak mümkün oldu.

Günbatımına doğru, istasyonun üç ya da dört kilometre ötesinde, kapalı bir vadide bulunan Müdevvere kuyusunda su bulmamız gerekiyordu. Sonra, gecenin ilk saatlerinde ileri gidip istasyonu inceleyebilir ve bu zayıf halimizle oraya karşı bir hamle yapıp yapamayacağımızı görebilirdik. Bu fikrimde ısrarlıydım, çünkü burası hattın en kritik noktasıydı. Arapların zihinlerinde uzun, birbirine bağlı Türk cephesinin zorunlu taleplerini içeren genel bir resim olmadığından bunu göremiyorlardı. Bununla birlikte, içimizde uyumu yakalamıştık ve güvenle uyumak için dağıldık.

Sabahleyin, önümüzde sadece altı saatlik bir yürüyüş olduğu için yemek yemeyi yine erteledik; sonra çamur düzlüğünden geçerek, kahverengi, hava koşullarına karşı körelmiş çakmaktaşlarıyla kaplı, sert kireçtaşı paçavralarından oluşan bir düzlüğe çıktık. Bu düzlüğün ardından alçak tepeler geliyordu; dik yamaçların altında, girdaplı rüzgârların tozlarını bıraktığı, yer yer yumuşak kum yatakları vardı. Bunların arasından sığ vadileri aşarak bir tepeye ulaştık; sonra da benzer vadilerden aşağıya inerek karanlık, savrulmuş taş yığınlarından aniden bir ovanın

güneş ışınlarıyla dolu genişliğine çıktık. Arada sırada alçak bir kum tepesi sürüklenerek uzanıyordu.

Öğlen molamızı engebeli arazinin ilk girişinde vermiştik; ve doğal olarak, öğleden sonra geç saatlerde kuyuya geldik. Büyük taş levhalar, çakmaktaşı ve kumdan oluşan çukur bir vadide, birkaç metre karelik açık bir havuzdu. Durgun su pek davetkâr görünmüyordu. Üzerinde yeşil balçıktan kalın bir sayha vardı ve bu sayhadan yüzen yağlı, tuhaf, pembe kabarcık adacıkları kabarıyordu. Araplar, Türklerin suyu bulandırmak için ölü develeri havuza attıklarını anlattılar; ama aradan zaman geçmiş ve etkisi azalmıştı. Çabalarının ölçütü benim damak tadım olsaydı daha da azalmış olurdu.

Yine de Müdevvere'yi almadığımız sürece burada sahip olabileceğimiz tüm içecek buydu, bu yüzden işe koyulduk ve su tulumlarımızı doldurduk. Huveytâtlardan biri bu işe yardım ederken ıslak kenardan suya kaydı. Suyun yeşil sayhası başının üzerine yağlı bir şekilde kapandı ve onu bir anlığına sakladı. Sonra nefes nefese yukarı çıkarak kahkahalarımız arasında dışarı fırladı, arkasında pisliğin içinde siyah bir delik bıraktı, bu delikten eski et kokusu gözle görülür bir sütun gibi yükseldi ve bizi, onu ve vadiyi rahatsız edici bir şekilde sardı.

Alacakaranlıkta, Zaal ve ben, çavuşlar ve diğerleriyle birlikte sessizce ilerledik. Yarım saat içinde son tepeye, Türklerin siperler kazdığı ve baskının bu karanlık yeniay gecesinde boş olan, oymalı sangarlardan* oluşan taşla döşenmiş mükellef bir karakola vardık. Önde ve aşağıda istasyon uzanıyordu, kapıları ve pencereleri garnizonun sarı yemek ateşi ve ışıklarıyla keskin bir şekilde işaretlenmişti. Gözetlediğimiz yerden yakın görünüyordu; ama Stokes'un topu sadece iki yüz elli metre gidebilirdi. Bu nedenle, düşman seslerini duyarak ve havlayan köpeklerinin bizi ortaya çıkarmasından korkarak daha yakına ilerledik. Çavuş Stokes top mevzileri aramak için sağa sola atışlar yaptı ama tatmin edici bir şey bulamadı.

Bu arada Zaal ve ben son düzlükte sürünerek ilerledik, ışıksız çadırları sayabiliyor ve adamların konuşmalarını duyabiliyorduk. Biri bize doğru birkaç adım attı, sonra duraksadı. Sigarasını yakmak için

* Doğal bir çukurun çevresine kaya parçaları yerleştirilerek kurulmuş piyade siperi. (ç.n)

bir kibrit çaktı ve koyu ışık yüzüne vurdu, böylece onu açıkça gördük, genç, çukur yüzlü, marazlı bir subaydı. Çömeldi, bir süre meşgul oldu ve o geçerken susan adamlarının yanına döndü.

Tepemize geri döndük ve fısıltıyla konuşmaya başladık. İstasyon çok uzundu, taş binalardan oluşuyordu ve zaman aşımına uğramış mermilerimize karşı dayanıklı olabilecek kadar sağlamdı. Garnizon iki yüz kişiden ibaret gibi görünüyordu. Biz yüz on altı tüfektik ve mutlu bir aile de değildik. Sürpriz, emin olabileceğimiz tek kazançtı.

Bu yüzden, sonunda, yakın zamanda olması muhtemel gelecekteki bir fırsat için şimdilik burasını pas geçme fikrini oyladım. Ama aslında, birbiri ardına gelen kazalar Müdevvere'yi elimizden kurtardı; ta ki, 1918 Ağustos'una kadar. Buxton'un Deve Birliği, Müdevvere'nin çok gecikmiş olan kaderini nihayet belirleyecekti.

Sessizce develerimizi geri aldık ve uyuduk. Ertesi sabah, ovanın bir kıvrımının bizi demiryolundan gizlemesi için yolumuza geri döndük ve sonra kumlu düzlük boyunca güneye doğru yürüdük; ceylan, antilop ve devekuşu izleri gördük; bir noktada leoparın kaybolmaya yüz tutmuş ayak izleri vardı. Bir treni havaya uçurmak niyetiyle uzak taraftaki alçak tepelere doğru ilerliyorduk; çünkü Zaal bunların demiryoluna değdiği yerde mayın döşemek için ihtiyacımız olan bir kavis olduğunu ve bu kavise hakim çıkıntıların bize pusu kurma ve makineli tüfeklerimiz için ateş alanı sağlayacağını söyledi.

Böylece güney sırtlarından doğuya dönerek hattın yarım kilometre yakınına kadar geldik. Orada grup on metrelik bir vadide durdu, birkaçımız da ayaklarımızın altındaki yüksek zeminden kaçınmak için biraz doğuya doğru eğilen hatta doğru yürüdük. Bu nokta, vadinin kuzeye bakan tarafında, hattın on beş metre yukarısında düz bir yükseltide son buluyordu.

Metaller, yağmur suyunun geçişi için iki kemerli bir köprüyle delinmiş yüksek bir bankın üzerindeki çukurdan geçiyordu. Burası şarjı yerleştirmek için ideal bir nokta gibi görünüyordu. Bu bizim elektrikli mayınlamadaki ilk denememizdi ve ne olacağı hakkında hiçbir fikrimiz yoktu; ancak patlayıcının altında bir kemer olması durumunda işin daha sağlam olacağını düşündük, çünkü lokomotif üzerindeki etkisi ne olursa olsun köprü gidecek ve ardından gelen vagonlar kaçınılmaz olarak raydan çıkacaktı.

Develerimizle geri döndük, yükleri boşalttık ve hayvanları Arapların tuz kazıdıkları kayalıkların yakınındaki güvenli otlaklara gönderdik. Azatlılar Stokes'un topunu mermileriyle birlikte, Lewis'in toplarını ve jelatini yalıtılmış teli, manyetosu ve aletleriyle birlikte seçilen yere taşıdılar. Çavuşlar oyuncaklarını bir terasa yerleştirirken, biz de köprüye inip iki çelik traversin uçları arasına, elli kiloluk jelatini saklamak için bir yatak kazdık. Tek tek patlayıcı tapaların kâğıt ambalajlarını sıyırmış ve güneş ısısının da yardımıyla bir kum torbasının içinde sallanan bir jöle haline getirmiştik.

Gömülmesi kolay olmadı. Set dikti ve set ile tepenin yamacı arasındaki korunaklı cepte rüzgarın savurduğu bir kum yığını vardı. Burayı benden başka kimse dikkatli adımlarla geçmedi; yine de pürüzsüzlüğü üzerinde kaçınılmaz büyük izler bıraktım. Yoldan çıkarılan çakılı, su yolunun çakıllı yatağı üzerine doğal bir şekilde dökülebileceği menfeze kadar tekrarlanan git-gellerde taşımak için pelerinimde toplamak zorunda kaldım.

Kazmak ve patlayıcının üzerini örtmek neredeyse iki saatimi aldı: Ardından fünyeden mayını ateşleyeceğimiz tepelere kadar uzanan ağır telleri açmak gibi zor bir iş geldi. Üstteki kum, kabuk bağlamıştı ve telleri gömmek için kırılması gerekiyordu. Teller sertti ve rüzgârın sardığı yüzeyde, akıl almaz derecede dar ve ağır yılanların gövde izleri gibi uzun çizgiler oluşturuyordu. Bir yerde bastırıldıklarında başka bir yerde havaya yükseliyorlardı. Sonunda kayalarla ağırlaştırılmaları gerekti ve bu da zeminin büyük ölçüde bozulması pahasına oldu.

Daha sonra bir kum torbasıyla izleri dalgalı bir yüzey haline getirmek gerekiyordu; ve son olarak, bir körükle ve pelerinimin havalandırma hareketleriyle, rüzgârın pürüzsüz serilişini taklit etmek gerekiyordu. Bütün işin bitmesi beş saat sürdü; ama iyi halletmiştik: Ne ben ne de herhangi birimiz bataryanın nerede olduğunu ya da çifte telin yeraltından iki yüz metre ötedeki, tüfekçilerimiz için işaretlenmiş sırtın arkasındaki ateşleme noktasına uzandığını göremiyorduk.

Kablolar bu sırttan bir çukura geçecek kadar uzundu. Orada iki ucu bir araya getirdik ve elektrikli ateşleyiciye bağladık. Burası hem ateşleyici hem de onu ateşleyenler için ideal bir mevki idi, bir istisnayla: Köprü oradan görünmüyordu.

Ancak bunun tek anlamı, birisinin elli metre ilerideki, hem köprüye hem de tellerin uçlarına hakim bir noktadan işaretle kola basması gerektiğiydi. Faysal'ın en iyi kölesi olan Salim bu onurlu görevi üstlenmek istedi ve alkışlarla bu görev kendisine verildi. Öğleden sonrayı ona (bağlantısı kesilmiş ateşleyici üzerinde) ne yapması gerektiğini göstererek geçirdim, ta ki mükemmel bir oyunculuk sergileyene ve ben, tam köprüden geçen hayali bir lokomotif için elimi kaldırdığım anda mandalı indirene kadar.

Bir adamı hatta nöbetçi bırakıp kampa geri döndük. Yüklerimiz terk edilmişti ve geri kalanları bulmak için yüksek bir sırtta günbatımının altın ışıklarına karşı aniden onları dururken görene kadar şaşkınlıkla etrafımıza bakındık. Yere yatmaları ya da aşağı inmeleri için bağırdık, fakat onlar her tarafı gören bir karga sürüsü gibi tüneklerinde kalmaya devam ettiler.

Sonunda koştuk ve onları ufuk çizgisinden attık, ama artık çok geçti. Yedi kilometre güneyimizde, Hâlet Ammar'daki küçük bir tepe karakolundaki Türkler onları görmüş ve alçalan güneşin yamaçlardan karakola doğru yavaş yavaş ittiği uzun gölgeler üzerine telaşla ateş açmışlardı. Bedeviler araziyi kullanma sanatında ustalaşmışlardı, ama Türklerin aptallığına duydukları derin nefretten dolayı onlarla savaşmayı önemsemiyorlardı. Bu sırt hem Müdevvere'den hem de Hâlet Ammar'dan görülebiliyordu ve aniden ortaya çıkan uğursuz bekleyişleriyle her iki yeri de korkutmuşlardı.

Ne var ki, karanlık üzerimize çökmüştü ve yarın için umut besleyerek geceyi sabırla geçirmemiz gerektiğini biliyorduk. Sabah yerimiz çöl gibi görünürse belki de Türkler bizi gitmiş sayacaktı. Bu yüzden derin bir kovukta ateş yaktık, ekmek pişirdik ve rahat ettik. Ortak görevler bizi tek bir grup haline getirmişti ve tepedeki çılgınlık herkesi Zaal'ın liderimiz olması gerektiği konusunda anlaştığımıza utandırmıştı.

XVI. BÖLÜM

ZAFER VE GANİMET

Gün sessizce ağardı ve saatlerce huzurlu kamplarıyla boş demiryolunu izledik. Zaal ve topal kuzeni Huveymil'in sürekli dikkati bizi zor da olsa saklı tuttu, çünkü Bedeviler hiçbir surette yerinde duramamaları yüzünden on dakika bile asla oturmuyor, kıpırdanıp bir şeyler yapmak ya da söylemek zorunda kalıyorlardı. Bu kusur onları, bekleme savaşının uzun ve sıkıcı gerginliği için katı İngilizlerden çok daha aşağı hale getiriyordu. Ayrıca müdafaadayken kararsız midelerini de kısmen açıklıyordu. Bugün bizi çok kızdırdılar.

Belki de Türkler bizi görmüşlerdi, zira saat dokuzda kırk kadar adam Hâlet Ammar'ın güneyindeki tepede bulunan çadırlardan çıktı ve açık bir düzen içinde ilerledi. Eğer onları kendi hallerine bırakırsak, bir saat içinde mayınımızı çıkaracaklardı; eğer üstün gücümüzle karşı koyar ve onları geri sürersek, demiryolu fark edilecek ve tren seferleri duracaktı. Bu bir ikilemdi ve sonunda düşman devriyesini yavaş yavaş kontrol etmek ve mümkünse onları hafifçe engebeli tepelere çekmek için otuz adam göndererek sorunu çözmeye çalıştık. Bu, bizim asıl konumumuzu gizleyebilir ve önemsiz bir güç ve amacımız olduğu konusunda onlara güven verebilirdi.

Birkaç saat boyunca her şey umduğumuz gibi gitti; ateş kesildi ve belirsizleşti. Sürekli bir devriye güneyden sorun çıkarmadan gelip bizi fark etmeden tepemizin yanından, mayınımızın üzerinden geçip Müdevvere'ye doğru ilerledi. Sekiz asker ve sıcağa karşı alnını silen iri yarı bir onbaşı vardı, çünkü saat on biri geçmişti ve hava gerçekten sıcaktı. Bizi iki ya da üç kilometre geçtikten sonra yürüyüşün yorgunluğu ona fazla gelmeye başladı. Ekibini, kemerlerinin altından

doğudan gelen serin bir cereyanın hafifçe aktığı uzun bir menfezin gölgesine götürdü ve orada rahat bir şekilde yumuşak kumun üzerine uzandılar, mataralarından su içtiler, sigara içtiler ve sonunda uyudular. Bunun, Arabistan'ın sıcak yaz günlerinde her sağlam Türk'ün ilke olarak benimsediği öğlen dinlenmesi olduğunu ve mola vermelerinin teorimizi çürüttüğünü ya da bizi görmezden geldiklerini gösterdiğini düşündük. Ancak yanılmışız.

Öğle vakti dikkatimizi celbeden yeni bir durum ortaya çıktı. Güçlü dürbünümden Müdevvere İstasyonu'ndan yüz Türk askerinin çıktığını ve kumlu düzlükte bizim bulunduğumuz yere doğru ilerlediğini gördük. Çok yavaş ve şüphesiz çok sevdikleri öğle uykularını kaybetmenin üzüntüsüyle istemeyerek geliyorlardı, fakat en kötü yürüyüşleri ve öfkeleriyle bize ulaşmaları iki saatten fazla sürmezdi.

Türklerin onları bulamaması ve bizim de geri dönüp tüm bu özenli çalışmadan yararlanabilmemiz ihtimaline karşı mayını ve uçlarını yerinde bırakmaya karar vererek yola çıkmaya hazırlanmak üzere toplanmaya başladık. Güneydeki muhafaza birliğimize haberci göndererek bizimle daha yukarıda, otlayan develerimize perde görevi gören kırık kayaların yakınında buluşmalarını istedik.

Tam haberciyi göndermiştik ki, gözcü Hâlet Ammar'dan bulutlar halinde duman yükseldiğini haykırdı. Zaal ve ben yokuş yukarı koştuk ve dumanın şekli ve hacminden gerçekten de o istasyonda bekleyen bir tren olması gerektiğini gördük. Tepenin üzerinden onu görmeye çalışırken, aniden bizim yönümüze doğru hareket etti. Araplara mümkün olduğunca çabuk pozisyon almaları için bağırdık ve kum ve kaya üzerinde vahşi bir mücadele başladı. Stokes ve Lewis botlu oldukları için yarışı kazanamadılar; ama çektikleri acıları ve dizanterilerini unutmuş bir halde yukarı çıktılar.

Tüfekli askerler, toplardan patlayıcının yanından geçerek vadinin ağzına kadar uzanan çıkıntının arkasında uzun bir sıra halinde mevzilenmişlerdi. Buradan, doğrudan raydan çıkmış vagonlara yüz elli metreden daha az bir mesafeden ateş ediyorlardı, oysa Stokes ve Lewis toplarının menzilleri yaklaşık üç yüz metreydi. Bir Arap, topların arkasına çıkıp bize trenin ne yaptığını bağırdı —bu gerekli bir önlemdi, çünkü eğer asker taşıyor ve onları sırtımızın arkasına indiriyorsa bir anda yüzümüzü dönmek ve hayatlarımız için vadide savaşarak geri çekilmek

zorunda kalacaktık. Neyse ki iki lokomotifin odun yakıtıyla çıkabileceği azami hızıyla yoluna devam etti.

Bize haber verilen yere yaklaştı ve çöle doğru rastgele ateş açtı. Dizlerinin üzerinde patlayıcının etrafında dans eden, heyecandan bağrışan ve kendisini faydalı kılması için Tanrı'ya yalvaran Salim'e işaret vermek için köprünün yanındaki tepeciğime oturduğumda, gürültünün geldiğini duyabiliyordum: Türk ateşinin sesi ağır geliyordu ve kaç adamla iş yapacağımızı ve mayının seksen arkadaşımızı onlarla eşit hale getirecek kadar avantajlı olup olmayacağını merak ediyordum. İlk elektrik deneyi daha kolay bir zamanda olsaydı daha iyi olurdu.

Ancak o anda, çok büyük görünen lokomotifler çığlık çığlığa düdük çalarak kavisten göründü. Arkalarından, pencereleri ve kapıları tüfek namlularıyla dolu on yük vagonu geliyordu; tavanlarındaki küçük kum torbası yuvalarında Türkler bize ateş etmek için güvenle tutunmuşlardı. İki lokomotif düşünmemiştim ve o anda ikinci lokomotifin altına ateş etmeye karar verdim, böylece mayının etkisi ne kadar az olursa olsun, zarar görmemiş lokomotif ayrılıp vagonları sürükleyemeyecekti.

Bu doğrultuda, ikinci lokomotifin ön "sürücüsü" köprünün üzerindeyken, elimi Salim'e doğru kaldırdım. Bunu müthiş bir kükreme izledi ve hat, otuz metre yüksekliği ve genişliğinde fışkıran siyah bir toz ve duman sütununun arkasında gözden kayboldu. Karanlığın içinden çarpışma sesleri ve parçalanmış çeliğin uzun, gürültülü metalik çınlamaları geldi, birçok demir ve plaka yığınıyla birlikte; bir lokomotif tekerleğinin tamamı gökyüzüne doğru aniden siyah bir şekilde döndü ve arkasındaki çöle yavaşça ve ağır bir tarzda düşmek üzere başımızın üzerinden melodik bir şekilde uçtu. Bunların uçuşu dışında, patlamanın gri sisi hattan bize doğru sürüklenir ve tepelerde kaybolana kadar sırtımızın üzerinden geçerken, hiçbir insan çığlığı ya da tüfek atışı olmadan ölümcül bir sessizlik oldu.

Sükunet içinde, çavuşlara katılmak için güneye doğru koştum. Salim tüfeğini aldı ve karanlıkta ilerlemeye başladı. Ben daha silahların yanına varmadan çukur, silah sesleriyle ve düşmanla boğuşmak için öne atlayan Bedevilerin kahverengi figürleriyle canlanmıştı. Bu kadar çabuk ne olduğunu anlamak için etrafıma bakındım ve trenin raylar üzerinde durmuş ve parçalanmış olduğunu gördüm, vagonların kenarları onları

delik deşik eden mermileri nedeniyle zıplıyordu, Türkler ise demiryolu setine sığınmak için uzak kapılardan dışarı düşüyorlardı.

Ben olanları seyrederken, makineli tüfeklerimiz başımın üzerinden şakırdadı ve vagonların çatılarındaki uzun Türk sıraları devrildi ve çatılar boyunca fırlayan ve döşemelerden sarı talaş bulutları sıçratan öfkeli mermi yağmuru önünde pamuk balyaları gibi tepeden aşağı süpürüldü. Topların baskın konumu şimdiye kadar bizim için bir avantaj olmuştu.

Stokes ve Lewis'e ulaştığımda çatışma başka bir hal almıştı. Kalan Türkler, yaklaşık üç buçuk metre yüksekliğindeki tümseğin arkasına geçmişlerdi ve tekerleklerin siperinden, kumla dolu çukur boyunca yirmi metre ötedeki Bedevilere ateş ediyorlardı. Kıvrılan hattın hilalindeki düşman, makineli tüfeklerden korunuyordu; ama Stokes ilk topunu ateşledi ve top mermisi, birkaç saniye sonra trenin ötesinde çölde patlarken bir gümbürtü duyuldu.

Yükseltme vidasına dokundu ve ikinci atışı köprünün altında Türklerin sığındığı derin çukurdaki yük vagonlarının hemen yanına düştü. Ortalığı darmadağın etti. Gruptan sağ kalanlar panik içinde çöle doğru kaçmaya başladılar, kaçarken tüfeklerini ve teçhizatlarını fırlatıp attılar. Bu, Lewis'in topçuları için bir fırsattı. Çavuş, açık kumlar cesetlerle dolana kadar vura vura acımasızca ilerledi. İkinci topun arkasındaki Şerarlı çocuk Muşekref, çatışmanın bittiğini gördü, bir çığlıkla silahını bir kenara fırlattı ve vahşi hayvanlar gibi vagonları parçalayıp yağmalamaya başlayan diğerlerine katılmak için tüfeğiyle hızla aşağıya indi. Yağma, hemen hemen on dakika sürmüştü.

Mayının etkisini görmek için yıkıntılara doğru koştum. Köprü yıkılmıştı ve boşluğuna, içi hastalarla dolu olan ön vagon düşmüştü. Çarpmanın etkisiyle üç ya da dördü hariç hepsi ölmüş ve kanlar içinde parçalara ayrılmış vagonun ucuna doğru yuvarlanmışlardı. Hâlâ hayatta olanlardan biri sayıklayarak tifüs kelimesini haykırdı. Ben de kapıyı kapattım ve onları orada kendi başlarına bıraktım.

Sonraki vagonlar da raydan çıkmış ve parçalanmış, bazılarının şasisi onarılamayacak şekilde dağılmıştı. İkinci lokomotif dumanı tüten bir demir yığınıydı. Tahrik tekerlekleri yukarı doğru havaya uçmuş ve ateş kutusunun yan tarafını alıp götürmüştü. Makinist kabini ve kömür vagonu, köprü ayağının yığılmış taşları arasında şeritler halinde bükülmüştü. Bir daha asla çalışmayacaktı. Öndeki lokomotifin

durumu daha iyiydi: Ağır bir şekilde raydan çıkmış ve makinist kabini patlamış halde yarı yatar vaziyette olsa da, buharı basınç sağlıyordu, tahrik dişlisi de sağlamdı.

Vadide tuhaf bir manzara vardı. Çılgına dönmüş Araplar, başları açık, yarı çıplak, çığlıklar atarak, havaya ateş ederek, birbirlerini tırnaklarıyla ve yumruklarıyla tırmalayarak son sürat koşturuyor, yük vagonlarını patlatıyor, rayların kenarından söktükleri devasa balyalarla bir ileri bir geri yalpalıyor ve istemedikleri her şeyi parçalayarak savuruyorlardı.

Etrafa yayılmış çok sayıda halı, düzinelerce şilte ve çiçek desenli yorganlar, yığınlar halinde battaniyeler, çeşit çeşit kadın ve erkek giysileri, saatler, tencereler, yiyecekler, süs eşyaları ve silahlar vardı. Bir yanda otuz kırk histerik kadın duruyordu, başları açıktı, giysilerini ve saçlarını yoluyorlar, çığlıklar atarak kendilerinden geçiyorlardı. Araplar onlara aldırmadan ev eşyalarını kırıp dökmeye, yağmalamaya devam ediyorlardı. Develer ortak mal haline gelmişti. Her adam en yakınındakine taşıyabileceği kadarını çılgınca yüklüyor ve kendisi bir sonraki fantezisine yönelirken onu batı yönündeki boşluğa doğru kışkırtıyordu.

Boş oturduğumu gören kadınlar koşuştular ve merhamet çığlıkları atarak beni yakaladılar. Onlara her şeyin yolunda gittiğine dair güvence verdim; ama bazılarının kocası beni kurtarana kadar yakamı bırakmayacaklardı. Bunlar karılarını defettiler ve ölüm korkusuyla ayaklarıma sarıldılar. Bu derece aşağılanmış bir Türk, çok kötü bir manzaraydı: Çıplak ayakla onları elimden geldiğince tekmeledim ve sonunda kurtuldum.

Lewis ve Stokes bana yardım etmek için aşağı inmişlerdi. Onlar için biraz endişeliydim; çünkü Araplar akıllarını kaybettikleri için düşmana olduğu kadar dosta da saldırmaya hazırdılar. Beni tanımıyormuş gibi davranıp eşyalarımı kaptıklarında üç kez kendimi savunmak zorunda kaldım. Bununla birlikte, çavuşların savaş lekeli haki giysileri çok az çekicilik sunuyordu. Lewis, öldürdüğü otuz adamı saymak için demiryolunun doğusuna gitti ve bu arada yem torbalarında Türk altınları ve ganimetleri buldu. Stokes yıkık köprüden geçerken ikinci top mermisinin parçaladığı yirmi Türk'ün cesedini gördü ve hemen geri çekildi.

Ahmed kolları ganimetle dolu olarak yanıma geldi ve bağırarak (hiçbir Arap zafer heyecanıyla normal konuşamazdı) son vagondaki yaşlı bir kadının beni görmek istediğini söyledi. Onu hemen eli boş

gönderdim, devemi ve birkaç yük devesini alıp silahları götürsün diye; çünkü düşman ateşi artık açıkça duyuluyordu ve ganimete doymuş Araplar birer birer tepelere doğru kaçıyor, önlerinde sallanan develeri güvenli bir yere sürüyorlardı. Topları sona bırakmak kötü bir taktikti: Ne var ki ilk ve ezici bir başarıyla sonuçlanan tecrübenin yarattığı karmaşa muhakeme yetimizi köreltmişti.

Ahmed develeri getirmedi. Açgözlülüğün esiri olan adamlarım Bedevilerle birlikte araziye dağılmıştı. Çavuşlar ve ben, şimdi garip bir sessizliğe bürünmüş olan enkazın yanında yalnızdık. Silahları bırakıp kaçmamız gerektiğinden korkmaya başladık, fakat tam o sırada iki devenin hızla geri döndüğünü gördük. Zaal ve Huveymil beni fark etmemiş ve aramak için geri dönmüşlerdi.

Elimizdeki tek yalıtılmış kabloyu sarıyorduk. Zaal devesinden indi ve binmemi istedi; ama onun yerine deveyi tel ve patlayıcıyla yükledik. Zaal trendeki onca altın ve gümüşten sonra bizim bu tuhaf ganimetimize gülecek zaman buldu. Huveymil dizindeki eski bir yaradan dolayı topaldı ve yürüyemiyordu, onu devesine bindirdik ve Lewis'in tüfeklerini makas gibi dipçikten dipçiğe bağlayarak eyerinin arkasına kaldırdık. Geriye siper havanları kalmıştı; ama Stokes, başıboş bulduğu bir yük devesini beceriksizce burnundan tutar bir vaziyette yeniden ortaya çıktı. Havan toplarını aceleyle topladık; (dizanteri yüzünden hâlâ halsiz olan) Stokes'u Lewis silahlarıyla birlikte Zaal'ın eyerine bindirdik ve Huveymil'in sorumluluğundaki üç deveyi en iyi hızlarıyla yola çıkardık.

Bu arada Lewis ve Zaal, eski top mevziinin arkasındaki korunaklı ve görünmez bir çukurda, fişek kutuları, benzin ve atıklardan bir ateş yaktılar, etrafına Lewis'in bidonlarını ve yedek küçük silah mühimmatını yığdılar; en tepeye de Stokes'un birkaç gevşek mermisini koydular. Sonra koşmaya başladık. Alevler, dumansız baruta ve amonyağa ulaştığında muazzam ve dinmeyen bir gürültü ortaya çıktı. Binlerce fişek seri halde makineli tüfekler gibi patladı ve mermiler kalın toz ve duman sütunları halinde kükreyerek uzaklaştı. Öndeki Türkler bu muazzam savunmadan etkilenmiş, güçlü olduğumuzu ve mevzilendiğimizi hissetmişlerdi. Hücumlarını durdurdular, siper aldılar ve biz nefes nefese sırtlar arasında gizlenirken, onlar da dikkatle mevzilerimizi kuşatmaya ve usulüne uygun olarak keşif yapmaya başladılar.

Bu olay mutlu sonla bitmiş gibiydi. Develerim ve yüklerimden başka bir şey kaybetmeden kurtulduğumuza sevindik; gerçi bunlar arasında çavuşların değerli takımları da vardı. Bununla birlikte, Rum'da yiyecek vardı ve Zaal belki de ileride bekleyen diğerleriyle birlikte ihtiyaçlarımızı bulmamız gerektiğini düşündü. Bulduk da. Adamlarım ganimeti yüklenmişlerdi ve eyerleri binişimize hazır görünsün diye aniden ganimet yükleri indirilen develerimiz de yanlarındaydı.

Kimsenin yaralanıp yaralanmadığını sorduk ve bir ses Şimtli bir gencin —çok gösterişli bir elemandı— trene yapılan ilk saldırıda öldüğünü söyledi. Bu saldırı bir hataydı, talimatlar olmadan yapılmıştı, çünkü Lewis ve Stokes'un topları, mayın düzgün çalıştığı takdirde işi bitirecekti. Bu yüzden onun kaybının doğrudan benim suçum olmadığını düşündüm.

Üç adam hafif yaralanmıştı. Sonra Faysal'ın kölelerinden biri Salim'in kayıp olduğunu söyledi. Herkesi çağırdık ve sorguladık. Sonunda bir Arap onu lokomotifin hemen ötesinde vurulmuş olarak gördüğünü söyledi. Bu haber, bizden biri olduğundan habersiz olan Lewis'e, orada yerde ağır yaralı bir zenci gördüğünü hatırlattı. Bu, bana söylenmemişti ve kızgındım, çünkü Huveytât'ın yarısı bunu biliyor olmalıydı ve üstelik Salim benim sorumluluğumdaydı. Onların hatası yüzünden ikinci kez bir arkadaşımı geride bırakıyordum.

Geri dönüp onu bulmak için gönüllü istedim. Kısa bir süre sonra Zaal'in ardından Novasera'dan on iki kişi kabul etti. Hızlı adımlarla ovayı geçip hatta doğru ilerledik. Son sırtı da aştığımızda, etrafında Türklerin dolaştığı bir tren enkazı gördük. Yüz elli kişi kadar olmalıydılar; dolayısıyla girişimimiz umutsuzdu. Salim ölmüş olmalıydı, çünkü Türkler Arapları esir almazlardı. Aslında, onları korkunç bir şekilde öldürüyorlardı; bu yüzden, merhameten, terk edilmiş yerde çaresizlikten bırakılması gereken ağır yaralılarımızın işini bitiriyorduk.

Salim'den vazgeçtik ve ağır adımlarla yola çıkmaya hazırlandık. Doksan esirimizden on tanesi, Faysal aracılığıyla Mekke'ye gitmeyi tercih eden dost Medineli kadınlardı. Yirmi iki binicisiz deve vardı. Kadınlar beş yük eyerine binmişlerdi ve yaralılar da kalan kısmın üzerinde ikişerli olarak duruyordu. İkindi vakti olmuştu. Çok yorulmuştuk, esirler bütün suyumuzu içmişlerdi. Rum'a kadar dayanabilmek için o gece Müdevvere'deki eski kuyudan yeniden su doldurmamız gerekiyordu.

Kuyu, istasyona yakın olduğundan, Türklerin rotamızı tespit edip bizi orada savunmasız yakalamamaları için oraya ulaşıp mesafeyi açmamız çok önemliydi. Küçük gruplara ayrıldık ve kuzeye doğru ilerledik. Zafer her zaman bir Arap kuvvetini bozguna uğratır, bu yüzden artık bir akıncı grubu değil, bir Arap kabilesini yıllarca zengin edecek kadar ev eşyasıyla dolu, tökezleyen bir yük kervanıydık.

Çavuşlarını ilk çatışmalarının hatırası olarak benden birer kılıç istediler. Bir şeylere bakmak için sütundan aşağı inerken, aniden Faysal'ın azatlılarıyla karşılaştım ve onlardan birinin sağrısında, hayretimi celbeden bir şekilde ona bağlı, kana bulanmış, baygın halde kayıp Salim vardı.

Koşarak Ferhan'ın yanına gittim ve onu nerede bulduğunu sordum. Bana Stokes'un topu ilk mermisini ateşlediğinde Salim'in lokomotifin yanından koşarak geçtiğini ve Türklerden birinin onu sırtından vurduğunu söyledi. Mermi omurgasına yakın bir yerden çıkmış, ama onlara göre ölümcül bir zarar vermemiş. Tren ele geçirildikten sonra, Huveytât onun pelerinini, hançerini, tüfeğini ve başlığını soymuştu. Azatlılardan Mecbil onu bulmuş, doğruca devesine bindirmiş ve bize haber vermeden evine doğru yola çıkmış. Ferhan onu yolda yakalayıp Salim'i kurtarmıştı; Salim daha sonra tamamen iyileştiğinde, benim bölüğümden olduğu ve yaralandığı halde onu geride bıraktığım için bana hep biraz kin beslemişti. Metanet konusunda başarısız olmuştum. Bir Şerif'in arkasına saklanma alışkanlığım, kendi giysilerini giyen ve davranışlarını taklit eden yabancılara merhamet etmeyen acımasız Arap standardı tarafından sınanmaktan kaçınmak içindi. Kör Şerif Eyd gibi bir kalkanım varken aciz bir durumda kaldığım pek görülmemişti.

Üç saat içinde kuyuya ulaştık ve bir aksilik olmadan su içtik. Daha sonra takip edilme korkusuyla on beş kilometre kadar daha uzaklaştık. Orada yatıp uyuduk ve sabah mutlu bir yorgunlukla kalktık. Stokes bir gece önce dizanteriye yakalanmıştı ama uyku ve endişenin sona ermesi onu iyileştirdi. Stokes, ben ve Lewis, yükü olmayanlar olarak günbatımından hemen önce Rum Vadisi'nin dibine ulaşana kadar birbiri ardına büyük çamur düzlüklerinden geçtik.

Bu yeni rota silahlı araçlarımız için önemliydi, çünkü otuz kilometrelik sert çamur, Müdevvere'ye kolayca ulaşmalarını sağlayabilirdi. Eğer öyleyse, istediğimiz zaman tren seyrüseferini durdurabilirdik. Bunu

düşünerek Rum yoluna girdik, günbatımının rengi hâlâ muhteşemdi; kayalıklar batıdaki bulutlar kadar kırmızıydı, ölçek olarak ve gökyüzüne doğru yükselen düz çizgileriyle onlara benziyorlardı. Rum'un dingin güzelliğinin, heyecanı nasıl bertaraf bir kez daha hissettik. Böylesine büyük bir ihtişam bizi cüceleştiriyor, şenlikli düzlüklerde sürdüğümüz kahkaha pelerinini ortaya çıkarıyordu.

İki gün sonra Akabe'deydik; görkemli bir şekilde, değerli şeylerle yüklü olarak ve trenlerin merhametimize kalmış olmasıyla övünerek girdik. İki çavuş, Akabe'den aceleyle gemiye binip Mısır'a gittiler. Kahire onları hatırlamış ve geri dönmedikleri için öfkelenmişti. Ancak bunun cezasını seve seve ödeyebilirlerdi. Tek başlarına bir savaş kazanmışlar, dizanteri olmuşlar, deve sütüyle beslenmişler ve bir deveye günde yetmiş beş kilometre acı çekmeden binmeyi öğrenmişlerdi. Ayrıca Allenby onlara birer madalya vermişti.

XVII. BÖLÜM

KAFAMIZI TOPLAMAMIZ

Ekim 1917, Allenby'nin Bols ve Dawnay ile birlikte Gazze-Birüssebi hattına saldırmayı planladığını bildiğimiz için bizim için bir beklenti ayıydı.

Gazze'de Avrupa ölçeğinde bir savunma hattı oluşturulmuştu. Düşmanın en güçlü noktası olduğu o kadar açıktı ki, İngiliz yüksek komutanlığı cepheden saldırı için iki kez burayı seçmişti. Fransa'dan yeni gelmiş olan Allenby, bundan sonra yapılacak herhangi bir saldırının ezici sayıda asker ve silahla yapılması ve her türlü nakliye aracının muazzam yoğunlukta kullanılmasıyla sürdürülmesi gerektiğinde ısrar ediyordu.

Dawnay düşmanın gücünü en az telaşla yok etmeye çalıştı. Türk hattının en ucuna, Birüssebi yakınlarına bir çıkarma yapılmasını önerdi. Zaferini ucuza getirmek için düşmanın ana gücünün Gazze'nin gerisinde olmasını istiyordu; bu da en iyi şekilde, İngiliz birlik yoğunluğunun gizlenmesiyle sağlanabilirdi, böylece Türkler kanat saldırısının yüzeysel bir hile olduğuna inanacaklardı.

Arap cephesindeki bizler düşmanı çok yakından tanıyorduk. Arap subaylarımız esasında Türk subaylarıydı ve karşı taraftaki her komutanı şahsen tanıyorlardı. Onlarla aramızdaki ilişki evrenseldi, çünkü düşman bölgesinin sivil nüfusu para ya da iknaya gerek olmaksızın tamamen bize aitti. Sonuç olarak istihbarat servisimiz hayal edilebilecek en geniş, en dolu ve en güvenilir servis idi.

Düşmanın boşluğunu ve İngiliz kaynaklarının büyüklüğünü Allenby'den daha iyi biliyorduk. Allenby'nin çok fazla olan topçusunun ve sadece romatizmal bir yavaşlıkla hareket eden piyade ve

süvarilerinin karmaşıklığının sakatlayıcı etkisini hafife almıştık. Allenby'ye havası güzel bir ay verilmesini umuyor ve bu durumda, onun sadece Kudüs'ü değil, Hayfa'yı da almasını ve Türkleri tepelerde mahvetmesini bekliyorduk.

İşte bu, bizim anımız olacaktı. Ağırlığımızın ve taktiklerimizin uygulanmasının en az bekleneceği ve fakat en çok zarar vereceği noktada buna hazır olmamız gerekiyordu. Benim gözümde sıklet merkezi, Kudüs-Hayfa-Şam-Medine demiryollarının kavşağı, Suriye'deki Türk Ordularının göbeği, tüm cephelerinin ortak noktası ve şans eseri, Akabeli Faysal tarafından eğitilmiş ve silahlandırılmış, el değmemiş büyük Arap savaşçı rezervlerinin bulunduğu bir bölge olan Deraa'ydı.

Bir süre bütün bu yandaşları toplayıp Türk haberleşmesini kuvvetle ele almamızın gerekip gerekmediğini düşündüm. Herhangi bir yönetim anlayışı altında on iki bin adamımız olacağından emindik: Deraa'ya saldırmak, tüm demiryolu hatlarını parçalamak, hatta Şam'ı sürpriz bir şekilde almak için yeterliydi. Bunlardan herhangi biri Birüssebi ordusunun durumunu kritik hale getirebilirdi ve tüm sermayemizi bir an önce bu meseleye yatırma isteğim çok şiddetliydi.

Yerel halk gelmemiz için yalvarıyordu. Deraa çevresindeki boş arazinin lideri Şeyh Telâl el-Hareyzin, Arap desteğinin kanıtı olarak birkaç atlımızla birlikte Deraa'yı bize vereceğini tekrar tekrar bildirdi. Böyle bir girişim Allenby'nin işine yarayabilirdi, ama Faysal'ın orada yerleşmek gibi bir umudu yoksa bunu göze alabileceği söylenemezdi. Deraa'nın aniden ele geçirilmesi ve ardından ricat edilmesi, bölgedeki tüm o mükemmel köylülerinin katledilmesi ya da mahvedilmesi anlamına gelirdi.

Yalnızca bir kez ayaklanabilirlerdi ve o anda gösterecekleri çaba belirleyici olmalıydı. Onları şimdi çağırmak, Allenby'nin ilk saldırısının düşmanı önüne katıp sürükleyeceği ve Kasım ayının yağmursuz geçerek hızlı bir ilerleme için elverişli olacağı spekülasyonu üzerine, Faysal'ın nihai başarı için sahip olduğu en iyi varlığı riske atmak demekti.

İngiliz ordusunu kafamda tarttım ve dürüstçe kendime güvenemedim. Askerler genellikle cesur savaşçılardı, ama generalleri cehaletle kazandıklarını aptallıkla kaybetmişlerdi. Allenby hiç denenmemişti ve birlikleri Murray döneminde bozulup kırılmıştı. Elbette bir Müttefik zaferi için savaşıyorduk ve İngilizler önde gelen ortak olduğu için, son çare olarak Arapların onlar için feda edilmesi gerekecekti. İyi de bu

son çare miydi? Savaş genel olarak ne iyi ne de çok kötü gidiyordu ve gelecek yıl başka bir deneme için zaman olabilir gibi görünüyordu. Bu yüzden Arapların faydasına tehlikeyi ertelemeye karar verdim.

Bununla birlikte, Arap Hareketi Allenby'nin hoşnutluğuyla yaşıyordu, bu yüzden düşmanın gerisinde genel bir isyandan daha küçük çapta bir operasyona girişmek gerekiyordu: Yerleşik halkları dahil etmeden bir baskın grubu tarafından gerçekleştirilebilecek ve yine de İngilizlerin düşmanı takip etmesine maddi yardımda bulunarak onu memnun edecek bir operasyon. Bu koşullar ve nitelikler, üzerinde düşünüldüğünde, Yermük Vadisi'ndeki büyük köprülerden birini kesme girişimine işaret ediyordu.

Filistin'den gelen demiryolu, Şam'a giderken Yermük Nehri'nin dar ve sarp geçidinden geçerek Havran'a ulaşıyordu. Ürdün çukurunun derinliği ve doğudaki plato yüzünün keskinliği, hattın bu bölümünün inşasını çok zorlaştırıyordu. Mühendisler hattı, kıvrımlı nehir vadisinin tam ortasına döşemek zorundaydı ve hattın gelişmesi için de en batıdaki ve en doğudaki köprüler yerine konması en zor olan bir dizi köprüyle sürekli olarak nehri tekrar tekrar geçmesi gerekiyordu.

Bu köprülerden birini kesmek, Filistin'deki Türk ordusunu iki hafta boyunca Şam'daki üssünden tecrit edecek ve Allenby'nin ilerleyişinden kaçma gücünü yok edecekti. Yermük'e ulaşmak için Akabe'den Azrak üzerinden yaklaşık altı yüz yetmiş beş kilometre gitmemiz gerekiyordu. Türkler bizden gelecek tehlikeyi o kadar uzak görüyorlardı ki köprüleri yeterince korumuyorlardı.

Bu nedenle Allenby'ye bu planı önerdik ve o da bunun, 5 Kasım'da ya da sonraki üç günden birinde yapılmasını istedi.

Her zamanki öncümüz Nâsır yoktu; ama Beni Sahr'ın yanında, Faysal'ın Medine'deki ilk umutsuz günlerinde kendini gösteren ve daha sonra el-Ula'da Newcombe'u geride bırakan genç ve çekici Haris Şerif Ali İbnü'l-Hüseyin vardı.

Şam'da Cemal'in misafiri olan Ali, Suriye hakkında bir şeyler öğrenmişti: Bu yüzden Faysal'dan onu ödünç almasını rica ettim. Cesareti, becerisi ve enerjisi kanıtlanmıştı. Başladığımızdan beri Ali'nin girişemeyeceği kadar tehlikeli bir macera ya da o yüksek kahkahasıyla yüzleşemeyeceği kadar derin bir felaket olmamıştı.

Fiziksel olarak da muhteşemdi: Ne uzun ne de ağırdı, ama o kadar güçlüydü ki diz çöküp kollarını uzatır avuç içlerini yere dayar ve her iki elinde bir adamla ayağa kalkardı. Buna ek olarak, Ali çıplak ayaklarıyla koşan bir deveyi geride bırakabilir, hızını yarım kilometre boyunca koruyabilir ve sonra eyere atlayabilirdi. Küstah, dik kafalı, kibirli; sözde olduğu kadar eylemde de pervasız; kamusal durumlarda etkileyici (eğer hoşuna giderse) ve doğal tutkusu çölün göçebelerini savaşta ve sporda aşmak olan bir kişi için oldukça eğitimliydi.

Ayrıntılı planım, Rafa'nın (Haziran'da bana refakat eden o çok cesur şeyh) rehberliğinde Ezrak'tan Ümmü Kays'a, bir ya da iki büyük yürüyüşle bir avuç, belki de elli adamla koşmaktı, Ümmü Kays, Menippus'un ve kendini ifade edişi Suriye edebiyatının en yüksek noktasını arz eden ölümsüz Suriyeli Yunan Meleager'in hatıratıyla çok değerli olan Gadara'ydı. Yermük köprülerinin en batısının hemen üzerinde duruyordu, yıkılması beni, Gadara okuluna kaydettirecek çelik bir şaheserdi. Kirişlerde ve ayaklarda sadece yarım düzine nöbetçi bulunuyordu. Onlara yardım, Gadara'nın sıcak su kaynaklarının yerel hastaların yararına fışkırdığı Hemme'deki istasyon binalarında bulunan altmış kişilik bir garnizondan sağlanıyordu. Umudum Zaal'ın emrindeki Ebu Tayilerden bazılarını benimle gelmeye ikna etmekti. Bu kurt adamlar köprü saldırısını kesinleştireceklerdi. Düşman takviyelerinin gelmesini önlemek için, Fransa'daki süvari tümeninden Yüzbaşı Bray'in Hintli gönüllüleri tarafından, Cemadar Hasan Şah komutasında makineli tüfeklerle yaklaşma noktalarını tarayacaktık.

Belirli ağırlıktaki patlayıcılarla alttan sarkan büyük kirişlerin yıkılması, ateş altında yapılması zor olan hassas bir operasyondu. Akabe'deki karargâh mühendisi Wood, gelip beni çiftlemesi için davet edildi. Fransa'da kafasına aldığı bir kurşun sonucu tıbbi olarak aktif hizmetten menedilmiş olmasına rağmen hemen kabul etti. Müttefikler arası bir komisyon için Versailles'a gitmeden önce Akabe'de son birkaç gününü geçirmekte olan George Lloyd da bizimle Cefer'e kadar geleceğini söyledi.

Son hazırlıklarımızı yapıyorduk ki, Cezayir'i Fransızlara karşı savunan yiğit müdafinin torunu Emir Abdülkadir el-Cezayiri beklenmedik bir müttefik olarak çıkageldi.

Faysal'a, Yermük'ün kuzey kıyısı boyunca toplu halde yaşayan Cezayirli sürgünlerden oluşan köylülerinin beden ve ruhlarını teklif etti. Bunun bize, iki ya da üç ana köprü de dahil olmak üzere Vadi demiryolunun orta bölümünü, kırsalı ayaklandırmak zorunda kalmadan kısa bir süre için kontrol etme fırsatı vereceğini düşündük; çünkü Cezayirliler yabancılardan nefret ediyorlardı ve Arap köylüleri onlara katılmayacaktı. Bu nedenle Rafa'yı Ezrak'ta bizimle buluşması için çağırmayı erteledik ve Zaal'a tek kelime etmeyerek düşüncelerimizi Halid Vadisi ve köprüleri üzerinde yoğunlaştırdık.

Biz bu düşünceler içindeyken Albay Brémond'dan bir telgraf geldi ve Abdülkadir'in Türklerin hesabına çalışan bir casus olduğu konusunda bizi uyardı. Bu haber, endişe vericiydi.

Faysal bana dedi ki, "Onun deli olduğunu biliyorum. Bence doğruyu söylüyor. Başınızı koruyun ve onu kullanın." Bir sahtekârın dürüstlüğümüze inanmayacağı ve dürüst bir adamın en kısa sürede şüpheyle sahtekâr olacağı ilkesiyle ona tam güvenimizi göstererek devam ettik. Aslına bakarsanız, dini coşku ve kendine olan şiddetli inancıyla yarı deli bir İslam fanatiğiydi. Müslüman duyarlılıkları, benim gizlenmeyen Hıristiyanlığımla çileden çıkmıştı. Arkadaşlığımız gururunu incitmişti; çünkü kabileler Ali'yi kendisinden daha büyük olarak selamlıyor ve bana daha iyi davranıyorlardı. İnatçı aptallığı, Ali'nin asabını iki ya da üç kez acı verici sahnelerle bozdu: Son hareketi ise, yürüyüşümüzü engelledikten, kendimizi ve planlarımızı elinden geldiğince altüst ettikten sonra, umutsuz bir anda bizi yüzüstü bırakmak oldu.

XVIII. BÖLÜM

YENİDEN HATLARA DÖNÜŞ

Kampın lüksünde muazzam son bir akşam yemeği yiyip 24 Ekim 1917 akşamı yola çıktık. Dört saat boyunca yavaş yavaş yürüdük: İlk yürüyüş her zaman yavaş olur ve hem develer hem de insanlar yeni bir tehlikeye atılmaktan nefret ederlerdi. Yükler kayıyor, eyerlerin yeniden giydirilmesi ve sürücülerin değiştirilmesi gerekiyordu. Kendi develerime (Gazale, yaşlı büyükanne, artık çoktan tayı kaçmış ve Rima, Suhur'un Rualla'dan çaldığı tam sivri uçlu bir Şerarlı devesi) ve korumanınkilere ek olarak, Hintlileri de bindirdim, Birini Wood'a (eyer kullanmakta çok hassastı ve neredeyse her gün yeni bir hayvana binerdi), diğerini de Lloyd'un, eyerine bir Arap gibi oturan ve haki renginin üzerine çizgili bir pelerin geçirerek baş örtüsü içinde bir işçi gibi görünen süvari eri Thorne'a ödünç vermişti. Lloyd'un kendisi de Faysal'ın ödünç verdiği safkan bir Zeraiye üzerindeydi: iyi, hızlı görünen bir hayvandı, ama uyuzdan kırpılmıştı ve zayıftı.

Grubumuz dağıldı. Wood geride kaldı ve adamlarım taze oldukları ve Hintlileri bir arada tutmak için çok çalıştıkları için onunla irtibatı kaybettiler. Böylece kendini Thorne'la yalnız buldu ve ayın tam tepede olduğu zamanlar hariç, geceleri Itm geçidinin derinliklerini her zaman dolduran karanlığın içinde doğuya dönüşümüzü kaçırdı. Ana yoldan Cuveyrâ'ya doğru ilerlediler, saatlerce deve üstünde kaldılar; ama sonunda bir yan vadide yeni günü beklemeye karar verdiler. Her ikisi de ülkede yeniydi ve Araplardan emin değillerdi, bu yüzden sırayla nöbet tutuyorlardı. Gece yarısı mola verdiğimiz zaman ortaya çıkmadıklarında ne olduğunu tahmin ettik ve şafaktan önce Ahmed, Aziz

ve Abdurrahman, üç veya dört elverişli yola dağılıp kayıp çifti Rum'a getirme emriyle geri döndüler.

Lloyd ve ana grupla birlikte, pembe kumtaşının kıvrımlı yamaçları ve ılgın yeşili vadiler boyunca onlara rehberlik ederek Rum'a kadar ilerledim; sonunda, kızıl günbatımı heybetli kayalıkları yakar ve duvarlarla çevrili yoldan aşağıya doğru puslu ateş merdivenleri uzanırken Rum'a girdik. Wood ve Thorne zaten oradaydı: Pınarların kumtaşı amfitiyatrosunda. Wood hastaydı ve eski kampımın düzlüğünde yatıyordu.

Bizi bir daha asla göremeyeceğine inanmaya başlamıştı ve Rum'un ziyaretçilerine yaşattığı huşudan dolayı onun acılarını derinden hissetmediğimizi kanıtladığımızda nankörlük etti. Aslında, gözlerimizi dikip "Evet" dedik ve onu orada öylece yatarken bıraktık, biz de buranın harikalığı hakkında fısıldaşarak dolaştık. Neyse ki Ahmed ve Thorne yemek konusunu daha çok düşünmüştü ve akşam yemeğiyle birlikte dostane ilişkiler yeniden tesis edildi.

Ertesi gün biz develeri eyerlerken Ali ve Abdülkadir çıkageldiler. Lloyd'la ben, onlarla ikinci bir öğle yemeği yedik, bu arada tartışmaktaydılar; ancak konuklarının olması onları kontrol altında tutuyordu. Lloyd herkesle, her zaman ve her şekilde yemek yiyebilen ender gezginlerdendi. Sonra hızımızı artırarak düzlükte ilerledik, develerimizi kadife gibi yüzeyinde hızla koşturarak ana gruba yetiştik ve dörtnala koşmanın heyecanıyla onları dağıttık. Hintlilerin ağırbaşlı develeri, yüklerinden kurtulana kadar demirden bir eşya gibi dans ettiler. Sonra sakinleştik ve platoda kılıçla kesilmiş gibi bir yarık olan Hafira Vadisi'ne doğru birlikte yavaşça ilerledik. Başında Batra'nın yüksekliğine çıkan sert bir geçit vardı; ama o gün burayı geçemeyip tembellikten ve rahatlık özleminden vadinin korunaklı dibinde durduk. Akşam serinliğinde keyifle yanan büyük ateşler yaktık. Ferrac her zamanki gibi benim için pilav hazırladı. Lloyd, Wood ve Thorne yanlarında teneke kutularda sığır eti ve İngiliz ordusunun bisküvilerini getirmişlerdi. Böylece yiyeceklerimizi birleştirdik ve ziyafet çektik.

Ertesi gün zikzaklı kırık geçidi tırmandık, altımızdaki Hafira'nın çimenli yolu, merkezinde bir koni tepeyi çerçeveliyordu; zemin olarak, Rum dağlarının fantastik gri kubbeleri ve parlayan piramitleri, o gün üzerlerinde dolaşan bulut kütleleri tarafından daha geniş hayallere uzanıyordu. Öğleden önce develer, Araplar, Hintliler ve bagajlar

kazasız belasız zirveye ulaşana kadar uzun trenimizin yukarı doğru ilerleyişini izledik. Rüzgârdan korunarak ve bu yüksek yaylanın sonbahar soğuğunu hafifleten soluk güneş ışığıyla ısınarak tepenin üzerindeki ilk yeşil vadiye keyifle yerleştik. Birisi yine yemekten bahsetmeye başladı.

Kuzeye doğru yola çıktım, Şerarlı deve çobanı Avad'la birlikte Rum'da araştırma yapmadan keşfe çıktım. Grubumuzda o kadar çok yük devesi vardı ve Hintliler develeri yükleyip götürmekte o kadar acemiydiler ki, korumalarım bana refakat etme görevlerinden uzaklaşıyorlardı. Bu yüzden Şuvah, her koşulda benimle birlikte hizmet edecek olan kuzeni Şerarlı Hayal'i takdim ettiğinde, onu bir bakışta kabul ettim ve şimdi bir badirede değerini ölçmek için onunla yola çıkıyordum.

Ebâ el-Lissan'ın etrafında bir tur atarak Türklerin aylaklık içinde olduklarından emin olduk, çünkü Batra bölgelerine aniden süvari devriyesi gönderme alışkanlıkları vardı ve henüz bizimkileri gereksiz yere harekete geçirmeye niyetim yoktu. Avad, belki de on sekiz yaşlarında, pejmürde, kahverengi tenli, iri yarı, bir atletin kas ve kuvvetine sahip, bir kedi kadar hareketli, eyer üzerinde canlı (muhteşem bir şekilde deveye binerdi) ve kötü görünmeyen bir delikanlıydı, ancak sürekli ve oldukça şüpheli bir şekilde beklenti içinde bir tavrı vardı, sanki her an hayattan yeni bir şey bekliyordu ve bu, ne onun aradığı ya da sipariş ettiği bir şeydi ve ne de büsbütün minnettar bir karakterdi.

Avad karşımda kafası karışık ve kendinden emin görünüyordu, ama arkadaşlarıyla olduğu zaman neşeli ve şakacı olabiliyordu. Savaşa katılması, hayal edemeyeceği aniden gelen bir devlet kuşuydu ve acınacak bir şekilde bana uymaya kararlıydı. Şimdilik uyacağı şey, Türklerin dikkatini çekmek için Maan anayolunda dolaşmaktı. Başarılı olduğumuzda ve onlar kovalamaya başladıklarında, geri döndük, tekrar mevcudumuzu iki katına çıkardık ve böylece katırcılarını tehlike varmış gibi kandırıp kuzeye doğru ilerlemelerini sağladık. Avad bu oyunla neşeyle ilgilendi ve yeni tüfeğini çok iyi kullandı.

Daha sonra onunla birlikte Batra'ya ve Ebâ el-Lissan'a doğru eğimli vadilere bakan bir tepenin zirvesine tırmandık ve Ali'nin kafilesinin geçidin başını aşmaya başladığını görene kadar orada tembel tembel uzandık. Sonra onları karşılamak için yamaçlardan aşağı koştuk ve geçitte dört devesini nasıl kaybettiğini duyduk. Bundan başka,

sağırlığından, kibrinden ve kaba davranışlarından kurtulması için Tanrı'ya dua ettiği Abdülkadir'le yeniden anlaşmazlığa düşmüştü.

Hava kararıktan sonra bizi takip etmeleri için onları bıraktık ve rehberleri olmadığı için Avad'ı onlara ödünç verdim. Avde'nin çadırlarında tekrar buluşacaktık. Sonra sığ vadiler ve geçitler boyunca ilerledik, güneş son yüksek bankın arkasında batana kadar, tepesinden Kadirü'l- Hac'da kare kutu şeklindeki istasyonun kilometrelerce uzaktaki düzlükten yapay olarak parçalandığını gördük.

Lloyd ve ben Şedya'nın hemen altından geçmeyi planladığımız demiryolunun yönünü işaretledik. Yıldızlar yükselirken Orion'a* doğru yürümemiz gerektiğine karar verdik. Böylece yola koyulduk ve saatlerce Orion'a doğru yürüdük, öyle ki Orion bize hiç yakın görünmüyordu ve onunla aramızda hiçbir işaret yoktu. Sırtlardan ovaya inmiştik; ova hiç bitmiyordu ve tekdüze bir şekilde, beyaz yıldız ışığında daima beklenen demiryolu hafriyatını andıran alçak, yassı, düz tümseklerle birlikte sığ bataklıklarla kaplıydı. Ayaklarımızın altındaki yol sağlamdı ve yüzümüze vuran çölün serin havası develerin rahatça gitmelerini sağlıyordu.

Lloyd'la ben önden giderek hattı gözetlemeye başladık ki, şans eseri bir Türk karakoluyla ya da gece devriyesiyle karşılaşırsak ana birliğe bir şey olmasın. Hafif binilen güzel develerimiz çok uzun adımlar atıyordu; böylece farkında olmadan yüklü Hintlilerin önüne geçtikçe geçtik. Cemadar Hasan Şah bizi görüş alanında tutmak için bir adamını, sonra bir başkasını, daha sonra da bir üçüncüsünü gönderdi. Ardından yavaş gitmemiz için kulaktan kulağa acil bir fısıltı yolladı, fakat üç dilden geçtikten sonra bize ulaşan mesaj anlaşılmaz haldeydi.

Mola verdik ve sessiz gecenin seslerle dolu olduğunu, solmakta olan otların kokularının bitmekte olan rüzgarla birlikte etrafımızda akıp gittiğini biliyorduk. Daha sonra saatlerce sürecekmiş gibi daha yavaş ilerledik ve ova hâlâ dikkatimizi faydasız bir şekilde celbeden aldatıcı setlerle kaplıydı. Yıldızların kaydığını ve yanlış yöne gittiğimizi hissediyorduk. Lloyd'un bir yerlerde pusulası vardı. Durduk ve onun derin eyer çantalarını karıştırdık. Thorne geldi ve onu buldu. Etrafta

* Orion (Avcı Takımyıldızı), hem kuzey hem de güney yarımküreden görülebilen, parlak bir takımyıldız.(ç.n)

durup onun parlak ok ucunu hesapladık ve daha elverişli bir kuzey yıldızı için Orion'u terk ettik. Sonra yine durmadan ilerledik, ta ki daha büyük bir kıyıya tırmanırken Lloyd soluk soluğa dizginleri çekip bize işaret verene kadar. Ufukta izimizin üzerinde gökyüzünden daha karanlık iki küp ve yanlarında sivri bir çatı vardı. Doğruca Şedya istasyonuna gidiyorduk, neredeyse oraya varmak üzereydik.

Sağa döndük ve açık bir alanda aceleyle koşmaya başladık, arkamızda dizili kervan mensuplarından bazıları ani rota değişikliğini kaçırır diye biraz gergindik. Ne mutlu ki, her şey yolundaydı ve birkaç dakika sonra bir sonraki oyukta İngilizce ve Türkçe, Arapça ve Urduca heyecanımızı paylaştık. Arkamızdan Türk kampındaki köpeklerin nabzı hızlandıran hafif havlamaları duyuluyordu.

Artık nerede olduğumuzu biliyorduk ve Şedya'nın aşağısındaki ilk korugandan kaçınmak için yeni bir yöne saptık. Kendimizden emin bir şekilde ilerledik, birazdan hattı geçmeyi umuyorduk. Yine zaman geçmesine rağmen hiçbir şey kendini göstermedi. Saat gece yarısıydı, altı saattir yürüyorduk ve Lloyd acı acı sabah Bağdat'a varmaktan söz etmeye başladı. Burada demiryolu olamazdı. Thorne bir sıra ağacın hareket ettiğini gördü; tüfeklerimizin sürgüleri tıkırdadı, ama onlar sadece ağaçtı.

Umudumuzu yitirdik ve yorgun gözlerimizin kendilerini kapatmasına izin vererek, eyerlerimizde başımızı salarak dikkatsizce sürdük. Hintliler yine aceleci tabiatımızın çok gerisinde kaldılar; fakat bir saat sonra gecenin son tümseği önümüzde farklı bir şekilde belirdi. Düz bir şekil aldı ve uzunluğu boyunca, menfezlerin gölgeli ağızları olabilecek daha koyu lekeler büyüdü. Yaklaştığımızda tümsek, kenarı boyunca sivri çivilerden oluşan bir çit oluşturdu. Bunlar telgraf direkleriydi.

Çabucak grubumuzu durdurduk ve bir tarafına doğru sürdük ve sonra doğruca içeri girdik, mekânın sessizliğinin arkasında ne olduğunu sorgulamak için, karanlığın aniden bize ateş açmasını ve sessizliğin tüfek atışlarıyla bozulmasını bekledik. Ne var ki kati surette alarm verilmemişti. Tümseğe ulaştık ve orayı terk edilmiş bulduk. Develerden indik ve iki yüz metre boyunca bir aşağı bir yukarı koştuk: Kimseler yoktu. Fakat geçmemiz için yer vardı.

Diğerlerine hemen doğudaki boş, dost canlısı çöle geçmelerini emrettik ve şarkı söyleyen tellerin altındaki metallerin üzerine oturduk, bu sırada gölgeli cüsselerin uzun sırası karanlıktan yukarı doğru

dalgalandı, tümseğin ve balastının* üzerinde biraz sallandı ve develerin gece yürüyüşü olan o gergin sessizlikte arkamızdan karanlığa doğru geçti. Sonuncusu da geçti. Bir saat daha geçtikten sonra şafağa kadar istirahat emrettik. Ertesi gün Avde'yi kuyuların güneybatısındaki kırık, çalılık alanda göze batmadan kamp kurmuş bulduk. Bizi zorlukla kabul etti. Büyük çadırları, kadınlarla birlikte Türk uçaklarının ulaşamayacağı bir yere gönderilmişti. Orada çok az sayıda Tuveyha vardı ve onlar da kabile ücretlerinin paylaşımı konusunda şiddetli bir anlaşmazlık içindeydiler. Yaşlı adam kendisini, böyle güçsüz bir vaziyette bulduğumuz için üzgündü.

Zihinlerine yeni bir yön ve karşıt çıkarlar vererek sorunları yumuşatmak için elimden geleni yaptım. Başarılı da oldum, zira gülümsediler ki bu Araplar için çoğu zaman savaşın yarısı demekti. Şimdilik bu kadar kazanç yeterliydi; Muhammed ez-Zeylan'la yemek yemek üzere ayrıldık. O daha iyi bir diplomattı, çünkü Avde'den daha az açık sözlüydü. Bu yüzden onun pilav, et ve kurutulmuş domates tabağı bizi çok iyi karşıladı. Özünde bir köylü olan Muhammed çok iyi besleniyordu.

Yemekten sonra, sellerin lifli çamuru derinlemesine yararak açtığı, mamut ağacına benzeyen gri kuru hendeklerin üzerinde dolaşırken, Zaal'a Yermük köprülerine keşif gezisi planlarımdan bahsettim. Bu fikirden hiç hoşlanmadı. Ekim ayındaki Zaal, ağustos ayındaki Zaal değildi. Başarı, baharın sert atlı yiğidini, nevzuhur zenginliğin hayatı onun için değerli kıldığı ihtiyatlı bir adama dönüştürüyordu. İlkbaharda beni her yere götürebilirdi; ama son baskın cesaretini sınamıştı ve şimdi sadece kişisel bir menfaatten bahsedersem yola revan olacağını söylüyordu.

Nasıl bir ekip oluşturabileceğimizi sordum; kamptaki adamlardan üçünün böyle umutsuz bir umut uğruna iyi arkadaşlar olduğunu söyledi. Kabilenin geri kalanı memnuniyetsiz bir şekilde uzaktaydı. Üç Tuveyha'yı yanımıza almak yararsızdan da öte bir şey olacaktı, çünkü onların haklı kibri diğerlerini kızdıracaktı, oysa kendileri tek başlarına yeterli olamayacak kadar azdılar: Bu yüzden başka bir şey deneyeceğimi söyledim. Zaal'in rahatladığı belliydi.

* Demiryolu yapısı üzerinde uygun biçimde yığılan, üzerine traverslerin konulduğu, esneklik sağlayan taşlar. (ç.n)

Lloyd buradan Versailles'a dönecekti. Bu üzücü bir şeydi. Anlayışlıydı, akıllıca yardım etti ve davamızın iyiye gitmesini diledi. Ayrıca Arabistan'da bizimle birlikte olan tek hâzâ eğitimli kişiydi ve birlikte geçirdiğimiz bu birkaç gün içinde aklımıza gelen her kitabı, gökte ya da yerde olan her şeyi tartıştık. O gidince yeniden savaşa, kabilelere ve develere teslim olduk.

Gece bu tür işlerle dolup taşarak başladı. Huveytât meselesi halledilmeliydi. Hava kararıktan sonra Avde'nin ocağının etrafında toplandık ve saatlerce ateşin aydınlattığı bu yüzler çemberine uzandım, bildiğim tüm dolambaçlı numaraları kullanarak onlarla oynadım, hemen birini yakaladım, sonra bir başkasını (bir sözcük yerine ulaştığında gözlerindeki parıltıyı görmek kolaydı); ya da tekrar, yanlış bir çizgi çekerek ve cevap vermeden değerli dakikalarımı boşa harcadım. Ebu Tayîler sert vücutlu oldukları kadar sert fikirliydiler de ve işin stresiyle inançlarının ateşi çoktan sönmüştü.

Yavaş yavaş kazanıyordum, ama Avde sopasını kaldırıp sessizlik çağrısı yaptığında tartışma gece yarısına yaklaşıyordu. Tehlikenin ne olduğunu merak ederek dinledik ve bir süre sonra sürünen bir yankılanma hissettik, kulaklarımızda kolayca karşılık bulamayacak kadar donuk, çok geniş, çok yavaş bir darbe ritmi. Uzaktan gelen, çok alçak bir fırtınanın mırıltısı gibiydi. Avde bitkin gözlerini batıya doğru kaldırdı ve "İngiliz topları," dedi. Allenby hazırlıklarını sürdürüyordu ve onun yardımcı sesleri benim için mevzuyu tartışmasız bir şekilde kapatmıştı.

XIX. BÖLÜM

TÖREN VE AĞIT

Ertesi sabah kampın atmosferi sakin ve samimiydi. Yaşlı Avde, —bu kez zorlukları sona ermişti— beni sıcak bir şekilde kucakladı ve hakkımızda hayırlısını niyaz etti. Sonunda, çökmüş devemin yanında ayakta dururken, dışarı koştu, beni tekrar kollarına aldı ve kendisine doğru çekti. "Abdülkadir'den sakın" diye fısıldarken sert sakalının kulağıma değdiğini hissettim. Etrafımızda daha fazlasını söyleyemeyecek kadar çok kişi vardı.

Öğle yemeği ve öğlen dinlenmesi için kamp kurduk —askerler günde üç öğün yemek yemek zorundaydı. Aniden bir alarm verildi. Batıdan ve kuzeyden atlı ve develi adamlar belirdi ve hızla üzerimize geldiler. Tüfeklerimizi kaptık. Acil çağrılara alışan Hintliler artık Vickerslarını ve Lewislerini çatışmaya hazır halde taşıyorlardı. Otuz saniye sonra tam bir savunma pozisyonu almıştık.

Grubumuzun çizdiği bir tabloydu bu. Ben kendimize hayranlık duyuyordum ve Şerif Ali saldırı gerçekleşene kadar ateş etmememizi öğütlüyordu ki Avad neşeli bir kahkaha atarak düşmana doğru koştu ve dostluk işareti olarak kolunu başının üzerinden salladı. Ona veya etrafına ateş ettiler, ama etkisizdi. Yere yattı ve en öndeki atlının başının hemen üstüne nişan alarak bir el ateş etti. Bu ve bizim hazır sessizliğimiz onları şaşırttı. Tereddütlü bir grup halinde geri çekildiler ve bir dakikalık tartışmadan sonra, işaretimize gönülsüzce cevap vererek pelerinlerini geri çektiler.

İçlerinden biri atını bize doğru sürdü. Tüfeklerimiz tarafından korunan Avad, onu karşılamak için iki yüz metre gitti ve adlarımızı duyduğunda şok numarası yapan bir Suhurri olduğunu gördü. Bunlar,

beklediğimiz gibi El-Bayr'ın önünde kamp kurmuş olan Zebn Suhur'dan bir baskın grubuydu.

Ali, bize haince saldırdıkları için onlara öfkelendi ve her türlü acıyla tehdit etti. Yabancıların üzerine ateş etmenin Beni Sahr adeti olduğunu söyleyerek onun tiradını somurtarak dinlediler. Ali bunu alışkanlıkları ve hatta çölde iyi bir alışkanlık olarak kabul etti, ancak üç taraftan bize karşı haber vermeden ortaya çıkmalarının önceden planlanmış bir pusu olduğunu gösterdiğini söyleyerek protesto etti. Beni Sahr tehlikeli bir çeteydi; göçebe şeref kurallarına uyacak ya da çöl kanunlarına samimiyetle itaat edecek kadar saf göçebeler değillerdi; buna mukabil yağma ve talandan tövbe edecek kadar da köylülerdi.

Son saldırganlarımız geldiğimizi haber vermek için El-Bayr'a gittiler. Klanlarının reisi Mifle, bu kötü karşılamanın izlerini, oradaki tüm erkeklerin ve atların bizi çılgınca tezahüratlar, dörtnala koşmalar, oynamalar, bol bol ateş etmeler ve bağırmalarla karşılamak için ortaya çıktığı halka açık bir gösteriyle ortadan kaldırmanın en iyisi olduğunu düşündü. Umutsuz bir kovalamaca içinde etrafımızda dönüp durdular, pervasız bir binicilikle kayaların etrafında gürültü yaptılar ve bizim ağırbaşlılığımıza pek aldırış etmediler, saflara girip çıktılar ve tüfeklerini sürekli olarak develerimizin boyunlarının altına bıraktılar. Yakıcı toz bulutları yükseliyor, öyle ki insanların sesleri kısılıyordu.

Sonunda geçit töreni hafifledi, ama o zaman Abdülkadir, aptalların bile fikrinin arzu edilir olduğunu düşünerek, erdemini ortaya koyma ihtiyacı hissetti. Ali bin el-Hüseyin'e "Allah'ım Şerifimize zafer ver" diye bağırıyorlardı ve "Hoş geldiniz, Auralılar, hareketin müjdecileri" diyerek yanımda dizlerinin üzerinde geri dönüyorlardı. Böylece kısrağına tırmandı, yüksek Mağribi eyerine bindi ve arkasındaki yedi Cezayirli hizmetkârıyla birlikte, gırtlaktan gelen sesiyle "Hop, Hop" diye bağırarak ve havaya dengesiz bir şekilde ateş ederek yavaş kıvrımlarla zarifçe zıplamaya başladı.

Bu gösteri karşısında hayrete düşen Bedeviler sessizce bakakaldı; ta ki Mifle yanımıza gelip, "Efendiler, lütfen uşağınızı geri çekin, çünkü ne ateş edebiliyor ne de ata binebiliyor ve eğer birini vurursa bu güzel günümüzü mahvedecek" diyene kadar.

Harabelerin yanında yükümüzü indirdik. Ötemizde Beni Sahr'ın siyah çadırları vadiyi gözleyen bir keçi sürüsü gibiydi. Bir haberci bizi

Mifle'nin çadırına götürdü. Adamlarım heyecanla çadırın arkasında, mezarların üstündeki tepecikte koyunların boğazlandığını fısıldadılar.

Huveytât ziyafetleri tereyağı ile ıslanmıştı; Beni Sahr'ınki ise üzerinden akmaktaydı. Elbiselerimize sıçradı, ağzımızdan aktı, parmaklarımızın uçları sıcaklığıyla haşlandı. Açlığın keskinliği yatıştıkça eller yemeğe daha yavaş dalıyordu; ama Abdülkadir homurdandığında, aniden ayağa kalktığında, ellerini bir mendile sildiğinde ve çadır duvarının yanındaki halılara geri oturduğunda yemek henüz sona ermemişti. Biz tereddüt ettik ama Ali, "Fellah" diye mırıldandı ve oturduğumuz yerdeki tüm erkekler doyana ve daha kanaatkâr olanlarımız ise acıyan parmaklarımızdaki katı yağı yalamaya başlayana kadar yemek devam etti.

Ali boğazını temizledi ve sahanların etrafındaki ikinci ve üçüncü turlar atılırken biz halılarımıza döndük. Beş ya da altı yaşlarında, pis bir önlük giymiş bir ufaklık, orada oturup iki eliyle baştan sona ciddiyetle doldurdu ve sonunda, şişmiş karnı ve yağla parlayan yüzüyle, zaferle göğsüne kocaman bir kaburga kemiği sararak suskun bir şekilde sendeledi.

Çadırın önünde köpekler kuru kemikleri yüksek sesle kırıyor, Mifle'nin köşedeki kölesi de koyunun kafatasını yararak beynini emiyordu. Bu sırada Abdülkadir oturmuş tükürüyor, geğiriyor ve dişlerini karıştırıyordu. Sonunda hizmetkârlarından birini ilaç sandığını getirmesi için gönderdi ve sert etin sindirimine iyi gelmediğinden yakınarak kendine bir yudum içki doldurdu. Böyle bir nezaketsizlikle kendisine ihtişamlı bir ün kazandırmak istemişti. Kuşkusuz kendi köylüleri de bu şekilde dövülebilirdi ama Zebnler, köylü kıstaslarıyla ölçülemeyecek kadar çöle yakındılar. Ayrıca bugün gözlerinin önünde, doğuştan çöl efendisi olan Şerif Ali İbnü'l-Hüseyin'in tam tersi bir örneği vardı. Neticede zavallı Abdülkadir anlaşılmamıştı.

Kendini dışarı attı ve biz de çadırın ağzında, karanlık çukurun üzerinde oturduk, şimdi çadır ateşlerinden oluşan küçük takımyıldızlar, yukarıdaki gökyüzünü taklit ediyor ya da yansıtıyor gibi görünüyordu. Köpeklerin birbirlerini koro halinde ulumaya kışkırtmaları dışında sakin bir geceydi ve bu sesler seyrekleştikçe Filistin'de saldırıya hazırlanan ağır silahların sessiz, sabit gümbürtüsünü yeniden duyduk.

Bu topçu ateşi eşliğinde Mifle'ye, Deraa bölgesine baskın yapmak üzere olduğumuzu, kendisini ve on beş kadar aşiret üyesini develer üzerinde yanımızda görmekten memnun olacağımızı söyledik.

Huveytât'taki başarısızlığımızdan sonra, umutsuz karakteri yoldaşlarımızı caydırmasın diye açık amacımızı duyurmamaya karar vermiştik. Ancak Mifle, görünüşe göre aceleyle ve memnuniyetle teklifi hemen kabul etti ve kabilesindeki en iyi on beş adamı ve kendi oğlu Türki'yi de yanında getireceğine söz verdi.

Kafilemiz su işini halledip El-Bayr'dan ayrılmadan çok önce karanlık çökmüştü. Zebn hazırlanırken biz şefler daha uzun süre bekledik. Mifle'nin hazırlıkları arasında klanın sözde atası Esad'ı, Anad'ın mezarının yanındaki süslü mezarında ziyaret etmek de vardı. Şeyh, bu vesileyle Esad'ın mezar taşının etrafına ilmeklenmiş çaput koleksiyonuna bir baş kordonu daha eklemesi gerektiğini düşündü ve tipik olarak bizden adak sunmamızı istedi. Kırmızı ipek ve gümüşten yapılmış zengin Mekke süslerimden birini uzattım ve erdemin bağışçıya ait olduğunu belirttim. Tutumlu Mifle, satın aldığını iddia edebilmek için yarım peniye vermemi istedi; birkaç hafta sonra yanından geçip gittiğini gördüğümde, atasını soyan dinsiz bir Şerarlının yaptığı saygısızlığı duyduğumda yüksek sesle küfretti. Türki, bana daha fazlasını anlatabilirdi.

Dik ve eski bir patika bizi Bayr Vadisi'nden çıkardı. Bir tepenin zirvesine yakın bir yerde diğerlerini bir ateşin etrafında geceyi geçirmek üzere kamp kurmuş halde bulduk, ama bu kez ne konuştuk ne de kahve yaptık. Birbirimize yakın, sessiz ve Allenby'nin silahlarının zonklamasını yakalamak için kulaklarımızı zorlayarak yattık. Etkileyici bir şekilde konuşuyorlardı; batıdaki şimşekler de onlar için silah parıltıları oluşturuyordu.

Ertesi gün Selâsuhvât'ın solundan geçtik, temiz beyaz zirveleri yüce havzalarında bir günlük yolculuk için dönüm noktası olan "Üç kız kardeş" ve onların ötesindeki yumuşak inişli çıkışlı yamaçlardan aşağı indik. Nefis Kasım sabahı, İngiliz yazını andıran bir yumuşaklığa sahipti; fakat güzelliğiyle mücadele etmek gerekiyordu. Mola yerlerini Beni Sahr'ın saflarında geçiriyor ve menzilleri aşıyordum; kulağıma lehçelerini dinletiyor ve anlattıkları kabile, aile veya kişisel hatıraları hafızama kaydediyordum.

Akşam karanlığında Ceşa Vadisi'nin bir kolunda, develerimizi memnun eden ve bize yakacak odun veren soluk gri-yeşil yapraklı birtakım çalıların yanında kamp kurduk. O gece silah sesleri çok net ve yüksek sesliydi, belki de Ölü Deniz'in araya giren çukurunun yankıları

yüksek platomuzun üzerinde yankılanıyordu. Araplar, "Yaklaşıyorlar; İngilizler ilerliyor; Tanrı bu yağmurun altındaki adamları kurtarsın" diye fısıldıyorlardı. Uzun zamandır kendilerinin zayıf zalimleri olan ve zayıflıklarına rağmen zalim de olsalar, kör ve ayrım gözetmeyen adaletiyle güçlü yabancıdan daha çok sevdikleri Türkleri şefkatle düşünüyorlardı.

Günbatımına kadar Ammari'ye giden uzun yolu zorlamak için erkenden kalkmıştık. Öğleye doğru sırtta bir grup koşan deve belirdi, hızlı ve açık bir şekilde bize doğru ilerliyorlardı. Küçük Türki, ne demek istediklerini anlamak için eski dişi devesinin üzerinde, uyluklarının üzerinde horozlu karabinasıyla ilerledi. "Ha," diye bağırdı Mifle bana, onlar daha bir buçuk kilometre uzaktayken, "bu Fahd, Şâra'sının üzerinde, önde. Bunlar bizim akrabalarımız." Kesinlikle öyleydiler. Zebn'in savaş liderleri Fahd ve Adhub, bir Gumani, yürüyüşümüzü haber verdiğinde Zize tarafından demiryolunun batısında kamp kurmuşlardı. Hemen atlarına atladılar ve zorlu bir sürüşle bizi yolun yarısında yakaladılar. Fahd, nazik bir tavırla, babasının oğulları çadırlarında yatarken onların bölgesine maceraya atılmaya cüret ettiğim için beni kibarca azarladı.

Fahd melankolik, yumuşak sesli, az konuşan, aşağı yukarı otuz yaşlarında, beyaz yüzlü, kırpık sakallı ve trajik bakışlı bir adamdı. Genç kardeşi Adhub daha uzun boylu ve daha güçlüydü, fakat orta boylu da sayılmazdı. Fahd'ın aksine hareketli, gürültücü ve kaba görünümlüydü; kalkık bir burnu, tüysüz bir çocuk yüzü ve nesneden nesneye açlıkla titreşen pırıl pırıl yeşil gözleri vardı. Dağınık saçları ve kirli giysileri sıradanlığını gösteriyordu. Fahd daha derli topluydu, ama yine de çok sade giyinmişti ve bu ikili, evlerinde besledikleri tüylü develerinin üzerinde, şöhretli şeyhlere pek benzemiyorlardı. Yine de meşhur savaşçılardı.

Ammari'de yüksek ve soğuk bir gece rüzgarı, kuyuların etrafındaki tuzlu toprağın kül rengi tozunu, bir patlamanın bayat nefesi gibi dişlerimizi gıcırdatan bir pus haline getiriyordu ve su konusunda nankördük. Sirhan'ın pek çok yerinde olduğu gibi su, yüzeydeydi; ama havuzların çoğu içilemeyecek kadar acıydı. Ancak Bir el-Emir adındaki kayda değer bir tanesi, aksine çok iyiydi. Kum yığınları arasında çıplak kireçtaşından küçük bir zeminde uzanıyordu.

Su (donuk ve tuzlu su ile amonyak karışımı tadında) kaya levhasının seviyesinin hemen altındaydı, alttan kesik dudakları olan bir taş

küvetindeydi. Davud, Ferrac'ı giyinik halde içine atarak derinliğini gösterdi. Sarılığın içinde gözden kayboldu ve daha sonra alaca karanlıkta görülemeyeceği bir yerde, kaya kenarının altında sessizce yüzeye çıktı. Davud gergin bir dakika boyunca bekledi; ama kurbanı görünmeyince pelerinini yırtarak peşinden suya daldı —onu çıkıntının ucunun altında gülümserken buldu.

Dışarı sürüklendiler ve sonra su kuyusunun yanındaki kumda vahşi bir mücadele verdiler. Her biri yaralandı ve ateşime sırılsıklam, paçavralar ve kanlar içinde, saçları ve yüzleri, bacakları, kolları ve vücutları çamur ve dikenlerle kaplı, her zamanki nazik narin varlıklarından çok bir kasırganın şeytanları gibi döndüler. Dans ettiklerini ve bir çalıya takılıp düştüklerini söylediler; onlara yeni giysiler hediye etmek benim cömertliğim olurdu. Umutlarını boşa çıkardım ve onları hasarı onarmaya gönderdim.

Şafak vakti rüzgar hafifledi ve Ezrak'a doğru ilerlemeye başladık. Ancak, kuyuların yanındaki sürüklenmelerden neredeyse kurtulmuştuk ki bir gürültü koptu. Çalıların arasında atlı adamlar görülmüştü. Bu bölge akıncı gruplarının uğrak yeriydi. En müsait yerde bir araya geldik ve durduk. Hintliler, su kanallarının dar yarıklarıyla kesilmiş küçük bir sırtı seçti. Arkadaki çukurda develerini yaydılar ve silahlarını anında sırayla yerleştirdiler. Ali ve Abdülkadir, aralıklı esen rüzgarda büyük kızıl sancaklarını açtılar. Ahmed ve Avad'ın başını çektiği avcı erlerimiz sağa ve sola koştular ve uzun atışlar yapıldı. Her şey aniden sona erdi. Düşman siperden çıktı ve pelerinlerini ve kollarını havada sallayarak ve savaş marşlarını söyleyerek bize doğru yürüdü. Bunlar Faysal'a bağlılık yemini etmeye giden Serhan kabilesinin savaşçılarıydı. Haberimizi aldıklarında bizimle birlikte geri döndüler, yoldan kurtulduklarına seviniyorlardı, zira bu kabile normalde savaşçı ya da göçebe değildi. Ezrak'ın birkaç kilometre doğusunda, bütün kabilenin toplandığı Aynü'l-Beyda'daki çadırlarına birlikte girişimiz için küçük bir gösteri yaptılar; karşılanmamız çok gürültülü oldu, çünkü o sabah erkeklerinin uzaklaştığını gören kadınlar korkmuş ve yas havasına bürünmüşlerdi.

Reisler, eğlencenin ayrıcalığı olarak grubumuzu çadırları arasında dağıttılar. Ali, Abdülkadir, Wood ve ben, kabilenin en büyük şeyhi olan Miteyr tarafından kabul edildik, yaşlı, dişsiz, dost canlısı bir varlıktı, gevşek çenesi konuştuğu süre boyunca destek elinin doğru sarkıyordu.

Bizi telaşlı bir şekilde karşıladı ve bolca koyun eti ve ekmek ikram etti. Wood ve Abdülkadir'in belki de biraz mideleri bulanmıştı, çünkü Serahinler yemek terbiyesi konusunda ilkel görünüyorlardı ve ortak kapta en iyi çadırlarda olması gerekenden daha fazla yemek sıçraması ve sıçratması vardı. Daha sonra, Miteyr'in zorlamasıyla, bir gece boyunca onun kilimlerinin üzerinde yattık. Taze bedenlerimizin etrafına, yiyecek değişikliği için, katıksız Serhan diyetinden bıkmış olan tüm yerel keneler, pireler ve bitler toplandı. Aldıkları zevk onları öylesine aç bırakmıştı ki, en iyi niyetli halimle bile onlara ziyafet çekmeye devam edemezdim. Görünüşe göre Ali de yapamadı; zira o da oturdu ve uyuyamadığını söyledi. Bunun üzerine Şeyh Miteyr'i uyandırdık ve Mifle İbn Bani'yi çağırttık, genç, hareketli bir adamdı, savaşları yönetmeye alışkındı. Onlara Faysal'ın ihtiyaçlarını ve onu rahatlatma planımızı anlattık.

Bizi ciddiyetle dinlediler. Batı köprüsünün imkânsız olduğunu söylediler. Türkler ülkeyi yüzlerce askeri odun kesiciyle doldurmuştu. Hiçbir düşman grubu fark edilmeden geçemezdi. Mağribi köylerine ve Abdülkadir'e karşı büyük bir kuşku duyuyorlardı. Hiçbir şey onları birinin rehberliğinde diğerini ziyaret etmeye ikna edemezdi. En yakın köprü olan Tel el-Şebab'da, ezeli düşmanları olan köylülerin kendilerine arkadan saldırmasından korkuyorlardı. Ayrıca yağmur yağarsa, develer çamurlu düzlükleri Remte'yle geçemeyecek ve tüm grup yollarını kesip öldürülecekti.

Şimdi başımız büyük dertteydi. Serahinler son umudumuzdu ve bizimle gelmeyi reddederlerse Allenby'nin projesini belirlenen zamana kadar gerçekleştiremeyecektik. Bunun üzerine Ali, küçük ateşimizin etrafına kabilenin daha iyi adamlarını topladı ve Fahd, Mifle ve Adhub'u getirerek cesaretlerini arttırdı. Onların önünde, Serahin'in kaba sağduyusunun ürettiği sözlerle mücadeleye başladık; bu çaba, uzun süre çölde kaldıktan sonra bize daha da utanç verici göründü.

Onlara, soyut olarak değil, somut olarak, kendi durumları için, kitlesel yaşamın yalnızca tensel olduğunu, en uç noktasında yaşanması ve sevilmesi gerektiğini anlattık. İsyan için dinlenme evleri olamazdı, sevinçten pay dağıtılamazdı. Mevzunun ruhu birikimciydi; duyuların dayanabildiği kadar dayanmak ve her ilerlemeyi daha fazla macera, daha derin yoksunluk, daha keskin acı için temel olarak kullanmak lazımdı.

Çölde olmak, bildikleri gibi, ne dünyadan, ne yaşamdan, ne de umuttan başka bir şeyden olmayan bir düşmanla sonu gelmez bir savaşa girmek demekti ve başarısızlık, Tanrı'nın insanoğluna özgürlüğü gibi görünüyordu.

Kesin bir galibiyetten onur duyulamazdı, ama kesin bir yenilgiden çok şey kazanılabilirdi. Her Şeye Gücü Yeten ve Sonsuz, bizim en değerli iki düşmanımızdı, aslında tam bir insanın karşılaşabileceği tek düşmanlardı. Onlar kendi ruhunun yarattığı canavarlardı ve en yaman düşmanlar her zaman ev halkındandı. Her Şeye Gücü Yeten'le savaşırken, sahip olduğumuz zayıf kaynakları bir kenara atmak ve O'na eli boş meydan okumak gurur vericiydi: Sadece daha fazla akılla değil, daha iyi araçların avantajıyla yenilmek.

Bu, sönmekte olan ateşin etrafındaki o beyaz zihinlerin örsünde umutsuzca, an be an, son derece ihtiyaç duyduğumuz anda ortaya çıkan, yarı tutarsız bir konuşmaydı ve daha sonra manası bende neredeyse hiç kalmadı; çünkü bir zamanlar resim yapan hafızam işini unuttu ve sadece Serahin'in yavaşça mahcup oluşunu, dünyeviliklerinin solduğu gece sessizliğini ve sonunda yol ne olursa olsun bizimle birlikte at sürmek için yanıp sönen heveslerini hissetti. Gün ışımadan önce yaşlı Abdülkadir'i çağırdık ve onu kumlu çalılıkların arasında bir kenara çekerek, Serahin'in bizimle birlikte, onun himayesinde, gün doğumundan sonra Halid Vadisi'ne doğru yola çıkacağını sağır kulağına haykırdık. Homurdanarak bunun iyi bir şey olduğunu söyledi; biz de birbirimize, yaşam ve fırsat bizim için uzun sürse bile, bir daha asla sağır bir adamı komplocu olarak kabul etmeyeceğimizi söyledik.

XX. BÖLÜM

KÖPRÜYE YARIŞ

Yorgunluktan bir süre uzandık, ama Sirhan'ın devecilerini görmek için erkenden tekrar ayaktaydık. Vahşice ve düzensiz bir gösteri yaptılar, hızla geçip gittiler, ne var ki biz onların başıboş biniciler olduğunu düşündük ve olduklarını ispat etmek için çok hiddetlendiler. Yine de, elimizdeki yegâne güç onlardı, bu yüzden bunun bir sonu olmalıydı. Öğleden sonra üçte Ezrak'a gitmek için develerimize bindik. Abdülkadir ve hizmetkârları, savaş hattının yakın olduğunun işareti olarak kısraklarına binip hemen arkamızdan yer aldılar.

Bu, Ali'nin Ezrak'ı ilk görüşü olacaktı ve büyük bir heyecanla taşlı sırtı tırmanırken, burayı seven, melodik isimleri olan ilk çoban kralların savaşlarından, şarkılarından ve tutkularından ve daha eski zamanlarda burada garnizon olarak çürüyen Roma lejyonerlerinden bahsettik. Derken, hışırdayan hurma ağaçlarının üzerindeki kayalığın üzerindeki meçhul hisar, taze çayırlar ve parıldayan su kaynakları görüş alanımıza girdi ve bizi durdurdu.

Sonunda Ali dizginlerini salladı ve devesi lav akıntısından aşağıya, pınarların arkasındaki zengin çimenliğe doğru dikkatli bir şekilde ilerledi. Kısık gözlerimiz, yansıyan güneş ışığında haftaların acısının gitmiş olmasının verdiği rahatlamayla kocaman açıldı. Ali, "Çimen" diye bağırdı ve kendini eyerden yere atarak elleri ve ayakları üzerinde yere düştü, yüzü çölde çok nazik görünen sert çimlerin arasına girdi.

Tekrar işimize döndüğümüzde Abdülkadir yoktu. Onu hisarda, hurma bahçesinde, pınarın yanında aradık. Sonunda adamlarımızı aramaya gönderdik ve Araplarla birlikte geri döndüler, bize başlangıçtan hemen sonra kuzeye, tuhaf tepelere, Dürzi Dağı'na doğru at sürdüğünü

söylediler. Askerler planlarımızı bilmiyorlardı; ondan nefret ediyorlardı ve gitmesine sevinmişlerdi, fakat bu bizim için kötü bir haberdi.

Üç alternatifimizden Ümmü Kays terk edilmişti: Abdülkadir olmadan Halid Vadisi'ne gitmek imkânsızdı: bu da Tel eş-Şehab'daki köprüyü mutlaka denememiz gerektiği anlamına geliyordu. Oraya ulaşmak için de Remte ile Deraa arasındaki açık araziyi geçmemiz gerekiyordu. Abdülkadir, planlarımız ve kuvvetimiz hakkında bilgi alarak düşmana doğru gitmişti. Türkler en makul önlemleri aldıkları takdirde bizi köprüde tuzağa düşürebilirlerdi. Fahd'la görüştük ve düşmanımızın her zamanki beceriksizliğine güvenerek her şeye rağmen ilerlemeye karar verdik. Bu pek de güvenilir bir karar değildi. Biz bu kararı alırken güneş ışığı daha az parlak görünüyordu ve Ezrak korkudan o kadar da azade değildi.

Ertesi sabah develer için münbit bir arazide, mükemmel bir yürüyüşle kilometrelerce ilerledik, ta ki Ebu Savana'da altmış santim derinliğinde, belki üç metre genişliğinde ama yedi yüz elli metre uzunluğunda dar bir kanalda nefis berrak yağmur suyuyla dolu taşlı bir çukur bulana kadar. Burası köprü yolculuğumuz için başlangıç noktası olacaktı. Güvenli olduğundan emin olmak için birkaç metre daha at sürerek taşlık bir tepeciğin zirvesine çıktık ve orada kendimizi, Türklerin suların dolu olup olmadığını bildirmek için gönderdiği, geri çekilmekte olan bir Çerkes süvari grubuna bakarken bulduk. Beş dakika farkla bizi ıskalamışlardı.

Şafakta çöl, birkaç kilometre ötedeki demiryolunun raylarına kadar düz bir şekilde uzanan temiz bir ovanın kenarındaki bir metrelik bir çukurda sona erene kadar yavaşça yürüdük. Geçişi mümkün kılmak için alacakaranlıkta durduk. Planımız burayı gizlice geçip Deraa'nın aşağısındaki dağ eteklerinde saklanmaktı.

Duraklamamızı, yemek için bir fırsat daha haline getirdik, zira fırsat bulduğumuz vakit pervasızca yiyebildiğimiz her şeyi yiyorduk. Bu, yükümüzü hafifletiyor ve bizi düşünmekten de alıkoyuyordu: Ne ki bu takviyeyle bile gün çok uzamıştı. Nihayet günbatımı vakti geldi. Bir saattir karşı tepelerin arasında toplanmakta olan karanlık yavaşça dışarı akıp onu boğarken, koca ova titredi. Atlara bindik. İki saat sonra çakıl taşları üzerinde hızlı bir yürüyüşten sonra demiryoluna geldik; ve zorlanmadan, kervanımızın hiçbir geçiş işareti vermeyeceği taşlık bir yer bulduk. Türk demiryolu muhafızlarının rahat oldukları belliydi, bu da Abdülkadir'in haberleriyle henüz bir paniğe yol açmadığı anlamına geliyordu.

Hattın diğer tarafına yarım saat kadar gittik ve sonra etli bitkilerle dolu çok hafif kayalık bir çukura daldık. Burası Mifle tarafından pusu olarak önerilen Kadirü'l-Ebyâd'dı. Siperde olduğumuza dair şaşırtıcı sözüne inandık ve kısa bir uyku için yüklü hayvanlarımızın arasına uzandık. Şafak bize ne kadar güvende ve saklı olduğumuzu gösterecekti.

Gün ağarırken, Fahd beni çukurumuzun kenarına götürdü, yaklaşık on beş metre yukarıda ve oradan yavaşça alçalan bir çayırın üzerinden, neredeyse atış mesafesinde görünen demiryoluna baktık. Olmamız gerekenden çok daha fazla yakındık ama Suhur daha iyi bir yer bilmiyordu. Bütün gün beklemek zorunda kaldık. Ne zaman bir haber gelse, adamlarımız ona bakmak için koşuyor ve alçak tümsek insan kafalarından oluşan bir duvar süsü gibi büyüyordu. Ayrıca otlayan develerin görüş alanından çıkmasını engellemek için çok sayıda muhafız gerekiyordu. Ne zaman bir devriye geçse, hayvanları kontrol ederken çok nazik olmak zorundaydık, zira içlerinden biri kükrer ya da huysuzlanırsa düşmanı üzerimize çekebilirdik. Dün uzun sürmüştü: Bugün daha da uzundu. Yarınki kıtlığa karşı suyumuzu kıskanç bir özenle saklamamız gerektiğinden beslenemiyorduk. Bu bilgi bile bizi susatmaya yetiyordu.

Ali ve ben yolculuğumuz için son düzenlemeleri yapmaya çabaladık. Günbatımına kadar burada kalacaktık; Tel eş-Şehab'a ulaşmalı, köprüyü havaya uçurmalı ve şafak sökmeden demiryolunun doğusuna geri dönmeliydik. Bu, on üç saatlik karanlıkta en az yüz kilometrelik bir yolculuk ve meşakkatli bir sabotaj anlamına geliyordu. Böyle bir performans Hintlilerin çoğunun kapasitesinin ötesindeydi. İyi binici değillerdi ve Akabe'den gelirken develerini mahvetmişlerdi. Herhangi bir Arap, hayvanını sakınarak, sıkı bir yolculuktan sonra onu iyi bir durumda eve getirebilirdi. Hintliler ellerinden geleni yapmışlardı; fakat süvari eğitimlerinin disiplini onları ve hayvanları bizim kolay menzillerimizde yormuştu.

Böylece en iyi altı biniciyi seçtik ve onları en iyi altı deveye bindirdik; subayları ve en iyi kalpli adamları Hasan Şah da onlara liderlik edecekti. Bu küçük grubun sadece bir Vickers makineli tüfeğiyle teçhiz edilmesinin daha uygun olacağına karar verdi. Bu, saldırı gücümüzde çok ciddi bir azalmaydı. Halihazırdaki duruma baktıkça, Yermük planımızın başarı şansının daha da azalmış olduğu görünüyordu.

Beni Sahr savaşçı insanlardı; fakat Serahin'e güvenmiyorduk. Bu yüzden Ali'yle ben, Beni Sahr'ı, Fahd'ın komutasında, baskın grubumuz yapmaya karar verdik. Serahin'in bir kısmını develeri korumak için bırakacaktık, diğerleri de köprüye doğru yayan vaziyette patlayıcı jelatini yanlarına alarak hücum edeceklerdi.

Ali ibnü'l-Hüseyin yanına altı hizmetkârını aldı ve yirmi Beni Sahr ve kırk Serahin ile kafile tamamlandı. Topal ve zayıf develeri Ebyâd'da adamlarımızın geri kalanının sorumluluğunda bıraktık, yarın şafaktan önce Ebu Savana'ya geri dönme ve haberleri orada bekleme talimatı verdik.

Tam günbatımında onlara veda ettik ve vadimize doğru yola koyulduk, içimizde devam etmeye dair hiç de istekli olmayan bir his vardı. İlk sırtı aşıp batıya, izleri bize en iyi rehber olacak olan terk edilmiş hac yoluna doğru döndüğümüzde karanlık çökmüştü. Düzensiz yamaçta tökezleyerek ilerliyorduk ki, öndeki adamlar aniden ileri atıldılar. Onları takip ettik ve iki karısı, kuru üzüm, un ve pelerin yüklü iki eşeği ile dehşete düşmüş bir seyyar satıcının etrafını sardıklarını gördük. Hemen arkamızdaki istasyon olan Mafrak'a gidiyorlardı. Bu, garip bir durumdu; sonunda onlara kamp kurmalarını söyledik ve kıpırdamamaları için bir Sirhani bıraktık: Şafakta onları serbest bırakacak ve Ebu Savana'ya doğru kaçacaklardı.

Hac yolunun beyaz oluklarının parıltısını görene kadar artık mutlak karanlıkta arazide ilerledik. Bu yol, Arabistan'daki ilk gecemde Arapların benimle birlikte Rebiğ'in yanından geçtikleri yolun aynısıydı. O zamandan beri on iki ay içinde Medine ve Hedya, Dizad, Müdevvere ve Maan'ı geçerek yaklaşık bin iki yüz kilometre boyunca savaştık.

Çobanın biri ya da bir başkası, karanlıkta sessizce ve belli belirsiz yaklaştığını gördüğü kervanımıza tüfeğiyle ateş ederek bütün bu hesapları bozdu. Açık ara ıskaladı, ama dehşet içinde bağırmaya ve kaçarken de üzerimize kurşun üstüne kurşun yağdırmaya devam etti.

Kılavuzluk eden Mifle el-Guman aniden yoldan saptı ve kör bir tırısla düşen hattımızı bir bayırdan aşağı, baş döndürücü bir çukurun üzerinden ve bir tepenin omzundan dolaştırdı. Orada bir kez daha huzurlu ve kesintisiz bir gece geçirdik ve yıldızların altında makul bir düzen içinde ilerledik. Bir sonraki alarm sol tarafta havlayan bir köpekti

ve ardından bir deve beklenmedik bir şekilde arkamızda belirdi. Ancak bu başıboş bir deveydi ve binicisi yoktu. Tekrar yola devam ettik.

Mifle beni de yanında götürdü, bilinen adım karanlığın içinde beni yabancılara ele vermesin diye bana "Arap" dedi. Kül kokusu aldığımızda çok derin bir çukura iniyorduk ve yolun yanındaki bir çalıdan sıçrayan esmer bir kadın figürü çığlık atarak gözden kayboldu. Bir çingene olabilirdi, çünkü arkasından hiçbir şey gelmedi. Bir tepeye vardık, tepede bir köy vardı ve biz henüz uzaktayken bize doğru parıldıyordu. Mifle sağa, geniş bir saban yoluna saptı; yavaş yavaş, eyerlerimiz gıcırdayarak tırmandık. Tepenin kenarında durduk.

Kuzeyde, bizim seviyemizin altında bazı parlak ışık kümeleri vardı. Bunlar Deraa istasyonunun işaret fişekleriydi, ordu trafiği için yakılmıştı. Hissettiğimiz belki de güvendi duygusuydu ve fakat aynı zamanda Türklerin bizi bu kadar umursamamasını da biraz küstahça bulmuştuk. (Bu bizim intikamımızdı ve onların son aydınlatması olacaktı: Deraa düşene kadar bütün bir yıl boyunca karanlıkta kaldı). Yakın giden bir grup halinde zirve boyunca sola doğru ilerledik ve uzun bir vadiden aşağıya, kuzeybatıdaki karanlıkta ara sıra kızıl bir kıvılcımın parladığı Remte ovasına indik. Yol düzleşti; ama yarı sürülmüş bir araziydi ve çok yumuşaktı, bir labirent gibi kozalaklarla doluydu, öyle ki atılgan develerimiz bile ağır ağır gidiyordu. Yine de hızlanmak zorundaydık, çünkü başımıza gelen olaylar ve yoldaki engebeler bizi geç bırakmıştı. Mifle isteksiz devesini tırısa kaldırdı.

Saat dokuzu biraz geçe saban yolundan ayrıldık. Yolun daha iyi olması gerekirdi, ama yağmur çiselemeye başlamış ve toprağın zengin yüzeyi kayganlaşmıştı. Bir Sirhani devesi düştü. Binicisi onu hemen ayağa kaldırdı ve koşarak ilerledi. Beni Sahr'dan birisi de aşağı düştü. O da yara almamıştı ve aceleyle devesine bindi. Sonra Ali'nin hizmetkârlarından birini durmuş devesinin yanında bulduk. Ali onu tersledi ve adam bir mazeret mırıldanınca bastonuyla kafasını vahşice yardı. Dehşete kapılan deve ileri atıldı ve köle, devenin kolanını kaparak kendini eyere atmayı başardı. Ali onu, vura vura takip etti. Tecrübesiz bir binici olan adamım Mustafa da iki kez düştü. Tertibi Avad ise her seferinde onun yularını yakaladı ve biz onları geçmeden önce kalkmasına yardım etti.

Yağmur durunca daha hızlı gitmeye başladık. Üstelik yokuş aşağı. Birden Mifle eyerinde yükselerek havaya doğru bir hamle yaptı.

Geceleyin metalik bir nesneye olan keskin bir temas Mezerib'e giden telgraf hattının altında olduğumuzu gösteriyordu. Sonra önümüzde uzanan gri ufuk daha da uzaklaştı. Her iki yanımızda ve önümüzde giderek artan bir karanlıkla, bir kavisin yamacında ilerliyor gibiydik. Kulağımıza, çok uzaklardaki ağaçların arasından esen rüzgâra benzeyen, ama sürekli ve yavaşça artan hafif bir iç çekme sesi geldi. Bu, Tel eş-Şehab'ın aşağısındaki büyük şelaleden geliyor olmalıydı; dolayısıyla biz de güvenle ilerledik.

Birkaç dakika sonra Mifle devesini çekti ve sessizce dizlerinin üzerine çökene kadar boynuna hafifçe vurdu. Kendini aşağı attı, biz de onun yanında, yuvarlanmış bir kayalığın yanındaki çimenli zeminde diz çöktük. Önümüzde uzanan karanlığın içinden, uzun zamandır kulaklarımızı tırmalayan nehrin gürültüsü yükseliyordu. Burası Yermük geçidinin kenarıydı ve köprü hemen sağ alt tarafımızda uzanıyordu.

Hintlilerin yüklü develerinden inmelerine yardım ettik ki sesimiz bizi dinleyen kulaklara ihanet etmesin; sonra nemli çimenlerin üzerinde fısıldayarak toplandık. Ay, henüz Hermon'un* üzerinde değildi, fakat gece, şafak vaadiyle yarı karanlıktı, parçalı bulutların vahşi paçavraları mor bir gökyüzünde ilerliyordu. Patlayıcıları on beş hamala dağıttım ve yola koyulduk. Adhub komutasındaki Beni Sahr, yolu gözlemek için bizden önce karanlık yamaçlara gömüldü. Yağmur fırtınası dik tepeyi tehlikeli hale getirmişti ve ancak çıplak ayak parmaklarımızı toprağa sertçe basarak sağlam bir ayak tutuşu sağlayabiliyorduk. İki ya da üç adam kötü bir şekilde düştü.

Biraz daha ilerledik ve sonunda ayaklarımızın altında, vadinin sarp karanlığında daha karanlık bir şey ve onun diğer ucunda titrek bir ışık lekesi gördük. Bu, arka planda bu yükseklikten görülen köprüydü ve karşı kıyıdaki köyün gölgeli duvarlarının altına kurulmuş bir nöbetçi çadırı vardı. Nehir dışında her şey sessizdi; çadırın dışında dans eden alev dışında da her şey hareketsizdi.

Yalnızca ben vurulursam aşağı inecek olan Wood, mevzu büyürse nöbetçi çadırını püskürtmek için Hintlileri hazırladı; Ali, Fahd, Mifle ve geri kalanımız, Beni Sahr ve patlayıcı hamallarla birlikte, yakındaki

* Hermon Dağı. Arapça'da "Şeyh Dağı" olarak anılır. Bugünkü Lübnan-Suriye sınırının Suriye tarafında yer alan 2814 metrelik zirvesiyle Suriye'nin en yüksek dağıdır. (ç.n)

köprü ayağa giden eski inşaat yolunu bulana kadar sürünerek ilerledik. Kahverengi pelerinlerimiz ve kirli giysilerimiz üstümüzdeki kireçtaşı ve altımızdaki derinliklerle mükemmel bir uyum içinde, köprüye doğru kıvrılmadan hemen önce metallere ulaşana kadar tek sıra halinde bu yoldan ilerledik. Orada kalabalık durdu ve ben Fahd'la birlikte sürünerek ilerledim.

Çıplak köprü ayağına ulaştık ve rayların gölgesinde yüzümüzü öne eğerek, neredeyse alttan sarkan kirişlerin gri iskeletine dokunabilecek ve körfezin altmış metre ötesindeki diğer ayağa yaslanmış tek nöbetçiyi görebilecek hale geldik. Biz izlerken, o baş döndürücü köprüye hiç ayak basmadan, ateşinin önünde yavaşça bir aşağı bir yukarı, bir aşağı bir yukarı hareket etmeye başladı.

Jelatin taşıyıcılarını getirmek için sürünerek uzaklaştım. Onlara ulaşmadan önce yere düşen bir tüfeğin gürültüsü duyuldu ve kıyıdan bir koşuşturma sesi geldi. Nöbetçi ayağa kalktı ve gürültüye baktı. Yükseklerde, yükselen ayın yavaş yavaş vadiyi güzelleştirdiği ışık kuşağında, makineli tüfekçilerin uzaklaşan gölgede yeni bir mevziye tırmandıklarını gördü. Yüksek sesle meydan okudu, sonra tüfeğini kaldırdı ve nöbetçiye bağırırken ateş etti.

Bir anda ortalık tamamen karıştı. Başımızın üstündeki dar patikada çömelmiş olan görünmez Beni Sahr rastgele ateş açıyordu. Muhafızlar aceleyle siperlere girdiler ve flaşlarımıza hızla ateş açtılar. Hareket halinde yakalanan Hintliler, çadır boşalmadan önce Vickerslarını harekete geçiremediler. Çatışma yayıldı. Dar alanda yankılanan Türk tüfeklerinin yaylım ateşi, arkamızdaki kayalara çarpan mermilerin etkisiyle ikiye katlanıyordu. Serahin hamalları korumamdan, isabet halinde jelatinin patlayacağını öğrenmişlerdi. Kurşunlar üzerlerine sıçrayınca çuvalları kenara atıp kaçtılar. Ali, Fahd'la ben fark edilmeden karanlık bir köprü ayağında saklanırken bize doğru sıçradı; ne var ki elleri boştu ve bize patlayıcıların şimdi vadinin derin yatağında bir yerde olduğunu söyledi.

Böyle bir cehennemim ortasındayken onları kurtarmayı düşünmek umutsuzdu, bu yüzden kazasız belasız, Türk ateşinin arasından tepeye doğru nefes nefese koştuk. Orada sıtkı sıyrılmış Wood ve Hintlilerle karşılaştık. Onlara her şeyin bittiğini söyledik. Aceleyle, Serahinlerin develerinin üzerinde koşuşturdukları tepeye geri döndük. Mümkün

olan en kısa sürede onları takip etmeye başladık ve Türkler vadinin dibinde hâlâ meşgulken hızla oradan uzaklaştık. En yakın köy olan Turra'da patırtı duyulmuştu. Bize katıldılar. Diğer köyler de uyandı ve ovanın her yerinde ışıklar parıldamaya başladı.

Acelemiz Deraa'dan dönen bir grup köylüyü ezip geçti. Serahinler, oynadıkları role (ya da kaçarken söylediklerime) kızmış, bela arıyorlardı ve onları çırılçıplak soydular. Kurbanlar kadınlarıyla birlikte ay ışığında kaçarken kulakları tırmalayan Arap yardım çağrıları yükseldi. Remte onları duydu. Toplu feryatları civarda uyuyan herkesi alarma geçirdi. Süvarileri yan tarafımıza saldırmak üzere harekete geçerken, kilometrelerce uzaktaki yerleşim yerleri çatılarına mevzilenip yaylım ateşine başladılar.

Serahin suçlularını yağmalarıyla birlikte bıraktık ve acımasız bir sessizlik içinde, elimizden geldiğince bir arada kalarak yolumuza devam ettik; bu arada eğitimli adamlarım düşenlere yardım ederek ya da develeri ilerleyemeyecek kadar yaralanmış olanları arkalarına atarak olağanüstü bir yardımda bulundular. Toprak hâlâ çamurluydu ve sürülmüş şeritler her zamankinden daha zahmetliydi; ama arkamızda, tepelerin sığınağına doğru bizi avlayan bir sürü gibi, bizi ve develerimizi çabalamaya teşvik eden bir kargaşa vardı. Sonunda buralara girdik ve daha iyi bir yoldan huzura doğru ilerledik, yine de yorgun hayvanlarımıza elimizden geldiğince sıkı sürüyorduk, zira şafak yakındı. Arkamızdaki gürültü yavaş yavaş azaldı ve son kalanlar da, tıpkı ilerlerken olduğu gibi, Ali ibnü'l-Hüseyin'in ve benim arkadan vurduğumuz tokmağın etkisiyle yerlerine yerleştiler.

Biz demiryoluna doğru ilerlerken gün ağarmıştı. Wood, Ali ve şefler, geçidi test etmek için öndeydiler, kafile ilerlerken telgraf hatlarını birçok yerden keserek eğleniyorlardı. Bir gece önce Tel eş-Şehab'daki köprüyü havaya uçurmak ve böylece Filistin'i Şam'dan ayırmak için hattı geçmiştik. Bütün acılarımızdan ve aldığımız risklerden sonra nihayet Medine'ye giden telgraf hattını hakikaten kesiyorduk! Allenby'nin topları, sağ tarafımızda hâlâ havayı titretiyor, uğradığımız başarısızlığın acı birer kaydını tutuyorlardı.

Gri şafak, ardından gelecek gri yağmur çiselemesinin habercisi olan bir yumuşaklıkla söküyordu; öyle yumuşak ve umutsuz bir çiseleme ki, Ebu Savana'ya doğru kırık ayaklarla ilerleyişimizle alay ediyor gibiydi.

Günbatımında uzun su birikintisine ulaştık; orada grubumuzun dışlanmışları hatalarımızın ayrıntılarını merak ediyorlardı. Biz aptaldık, hepimiz eşit derecede aptaldık ve bu nedenle de öfkemizin manası yoktu. Ahmed ve Avad yine kavga ettiler; genç Mustafa pilav yapmayı reddetti; Ferrac ve Davud onu ağlayana kadar dövdüler; Ali, iki hizmetçisini dövdürdü ve hiçbirimiz ya da onlar biraz olsun olanları umursamadık. Zihinlerimiz başarısızlık dolayısıyla hastaydı ve bedenlerimiz de kötü koşullarda, günbatımından günbatımına kadar, mola vermeden ve yemek yemeden, kötü arazide yaklaşık yüz elli kilometre yol kat ettikten sonra yorulmuştu.

XXI. BÖLÜM

BİR TRENİ YAKALAYIŞ

Bir sonraki meşguliyetimiz yiyecek olacaktı ve ne yapabileceğimizi düşünmek için soğuk ve şiddetli yağmur altında bir toplantı yaptık. Hafiflik olsun diye Ezrak'tan üç günlük erzak getirmiştik, bu da bizi geceye kadar idare ederdi; ama elimiz boş dönemezdik. Beni Sahr onur için buradaydı ve Serahin de son zamanlarda daha fazla macera için yaygara koparamayacak kadar rezil olmuştu. Elimizde hâlâ otuz kilo jelatin vardı ve Maan'ın aşağısındaki gösterileri duymuş olan ve her Arap kadar Arap olan Ali ibnü'l-Hüseyin, "Hadi bir treni havaya uçuralım," dedi. Bu söz muazzam bir sevinçle karşılandı ve o anda herkes bana baktı: Ne var ki ben, onların umutlarını bir anda paylaşamadım.

Trenleri havaya uçurmak, makineli tüfekler mevzideyken, yeterli bir ekip tarafından kasıtlı olarak yapıldığında manası vardı. İş, karıştırılırsa tehlikeli olabilirdi. Bu seferki zorluk, mevcut topçuların Hintliler olmasıydı; beslenmeleri iyi olsa da, soğuk ve açlık karşısında sadece yarım adamdılar. Onları bir hafta sürebilecek bir maceraya tayınsız sürüklemeyi düşünmüyordum. Arapları aç bırakmakta beis yoktu; birkaç günlük açlıktan ölmezlerdi ve aç karınla her zamanki gibi savaşırlardı; işler çok zorlaşırsa, kesip yiyecekleri binek develeri vardı. Fakat Hintliler, Müslüman olsalar da, prensip olarak deve etini yemeyi reddediyorlardı.

Bu lezzetli yemekleri anlattım. Ali, hemen treni havaya uçurmamın yeterli olacağını, onu ve yanındaki Arapları, makineli tüfek desteği olmadan enkazı taşımak için ellerinden geleni yapmaya bırakmamı söyledi. Bu şüphelenilmeyen bölgede, içinde sivillerin ya da sadece küçük bir yedek kuvvetin bulunduğu bir ikmal trenine rastlayabileceğimiz

için, bu riske girmeyi kabul ettim. Bu karar alkışlandıktan sonra, kalan yiyeceklerimizi çok geç ve soğuk bir akşam yemeğinde (yağmur yakıtı ıslatmış ve ateş yakmayı olanaksız hale getirmişti) bitirmek üzere gizlenmiş bir vaziyette oturduk, kalplerimiz başka bir uğraşın başarı ihtimaliyle biraz ferahladı.

Şafak vakti, kalan altmış kadar adamımız demiryoluna doğru geri döndü. Onları kavisli tepesi mükemmel bir gözlem kampı, otlak ve geri çekilme yolu olan Menefir'e götürdüm ve günbatımına kadar orada oturduk, titreyerek Dürzi Dağı'nın bulutlu zirvelerine doğru harita gibi uzanan uçsuz bucaksız ovaya baktık, Ümmü'l-Cemal ve komşu köyleri yağmurun altında mürekkep lekeleri gibiydi.

İlk alacakaranlıkta mayını döşemek için aşağıya doğru yürüdük. Kilometre 172'deki bir menfez en uygun yer gibi görünüyordu. Biz orada dururken bir gümbürtü duyuldu. Karanlık ve sisin içinde, sadece iki yüz metre ötedeki kuzey virajında aniden bir tren belirdi. Uzun kemerin altına kaçıştık ve trenin üstümüzden geçişini hissettik. Treni kaçırmamız can sıkıcıydı; ama yol tekrar temizlendiğinde, patlayıcıyı gömmeye koyulduk. Akşam çok soğuktu ve vadiden aşağı yağmur damlaları savruluyordu.

Kemer dört metre açıklığında sağlam bir kâgir yapıydı ve tepemizde yükselen çakıllı bir su yatağının üzerinde duruyordu. Kış yağmurları bu yatağı bir metre derinliğinde, dar ve dolambaçlı bir kanal haline getirmişti ve bu kanal, hattın üç yüz metre yakınına kadar bize hayranlık uyandırıcı bir yaklaşma yolu sağlıyordu. Orada kanal genişliyor ve rayların üzerindeki herhangi birinin görüşüne açık olan menfeze doğru düz bir şekilde uzanıyordu.

Patlayıcıyı kemerin tepesine, normalden daha derine, bir birleşme noktasının altına dikkatlice sakladık, böylece devriyeler ayaklarının altında jöle yumuşaklığını hissetmeyeceklerdi. Teller kıyıdan aşağıya, gizlenmenin çabuk olduğu su yolunun çakıllı yatağına indirildi ve ulaşabildikleri kadar yukarı çıkarıldı. Ne yazık ki bu sadece altmış metreydi; ancak uçları su yolunun kenarında yaklaşık yirmi beş santim yüksekliğinde küçük bir çalıya denk geldi ve onları bu gayet uygun işaretin yanına gömdük. Onları patlayıcıya uygun bir şekilde bağlı bırakmak imkânsızdı, zira bu nokta, sürekli devriye gezen yol devriyeleri tarafından görülebiliyordu.

Çamur nedeniyle iş normalden daha uzun sürdü ve bitirdiğimizde ise neredeyse şafak sökmek üzereydi. Gün ağarıncaya kadar cereyanlı kemerin altında bekledim. Islak ve kasvetliydi. Sonra tüm bozulmuş alanı gözden geçirdim, her izi silmek, üzerine yapraklar ve ölü otlar serpmek ve yakındaki sığ bir yağmur havuzundan aldığım sulu çamuru dökmek için yarım saat daha harcadım. Ardından bana ilk devriyenin gelmekte olduğunu işaret ettiler ve ben de diğerlerine katılmak üzere yukarı çıktım.

Ben daha yanlarına varmadan, su yolunu ve her iki taraftaki çıkıntıları sıralayarak önceden hazırlanmış yerlerine yuvarlandılar. Kuzeyden bir tren geliyordu. Faysal'ın uzun boylu kölesi Hamud'un elinde patlayıcı vardı; ama o, bana ulaşmadan önce kapalı kutu vagonlardan oluşan kısa bir tren hızla geçti. Ovadaki yağmur fırtınası ve yoğun sabah, çok geç olana kadar bekçimizin gözlerinden gizlemişti. Bu ikinci başarısızlık bizi daha da üzdü ve Ali, bu maceradan bir şey çıkmayacağını söylemeye başladı. Böyle bir ifade, içimizdeki bir motivasyon kırıcının ortaya çıkması anlamında tehlike barındırıyordu; bu yüzden dikkati başka yöne çekmek için, biri kuzeydeki harabelere, diğeri güney tepesindeki büyük kayalığa olmak üzere yeni gözcülerin gönderilmesini önerdim.

Geri kalanlar kahvaltı etmedikleri için aç değilmiş gibi davranacaklardı. Bunu yapmak hepsinin hoşuna gitti ve bir süre yağmur altında neşeyle oturup uzanmış develerimizin gövdelerinin arkasında ısınmak için birbirimize sokulduk. Nem, hayvanların tüylerini bir pösteki gibi kıvırıyor, böylece tuhaf bir şekilde dağınık görünüyorlardı. Yağmur durduğunda, ki bu sık sık oluyordu, soğuk ve iniltili bir rüzgar korunmasız kısımlarımızı iyice kurcalıyordu. Bir süre sonra ıslanmış gömleklerimizi nemli ve rahat olmayan giyecekler olarak hissetmeye başladık. Yiyecek hiçbir şeyimiz, yapacak hiçbir şeyimiz ve ıslak kaya, ıslak ot ya da çamur dışında oturacak hiçbir yerimiz yoktu. Ancak bu inatçı hava bana sürekli Allenby'nin Kudüs'e ilerlemesini geciktireceğini ve bu büyük fırsatı elinden alacağını hatırlatıyordu: Aslanımız için bu kadar büyük bir talihsizlik, fareler için yarı bir cesaretti. Gelecek yıl da beraber olacaktık.

En iyi koşullarda bile harekete geçilmesini beklemek zordu. O gün ise korkunçtu. Düşman devriyeleri bile yağmura karşı umursamaz bir şekilde tökezleyerek ilerliyordu. Sonunda, öğleye doğru, havanın

güzelleştiği bir anda, güney tepedeki gözcüler pelerinlerini çılgınca sallayarak hücum işareti verdiler. Hemen mevzilerimize ulaştık, çünkü geç saatlere kadar başka bir fırsatı kaçırmamak için hattın yakınındaki bir hendeğin içinde topuklarımızın üzerinde çömelmiştik. Araplar düzgünce siper aldılar. Ateş ettiğim noktadan attıkları pusuya baktım ve gri tepe yamaçlarından başka bir şey göremedim.

Trenin geldiğini duyamıyor fakat geleceğinden şüphem yoktu. Belki de yarım saat boyunca hazırda bekledim, gerilim dayanılmaz bir hal alınca ne olduğunu öğrenmek için işaret ettim. Çok yavaş geldiğini ve çok uzun bir tren olduğunu söylemek için aşağı gönderdiler. İştahımız kabarmıştı. Ne kadar uzun olursa ganimet de o kadar fazla olacaktı. Sonra durduğu haberi geldi ve ardından tekrar hareket etti.

Sonunda, saat bire doğru, trenin boğulduğunu duydum. Belli ki lokomotif arızalıydı (bu odun ateşiyle çalışan trenlerin hepsi kötüydü) ve yukarı yokuştaki taşıdığı ağır yük, kapasitesinin çok üstündeydi. Çalıların arkasına çömelmiştim. Bu sırada lokomotif güneydeki kesimi geçip başımın üstündeki tümsek boyunca menfeze doğru yavaşça ilerliyordu. İlk on vagon, askerlerle dolu açık vagonlardı. Ancak, bir kez daha seçim yapmak için çok geçti, bu yüzden lokomotif tam mayının üzerine geldiğinde ateşleyicinin kolunu aşağı doğru indirdim. Hiçbir şey olmadı. Dört kez aşağı yukarı hareket ettirdim.

Hâlâ bir şey olmamıştı ve lokomotifin arızalandığını, çıplak bir tümseğin üzerinde diz çökmüş olduğumu ve elli metre öteden bir Türk askeri treninin sürünerek geçtiğini fark ettim. Otuz santimetre yüksekliğinde görünen çalı, bir incir yaprağından daha küçüktü ve kendimi doğadaki en belirgin nesne olarak hissettim. Arkamda iki yüz metre boyunca açık bir vadi vardı ve Araplarım orada bekliyor ve ne yaptığımı merak ediyorlardı. Oraya doğru kaçmak imkânsızdı, yoksa Türkler trenden inip işimizi bitireceklerdi.

On sekiz açık vagon, üç kapalı kasa vagon ve üç subay vagonu sürüklenirken ben de orada oturmuş, hayatımı hiçe sayıyordum. Lokomotif boğularak gittikçe yavaşlıyordu ve her an bozulup duracağını düşünüyordum, fakat sonunda fren vagonun ucu yavaşça kuzeydeki yarığın içinde kayboldu. O giderken ben ayağa fırladım, kabloları gömdüm, işe yaramaz ateşleyici elimde bir tavşan gibi tepeden güvenli bir yere çıktım.

Mifle trenin geçmesine kasten izin verdiğimi düşünerek gözyaşlarına boğuldu; Serahin'e gerçek neden söylendiğinde ise onlar, "kör talih" dediler. Tarihsel olarak haklı olmalarına rağmen bunu bir kehanet olarak algıladılar. Ben de bir hafta önce köprüde gösterdikleri cesarete iğneleyici bir gönderme yaparak, deve nöbetinde oturmanın bir kabile tercihi olabileceğini ima ettim. Bir anda ortalık karıştı, Serahin öfkeyle bana saldırdı, Beni Sahr savunmaya geçti. Ali, sıkıntıyı duyunca koşarak geldi.

Yukarı çıkmayı başardığımızda ilk anki umutsuzluk duygusu yarı yarıya unutulmuştu. Zavallı çocuk soğuktan mosmor kesilmiş ve ateşler içinde titriyor olmasına rağmen Ali, beni asil bir şekilde destekledi. Ataları Peygamber'in Şeriflere "görü" yetisi verdiğini ve bu sayede şansımızın döndüğünü anladığını söyledi. Bu, onlar için bir teselliydi: Talihimin döndüğünün ispatı, ıslak zeminde, hançerimden başka bir aletim olmadan, ateşleyicinin kutusunu açıp elektrik aksamını bir kez daha düzgün çalışmasını sağladığımda geldi.

Kabloların yanındaki nöbetimize geri döndük, ama hiçbir şey olmadı ve akşam daha fazla fırtına ve canavarlıkla çöktü, herkes homurdanmalarla doluydu. Tren yoktu; hava yemek pişirmek için ateş yakılamayacak kadar nemliydi; tek mümkün yiyeceğimiz deveydi. Çiğ et, o gece kimseyi cezbetmedi ve böylece hayvanlarımız sabaha kadar hayatta kalmış oldu.

Ali, karnının üzerine uzandı, bu pozisyonla açlık ağrısını azaltıyor ve ateşini düşürmeye çalışıyordu. Ali'nin uşağı Hazin, örtünmesi için ona pelerinini ödünç verdi. Ateşleyiciyi bağlamak için tepeden aşağı indim ve daha sonra geceyi orada, vızıldayan telgraf tellerinin yanında tek başıma geçirdim, soğuk o kadar acı vericiydi ki uyuyasım gelmedi. Uzun saatler boyunca hiçbir şey ortaya çıkmadı ve nemli bir şekilde doğan şafak her zamankinden daha da çirkin görünüyordu. Artık demiryollarından ve patlamalardan bıkmıştık. İlk devriye, demiryolunu tararken ben ana gövdeye tırmandım. Sonra gün biraz aydınlandı. Ali gayet dinlenmiş olarak uyandı ve onun yenilenmiş hali bizi neşelendirdi. Köle Hamud, bütün gece elbiselerinin altında sakladığı birkaç çubuğu çıkardı. Neredeyse kurumuşlardı. Biz de biraz jelatin tıraşladık ve sıcak aleviyle bir ateş yaktık, bu arada Suhur aceleyle binek hayvanlarımızın en iyisi olan uyuz bir deveyi öldürdü ve hendek açma aletleriyle hayvanın eklemlerini kullanışlı bir şekilde ayırmaya başladı.

Tam o anda kuzeydeki nöbetçi, bir trenin gelmekte olduğunu haber verdi. Ateşi bıraktık ve tepeden aşağıya, eski yerimize doğru altı yüz metre boyunca nefes nefese bir yarış yaptık. Virajı döndüğümüzde, tren en yüksek sesiyle ıslık çalarak geldi; bu gelen on iki yolcu vagonundan oluşan iki lokomotifli muhteşem bir şeydi ve eğimli yolda son sürat ilerliyordu. Öndeki lokomotifin ilk tekerleğinin altından geçtim ve müthiş bir patlama oldu. Yer simsiyah bir şekilde yüzüme doğru fışkırdı ve çaresizce dönmeye başladım. Kendimi toparlayarak topallaya topallaya yukarıdaki vadiye doğru ilerledim, Araplar şimdi kalabalık vagonlara hızla ateş ediyorlardı.

Düşman ateşimize karşılık vermeye başladığında, kendimi iki ateş arasında buldum. Ali, düştüğümü gördü ve ağır bir darbe aldığımı düşünerek, Türki, hizmetkârları ve Beni Sahr'dan yirmi kadar adamla birlikte bana yardıma koştu.

Tren fena halde raydan çıkmıştı, vagonlar her açıdan uç uca eklenmiş, ray boyunca zikzaklar çiziyordu. İçlerinden biri bayraklarla süslenmiş bir salona sahipti. İçinde, Allenby'ye karşı Kudüs'ü savunmak üzere acele eden Sekizinci Kolordu Komutanı Mehmed Cemal Paşa* vardı.

Enkazı taşıma şansımızın çok az olduğunu görebiliyorduk. Trende dört yüz kadar adam vardı ve şimdi şoku atlatmış olan sağ kalanlar siper almış bize ateş ediyorlardı.

Mifle ve Adhub tepede bize katıldılar ve Fahd'ı sordular. Serahinlerden biri, ben ateşleyicinin yanında baygın yatarken, onun ilk hücuma nasıl önderlik ettiğini ve ateşleyicinin yanında nasıl öldürüldüğünü anlattı. Öldüğünün ve onu kurtarmaya çalıştıklarının kanıtı olarak kemerini ve tüfeğini gösterdiler. Adhub tek kelime etmedi, ama dereden dışarı fırladı ve yokuş aşağı koşmaya başladı. Ciğerlerimiz acıyana kadar nefesimizi tutmuş onu izliyorduk; fakat Türkler onu görmüyor gibiydi. Bir dakika sonra tümseğin sol tarafının arkasında bir cesedi sürüklüyordu.

Mifle kısrağına geri döndü, bindi ve onu bir çıkıntının arkasına sürdü. Birlikte hareketsiz yatan adamı atın terkisine aldılar ve geri döndüler. Bir kurşun Fahd'ın yüzünden geçmiş, dört dişini kırmış ve dilini parçalamıştı. Baygın düşmüştü, ama Adhub ona ulaşmadan hemen

* Mersinli Cemal Paşa (1875-1941). (ç.n)

önce kendine gelmişti ve elleri ve dizleri üzerinde, kandan kör olmuş bir halde sürünerek uzaklaşmaya çalışıyordu. Şimdi bir eyere tutunacak kadar kendine gelmişti. Bu yüzden onu buldukları ilk deveye bindirdiler ve hemen yola çıkardılar.

Türkler sesimizin çıkmadığını görünce yamaçtan yukarı doğru ilerlemeye başladılar. Yarı yola kadar gelmelerine izin verdik ve sonra yirmi kadarını öldüren ve diğerlerini de geri atan yaylım ateşini açtık. Trenin etrafı ölülerle doluydu ve parçalanmış vagonlar kalabalıktı; ama Kolordu Komutanlarının gözetiminde savaşıyorlardı ve yılmadan çıkıntıların etrafından dolaşarak etrafımızı çevirmeye başladılar.

Artık sadece kırk kişi kalmıştık ve belli ki onlara karşı bir şey yapma şansımız yoktu. Bu yüzden gruplar halinde küçük dere yatağından tepeye doğru koştuk. Oradaki her adam en yakın deveye atladı ve bir saat boyunca doğuya, çöle doğru son sürat kaçtı. Sonra güven içinde hayvanlarımızı sıraladık. Sağolası Rahail, hüküm süren heyecana rağmen, tren gelir gelmez kesilen devenin kocaman bir budunu eyerinin kolanına bağlayarak yanında getirmiş; bize, sekiz kilometre ileride, çorak bir incir ağacının bulunduğu Huleyl Vadisi'nde uygun bir mola vermemiz için sebep vermişti. Fazladan et için uyuz bir deve daha satın aldım, ödüllerin bedellerini ve öldürülenlerin akrabalarına tazminat ödedim. Aldığımız altmış ya da yetmiş tüfek için ödül parası verdim. Küçük bir ganimetti, ama küçümsenecek bir şey değildi. Çatışmaya tüfeksiz giren ve sadece işe yaramaz taşlar atabilen bazı Serahinlerin artık ikişer tane silahları vardı. Ertesi gün Ezrak'a hareket ettik, muazzam şekilde karşılandık ve —Tanrı bizi affetsin— muzaffer olduğumuz için övünüyorduk.

Selhad'ın Dürzî Emiri bizden hemen önce eski kalemize ulaşmıştı. Bize Cezayirli Emir Abdülkadir'in hikâyesinin geri kalanını anlattı. Bizden kaçtıktan sonra doğruca köylerine at sürmüş ve muzaffer bir edayla köye girmiş, Arap bayrağını açmış ve yedi atlısı etrafında dolanarak sevinç atışları yapmış. Halk hayretler içinde, Türk Vali bu tür davranışların kendisine hakaret olduğunu söyleyerek protesto etmiş. Abdülkadir'e ona takdim edilmiş, o da divanda ihtişamlı bir şekilde oturarak, Şerif'in artık Dürzi Dağı'nı kendi marifetiyle ele geçirdiğini ve mevcut tüm memurların atamalarının onaylandığını belirten bomba etkisi yaratan bir konuşma yapmış.

Ertesi sabah bölgede ikinci bir ilerleme kaydetmiş. Sıkıntılı Vali ise yine şikâyet etmiş. Emir Abdülkadir altın işlemeli Mekke kılıcını çekip bununla Cemal Paşa'nın kafasını keseceğine yemin etmiş. Dürziler onu azarlayıp evlerinde, Vali Hazretlerinin huzurunda böyle şeyler söylenmemesi gerektiğine ifade etmişler. Abdülkadir onlara onun bunun çocukları, piç kuruları, orospu çocukları, kavatlar ve pezevenkler diyerek galiz küfürler sarf etmiş. Bunun üzerine Dürziler sinirlenmişler. Abdülkadir öfkeyle evden dışarı fırlamış ve ayağını yere vurduğunda tüm Dürzilerin kendi tarafına geçeceğini haykırarak atına binmiş.

Yedi hizmetkârıyla birlikte, Selhad'a girdiği gibi girdiği Deraa İstasyonu'na giden yolu hızla kat etmiş. Onun deliliğini eskiden beri bilen Türkler de onu, kendi haline bırakmışlar. Onun, Ali'yle o gece Yermük Köprüsü'ne saldırmayı deneyeceğimiz masalına bile inanmamışlar. Ancak köprüyü denediğimizde meseleye daha ciddiyetle bakmaya başlayıp onu, gözaltında Şam'a göndermişler. Vaziyet, Cemal'in acımasız mizah anlayışının hoşuna gitmiş ve meseleyi kendi emelleri doğrultusunda kullanmak için büyütmüş.

XXII. BÖLÜM

DÜNYAYA DÖNÜŞ

Hava artık korkunçtu; karla karışık yağmur, kar ve fırtına eksik olmuyordu; Ezrak'ta önümüzdeki aylarda eğitim ve vaazdan başka bir şey olmayacağı belliydi. Bunun için istekli değildim. Gerektiğinde, dinimi değiştirerek elimden geldiğince kendi payıma düşeni yerine getirmiştim; buna rağmen, her zaman yabancılığımın ve bir yabancının başka bir halkın bağımsızlığını savunması garabetinin bilincindeydim. Savaş benim için düşünceyi bir kenara bırakma, insanların isyanı doğal ve güvenle kabul etme tavrına girme mücadelesi anlamına geliyordu. İngiliz Hükümeti'nin verdiği sözleri gerçekten tutabileceğine kendimi ikna etmem gerekiyordu. Özellikle de yorgun ve hasta olduğumda, beynimin sayıklama faaliyeti sabrımı paramparça ettiğinde bu çok zordu. Beni "Ya Urens" diye selamlayarak içeri dalan ve ihtiyaçlarını nezaketsizce dile getiren küstah Bedevilerden sonra, Prensleri, Beyleri, Efendileri ve Kurtarıcıları ile görüşmek için sürünen bu yumuşak huylu kasaba halkı sinir bozucuydu. Ben de öfkeyle onlardan uzaklaştım, güneye gitmeye ve soğuk havada, düşmanın bizi Filistin'den ayıran bir hendek olarak tuttuğu Ölü Deniz konusunda etkin bir şey yapılıp yapılamayacağına bakmaya karar verdim.

Kalan paramı Şerif Ali'ye teslim edip Hintlileri de onun gözetimine bıraktım. Birbirimizden muhabbetle ayrıldık. Ali bana, kıyafetlerinin yarısını verdi: Gömlekler, baş örtüleri, kemerler, tunikler. Ben de ona kendiminkinin yarısını verdim ve David ile Jonathan* gibi öpüştük, birbirimizin kıyafetlerini giydik. Daha sonra, en iyi iki devemin üzerinde yalnızca Rahail'le birlikte güneye doğru yola çıktım.

* Lawrence burada, Hz. Davud ile Yonatan'ın meşhur dostluğuna atıf yapıyor. (ç.n)

Bir akşam Ezrak'tan ayrıldık, parlayan bir batıya doğru giderken, başımızın üzerinde turna sürüleri okların dışarı çekilmiş dikenleri gibi günbatımına doğru uçuyordu. Yol, başından beri zahmetliydi. Gece, koşulların daha da kötüleştiği Butum Vadisi'nde iyice karanlıktı. Tüm ova nemliydi; zavallı develerimiz defalarca kayarak düştü. Biz de onlar kadar sık düşüyorduk, ama en azından bizim düşmelerimiz arasında hareketsiz durmamız onların hareket etmesinden daha kolaydı. Gece yarısı Gadaf'ı geçmiştik ve bataklık daha fazla ilerlemeyi neredeyse imkânsız hale getiriyordu.

Olduğumuz yerde, çamurun içinde uyuduk; şafakta çamurla kaplanmış olarak kalktık; ve birbirimize bakıp kıkır kıkır güldük. Rüzgar esiyordu; toprak kurumaya başladı. Öğleye kadar kötü bir yolculuk yaptık, zira develer hâlâ gevşek çakmaktaşı kabuğunu kırıyor ve kırmızı kilin altına basıyordu. Öğleden sonra, daha yüksek yerlerde daha iyi iş çıkardık ve Selâsuhvât zirvelerinde yer alan beyaz gök çadırlarına hızla yaklaşmaya başladık.

Günbatımında sırttan bir an için kuzeydeki ovaya baktık, o bizden gri bir şekilde uzaklaşırken, şurada burada parlayan lekeler ya da kıpkırmızı ateşin büyük sıçramaları dışında, batan güneş, düzlüklerdeki sığ yağmur suyu havuzlarına yansıyordu. Damlayan kan kızıllığının bu gözleri ovadan o kadar iyi görünüyordu ki, görüşümüzü kilometrelerce uzaktaki pusun içine taşıyorlar ve uzaktaki gökyüzünde, serap gibi eğik bir şekilde asılı duruyor gibiydiler.

El-Bayr'ı hava kararıktan çok sonra, sadece son çadır ateşleri henüz parlarken geçtik. İlerlerken bir vadi tabanına yansıyan yıldızları gördük ve nefes nefese kalan develerimizi dünkü yağmurun biriktiği bir havuzda sulayabildik. Sonra onları yarım saat dinlendirdik. Bu gece yolculuğu hem insanlar hem de hayvanlar için zordu. Gündüzleri develer yollarının düzensizliklerini görüyor ve üzerlerinde dalgalanıyorlardı; binici de uzun ya da kısa bir adımın sarsıntısını kaçırmak için vücudunu ayarlayabiliyordu. Fakat geceleri her şey körleşiyor ve sarsıntılar yürüyüşü çekilmez hale getiriyordu. Üzerimde ağır bir ateş nöbeti vardı, bu da beni öfkelendiriyordu, bu yüzden Rahail'in dinlenme çağrılarına aldırış etmedim. Bu genç adam aylardır hepimizi aşırı dinçliğiyle ve zayıflıklarımıza gülerek çıldırtmıştı; bu yüzden bu sefer hiç merhamet göstermeden onun üzerine gitmeye kararlıydım.

Şafak sökmeden önce kendine acıyarak hüngür hüngür ağlıyordu; ama ben duymayayım diye usulca.

Cefer'de şafak, sislerin arasından belli belirsiz bir güneş ışığı hayaleti gibi geliyor, toprağa dokunmuyor ve kendini sadece gözlere karşı parıldayan bir göz kırpması olarak gösteriyordu. Gölgelerimizin bir sınırı yoktu: Altımızdaki toprakta beliren o soluk lekenin bizim tarafımızdan yapılıp yapılmadığından şüphe ediyorduk. Öğleden sonra Avde'nin kampına vardık; selamlaşmak ve birkaç Cevf hurması yemek için durduk. Avde bize deve temin edemedi. Gecenin erken saatlerinde demiryolunu aşmak için tekrar develerimize bindik. Rahail artık itiraz etmeyi bırakmıştı. Beyaz yüzlü, kasvetli ve sessiz bir şekilde yanımda sürüyordu, sadece benden daha fazla kalmak için telaşlanmış, çektiği acılardan yarı gurur duymaya başlamıştı.

Adil bir şekilde başlamış olsaydık bile, güç olarak benden daha avantajlıydı ve ben, şimdi neredeyse tükenmek üzereydim. Düşen ateşim ve deve sürmenin uyuşuk monotonluğuyla birleşerek duyularımın kapısını kapatan yavaş bir ağrıya adım adım teslim oluyordum. Sonunda her zaman erişemeyeceğim duyarsız bir hale yaklaşıyor gibiydim: Fakat burası, bayılmaktan başka hiçbir şeyin ruhunu özgür bırakamayacağı kadar tembel doğmuş biri için nefis bir ülkeydi. Şimdi kendimi parçalara ayrılmış buluyordum. Biri akıllıca sürmeye devam ediyor, yorgun devenin her adımına yardım ediyordu. Yukarıda ve sağ taraftaki tümseğin oralarda devam eden bir diğeri merakla eğildi ve yalnızca bir et parçası hükmünde olan bedenin ne yaptığını sordu. Beden cevap vermedi, çünkü aslında sadece devam etme dürtüsüyle yol alıyordu; ama üçüncü bir geveze durmadan konuşuyor ve merak ediyordu, bedenin kendi kendine verdiği zahmeti eleştiriyor ve gayret etmenin mantığını küçümsüyordu.

Gece bu karşılıklı konuşmalarla geçti. Görmeyen gözlerim önümdeki sökmekte olan şafağı ve aşağıda Rum'un diğer dünyasının güneşin aydınlattığı bir harita gibi uzandığı geçidin başını gördü. Parçalarım ise mücadelenin değerli olabileceğini, ancak sonun aptallık ve belanın yeniden doğuşu olduğunu tartışıyordu. Bu harcanmış beden inatla çalışmaya devam etti ve haklı olarak hiç aldırış etmedi, çünkü bölünmüş benliklerim soğukkanlılıkla düşünemeyeceğim hiçbir şey

söylemiyorlardı; hepsi benim tabiatıma dahildi. Telesio,* böyle bir deneyimden ders alarak, ruhunu parçalara ayırmıştı. Dermansızlığın en uç sınırına kadar devam etseydi, tasarladığı düşünce, eylem ve duygu alayının etrafında ayrı yaratıklar olarak sıralandığını görecekti; akbabalar gibi, onlara hayat veren ortak şeyin aralarından geçişini izliyorlardı.

Rahail, yönümüzü kaybettiğimizi ve Ebâ el-Lissan'daki Türk hatlarına doğru gittiğimizi haykırırken, başlığını sallayıp dürterek beni ölüm uykumdan uyandırdı. Haklıydı ve Batra'ya güvenli bir şekilde ulaşmak için uzun bir geri dönüş yapmak zorunda kaldık. Bu olay aramızdaki gerginliği azalttı ve sohbet ederek Câ'ya doğru yola çıktık. Orada ılgın ağacının altında günün orta saatlerini uyuyarak geçirdik, çünkü Batra üzerinden yürüyüşteki yavaşlığımız yüzünden Ezrak'tan üç gün içinde Akabe'ye ulaşma ihtimalini kaybetmiştik.

Öğleden sonra erkenden yola koyulduk; uzun kış akşamı çökerken artık daha rahattık ve birbirimizle şakalaşıyorduk. Tırmanışta Huzail'i geçtiğimizde güneşi batıdaki alçak bulutların arkasında gizlenmiş bulduk ve İngiliz tarzı zengin bir alacakaranlığın tadını çıkardık. Itm'de sis topraktan hafifçe buharlaşarak yükseliyor ve her çukurda yün beyazı kütleler halinde toplanıyordu. Gece yarısı Akabe'ye vardık ve Joyce'u davet ettiğim kahvaltıya kadar kampın dışında uyuduk.

Daha sonra hemen hava yoluyla Filistin'e gitmem için acil emirler geldi. Croil beni Süveyş'e uçurdu. Oradan Allenby'nin Gazze'nin ötesindeki karargâhına gittim. O kadar muzafferane duygularla doluydu ki, Yermük köprüsüne dair kısa açıklamam yeterli oldu ve başarısızlığımızın sefil ayrıntıları gizli kalabildi.

Ben hâlâ onun yanındayken, Chetwode'dan Kudüs'ün düştüğü haberi geldi ve Allenby, Mark Sykes'ın katolik hayal gücünün tasarladığı şehre resmi giriş için hazırlanmaya başladı. Başarı için hiçbir şey yapmamış olmama rağmen, Clayton'ın beni o gün için kurmay subayı olarak yanına almasına izin verecek kadar iyiydi. Personel beni yedek kıyafetleriyle İngiliz Ordusu'ndan bir binbaşıya benzetti. Dalmeny, Evans'ın pirinç şapkasını ve kırmızı şeritlerini bana ödünç verdi; böylece benim için savaşın en önemli anı olan Yafa Kapısı törenine katılmanın şerefini yaşadım.

* Bernardino Telesio (1509-1588). İtalyan filozof ve doğa bilimcisi. (ç.n)

Zaferden mahcup bir vaziyette —ki bu zaferden çok Allenby'nin mekânın tarihi hatırasına bir saygı duruşuydu— Shea'in karargâhına geri döndük. Allenby'ye bundan sonra ne yapacağını sormanın tam sırasıydı. Eriha'ya doğru ilerleyeceği şubat ayının ortasına kadar hareketsiz kalacağını düşünüyordu. Ölü Deniz'e çok miktarda düşman iaşesi indiriliyordu ve benden Tafile'ye yönelik harekâtın başarıya ulaşması halinde bu trafiği ikinci bir hedef olarak not etmemi istedi.

Bu düşünceyi geliştirmeyi umarak, Türklerin sürekli geri atılması durumunda, Ölü Deniz'in kuzey ucunda ona katılabileceğimizi söyledim. Faysal'ın günde elli tonluk erzak, depo ve cephanesini Eriha'ya nakledebilirse, biz de Akabe'yi terk eder ve karargâhımızı Ürdün Vadisi'ne taşırdık.

Bu fikir Allenby ve Dawnay'nin hoşuna gitti. Buna göre anlaştık. Araplar mümkün olan en kısa sürede Ölü Deniz'e ulaşacak, Şubat ortasından önce Eriha'ya yiyecek naklini durduracak ve Mart sonundan önce Ürdün'e varacaklardı.

Akabe'ye döndüğümüzde kalan boş günlerimizi ev işleri meşgul etti. Söylentiler giderek önemimi artırdığından, benim payıma düşen daha çok özel koruma için yanıma aldığım korumamla ilgiliydi. Rebiğ ve Yenbu'dan yukarıya ilk çıkışımızda Türkler meraklanmışlardı; daha sonra sinirlendiler. Arap İsyanının yönünü ve itici gücünü İngilizlere atfetme noktasına geldiler, tıpkı bizim Türklerin etkinliğini Alman etkisine bağlayarak kendimizi övdüğümüz gibi.

Bununla birlikte, Türkler bunu bir inanç meselesi haline getirecek kadar sık söylediler ve ölü ya da diri bir İngiliz subayının başına yüz pound ödül koydular. Zaman geçtikçe sadece meblağı artırmakla kalmadılar, benim için özel bir fiyat koydular. Akabe'nin ele geçirilmesinden sonra fiyat hatırı sayılır bir hale geldi; Cemal Paşa'yı havaya uçurduktan sonra Ali ve beni listelerinin başına koydular: Diri olarak yirmi bin pound; ölü olarak on bin pound.

Elbette bu ödül retorikti; altın mı yoksa kâğıt mı olduğu veya paranın ödenip ödenmeyeceği kesin değildi. Yine de, belki, biraz özen gösterilmesine yarayabilirdi. Adamlarımı bir birlik haline getirmeye başladım, bulduğum kanunsuz adamları, atılganlıkları başka yerlerde başlarını belaya sokmuş olanları bu gruba ekledim. Sert binicilere ve sağlam ciğerlilere ihtiyacım vardı: Kendileriyle gurur duyan ve aileleri

olmayan adamlara. Bir şans eseri bu türden üç ya da dört kişi ilk başta bana katıldı ve standart oluşturdu.

Bir öğleden sonra Akabe'de Marshall'ın çadırında sessizce kitap okuyordum (kampta olduğum sürece İskoç doktorumuz Marshall'ın yanında kalıyordum), o sırada sessiz kumların üzerinden ince, esmer, kısa boylu ama çok güzel giyinmiş bir Ageylli girdi. Omzunda o güne kadar gördüğüm en zengin Hasa heybesini taşıyordu. Yeşil, kırmızı, beyaz, turuncu ve maviden oluşan yün dokumasının kenarlarında beş sıra halinde püsküller vardı ve ortasından ve altından geometrik desenli, püsküllü ve saçaklı bir buçuk metrelik flamalar sarkıyordu.

Genç adam beni saygıyla selamladıktan sonra heybeyi halımın üzerine attı ve "Sizindir" diyerek geldiği gibi aniden ortadan kayboldu. Ertesi gün, aynı güzellikte bir deve semeriyle geri döndü; semerin uzun pirinç boynuzları nefis eski Yemen işlemeleriyle süslenmişti. Üçüncü gün bu sefer eli boş, üzerinde yoksul bir pamuklu gömlekle geldi ve hizmetime girmek istediğini söyleyerek önümde bir yığın halinde yere çöktü. İpek cübbesi olmadan tuhaf görünüyordu; çiçek hastalığından pörsümüş, yaralı ve tüysüz yüzü herhangi bir yaşta olabilirdi; bir delikanlının esnek vücuduna ve yine bir delikanlının umursamazlığına sahipti.

Uzun siyah saçları her iki yanağından aşağıya doğru üç parlak örgü halinde özenle örülmüştü. Gözlerinin feri yoktu, yaralarla kaplıydı. Ağzı şehvetli, gevşek ve ıslaktı; ona güler yüzlü, yarı alaycı bir ifade veriyordu. Adını sordum; Abdullah, soyadı en-Nehabi ya da Soyguncu dedi; bu lakabın saygıdeğer babasından miras kaldığını söyledi. Kendi maceraları kârlı olmamıştı. Bureyda'da doğmuştu ve gençken dine saygısızlığı yüzünden cezalandırılmıştı. Hafif olgunlaşmışken, evli bir kadının evinde başına gelen bir talihsizlik, memleketini aceleyle terk etmesine ve Necid Emiri İbn Suud'un hizmetine girmesine yol açmıştı.

Bu hizmeti sırasında ettiği ağır küfürler kırbaçlanmasına ve hapsedilmesine neden oldu. Sonuç olarak, yine aşk yaşadığı Kuveyt'e firar etti. Serbest bırakıldığında Hail'e taşındı ve Emir İbn Reşid'in maiyetine girdi. Ne yazık ki orada amirini herkesin içinde bir deve sopasıyla vuracak kadar sevmemişti. Aynı şekilde karşılık verildi ve hapishanede yavaş yavaş iyileştikten sonra bir kez daha arkadaşsız bir şekilde dünyaya atıldı.

Hicaz Demiryolu inşa ediliyordu ve o da para kazanmak için demiryolu inşaatına gelmişti; ancak bir müteahhit, öğle vakti uyuduğu

için ücretini kesti. O da karşılık olarak müteahhidin kellesini uçurdu. Türk Hükümeti müdahale etti ve Medine'deki hapishanede çok zor bir hayat yaşadı. Ancak bir pencereden firar ederek Mekke'ye geldi. Dürüstlüğü ve deveciliğini kanıtlayarak Mekke ile Cidde arasında posta taşıyıcısı yapıldı. Bu işe yerleşti, gençliğindeki savurganlıklarını bir kenara bıraktı, babasını ve annesini Mekke'ye getirdi ve tüccarlardan ve soyguncular dan aldığı komisyonlarla sağladığı sermaye ile kendisine bir dükkân açtı.

Bir yıllık refahtan sonra işleri yolunda gitmemeye başladı, devesini ve işini kaybetti. Tazminat olarak dükkânına el koydular. Batan işinden, Şerif'in develi polisinde işe girecek kadar parayı kurtardı. Liyakati onu çavuşluğa yükseltmişti, ama hançerle dövüşme alışkanlığı ve Arabistan'daki tüm başkentlerin tencerelerindeki pislikleri yemiş olan ahlaksız ağzı yüzünden dikkatleri üzerine çekmişti. Dudaklarından şakacı, alaycı, müstehcen, yalancı laflar eksik olmazdı ve gözden düştüğünde, çöküşünü, öfkeli Şerif Şeref'in gözleri önünde mahkemede bıçakladığı kıskanç bir Ateybeliye yükledi.

Şerif'in sert kamu ahlakı anlayışı, Abdullah'ı en ağır şekilde cezalandırdı ve Abdullah neredeyse hayatını kaybediyordu. İyileştiğinde Şerif'in hizmetine girdi. Savaş patlak verdiğinde ise Faysal'la birlikte Ageyl'in komutanlarından İbn Dahil'in emir eri oldu. Şöhreti arttı; ancak Vecih'teki isyan İbn Dahil'i bir elçiye dönüştürdü. Abdullah, asker arkadaşlığını özlemişti; İbn Dahil de ona, hizmetime girmesi için referans mektubu vermişti.

Mektupta, iki yıl boyunca sadık, ama saygısız olduğu yazıyordu: Utanç oğullarının adeti. O, en tecrübeli Ageylliydi, her Arap prensine hizmet etmiş ve her görevden, çok büyük kişisel suçlar işlediği için kırbaçlandıktan ve hapse atıldıktan sonra azledilmişti. İbn Dahil, Nehabi'nin kendisinden sonra en iyi deve binicisi ve develerin efendisi olduğunu; tehlikeyi sezemeyecek kadar kör olduğu için kolayca Adem'in herhangi bir oğlu kadar cesur olduğunu söyledi. Aslında mükemmel bir hizmetkârdı ve onu hemen işe aldım.

Benim hizmetimde sadece bir kez zindanı boyladı. O da Allenby'nin karargâhındayken, çaresiz bir inzibat amiri arayıp, Başkomutan'ın kapısının eşiğinde oturan silahlı, vahşi bir adamın mukavemet etmeksizin nöbetçi odasına götürüldüğünü, orada bahse girmiş gibi portakal

yediğini ve kim olduğu sorusuna, Faysal'ın köpeklerinden biri ve benim oğlum olduğu cevabını verdiğindeydi. Portakallar tükenmek üzereydi.

Böylece Abdullah ilk telefon görüşmesini yaptı. A.P.M.'e* böyle bir uygulamanın tüm hapishanelerde rahatlık sağlayacağını söyledi ve törensel bir şekilde ayrıldı. Remle'de silahsız dolaşması gerektiği talimatı itiraz etti ve kılıcını, hançerini, tabancasını ve tüfeğini taşımasını yasal hale getiren bir geçiş izni verildi. Bu izni ilk kez inzibatları elinde sigarasıyla görmek üzere nöbetçi odasına gitmek için kullandı.

Hizmetime girmek için başvuranları inceledi ve onunla diğer komutanım Zeki'nin (normal subaylara göre sert bir adam) sayesinde etrafımda harika bir uzman çetesi oluştu. Akabe'deki İngilizler onlara boğaz kesenler diyordu, ama onlar sadece benim emrimle boğaz kesiyorlardı. Belki de başkalarının gözünde benimkinden başka otorite tanımamaları bir hataydı. Yine de ben yokken Binbaşı Marshall'a karşı naziktiler ve sabahtan akşama kadar develerin özellikleri, cinsleri ve hastalıkları hakkında manasız konuşmalar yapıyorlardı. Marshall çok sabırlıydı ve onlardan iki ya da üçü, şafaktan itibaren başucunda dikkatle oturur, uyanır uyanmaz eğitimine devam etmek için beklerdi.

Birliğin iyi olan yarısı (doksan kişinin yaklaşık ellisi) Ageyl'di; gergin ve gevşek Necdi köylüleri ise Faysal'ın ordusuna renk katan ve geçit töreni yapıp binek develeriyle ilgilenen diğer yarısını oluşturuyordu. Yüz metre öteden onlara isimleriyle seslenirler ve deveden indiklerinde eşyaların sorumluluğunu onlara bırakırlardı. Paralı askerler olan Ageyller iyi para almadıkça iyi iş çıkarmazlardı ve bu nedenle gözden düşmüşlerdi: Yine de Arap savaşında tek kişinin yaptığı en cesur iş, yeraltı su kanalından Medine'ye iki kez yüzerek inen ve işgal altındaki şehir hakkında tam bir raporla geri dönen birine aitti.

Adamlarıma bir adam ve bir deve için standart ordu ücreti olan ayda altı pound ödüyor, üstüne onları kendi hayvanlarıma bindiriyordum; böylece onlar için para, temiz bir gelir oluyordu: Bu durum, bana hizmeti kıskanılacak hale getirdi ve kampın hevesli ruhlarını emrime verdi. Zaman planlamama uymak için, herkesten daha meşgul olduğumdan, yolculuklarım uzun, sert ve ani oluyordu. Karavelası servetinin yarısını temsil eden sıradan bir Arap, benim hızımda seyahat

---

* *Assistant Provost Marshall*: İngiliz ordusunda askeri inzibat biriminin amiri olan *provost marshall*'ın yardımcısı. (ç.n)

ederek servetini riske atmayı göze alamazdı: Ayrıca bu tarz bir sürüş acı verici oluyordu.

Sonuç olarak, yanımda kendi hayvanlarımla seçilmiş biniciler bulundurmak zorundaydım. Elde edilebilecek en hızlı ve en güçlü develeri yüksek fiyatlara satın aldık. Eyer altında gitmek ne kadar zor ve yorucu olursa olsun, onları hız ve güçleri için, hatta çoğu zaman daha dayanıklı olanları tercih ederdik. Zayıf düştüklerinde kendi deve hastanemizde değiştirilir ya da dinlendirilirlerdi: Binicileri de aynı şekilde tedavi edilirdi. Zeki her adamı bineğinin durumundan ve eyerlerinin uygunluğundan fiziki olarak sorumlu tutuyordu.

Adamlar korumalığımı yapmaktan gurur duyuyorlardı ve bu, neredeyse gösterişli, profesyonel bir işe dönüşmüştü. Beyaz dışında her renkte lale yatağı gibi giyiniyorlardı; çünkü bu benim sürekli giydiğim kıyafetti ve küstahlık etmek istemiyorlardı. Yarım saat içinde altı haftalık bir yolculuk için hazırlanacaklardı, zira eyerde taşınabilecek yiyeceğin sınırı buydu. Yük develerinden hoşlanmıyorlardı. Benim arzuma göre gece gündüz yol alırlar ve yorgunluktan katiyen bahsetmemeyi onur meselesi yaparlardı. Eğer yeni biri homurdanırsa, diğerleri onu susturur ya da şikâyetinin yönünü acımasızca değiştirirlerdi.

İstediğim zaman, bazen de istemediğim zaman, özellikle de Türkler veya yabancılarla şeytan gibi savaşırlardı. Bir muhafızın diğerine vurması en ağır suçtu. Abartılı ödüller ve abartılı cezalar bekliyorlardı. Çektikleri acılar ve elde ettikleri kazançlarla ordu içinde övünüyorlardı.

Ne var ki, o sırada Araplar ele geçirilmişti ve yönetimin acımasızlığı onların ihtiyacını karşılıyordu. Ayrıca, adamlarım otuz kabilenin kan düşmanıydı ve şayet ben olmasam, her gün ordu saflarında öldürülürlerdi. Aralarındaki kan davaları bana karşı birleşmelerini engelliyor; birbirlerine benzememeleri ise Akabe'den Şam'a, Birüssebi'den Bağdat'a kadar nereye gitsem ya da onları nereye göndersem bana destekçiler ve casuslar sağlıyordu. Yaklaşık altmışı, bana hizmet ederken öldü.

XXIII. BÖLÜM

TAFİLE İÇİN SAVAŞ

Cuveyrâ'da, Ölü Deniz'in güney ucuna hakim köyler yumağının düğümü olan Tafile'ye karşı harekâtımızın başlama haberini bekledik. Batıdan, güneyden ve doğudan aynı anda saldırmayı planlıyorduk; doğudan Hicaz hattındaki en yakın istasyonu olan Curf'a saldırarak operasyonu başlatacaktık. Bu saldırının idaresi "Talihli" Şerif Nâsır'a emanet edilmişti. Onunla birlikte Cafer'in kurmay başkanı Nuri Said, birkaç düzenli askere, bir topa ve birkaç makineli tüfeğe komuta ediyordu. Cefer'de tertiplenmişlerdi. Üç gün sonra görev yerleri belirlendi. Nâsır her zamanki gibi baskını ustalıkla ve dikkatle yönetmişti. Hedefleri olan Curf, üç taş binadan oluşan, dış duvarları ve siperleri olan güçlü bir karakoldu. İstasyonun arkasında, Türklerin üzerine iki makineli tüfek ve bir dağ topu yerleştirdiği, siper ve duvarlarla çevrili alçak bir höyük vardı. Höyüğün ötesinde, Cefer'i El-Bayr'dan ayıran tepelerin son çıkıntısı olan yüksek ve keskin bir sırt uzanıyordu.

Savunmanın zayıflığı bu sırtta yatıyordu, çünkü Türklerin mevcudu, hem tepeyi hem de istasyonu tutamayacak kadar azdı ve sırtın tepesinden, demiryolu görülmüyordu. Nâsır, bir gece tepenin tamamını Türkler alarm vermeden işgal etti ve sonra istasyonun yukarısı ve aşağısındaki hattı kesti. Birkaç dakika sonra, hava yeterince aydınlandığında, Nuri Said dağ topunu sırtın kenarına getirdi ve üçüncü bir şanslı atış, doğrudan bir vuruşla, görüş alanının altındaki Türk topunu susturdu.

Nâsır büyük bir heyecana kapıldı: Beni Sahr develerine binerek derhal hücuma geçeceklerine yemin ettiler. Nuri, Türk makineli tüfekleri hâlâ siperlerden ateş ederken bunun çılgınlık olduğunu düşündü: ama sözlerinin Bedevilerin üzerinde hiçbir etkisi olmadı. Çaresizlik

içinde Türk mevzilerine var gücüyle ateş açtı ve Beni Sahr ana sırtın eteğinden dolanıp bir anda tepenin üzerine çıktı. Bu deve sürüsünün kendilerine doğru koştuğunu gören Türkler tüfeklerini fırlatıp istasyona doğru kaçtılar. Sadece iki kişi ölümcül şekilde yaralanmıştı.

Nuri tepeye doğru koştu. Türk topu zarar görmemişti. Topu çevirdi ve bilet gişesine doğru ateşledi. Beni Sahr kalabalığı uçan odun ve taşları görünce sevinçle bağırdı, tekrar develerine atladı ve düşman teslim olurken istasyona girdi. Aralarında yedi subayın da bulunduğu yaklaşık iki yüz Türk esirimiz olarak saldırıdan kurtulmuştu.

Yağmadan sonra makinistler iki motorun altına, su kulesine, tulumbaya ve yan yolların arasına ateş açtılar. Ele geçirilen yük vagonlarını yaktılar ve bir köprüye zarar verdiler; ama üstünkörü bir şekilde, zira zaferden sonra her zamanki gibi herkes fedakârca çalışmayı umursamayacak kadar yüklü ve coşkuluydu.

Sonra hava bir kez daha bozdu. Üç gün üst üste kar yağdı. Nâsır'ın kuvvetleri Cefer'deki çadırları güçlükle kurtardılar. Maan civarındaki bu yayla, deniz seviyesinden dokuz yüz ilâ bin beş yüz metre yükseklikte ve kuzeyden ve doğudan gelen tüm rüzgârlara da açıktı. Orta Asya'dan ya da Kafkasya'dan esen rüzgârlar, büyük çölün üzerinden Edom'un bu alçak tepelerine doğru korkunç bir şekilde esiyor ve şiddetini burada kusuyordu. Artan sertlik tepeyi kapladı ve aşağıda, Yahudiye ve Sina'da oldukça şiddetli bir soğuğa yol açtı.

Birüssebi ve Kudüs dışında İngilizler havayı soğuk buluyorlar; ama bizim Araplar ise ısınmak için oraya kaçıyorlardı. Ne yazık ki İngiliz ikmal personeli küçük bir Alp'te savaştığımızı çok geç fark etti. Bize birliklerimizin dörtte biri için ne çadır, ne yünlü giysi, ne bot, ne de dağ garnizonlarındaki her askere iki tane gelecek kadar battaniye verdiler. Askerlerimiz, eğer firar etmemiş yahut ölmemişlerse, içlerindeki umudu donduran bir sefalet içinde yaşıyorlardı.

Planımıza göre Curf'dan gelen iyi haber, Şerif Abdülmayin komutasındaki Petra Araplarını bir an önce tepelerinden ormana, Şubek'e doğru göndermekti. Bu, donmuş ayaklı köylülerin, koyun postları içinde, keskin vadilerden ve tehlikeli tepe yamaçlarından bir aşağı bir yukarı, kar yığınları arasından, yaprakları dökülmüş ardıçların ağır gövdelerinin gri demir dökümleri gibi çıkıntı yaptığı, puslu havada tekinsiz bir yürüyüşüydü. Buz ve don hayvanları ve adamların çoğunu

kırıp geçirdi; yine de kış boyunca çok soğuk olmaya alışkın olan bu dayanıklı dağlılar ilerlemeye devam ettiler.

Türkler, yavaş yavaş yaklaşırlarken onları duydular ve ağaçların arasındaki mağaralardan ve sığınaklardan yan demiryoluna kaçtılar. Panikleri, kaçış yolunu dökülen yükleri ve teçhizatlarıyla doldurdu.

Ancak avantaj Nâsır'daydı; bir gün Cefer'den atlayıp fırtınalı bir gecenin ardından şafak vakti Tafile'nin saklandığı vadinin kayalık eşiğinde belirdi ve bombardıman nedeniyle teslim olmaya çağırdı: Boş bir tehditti bu, çünkü Nuri Said toplarla birlikte Cuveyrâ'ya geri dönmüştü. Köyde sadece yüz seksen Türk vardı, ama köylülerin kabilesi olan Muheysin'de destekçileri vardı; Türkleri sevdiklerinden değil, başka bir hizbin kaba reisi olan Diyab'ın, Faysal'a düşman olduğu için. Bu yüzden Nâsır'a kurşun yağdırdılar.

Huveytât, köylülerin ateşine karşılık vermek için kayalıklar boyunca yayıldı. Bu gidişat yaşlı aslan Avde'nin hoşuna gitmemiş, paralı asker olan köy halkının dünyevi efendileri Ebu Tayi'ye karşı koymaya cüret etmesine öfkelenmişti. Bu yüzden yularını salladı, kısrağını patikadan aşağıya doğru sürdü ve köyün en doğusundaki evlerin altından geçerek düzlüğe çıktı. Orada dizginleri eline aldı ve o muhteşem sesiyle gürleyerek onlara bağırdı: "Köpekler, siz Avde'yi tanımıyor musunuz?" Savaşın o amansız oğlu olduğunu anladıklarında yürekleri ağızlarına geldi ve bir saat sonra Şerif Nâsır kasaba evinde konuğu Türk Vali ile çayını yudumluyor, talihinin aniden değişmesinden dolayı onu teselli etmeye çalışıyordu.

Hava kararkığında Mestur atını sürdü. Mutalka, en iyi evlerde keyif çatan kan düşmanları Ebu Tayi'ye kara kara baktı. İki Şerif, asi müritlerini ayrı tutmak için mekânı bölüştüler.

Faysal, Ölü Deniz'e doğru ilerleme emrini genç üvey kardeşi Zeyd'e vermişti. Bu, Zeyd'in kuzeydeki ilk göreviydi ve umutla yola çıktı. Yanında danışman olarak generalimiz Cafer Paşa vardı. Piyadeleri, topçuları ve makineli tüfekçileri yiyecek sıkıntısı yüzünden Petra'da kaldılar; ama Zeyd'in kendisi ve Cafer, Tafile'ye doğru at sürdüler.

Olaylar neredeyse kopma noktasına gelmişti. Avde, oğlunu öldüren Abtan'ın oğulları Mutalka'nın çocukları, Mitâb ve Ennad'ı çok kızdıran bir yüce gönüllülük sergiliyordu. Onlar, ki kıvrak, kesin, bilinçli kişilerdi; intikam hakkında konuşmaya başladılar —bir şahini tehdit eden serçeler. Avde, kaba davranırlarsa onları Pazar yerinde kırbaçlayacağını

ilan etti. Bu çok iyiydi, ama yandaşlarının mevcudu, adamlarının iki katıydı ve haliyle köyü ateşe vermemiz gerekiyordu. Gençler, fırfırcım Rahail'le birlikte her sokakta caka satmaya başladılar.

Zeyd, Avde'ye teşekkür edip parasını ödedi ve onu çölüne geri gönderdi. Muheysin'in aydınlanmış liderleri Faysal'ın çadırına zorunlu misafir olarak gitmek zorunda kaldılar. Onların düşmanı olan Diyab bizim dostumuzdu: Şiddetle başarılı olan yeni bir rejimin en iyi müttefiklerinin yandaşları değil, muhalifleri olduğu atasözünü üzülerek hatırladık. Zeyd'in bol miktarda altınıyla ekonomik durum düzeldi. Bir kaymakam atadık ve beş köyümüzü ileride yapacağımız saldırılar için organize ettik.

Bütün bunlara rağmen, planlarımız hızla akıntıya kapıldı. Daha üzerinde anlaşmaya varmadan Türklerin ani bir şekilde bizi yerimizden etmeye çalışmasıyla şaşkına döndük. Bunu hiç düşünmemiştik, çünkü Tafile'yi ellerinde tutmayı ümit etmeleri ya da istemeleri söz konusu bile olamazdı. Allenby henüz Kudüs'teydi ve Türkler için savaşın sonucu ona karşı Ürdün'ü başarıyla savunmalarına bağlı olabilirdi. Eriha düşmedikçe ya da düşene kadar, Tafile hiçbir önemi olmayan sıradan bir köydü. Oraya bir toprak parçası olarak da değer vermiyorduk; arzumuz onu geçip düşmana ulaşmaktı. Türkler gibi kritik bir pozisyonda bulunan askerlerin burayı ele geçirmek için tek bir kayıp vermeyi göze almaları en büyük ahmaklıktı.

48. Tümen ve Amman havalisine komuta eden Hamid Fahri Paşa aksini düşünüyordu ya da öyle emir almıştı. Üç taburdan müteşekkil yaklaşık dokuz yüz piyade (Ocak 1918'de bir Türk taburu zayıf bir birlikti) ile yüz süvari, iki dağ obüsü ve yirmi yedi makineli tüfek topladı ve bunları demiryolu ve karayoluyla Kerek'e gönderdi. Orada bütün yerel ulaşım araçlarına el koydu, Tafile'deki yeni yönetiminde görevlendirmek üzere eksiksiz bir sivil memur kadrosu ayarladı ve bizi şaşırtmak için güneye doğru yürüdü.

Bizi şaşırttı da. Ondan ilk kez, Kerek'i Tafile'den, Muab'ı Edom'dan ayıran büyük genişlik, derinlik ve zorluktaki geçit olan Hesa Vadisi'nde süvarileri gözcülerimizin tepesine bindiğinde haberdar olduk. Günbatımında onları geriye doğru püskürterek üzerimize gelmekteydi.

Cafer Paşa, büyük Tafile Vadisi'nin güney kıyısında bir savunma mevzii kurmuştu; Türkler saldırırsa, köyü onlara vermeyi ve arkasındaki

tepeleri savunmayı öneriyordu. Bu bana iki kere mantıksız göründü. Yamaçlar kullanışsızdı ve savunulmaları da hücum edilmeleri kadar zordu. Doğudan çevrilebilirlerdi; ayrıca köyü terk ederek de gönülleri ve elleri evlerini işgal edenlere ait olacak yerel halkı bir kenara atmış olacaktık.

Ancak Zeyd'in sahip olduğu tek fikir buydu ve gece yarısına doğru emri verdi; hizmetkârlar ve uşaklar eşyalarını yüklediler. Silahşorlar güneydeki tepeye doğru ilerlerken, yük katarı da aşağı yoldan güvenli bir yere gönderildi. Bu hareketlilik köyde panik yarattı. Köylüler kaçtığımızı sandılar (bence de kaçıyorduk) ve mallarını ve canlarını kurtarmak için koşuşmaya başladılar. Hava çok soğuktu ve zemin ses çıkaran bir buzla kaplanmıştı. Zifiri karanlıkta dar sokaklardaki karışıklık ve ağlama sesleri korkunçtu.

Şeyh Diyab, kendi sadakatinin ihtişamını artırmak için bize köy halkının hoşnutsuzluğuna dair üzücü hikâyeler anlatmıştı; ama benim izlenimim, onların potansiyel olarak çok işe yarayan sağlam adamlar olduğuydu. Bunu kanıtlamak için damda oturdum veya karanlıkta dik sokaklarda aşağı yukarı yürüdüm, tanınmamak için gizlendim, muhafızlarım dikkat çekmeden yanımdaydı. Böylece neler olup bittiğini duyduk. Halk büyük bir korku içindeydi, neredeyse vaziyet tehlikeli bir hal almaktaydı, herkes ve her şey suiistimal ediliyordu: Fakat ortada Türk yanlısı hiçbir şey yoktu. Türklerin geri dönmesinden dehşete kapılıyorlardı ve onlara karşı savaşmaya niyetli bir lideri desteklemek için fiziksel kapasiteleri dahilinde her şeyi yapmaya hazırdılar. Bu, benim için tatmin ediciydi, çünkü bulunduğumuz yerde durup göğüs göğse çarpışma arzumla örtüşüyordu.

Sonunda, parlayan gümüş silahlar ve ipekler içinde güzel görünen genç Cazi şeyhleri Mitâb ve Ennad ile tanıştım ve onları amcaları Hamd el-Arar'ı bulmaları için gönderdim. Ondan vadinin kuzeyine doğru at sürmesini, hâlâ Türklerle savaşmakta olan köylülere, onlara yardım etmek için yola çıktığımızı söylemesini istemiştim. Melankolik, kibar ve cesur bir süvari olan Hamd, o telaşlı anda toplayabildiği yirmi akrabasıyla birlikte hemen dörtnala yola koyulmuştu.

Sokaklardan hızla geçmeleri, dehşeti mükemmelleştirmek için gereken son dokunuşu sağlıyordu. Ev kadınları eşyalarını kapılardan ve pencerelerden dışarı fırlatıyordu, ancak onları almak için bekleyen hiçbir erkek yoktu. Çocuklar ayaklar altında çiğneniyor ve ağlaşıyorlardı,

anneleri ise sürekli bağırıyordu. Mutalkalar dörtnala koşarken kendilerini cesaretlendirmek için havaya ateş üstüne ateş açtılar ve sanki onlara cevap verircesine, düşman tüfeklerinin parıltıları, şafaktan önceki o son gökyüzü karanlığında kuzey kayalıklarının ana hatlarını çizerek görünür hale geldi. Ben de Şerif Zeyd'e danışmak için karşı tepelere doğru yürüdüm.

Zeyd bir kayanın üzerinde ağırbaşlı bir şekilde oturmuş, düşmanı gözetlemek için bölgeyi tarıyordu. Krizler derinleştikçe Zeyd daha da kayıtsızlaştı, umursamaz bir tavır takınmaya başladı. Ben ise öfke içindeydim. Aklı başında bir generalin kurallarına göre Türkler asla Tafile'ye geri dönmemeliydi. Bu, basit bir açgözlülüktü, ciddi bir düşmana yakışmayan bir aç köpeğin tavrıydı, tam da bir Türk'ün yapacağı türden umutsuz bir şeydi. Bize onları onurlandırmak için hiçbir şans vermezken nasıl düzgün bir savaş bekleyebilirlerdi ki? Onların aptallıkları yüzünden moralimiz sürekli bozuluyordu, çünkü ne adamlarımız onların cesaretine ne de subaylarımız onların beyinlerine saygı duyabiliyordu. Ayrıca, buz gibi bir sabahtı ve ben bütün gece ayaktaydım ve değişen fikrimin ve planımın bedelini ödemeleri gerektiğine karar verecek kadar Tötonlaşmıştım.*

Önce Abdullah'a düşmanın gücünü ve eğilimini test etmek için iki Hotchkiss topuyla öne çıkmasını önerdim. Sonra ne yapacağımızı konuştuk; çok yararlı oldu, çünkü Zeyd profesyonel bir subayın mizacına sahip, soğukkanlı ve cesur küçük bir savaşçıydı. Abdullah'ın diğer tümseğe tırmandığını gördük. Çatışmalar bir süre şiddetlendi, sonra hafifledi. Onun gelişi Mutalka atlılarını ve köylüleri harekete geçirmiş, onlar da Türk süvarilerinin üzerine atılmış ve onları ilk sırtın üzerinden üç kilometre genişliğindeki bir düzlüğe, oradan da bir sırtın üzerinden büyük Hesa çukurunun ilk basamağına sürmüşlerdi.

Bunun arkasında Türk ana birliği yatıyordu ve onları yerlerinde kaskatı kesen sert bir geceden sonra yeniden yola koyulmuşlardı. Düzgün bir şekilde harekete geçtiler ve Abdullah'ı hemen kontrol altına aldılar. Makineli tüfek ateşinin uzaktan yuvarlanışını duyuyorduk. Ses,

---

* Töton Şövalyeleri. Cermen-Katolik dini bir tarikattır. Hacılara, hac yolunda yardım etmek, hasta ve yaralılara bakmak amacıyla Haçlı Seferleri döneminde 12. yüzyıl sonunda Akka'da kurulmuştur. "Tötonlaşmak" tabiri kendini bir fikre can pahasına adamak anlamında kullanılmaktadır. (ç.n)

büyük patlamalar halinde büyüyor, ardından kararsız bir bombardıman gürültüsüyle kayboluyordu. Kulaklarımız bize neler olduğunu görmüş kadar iyi anlatıyordu ve haberler mükemmeldi. Zeyd'in bu vaziyette hemen öne çıkmasını istedim: Ne var ki, ihtiyatlı mizacı devreye girdi ve öncü muhafızının Abdullah'tan kesin bir haber getirmesini beklememiz konusunda ısrar etti.

Kitaba göre bu gerekli değildi, ama onlar benim gerçek bir asker olmadığımı biliyorlardı ve tavsiyelerimi duyduklarında tereddüt etme hakkını kendilerinde görüyorlardı. Yine de bir elin nesi var iki elin sesi var dedim ve kararlarını önceden değerlendirmek üzere cepheye doğru yola çıktım. Yolda korumalarımı gördüm, sokaklarda taşınmak üzere açıkta duran malları çeviriyorlardı ve kendilerini ilgilendiren pek çok şey buluyorlardı. Onlara develerimizi kurtarmalarını ve Hotchkiss'i acilen vadinin kuzey kıyısına getirmelerini söyledim.

Yol, incir ağaçlarından oluşan bir koruluğa saptı; ağaçların kasvetli, yılan gibi dalları vardı; doğanın geri kalanı yeşerdikten çok sonra bile çıplak kalacaklardı. Korudan doğuya dönüyor, vadide uzun uzun dolanarak tepeye ulaşıyordu. Oradan ayrıldım ve doğruca kayalıklara tırmandım. Yalınayak gitmenin bir avantajı da, tabanlar acı verici bir ısrarla sertleştiğinde ya da sıyrık ve çizikleri hissedemeyecek kadar üşüdüğünde, kayaların üzerinde gelen yeni ve inanılmaz bir güven duygusuydu. Yeni yol beni ısıtırken, zamanımı da kayda değer ölçüde kısaltı ve çok geçmeden tepede düz bir zemin ve ardından platoya bakan son bir sırt buldum.

İçinde Bizans kalıntıları bulunan bu son düzlük, Tafile için bir ihtiyat ya da nihai savunma hattı için çok uygun görünüyordu. Kuşkusuz, henüz bir ihtiyatımız yoktu —kimsenin herhangi bir yerde kimi ya da neyi bulunduracağımıza dair en ufak bir fikri yoktu— ama eğer birileri olacaksa, işte onların yeri burasıydı ve tam o anda bir oyukta nazlı nazlı saklanan Zeyd'in Ageylli bir adamı, görünür hale geldi. Onları harekete geçirmek için örgülü saçlarını çözecek güçte kelimeler gerekiyordu: Fakat sonunda onları İhtiyat Tepesi'nin ufuk çizgisi boyunca oturtmuştum. Yaklaşık yirmi kişiydiler ve uzaktan bakıldığında hatırı sayılır bir ordunun "noktaları" gibi güzel görünüyorlardı. Onlara bir işaret olarak mührümü verdim ve yeni gelen herkesi, özellikle de silahlı arkadaşlarımı orada toplamalarını emrettim.

Kuzeye, savaşa doğru yürürken, Zeyd'e haber götürmekte olan Abdullah beni karşıladı. Cephanesi bitmiş, top ateşinden beş adamını kaybetmiş ve bir otomatik silahı imha edilmişti. Türklerin iki topu olduğunu düşünüyordu. Onun düşüncesi Zeyd'i tüm adamlarıyla birlikte ayaklandırıp savaşmaktı: Bu yüzden onun mesajına ekleyebileceğim hiçbir şey kalmamıştı ve mutlu efendilerimi kendi doğru kararlarını çarpı ve nokta ile baş başa bırakmakta anlaşılmayacak hiçbir incelik yoktu.

Yaklaşmakta olan savaş alanını incelemem için bana boş zaman verdi. Küçük ova yaklaşık üç kilometre genişliğindeydi, alçak yeşil sırtlarla çevriliydi ve kabaca üçgen şeklindeydi, tabanını benim ihtiyat tepem oluşturuyordu. İçinden Kerek'e giden yol geçiyor ve Hesa vadisine dalıyordu. Türkler bu yolda savaşarak ilerliyorlardı. Abdullah'ın hücumu batıdaki ya da soldaki sırtı ele geçirmişti ve şimdi burası bizim ateş hattımızdı.

Ben ovada yürürken mermiler düşüyor ve sert pelin sapları yaralı ayaklarıma batıyordu. Düşmanın top menzili çok uzundu, bu yüzden mermiler sırtı sıyırıp arkada patlıyordu. Bir tanesi yakınıma düştü ve kalibresini sıcak kapaktan öğrendim. Ben ilerledikçe menzillerini kısaltmaya başladılar ve sırta vardığımda her taraf şarapnel yağmuruna tutulmuştu. Belli ki Türkler bir şekilde gözetleme yapmışlardı ve etrafıma baktığımda Kerek yolundaki boşluğun ötesinde doğu tarafı boyunca tırmandıklarını gördüm. Yakında batı sırtının bizim tarafına geçeceklerdi.

"Biz" yaklaşık altmış kişiydik ve sırtın arkasında, biri aşağıya yakın, diğeri tepede olmak üzere iki grup halinde kümelenmiştik. Aşağıdakiler köylülerden oluşuyordu, yaya, bitkin, sefil ve yine de o gün gördüğüm tek sıcak şeylerdi. Cephanelerinin bittiğini ve her şeyin sona erdiğini söylediler. Onlara daha yeni başladığını söyledim ve kalabalık ihtiyat tepemi işaret ederek tüm silahların destek için orada olduğunu söyledim. Onlara acele etmelerini, kuşaklarını yeniden doldurmalarını ve burada sonuna kadar dayanmaları gerektiğini söyledim. Bu arada biz de mümkün olan birkaç dakika daha burada kalarak onların geri çekilmesini engelleyecektik.

Koştular, tezahürat yaptılar ve ben de üstteki grubun arasında dolaşarak, bir mevziden ateş etmeye hazır olana kadar diğer bir mevziden ateş etmeyi bırakmamak lazım geldiğini anlattım. Komutan genç

Mitâb'dı; çok çalıştığı için donuna kadar soyunmuş, siyah aşk bukleleri dağılmıştı; yüzü lekeli ve bitkin bir haldeydi. Ellerini birbirine vuruyor ve şaşkınlıktan kısık sesle ağlıyordu, çünkü bizim için yaptığı bu ilk savaşta çok başarılı olmak istemişti.

Son anda, Türkler hattı yararken orada bulunmam onu kızdırdı; sadece manzarayı incelemek istediğimi söylediğimde daha da sinirlendi. Bunun küstahlık olduğunu düşündü ve bir Hıristiyan'ın savaşa silahsız girmesi hakkında bir şeyler haykırdı, ben de Clausewitz'den bir artçının görevini yapmaktan çok var olarak daha etkili olduğu hakkında bir espriyle karşılık verdim. Ne var ki, gülmedi ve belki de haklıydı, zira arkasına sığındığımız küçük çakıllı tümsek ateşle çatırdıyordu. Türkler orada olduğumuzu bildiğinden yirmi makineli tüfeği oraya çevirmişlerdi. Yüz yirmi santim yüksekliğinde ve on beş metre uzunluğundaydı, mermilerin sağır edici bir şekilde çarptığı çıplak çakmaktaşları vardı: Üzerimizdeki hava seken mermiler ve mıcırlarla öylesine uğulduyor ya da ıslık çalıyordu ki, kafayı kaldırmak ölüm gibi geliyordu. Çok yakında ayrılmamız gerektiği açıktı ve atım olmadığı için Mitâb'ın, cesaret edebilirse on dakika daha olduğu yerde bekleyeceğine dair verdiği sözle önce ben gittim.

Koşu beni ısındırdı. Türkler bizi püskürttüklerinde mesafe tayini yapmak için adımlarımı sayıyordum; çünkü onlar için tek bir mevzi vardı ve o da güneye karşı kötü korunuyordu. Bu Mutalka sırtını kaybedersek muhtemelen savaşı kazanacaktık. Atlılar neredeyse on dakika kadar dayandılar ve sonra yara almadan dörtnala uzaklaştılar. Mitâb beni hızlandırmak için üzengisini ödünç verdi, ta ki kendimizi Ageyl'in arasında soluk soluğa bulana kadar. Daha yeni öğlen olmuştu ve düşünmek için boş vaktimiz ve sükunetimiz vardı.

Yeni tepemiz yaklaşık kırk metre yüksekliğindeydi ve savunma için güzel bir şekli vardı. Üzerinde seksen adamımız vardı ve sürekli daha fazlası geliyordu. Muhafızlarım toplarıyla yerlerini almışlardı; lokomotif imhacısı Lütfi, ikisiyle birlikte hızla yukarı fırladı ve onun ardından yüz Ageyl daha geldi. Mevzu pikniğe dönüşüyordu ve "harika" diyerek ve sevinçli görünerek adamların kafasını karıştırdık ve durumu tarafsız bir şekilde düşünmelerini sağladık. Otomatik tüfekler, Massena'nın düşmanın konuşlanmasını geciktirmek için uyguladığı yöntemden sonra, Türkleri biraz rahatsız etmek için kısa aralıklarla ateş

etme emriyle ufuk çizgisine yerleştirildi. Sonra bir sükûnet çöktü; biraz güneş alan ve rüzgâr almayan korunaklı bir yere uzandım ve Türkler akıllıca eski sırtı işgal eder ve bir kaz sürüsü gibi tepede yayılırken huzurla bir saat uyudum. Adamlarımız onları yalnız bıraktı, kendilerini özgürce sergilemekle yetindiler.

Öğleden sonra Zeyd, Mestur, Rasim ve Abdullah ile birlikte geldi. Yirmi katırlı piyade, otuz Mutalka atlısı, iki yüz köylü, beş otomatik tüfek, dört makineli tüfek ve Medine, Petra ve Curf'ta savaşmış olan Mısır Ordusu'nun dağ topundan oluşan ana birliğimizi getirdiler. Onları karşılamak için uyandım, muhteşemdi.

Türkler kalabalıklaştığımızı gördüler ve şarapnel ve makineli tüfek ateşi açtılar, ama menzilleri yoktu ve beceremediler. Birbirimize hareketin stratejinin kanunu olduğunu hatırlatarak harekete geçtik. Rasim, süvari subayı oldu ve seksen atlıyla birlikte doğu sırtında bir tur atıp düşmanın sol kanadını kuşatmak için ata bindi, çünkü kitaplar bir hatta değil, bir noktaya saldırmayı tavsiye ediyordu ve herhangi bir sınırlı kanat boyunca yeterince uzağa gidildiğinde, sonunda o noktada tek bir adamın kalacağı görülecekti. Rasim benim bu hedef anlayışımı beğenmişti.

Sırıtarak bize o son adamı getireceğine söz verdi: ama Hamd el-Arar bu fırsatı daha uygun bir şekilde değerlendirdi. Atına binmeden önce kendini Arap davası uğruna ölüme adadı, törenle kılıcını çekti ve kahramanca bir konuşma yaptı. Rasim yanına beş otomatik silah almıştı; bu iyi bir şeydi.

Biz ortadakiler, görünüşe göre sonsuz bir makineli tüfek kafilesi getiren ve onları sol taraftan sırt boyunca aralıklarla konuşlandıran düşmanın, bizimkilerin gidişini görmemesi için sanki bir müzedeymişiz gibi etrafta dolandık. Bu çılgınca bir taktikti. Sırt çakmaktaşıydı ve bir kertenkele için bile siper yoktu. Bir mermi yere çarptığında, merminin ve toprağın nasıl ölümcül bir parça yağmuruna dönüştüğünü görmüştük. Ayrıca menzili biliyorduk ve Vickers makineli tüfeklerimizi dikkatle kaldırarak uzun, eski moda nişangâhlarını kutsuyorduk; dağ topumuz ise, Rasim kavradığında düşmanın üzerine ani bir şarapnel patlaması yapmaya hazır bir şekilde yerinde duruyordu.

Biz beklerken, Ayma'dan yüz kişilik bir takviye kuvvet geldiği duyuruldu. Bir gün önce savaş ücretleri yüzünden Zeyd'le anlaşmazlığa düşmüşlerdi, ama bu krizde eski hesapları görkemli bir şekilde

kapatmaya karar vermişlerdi. Onların gelişi bizi Mareşal Foch'un* taktik anlayışını terk etmeye ve en azından üç taraftan birden saldırmaya ikna etti. Bu yüzden Ayma'nın adamlarını üç otomatik silahla birlikte sağ ya da batı kanadını çevirmeye gönderdik. Sonra Türklere karşı merkezi konumumuzdan açıldık ve açıkta kalan hatlarını vurarak ve sekme atışlarıyla rahatsız ettik.

Düşman günün artık elverişli olmadığını düşünüyordu. Gün geçiyordu ve günbatımı genellikle henüz yerlerinde olan savunmacılara zafer kazandırıyordu. Yaşlı General Hamid Fahri kurmaylarını ve karargâhını topladı ve herkese birer tüfek almalarını söyledi. "Kırk yıllık askerim ama isyancıların böyle savaştığını hiç görmedim. Saflara girin" dedi ama çok geç kalmıştı. Rasim, her biri iki kişilik mürettebatıyla birlikte beş otomatik silahını ileri sürdü. Hızla içeri girdiler, yerlerini alana kadar görünmediler ve Türklerin sol kanadını darmadağın ettiler.

Kendi köylerinin otlaklarındaki her otu tanıyan Aymalılar, Türk makineli tüfeklerinin üç yüz metre yakınına kadar zarar görmeden sürünerek geldiler. Bizim cepheden tehdidimizle meşgul düşman, Aymalıları ilk kez, ani bir ateş patlamasıyla makineli tüfekçilerini silip süpürdüklerinde ve sağ kanadı darmadağın ettiklerinde fark etti. Bunu gördük ve etrafımızdaki devecilere ve paralı askerlere ilerleyin diye bağırdık.

Muhammed el-Gâsıb, Zeyd hanesinin kâhyası, devesinin üzerinde, rüzgarda parlayan cübbesi ve başının üzerinde Ageyl'in kıpkırmızı sancağıyla onlara önderlik ediyordu. Bizimle birlikte merkezde kalan herkes, hizmetkârlarımız, topçularımız ve makineli tüfekçilerimiz, geniş ve canlı bir sıra halinde onun peşinden koştular.

Gün benim için çok uzun sürmüştü ve şimdi sadece sonunu görme arzusuyla titriyordum: Fakat yanımdaki Zeyd, batan güneşin donuk kızıllığında ortaya çıkan planımızın nefis düzenini sevinçle alkışladı. Bir yandan Rasim'in süvarileri bozulmuş sol kanadı sırtın ötesindeki çukura doğru süpürüyor, diğer yandan Ayma'nın adamları kaçanları zalimce kesiyordu. Düşman merkezi düzensiz bir şekilde boşluktan geri çekiliyordu. Adamlarımız da yaya, atlı ve develi olarak onların

* Ferdinand Foch (1851-1929). Fransız general ve askeri teorisyen. Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefikler adına önemli görevlerde bulunmuştur. Aynı zamanda 1903'te basılan *Des Principes de la Guerre* [Savaşın İlkeleri] ve 1904'te basılan *De la Conduit de la Guerre* [Savaşın İdaresi] adlı askeri teori kitaplarının da yazarıdır. (ç.n)

peşindeydi. Bütün gün arkamızda endişeyle çömelmiş olan Ermeniler ise şimdi kalkıp bıçaklarını çekmişler ve ileri atılırken birbirlerine Türkçe uluyorlardı.

Burası ile Kerek arasındaki derinlikleri, Hesa vadisini, kırık, sarp patikaları, çalılıkları, yolun darlıklarını ve çukurlarını düşündüm. Bu bir katliam olacaktı ve düşman için üzülüp ağlamam gerekirdi; ama savaşın öfkesi ve yorgunluğundan sonra zihnim o korkunç yere inip geceyi onları kurtararak geçirmeyi umursamayacak kadar yorgundu. Verdiğim savaş kararıyla, altı yüz adamımızdan yirmi ya da otuzunu öldürmüştüm ve yaralılar belki de bu sayının üç katıydı. Bu bin kadar zavallı Türk'ün yok edilmesi savaşın sonucunu etkilemeyeceği için, gücümüzün altıda biri sözlü bir zafere harcanmıştı.

Sonunda iki dağ obüsü (Skoda topları, bizim için çok yararlı), yirmi yedi makineli tüfek, iki yüz at ve katır, iki yüz elli esir ele geçirmiştik. Adamların söylediğine göre sadece elli kişi bitkin bir halde demiryoluna geri dönebilmişti. Yoldaki Araplar onlara karşı ayaklanmış ve kaçarken onları alçakça vurmuşlar. Bizimkiler takibi çabucak bıraktılar, çünkü yorgun, bitkin ve açtılar, üstelik hava da bayağı soğuktu.

Geri döndüğümüzde kar yağmaya başladı. Ancak çok geç ve son bir çabayla yaralı adamlarımızı içeri alabildik. Türk yaralılar yerlerde yatıyordu ve ertesi gün hayatlarını kaybettiler.

XXIV. BÖLÜM

KIŞ BİZİ BİTİRDİ

Ertesi gün ve bir sonraki gün daha da çok kar yağdı. Havaya bağlıydık ve günler monotonluk içinde geçtikçe bir şeyler yapma umudumuzu kaybediyorduk. Zaferin hemen ardından Kerek'i geçmeli, Türkleri söylentilerimizle Amman'a kadar korkutmalıydık: bu kadar çaba ve zaiyattan hiçbir şey çıkmadı.

Kışın gücü, liderleri ve adamları köye sürükledi ve onları hareket etme tavsiyelerinin çok az işe yaradığı cansız bir tembelliğe hapsetti. Aslında, akıl da kapıların içindeydi. İki kez karla kaplı yaylaya çıkma cesaretini gösterdim; yaylanın düzgün yüzüne Türk ölüleri, sertleşmiş giysilerin zavallı kahverengi parçaları serpilmişti, ama orada hayat katlanılabilir değildi. Gündüzleri hava biraz çözülüyor, geceleri ise tekrar donuyordu. Rüzgar deriyi yarıyor, parmaklar güçlerini ve hislerini kaybediyor, yanaklar daha fazla titremeyene kadar ölü yapraklar gibi titriyor, sonra da kaslarını anlamsız bir ağrıyla birbirine bağlıyordu.

Kaygan zeminde son derece beceriksiz olan develerle karda ilerlemek, bize karşı koymak isteyen az sayıdaki atlının gücüne kendimizi teslim etmek anlamına gelecekti; günler ilerledikçe bu son olasılık bile ortadan kalktı. Tafile'de arpa tükenmişti ve hava koşulları nedeniyle zaten doğal otlaklardan mahrum olan develerimiz artık suni yiyeceklerden de mahrumdu. Onları, hayati önem taşıyan garnizonumuzdan bir günlük yolculuk mesafesindeki daha uygun durumdaki Gor'a götürmek zorunda kaldık.

Benim özel grubum diğerlerinden daha şanslıydı, çünkü Zeki bize iki oda ve bir avludan oluşan tamamlanmamış boş bir ev bulmuştu. Paramla yakacak ve hatta avlunun bir köşesinde sakladığımız, hayvansever

Abdullah'ın onları terbiye edebileceği ve çağırdığında gevşek dudaklarıyla nazikçe ağzından bir öpücük gibi bir ekmek hediyesi almayı her birine öğretebileceği develerimiz için tahıl bile sağladım. Yine de mutsuz günlerdi, çünkü ateş yakmak yeşil dumanla boğulmak demekti ve pencere boşluklarında sadece kendi doğramalarımızda derme çatma panjurlar vardı. Balçık damımızdan gün boyu su damlıyordu ve taş zemindeki pireler, kendilerine verilen yeni etlere şükretmek için her gece birlikte şarkı söylüyorlardı. Üstelik, kalabalığımızın pis kokusuyla dolu iki küçük odada yirmi sekiz kişiydik.

Eyer çantamda bir *Morte d'Arthur** vardı da tiksintimi bir nebze olsun dindirdi. Adamların sadece fiziksel kaynakları vardı ve kapalı bir alanda sefalet içinde kalmak huylarını sertleştirmişti. Sıradan zamanlarda mesafeyi koruyan tuhaflıkları şimdi beni öfkeye boğuyordu. Kalçamdaki sıyrık yarası da donmuş ve acı veren zonklamalarla beni rahatsız ediyordu. Gün geçtikçe aramızdaki gerilim artıyor, halimiz daha iğrenç, daha hayvani bir hal alıyordu.

1918 Ocak'ı Şubat'a sarktı ve birbirimizin hatalarını bu kadar gergin bir şekilde yüzümüze vurmak o kadar tiksindirici hale geldi ki, grubu dağıtmaya ve güzel havalar geldiğinde ihtiyacımız olacak ekstra parayı aramaya kendim gitmeye karar verdim. Zeyd, Tafile ve Ölü Deniz için ayrılan meblağın ilk kısmını kısmen maaşlara, kısmen erzaklara ve Seyl Hesa'nın galiplerine ödül olarak harcamıştı. Bundan sonra cephe hattımızı nereye kurarsak kuralım, taze kuvvetleri askere almamız ve onlara ödeme yapmamız gerekecekti, zira sadece yerel adamlar bulundukları yerin özelliklerini içgüdüsel olarak biliyorlardı ve en iyi onlar savaşır, evlerini ve ekinlerini düşmana karşı en iyi onlar savunurlardı.

Joyce bana para gönderilmesini ayarlayabilirdi: Ne ki, bu mevsimde kolay değildi. Kendi başıma batmak daha kesindi ve Tafile'de fetret ve karışıklıkta boğulmaktan daha erdemliydi. Böylece beş kişi, her zamankinden biraz daha açık olacak gibi görünen bir günde yola çıktık. Eyere tırmandığımızda kendimizi bir an için bulutların üzerinde, hafif bir güneş ışığı altında bulduk ve Reşidiye'ye kadar iyi zaman geçirdik.

Öğleden sonra hava tekrar bozdu. Rüzgar kuzeyden ve doğudan sert esmeye başladı ve bizi çıplak düzlükte olduğumuz için üzdü.

* *Le Morte d'Arthur* [Arthur'un Ölümü], 1485'te basılan Thomas Malory'nin efsanevi Kral Arthur'un hikâyelerini anlattığı iki ciltlik eseri. (ç.n)

Şubek'in akıntılı nehrini geçtikten sonra yağmur yağmaya başladı, önce şiddetli sağanak bir halde, sonra daha düzenli bir şekilde. Yağmur suları, sol omuzlarımızdan aşağıya doğru süzülüyor ve bizi rüzgarın ana kasvetinden gizliyor gibi görünüyordu. Damlaların yere düştüğü yerler, bir sprey gibi beyaz bir renk alıyordu. Hiç durmadan ilerledik ve günbatımından çok sonraya kadar titreyen develerimizi kaygan vadiler boyunca birçok defa kayma ve düşmeye zorladık. Zorluklarımıza rağmen saatte neredeyse üç kilometre yol alıyorduk; ilerleme o kadar heyecan verici ve beklenmedik bir hal alıyordu ki, sadece hareket halinde olmak bizi sıcak tutmaya yetiyordu.

Bütün gece yola devam etmek niyetindeydim, ama Udruh yakınlarında sis alçak bir halka perde halinde üzerimize çöktü; bulutlar bir tülün parçaları gibi gökyüzünün sakinliği üzerinde dönüp dans ediyordu. Perspektif değişmiş gibiydi, öyle ki uzaktaki tepeler küçük, yakındaki tepecikler ise büyük görünüyordu. Çok fazla sağ tarafa doğru yatmıştık.

Bu açık arazi, sert görünmesine rağmen, ağırlık altında çürük gibi kırıldı ve develerimizin her adımda on, on beş santim derinliğe girmesine izin verdi. Zavallı hayvanlar bütün gün üşümüşler ve o kadar sık yere düşmüşlerdi ki vücutları çürüklerden kaskatı kesilmişti. Sonuç olarak, bu yeni zorluklar karşısında isteksiz davrandılar. Birkaç adım acele ettiler, aniden durdular, etraflarına baktılar ya da yanlara doğru kaçmaya çalıştılar.

Onları engelledik ve kör yolumuz sağdan sola karanlık ve tepelerin olmaması gereken yerlerde görünür tepelerin olduğu kırık bir ufuk çizgisiyle kayalık vadilerle karşılaşana kadar ileriye gitmelerini sağladık. Hava yine dondu ve vadinin kayalık taşları buz tuttu. Böyle bir gecede yanlış yoldan ilerlemek aptallıktı. Daha büyük bir kaya çıkıntısı bulduk. Arkasında, barınak yapacağımız yerde, develerimizi kuyrukları rüzgâra dönük, sıkışık bir grup halinde dizdik: Yüzlerini dönerlerse soğuktan ölebilirlerdi. Sıcaklık ve uyuyabilme umuduyla yanlarına sokulduk.

En azından ben, hiç ısınamadım ve neredeyse hiç uyuyamadım. Sadece bir kez uyuyakaldım ve yavaş parmakların yüzümü okşaması gibi olduğunda irkilerek uyandım. Büyük, yumuşak kar taneleriyle dolu bir geceye kalktım. Kar, bir ya da iki dakika sürdü; sonra yağmur yağdı ve ardından şafağa kadar ben sıkı bir top gibi çömelirken, her yanım ağrısa da hareket edemeyecek kadar sefil bir halde daha fazla

ayaza maruz kaldım. Tereddütlü bir şafaktı, ama yeterliydi: Çamurun içinde yuvarlandığımda adamlarımın pelerinlerine sarılmış, hayvanların yanlarına doğru sinmiş olduklarını gördüm. Her adamın yüzünde teslim olmuş bir çaresizliğin en acıklı ifadesi vardı.

Gün ışığıyla birlikte ufuk iyice yaklaşmıştı ve doğru yolun yarım kilometre kadar solumuzda olduğunu gördük. Yol boyunca yaya olarak mücadele ettik. Develer ağırlığımızı taşıyamayacak kadar bitkin düşmüştü (benimki hariç hepsi bu yürüyüş sırasında öldü) ve toprak zemin o kadar çamurluydu ki biz de onlar gibi kayıp düşüyorduk.

Hava her şeyi donduracak kadar soğuk görünüyordu, ama öyle olmadı: Gece boyunca değişen rüzgar, batıdan engelleyici kar fırtınaları halinde içimize girdi. Pelerinlerimiz dışarı fırladı ve bize karşı yelken gibi sürüklendi. Sonunda onlardan kurtulduk ve daha kolay ilerledik, çıplak gömleklerimiz çarpan kuyruklarını dizginlemek için üzerimize sıkıca sarılmıştı. Fırtınanın dönüp durduğu yön, tepeden tırnağa taşıdığı beyaz sis tarafından gözlerimize çalınıyordu. Ellerimiz hissizleşmişti, öyle ki ellerimizdeki kesiği sadece çamurlarındaki kırmızı lekelerden anlayabiliyorduk, fakat bedenlerimiz o kadar soğuk değildi ve saatlerdir üzerimize gelen her fırtınanın dolu taneleri altında titriyordu. Keskinliği etkilenmemiş bir tarafa almak için kendimizi büktük ve kendimizi anlık olarak korumak için gömleklerimizi derilerimizden uzak tuttuk.

Öğleden sonra geç saatlerde Ebâ el-Lissan'a kadar on beş kilometre yol kat etmiştik. Mevlüd'ün adamları yere serilmişti ve kimse bizi selamlamadı. Bu iyi oldu, çünkü pis ve perişandık; tıraş edilmiş kediler gibi tel teldik. Daha sonra yolumuz kolaylaştı, Şitar'ın başına kadar olan son üç kilometre demir gibi donmuştu. Nefesleri, bıkkın burun deliklerinden beyaz beyaz çıkan develerimize yeniden bindik ve Cuveyrâ ovasının bulutların aralıklarından görülen sıcak, kızıl ve rahat harika görüntüsüne doğru koştuk. Bulutlar garip bir şekilde çukurun üzerini kapatmış, gökyüzünün ortasını, üzerinde durduğumuz tepenin hizasında kaymak gibi düz ve beyaz bir tabakayla kesmişti: Dakikalarca onları memnuniyetle seyrettik. Arada bir, yumuşacık deniz köpüğünden bir tutam kopup üzerimize savruluyordu. Kayalıkların duvarındaki bizler, yüzümüze çarptığını hissediyorduk ve döndüğümüzde, beyaz bir eteğin sert tepenin üzerinden çekildiğini, parçalara ayrıldığını ve bir toz taneciği ya da turbalı toprakta bir su damlacığı içinde kaybolduğunu görüyorduk.

Gökyüzünü seyrettikten sonra sakin ve ılıman bir havada kuru kumlara doğru kayarak ve neşeyle koşarak geçitten aşağı indik. Yine de bu zevk umduğumuz kadar canlı değildi. Donmuş uzuvlarımızı ve yüzümüzü bir kez daha yıpratan kanın acısı, onu dışarı atmanın acısından çok daha hızlıydı: ve ayaklarımızın taşların arasında neredeyse hamur haline gelene kadar yırtıldığını ve zedelendiğini fark ettik. Buzlu çamurdayken ayaklarımızın hassas olduğunu hissetmemiştik; ama bu ılık ve tuzlu kum, kesikleri daha da belirginleştirdi. Çaresizlik içinde üzgün develerimize tırmandık ve onları Cuveyrâ'ya doğru inatla sürdük. Ancak değişiklik develeri daha mutlu etmişti ve bizi oraya sakin ve başarılı bir şekilde getirdiler.

Akabe'den benim için otuz bin pound altın ve kalan damızlıklarımın en iyisi olan krem renkli devem Vudeyha geldi. Ateybe cinsiydi ve eski sahibi için pek çok yarış kazanmıştı: Ayrıca, muhteşem bir kondisyona sahipti, şişmandı ama çok şişman değildi, kuzey çakıl taşları üzerinde çok çalışmaktan tabanları sertleşmişti ve tüyleri kalınlaşıp keçeleşmişti. Uzun boylu değildi ve ağır görünüyordu, fakat uysal ve binmesi yumuşaktı, eyer boynuzu gereken tarafa vurulduğunda sağa ya da sola dönüyordu. Bu yüzden onu değneksiz sürdüm, yürüyüş izin verdiğinde rahatça kitap okudum.

Asıl adamlarım Tafile veya Ezrak'ta ya da görevde oldukları için Faysal'dan geçici yoldaşlar istedim. Bana iki Ateybe atlısını, Serj ve Rameyd'i ödünç verdi ve altınlarımı taşımaya yardımcı olması için de silahlı vagonlarımız Tebük yolunda Müdevvere'nin altındaki ovaları keşfettiğinde değerini anladığımız Şeyh Mutlak'ı gruba ekledi.

Mutlak sponsor olarak, bir Ford kamyonetin yığılı bagajının üstündeki tüneğinden bölgeyi işaret ediyordu. Hızla kum tepelerine girip çıkıyorlardı, Fordlar dalgalı bir havada fırlatılan gemiler gibi sallanıyordu. Kötü bir virajda iki tekerlek üzerinde çılgınca savruldular. Mutlak başının üzerine savruldu. Marshall arabayı durdurdu ve pişmanlık içinde geri koştu, sürüş için hazır mazeretleri vardı; ama Şeyh pişmanlıkla başını ovuşturarak nazikçe dedi ki, "Bana kızma. Bu şeyleri sürmeyi öğrenemedim."

Altınlar bin kiloluk torbalar halindeydi. Mutlak'ın yirmi adamından on dördüne ikişer torba verdim, son ikisini de kendim aldım. Bir torba yirmi iki pound ağırlığındaydı ve korkunç yol koşullarında iki

tanesi bir deve için yeterli ağırlıktaydı ve eyer heybelerinde her iki tarafa da adil bir şekilde sallanıyordu. Öğle vakti yola çıktık, tepelerin sıkıntısına girmeden önce iyi bir ilk menzil atlatmayı umuyorduk: ama ne yazık ki yarım saat sonra hava bozdu ve sürekli yağan yağmur bizi sırılsıklam etti ve develerimizin tüylerini ıslak bir köpeğinki gibi kıvırcıklaştırdı.

Mutlak tam da bu aşamada, kumtaşı bir yolun köşesinde Şerif Fahd'a ait bir çadır gördü. Israrlarıma rağmen geceyi orada geçirmeyi ve yarın tepelerde nasıl göründüğüne bakmayı tercih etti. Bunun ölümcül bir yol olacağını biliyordum, kararsızlık içinde günler kaybedecektik, bu yüzden onunla vedalaşıp iki adamım ve kervanımıza katılan altı Şubek'e bağlı Huveytât ile yola devam ettim.

Tartışma bizi geciktirdi ve sonuç olarak geçidin eteğine ancak karanlıkta ulaşabildik. Hüzünlü, yumuşak yağan yağmur bizi, erdemli hareket etmekten alıkoydu; Mutlak'ın Fahd'la olan misafirperverliğini kıskanmaya meylettik, aniden solumuzdaki kızıl bir kıvılcım bizi karşıya çekti ve Salih İbn Şafii'yi Yenbu'dan gelen yüz hür savaşçısıyla birlikte bir çadır ve üç mağarada kamp kurmuş olarak bulduk.

Sırılsıklam halime rağmen beni çadırındaki kendi halısına buyur etti ve sıcak et yahnisi ve pilav beklerken bana annesinin diktiği yeni bir giysi verdi. Sonra yattık ve Mekkî çadırının çift tentesinde yağmurun pıtırtılarını duyarak büyük bir memnuniyetle gece boyunca uyuduk.

Sabah şafakla birlikte Salih'in ekmeğinden bir lokma yiyerek yola koyulduk. Tırmanışa başladığımızda Serc yukarı baktı ve "Dağ, başına takke takmış" dedi. Her tepede beyaz bir kar kubbesi vardı ve Ateybe bu yeni harikayı elleriyle hissetmek için hızla ve merakla geçitten yukarı ilerledi. Develer de bu durumdan habersizdi ve yavaş boyunlarını aşağı doğru uzatarak yorgun bir merakla iki ya da üç kez beyazlığı kokladılar; ama sonra başlarını geri çekip bir kez daha ilgisiz bir şekilde ileriye baktılar.

Hareketsizliğimiz sadece bir an sürdü; çünkü başımızı son sırtın üzerine koyduğumuzda, kuzeydoğudan gelen bir rüzgar bizi öyle hızlı ve ısırıcı bir soğukla yakaladı ki nefes nefese kaldık ve aceleyle sığınağa geri döndük. Soğukla yüzleşmek ölümcül olacakmış gibi görünüyordu; ama o kadar da olmadığını biliyorduk: bu yüzden kendimizi toparladık ve ilk uç noktasından vadinin yarı barınağına doğru sert bir şekilde ilerlemeye başladık. Serc ve Rameyd ciğerlerine yüklenen bu yeni

ağrılardan dehşete düşmüş, boğulacaklarını sanmışlardı; onları dost bir kampın yanından geçmenin zihinsel mücadelesinden kurtarmak için, küçük grubumuzu Mevlüd'ün tepesinin arkasına götürdüm, böylece onun hava koşullarına yenik düşmüş kuvvetinden başka hiçbir şeyle karşılaşmamış olduk.

Mevlüd'ün bu adamları, denizden bin iki yüz metre yükseklikteki bu yerde iki aydır rahat yüzü görmeden kamp kurmuşlardı. Tepenin yamacındaki sığ sığınaklarda yaşamak zorundaydılar. İki günde bir ancak ekmek pişirebildikleri seyrek, ıslak pelin otundan başka yakacakları yoktu. İngiliz yazlık haki renkli talim üniformasından başka giysileri de yoktu. Yağmurdan sırılsıklam olmuş çukurlarında, boş ya da yarı boş un çuvallarının üzerinde uyuyorlardı; altı ya da sekiz tanesi bir arada, yıpranmış battaniyelerin ısınmak için bir araya getirildiği düğümlenmiş bir çuvalın içindeydi.

Yarısından fazlası soğuk ve ıslaktan öldü ya da yaralandı; ancak diğerleri nöbet tutmaya devam ettiler. Türk ileri karakollarıyla her gün karşılıklı atış yapıyorlar ve yalnızca sert hava sayesinde ezici bir karşı saldırıdan korunuyorlardı. Onlara çok şey borçluyduk, fakat asıl daha fazlasını, metanetiyle görevlerinde onlara moral veren Mevlüd'e borçluyduk.

Biz ise, bir gün boyunca zorluklarla dolu bir gün geçirdik. Tam Ebâ el-Lissan'ın sırtında zemin buzla kaplanmıştı ve sadece yüzümüze çarpan rüzgâr bizi engelliyordu: Ne ki, sonrasında sıkıntılarımız başladı. Develer altı metrelik kaygan bir çamur yığınının dibindeki sulu kar birikintisine gelince durdular ve bizi buradan yukarı taşıyamayacaklarını söylemek istercesine çaresizce yere çöktüler. Onlara yardım etmek için atladık ve kendimiz de bir o kadar kötü bir şekilde geri kaydık. Sonunda soğuğa karşı bizi koruması için giydiğimiz yeni, değerli botlarımızı çıkardık ve develeri aşağı inerken olduğu gibi yalınayak yukarı çektik.

Bu, rahatlığımızın sonuydu ve günbatımından önce yirmi kez inip çıkmış olmalıydık. Bazı inişler istemeden oldu, develerimiz altımızda yana kaydı ve fıçı gibi karınlarının boş gümbürtüsünde çınlayan bozuk para şıngırtısıyla aşağı indiler. Henüz kuvvetleri yerindeyken, bu düşüş onları dişi develerin olabileceği kadar kızdırmıştı: daha sonrasında ise ağlamaklı oldular ve nihayetinde de korkmaya başladılar. Bizler de birbirimizle kısa kısa konuşmaya başladık, çünkü kötü rüzgâr bize hiç rahat vermiyordu. Arabistan'da hiçbir şey Maan'daki kuzey rüzgârından

daha dondurucu olamazdı ve bugünkü en keskini ve en şiddetlisiydi. Sanki üzerimizde hiçbir şey yokmuş gibi giysilerimizi delip geçti, parmaklarımızı yular ya da binek değneğini tutamayacak hale getirdi ve bacaklarımızı da eyeri tutamayacak kadar kastı. Sonuç olarak, düşen hayvanlarımızdan fırladığımızda, bağdaş kurmuş biniş pozisyonunda hareketsiz bir vaziyette sertçe yere çarpıyorduk.

Bununla beraber, yağmur yoktu ve rüzgar kurutucu gibi etki ediyordu, bu yüzden kuzeye doğru istikrarlı bir şekilde ilerlemeye devam ettik. Akşama doğru neredeyse Basta deresine varmıştık. Bu, saatte bir buçuk kilometreden fazla yol aldığımız anlamına geliyordu; yarın hem biz hem de develerimiz çok yorulacağız korkusuyla karanlıkta küçük dereyi geçmeye çalıştım. Dere kabarmıştı ve hayvanlar da suya girmemek içi direniyordu; bu yüzden bir metreyi bulan soğuk suyun içinden yürüyerek geçmek zorunda kaldık.

Ötedeki yüksek arazide rüzgar bizi düşman gibi savuruyordu: Saat dokuz sularında diğerleri ağlayıp sızlayarak kendilerini yere attılar ve daha ileri gitmeyi reddettiler. Ben de neredeyse ağlayacaktım; aslında sadece onların feryatlarından duyduğum rahatsızlıkla ayakta duruyordum; bu nedenle gönülsüzce onlara uydum. Dokuz deveyi bir falanks* düzeninde dizdik ve aralarında rahatça yatarak, geceleyin denizdeki bir geminin etrafını saran dalgaların sesi kadar gürültüyle etrafımızda çarpışan dalgaları dinledik. Görünen yıldızlar pırıl pırıldı, başımızın üzerinden geçen bulutların arasında grup ve yer değiştiriyor gibiydiler. Her birimizin iki asker battaniyesi ve bir paket pişmiş ekmeği vardı; böylece kötülüğe karşı silahlanmış halde çamur ve soğukta güvenle uyuyabiliyorduk.

Şafak vakti tazelenmiş olarak yola çıktık; bu sefer hava, pelin ağaçlarıyla kaplı hüzünlü tepelerin göründüğü bir griliğe sahip olarak yumuşamıştı. Yamaçlarında bu çok eski toprağın yorgun kireçtaşı katman çizgileri açıkta duruyordu. Çukurlarında çamurla birlikte zorluklarımız da artıyordu. Puslu vadiler eriyen karların durgun akıntılarıydı ve sonunda yeni kalın damlalar halinde yağmur yağmaya başladı. Sanki alacakaranlık gibi bir öğle vakti Udruh'un ıssız harabelerine ulaştık:

* Falanks, Antik Yunan'da ilk uygulamaları görünen mızrak ve benzeri silah kullanan piyade askerlerin birbirlerinden ayrılmadan art arda saflar halinde aldıkları savaş düzenidir. (ç.n)

Bir rüzgar kesik kesik esiyor ve yavaş hareket eden bulut ve çiseleyen yağmur kümeleri bizi çevreliyordu.

Şubek'le aramızdaki Bedevilerden kaçınmak için sağa döndüm: Fakat Huveytâtlı yoldaşlarımız bizi doğrudan kamplarına götürdüler. Yedi saatte on kilometre yol almıştık ve onlar da bitkin düşmüşlerdi. İki Ateybe sadece yorgun değil, aynı zamanda moralsizdi ve dünyada hiçbir şeyin bizi kabile çadırlarından uzak tutmaması için isyankâr bir edayla sövüp saydılar. Yol kenarında, yumuşak toprakla boğuşuyorduk.

Kendi adıma, kendimi oldukça taze ve mutlu hissediyordum, gereksiz kabile misafirperverliğinin gecikmesinden kaçınıyordum. Zeyd'in beş parasız hali, Edom kışıyla güç denemesi yapmak için mükemmel bir bahaneydi. Şubek sadece on beş kilometre uzaktaydı ve gün ışığının daha beş saati vardı. Bu yüzden yalnız gitmeye karar verdim. Bu yolculuk, oldukça güvenli olacaktı, çünkü böyle bir havada ne Türk ne de Arap'ın olduğu yollar bana aitti. Serc ve Rameyd'den dört bin poundlarını aldım ve vadideki korkaklıkları nedeniyle onlara lanet ettim: Ne ki, aslında korkak değillerdi. Rameyd hıçkırarak nefesini tutuyordu ve Serc'in sinir ağrısı devesinin her sallanışına bir iniltiyle eşlik ediyordu. Onları kovup arkamı döndüğümde sefil bir öfkeye gark oldular.

Gerçek şu ki, en iyi deve bendeydi. Mükemmel Vudeyha fazladan altının ağırlığı altında oyunbazca ilerlemeye çalışıyordu. Düz yerlerde ona ben biniyordum; yokuşlarda ve inişlerde komik kazalarla yan yana kayıyorduk ve bu durum onun hoşuna gidiyor gibiydi.

Günbatımında kar yağışı durdu; Şubek nehrine iniyorduk ve karşı tepeden köye doğru uzanan kahverengi bir patikayı görebiliyorduk. Kestirme bir yol denedim, ama çamurlu kıyılarının donmuş kabuğu beni yanılttı ve bıçak gibi keskin olan ince buz tabakasına basarak kendimi o kadar derine batırdım ki, geceyi orada, yarı çamurun içinde yarı dışında geçireceğimden korktum: Veyahut tamamen içinde, bu daha düzgün bir ölüm olurdu.

Vudeyha, o duyarlı hayvan, bataklığa girmeyi reddetti: Fakat katı zeminli kenarda şaşkın bir vaziyette durdu ve çamurda kalışıma hayretle baktı. Yine de, hâlâ elimde tuttuğum başlığımla onu biraz daha yaklaşmaya ikna etmeyi başardım. Sonra vücudumu aniden geriye doğru fırlatıp, başımın arkasından çılgınca kavrayarak, onun dizginlerini tuttum. Korktu ve geri çekilmeye başladı; beni de peşinden sürükledi.

Batağın aşağısında güvenli bir yere kadar süründük ve oradan karşıya geçtik: Tereddütle akıntıya oturup kokuşmuş kilin pisliğini temizledikten sonra.

Titreyerek tekrar deveme bindim. Sırtı aştık ve gece gökyüzüne karşı gayet asil ruhlu bir görüntüsü olan eski Monreale kalesinin gövde duvarının freski olan güzel şekilli koninin tabanına indik. Kireçtaşı sertti ve hava dondurucuydu; tepeye doğru kıvrılan spiral patikanın her iki yanında otuz santim derinliğinde kar yığınları uzanıyordu. Kapıya yaklaştığımızda beyaz buz, çıplak ayaklarımın altında çatırdadı, basamaktan giriş yapmak için Vudeyha'nın sabırlı omzundan eyere tırmandım. Sonra pişman oldum, çünkü onun bu garip yerin yarı dehşeti altında kapıya çarpmasından ancak kendimi boynuna tutunup yana doğru atarak kemerin taşlarına vurmaktan kaçabildim.

Şerif Abdülmuin'in hâlâ Şubek'te olması gerektiğini biliyordum, bu yüzden duvarlar, karlı dam ve zemin arasındaki beyaz buz sarkıtları ve yerdeki gölgelerle oynayan dalgalı yıldız ışığı altındaki sessiz yolda cesurca ilerledim. Deve, kalın bir kar örtüsünün altına gizlenmiş basamaklarda kuşkuyla tökezledi, ama gece hedefime ulaştığım ve üzerime örtecek tozlu bir yorgan olduğu için bunu umursamadım. Yol ayrımında güzel geceyi takdir ettim ve bir dakika sonra, boğuk bir ses sağımdaki adi evin bir boşluğunu dolduran kalın çuvalın içinden Tanrı'ya isyan ediyordu. Abdülmuin'i sordum ve eski kalenin koruma duvarının diğer ucunda bulunan "Hükümet konağında" olduğunu söyledi.

Oraya vardığımda tekrar seslendim. Bir kapı açıldı ve dumanlı bir ışık demeti pervasızca karşıya aktı, ışığın içinde tanecikler havada salınıyor ve siyah yüzler kim olduğumu öğrenmek için bakıyordu. Onları dostça, ismimle selamladım ve efendiyle kuzu yemeye geldiğimi söyledim: Bunun üzerine köleler şaşkınlıktan gürültüyle dışarı koştular ve beni Vudeyha'dan indirdiler, onu kendilerinin yaşadığı kokuşmuş ahıra götürdüler. Biri yanan bir serenle beni evin kapısına kadar taş merdivenlerden yukarı çıkardı ve diğer hizmetkârların arasından, hasarlı çatısından su damlayan dolambaçlı bir geçitten aşağı, küçük bir odaya soktu. Abdülmuin orada bir halının üzerinde yüzükoyun yatıyor, en düşük seviyedeki dumanlı havayı soluyordu.

Bacaklarım titriyordu, bu yüzden yanına çöktüm ve güçlü dış duvarın girintili bir penceresinde çıtırdayan alevli odunlardan oluşan

pirinç mangalın boğucu dumanından kaçınmak için memnuniyetle onun pozisyonunu taklit ettim. O benim için bir yelek ararken, ben de üzerimdekileri çıkarıp kızıl kömürlere dönüştükçe gözleri ve boğazı daha az yakan ateşin önünde buhara bıraktım. Bu arada Abdülmuin ellerini çırparak akşam yemeğinin aceleye getirilmesini istedi ve tereyağında kuru üzümle haşlanmış koyun eti gelene kadar sıcak, baharatlı ve sık sık "Fauzan" (Haris argosunda çay, adını köylerinin muhtarı olan kuzeninden alıyor) servisi yaptı.

Yemeğe şükrederek, ertesi gün açlıktan öleceklerini ya da soyulacaklarını, çünkü burada iki yüz adamı olduğunu, ne yiyeceği ne de parası olduğunu ve Faysal'a giden ulaklarının karda mahsur kaldığını söyledi. Bunun üzerine ben de heybemden çıkarıp ödenek gelene kadar ona beş yüz pound sundum. Bu, yemek karşılığında yapılan iyi bir ödemeydi ve kışın, yüz kiloluk yük ve dahası altınla tek başıma deve yolculuğuna çıkma acayipliğime çok güldük. Zeyd'in de kendisi gibi darda olduğunu tekrarladım ve Serc ile Rameyd'in Araplarla birlikte olduğunu anlattım. Şerif'in gözleri karardı ve binici değneğini havada sallamaya başladı. Başarısızlıklarının bahanesi olarak öne sürülen soğuğun beni rahatsız etmediğini, çünkü İngiliz ikliminin yılın büyük bölümünde böyle olduğunu söyledim. "Allah korusun," dedi Abdülmuin.

Bir saat sonra mazeret bildirdi, çünkü Şubekli bir kadınla yeni evlenmişti. Kilimlere sarıldım ve sıcak bir uyku çektim. Pireler doluşmuştu, ama Araplar gibi haşeratlı yatağa karşı önlem olarak çıplak yatmam bu belayı atlatmamı sağladı. Ayrıca berelerim de çok yorgun olduğum için canımı sıkmayı başaramadı.

Sabah başım çatlarcasına ağrıyarak kalktım ve gitmem gerektiğini söyledim. Herkes o gece Tafile'ye ulaşamayacağımızı söylese de benimle gelecek iki adam bulundu. Yine de dünden daha kötü olamayacağını düşündüm; bu yüzden hızlı patikadan aşağıya, meşhur imparatorlar adına damgalanmış yıkık mihenk taşlarıyla döşeli Roma yolunun var olmaya devam ettiği düzlüğe doğru ürkekçe kaydık.

Bu düzlükte benimle birlikte baygınlık geçiren iki adam kale tepesindeki arkadaşlarının yanına geri döndüler. Bir gün önce olduğu gibi, deveme binerek ve inerek ilerledim, ancak şimdi bir zamanlar çok daha değerli olan, çöl sakinlerine Türk'ü oynayan İmparatorluk Roma'sının son ayak izi olan antik kaldırım dışında yol çok kaygandı.

Yolun üzerinde sürebilirdim: Ne var ki yürümek ve on dört yüzyıllık sellerin yolun temellerini yıkadığı çukurlardan geçmek zorundaydım. Yine yağmur yağdı ve beni sırılsıklam etti. Sonra ince ve dondurucu bir rüzgar esti, ta ki ben bir tiyatro şövalyesi gibi beyaz ipekten bir zırhın içinde çatırdayana kadar: Ya da kaskatı kesilmiş bir düğün pastası gibi.

Deveyle ovayı üç saatte aştım; harika bir yoldu bu; ama sıkıntılarımız bitmemişti. Kar gerçekten de rehberlerimin söylediği gibiydi ve tepeye doğru duvarlar, hendekler ve karışık taş yığınları arasında uzanan patikayı tamamen gizliyordu. İlk iki virajı dönmek bana sonsuz bir acıya mal oldu. Kemikli dizlerine kadar işe yaramaz beyaz şeylerin içinde yürümekten yorulan Vudeyha, hissedilir bir şekilde bitkin düşmeye başladı. Buna rağmen bir bayır daha önümüze çıktı, ancak toprak yığını bulunan bir yerde patikanın kenarını kaçırdı. Birlikte tepenin yamacından yaklaşık beş metre aşağı, bir metre derinliğindeki donmuş kar yığınına düştük. Düştükten sonra inleyerek ayağa kalktı ve titreyerek hareketsiz durdu.

Erkek develer bu kadar korktuklarında, günler sonra oldukları yerde ölürlerdi ve şimdi dişi devenin takatinin sınırına geldiğimden korkuyordum. Boğazıma kadar onun önüne daldım ve boş yere onu çekmeye çalıştım. Sonra uzun bir süre arkasına vurdum. Ben bindim, o oturdu. Atladım, onu kaldırdım ve belki de kar birikintisi çok kalın olduğu içindir diye düşündüm. Böylece çıplak ayaklarımı ve ellerimi alet olarak kullanarak ona otuz santim genişliğinde, bir metre derinliğinde ve on beş metre uzunluğunda güzel bir yol açtım. Kar yüzeyde o kadar donmuştu ki, önce onu kırmak, sonra da kürekle çıkarmak için bütün gücümü harcadım. Kabuk keskindi. El ve ayak bileklerimi kanatıncaya kadar kesti ve yol kenarı soluk, çok soluk, karpuz etine benzeyen pembe kristallerle kaplandı.

Daha sonra Vudeyha'ya geri döndüm, sabırla orada durdum ve eyere tırmandım. Kolayca yürümeye başladı. Sonra koşuya geçtik. O kadar hızlıydı ki, hızı onu sığ yerlerin üzerinden doğru yola taşıdı. Buradan yukarıya temkinli bir şekilde çıktık, ben yaya olarak öndeki patikayı değneğimle yokluyordum ya da kaymalar derin olduğunda yeni geçitler kazıyordum. Üç saat içinde zirveye vardık ve batı tarafının rüzgârla savrulduğunu gördük. Bu yüzden patikayı terk ettik ve Dana köyünün satranç tahtası gibi evlerinin arasından yüzlerce metre

aşağıdaki taze ve yeşil, güneşli Arabe'ye bakarak, çok engebeli tepe boyunca dengesiz bir şekilde tırmandık.

Sırt daha fazla işimize yaramayınca daha zor yola girdik ve sonunda Vudeyha yine durakladı. Durum ciddileşiyor, zira akşam yaklaşıyordu. Birden yalnızlığımı fark ettim ve eğer gece, bizi bu tepede yardımsız yakalarsa, o çok asil hayvan Vudeyha ölecekti. Bir de altının ağırlığı vardı ve Arabistan'da bile altı bin altını yol kenarına güvenle koyabileceğimi ve bir işaretle bir geceliğine bırakabileceğimi düşündüm. Bu yüzden onu yolumuz boyunca yüz metre kadar geri götürdüm, deveme bindim ve onu, yokuşun üzerinde ileri sürdüm. O da karşılık verdi. Senusi köyü Reşidiye'ye bakan kuzey açıklığını aşıp geçtik.

Tepenin rüzgârdan korunaklı ve bütün öğleden sonra güneşe açık olan bu yüzü çözülmüştü. Yüzeydeki karın altında ıslak ve çamurlu bir zemin vardı ve Vudeyha bunun üzerinde hızla koştuğunda ayakları altından kaydı ve dört bacağı kilitlenmiş bir şekilde yere yayıldı.

Böylece onun kuyruğunda, ben henüz eyer üstündeyken, otuz metre kadar aşağıya kayarak gittik. Belki de kuyruğu acımıştı (karın altında taşlar vardı), zira düzlükte homurdanarak ayağa kalktı ve kuyruğunu bir akrebinki gibi savurdu. Sonra saatte on beş kilometre hızla yağlı patikadan Reşidiye'ye doğru çılgınca yalpalayıp kayarak koşmaya başladı: Ben de düşüp kemiklerimin kırılmasından korkarak eyerin boynuzlarına yapıştım.

Faysal'a gitmek üzere hava koşullarından dolayı burada bulunan Zeyd'in adamları olan bir Arap kalabalığı, onun yaklaştığını duyunca dışarı fırladılar ve köye yapılan böylesine seçkin bir giriş karşısında sevinçle bağırdılar. Onlara haberleri sordum; bana her şeyin yolunda olduğunu söylediler. Sonra tekrar deveme bindim, Tafile'ye doğru son on iki kilometreyi kat ettim, orada Zeyd'e mektuplarını ve biraz para verip memnuniyetle yatağa gittim... bir gece daha pire geçirmez bir vaziyette.

XXV. BÖLÜM

MAAN KUŞATMASI

Zeyd, henüz hava koşullarına bağlıydı. Ben buna üzülürken, tesadüfi bir durum beni ondan ayrılmaya ve Allenby ile acil bir istişare için Filistin'e dönmeye zorladı; Allenby bana, Savaş Kabinesi'nin Batı cephesindeki çıkmazı telafi için ona çok güvendiğini söyledi. En azından Şam'ı ve mümkünse Halep'i bir an önce alması gerekiyordu. Türkiye'yi kesin olarak savaş dışı bırakmalıydı. İşin zorluğu doğu kanadında, yani bugün Ürdün'e dayanan sağ kanadında yatıyordu. Arapların onu bu yükten kurtarıp kurtaramayacağını değerlendirmem için beni çağırmıştı.

Bunun İngiliz bakış açısından Ürdün planı olduğunu belirttim. Allenby kabul etti ve bu planı hâlâ gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceğimizi sordu. Ben de dedim ki: Yeni faktörler göz ardı edilmedikçe şu anda mümkün değil.

İlki Maan'dı. İkinci bir hedefe yönelebilmemiz için önce onu almamız gerekiyordu. Eğer daha fazla nakliye aracı Arap düzenli ordusunun birliklerine daha uzun bir menzil sağlarsa, Maan'ın birkaç kilometre kuzeyinde mevzilenebilir ve demiryolunu kalıcı olarak kesebilir, böylece Maan garnizonunu dışarı çıkmaya ve onlarla savaşmaya zorlayabilirlerdi. Ayrıca sahada Araplar, Türkleri kolayca yenebilirdi. Yedi yüz yük devesine, daha fazla topa ve makineli tüfeğe ve son olarak, Maan'la uğraşırken Amman'dan gelecek kanat saldırılarına karşı güvenceye ihtiyacımız olacaktı.

Bu minvalde bir plan hazırlandı. Allenby, Birüssebi harekâtında çok başarılı olduğunu kanıtlamış olan, İngiliz subayların komutasındaki Mısırlılardan oluşan Deve Nakliye Birliği'nden iki birliği Akabe'ye

gönderdi. Bu, büyük bir hediyeydi, çünkü taşıma kapasitesi sayesinde dört bin düzenli askerimizi üslerinden yüz yirmi kilometre ileride tutabilecektik. Toplar ve makineli tüfekler de söz verilmişti. Amman'dan gelecek saldırılara karşı bizi korumaya gelince, Allenby bunun kolayca ayarlanabileceğini söyledi. Kendi kanadının güvenliği için kısa süre içinde Ürdün'ün ötesindeki Salt'ı alıp bir Hint Tugayı ile tutmayı planlıyordu. Ertesi gün bir Kolordu Konferansı yapılacaktı ve ben de bu vesileyle orada kalıyordum.

Bu konferansta Arap ordusunun Maan'ı almak üzere derhal Maan Platosu'na hareket etmesi kararlaştırıldı. İngilizlerin Ürdün'ü geçmesi, Salt'ı işgal etmesi ve Amman'ın güneyindeki demiryolunu, özellikle de büyük tüneli mümkün olduğunca tahrip etmesi kararlaştırıldı. Amman Araplarının İngiliz operasyonunda ne kadar pay almaları gerektiği tartışıldı. Bols ileri harekâta katılmamız gerektiğini düşünüyordu. Ben, buna karşı çıktım, çünkü daha sonra Salt'a çekilmemiz dedikodu ve tepkilere neden olacaktı. Harekât bitene kadar dahil olmamamız işleri daha kolay kılacaktı.

İlerleyişi yönetecek olan Chetwode, adamlarının dost ve düşman Arapları nasıl ayırt edeceklerini sordu, çünkü onların eğilimi entari giyen herkese karşı önyargılı davranmaktı. Aralarında entarili olarak oturuyordum ve doğal olarak entari giyenlerin üniformalı erkeklerden hoşlanmadıklarını söyledim. Bu gülüş soruyu netleştirdi ve İngilizlerin Salt'ı ellerinde tutmalarını ancak orada dinlendikten sonra destekleyeceğimiz konusunda anlaşmaya varıldı. Maan düşer düşmez Arap düzenli birlikleri harekete geçecek ve Eriha'dan ikmal yapacaklardı. Yedi yüz deve de onlarla birlikte gelecek, bu da onlara yüz yirmi kilometrelik bir hareket alanı sağlayacaktı. Bu, Allenby'nin Akdeniz'den Ölü Deniz'e kadar uzanan hat boyunca, Şam'ın ele geçirilmesine yönelik operasyonun ikinci aşaması olan büyük saldırısında Amman'ın üzerine yoğunlaşmasına izin vermek için yeterli olacaktı.

Bu planın her ayrıntısında Faysal'ın sıcak iş birliğini taahhüt ettim ve toplantı biter bitmez, onu inançlarıma ortak etmek için derhal hava yoluyla Akabe'ye gittim. Ona, Allenby'nin Ölü Deniz ve Ebâ el-Lissan'a teşekkür olarak bağımsız hesabıma üç yüz bin pound yatırdığı ve bize, personel ve teçhizatla birlikte yedi yüz yük devesinden oluşan bir tren verdiği müjdesini verdim.

Bu, tüm orduda büyük bir sevinç yarattı, zira yük kolları, Joyce, Cafer ve pek çok Arap ve İngiliz subayın aylardır eğitimi ve organizasyonu üzerinde çalıştıkları Arap düzenli birliklerinin değerini sahada kanıtlamamızı sağlayacaktı. Zaman çizelgelerini ve planları kabaca düzenledik: Sonra yoğun bir gündemle Mısır'a geri döndüm.

Dört gün geçirdiğim Kahire'de işlerimiz artık gelişigüzel olmaktan çok uzaktı. Allenby'nin gülümsemesi bize personel sağlamıştı. İkmal subaylarımız, bir nakliye uzmanımız, bir mühimmat uzmanımız, bir istihbarat şubemiz vardı: Alan Dawnay'nin, Birüssebi planını yapan ve şimdi Fransa'ya gitmiş olan Dawnay'nin kardeşinin komutası altında. Dawnay, Allenby'nin bize en büyük hediyesiydi —binlerce yük devesinden daha büyük bir hediye. Profesyonel bir subay olarak, sınıf disiplinine sahipti: Öyle ki en öfkeli dinleyici bile gerçek bir öfkeyi tanırdı. Onunki, isyanın özel niteliklerini içgüdüsel olarak hisseden anlayışlı bir zihindi. Aynı zamanda, savaş eğitimi bu aykırı mevzuyu ele alışını zenginleştirmiş; savaş ve isyanı kendi içinde birleştirmişti: Yenbu'da eskiden beri her muvazzaf subayın yapacağı gibi. Bununla beraber, üç yıl içindeki uygulamalarda, sadece Dawnay başarılı oldu.

Şimdiye dek Arap Hareketi, imkânları da görevleri ve beklentileri kadar küçük olan bir vahşi adam gösterisi olarak yaşamıştı. Bundan böyle Allenby bunu planının mantıklı bir parçası olarak görüyordu ve başarısızlığımızın bedelinin askerlerinin hayatlarıyla ödeneceğini bilerek, istediğimizden daha iyisini yapmanın bize yüklediği sorumluluk, onu neşeli bir macera alanından korkutucu bir şekilde uzaklaştırdı.

Joyce'la birlikte Allenby'nin ilk hamlesini desteklemek için üçlü planımızı hazırladık. Merkezimizde, Cafer komutasındaki Arap düzenli birlikleri Maan'a saldıracaktı. Joyce silahlı araçlarımızla Müdevvere'ye inecek ve demiryolunu tahrip edecekti —bu sefer kalıcı olarak, çünkü artık Medine yolunu kesmeye hazırdık.

Merzuk, İngilizlerle birleşmeyi sağlamak için benimle kuzeye gelecekti. Joyce ve Dawnay gittikten sonra, 3 Nisan 1918'de Merzuk'la birlikte Ebâ el-Lissan'dan yola çıktım. Yola çıktığımız gün, bu engin düz arazinin bahar tazeliğini taçlandırmayı vaat ediyordu. Bir hafta önce şiddetli bir kar fırtınası olmuştu ve karın beyazlığının bir kısmı ışığa geçmiş gibiydi. Toprak yeni otlarla canlanmıştı ve saman gibi solgun bir şekilde üzerimize vuran güneş ışığı, çırpınan rüzgârı yumuşatıyordu.

Cephanemizi ve yiyeceğimizi taşıyan iki bin Sirhan devesi de bizimle birlikte yolculuk ediyordu. Konvoyun selameti için, hava kararddıktan sonra demiryoluna ulaşmak üzere rahatça yürüdük. İçimizden birkaçı, gün ışığında hattı araştırmak ve bu dağınık birliğin geçerken tüketeceği saatler boyunca tehlikeden emin olmak için öne çıktı.

Günbatımına yakın hat görünür hale geldi, açık arazide, alçak ot ve çalı kümeleri arasında genişçe kıvrılıyordu. Her şeyin sakin olduğunu görünce, ileride durup diğerlerini seyretmek niyetiyle yoluma devam ettim. Çabalarımızın çoğunun hedefi olan raylara dokunmanın her zaman küçük bir heyecanı vardı.

Tümsekten yukarı çıkarken devemin ayakları gevşek balastı karıştırdı ve solumdaki bir menfezin uzun gölgesinden, şüphesiz bütün gün uyuduğu yerden, bir Türk askeri ayaklandı. Bana ve elimdeki tabancaya çılgınca baktı, sonra da üzüntüyle metrelerce ötedeki dayanağa dayalı tüfeğine baktı. Genç bir adamdı; iri yapılı ama asık suratlıydı. Ona baktım ve yumuşak bir sesle, "Allah merhametlidir," dedim. Arapça cümlenin sesini ve anlamını biliyordu ve gözlerini bir şimşek gibi benimkilere dikti, ağır uykulu yüzü yavaş yavaş kuşkulu bir sevinçle parlamaya başladı.

Yine de tek kelime etmedi. Ayağımla devemin tüylü omzuna bastım, devem narin adımlarını metallerin üzerinden geçirdi ve ilerideki yamaçtan aşağıya indi ve ben devemi sürerken küçük Türk beni sırtımdan vurmayacak kadar erkekti, ona karşı her zamanki gibi, kurtarılan bir hayata karşı, sıcak hissediyordum. Güvenli bir mesafeden geriye baktım. Başparmağını burnuna götürdü ve parmaklarını bana doğru salladı.

Geri kalanlar için işaret olarak bir kahve ateşi yaktık ve karanlık hatları geçene kadar bekledik. Ertesi gün, sel havuzlarına, kilin kırışıklıklarına yerleştirilmiş sığ su gözlerine, kenarları çalı çırpı saplarıyla tutturulmuş el-Cinz Vadisi'ne yürüdük. Su, vadi yatağı gibi griydi ama tatlıydı. Gece orada dinlendik, çünkü Zeki bir toy kuşunu vurmuştu ve Ksenofon* haklı olarak beyaz etinin iyi olduğunu söylemişti. Biz ziyafet çekerken develer de ziyafet çekiyordu. Baharın cömertliği sayesinde dizlerine kadar lezzetli yeşilliğe batmışlardı.

* Ksenofon (MÖ 431-MÖ 354). Socrates'in öğrencisi, Atinalı Yunan filozof ve asker. (ç.n)

Dördüncü bir kolay yürüyüş bizi müttefiklerimiz Mifle, Fahd ve Adhub'un kamp kurduğu hedefimiz olan Atara'ya götürdü. Fahd hâlâ hastaydı, ama Mifle tatlı sözlerle bizi karşılamaya çıktı; yüzü açgözlülükle kaplanmıştı ve sesi hırıltılıydı.

Allenby'nin aslan payı sayesinde planımız basitçe umut vaat ediyordu. Hazır olduğumuzda, Beni Sahr'ın ana su kaynağı olan Semed'e geçecektik. Oradan da süvarilerinin koruması altında Madiba'ya gidecek ve Allenby Eriha-Salt yolunu düzene sokarken burayı karargâhımız olarak kullanacaktık. Tek kurşun atmadan İngilizlerle rahatça bağlantı kurabilirdik.

Bu arada Atatir'de beklemekten başka çaremiz kalmamıştı; burası gerçekten de yemyeşildi, her çukurda bir havuz vardı ve vadi yatakları çiçeklerle bezenmiş uzun otlarla kaplıydı. Tuzla steril hale gelmiş kireçli sırtlar, su kanallarını hoş bir şekilde çerçeveliyordu. En yüksek noktalarından kuzeye ve güneye bakabiliyor, yağan yağmurun vadileri fırça darbeleri gibi keskin ve sert yeşil şeritlerle nasıl boyadığını görebiliyorduk. Her şey büyüyordu ve her gün resim daha dolgun ve daha parlak hale geliyordu, ta ki çöl bir su çayırına dönüşene kadar. Oyunbaz rüzgar sürüleri birbirlerinin üzerinden geçip yuvarlanarak geliyor, geniş ve kısa esintileri çimenleri dalgalandırıyor, onları bir an için merdaneden sonraki genç mısırlar gibi koyu ve açık saten renklere büründürüyordu. Tepede oturup bu süpüren gölgelerin önünde titriyor, şiddetli bir patlama bekliyorduk —ve yüzümüze sıcak ve kokulu bir nefes geliyor, nazikçe arkamızdan yeşil düzlükte gümüş grisi bir ışık olarak uzaklaşıyordu. Müşkülpesent develerimiz bir saat kadar otladıktan sonra yediklerini sindirmek için yatıyor, mide dolusu tereyağı kokulu yeşilliği geviş getirip ağır ağır çiğniyorlardı.

Sonunda İngilizlerin Amman'ı ele geçirdiği haberi geldi. Yarım saat içinde ıssız hattı geçerek Semed'e doğru yola çıktık. Daha sonra gelen mesajlar İngilizlerin geri çekilmekte olduğunu ve Arapları bu konuda önceden uyarmış olmamıza rağmen yine de tedirgin olduklarını söylüyordu. Bir başka haberci İngilizlerin Salt'tan kaçtıklarını bildirdi. Bu, Allenby'nin niyetine açıkça aykırıydı ve bunun doğru olmadığına yemin ettim. Bir adam dörtnala gelerek İngilizlerin Amman'a karşı iki gün süren boşuna saldırılardan sonra şehrin güneyinde sadece ufak bir kısım rayı tahrip ettiklerini söyledi. Söylentilerin çatışmasından ciddi

şekilde rahatsız oldum ve aklını kaybetmeyeceğine güvenebileceğim Adhub'u, Chetwode veya Shea'ye gerçek durum hakkında bir not isteyen bir mektupla Salt'a gönderdim. Aradan geçen saatler boyunca yeni ekilmiş arpa tarlalarında huzursuzca dolaştık, zihinlerimiz hummalı bir faaliyetle plan üstüne plan yapıyordu.

Gece geç saatlerde Adhub'un yarış atlarının nal sesleri vadide yankılandı ve bize Cemal Paşa'nın şu anda Salt'ta olduğunu, İngilizleri karşılayan yerel Arapları astırarak zafer kazandığını söylemek için geldi. Türkler hâlâ Allenby'yi Ürdün Vadisi'nin aşağısında kovalıyordu. Kudüs'ün geri alınacağı düşünülüyordu. Vatandaşlarımı bu olasılığı reddedecek kadar tanıyordum; ama belli ki işler çok yanlış gidiyordu. Şaşkın bir halde tekrar Atatir'e doğru yola çıktık.

Beklemediğim bu geri dönüş beni daha da yaraladı. Allenby'nin planı mütevazı görünüyordu ve Arapların önünde bu kadar küçük düşmemiz içler acısıydı. Önceden haber verdiğim büyük işleri yapacağımıza asla güvenmemişlerdi; şimdi ise başına buyruk kafaları burada baharın tadını çıkarmaya başlamıştı.

Ezrak'taki Hintlilere, Faysal'a geri dönmelerini emretmeye ve kendim de dönmeye karar verdim. Güneşle birlikte duyuları da uyandıran o temiz şafaklardan birinde yola çıktık, gecenin uzun tefekküründen yorgun düşen akıl, henüz uykudaydı. Böyle bir sabahta bir ya da iki saat boyunca dünyanın sesleri, kokuları ve renkleri insanı tek tek ve doğrudan etkiler, düşüncenin süzgecinden geçmez ya da tipik hale gelmez; kendi başlarına yeterince varmış gibi görünürler ve yaratılıştaki tasarım ve özen eksikliği artık rahatsız etmez.

Sabah el-Cinz Vadisi yakınlarında, oradaki tek ağacın yanında durmuş Hintlilerle karşılaştık. Tıpkı eski günlerdeki gibi, tıpkı bir yıl önce köprülere yaptığımız nazik ve unutulmaz yolculuktaki gibi, Hasan Şah'la birlikte tekrar arazide yol almak, Vickers silahlarının hâlâ taşıyıcılarda tıkırdadığını duymak ve askerlerin kayan yüklerini ya da eyerlerini yeniden bağlamalarına yardım etmek. Develer konusunda ilk günkü kadar beceriksiz görünüyorlardı; bu yüzden demiryolunu ancak akşam karanlığında geçebildik.

Hintlileri orada bıraktım, çünkü kendimi huzursuz hissediyordum ve gece hızlı hareket etmek zihnimi teskin edebilirdi. Böylece bütün bu soğuk karanlıkta Udruh'a doğru ilerlemeye devam ettik. Tepeyi

aştığımızda solumuzda ateş parıltıları fark ettik: Cerdun civarından geliyor olabilecek parlak ışıklar sürekli yükseliyordu. Dizginleri çektik ve patlamaların hafif gümbürtüsünü duyduk: Bir anda sabit bir alev belirdi, büyüdü ve ikiye ayrıldı. Belki de istasyon yanıyordu. Mestur'a sormak için hızlıca sürdük.

Ancak mekânı terk edilmişti, eski kamp alanında sadece bir çakal vardı. Faysal'a doğru ilerlemeye karar verdim. Güneş gökyüzünde yükselirken en hızlı adımlarımızla yol alıyorduk. Yol çekirgelerle doluydu, ama biraz uzaktan güzel görünüyorlardı, kanatlarının ışıltısıyla havayı gümüşileştiriyorlardı. Nisan'ın on ikisiydi: Yaz habersizce gelmişti; bu, Doğu'daki üst üste yedinci yazımdı.

Yaklaşırken, Maan'ı örten hilal şeklindeki Semna tepesinin önünden ateş edildiğini duyduk. Askerler tepenin altında durmak için yavaşça yukarı doğru yürüyorlardı. Belli ki Semna'yı ele geçirmiştik, bu yüzden yeni mevziye doğru at sürdük. Bu taraftaki düzlükte yük taşıyan bir deveyle karşılaştık. Başındaki adam yükünü göstererek "Mevlüd Paşa" dedi. "Mevlüd vuruldu mu?" diye bağırarak koştum, çünkü o ordunun en iyi subaylarından biriydi ve bize karşı da çok dürüsttü; bu kadar sağlam ve tavizsiz bir vatansevere hayranlık duymamak mümkün değildi. İhtiyar adam oturduğu yerden zayıf bir sesle cevap verdi: "Evet, Lurens Bey, yaralandım ama Allah'a şükürler olsun ki bir şeyim yok. Semna'yı aldık." Ben de oraya gideceğimi söyledim. Mevlüd, güçlükle görebildiği ve konuşabildiği (uyluk kemiği dizinin üstünden parçalanmıştı) sedyenin kenarından telaşla başını uzattı ve bana yamacı savunmaya hazırlamak için nokta üstüne nokta gösteriyordu.

Türkler yarım yamalak mermiler atmaya başladığında oraya vardık. Nuri Said, Mevlüd'ün yerine komuta ediyordu. Tepenin üzerinde soğukkanlılıkla duruyordu. Çoğu asker ateş altında daha hızlı konuşur, ihanet edercesine rahat ve neşeli davranırdı. Nuri sakinleşmiş, Zeyd ise sıkılmıştı.

Cafer'in nerede olduğunu sordum. Nuri, gece yarısı Cerdun'a saldıracağını söyledi. Ona, başarısının işareti olması gereken gece işaret fişeklerinden bahsettim. Biz birlikte sevinirken habercileri geldi, esirleri ve makineli tüfekleri bildirdiler; ayrıca istasyon ve üç bin ray imha edilmişti. Böylesine olağanüstü bir gayret kuzey hattını haftalarca kontrol altında tutacaktı. Sonra Nuri bana önceki şafakta Gadir el-Hac

istasyonuna saldırdığını ve beş köprü ve bin ray ile birlikte orasını enkaza çevirdiğini söyledi. Böylece güney hattı da çözülmüş oluyordu.

Öğleden sonra geç saatlerde ortalık ölümcül bir sessizliğe büründü. İki taraf da amaçsız bombardımanlarını durdurdu. Faysal'ın Uheyda'ya gittiğini söylediler. Mevlüd'ün yattığı geçici bir hastanenin yanından yükselmiş küçük dereyi geçtik. Kızıl sakallı, cüretkâr doktor Mahmud, uzuvları kesilmeden iyileşeceğini düşünüyordu. Faysal tepenin zirvesinde, en uçta, güneşe karşı simsiyahtı, ışığı ince figürün üzerinde tuhaf bir pus oluşturuyor ve baş örtüsünün ipeğinden başını altın rengine boyuyordu. Devemi diz çöktürdüm. Faysal ellerini uzattı, "Lütfen Allah'ım, iyi mi?" diye bağırdı. "Hamd ve zafer Allah'a mahsustur" diye cevap verdim. Ve beni çadırına götürdü ki haberleri paylaşabilelim.

Faysal, Dawnay'den İngilizlerin Amman önündeki başarısızlığını, kötü hava koşullarını, kaosu ve Allenby'nin Shea'ye telefon edip kaybı azaltmak için ani kararlarından birini nasıl verdiğini benim bildiğimden daha fazla duymuştu; bizi çok üzse de akıllıca bir karardı. Joyce hastanedeydi ama iyileşiyordu; Dawnay ise tüm araçlarla birlikte Müdevvere'ye gitmek üzere Cuveyrâ'da hazır bekliyordu.

Faysal bana Semna ve Cafer'i sordu, ben de ona bildiklerimi, Nuri'nin görüşünü ve beklentileri anlattım. Nuri, Ebu Tayî'nin bütün gün kendisi için hiçbir şey yapmadığından yakınmıştı. Avde bunu yalanladı; ben de platoyu ilk ele geçirişimizin öyküsünü ve Ebâ el-Lissan'da onları utandırarak hücuma kaldırışımı anımsadım. Bu hikâye, Faysal için yeniydi. Anlattıkları yaşlı Avde'yi derinden yaralamıştı. Bugün elinden gelenin en iyisini yaptığını, ancak koşulların kabile işleri için elverişli olmadığına yemin etti ve ona daha fazla dayanamayınca, çok üzgün bir şekilde çadırdan dışarı çıktı.

Maynard ve ben sonraki günleri operasyonları izleyerek geçirdik. Ebu Tayî istasyonun doğusundaki iki karakolu ele geçirirken, Salih İbn Şafi de bir makineli tüfek ve yirmi esirle birlikte bir cephaneliği aldı. Bu kazanımlar bize Maan'ın etrafında hareket özgürlüğü sağladı ve üçüncü gün Cafer topçularını güney sırtına yığarken, Nuri Said tren istasyonunun barakalarına saldıran bir baskın grubunu yönetti. Siperlerine ulaştığında Fransız topları ateşi kesti. Ford marka bir arabanın içinde, birbirini izleyen ilerleyişe ayak uydurmaya çalışarak dolaşırken, Nuri, mükemmel giyimli ve eldivenli, piposunu tüttürerek bizi

karşıladı ve acil destek çağrısıyla bizi topçu komutanı Yüzbaşı Pisani'ye geri gönderdi. Pisani'yi çaresizlik içinde ellerini sıkarken bulduk, bütün mermiler tükenmişti. Nuri'ye cephane yokken saldırmaması için yalvardığını söyledi.

Adamlarımızın tren istasyonundan tekrar yaylım ateşine tutulduğunu görmekten başka yapacak bir şey yoktu. Yol, buruşmuş haki renkli figürlerle doluydu ve yaralıların acıdan donmuş gözleri suçlayıcı bir şekilde bize bakıyordu. Parçalanmış bedenlerinin kontrolü ellerinden gitmişti ve kopmuş etleri onları çaresizce sarsıyordu. Her şeyi görebiliyor ve tarafsızca düşünebiliyorduk, ama sesimiz daha az çıkıyordu: Başarısız olduğumuza dair malumat, işitme duyumuzu elimizden almıştı.

Sonradan anladık ki, makineli tüfek ateşi altında neşeyle savaşan ve araziyi akıllıca kullanan piyadelerimizden böylesine mükemmel bir halet-i ruhiye hiç beklemiyorduk. O kadar az liderlik gerekiyordu ki sadece üç subay kaybedildi. Maan bize, Arapların İngilizlerin sertliği olmadan da yeterince iyi olduklarını gösterdi. Bu, bizi plan yapmakta daha özgür kıldı: Böylece başarısızlık telafi edilmemiş olarak kalmadı.

18 Nisan sabahı Cafer akıllıca bir kararla daha fazla kaybı göze alamayacağına karar verdi ve birlikler dinlenirken Semna mevzilerine geri çekildi. Türk komutanın eski bir mektep arkadaşı olarak ona, teslim olmaya davet eden beyaz bayraklı bir mektup gönderdi. Gelen cevapta teslim olmayı çok istedikleri ama son fişeğe kadar direnme emri aldıkları yazıyordu. Cafer, kalan cephanelerini ateşleyebilecekleri bir mühlet teklif etti; fakat Türkler, Cemal Paşa Amman'dan asker toplayıp Cerdun'u yeniden işgal edene ve kuşatma altındaki kasabaya yiyecek ve cephane dolu bir konvoy geçirene kadar tereddüt ettiler. Demiryolu haftalarca kesik kaldı.

XXVI. BÖLÜM

DAWNAY ŞAM'A* SALDIRIYOR

Bunun üzerine Dawnay'e katılmak için arabaya bindim. İlk gerilla savaşını silahlı araba gibi çok karmaşık bir silahla veren bir düzenli asker beni tedirgin ediyordu. Ayrıca Dawnay Arap uzmanı değildi ve ne deve uzmanı Peake ne de doktoru Marshall akıcı Arapça konuşabiliyordu. Askerleri, İngiliz, Mısırlı ve Bedevi olmak üzere karışıktı. Son ikisi antipatikti. Bu yüzden gece yarısından sonra Tel Şam'ın yukarısındaki kampına gittim ve kendimi nazikçe tercüman olarak önerdim.

Neyse ki beni çok iyi karşıladı ve hatlarını gezdirdi. Harika bir gösteri. Araçlar geometrik olarak buraya park edilmişti; silahlı arabalar orada; nöbetçiler ve gözcüler dışarıda, makineli tüfekler hazırdı. Araplar bile bir tepenin arkasında taktiksel bir konumda, destekte, ama görüş ve duyuşun dışındaydılar: Şerif Hazaa'yla birlikte onları bir şekilde bulundukları yerde tutmuşlardı. Eksik olan tek şeyin bir düşman olduğunu söyleme isteğiyle dilim yanağıma dolandı.

Planını açıklarken yaptığı konuşma, hayranlığımı daha önce keşfedilmemiş derinliklere taşıdı. Operasyon emirleri hazırlamıştı; sıfırlı zamanları ve hareket sırası olan, kulağa ortodoks gelen şeyler. Her birimin belirlenmiş bir görevi vardı. Şafak vakti "düz karakola" (silahlı arabalar), Joyce ve benim son başarısız seferde üzerinde oturup hüzünle güldüğümüz tepeden saldıracaktık. Kapalı oyuklara sahip araçlar gün ışımadan "mevzilenecek" ve siperleri sürpriz bir şekilde ele geçirecekti. 1. ve 3. ihaleler operasyon planındaki (1/250.000 ölçekli) A ve B köprülerini saat sıfır 1.30'da yıkarken, arabalar Kaya Karakolu'na

* Bu bölümde adı geçen "Şam" bugünkü Suriye'nin başkenti Şam şehri değildir. Lawrence'ın İngilizce imla ile "Shahm" şeklinde yazdığı "Tel Şam" istasyonudur. (ç.n)

hareket edecek ve Hazaa ile Arapların desteğiyle oraya saldıracaktı (saat sıfır 2.15).

Hornby ve 40531 ve 41226 numaralı Talbot'lardaki patlayıcılar onların ardından hareket edecek ve kuvvet öğle yemeği yerken D, E ve F köprülerini yıkacaktı. Öğle yemeğinden sonra, alçak güneş seraptan görüşe izin verdiğinde, tam olarak saat sıfır 8'de, birleşik kitle Güney Karakolu'na saldıracaktı; Mısırlılar doğudan, Araplar kuzeyden, arabalardan uzun menzilli makineli tüfek ateşi ve Brodie'nin Gözlem Tepesi'ne yerleştirilmiş beş kiloluk topları tarafından korunacaktı. Karakol düşecek ve kuvvet kendisini kuzeybatıdan Brodie tarafından vurulup Rum'un çamur düzlüklerinden uçan uçaklar tarafından da bombalanacak (saat sıfır 10'da) ve batı yönünden silahlı araçlarla yaklaşılacak olan Tel Şam istasyonuna taşıyacaktı. Araplar arabaları takip edecek, Peake ise Deve Birliği ile Güney Karakolu'ndan inecekti. "İstasyon sıfır 11.30'da ele geçirilecek," diyordu plan, en sonda mizaha başvurarak. Ama plan başarısız oldu, çünkü Türkler cahilce ve aceleyle on dakika erken teslim oldular ve kansız bir güne tek lekeyi sürdüler.

Akıcı bir sesle Hazaa'nın anlayıp anlamadığını sordum. Senkronize edecek bir saati olmadığı için (bu arada, lütfen benimkini şimdi takabilir miyim?) ilk hamlesini arabalar kuzeye döndüğünde yapacağını ve sonraki hareketlerini açık bir emirle zamanlayacağını söylediler. Sürünerek uzaklaştım ve bir saat uyumak için saklandım.

Şafakta arabaların sessizce uyuyan kumlu siperlerin üzerine yuvarlandığını ve şaşkın Türklerin elleri havada dışarı çıktığını gördük. Olgun bir şeftali toplamak gibiydi. Hornby iki Rolls tenderıyla* fırladı, A köprüsünün altına yüz kilo ağırlığında top mermisi koydu ve köprüyü ikna edici bir şekilde havaya uçurdu. Patlama neredeyse Dawnay ve beni, içinde oturup her şeyi görkemli bir şekilde izlediğimiz üçüncü aracımızdan kaldırıyordu: Hornby'ye drenaj deliklerini mayın yuvaları olarak kullanmak için daha ucuz bir yol olduğunu göstermek için içeri koştuk. Sonraki köprüler her biri on kalın tabaka halinde yıkıldı.

Biz B köprüsündeyken arabalar makineli tüfeklerini, tekerleklerin giremeyeceği kadar dik bir tepeciğin üzerindeki kalın taş duvarlardan

* Rolls-Royce Tender, 1917-18'de Rolls-Royce firması tarafından üretilen, Arap coğrafyasındaki operasyonlarda *Hejaz Armoured Car Battery* [Hicaz Silahlı Araç Takımı] adıyla kurulan birliğin envanterinde yer alan silahsız destek aracıdır. (ç.n)

oluşan (uzun erken gölgelerinden çok iyi görülebilen) "kaya karakolu" siperine yoğunlaştırdılar. Haza hazır, istekli ve heyecanlıydı ve Türkler dört makineli tüfeğin şakırtılarından o kadar korkmuşlardı ki Araplar onları neredeyse keyifle karşıladılar. Bu ikinci şeftaliydi.

Sonra diğerleri için ara verildi, ama Hornby ve artık yardımcı mühendis olarak benim için faaliyet devam ediyordu. Rolls-Roycelarımızla iki ton top mermisi taşıyarak hat boyunca ilerledik; köprüler ve raylar hayal gücümüzün gerektirdiği her yerde kükreyerek yükseldi. Arabaların mürettebatı bizi korudu; ve bazen de dumanlı havada müzikal bir şekilde yelken açan kırılan parçalar geldiğinde arabalarının altında kendilerini korudular. On kiloluk çakmaktaşından bir taret başına çarparak zararsız bir çentik attı. Fasılalarla herkes bu sevinçli patlamaların fotoğraflarını çekiyordu. Bu, hem lüks bir savaş hem de lüks bir yıkımdı: Çok eğlendik. Gezinerek geçirdiğimiz öğle vaktinden sonra "güney karakolu"nun düşüşünü görmeye gittik. Dakikasında düştü ama düzgün bir şekilde değil. Hazaa ve adamı Amran, Peake ve Mısırlılar gibi sırayla aklı başında bir şekilde ilerleyemeyecek kadar gergindiler. Bunun yerine bunun bir engelli koşu olduğunu farz ederek höyüğe, siperlerin üzerinden deve hücumu yaptılar. Savaş yorgunu Türkler bezginlikle savaşı bıraktılar.

Sonra günün en önemli olayı, istasyona yapılan saldırı geldi. Peake kuzeyden istasyona doğru çekildi ve adamlarını sürekli kendini göstererek harekete geçirdi; onlar için bu pek de onurlu bir davranış değildi. Brodie her zamanki kibarlığıyla saldırırken, uçaklar da soğukkanlı bir şekilde siperlere ıslık çalan bombalar yağdırmak için daireler çiziyordu. Silahlı araçlar dumanlar çıkararak ilerledi ve bu sisin içinden beyaz şeyler sallayan bir sıra Türk, ana siperlerinden kederli bir şekilde çıktı.

Rolls tenderlarımızı çalıştırdık; Araplar develerine atladılar; Peake'in artık cesaret bulan adamları koşmaya başladılar. Bu kuvvet, çılgınca istasyona yaklaştı. Yarışı bizim araba kazandı; ben de Şam işi pirinçten yapılmış asil bir parça olan istasyon çanını ele geçirdim. Bir sonraki adam bilet zımbasını, üçüncüsü de ofis damgasını alırken, şaşkın Türkler önemlerinin ikinci planda kalmasına giderek artan bir öfkeyle bize bakıyorlardı.

Bir dakika sonra Bedeviler uluyarak tarihlerinin en çılgın yağmasına giriştiler. İstasyonda iki yüz tüfek, seksen bin mermi, çok sayıda

bomba, bol miktarda yiyecek ve giyecek vardı ve herkes ortalığı talan ederek ganimetleri topladı. Şanssız bir deve, avluya girerken çok sayıdaki Türk mayınlarından birine basarak karışıklığı arttırdı. Patlama devenin kıçını havaya uçurdu ve paniğe neden oldu. Brodie'nin tekrar gaza bastığını sandılar.

Duraklama sırasında Mısırlı subay, bozulmamış bir ambar buldu ve yiyecek sıkıntısı çektikleri için başına askerlerden birini nöbetçi dikti. Hazaa'nın kurtları henüz doymadıkları için Mısırlılarla eşit paylaşım fikrine itiraz ettiler. Çatışma başladı: Yalnız arabuluculuk yaparak Mısırlıların önce ihtiyaçları olan erzağı almalarını sağladık. Daha sonrasında ise deponun duvarlarını patlatan genel bir kavga çıktı.

Şam'ın ganimeti o kadar büyüktü ki, her on Arap'tan sekizi bununla uğraşıyordu. Sabahleyin sadece Haza ve bir avuç adam daha sonraki operasyonlar için yanımızda kaldı. Dawnay'nin programında Remle istasyonu yazıyordu; ama konum incelenmediği için emirleri belirsizdi. Bu yüzden Wade'i silahlı aracıyla, ikinci bir araç da destek olacak şekilde gönderdik. Dikkatlice, menzilden menzile, ölüm sessizliği içinde ilerledi. Sonunda, tek bir el bile ateş etmeden, tetik ve tetikleme telleri zemini kaplayan mayınlardan korktuğu için itinayla istasyon avlusuna girdi.

İstasyon kapalıydı. Kapıya ve panjurlara yarım kemer geçirdi ve cevap alamayınca arabasından indi, binayı aradı ve Hazaa'ya ve geriye kalan sadık adamlarına yüksek sesle erdemlerini övdürmeye yetecek kadar arzu edilen mallarla dolu olmasına rağmen hiç kimsenin olmadığını gördü. Günü, mümkün olan en büyük tamir ekibini iki hafta boyunca meşgul edecek kadar hasar verdiğimize karar verene kadar, işgal edilmemiş hattın kilometrelerce daha fazlasını yok ederek geçirdik.

Üçüncü gün Müdevvere'de olunacaktı, ama ne büyük bir umudumuz ne de gücümüz kalmış; Araplar da gitmişti. Peake'in adamları ise savaşmayı pek bilmiyordu. Yine de Müdevvere da Remle gibi panik yaratabilirdi, bu yüzden geceyi en son ele geçirdiğimiz yerde geçirdik. Yorulmak nedir bilmeyen Dawnay, zeki komutanlarına özenerek, ben kalkıp onlara çöl gözetleme sanatını öğretene kadar, uyuyacak başlarımızın yanında bir aşağı bir yukarı Buckingham Sarayı gösteri yürüyüşü yapan nöbetçiler yerleştirdi.

Sabah Müdevvere'yi kolaçan etmek üzere yola çıktık, kükreyen arabalarımızla kum ve çakmaktaşından oluşan pürüzsüz düzlüklerde

krallar gibi görkemli bir şekilde ilerliyorduk, Doğu'da alçak güneş arkamızda solgundu. Yaklaşana kadar ışık bizi gizledi ve istasyonda uzun bir trenin durduğunu gördük. Takviye mi yoksa tahliye miydi? Bir an sonra ikisi aktif ve isabetli küçük Avusturya dağ obüsleri olmak üzere dört topla üzerimize saldırdılar. Yedi bin metreden hayranlık uyandırıcı bir atış yaptılar, biz ise onursuz bir aceleyle uzaktaki bazı çukurlara doğru kaçtık. Oradan Zaal'la birlikte ilk mayınladığımız trenin olduğu yere doğru geniş bir tur attık. O gergin öğle vakti Türk devriyesinin altında uyuduğu uzun köprüyü havaya uçurduk. Daha sonra Remle'ye döndük ve Fahri'nin asla onaramayacağı kadar ciddi bir yıkım olan molamızı kalıcı hale getirmek için hatları ve köprüleri tahrip etmeye devam ettik: Faysal, Muhammed ez-Zeylan'ı mola yerimiz ile Maan arasındaki henüz sağlam istasyonlara karşı gönderdi. Dawnay bir gün sonra olarak kayalığın altında onlarla buluştu ve böylece Maan'dan Müdevvere'ye kadar olan bu yüz yirmi kilometre, yedi istasyonuyla birlikte tamamen bizim elimize geçti. Medine'nin aktif savunması bu operasyonla sona erdi.

XXVII. BÖLÜM

NAKİL VE İKMAL

Mezopotamya'dan kadromuzu takviye etmek üzere Young adında yeni bir subay geldi. Uzun ve engin bir savaş deneyimine ve mükemmel Arapça bilgisine sahip, olağanüstü nitelikte bir subaydı. Amacı, düşmana karşı faaliyetlerimizin daha geniş ve daha iyi yönlendirilebilmesi için kabilelere yönelik benim vazifemi ikiye katlamaktı. Kendisini yeni koşullarımıza alıştırmak için, Zeyd, Nâsır ve Merzuk'u Maan'dan kuzeye doğru devam eden yüz yirmi kilometre uzunluğundaki bir demiryolu hattını kesme işinde bir araya getirme şansını ona verdim; ben de Akabe'ye inip Allenby ile geleceği tartışmak için Süveyş'e giden gemiye bindim.

Dawnay beni karşıladı ve Allenby'nin kampına gitmeden önce kısa bir görüşme yaptık. Orada General Bols bize mutlulukla gülümsedi ve "Pekâlâ, Salt'tayız," dedi. Şaşkın bakışlarımız arasında, Beni Sahr'ın şeflerinin bir sabah Eriha'ya gelip Semed'deki yirmi bin kabile üyesinin acil iş birliğini teklif ettiklerini ve ertesi gün banyodayken bir plan üzerinde düşünüp her şeyi ayarladığını anlattı.

Beni Sahr'ın şefinin kim olduğunu sordum, o da "Fahd" dedi — bir ara benim bölgem olan yere yaptığı etkili baskın dolayısıyla zaferini kutluyordu. Kulağa daha da çılgınca geliyordu. Fahd'ın dört yüz adam toplayamayacağını biliyordum ve şu anda Semed'de bir çadır bile yoktu: Güneye, Young'a doğru hareket etmişlerdi.

Gerçek hikâyeyi öğrenmek için aceleyle ofise gittik ve ne yazık ki Bols'un söylediği gibi olduğunu öğrendik. İngiliz süvarileri, Zebn şeyhlerinin çalım satan bir vaadi üzerine Muab tepelerine doğru hazırlıksız

gitmişlerdi; açgözlü herifler Kudüs'e sadece Allenby'nin lütfunu tatmak için at sürmüşler, ama orada ağızlarının payını almışlardı.

Tabii ki bu baskın, başarısızlıkla sonuçlandı; ben hâlâ Kudüs'teydim ve Bols'un yetersizliğine karşı kendimi şimdi buranın kibar ve kurnaz valisi olan Storrs ile teselli ediyordum. Beni Sahr ya çadırlarında eğleniyor ya da Young'la birlikte uzakta oluyordu. General Chauvel, onlardan birinin yardımı olmadan, Türklerin arkasından Ürdün geçitlerini yeniden açtığını ve ilerlediği yolu ele geçirdiğini gördü. Büyük bir felaketten kurtulduk, çünkü Allenby'nin durumla ilgili içgüdüsü ona tehlikeyi tam zamanında gösterdi. Yine de çok sıkıntı çektik.

Basit bir düşmanla baş başayken tertemiz olan hareketimiz, şimdi ortağının beklenmedik tezahürüne takılmıştı. Şimdi Allenby'nin telkinlerine riayet etmek zorundaydık ve o mutlu değildi. Fransa'daki Alman saldırısı onu askerden mahrum bırakıyordu. Kudüs'ü elinde tutacaktı, ama aylarca bırakın bir saldırıyı, en ufak bir zayiatı bile göze alamazdı. Savaş Bakanlığı ona Mezopotamya'dan Hint tümenleri ve Hintli askerler gönderme sözü verdi. Bunlarla ordusunu Hint modeline göre yeniden kuracaktı; belki de yazdan sonra yeniden savaşacak duruma gelebilirdi: Fakat şimdilik ikimiz de dayanmalıydık.

Çay saatinde Allenby, Sina'daki İmparatorluk Deve Tugayı'ndan söz etti ve yeni sıkışıklıkta onu lağvedip adamlarını süvari takviyesi olarak kullanmak zorunda kaldığına üzüldü. "Onların develerini ne yapacaksınız?" diye sordum. Güldü ve "Q"ya sor dedi.

İtaatkâr bir tavırla tozlu bahçeyi geçtim, Levazım Subayı Sir Walter Campbell'ın —tam bir İskoç— yanına girdim ve sorumu tekrarladım. Kesin bir dille, yeni Hint tümenlerinin ikincisi için tümen nakliyesi olarak belirlendiklerini söyledi. Onlardan iki bin askeri istediğimi açıkladım. İlk cevabı alakasızdı; ikinci cevabı ise daha fazlasını isteyebileceğimi ifade ediyordu. Tartıştım ama benim bakış açıma hiç nüfuz edemiyor gibiydi. Elbette, bir "Q"nun doğasında pinti olmak vardı.

Allenby'ye döndüm ve yanındakilerin önünde yüksek sesle, ellerinde iki bin iki yüz binek devesi ve bin üç yüz yük devesi olduğunu söyledim. Hepsi geçici olarak nakliyeye ayrılmıştı; ama elbette binek develeri binek develeriydi. Görevliler ıslık çalıp bilgece baktılar; sanki onlar da binek develerinin yük taşıyıp taşıyamayacağından kuşkuluydular. Yalandan da olsa teknik bir bilgi işe yarayabilirdi. Her İngiliz

subayı, onur meselesi olarak hayvanlardan anlardı. Bu yüzden Sir Walter Campbell'ın o gece Başkomutanla birlikte yemek yemeye davet edilmesine şaşırmadım.

Sağda ve solda oturduk. Çorbayla birlikte Allenby develer hakkında konuşmaya başladı. Sir Walter, deve tugayının dağıtılmasının ...Tümen'in nakliye gücünü artırdığını, bunun bir nimet olduğunu, çünkü Doğu'nun deve için boşuna arandığını söyledi. Abartılı oynadı. Milton okuru olan Allenby'nin keskin bir üslup anlayışı vardı ve replik zayıftı. İdari şubelerin fetişi olan güçlü olunan tarafları hiç umursamıyordu.

Bana göz kırparak baktı. "Peki onları ne için istiyorsun?" "Deraa'ya istediğiniz gün bin adam sokmak için," diye cevap verdim. Gülümsedi ve Sir Walter Campbell'a başını sallayarak üzgün bir ifadeyle, "Q, sen kaybettin," dedi. Keçi sersemledi, koyun ise koyun gibi oldu. Bu muazzam, muhteşem bir hediyeydi; sınırsız hareket kabiliyeti hediyesi. Araplar artık savaşlarını istedikleri zaman ve istedikleri yerde kazanabileceklerdi.

Ertesi sabah Ebâ el-Lissan'daki serin yuvasında Faysal'a katılmak üzere yola çıktım. Uzun uzun tarihten, kabilelerden, göçlerden, duygulardan, bahar yağmurlarından, otlaklardan konuştuk. Sonunda Allenby'nin bize iki bin deve verdiğini söyledim. Faysal nefesini tuttu ve "Nasıl?" diyerek dizime sarıldı. Ona tüm hikâyeyi anlattım. Ayağa fırladı ve beni öptü; sonra ellerini yüksek sesle çırptı. Hicris'in siyah şekli çadırın kapısında belirdi. "Acele et," diye bağırdı Faysal, "çağır onları." Haris kim olduğunu sordu. "Ah, Fahd, Abdullah el-Feyr, Avde, Mutlak, Zaal... ." "Merzuk yok mu?" diye sordu Hicris yumuşak bir sesle. Faysal ona aptal diye bağırdı ve siyahi koşarak uzaklaştı; ben ise, "'Neredeyse bitti. Yakında beni bırakabilirsin." Ümmü Lec'de söz verdiğim gibi sadece Şam'a kadar değil, her zaman onlarla kalmam gerektiğini söyleyerek itiraz etti. Bense, kaçıp gitmeyi çok istiyordum.

Ayaklar patır patır çadırın kapısına geldi ve şefler ciddi yüzlerini toparlayıp giriş için baş örtülerini düzeltirken durakladılar. Teker teker kilimlerin üzerine oturdular, her biri kayıtsızca, "Lütfen Allah'ım, iyi mi?" dedi. Faysal her birine, "Allah'a şükürler olsun!" diye karşılık verdi ve onun dans eden gözlerine hayretle baktılar.

Sonuncusu da aceleyle içeri girdiğinde, Faysal onlara Tanrı'nın zafer araçlarını —iki bin binek deve— gönderdiğini söyledi. Savaşımız,

muzaffer sonu olan özgürlüğe doğru kontrolsüzce ilerleyecekti. Şaşkınlık içinde mırıldandılar; büyük adamlar gibi sakin olmak için ellerinden geleni yaptılar; olaydaki payımı tahmin etmek için bana baktılar. Dedim ki, "Allenby'nin lütfu. . . ." Zaal hepsi adına hızlıca araya girdi, "Allah onun ve senin hayatını korusun." "Zafer kazandık" diye cevap verdim, ayağa kalktım, Faysal'a "İzninizle" dedim ve Joyce'a haber vermek için sıvıştım. Arkamdan, gelecekteki vahşi eylemleri hakkında çılgınca sözler söylemeye başladılar: Belki çocukçaydı, ama her adamın kendisinin kazandığını hissetmediği savaş, güzel bir savaş olurdu.

Joyce da iki bin deve haberine sevindi ve rahatladı. Türklerin nasıl bir darbeye maruz kalacaklarını, Birüssebi'den Akabe'ye nasıl yürüyeceklerini, iki ay boyunca bu kadar çok hayvana nerede otlak bulabileceğimizi hayal ettik; işimize yarayacaklarsa arpadan kırılmaları gerekiyordu.

Bunlar ani düşünceler değildi. Bu arada, bütün yaz boyunca yaylada kalmamız, Maan'ı kuşatmamız ve demiryollarını kesik tutmamız gerekiyordu. Görev zordu.

İlk olarak, ikmal mevzubahisti. Mevcut uygulamayı bir kenara bırakmıştım. Mısırlı Deve Nakliye şirketleri Akabe ve Ebâ el-Lissan arasında düzenli olarak taşıma yapıyorlardı, ancak en iyimser tahminimizden bile daha az taşıyor ve daha yavaş gidiyorlardı. Ağırlıkları ve hızlarını arttırmaları için onları teşvik ettik, ama kendimizi hayvan israfı rakamlarını düşük tutmak için belirlenmiş değişmez kolordu yönetmeliklerine karşı bulduk. Bunları biraz arttırarak nakliye kolunun taşıma kapasitesini iki katına çıkarabilirdik; sonuç olarak, hayvanları devralmayı ve Mısırlı devecileri geri göndermeyi teklif ettim.

İşgücü sıkıntısı çeken İngilizler bu fikrime balıklama atladılar; hem de hemen. O anda geçici sürücüler bulmak için korkunç bir mücadele verdik. Young nakliye ve levazım işlerini üstlendi; bu işlerde onun azmi ve yeteneği daha iyi kullanılacaktı. Tüm gücünü kullanarak kaosla mücadele etti. Kolları için ne deposu, ne eyeri, ne kâtibi, ne veterineri, ne ilacı vardı. Sürücü sayısı da azdı. Dolayısıyla uyumlu ve düzenli şekilde nakliyat yapmak imkânsızdı; ama Young, o tuhaf nankör tarzıyla bunu, öyle ya da böyle başarıyordu. Onun sayesinde yayladaki Arap düzenli birliklerinin ikmal sorunu çözülmüştü.

Tüm bu süre boyunca İsyanımızın boyutu genişliyordu. Çadırında bulunan Faysal, Arap hareketinin doktrinlerini anlatmayı ve vaazlarını vermeyi aralıksız sürdürüyordu. Akabe'nin yıldızı parlıyordu: Saha çalışmalarımız bile iyi gidiyordu. Arap düzenli birlikleri, ele geçirmeyi ve kaybetmeyi neredeyse alışkanlık haline getirdikleri hırpalanmış istasyon Cerdun'u üçüncü kez almayı başarmışlardı. Silahlı araçlarımız Maan'dan gelen bir Türk sortisine rastladı ve onu öyle bir ezdi ki, böyle bir fırsat bir daha ele geçmedi. Uheyda'nın kuzeyinde bulunan ordunun yarısına komuta eden Zeyd de büyük bir canlılık gösteriyordu. Onun neşeli ruhu, profesyonel subaylara Faysal'ın şiirselliği ve yalın ciddiyetinden daha çok hitap ediyordu; bu yüzden iki kardeşin bu mutlu birlikteliği, isyanın liderlerinden birine ya da diğerine her türden insanın sempati duymasını sağladı.

Altı hafta boyunca zamana dikkat ettik. Zeyd ve Cafer, düzenli askerleriyle birlikte Maan bölgesini faydalı bir şekilde vurmaya devam ettiler. Şerif Nâsır, Peake ve Hornby eşliğinde altmış kilometre kuzeydeki Hesa'ya hareket etti ve güzel bir hamleyle demiryolunun on iki kilometrelik kısmını işgal etti. Yoğun bir çalışmayla hattın temelleri yerle bir edildi ve Türklerin Ebâ el-Lissan'da Faysal'a karşı düzenlemeyi düşündükleri saldırı boşa çıkarıldı. Dawnay ve ben, sükunetten yararlanarak tekrar Allenby'ye gittik.

Genel karargâhın havasında dikkate değer bir farklılık hissettik. Burası her zamanki gibi enerji ve umutla dolup taşıyordu, ama şimdi mantık ve koordinasyon alışılmadık derecede kendini gösteriyordu. Yeni ordu Mezopotamya ve Hindistan'dan zamanında geliyordu; gruplandırma ve eğitimde olağanüstü ilerlemeler kaydediliyordu. 15 Haziran'da yapılan özel bir konferansta, ordunun Eylül ayında genel ve sürekli bir taarruz yapabilecek durumda olacağı görüşü benimsenmişti.

Gerçekten de gökyüzü üzerimize doğru açılıyordu; Allenby'nin yanına gittik, o da Eylül ayı sonlarında Smuts'ın planını Şam ve Halep'e kadar uygulamak için büyük bir taarruza kalkacağını açıkça söyledi. Bizim rolümüz ilkbaharda belirlendiği gibi olacaktı; Deraa baskınını iki bin yeni deve üzerine kurgulamalıydık. Zaman ve ayrıntılar haftalar geçtikçe belirlenecekti.

11 Temmuz 1918'de Dawnay'yle ben yine Allenby ve yeni kurmay subayı Bartholomew ile konuşuyor, onların cömertliği ve güveniyle bir

general zihninin işleyişini tüm çıplaklığıyla müşahede ediyorduk. Bu, sağlam bir tecrübeydi: Teknik olarak ve kendi tuhaf şovumda bir miktar general olan benim için çok değerli ve güven verici bir deneyimdi.

Allenby'nin kendine güveni duvar gibiydi. Taarruzdan önce, gizlilik içinde toplanmış, işaret bekleyen birliklerini görmeye gitti ve onlara, yardımlarıyla otuz bin esir alacaklarından emin olduğunu söyledi; tüm oyunun seyri şansa aniden değişirken böyle bir istek! Bartholomew çok endişeliydi. Eylül ayına kadar tüm orduyu yeniden teşkil etmenin umutsuz bir çaba olacağını söyledi ve hazır olsalar bile (aslında bazı tugaylar ilk kez savaşa girdiklerinde bu haldelerdi) saldırının planlandığı gibi gideceğini varsaymamalıydık. Saldırı ancak kıyı kesiminde, demiryolu merkezi Remle'nin karşısında yapılabilir ve gerekli erzak rezervi de ancak burada toplanabilirdi. Bu, o kadar açık görünüyordu ki, her ne kadar anlık hareketleri bunu görmezden gelse de Türklerin buna bigâne kalmasını hayal bile edemiyordu.

Allenby'nin planı, Eylül ayının on dokuzundan hemen önce piyadelerinin büyük kısmını ve süvarilerinin tamamını Remle'nin portakal ve zeytin bahçelerinin altında toplamaktı. Eşzamanlı olarak Ürdün Vadisi'nde, Türkleri orada toplanmakta olduklarına ikna edecek gösteriler yapmayı umuyordu. Salt'a yapılan iki akın Türklerin gözlerini sadece Ürdün'ün ötesine dikmişti. İngilizler ya da Araplar tarafından yapılan her harekete, Türklerin ne kadar korktuklarını gösteren karşı tedbirler eşlik ediyordu. Asıl tehlike alanı olan sahil kesiminde düşmanın çok az adamı vardı. Başarı, onları bu ölümcül yanlış değerlendirmede tutmaya bağlıydı.

Sıradan bir general için savaştan önce sadece nükteli bir *ordövr* olan aldatmacalar, Allenby için stratejinin ana noktası haline gelmişti. Buna göre Bartholomew, Mısır'daki tüm defolu çadırları (Eriha yakınlarında) kuracak; veteriner kamplarını ve hasta hatlarını oraya nakledecek; makul olan her yere sahte kamplar, sahte atlar ve sahte birlikler yerleştirecek; nehir boyunca daha fazla köprü atacak; ele geçirilen tüm silahları toplayacak ve düşman bölgesine karşı kullanacak; ve doğru zamanlarda, bir saldırı için son dakika yoğunlaşması izlenimi vermek için savaşçı olmayan birliklerin tozlu yollarda hareket etmesini sağlayacaktı. Aynı zamanda Kraliyet Hava Kuvvetleri de havayı en yeni savaş uçaklarından oluşan düzenli birliklerle dolduracaktı.

Bunların üstünlüğü düşmanı günlerce hava keşif avantajından mahrum bırakacaktı.

Bartholomew, onun çabalarını bizim, Amman tarafından bütün gayret ve becerimizle desteklememizi istedi. Yine de bizi, bununla bile başarının pamuk ipliğine bağlı olacağı konusunda uyardı, çünkü Türkler kendilerini ve ordularını kurtarabilir ve basit bir manevrayla kıyılardaki birliklerini on ya da on iki kilometre geri çekerek hattı yeniden kurabilirlerdi. O zaman İngiliz Ordusu, demiryolları, ağır topları, depoları, kampları yanlış yerleştirilmiş ve bir dahaki sefere yoğunlaşmasını saklayacağı zeytinlikleri olmayan, karada çırpınan bir balık gibi olacaktı. Bu yüzden, İngilizlerin ellerinden geleni yaptıklarını garanti ederken, kendi adına Arapları kaçamayacakları bir pozisyona sokmamamız için bize yalvardı.

Bu asil beklenti Dawnay'yle beni Kahire'ye büyük bir telaş ve düşünce içinde geri gönderdi. Akabe'den gelen haberler, Nâsır'ı Hesa'dan henüz çıkarmış olan ve Deraa müfrezemizin yola çıkacağı ağustos sonunda Ebâ el-Lissan'a saldırmayı düşünen Türklere karşı platoyu savunma sorununu yeniden gündeme getirmişti. Türkleri iki hafta daha geciktiremezsek, tehditleri bizi felç edebilirdi. Acilen yeni bir faktöre ihtiyaç vardı.

Bu noktada Dawnay'in aklına İmparatorluk Deve Birliği'nin hayatta kalan taburu geldi. Belki de Genel Karargâh, Türklerin hesaplarını karıştırmak için onu bize ödünç verebilirdi. Bartholomew'a telefon ettik, o da anlayış gösterdi ve isteğimizi İskenderiye'deki Bols'a ve Allenby'ye iletti. Yoğun bir telgraf trafiğinden sonra istediğimizi aldık. Albay Buxton, üç yüz adamıyla birlikte, iki şartla bir aylığına bize ödünç verildi: Birincisi, operasyon planlarını derhal vermemiz; ikincisi ise hiç kayıp vermemeleri idi. Bartholomew bu son muhteşem ve yürekleri ısıtan şart için özür dileme gereği duydu; zira bu şartın askerce olmadığını düşünüyordu!

Dawnay ve ben elimizde bir haritayla oturduk ve Buxton'ın Kanal'dan Akabe'ye yürümesini, oradan Rum üzerinden gece saldırısıyla Müdevvere'ye ulaşmasını, oradan El-Bayr üzerinden Amman yakınlarındaki köprü ve tüneli yok etmesini ve 30 Ağustos'ta Filistin'e dönmesini hesapladık. Onların faaliyeti bize iki bin yeni devemizin otlamayı öğrenebileceği ve Buxton'un kuvvetlerinin beklediği ekstra yem ve yiyecek yığınlarını taşıyabileceği huzurlu bir ay sağlayacaktı.

Ana plana gelince, Allenby Eylül'ün on dokuzunda saldırmak niyetindeydi ve saldırmadan ne dört gün önce ne de iki gün önce yola çıkmamızı istiyordu. Bana söylediği, 16 Eylül'de Deraa önlerinde tabancalı üç adam ve bir çocuğun onun düşüncesini karşılayacağıydı; bir hafta önce ya da bir hafta sonra gelecek binlerce kişiden daha iyi olacaktı. Gerçek şu ki, bizim savaş gücümüz onun umurunda değildi ve bizi, taktiksel gücünün bir parçası olarak görmüyordu. Ona göre bizim varoluş amacımız moraldi, düşman komutanlığını mavera-i Ürdün cephesinde tutmaktı. İngiliz sıfatımla bu görüşü paylaşıyordum, fakat Arap tarafımda hem ajitasyon hem de savaş eşit derecede önemli görünüyordu: Biri ortak başarıya hizmet etmek için, diğeri de onsuz zaferin sağlıklı olmayacağı Arap öz saygısını tesis etmek için.

Buna göre, beş yüz düzenli develi piyade, Fransızların hızlı ateş eden .65'lik dağ topu bataryası, orantılı makineli tüfekler, iki silahlı araç, istihkâmcılar, deve gözcüleri ve iki uçağı, 13 Eylül'de toplanmalarının tamamlanması gereken Ezrak'a götürmeyi planladım. Ayın on altısında Deraa'yı kuşatacak ve demiryollarını kesecektik. İki gün sonra Hicaz demiryolunun doğusuna çekilecek ve Allenby ile gelişmeleri bekleyecektik. Kazaya karşı ihtiyat olarak Dürzi Dağı'nda arpa satın alacak ve Ezrak'ta depolayacaktık.

Nuri El-Şağlân bize Rualla'dan bir birlikle eşlik edecekti: Ayrıca Serdiye, Serahin ve Telâl el-Harizin komutasındaki "Boş Topraklar"ın Havranlı köylüleri. Dawnay, Genel Karargâh'tan yetenekli bir kurmay subay olan Stirling'in ödünç alınmasını sağlayarak organizasyona yardımcı oldu. Stirling'in atlara olan tutkusu Faysal ve şeflerle yakınlık kurması için pasaport işlevi görüyordu.

Arap subaylar arasında, Maan'daki kahramanlıklarının simgesi olan bazı İngiliz askeri nişanları dağıtıldı. Cafer Paşa'nın hak ettiği C.M.G.* Allenby'nin ince zekâsının eseriydi. Cafer bu nişanı almak için Filistin'e geldi ve Genelkurmay da eski esirlerine duydukları saygının bir göstergesi olarak resmi bir takdim töreni düzenleme fırsatı buldu. Şeref kılıcı, üç yıldan kısa bir süre önce Senusi Çölü'nde Paşa'yı dörtnala koşturup kılıçlarıyla parçalayan Dorset Yeomanry** tarafından teşkil edilmişti.

* *Companion of St. Michael and St. George* [St. Michael ve St. George Şövalye Nişanı]. (ç.n)

** İngiliz ordusunda 1794'te kurulmuş gönüllü bir süvari alayı. (ç.n)

Cafer, kendi samimiyetine bu kadar uygun bir olay karşısında keyifle güldü. Allenby'nin saygınlığının bu işaretleri Arap Ordusu'nu yüreklendirdi. Nuri Said Paşa, cesareti, otoritesi ve soğukkanlılığıyla ideal bir lider olduğunu gösterdiği Deraa seferine komuta etmeyi teklif etti. Ordudaki en iyi dört yüz adamı bu sefer için seçmeye başladı.

Fransız komutan Pisani, Askeri Haç ile taltif edilmiş ve amansız bir D.S.O.'nun* peşinde olarak Brémond ayrıldıktan sonra Cousse'un bize gönderdiği dört Schneider dağ topunu fiziken ele geçirdi ve Young ile birlikte, planlanan mühimmatı ve katır yemini, adamları ve kendi özel mutfağıyla birlikte, gerekli develerin yarısına yerleştirmeye çalışarak acı dolu saatler geçirdi. Kampta heves ve hazırlığın uğultusu vardı ve her şey yolunda gidiyordu.

* *Distinguished Service Order* [Üstün Hizmet Madalyası]. (ç.n)

XXVIII. BÖLÜM

BUXTON VE İMPARATORLUK DEVE BİRLİĞİ

Artık temmuz ayının sonuydu ve ağustos ayının sonuna kadar Deraa seferi başlamalıydı: Bu arada Buxton'ın Deve Birliği'ne programlarında rehberlik edilmeli, Nuri El-Şağlân uyarılmalı, silahlı araçlara Ezrak'a giden yol öğretilmeli ve uçaklar için iniş alanları bulunmalıydı. Yoğun bir aydı. İlk olarak en uzaktaki Nuri El-Şağlân ele alındı. Ağustos'un yedisinde Cefer'de Faysal'la buluşmaya çağrıldı. Buxton'ın kuvvetleri ikincil olarak görünüyordu. Faysal'a gizlilikle geldiklerini söyledim. Kayıp vermemelerini sağlamak için Müdevvere'ye mutlak bir sürprizle saldırmaları gerekiyordu. Onları Rum'a, Huveytât'ın Akabe civarındaki son kısmından geçecekleri ilk kritik yürüyüşte kendim yönlendirecektim.

Bu doğrultuda Akabe'ye indim; Buxton her bölüğe yürüyüşlerini ve kendilerinden istenmeden yardıma gelen Müttefiklerin sabırsız doğasını açıklamama izin verdi; kısmen Araplardan daha iyi eğitimli oldukları ve bu nedenle daha az önyargılı oldukları için, kısmen de çok az sayıda oldukları için, bir kavga çıkarsa diğer yanaklarını çevirmeleri için yalvardım. Bu tarz ciddi mevzulardan sonra, Itm'ın bunaltıcı geçidinden yukarı, Neced'in kızıl kayalıklarının altından ve İmram'ın göğüs gibi kıvrımlarından —Rum'un büyüklüğüne yavaş yavaş hazırlık babında— geçerek Huzeyl kayasının önündeki boşluktan ilerledik ve tapınmaya zorlayan serinliğiyle pınarların mihrabına girdik. Orada manzara teferruat olmayı reddetti, gökyüzünü hükmüne aldı ve biz geveze insanlar onun ayakları altında toz zerresine döndük.

Rum'da askerler Araplarla eşitlik içinde ilk su içme deneyimlerini yaşadılar ve bunu zahmetli buldular. Ancak Araplar son derece ılımlıydı ve Buxton eski bir Sudan memuruydu. Arapça konuşuyor, göçebe adetlerini anlıyordu. Çok sabırlı, güler yüzlü ve sempatikti. Hazaa, Arapları uyarmakta yardımcı oluyordu ve kola eşlik eden Stirling ve Marshall, Beni Atiye'ye yabancı değildi. Onların diplomatik tavırları ve İngiliz rütbeli askerlerin ilgisi sayesinde istenmeyen hiçbir şey olmadı.

Daha sonra yüksek duvarlı Itm'dan geçerek Akabe'ye doğru sürdüm, şimdi arkamdan gölgeler gibi takip eden, uyumlu; doğal kum, çalı ve tepelerine gömülmüş altı sessiz, soru sormayan muhafızla yalnızdım. Ben onların en yüksek ideallerini sömürür ve özgürlük arzularını İngiltere'nin kazanmasına yardımcı olacak bir araç haline getirirken, beni bu Araplar arasındaki dışlanmış hayatımı oldukça yoğun biçimde sarsan bir vatan hasreti sardı.

Akabe'de muhafızlarımın geri kalanı toplanmış, zafere hazırlanıyordu, çünkü Havranlılara tarihi yaklaşan büyük bayramlarını özgür köylerinde geçireceklerine dair söz vermiştim. Böylece son kez deniz kenarındaki rüzgarlı kumsalda toplandık, güneşin parlak dalgaları, parlayıp değişen adamlarımla rekabet içinde ışıldıyordu. Altmış kişiydiler. Zeki nadiren bu kadar çok adamı bir araya getirmişti ve Cuveyrâ'ya doğru kahverengi tepelere doğru ilerlerken onları Ageyl tarzında, ortada ve kanatlarda, sağda ve solda şairler ve şarkıcılarla sıralamakla meşguldü. Bu yüzden yolculuğumuz müzikal bir tarafı da vardı. Bir prens gibi sancak taşımamam onu incitmişti.

Gazale'min üzerindeydim, yaşlı büyükanne devem, şimdi yine muhteşem bir şekilde formdaydı. Tayı kısa bir süre önce ölmüştü ve yanıma binen Abdullah küçük leşin derisini yüzmüş, kuru postu da eyerinin arkasında bir kırbaç parçası gibi taşıyordu. Zeki'nin ilahileri sayesinde yola güzel başladık, ama bir saat sonra Gazale başını yukarı kaldırdı ve bir kılıç dansçısı gibi ayaklarını kaldırarak huzursuzca yürümeye başladı.

Onu teşvik etmeye çalıştım, ama Abdullah yanımdan fırladı, pelerinini üzerine geçirdi ve elinde deriyle eyerinden fırladı. Hafifçe inleyerek durmuş olan Gazale'nin önündeki çakılları bir sıçrayışta aydınlattı. Küçük postu önünde yere serdi ve başını ona doğru çekti. Gazale inlemeyi kesti, dudaklarıyla postun kuruluğunu üç kez kokladı; sonra

tekrar başını kaldırdı ve bir iniltiyle ileriye doğru yürüdü. Gün içinde bu birkaç kez daha oldu; ama sonra tayının ölümünü unutmuş gibiydi.

Cuveyrâ'da Siddons'ı bekleyen bir uçak vardı. Nuri El-Şağlân ve Faysal beni, hemen Cefer'de istediler, orada bizi en iyi şekilde karşıladılar. Bu yaşlı adamın gençliğimize serbestçe katılması inanılmaz görünüyordu. Çünkü çok yaşlıydı; vücudu mosmor ve yıpranmıştı, yüzünde gri bir hüzünle pişmanlık vardı ve yüzündeki tek hareketlilik acı bir gülümsemeydi. Kaba kirpiklerinin üzerindeki göz kapakları yorgun kıvrımlarla aşağıya doğru sarkmış, tepedeki güneşten gelen kızıl ışık göz çukurlarına vuruyor ve onları, içerisinde adamın yavaş yavaş yandığı ateşli çukurlar gibi gösteriyordu. Sadece boyalı saçlarının ölü siyahı ve yalnızca yüzünün ölü derisi, çizgilerden oluşan ağıyla yetmiş yaşına ihanet ediyordu.

Bu az konuşan lider hakkında törensel bir konuşma vardı, çünkü yanında kabilesinin önde gelen adamları, kendi giydikleri ya da Faysal'ın hediye ettiği ipeklerle öylesine süslenmiş ünlü şeyhler vardı ki, öküzler gibi yavaş hareket ederken kadınlar gibi hışırdıyorlardı. Bunların ilki Faris'ti: Hamlet gibi, babasının katili Nuri'yi affetmemişti; Suttam: Sarkık bıyıklı, beyaz, doğal olmayan yüzlü, dünyanın gizli kınamasını yumuşak bir tavır, tatlı ve küçümseyici bir sesle karşılayan zayıf bir adamdı. "Yifham," diye ciyakladı hayretle, "Arapçamızı anlıyor." Trad ve Sultan oradaydı, yuvarlak gözlü, ciddi ve açık sözlü; onurlu insan figürleri ve büyük süvari liderleri. Ayrıca asi Michem, Faysal tarafından getirilmiş ve Michem'in tavırları hevesli dostça olsa da, onun yanındaki küçük yüzlü kasvetli varlığına ancak yarı yarıya tahammül ediyor gibi görünen isteksiz amcasıyla uzlaştırılmıştı.

Michem de büyük bir liderdi, akınları yönetme konusunda Trad'ın rakibiydi, ama özünde zayıf ve acımasızdı. Trad'ın kardeşi Halid'in yanında oturuyordu; o da sağlıklı, neşeli bir biniciydi. Yüzü Trad'a benziyordu, ama onun kadar sağlam bir adam değildi. Dürzi İbn Duğmi içeri girdi ve beni karşıladı, bana Nebk'teki açgözlülüğünü nankörce hatırlattı: Tek gözlü, uğursuz, kanca burunlu bir adam; ağır, tehditkâr ve kaba ama cesur. Nuri'nin yaşıtı şımarık bir çocuk olan Haffaci da vardı. Babasından dolayı benden aynı dostluğu bekliyordu. Kendisi adına herhangi bir beklentisi yoktu. Yaklaşan savaş macerasından memnun olacak ve yeni parlak silahlarıyla gurur duyacak kadar gençti.

Haffaci'yle akran ve oyun arkadaşı olan güleç çocuk Bender, korumamda yer almak için yalvararak hepsinin önünde bana takıldı. Üvey ağabeyi, benim Rahail muhafızlarımın ölçüsüz kederlerini ve sevinçlerini duymuştu ve bu grubun içinde hizmet etme düşüncesi onu kötü cazibesiyle çağırıyordu. Biraz daha ısrar edince, El-Şağlân'ın hizmetkârlarına sahip olacak bir kral olmadığımı mırıldanarak geri çevirdim. Nuri'nin kasvetli bakışları bir an için benimkilerle onaylarcasına buluştu.

Arkamda Rahail oturuyordu, gösterişli kıyafetleri içinde hava atıyordu. Sohbet sırasında bana her şefin adını fısıldadı. Kim olduğumu sormalarına gerek yoktu, çünkü giysilerim ve görünüşüm çöl için tuhaftı. Tek temiz traşlı kişi olmak kötü bir şöhretti ve ben her zaman en beyazından (en azından dışarıda) şüpheli saf ipek giyerek, altın ve kızıl Mekke başörtüsü ve altın hançerle bu şöhretimi ikiye katlıyordum. Bu şekilde giyinerek, Faysal'ın beni herkesin önüne çıkarıp onayladığına dair bir iddiada bulundum.

Bu tür toplantılarda Faysal birçok kez yeni kabileleri kazanmış ve ateşlemiş, birçok kez de iş bana düşmüştü. Fakat bugüne kadar hiçbir zaman tek bir kabilede aktif olarak birlikte olmamıştık, zıt kutuplarımız birbirimizi güçlendiriyordu: Ve iş çocuk oyuncağı gibi gitti; Rualla bizim çifte sıcaklığımızda eridi. Onları bir dokunuş ve bir sözle harekete geçirebiliyorduk. Gergin bir çehreyle nefesini tutan bize sabitlenmiş ince gözlerinde inancın parıltısı vardı.

Faysal, Arap tarihi ve dilini düşünmelerini sağlayan bir cümleyle mensubu oldukları uluslarını akıllarına getirdi; sonra bir an için sessizliğe gömüldü. Zira bu okuma yazma bilmeyen dil ustaları için kelimeler canlıydı ve her birinin tadını damakta karıştırmadan tatmayı seviyorlardı. Bir başka cümle onlara, ulusal özgürlük için her şeyini feda eden arkadaşları ve liderleri Faysal'ın ruhunu gösterdi ve sonra tekrar sessizlik geldi. Onu, gece gündüz çadırında öğretir, vaaz ve emirler verip dostlar edinirken hayal ettiler. Orada ikonik bir şekilde oturan, arzulardan, hırslardan, zayıflıklardan, hatalardan arındırılmış bu tasvir edilen adamın ardındaki fikirden bir şeyler hissettiler: Bir soyutlama tarafından köleleştirilmiş, tek gözlü, tek kollu, tek bir his ve amaçla, hizmetinde yaşamak ya da ölmek için yapılmış çok zengin bir kişiliği olan bu adamın.

O, elbette bir tasvirdi; etten kemikten değildi, ama yine de gerçekti, çünkü bireyselliği üçüncü boyutunu fikre teslim etmiş, dünyanın

zenginliğine ve suniliğine teslim olmuştu. Faysal çadırında gizlenmiş, liderimiz olarak kalmak için örtünmüştü: Oysa gerçekte ulusun en iyi hizmetkârıydı, onun sahibi değil, aracıydı. Yine de çadırın alacakaranlığında hiçbir şey daha asil görünemezdi.

Konuşmamız kurnazca onların zihinlerinde gömülü düşüncelerini ortaya çıkarmaya yönelikti; öyle ki heyecan kendilerine ait olsun ve sonuçlar bizim tarafımızdan değil, doğal olarak ortaya çıksın. Çok geçmeden alevlendiklerini hissettik: arkamıza yaslandık, hareket etmelerini, konuşmalarını ve karşılıklı heyecanla birbirlerini canlandırmalarını izledik, ta ki hava canlanana ve kekeledikleri cümlelerde, görüşlerinin ötesinde yükselen fikirlerin ilk kabarışını ve ileriye atılımını tecrübe edesiye kadar. Bizi acele ettirmeye döndüler. Artık kendileri harekete geçenler ve biz ise gecikmiş yabancılardık. İnançlarının bütün yoğunluğunu anlamamız için çabaladılar; sonra bizi unuttular; arzumuzun imkân ve amaçlarına ışık tuttular. Böylece yoldaşlığımıza yeni bir kabile eklenmişti: Nuri'nin sondaki sade "Evet "i herkesin söylediğinden daha fazla anlam ifade ediyordu.

Siddons o akşam beni Cuveyrâ'ya geri uçurdu ve gece Akabe'de yeni gelen Dawnay'ye hayatın dolu olduğunu ama akıp gittiğini söyledim. Ertesi sabah uçakla Buxton'ın kuvvetlerinin Müdevvere'de nasıl ilerlediğini öğrendik. Şafaktan önce, biri istasyona girmek için, diğer ikisi de ana tabyalar için olmak üzere üç grup halinde bombardıman uçaklarıyla saldırmaya karar verdiler.

Buna göre, gece yarısından önce sıfır noktasına kılavuz olarak beyaz şeritler döşendi. Açılış için saatler dörde çeyrek kalaya ayarlanmıştı, ama yolu bulmak zor oldu. Bu yüzden güney tabyasına karşı saldırılar başlamadan önce gün ışığı neredeyse üzerlerine doğmuştu. İçeride ve çevresinde birkaç bomba patladıktan sonra, askerler koşup tabyayı kolayca ele geçirdiler ve istasyon ekibinin de biraz önce amaçlarına ulaşmış olduğunu gördüler. Burada verilen alarmlar orta tabyayı ayağa kaldırdı, ama bu kalkış sadece yenilgi içindi. Tabyanın adamları yirmi dakika sonra teslim oldu.

Bir topa sahip olan kuzey tabyası daha iyi durumda görünüyor; atışlarını istasyon avlusuna ve birliklerimize serbestçe yapıyordu. Buxton, güney tabyasının koruması altında, Brodie'nin toplarını yönetti ve her zamanki nokta atışlarıyla mermi üstüne mermi yağdırdılar. Siddons

makineli tüfekleriyle gelip burayı tararken, kuzeyden, doğudan ve batıdan gelen Deve Birliği da tabyayı, Lewis'in şiddetli top ateşine maruz bıraktı. Sabah yedide son düşman da sessizce teslim oldu. Dört ölü ve on yaralı vermiştik. Türkler ise yirmi bir ölü, yüz elli esir vermiş; iki sahra topu ve üç makineli tüfek kaybetmişti.

Buxton, develerini sulayabilmek için hemen Türklere, buharla çalışan pompa makinesini çalıştırtırken, adamlar iki bin metrelik raylarla lokomotif pompalarını parçalayıp kuyuları havaya uçuruyorlardı. Alacakaranlıkta, büyük su kulesinin dibindeki patlayıcılar tek tek taşlar halinde ovaya saçıldı: Buxton bir an sonra adamlarına "Yürüyün!" diye seslendi ve dört yüz deve, tek bir kişi gibi ayağa kalkıp kıyamet günündeki gibi kükreyerek Cefer'e doğru yola çıktı. Orada onlardan haber aldık. Bir gün dinlenmiş, toparlanmış ve Joyce'la benim onlara katılmaya karar verdiğimiz El-Bayr'a doğru yürüyüşe geçmişlerdi.

Buna göre, 15 Ağustos 1918 akşamı Buxton'la birlikte bir savaş meclisinde oturduk. Young, insan ve hayvanlar için on dört günlük erzağı usulüne uygun olarak El-Bayr'a göndermişti. Erzağın sekiz günlük kısmı adamlar için, on günlüğü de hayvanlar için kalmıştı. Sadece Young'ın güçlü iradesiyle ilerleyen ikmal kolunun deve sürücüleri, Cefer'i çöl korkusuyla yarı baygın halde bırakmışlardı. Buxton'ın geri kalan erzakını yolda kaybetmişler, çalmışlar ya da satmışlardı.

Planı yeni koşullara göre ayarlamak zorundaydık. Buxton, kolunu gereksiz her şeyden arındırdı, ben de iki silahlı aracı bire indirdim ve rotayı değiştirdim.

Buxton ve adamları öğleden sonra yola çıkarken, ben akşama kadar oyalandım ve adamlarımın altı bin poundluk pamuğu otuz Mısırlı yük arabasına yüklemelerini izledim. Bıkkın korumalarım bu yolculukta patlayıcı trenine öncülük edecek ya da onu sürecekti.

Buxton'ın Hadi'ye yakın bir yerde uyuyacağını tahmin ettiğimiz için oraya doğru sürdük, ama ne bir kamp ateşi gördük ne de yolda yürünüyordu. Sırtın tepesinden, Hermon'dan gelen sert kuzey rüzgârının telaşlı yüzümüze vuruşuna baktık. Ötedeki yamaçlar siyah ve sessizdi. Duman kokusuna, ter kokusuna ya da yeni kazılmış toprağın mayalanmasına alışkın olan kentlilerimiz için bu sert çöl rüzgarında keskin, tedirgin edici, neredeyse tehlikeli bir şeyler vardı. Bu yüzden birkaç adım geri gittik ve mahrem havasında rahatça uyumak için sırtın kenarının altına saklandık.

Sabahleyin seksen kilometrelik boş bir araziye baktık ve yoldaşlarımızı merak ettik. Fakat Deher aniden Hadi tarafından bağırdı, güneydoğudan gelen kollarını görmüştü. Yollarını erkenden kaybetmişler ve şafağa kadar kamp kurmuşlardı. Adamlarım, rehberleri Şeyh Salih'le, Selâsuhvât ile El-Bayr arasında yolunu kaybetmeyi başardığı için alay ettiler: Tıpkı Marble Arch ile Oxford Circus arasında yolun kaybedildiğinde söylenebileceği gibi.

Ancak, güneşin sırtımızda sıcak, rüzgarın yüzümüzde taze olduğu mükemmel bir sabahtı. Deve Birliği, üç tepenin buz tutmuş uçlarından geçerek Zirve'nin yeşil derinliklerine doğru görkemli bir şekilde ilerliyordu. Akabe'ye ulaşan sert ve saygın bölüklerden farklı görünüyorlardı, çünkü Buxton'ın esnek zekâsı ve dostça gözlemleri düzensiz savaş deneyimini almış ve yeni ihtiyaçlar için eğitim kurallarını gözden geçirmişti.

Kol düzenlerini değiştirmiş, iki sert bölükten oluşan resmi hiyerarşik yapısını bozmuştu: Yürüyüş sırasını değiştirmişti, böylece eski tertemiz hatlarının yerine, her yol veya zemin değişiminde gecikmeden ayrılan veya bir araya gelen gruplar halinde bir yumak olarak ilerliyorlardı. Yükleri azaltmış ve yeniden asmış, böylece develerin hızını ve günlük mesafelerini uzatmıştı. Piyadelerin saat gibi işleyen mola sistemlerini (develerin yorulmalarına izin vermek için!) kesmişti ve tımar daha az önemseniyordu. Eskiden hayvanlarını Pekinliler gibi sevip okşarlardı ve her mola, hayvanların eyer örtüsüyle soyulmuş hörgüçlerine gürültü ve heyecanla masaj yapılarak hafifletilirdi; oysa şimdi boş zamanlar otlatmakla geçiriliyordu.

Sonuç olarak, İmparatorluk Deve Birliğimiz hızlı, esnek, dayanıklı ve sessiz bir hale gelmişti; sayıca üstün oldukları zamanlar hariç, çünkü o zaman üç yüz deve birlikte kükreyerek gecenin kilometrelerce ötesinden duyulabilen bir ses dalgası yayarlardı. Her yürüyüşte bir işçi gibi, hayvanların üzerinde daha çok evlerinde gibi, daha sert, daha zayıf, daha hızlı oluyorlardı. Tatile çıkmış çocuklar gibi şendiler ve subaylarla erlerin kolayca kaynaşması ortamı keyifli hale getiriyordu.

Benim develerim Arap usulü yürümeye alıştırılmıştı; dizleri bükük, ayakları çok sallanan, adımları normalden biraz daha uzun ve biraz daha hızlı olan bir yürüyüş. Buxton'ın develeri, demir nalları ve Manchester yapımı ahşap ve çelik eyerleriyle kendileriyle doğrudan

temas etmelerini engelleyen sırtlarındaki adamlardan etkilenmeden, kendi doğal hızlarında keyifle ilerliyorlardı. Sonuç olarak, her menzile Buxton'ın yanında yük arabasında başlasam da, beş refakatçimle birlikte sürekli önde gidiyordum; özellikle de adını çenesinden yediği bir kurşunla çıkardığı meleme sesinden alan, son derece uzun boylu, iri kemikli, dik duran hayvanım Baha'ya bindiğimde. Çok iyi yetiştirilmişti, ama kötü huyluydu. Yarı vahşi bir deveydi ve sıradan bir yürüyüşe asla tahammülü yoktu. Bunun yerine, yüksek burnu ve rüzgarda uçuşan saçlarıyla, Ageyllimin hassas kasıklarını zorladığı için nefret ettiği, ama benim için hiç de eğlenceli olmayan, huzursuz bir dansa başlardı.

Bu şekilde İngilizlere beş kilometre fark atar, bir otluk ya da sulu dikenlik arar, havanın ılık tazeliğine uzanır ve onlar bizi geçerlerken hayvanlarımızı otlatmaya bırakırdık. Deve Birliği gelirken güzel bir manzara oluştururdu.

Sırtın parlayan çakmaktaşları üzerinde titreşen ısı serabının içinden, ilk başta sadece pus içinde sallanan sütunun düğümlenmiş kahverengi kütlesini görürdük. Yaklaştıkça bu kütleler küçük gruplara ayrılıyor, bu gruplar da sallanıp ayrılıyor ve birbirlerine giriyorlardı. Sonunda, bize yaklaştıklarında, Buxton'ın atletik, görkemli bir şekilde deveye binmiş figürünün güneşten yanmış, gülen, haki renkli adamlarına liderlik ettiği, gümüş serapta derinlere dalmış büyük su kuşları gibi tek tek atlıları ayırt edebiliyorduk.

Ne kadar farklı deveye bindiklerini görmek tuhaftı. Bazıları hantal eyere rağmen doğal bir şekilde oturuyor; bazıları arka kısımlarını dışarı itiyor ve Arap köylüleri gibi öne doğru eğiliyor; diğerleri ise ata binen Avustralyalılar gibi eyerde sallanıyordu. Adamlarım, bakışlarına bakılırsa, alay etmeye meyilliydiler. Onlara bu üç yüz kişinin içinden, Faysal'ın ordusundaki kırk kişiden daha iyi deveye binecek, daha iyi dövüşecek ve daha iyi acı çekecek kırk kişi seçeceğimi söyledim.

Öğleyin Ras Muheyver'de bir iki saat mola verdik, çünkü bugünkü sıcaklık Mısır'da ağustos ayındakinden daha düşük olsa da, Buxton adamlarını mola vermeden yola devam etmek istemiyordu. Develer serbest bırakıldı, biz de terli sırtlarımızda koloniler halinde El-Bayr'dan bizimle birlikte yürüyen sinek sürüsüne meydan okuyarak yattık, yemek yedik ve uyumaya çalıştık. Bu arada korumalarım, yük taşımaktan duydukları onursuzluktan yakınıp daha önce hiç bu kadar

utanmadıklarına inanarak ve dünyanın onlara yaptığım zulmü duymaması için yakararak geçtiler.

Yük hayvanları Somali develeri olduğu için üzüntüleri ikiye katlanmıştı. Öyle ki en yüksek hızları saatte yaklaşık beş kilometre idi. Buxton'ın kuvveti saatte neredeyse altı, ben ise sekiz kilometre hızdan fazla yol alıyordum; bu yüzden Zeki ve kırk haramisi için yürüyüşler, yalnızca develerin ya da yüklerin yerinden oynamasıyla değişen bir yavaşlık eziyetiydi.

Beceriksizliklerini kötüye kullandık. Onlara çoban ve amele dedik, pazara geldiklerinde mallarını satın almayı teklif ettik; ta ki durumlarına gülüp geçene kadar. İlk günden sonra yürüyüşü gece boyunca uzatarak (sadece biraz, çünkü bu oftalmi* hastası hayvanlar karanlıkta kör oluyorlardı) kahvaltı ve öğle molalarından çalarak bize ayak uydurdular. Yüklerinden hiçbirini kaybetmeden kervanlarını sürdüler; bu, böyle yaldızlı beyefendiler için iyi bir performanstı. Zira yaldızlarının altında Arabistan'daki en iyi kiralık deve ustaları yatıyordu.

O gece Gadaf'ta uyuduk. Durduğumuzda silahlı araç bizi solladı, mutlu Şerarlı rehberi taret kapağında zaferle sırıtıyordu. Bir ya da iki saat sonra Zeki geldi ve her şeyin yolunda olduğunu bildirdi. Buxton'ın, yürüyüş sırasında yorulan develeri doğrudan yolda öldürmemesi için yalvardı; çünkü adamları birbirini izleyen her leşi ziyafet ve gecikme için bahane ediyorlardı.

Abdullah, İngilizlerin terk ettikleri hayvanları neden vurduklarını anlamakta güçlük çekiyordu. Biz Arapların savaşta ağır yaralandığımızda birbirimizi nasıl vurduğumuza dikkat çektim, ne var ki Abdullah bunun bizi utanç verici bir işkenceye maruz kalmaktan kurtarmak için olduğunu söyledi. Aniden öldürülmektense, çölde güçsüzlükten yavaş yavaş ölmeyi tercih etmeyecek bir insanın yaşamadığına inanıyordu; gerçekten de ona göre en yavaş ölüm en merhametli olandı, çünkü umudun yok olması kaybedilen bir savaşın acısını önleyecek ve insanın ruhunu, kendisini Tanrı'nın merhametine bırakması için serbest bırakacaktı. Bir insan dışında her şeyi çabucak öldürmenin daha nazik olduğuna dair İngiliz argümanımızı ciddiye almazdı.

Yarınımız da bir önceki gün gibi, altmış kilometrelik bir eziyetle geçti. Ertesi gün, köprü saldırısından önceki son gündü. Adamlarımın

* Göz iltihabı. (ç.n)

yarısını yük treninden aldım ve her tepeyi taçlandırmak için onları yürüyüş hattımızda ileri attım. Bu iyi bir işti, ama bize bir yarar sağlamadı, çünkü kuşluk vakti, pusu yerimiz olan Müvekker tam görüş alanımızda, güçlü ve umutlu bir şekilde ilerliyorduk ki, güneyden bir Türk uçağı geldi, kolumuzun uzunluğu boyunca uçtu ve bizden önce Amman'a indi.

Öğleye doğru ağır adımlarla Müvekker'e girdik ve Roma tapınak platformunun alt yapılarına saklandık. Gözcülerimiz tepede mevzilenmiş, hasat edilmiş tarlalarsan Hicaz Demiryolu'na bakıyorlardı. Bu tepelerin yamaçlarında, gözümüzü dikip baktığımızda gri taşlar sanki otlayan koyun sürüleri gibi sıralanıyordu.

Köylülerimi haber almaları ve insanları evlerinde kalmaları konusunda uyarmaları için aşağımızdaki köylere gönderdik. Döndüklerinde talihimizin ters gittiğini söylediler. Harman yerlerinde biçilmiş mısırların etrafında Türk askerleri duruyordu, çünkü vergi toplayıcıları süvari piyade bölüklerinin koruması altında yığınları ölçüyorlardı. Böyle üç birlik, kırk adam, bu gece için büyük köprüye en yakın üç köyde bulunuyordu —mıntıkalarından geçip gelmek zorunda olduğumuz köyler.

Acele bir toplantı yaptık. Uçak bizi ya görmüş ya da görmemişti. En kötü ihtimalle köprü muhafızlarının takviyesine neden olacaktı, ama bundan pek korkmuyordum. Türkler bizim Amman'a yapılacak üçüncü bir baskının öncü birliği olduğumuza inanacaklardı ve birliklerini ayırmaktansa toparlanmaları daha olasıydı. Buxton'ın takdire şayan planlar yapmıştı, adamları da büyük savaşçılardı. Başarı kesindi.

Asıl kuşku köprünün maliyeti ya da Bartholomew'un zayiat yasağı göz önüne alındığında İngiliz yaşamı açısından değeriydi. Bu katırcıların varlığı, geri çekilişimizin engelsiz olmayacağı anlamına geliyordu. Deve birlikleri Kissir köprüsünden yaklaşık bir buçuk kilometre uzakta develerinden inecek (gürültülü develeri!) ve yaya olarak ilerleyeceklerdi. Saldırılarının gürültüsü —köprü ayaklarına karşı üç ton topun ateşlenmesinden bahsetmiyorum bile— bölgeyi ayağa kaldıracaktı. Köylerdeki Türk devriyeleri deve otlağımıza rastlayabilirdi —bu bizim için bir felaketti— ya da en azından geri çekilirken engebeli arazide bizi engelleyebilirlerdi.

Buxton'ın adamları köprü patlamasından sonra kuş sürüsü gibi dağılıp Müvekker'e geri dönüş yolunu bulamazlardı. Herhangi bir

gece çatışmasında bazılarının yolları kesilip kaybolabilirlerdi. Onları beklemek zorunda kalacaktık ve muhtemelen daha fazlasını kaybedecektik. Toplam zayiat elli adam olabilirdi. Ben ise köprünün değerinin beşten az olduğunu tahmin ediyordum. Köprünün yıkılması Türkleri öyle korkutacak ve rahatsız edecekti ki, uzun kolumuzun Ezrak'a doğru yola çıkacağı 30 Ağustos'a kadar bizi rahat bırakacaklardı. Bugün ayın yirmisiydi. Temmuz ayında tehlike büyük gibi görünmüştü, ama artık neredeyse sona ermişti.

Buxton kabul etti. Vazgeçmeye ve hemen geri dönmeye karar verdik. O anda Amman'dan daha fazla Türk uçağı kalktı ve Müvekker'in kuzeyindeki engebeli tepeleri dörde bölerek bizi aramaya başladı.

Adamlar değişikliği duyduklarında hayal kırıklığı içinde inlediler. Bu uzun süren akınla gurur duyuyorlar ve onlara inanmayan Mısır'a planlarının tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek için yanıp tutuşuyorlardı.

Elimizden geleni yapmak için Salih'i ve diğer şefleri, sayımız hakkında ve Faysal'ın ordusunun keşif kolu olarak yeniayda Amman'a saldırmak üzere geldiğimize dair söylentilerle halklarına çeki düzen vermeye gönderdim. Türklerin öğrenmekten korktukları hikâye buydu: Hayal ettikleri operasyon; korktukları darbe. Süvarileri ihtiyatlı bir şekilde Müvekker'e sürdüler ve köylülerin vahşi hikâyelerini doğruladılar, çünkü tepenin üstü boş et tenekeleriyle doluydu ve vadi yamaçları devasa arabaların derin izleriyle yarılmıştı. Çok fazla iz vardı! Bu alarm onları kontrol altına aldı ve bizim için kansız bir bedel karşılığında onları bir hafta oyaladı. Köprünün yıkılması bize iki hafta kazandırabilirdi.

Alacakaranlık çökene kadar bekledik ve sonra seksen kilometre ötedeki Ezrak'a doğru yola çıktık. Baskını bir geziye dönüştürmüş gibi davranıyor, Roma kalıntılarından ve Gassani av saraylarından bahsediyorduk. Deve Birliği'nin gece yolculuğuna alışkanlığı vardı. Bu yüzden hızları gündüz gibiydi ve birlikler ne yoldan sapıyor ne de teması kaybediyordu. Parlak bir ay vardı ve sabahleyin solgunlaşana kadar yürüdük. Gece yarısına doğru Harâne'nin yalnız sarayını geçtik; dönüp gidecek, tuhaflığını göremeyecek kadar dikkatsizdik. Suçun bir kısmı, beyazlığı zihinlerimizi de kendisi gibi donuk ve gölgesiz kılan ayındı, öyle ki eyerlerimizde kıpırdamadan duruyor, öylece oturuyorduk.

Öğleden sonra, yorgun bir halde, şairlerin hamisi Çoban Kral Haris'in küçük av köşkü Kuseyrr el-Amra'ya geldik; hışırdayan ağaçların

arka planında çok güzel duruyordu. Buxton, karargâhı salonun serin karanlığına kurdu ve biz de orada, ahlaki hissemizi çıkaracak yerde kahkahalarla duvarın yıpranmış fresklerinin anlamını çözmeye çalıştık. Adamlardan bazıları diğer odalara sığındı, çoğu da develerle birlikte ağaçların altına uzanıp ikindi ve akşamı uykuyla geçirdi. Uçaklar bizi bulamamıştı, burada da bulmaları mümkün değildi. Yarın önümüzde Ezrak ve gün geçtikçe damak tadımıza hoş gelmeyecek kadar lezzetli hale gelen El-Bayr suyunun yerini alacak taze su olacaktı.

Ertesi gün Ezrak'a doğru yavaşça yürüdük. Lav çakıllarından oluşan son sırtı aştığımızda ve mezarlıkların en güzeli olan Mücâbir mezarlarının halkasını gördüğümüzde, orada bir kazaya karşı emin olmak ve diğerleri gelmeden önce uzaklığını tekrar ölçmek üzere adamlarımla birlikte ilerledim.

Orada iki gün dinlendik, havuzların verdiği ferahlık çok büyüktü. Buxton, Diocletianus ve Maximianus'un sunaklarını incelemek ve Kral V. George'un lehine bir şeyler söylemek için benimle birlikte kaleye geldi; ama kalışımız gri sinekler tarafından zehirlendi ve ardından trajik bir kazayla mahvoldu. Kalenin havuzunda balık avlayan bir Arap, tüfeğini düşürdü ve tüfek patlayarak İskoç Süvari Teğmeni Rowan'ı anında öldürdü. Onu, lekesiz sessizliğine uzun zamandır gıpta ettiğim küçük Mücâbir mezarlığına gömdük.

Üçüncü gün Ammari'yi geçip Ceşa'yı aşarak Selâsuhvât'ın yakınlarına, neredeyse fark edilmeyen değişikliklerini tanımaya başladığım eski yöreye doğru yürüdük. Hadi'de kendimizi evimizde hissederek gece yürüyüşü yaptık. Erkeklerin "Karnımız doydu mu? Hayır." "Hayat emaresi görüyor muyuz? Evet," diye bağırarak uzun yamaçları tırmanıyorduk. Doğruyu söylemekten yorulduklarında, tahta eyerlerin üzerine bağladıkları teçhizatlarının şıngırtısını duyabiliyordum —her yüklendiklerinde, Arap'ın tek bir hareketle takılan her şeyi kucaklayan eyer çantasının yerine on bir ya da on beş askıları vardı.

Karanlık bedenlerine ve arkamdaki duruşlarına öylesine alışmıştım ki, ben de Hadi ile El-Bayr arasında yolumu kaybettim. Yine de şafak sökene kadar yıldızlara göre yol aldık (adamların bir sonraki öğünü Bayr'daydı, çünkü dün asker tayınları tükenmişti) ve güneş, kesinlikle Bayr Vadisi denilen ormanlık bir vadide üzerimize doğdu; ama kuyuların üstünde mi yoksa altında mı olduğumuzu hayatta anlayamadım.

Buxton ve Marshall'a hatamı itiraf ettim ve bir süre orada oyalandık, ta ki şans eseri Vecih'te şimdi uzakta kalan o günlerimizdeki eski müttefiklerimizden biri olan Sağr ibn Şağlan atını sürüp bizi yola çıkarana kadar. Bir saat sonra Deve Birliği yeni erzaklarını ve eski çadırlarını kuyuların yanında buldular ve Mısırlı doktor Selame'nin bugün döneceklerini hesaplayarak sarnıçları susuz hayvanlarının yarısını doyuracak kadar suyla doldurduğunu gördüler.

Silahlı araçlarla Ebâ el-Lissan'a gitmeye karar verdim, zira Buxton artık dostlar arasında kendini kanıtlamıştı ve benim yardımım olmadan da liderlik yapabilirdi. Joyce, Dawnay ve Young her şeyin harika gittiğini bildirdiler. Aslında hazırlıklar tamamlanmıştı ve ayrılıyorlardı; Joyce Kahire'ye dişçiye gitmeye, Dawnay ise Genel Karargâh'a, Allenby'ye başarılı ve itaatkâr olduğumuzu söylemeye gidiyordu.

XXIX. BÖLÜM

KİRLİ ÇAMAŞIRLARIMIZI YIKAYIŞIMIZ

Joyce'un gemisi Cidde'den Mekke postasıyla birlikte gelmişti. Faysal *Kıble*'sini (Kral Hüseyin'in gazetesi) açtığında, aptalların Cafer Paşa'yı Kuzey Arap Ordusu Komutanı olarak adlandırdıklarını, oysa Arap Ordusu'nda böyle bir rütbe olmadığını, hatta yüzbaşıdan daha yüksek bir rütbe olmadığını, Şeyh Cafer'in de bir başkası gibi görevini yaptığını söyleyen bir Kraliyet Bildirisi ile karşılaştı!

Bu haber, Kral Hüseyin tarafından (Allenby'nin Cafer'e nişan verdiğini okuduktan sonra) Faysal'ı uyarmadan yayınlanmıştı: Kral'ın hem gevşeklikleri nedeniyle küçümsediği hem de başarılarından korktuğu kuzeyli şehirli Araplara, Suriyeli ve Mezopotamyalı subaylara inat olsun diye. Onların kendisine egemenlik vermek için değil, kendi ülkelerini kendileri yönetmeleri amacıyla özgür kılmak için savaştıklarını biliyordu ve güç arzusu yaşlı adamın içinde kontrol edilemez bir hal almıştı.

Cafer içeri girdi ve Faysal'a istifasını sundu. Onu tümen subaylarımız ve kurmayları ile alay ve tabur komutanları izledi. Onlara, Mekke'de dünyadan elini eteğini çekmiş yetmişlik bir ihtiyarın huysuzluklarına kulak asmamaları için yalvardım; Faysal ise istifalarını kabul etmeyi reddetti ve (babası onların hizmetini onaylamadığı için) emirlerin kendisi tarafından verildiğini ve bildiriyle sadece kendisinin itibarsızlaştırıldığını söyledi.

Bu varsayım üzerine Mekke'ye telgraf çekti ve kendisini hain ve kanun kaçağı olarak nitelendiren bir geri dönüş telgrafı aldı. Buna, Akabe cephesi komutanlığını bırakarak cevap verdi. Hüseyin, onun yerine Zeyd'i atadı. Zeyd bunu derhal reddetti. Hüseyin'in şifreli mesajları öfke doluydu ve Ebâ el-Lissan'daki askeri faaliyet aniden durdu. Gemi

yola çıkmadan önce Akabe'den Dawnay beni aradı ve tüm umutların tükenip tükenmediği sordu. Her şeyin pamuk ipliğine bağlı olduğunu ama belki de bu yoldan geçmemiz gerektiğini söyledim.

Önümüzde üç yol vardı. Birincisi, emrini geri çekmesi için Kral Hüseyin'e baskı yapmak; ikincisi, bunu görmezden gelerek devam etmek; üçüncüsü, Faysal'ı babasından resmi olarak bağımsız hale getirmek. Araplar arasında olduğu gibi İngilizler arasında da her seçeneğin savunucuları vardı. Allenby'ye telgraf çekerek olayı yatıştırmasını istedik. Hüseyin inatçı ve kurnazdı ve onu, özür dileme konusundaki şartlarından vazgeçirmek haftalar alabilirdi. Normalde bu haftaları göze alabilirdik; ama bugün, Deraa'ya yapacağımız seferin üç gün sonra başlaması gerekmesi gibi nahoş bir durumdaydık. Mısır bir çözüm ararken biz de savaşı sürdürmenin bir yolunu bulmalıydık.

İlk işim Nuri El-Şağlân'a, Kaf'taki kabileler toplantısında onunla buluşamayacağımı, ancak yeni ayın ilk gününden itibaren Ezrak'ta onun hizmetinde olacağımı bildirmek oldu. Bu üzücü bir tedbirdi, zira Nuri karar değiştirmemden kuşkulanabilir ve randevuyu iptal edebilirdi; Rualla olmadan 16 Eylül'de Deraa'daki etkimiz ve önemimizin yarısı yok olacaktı. Bununla birlikte, bu küçük kaybı göze almak zorundaydık, çünkü Faysal, düzenli askerler ve Pisani'nin silahları olmadan harekâta devam edemezdi. Dolayısıyla onların ruh haletini düzeltmek için Ebâ el-Lissan'da kalmalıydım.

İkinci görev Ezrak'a giden kervanları yola çıkarmaktı —yük, yiyecek, benzin, cephane. Young bunları hazırladı ve her zamanki gibi kendi istemediği her duruma ayak uydurdu. Önündeki ilk engel kendisiydi, ama başka kimse de onu engelleyemezdi. Nuri Said'in, ortak bir toplantıdan sonra, bir grup Arap subayla karşılaştığında, "Boş verin beyler, İngilizlerle de bizimle konuştuğu gibi konuşuyor!" diyen neşeli yüzünü asla unutamam. Şimdi her kademenin —aslında zamanında değil ama sadece bir gün önce— plana göre atanmış subaylarının emri altında çalışmaya başladığını gördü. Araplara sadece kendi şefleri aracılığıyla emir vermek prensibimizdi, bu yüzden ne itaat ne de itaatsizlik için bir emsalleri yoktu. Kuzular gibi gittiler.

Bir sonraki görevimiz, birlikleri doğru günde Ezrak'a doğru yola çıkarmaktı. Bunun için de subaylara olan güvenlerinin yeniden tesis edilmesi gerekiyordu. Stirling'in nezaketine başvuruldu. Nuri Said her

asker gibi önündeki fırsatı değerlendirmek için hırslıydı ve Hüseyin'in özür dilemesini bekleyerek Ezrak'a kadar gitmeyi kabul etti. Şayet özür tatmin edici olmazsa geri dönebilir ya da Hüseyin'e bağlılıktan vazgeçebilirlerdi; şayet özrü yeterli olursa, ki öyle olacağına dair onu temin ettim, Kuzey Ordusu'nun geçici ve hak edilmemiş hizmetleri yaşlı adamın yüzünün kızarmasına neden olmalıydı.

Erat, blöfü gördü. Onlara, yiyecek ve ücret gibi büyük sorunların tamamen organizasyonun sürdürülmesine bağlı olduğunu açıkça belirttik. Argümanlarımıza teslim oldular ve süvari piyadelerden, makineli tüfekçilerden, Mısırlı lağımcılardan, Gurkalardan, Pisani'nin topçularından oluşan ayrı kollar, Stirling ve Young'ın rutinine göre, yalnızca iki gün gecikmeyle yollarına devam ettiler.

Son mecburiyet, Faysal'ın iktidarını yeniden tesis etmekti. O olmadan Deraa ile Şam arasında ciddi bir girişimde bulunmak boşuna olurdu. Deraa'ya saldırabilirdik, Allenby'nin bizden beklediği buydu; ama Şam'ın ele geçirilmesi —ki Araplardan beklediğim buydu; onlarla birlikte savaşa katılmamın, büyük zahmetlere katlanmamın, aklımı ve gücümü harcamamın nedeni buydu— Faysal'ın bizimle birlikte savaş hattında bulunmasına, askeri meselelerle ilgilenmemesine, ama bedenlerimizin onun için fethettiği şeylerin siyasi değerini devralmaya ve kullanmaya hazır olmasına bağlıydı. Sonunda benim emrim altında gelmeyi teklif etti.

Mekke'den gelen özre gelince, Allenby ve Wilson telgraf tellerini meşgul ederek ellerinden geleni yapıyorlardı. Eğer başarısız olurlarsa, benim izleyeceğim yol, Faysal'a İngiliz Hükümeti'nin doğrudan desteğini vaat etmek ve onu egemen bir prens olarak Şam'a doğru sürmek olacaktı. Bu mümkündü, fakat son bir gereklilik dışında bundan kaçınmak istiyordum. Araplar şimdiye kadar isyanlarında temiz bir tarih yazmışlardı ve maceramızın ortak zafer ve barıştan önce acınacak bir duruma gelmesini arzulamıyordum.

Kral Hüseyin, Kuzey Ordusu'nun işlerine karışmasının ortaya çıkardığı ciddi etkileri anlamadığını göstererek, bitmek bilmeyen dolambaçlı ifadelerle, akıcı bir üslupla protesto ederek, tam da telgrafta yazdığı gibi davrandı. Zihnini temizlemek için kendisine, hakarete kaçan ama gereken cevabı muhtevi açık ifadelerle döşeli bir telgraf gönderdik. Telgrafları, Mısır üzerinden ve telsizle Akabe'deki operatörlerimize

geliyor ve Faysal'a ulaştırılmak üzere arabayla bana gönderiliyordu. Arapça şifreler basitti ve Faysal'a şifreli olarak teslim etmeden önce istenmeyen pasajları, şekillerini yeniden düzenleyerek anlamsız hale getirdim. Bu kolay yöntem sayesinde maiyetindekilerin öfkesinin gereksiz yere çoğalmasını engelledim.

Bu oyun, birkaç gün boyunca devam etti. Mekke hiçbir zaman bozuk olduğu bildirilen bir mesajı tekrarlamadı, ancak her yeniden düzenlemede bir önceki telgraftaki sert üslubun yumuşatılmış yeni versiyonunu gönderdi. Nihayetinde uzun bir mesaj geldi; ilk yarısı uyduruk bir özür ve muzır bildirinin geri çekilmesi, ikinci yarısı ise ithamın yeni bir biçimde tekrarlanmasıydı. Alt kısmını katladım ve üzerinde "çok acil" yazan üst tarafını kurmay subaylarıyla birlikte çadırında oturan Faysal'a götürdüm.

Sekreteri şifreyi çözüp deşifreyi Faysal'a verdi. Verdiğim ipuçları beklenti yaratmıştı ve mesajı okurken bütün gözler onun üzerindeydi. Şaşırmıştı ve bana hayretle baktı, çünkü bu uysal kelimeler babasının inatçı üslubuna hiç benzemiyordu. Sonra kendini toparladı, özrü yüksek sesle okudu ve sonunda heyecanla, "Telgraf hepimizin şerefini kurtardı," dedi.

Çadırda bir sevinç gürültüsü koptu. Bu esnada yana eğilerek kulağıma fısıldadı: "Neredeyse hepimizin şerefini kastediyorum." Bu o kadar hoş bir şekilde yapılmıştı ki, güldüm ve nazikçe, "Ne demek istediğinizi anlayamıyorum" dedim. "Bu son yürüyüşte senin emrin altında hizmet etmeyi teklif ettim; neden bu yeterli olmadı?" diye cevap verdi. "Çünkü bu senin şerefine halel getirirdi." "Benimkini her zaman kendininkine tercih ediyorsun," diye mırıldandı ve sonra enerjik bir şekilde ayağa fırlayarak, "Şimdi beyler, Allah'a şükredin ve çalışın," dedi.

Üç saat içinde zaman çizelgelerini ayarladık ve Ebâ el-Lissan'daki haleflerimizin görev alanlarını ve vazifelerini düzenledik. Sonra ben oradan ayrıldım. Joyce Mısır'dan yeni dönmüştü ve Faysal en geç ayın on ikisinde kendisi ve Marshall'la birlikte Ezrak'a gelip bana katılacağına söz verdi. Rolls'a binip kuzeye doğru yola çıktığımda bütün kamp mutluydu, Eylül'ün dördü olmasına rağmen Nuri El-Şağlân komutasındaki Rualla'yı Deraa'ya yapacağımız saldırı için zamanında toparlayabilmeyi umuyordum.

XXX. BÖLÜM

ÖNCÜ BİRLİKLERDE

Üzerimizdeki sisli havadan kurtulmuş olmak tarifsiz bir zevkti. Winterton, Nâsır ve ben yolda giderken birbirimize şükranla baktık. Lord Winterton ekibe katılan son kişiydi; Buxton'ın Deve Birliği'nden deneyimli bir subaydı. Medine'deki ilk günlerden beri Arap ordusunun mızrak ucu olan Şerif Nâsır'ı, bu son olayda da saha faaliyeti için tercih etmiştik. Şam'a girmenin şerefini hak ediyordu, çünkü Medine'nin, Vecih'in, Akabe'nin, Tafile'nin ve daha nice çorak günlerin şerefi onun olmuştu.

Ana birliğin görüş menzilinin dışına hiç çıkmıyorduk; askerler, kabileler ve yüklerden oluşan zayıf deve kolları, bitmek bilmeyen Cefer düzlüğünde kuzeye doğru yavaşça ilerliyordu. Bu hareketliliği (Ezrak'taki dakik konsantrasyonumuz için iyi bir alamet) neşeyle geçtik, mükemmel şoförüm Green bir keresinde saatte yüz yedi kilometre hıza ulaştı. Kasada oturan egzoz dumanıyla yarı yarıya boğulmuş Nâsır, solladığımız arkadaşlarımıza fazla el sallayamadı.

Bayr'da telaşa kapılan Beni Sahr'dan, Türklerin önceki gün Hesa'dan batıya, Tafile'ye doğru aniden yola çıktıklarını duyduk. Mifle, dört gün önceden Ezrak seferini durduracak olan bu habere güldüğümde deli olduğumu ya da çok zamansız neşelendiğimi düşündü. Ne var ki, daha yeni başlıyorduk, düşman Ebâ el-Lissan'ı, Cuveyrâ'yı, Akabe'yi alabilirdi —hadi buyurun! Amman'dan ilerleyeceğimizi söylememiz onların bacağını neredeyse yerinden çıkarmıştı ve gariplerim bizim hilemize karşı koymak için dışarıdaydılar. Güneye gönderdikleri her adam onlar için bir ya da on kayıp demekti.

Ezrak'ta Nuri El-Şağlân'ın birkaç hizmetkârını ve içinde bir hava subayı, bir havacı, birkaç yedek parça ve konsantrasyonumuzu koruyan iki makine için bir branda hangar bulunan Crossley arabasını bulduk. İlk gecemizi onların havaalanında gayet rahatsız bir vaziyette geçirdik. Eşek arısı gibi ısıran pervasız sert kabuklu bir deve sineği günbatımına kadar açıkta kalan uzuvlarımızı işgal etti. Sonra akşam serinliğinde kaşıntının hafiflemesiyle mübarek bir rahatlama zuhur etti, ama bu sefer de rüzgar değişti ve kör edici tuzlu tozdan oluşan sıcak sağanaklar üç saat boyunca bizi süpürdü. Uzandık, örtüleri başımıza çektik, ama uyuyamadık. Her yarım saatte bir bizi gömmekle tehdit eden kumları üzerimizden atmak zorunda kalıyorduk. Gece yarısı rüzgar kesildi. Terli tüneklerimizden çıktık ve huzur içinde uyumaya hazırlandık —o sırada vızıldayan bir sivrisinek bulutu üzerimize çullandı: Onlarla şafağa kadar savaştık.

Sonuç olarak, şafak vakti kampı, suyun bir buçuk kilometre batısında ve bataklıkların otuz metre yukarısında, esen tüm rüzgarlara açık olan Mücâbir sırtının yüksekliğiyle değiştirdik. Bir süre dinlendikten sonra sığınağı kurduk ve ardından gümüş renkli suda yıkanmaya gittik. İnci beyazı kenarları ve zemini gökyüzünü ay gibi bir parlaklıkla yansıtan pırıl pırıl havuzların yanında soyunduk. "Nefis," diye bağırdım suya girerken. "Ama neden suyun içinden çıkmıyorsun?" diye sordu Winterton bir an sonra. Sonra arkasından onu, bir deve sineği ısırınca, o da nedenini anladı ve peşimden suya atladı. Gri sürüleri caydırmak için umutsuzca başımızı ıslak tutarak yüzdük; ama açlıktan sudan korkmayacak kadar cesurlardı ve beş dakika sonra sudan çıktık ve hızlıca giysilerimizi giydik. Hançer yarası gibi sinek ısırıklarımızdan kan akıyordu.

Nâsır durdu ve bize güldü. Sonra birlikte öğlen vakti dinlenmek için kaleye gittik. Ali İbnü'l-Hüseyin'in eski köşe kulesi, çöldeki bu tek çatının altı serin ve huzurluydu. Rüzgar dışarıdaki hurma ağaçlarını soğuk bir hışırtıyla karıştırıyordu. Bakımsız hurma ağaçları, kızıl hurma mahsullerinin iyi olması için fazla kuzeydeydi; ama gövdeleri alçak dallarla kalındı ve hoş bir gölge oluşturuyordu. Onların altında, halısının üzerinde Nâsır sessizlik içinde oturuyordu. Attığı sigarasının gri dumanı ılık havada dalgalanıyor, yapraklar arasında parlayan güneş lekeleri arasında titreyip soluyordu. "Mutluyum," dedi. Hepimiz mutluyduk.

Öğleden sonra silahlı bir araç geldi ve düşman riski çok az olmasına rağmen gerekli savunma tertibatımızı tamamlamış oldu. Bizimle demiryolu arasındaki bölgeyi üç kabile koruyordu. Deraa'da sadece kırk süvari vardı; Amman'da ise hiç yoktu: Ayrıca Türklerin de henüz bizden haberleri yoktu. Ayın dokuzunun sabahı uçaklarından biri uçarak göstermelik bir daire çizdi ve muhtemelen bizi görmeden de gitti. Kampımız, havadar zirvesinde, bize Deraa ve Amman yollarının muhteşem bir gözlemini sunuyordu. Gündüzleri Nâsır ve kölesiyle birlikte on iki İngiliz olarak aylaklık ediyor, geziyor, günbatımında banyo yapıyor, etrafı kolaçan ediyor, düşünüyor ve geceleri rahatça uyuyorduk: Daha doğrusu ben uyuyor, Ebâ el-Lissan'ın fethedilmiş dostları ile gelecek ayın düşmanı arasındaki değerli vaktin tadını çıkarıyordum.

Vaktin kıymetli oluşu kısmen benden kaynaklanıyor gibiydi, çünkü Şam'a doğru bu yürüyüşte (ve zaten hayalimizde de böyleydi) dengem değişmişti. Arap heyecanının sıkı desteğini arkamda hissedebiliyordum. Yıllardır verilen vaazların doruk noktası gelmişti ve birleşmiş bir ülke tarihi başkentine doğru ilerliyordu. Kendimce yumuşatılmış bu silahın amacıma ulaşmam için yeterli olduğuna güvenerek, sıradan bir savaşın gölgesinde fikrimin dışında duran İngiliz yoldaşlarımı unutmuş gibiydim. Onları kesinliğime ortak etmeyi başaramadım.

Uzun zaman sonra Winterton'ın dikkatsizliğim bizi şaşırtmasın diye her şafak vakti kalkıp ufku incelediğini duydum. Bu sırada Umtaiye ve Şeyh Saad'da İngilizler günlerce bizim ümitsiz bir vaka olduğumuzu düşünmüşler. Aslında savaşta dünyadaki herkes kadar güvende olduğumuzu biliyordum (ve bunu kesinlikle ifade ettim?). Sahip oldukları gurur nedeniyle, planlarımdan şüphe duyduklarını hiç görmedim.

Bu planlar Amman'a karşı bir saldırı ve Deraa demiryollarının gerçekten kesilmesiydi: Bundan daha ileri gitmedik, çünkü alternatifleri incelerken aşamaları çözümde tutmak her zaman benim alışkanlığımdı.

Ezrak'a yerleşmemizle birlikte planımızın ilk bölümü olan şaşırtmaca kısmı tamamlanmıştı. "Aziz George'un atlılarını" Beni Sahr'a bin altın göndererek harman yerlerindeki tüm arpayı satın almıştık: Onlara bundan söz etmemeleri için yalvarmıştık, ama iki hafta içinde hayvanlarımız ve İngiliz müttefiklerimiz için buna ihtiyacımız olacaktı. Tafileli Diyab —o sarsak, o noksan topal— haberi anında Kerek'e iletti.

Buna ek olarak, Faysal Zebn'i bir görevle Bayr'a gönderdi ve Hornby, şimdi (belki de biraz erken) Arap kıyafetleri giyerek, Madiba'ya büyük bir saldırı için hazırlıklara başladı. Planı, ayın on dokuzunda, Allenby'nin yola çıktığını duyduğunda harekete geçmekti; umudu Eriha'ya bağlanmaktı. Böylece Deraa'da başarısız olursak, kuvvetlerimiz geri dönüp onun hareketini takviye edebilirdi. O zaman bu bir şaşırtmaca değil, yayımızın ikinci teli olacaktı. Ancak Türkler Tafile'ye doğru ilerleyerek bu planı bozdular ve Hornby onlara karşı Şubek'i savunmak zorunda kaldı.

Planın ikinci bölümü olan Deraa operasyonu için uygun bir saldırı planlamamız gerekiyordu. Ön hazırlık olarak Amman yakınlarındaki hattı kesmeye karar verdik, böylece Amman'ın Deraa'yı takviye etmesini önleyecek ve Deraa'ya karşı şaşırtmacamızın gerçek olduğuna düşmanın inanmasını sağlayacaktık. Bana öyle geliyordu ki (asıl yıkımı Mısırlılar yapacaktı) bu ön hazırlık harekâtı Gurkalar tarafından üstlenilebilirdi ve böylece Gurka birliği, ana gövdemizi asıl amaçtan uzaklaştırmamış olacaktı.

Bu ana amaç, Havran'daki demiryollarını kesmek ve en az bir hafta boyunca kesik tutmaktı ve bunu yapmanın üç yolu var gibi görünüyordu. Birincisi, kışın Telâl'la yaptığım yolculukta olduğu gibi, Deraa'nın kuzeyinden Şam demiryoluna yürüyüp kesmek ve sonra Yermük demiryoluna geçmekti. İkincisi, Kasım 1917'de Ali İbnü'l-Hüseyin'le yaptığım gibi Deraa'nın güneyinden Yermük'e ilerlemekti. Üçüncüsü ise doğrudan Deraa kasabasına hücum etmekti.

Üçüncü plan ancak Hava Kuvvetleri'nin Deraa istasyonunu gündüz vakti o kadar ağır bombalayacağı sözünü vermesi halinde uygulanabilirdi ki, bunun etkisi topçu bombardımanına eşdeğer olacak ve az sayıdaki adamımızla Deraa'ya saldırma riskini göze almamızı sağlayacaktı. Salmond bunu yapmayı umuyordu; ama bu, zamanında kaç tane ağır uçağın eline geçeceğine ya da bir araya getirileceğine bağlıydı. Dawnay 11 Eylül'de son sözünü söylemek üzere buraya gelecekti. O zamana kadar planlara eşit olarak ağırlık verecektik.

Destekçilerimiz arasında ilk gelenler, 9 Eylül'de Sirhan Vadisi'nden zıplayarak çıkan korumalarımdı: Rualla'yla geçirdikleri bir aylık bayramdan sonra mutlu, şişman develerinden daha şişman, dinlenmiş ve eğlenmişlerdi. Nuri'nin neredeyse hazır olduğunu ve bize katılmaya

kararlı olduğunu bildirdiler. Yeni kabilenin ilk heyecanının bulaşıcılığı, ruhumuzu neşelendirmeye yetmişti.

Ayın onunda Akabe'den iki uçak geldi. Pilotlar Murphy ve Junor, havada cıvıl cıvıl uçuşan at sineklerinin üzerine kondular. Ayın on birinde diğer zırhlı araçlar ve Joyce, Stirling'le birlikte yalnız Faysal olmadan geldiler. Marshall ertesi gün ona yaverlik etmek üzere kalmıştı ve yetenekli bir ruha sahip olan Marshall'ın, isyankâr olduğu kadar ısrarcı da olmayan kültürlü bir mizahla yönettiği yerlerde işler her zaman yolunda giderdi. Young, Peake, Scott-Higgins ve yükler geldi. Ezrak'ın nüfusu artmıştı. Gölleri yeniden seslerle, kahverengi ve zayıf, kahverengi ve güçlü, bakır renkli veya beyaz bedenlerin şeffaf suya dalmasıyla yankılanıyordu.

Ayın on birinde Filistin'den kalkan uçak geldi. Ne yazık ki Dawnay yine hastaydı ve onun yerini alan kurmay subay (tecrübesiz olduğu için) havanın sertliğinden ciddi şekilde zarar görmüştü.

Bu yüzden en önemli haberi, 6 Eylül'de Allenby'nin yeni bir ilhamla Bartholomew'a, "Mesudiye'yle neden uğraşalım? Süvariler doğruca Afule'ye ve Nâsıra'ya gitsin" dediğini; böylece bütün planın değiştiğini ve sabit hedefin yerine muazzam boyutta bir belirsiz ilerlemenin konulduğunu unutmuştu. Bu konuda hiçbir fikrimiz yoktu; ama Salmond'ın bilgilendirdiği pilotu çapraz sorguya çekerek, bombardıman uçaklarındaki kaynaklar hakkında net bir izahat aldık. Deraa için istediğimiz minimum miktarın altında kalıyorlardı; bu yüzden, Şam hattını yok ettiğimizden emin olmak için kuzeyden dolaşırken Deraa'nın bombalanmasını istedik.

Ertesi gün Faysal, arkasında ordusu, pırıl pırıl Nuri Said, topçu Cemil, Pisani'nin seyyar satıcı kılığındaki Cezayirlileri ve "üç adam ve bir çocuk" hareketimizin diğer unsurlarıyla geldi. Gri sineklerin artık yiyecek iki bin devesi vardı ve yorgunluktan Junor'u ve onun yarı bitik haldeki teknisyenlerini bıraktılar.

Öğleden sonra Nuri El-Şağlân, Trad ve Halid, Faris, Dürzi ve Haffaci ile birlikte ortaya çıktı. Avde Ebu Tayî, Muhammed ez-Zeylan ile birlikte geldi; ayrıca Zebn liderleri Fahd ve Adhub, Serahin'in şefi ibn Bani ve Serdiye'den İbn Genc de beraberindeydiler. Salt yakınlarındaki Advan'dan Mecid İbn Sultan, Amman'a yaptığımız saldırının aslını öğrenmek için karşıya geçti. Akşamın ilerleyen saatlerinde kuzeyde bir tüfek sesi duyuldu ve eski yoldaşım Telâl el-Harizin, arkasında kırk

ya da elli atlı köylüyle birlikte dörtnala geldi. İyimser yüzü uzun zamandır beklenen gelişimiz nedeniyle sevinçle parlıyordu. Dürziler ve şehirli Suriyeliler, İseviye ve Havarne de birliğe katılmıştı. Girişim başarısız olursa (nadiren düşündüğümüz bir olasılık) geri dönmemiz için gereken arpa bile düzenli yükler halinde gelmeye başladı. Herkes dinç ve sağlıklıydı.

Ben hariç. Kalabalık, Ezrak'tan aldığım zevki yok etmişti ve ben de vadinin aşağısına, bizim uzak Aynü'l-Esad'a gittim ve bütün gün orada, ılgınların arasındaki eski inimde, tozlu yeşil dallardaki rüzgarın İngiliz ağaçlarında çıkardığı seslere benzer sesler çıkardığı yerde yattım. Hışırtılar bana, bu Araplardan ölesiye yorulduğumu söylüyordu; görüşümüzün ötesinde olmasa da ulaşabileceğimizin ötesinde yüksekliklere ve derinliklere varan küçük, cisimleşmiş Samiler. İyilik ve kötülük yapma noktasındaki pervasız kapasitelerinde sınırımızın olmadığını fark etmişlerdi ve ben de iki yıl boyunca onların yoldaşı rolü yapmaktan kazançlıydım!

Bu arada Joyce da benim kaçışımın tehlikeye attığı mesuliyeti omuzlamıştı. Onun emriyle Peake, Mısır Deve Birliği, şimdi de bir istihkâm bölüğü, savaşçı Gurkaları ile Scott-Higgins, ve sigorta olarak da iki silahlı araçla birlikte İfdeyn'deki demiryolunu kesmek üzere yola çıktı.

Plana göre Scott-Higgins hava karardıktan sonra çevik Hintlileriyle —yaya olarak çevik demek daha doğru olur, çünkü develerin üzerinde çuval gibiydiler— bir korugana saldıracaktı. Peake de şafağa kadar hedeflerini tahrip edecekti. Arabalar sabahleyin onların doğuya, ovaya çekilmelerini sağlayacak, biz de ana birlik olarak Ezrak'tan kuzeye, Deraa'nın yirmi beş kilometre aşağısındaki büyük bir yağmur suyu çukuru ve ileri üssümüz olan Umtaiye'ye doğru yürüyecektik. Onlara Rualla kılavuzlarını verdik ve bu önemli başlangıç için onları büyük umutlarla uğurladık.

Şafak sökerken kolumuz yürüyüşe geçti. Koldaki Ebâ el Lissan birliğinin mevcudu bin idi: Üç yüz tanesi Nuri El-Şağlân'ın göçebe atlarıydı. Nuri'nin ayrıyeten iki bin Rualla develisi de vardı. Bunları Sirhan Vadisi'nde tutmasını istedik. Büyük günden önce, bu kadar çok rahatsız edici Bedeviyi Havran köyleri arasına salmak akıllıca görünmüyordu. Atlılar şeyhler ya da şeyhlerin hizmetkârlarıydı, kontrol altında tutulması gereken önemli adamlardı.

Nuri ve Faysal'la olan işlerim beni bütün gün Ezrak'ta tuttu; ama Joyce bana, Mavi Sis adında bir tender bırakmıştı. Ertesi sabah orduya yetiştim ve onları Ciyan el-Hunna'nın otlarla dolu engebeleri arasında kahvaltı ederken buldum. Ezrak'ın çorak çemberinden kurtulmanın sevincini yaşayan develer, midelerini bu en iyi yiyecekle aceleyle dolduruyorlardı.

Joyce'un kötü haberleri vardı. Peake orduya yeniden katılmış ve tahrip etmeyi planladığı bölgenin civarındaki Arap kamplarıyla ilgili sorunlar yüzünden hatta ulaşamadığını bildirmişti. Amman demiryolunu kesmeye karar vermiştik ve emri ağırdan alma suçtu. Arabadan indim, bir yük pamuk barutu aldım ve deveme binerek birliğin önüne geçtim. Diğerleri batıya, demiryoluna doğru uzanan sert lav alazından kaçınmak için dolambaçlı bir yol izlediler; ama biz, Ageyl ve iyi diğer iyi binicilerle, harap Ümmü'l-Cemal'in etrafındaki açık düzlüğe giden bir haydut yolundan dümdüz geçtik.

Amman'ın tahribi konusunda çok düşünüyordum, en hızlı ve en iyi yöntemin ne olacağı konusunda kafam karışıktı. İçinde bulunduğumuz harabelerin yarattığı bulmaca da kaygımı artırıyordu. Bu Roma sınır şehirlerinde, Ümmü'l-Cemal, Ümmü'l-Surab, Umtaiye'de kör bir zihnin delilleri var gibiydi. O zamanlar ve şimdi bir çöl mahallinde bulunan bu tür uyumsuz binalar, adeta banilerini duyarsızlıkla suçluyordu: Neredeyse insanın kendi mülkünde dokunulmaksızın yaşama hakkının (Roma hakkı) kaba bir iddiası. Dünyanın ucundaki bu İtalyanvari binalar —sadece daha uysal eyaletlerin vergilendirilmesiyle finanse edilecekti— siyasetin geçiciliğine karşı monoton bir körlüğü açığa vuruyordu. Yaptıranın amacından böylesine sıyrılmış bir bina, onu tasarlayan zihne şeref vermeyecek kadar önemsiz bir gururdu.

Ümmü'l-Cemal saldırgan ve küstah görünüyordu. Ötesindeki demiryolu o kadar yorucu bir şekilde sağlamdı ki, Bristol Fighter'ımızdaki* Murphy ile iki koltuklu bir düşman uçağı arasındaki hava muharebesini görmemi engellediler. Türk, alevler içinde yere düşmeden önce Bristol kötü bir şekilde vurulmuştu. Ordumuz sevinçli seyircilerdi, ancak Murphy, Ezrak'taki az sayıdaki malzemesine göre hasarı çok büyük bularak, sabahleyin tamir için Filistin'e gitti. Böylece küçük

* *Bristol F.2 Fighter*. Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin kullandığı, 1916'da ilk uçuşunu yapan iki koltuklu bir savaş uçağı. (ç.n)

Hava Kuvvetlerimiz sadece B.E.12'den* müteşekkil kalmıştı; bu uçak o kadar demode bir tipti ki savaşması imkânsızdı. Keşif için de pek işe yaramıyordu. O gün yetersizliğini gördük: Bu arada uçağımızın zaferine ordumuz zafer kazanmış kadar sevindik.

Günbatımından hemen önce Umtaiye'ye ulaştık. Birlikler sekiz ya da on kilometre gerideydi, bu yüzden hayvanlarımız su içer içmez, batıya doğru altı kilometre yokuş aşağı olan demiryoluna doğru yola çıktık. Fırsattan istifade ufak bir tahribat yapmayı düşünüyorduk. Alacakaranlık düşmana fark ettirmeden yaklaşmamızı sağladı ve sevinçle gördük ki silahlı araçların geçişi de mümkündü: Hemen önümüzde iki sağlam köprü vardı.

Bu noktalar beni sabahleyin arabalar ve daha fazla topla geri dönüp daha büyük, dört kemerli köprüyü ortadan kaldırmaya sevk etti. Köprünün yıkılması Türklere zorlu tamir süreci sebebiyle Türklere birkaç gün kaybettirecek ve bizi ilk Deraa baskınımız süresince Amman'dan kurtaracaktı; böylece Peake'in hayal kırıklığına uğrattığı tahrip planının amacı da gerçekleşmiş olacaktı. Bu mutlu bir keşifti ve en iyi araba yolunu seçmek için karanlık çökerken araziyi dörde bölerek geri döndük.

Umtaiye'yi demiryolundan ve olası nöbetçilerden tamamen saklayan yüksek ve kesintisiz bir havza olan son sırtı tırmanırken, taze kuzeydoğu rüzgarı yüzümüze üç yüz metrelik rakımın sıcak kokusunu ve tozunu üflüyordu. Tepeden harabeler, üç saat önceki hallerinden o kadar farklı görünüyordu ki nefesimiz kesilerek durduk. Çukur zemin, yeni yakılmış, dumanlarındaki alev yansımalarıyla hâlâ parıldayan küçük akşam ateşleri galaksisiyle şenlikli bir şekilde süslenmişti. Etraflarında adamlar ekmek ya da kahve yapıyor, diğerleri ise gürültücü develerini suya götürüp getiriyordu.

Sabahleyin, ordu kahvaltı ederken ve güneşin altında kaslarındaki şafak soğuğunu çözerken, meclisteki Arap liderlere hattın bir araba baskını için uygunluğunu açıkladık. Ana gövde Deraa'nın altı kilometre kuzeyindeki Şam Demiryolu üzerindeki Tel Arar'a doğru yürüyüşüne devam ederken de iki silahlı arabanın köprüye inip saldırmasına karar verildi. Birliklerimiz yarın, yani 17 Eylül şafağında orada

* *B.E.12.* Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin kullandığı, 1915'te ilk uçuşunu yapan tek koltuklu bir savaş uçağıdır. Manevra kabiliyeti çok düşük olduğundan hava muharebesi için yeterli görülmemiştir. (ç.n)

mevzilenecekler ve hattı ele geçireceklerdi; biz de arabalarla söz konusu köprünün işini bitirip onlara hareketlerinden önce katılacaktık.

Öğleden sonra saat iki sularında, demiryoluna doğru ilerlerken, bombardıman uçaklarımızın Deraa'ya doğru ilk akınlarını gerçekleştirdiklerini gördük. Burası şimdiye kadar hava saldırısından özenle korunmuştu; bu yüzden alışkın olmayan, korumasız ve silahsız garnizonda hasar ağır oldu. Askerlerin morali de demiryolu trafiği kadar zarar görmüştü: Kuzeyden gelen saldırı onları bizi fark etmelerine zorlayana kadar, tüm çabaları bombaya dayanıklı sığınaklar kazmaya harcandı.

Otların, parmaklıkların ve kaba taş tarlalarının arasından, iki tender ve iki silahlı aracımızla geçtik; ancak hedefimizin hemen bu tarafında kalan son sırtın arkasına vardık. Köprünün güneyindeki yükselti üzerinde taştan bir korugan duruyordu.

Araçları burada, siper altında bırakmaya karar verdik. Kendimi, yüz elli pound'luk erimiş ve hazır pamuk barutu ile bir silahlı araca attım. Bizi karakolun ateşinden koruyan ve tahribatı yapacak olan patlayıcıları yerleştirip patlatmama izin veren kemerlerine ulaşıncaya kadar pasif bir şekilde vadiden köprüye doğru ilerlemek niyetindeydim. Bu arada diğer araç, yani aktif savaş aracı, beni kamufle etmek için kısa mesafeden korugana saldıracaktı.

İki araba aynı anda yola çıktı. Bizi gördüklerine şaşıran yedi ya da sekiz kişilik Türk birliği siperlerinden çıktı ve ellerinde tüfekleri, ya panikle, ya yanlış anlamayla ya da insanlık dışı bir cesaretle hareket ederek açık bir düzen içinde üzerimize doğru ilerlediler.

Birkaç dakika içinde ikinci araba onlara karşı harekete geçti. Bu arada dört Türk daha köprünün yanında belirerek bize ateş açtı. Makineli tüfekçilerimiz menzil aldı ve kısa bir atış yaptı. Bir adam düştü, bir diğeri ise vuruldu: Diğerleri biraz uzağa kaçtılar, durumlarını daha akıllıca düşünüp dostça işaretlerle geri döndüler. Tüfeklerini aldık ve onları vadinin yukarısına, sürücüleri tepelerinden bizi dikkatle izleyen tenderlara gönderdik. Korugan da aynı anda teslim oldu. Köprüyü ve yol bölümünü beş dakika içinde kayıpsız ele geçirdiğimiz için çok memnunduk.

Joyce daha fazla pamuk barutu getirerek apar topar aşağı indi ve biz de aceleyle, Sultan Abdülhamid'in adını ve unvanlarını taşıyan, beyaz mermerden parlak bir levhayla onurlandırılmış, yirmi beş metre

uzunluğunda ve beş metre yüksekliğinde hoş bir eser olan köprüyle ilgilenmeye koyulduk. Ayakların drenaj deliklerine zikzak şeklinde altı küçük bomba yerleştirildi ve bunların patlamasıyla tüm kemerler bilimsel olarak paramparça edildi. Tahribat, köprünün iskeletini gerçekten sağlam ancak sallanır halde bırakan, o en iyi patlatma türünün güzel bir örneğiydi. Böylece tamire girişecek düşman, köprüyü yeniden inşa etmeye teşebbüs etmeden önce enkazı kaldırmak için ayrıca çaba harcayacaktı.

İşimiz bittiğinde, düşman devriyeleri ayrılmamız için yeterli bahaneyi sağlayacak kadar yakındaydı. İstihbarat nedeniyle değer verdiğimiz birkaç esire yüklerimiz arasında yer verdik ve yola çıktık. Ne yazık ki memnuniyetimizden dolayı fazla dikkatsiz davrandık ve ilk su kanalına geldiğimizde tenderımın altında bir çarpışma oldu. Kasa gövdesinin bir tarafı, tüm ağırlık arka tekerleğe binene kadar arkaya doğru devrildi ve sıkıştık.

Yakın arka yayın ön braketi, bir atölyeden başka hiçbir şeyin onaramayacağı şekilde kırılarak şasi boyunca belirginleşmişti. Çaresizlik içinde bakakaldık, çünkü demiryolundan sadece üç yüz metre uzaktaydık ve düşman on dakika içinde geldiğinde arabayı kaybetmek üzereydik. Çölde bir Rolls yakuttan daha değerliydi; ve on sekiz aydır bu arabalarla, üreticilerinin niyet ettiği cilalı yollarda değil, en kötü arazilerde, gece gündüz hızla, bir ton mal ve dört ya da beş adam taşıyarak yol almamıza rağmen, bu dokuz kişilik ekiple başımıza gelen ilk ciddi kazaydı.

Rolls'un şoförü, en güçlü ve en becerikli adamımız, becerisi ve tavsiyeleriyle arabalarımızı büyük ölçüde çalışır durumda tutan hazır tamirci, yaşadığımız aksilik yüzünden neredeyse gözyaşlarına boğuluyordu. Subaylar ve erler, İngilizler, Araplar ve Türkler, hepimiz etrafına toplanmış, endişeyle yüzünü izliyorduk. Bir er olarak bu acil durumda komutanın kendisinde olduğunu anladığında, çenesindeki kirli sakal bile somurtkan bir kararlılıkla sertleşmiş gibiydi. Sonunda tek bir şansımız olduğunu söyledi. Yayın devrilen ucunu kaldırabilir ve yan basamağın altına yerleştirilecek takozlarla aracı hemen hemen eski haline getirebilirdik. Halatların yardımıyla da yan basamağın ince köşebentleri ek ağırlığı taşıyabilirdi.

Her arabada, arabanın kuma ya da çamura saplanması halinde çift lastiğin arasına yerleştirmek için uzun bir kalas vardı. Bunun üç bloğu gerekli yüksekliği sağlıyordu. Testeremiz yoktu ama bunu koparana

kadar çaprazlamasına kurşun sıkıyorduk. Türkler ateş ettiğimizi duyup temkinli bir şekilde durdular. Joyce da bizi duydu ve yardım etmek için geri koştu. Onun arabasına yükümüzü yığdık, yayı ve şasiyi kaldırdık, tahta destekleri bağladık, arabayı onların üzerine bıraktık (muhteşem bir şekilde taşıyorlardı), marşa bastık ve yola koyulduk. Rolls her taşta ve hendekte onu yürüme hızına indirirken, biz mahkûmlar ve hepimiz cesaretlendirici çığlıklarla koşarak yolu temizledik.

Kampta blokları telgraf teliyle dikip birbirine ve şasiye, yayı da şasiye olabildiğince sağlam görünene kadar bağladık ve yükü geri yükledik. Yürüyen aksam o kadar sağlamdı ki, sonraki üç hafta boyunca arabayla her zamanki işleri yaptık ve sonunda onu Şam'a götürdük. Rolls harikaydı, Royce da harikaydı! Bu çöllerde bizim için yüzlerce adam değerindeydiler.

Arabanın bu şekilde tamiri bizi saatlerce geciktirdi ve sonunda, şafaktan önce yola çıkarsak yarın Şam hattında Nuri Said'le buluşmakta fazla gecikmeyeceğimizden emin olarak Umtaiye'de uyuduk ve ona, bir hafta boyunca Amman hattındaki ana köprülerden birinin tahribi nedeniyle kapalı olduğunu söyleyebilirdik. Deraa'ya en hızlı takviye bu taraftan geliyordu ve onun yıkımı arkamızı güvene almıştı. Biz bile zavallı Zeyd'e Ebâ el-Lissan'da yardım etmiştik; yoksa Tafile'de yığınak yapan Türkler, muhabere imkânı yeniden açılana kadar bu saldırıyı durduracaklardı. Son seferimiz hayırlı bir şekilde başlıyordu.

XXXI. BÖLÜM

ANA HATLARI KESTİK

Şafak sökmeden önce, Stirling'in arabalarının izini sürdük, çatışmaya girmelerinden önce onlarla birlikte olmaya hevesliydik. Ne yazık ki gidişat pek yardımcı olmadı. Önce kötü bir iniş, ardından da acı içinde süründüğümüz pürüzlü dolan taşından oluşan zorlu düzlükler vardı. Daha sonra sürülmüş yamaçlardan geçtik. Toprak, arabalar için ağırdı, çünkü yaz kuraklığıyla birlikte bu kırmızı toprak bir metre derinliğinde ve beş-on santim genişliğinde çatlamıştı. Beş tonluk silahlı arabalar birinci vitese düşmüştü ve neredeyse yola saplanıp kalıyordu.

Arap ordusuna sabah sekiz sularında, demiryoluna inen yamacın tepesinde, baş tarafı Deraa kırsalına bakan Tel Arar höyüğüyle aramızdaki köprüyü koruyan küçük tabyaya saldırmak üzere mevzilenirken yetiştik.

Trad'ın önderliğindeki Rualla atlıları uzun yamaçtan aşağıya, meyan kökü yetiştirilmiş su yatağından geçerek demiryoluna doğru koşmaya başladılar. Young, Ford'uyla onların peşinden gitti. Sırttan demiryolunun tek kurşun atılmadan ele geçirildiğini düşündük, ama biz bakarken, ihmal edilmiş Türk mevziinden aniden şiddetli bir yaylım ateşi geldi ve imrenilecek derecede sağlam bir duruş sergileyen cengâverlerimiz (bundan sonra ne yapacaklarını özel olarak merak ederek) ortadan kayboldular.

Nuri Said, Pisani'nin makineli tüfeklerini aşağı indirdi ve birkaç el ateş etti. Ardından Rualla ve birlikleri sadece bir ölü vererek tabyayı kolayca ele geçirdi. Böylece Şam hattının güneydeki on beş kilometresi sabah dokuzda rahatça bizim olmuştu. Filistin ve Hicaz'a giden tek demiryolu buydu ve ben, talihimizin farkına varmakta güçlük

çekiyordum; Allenby'ye verdiğimiz sözün bu kadar basit ve bu kadar çabuk yerine getirildiğine inanamıyordum.

Araplar tepeden aşağıya insan selleri halinde akıyor ve Tel Arar'ın yuvarlak başına üşüşerek, erken gelen güneşin ışıktan çok gölge saçarak düzlüğünü belirginleştirdiği ovalarına bakıyorlardı. Askerlerimiz, üç önemli istasyon olan Deraa, Mezerib ve Gazal'ı çıplak gözle görebiliyorlardı.

Ben, bundan daha ötesini de görüyordum: Kuzeye doğru Şam'a, İstanbul ve Almanya ile tek bağlantıları olan ve şimdi kesilmiş olan Türk üssüne; güneye doğru bütün bağlantının kesildiği Amman'a, Maan'a ve Medine'ye; batı tarafında Nâsıra'da izole edilmiş Liman von Sandars'e: Nablus'a: Ürdün Vadisi'ne kadar. Bugün 17 Eylül, yani söz verilen gündü. Allenby'nin bütün gücünü ortaya koymasına kırk sekiz saat vardı. Kırk sekiz saat içinde Türkler yeni tehlikemizi karşılamak için tertiplenmelerini değiştirmeye karar verebilirlerdi, fakat Allenby saldırmadan önce değiştiremezlerdi. Bartholomew, "Bana yola çıkmadan bir gün önce Avcâ hattında olup olmayacağını söyle, ben de sana kazanıp kazanmayacağımızı söyleyeyim," demişti. Öyleydi; yani kazanacaktık. Asıl soru ne kadar kazanacağımızdı.

Bütün hattın bir anda yok edilmesini istiyordum, ama işler durmuş gibiydi. Ordu üzerine düşeni yapmıştı: Nuri Said, Deraa'dan gelebilecek herhangi bir saldırıyı engellemek için Arar tepesinin etrafına makineli tüfekler yerleştiriyordu: İyi ama neden yıkım yapılmıyordu? Aceleyle aşağı indim ve Peake'in Mısırlılarını kahvaltı yaparken buldum. Drake'in kâse oyunu gibiydi, hayretten küçük dilimi yuttum.

Ancak bir saat içinde ritmik yıkım için yeterli sayıda asker toplanmıştı ve çoktan, aynı zamanda top mermisi de taşıyan Fransız topçular yakındaki köprüye bu niyetle inmişlerdi. Bu işte çok iyi değillerdi, ama ikinci denemede köprüye biraz zarar verdiler.

Tel Arar'ın başından, serap dans etmeye başlamadan önce, Türklerin bu gün bizim için ne sakladığını görmek isteyerek Deraa'yı güçlü dürbünümle dikkatlice inceledik. İlk keşif rahatsız ediciydi. Havaalanları, açık alana uçak üstüne uçak çeken ekiplerle canlıydı. Sıraya dizilmiş sekiz ya da dokuz tane uçak sayabildim. Bunun dışında her şey beklediğimiz gibiydi. Birkaç piyade savunma pozisyonuna doğru ilerliyor ve tüfekleriyle bize doğru ateş açıyorlardı: Ne var ki biz altı

kilometre uzaktaydık. Lokomotifler hızlanıyordu, fakat trenler zırhsızdı. Arkamızda, Şam'a doğru, ülke hâlâ bir harita gibi hareketsiz duruyordu. Sağımızdaki Mezerib'den itibaren hiçbir hareket yoktu. İnisiyatif bizdeydi.

Umudumuz altı yüz bombayı lale tarzında ateşleyerek altı kilometrelik demiryolunu devre dışı bırakmaktı. Peake'le ben, laleleri bu gibi durumlar için icat etmiştik. Rayların her on metrelik bölümünün orta traversinin ortasına bir kiloluk pamuk barutu yerleştirilmişti. Traversler çeliktendi ve kutu şeklindeki yapıları, gaz genleşmesinin traverslerin ortasını yukarı doğru üflemek için doldurduğu bir hava boşluğu bırakıyordu. Eğer batarya düzgün bir şekilde yerleştirilmişse, metal kırılmıyor ama tomurcuk gibi iki metre havaya kalkıyordu. Kaldırma kuvveti rayları yedi santim yukarı çekti; sürükleme kuvveti onları on beş santim birbirine yaklaştırdı ve ray yatağı alt falanjları kavradıkça onları ciddi bir şekilde içe doğru büktü. Bu üçlü çarpılma yapıyı onarılamaz hale getirdi. Üç ya da beş travers de aynı şekilde mahvolacak ve hafriyat boyunca bir hendek açılacaktı: Bütün bunlar o kadar kısa bir fünyeyle ateşlenen tek bir patlayıcıyla gerçekleşecekti ki, üçüncüsü ateşlenirken patlayan ilk patlayıcı, enkazı güvenli bir şekilde yukarı fırlatacaktı.

Böyle altı yüz bataryayı onarmak Türklerin bir haftasını alır; bu, Allenby'nin "üç adam ve tabancalı bir çocuk" sözünü cömertçe okumak olurdu. Birliklere dönmek için arkamı döndüm ve o anda iki şey oldu. Peake ilk atışını yaptı, kavak ağacından çıkan siyah bir duman gibiydi, ardından hafif bir patlama sesi duyuldu. İlk Türk uçağı havalanarak bize doğru geldi. Nuri Said ve ben, tepenin güney yüzünde, derin doğal siperler halinde yarılmış bir kaya çıkıntısının altına çok iyi yerleşmiştik. Orada soğukkanlılıkla bombayı bekledik, ama gelen sadece bir keşif uçağı olan bir Pfalz'dı. Bizi inceledi ve gözlemleriyle Deraa'ya döndü.

Uçağın getirdiği onlar için kötü haber olmalıydı, çünkü üç adet iki kişilik uçak, dört keşif uçağı ve sarı gövdeli yaşlı bir Albatros peş peşe havalandılar ve üzerimizde daireler çizerek bomba attılar ya da makineli tüfek ateşiyle üzerimize saldırdılar. Nuri, Hotchkiss makineli tüfeklerini yarıklarına yerleştirerek onlara karşılık verdi. Pisani dört dağ

topunu kaldırdı ve iyimser bir düşünceyle uçaklara şarapneller fırlattı. Atışlar düşmanı rahatsız etti, onlar da çember çizerek uzaklaştılar ve daha da yükseğe çıktılar. Hedefleri belirsizleşmişti.

Biz askerleri ve develeri dağıtırken, başıbozuklar da kendileri dağıldılar. En ince hedefe doğru açılmak tek güvenlik umudumuzdu, çünkü ovada bir tavşan için bile baş sokacak bir siper yoktu. Binlerce adamımızın aşağıya doğru dağıldığını gördüğümüzde yüreğimiz ağzımıza geldi. Tepenin üzerinde durup, insan ve hayvanların başıboş bir şekilde yayıldığı ve bombaların düştüğü yerlerde (görünüşte gök gürültüsünden tamamen ayrı) tembel ve sessiz duman bulutları ya da makineli tüfek gruplarının vurduğu yerlerdeki toz serpintileriyle düzensiz bir şekilde patlamakta olan bu beş kilometre kareye bakmak garipti.

Her şey göze ve kulağa sıcak geliyordu, ama Mısırlılar yemek yedikleri gibi düzenli bir şekilde çalışmaya devam ettiler. Dört grup laleleri kazarken, Peake ve subaylarından biri her seriyi döşendiği gibi yakıyordu. Bir lale patlamasında kullanılan iki parça top mermisi gösterişli bir patlama yaratmaya yetmiyordu; uçaklar da neler olup bittiğini görmüyor gibiydiler. En azından onları özellikle bombalara maruz bırakmadılar ve yıkım ilerledikçe de ekip yavaş yavaş tehlike bölgesinden kuzeydeki sakin araziye çekildi. İlerleyişlerini telgrafın bozulmasıyla takip ettik. Bakir bölgelerde direkleri gergin tellerle delinmiş, düzgün bir şekilde duruyordu; ama Peake'in arkasında bir şekilde eğiliyor, sallanıyor ya da düşüyorlardı.

Nuri Said, Joyce ve ben bir araya geldik. Şam ve Hicaz Demiryollarını kesmek için Filistin hattının Yermük kısmına nasıl ulaşabileceğimizi düşündük. Orada rapor edilen düşman mukavemeti göz önüne alındığında, hemen hemen bütün adamlarımızı yanımıza almamız gerekiyordu, ki bu da böylesine sürekli bir hava gözlemi altında pek akıllıca görünmüyordu. Birincisi, bombalar açık ovadaki yürüyüşümüzde bize bayağı zarar verebilirdi; bir diğeri de, Türkler saldırmaya cesaret ederse Peake'in yıkım ekibi Deraa'nın merhametine kalacaktı. Şu an için korkuyorlardı, ama zaman onlara cesaret bahşedebilirdi.

Biz tereddüt ederken, işler fevkalade bir şekilde çözüldü. B.E. 12'nin pilotu Junor, şimdi Ezrak'ta yalnızdı, Deraa civarında düşman uçaklarının vaziyeti hakkında hizmet dışı kalmış olan Murphy'den

haberleri almış, kendi kafasında Bristol Fighter'ın yerini almaya ve hava harekâtını yürütmeye karar vermişti. Böylece bizimle işlerin en yoğun olduğu anda aniden sirke yelken açmış oldu.

Karmaşık duygularla olanları izledik, zira umutsuzca eski moda uçağı onu düşman keşifçilerinden veya iki kişilik uçaklardan herhangi birisi için soğuk et haline getirmişti. Fakat ilk başta iki silahıyla tıngırdayarak onları şaşırttı. Bu beklenmedik rakibe dikkatle bakmak için dağıldılar. Hat boyunca batıya doğru uçtu ve yerdeki hedef ne kadar önemli olursa olsun, düşman bir uçağa karşı uçakların o sevimli zayıflığıyla peşinden gittiler.

Mükemmel bir huzur içinde kaldık. Nuri, Pisani'nin iki topuyla birlikte üç yüz elli düzenli askeri toplamak için sükûneti sağladı ve onları Mezerib'e doğru yürüyüşlerinin ilk aşamasında Tel Arar'ın arkasındaki sırtın üzerinden aceleyle geçirdi. Eğer uçaklar bize yarım saatlik bir zaman verselerdi, muhtemelen ne höyüğün yanındaki sayının azaldığını ne de batı yönünde uzanan anızlıktaki her yamaç ve çukur boyunca dağınık gruplar oluşturduklarını fark ederlerdi. Bu ekili arazinin havadan bakıldığında yorgan işi gibi bir görüntüsü vardı. Ayrıca toprak, mısır saplarıyla doluydu ve devedikenleri geniş tarlalarda boylu boyunca uzanıyordu.

Köylüleri askerlerin peşinden gönderdik ve yarım saat sonra Mezerib'e diğerlerinden önce varabilmek için muhafızlarımı çağırıyordum ki, yine uçakların vızıltısını duyduk ve hayretler içinde Junor yeniden ortaya çıkışına şahit olduk. Henüz hayattaydı, ancak üç taraftan düşman uçakları ona kurşun yağdırıyordu. Harika bir şekilde dönüyor, manevra yapıyor ve geri ateş ediyordu. Sayıca çok olmaları onların manevra kabiliyetini düşürüyordu, ama elbette bu olayın tek bir sonu olabilirdi.

Sağ salim aşağı inebileceğini umarak demiryoluna doğru koştuk, orada fazla kayalık olmayan bir şerit vardı. Junor aşağıya doğru sürülürken herkes hızla orayı temizlemeye yardım etti. Benzininin bittiğini söylemek için bize bir mesaj attı. Beş dakika boyunca hararetle çalıştık ve sonra ona iniş için sinyal gönderdik. Dalışa geçti, fakat bu sırada rüzgarın yönü değişerek keskin bir açıyla karşıdan esmeye başladı. Temizlenen pist her halükârda çok kısaydı. Güzelce yere inmesine rağmen bir kez daha karşıdan esen rüzgarla karşılaştı. Alt takımı gitti ve uçak pistte ters döndü.

Onu kurtarmaya koştuk, ne mutlu ki Junor çenesindeki bir kesikten başka bir yara almadan kurtulmuştu. Lewis silahını, Vickers makineli tüfeğini ve bunların izli mermi kovanlarını çıkardı. Her şeyi Young'ın Ford'una atıp kaçarken, iki koltuklu Türk uçaklarından biri acımasızca dalıp enkazın yanına bir bomba bıraktı.

Junor beş dakika sonra başka bir görev istiyordu. Joyce ona bir Ford verdi ve o da Deraa yakınlarına kadar cesurca gitti ve Türkler onu görmeden önce raylardaki boş bir kısmı havaya uçurmayı başardı. Artık bu gayreti de fazla bularak silahlarıyla üzerine ateş açtılar: Ne var ki Junor, Ford'uyla üçüncü kez yara almadan olay mahallinden uzaklaştı.

Muhafızlarım, tepenin yamacında iki uzun sıra halinde bekliyordu. Joyce, Nuri Said'in yüz adamı, Rualla, Gurkalar ve arabalarla birlikte örtme kuvveti olarak Tel Arar'da kalıyordu; biz ise Filistin Demiryolu'nu kesmek için karşıya geçtik. Benim grubum Bedevilere benzeyecekti, bu yüzden en hızlı yoldan Mezerib'e gitmeye karar verdim, zira çok geç kalmıştık. Ne yazık ki düşmanın dikkatini çektik. Bir uçak üzerimizden geçerek bombalar attı: Bir, iki, üç, ıskaladı; dördüncüsü ise tam ortamıza düştü. Adamlarımdan ikisi yere düştü. Develeri kanlar içinde yerde debeleniyordu. Buna mukabil adamlarda bir çizik bile yoktu ve hemen diğer iki arkadaşlarının arkasına atladılar.

Yola çıktık. Araziyi avucumuzun içi gibi bildiğimizden, karşılaştığımız genç köylülere asıl mevzunun artık Mezerib'de olduğunu söyleyerek ağırbaşlı bir şekilde ilerledik. Tarla yolları bize yardım etmek için bütün köylerden akın akın gelen bu adamlarla doluydu. Çok istekliydiler. Ne var ki, gözlerimiz çöl erkeklerinin kahverengi zayıflığına o kadar uzun süre odaklanmıştı ki, kızarmış yüzleri, kümelenmiş saçları ve dolgun soluk kolları ve bacaklarıyla bu neşeli köy delikanlıları kızlar gibi görünüyordu. Hızlı çalışmak için önlüklerini dizlerinin üzerine kadar çekmişlerdi; daha hareketli olanları tarlalarda yanımızda koşturuyor, silah arkadaşlarımla şakalaşıyorlardı.

Mezerib'e vardığımızda Dürzi İbn Duğmi bizi karşıladı ve Nuri Said'in askerlerinin sadece üç buçuk kilometre geride olduğunu haber verdi. Develerimizi suladık, kendimiz de kana kana içtik, çünkü uzun ve sıcak bir gün geçirmiştik ve henüz gün sona ermemişti. Akabinde eski kalenin arkasından göle baktık ve Fransız demiryolu istasyonunda bir hareketlilik gördük.

Beyaz bacaklı elemanlardan bazıları bize Türklerin burayı güçlü bir şekilde tuttuğunu söyledi. Ancak yine de oraya yaklaşmak çok cazipti. Hücumumuza, naçiz vücudumun ani bir durum için saklanması gerektiği gibi tembelce bir bahaneyle ben değil, Abdullah önderlik etti; zira macera dolu günler benim adıma sona ermişti. Yoksa ben de Şam'a girmek istiyordum. Bu iş çocuk oyuncağıydı. Abdullah tahıl ve ayrıca un buldu; silah, at, süs eşyalarından oluşan küçük bir ganimet de cabasıydı. Bunlar beni heyecanlandırdı. Yeni taraftarlar bala koşan sinekler gibi çimenlerin üzerinden koşarak geldiler. Telâl dörtnala geldi. Dereyi geçtik ve üç yüz metre ilerideki Türk istasyonunu görene kadar diz boyu otlar içinde uzak kıyıya doğru birlikte yürüdük. Tel eş-Şebab'ın altındaki büyük köprüye saldırmadan önce burayı ele geçirebilirdik. Telâl dikkatsizce ilerledi. Türkler sağda ve solda kendilerini gösterdiler. "Sorun yok," dedi, "istasyon şefini tanıyorum". Ama iki yüz metre uzaktayken, yirmi tüfek bize şok edici bir yaylım ateşi açtı. Yara almadan yabani otların (neredeyse hepsi devedikeni) arasına düştük ve Telâl'ın küfürleri arasında sürüne sürüne geri döndük.

Adamlarım onu ya da silah seslerini duydular ve nehirden yukarı doğru akın ettiler, fakat istasyon binalarında makineli tüfek olmasından korkarak onları geri gönderdik. Nuri Said'in zamanı gelmişti. Nâsır'la birlikte geldi ve işi değerlendirdik. Nuri, Mezerib'de gecikmenin bize daha büyük bir hedef olan köprüyü kaybettirebileceğini söyledi. Ben de aynı fikirde olmama rağmen Peake'in ana hattı tahrip etmesinin bir hafta süreceği ve hafta sonu yeni bir durum ortaya çıkacağı için eldeki bu kuşun yeterli olabileceğini düşündüm.

Böylece Pisani arzulu toplarını kurdu ve birkaç el yüksek patlayıcı attı. Nuri, yirmi makineli tüfeğimiz tepelerinde bir çatı oluştururken, onların koruması altında, eldivenli ve kılıçlı olarak, hayatta kalan kırk askeri teslim almak için ilerledi.

Bu en zengin karakolun üzerine üşüşen yüzlerce Havranlı köylü çılgına dönmüş bir halde onu yağmalamaya başladı. Erkekler, kadınlar ve çocuklar her nesne için köpekler gibi dövüştüler. Kapılar ve pencereler, kapı çerçeveleri ve pencere çerçeveleri, hatta merdiven basamakları bile çalındı. Bir umut kasayı havaya uçurdu ve içinde posta pulları buldu. Diğerleri yan taraftaki uzun vagonları kırarak açtılar ve her türlü

eşyayı buldular. Tonlarca mal taşındı. Daha fazlası enkaz halinde yerlere dökülüp saçıldı.

Young ve ben telgraf tellerini kestik, burada önemli bir ana hat ve yerel hat ağı vardı; aslında bu, Filistin ordusunun anavatanıyla ana bağlantısıydı. Kesilen her tel, makaslardan geri dönerken Nâsıra'daki Liman von Sanders'in taze lanetini hayal etmek hoştu. Öfkesini uzatmak için bunları yavaşça, törenle yaptık. Türklerin umutsuz inisiyatif eksikliği ordularını "yönlendirilmiş" bir ordu haline getirmişti, böylece telgrafları yok ederek onları lidersiz bir güruha dönüştürme yolunda büyük mesafe kaydetmiş olduk. Telgraftan sonra noktaları patlattık ve laleler döşedik: Çok fazla sayıda değildi, ama rahatsız etmeye yetecek kadardı. Biz çalışırken Deraa'dan devriye gezen hafif bir uçak geldi. Lalelerimizin patlaması ve toz bulutları onu tedirgin etti. Dikkat çekmeden geri çekildi. Daha sonra bir uçak daha bizi ziyaret etti.

Ele geçirilen katarlar arasında, bir Alman kantinine gitmek üzere yiyeceklerle dolu iki yük vagonu da vardı. Araplar teneke ve şişelere güvenmedikleri için neredeyse her şeyi bozmuşlardı: ama biz, bir miktar çorba ve et aldık ve daha sonra Nuri Said bize şişelenmiş kuşkonmaz verdi. Kutuyu açmaya çalışan bir Arap bulmuş ve içindekiler ortaya çıkınca dehşet içinde Nuri'ye "domuz kemikleri" diye bağırmıştı. Köylü tükürüp kutuyu yere atmış, Nuri de bulabildiği her şeyi hızla heybesine doldurmuştu.

Kamyonların devasa benzin depoları vardı. Onların ötesinde de birkaç yük vagonu odun vardı. Günbatımında, yağma bitip de askerler ve kabile mensupları gölün ağzındaki yumuşak otların arasına çekildiklerinde hepsini ateşe verdik.

Vagonların sırası boyunca yayılan görkemli alevler akşam yemeğimizi aydınlattı. Odunlar muazzam bir parıltıyla yanıyor, benzinin ateşli dilleri ve patlamaları su tanklarından daha yükseğe çıkıyordu. Beş kilometre batıda bulunan Şehab köprüsüne gece saldırısı yapmadan önce adamların ekmek yapmasına, yemek yemesine ve dinlenmesine izin verdik. Karanlık çöktüğünde saldırmak niyetindeydik, ama yiyecek arzusu bizi durdurdu ve sonra ziyaretçi akınına uğradık, zira yaktığımız bu işaret fişeğimiz bizi Havran'ın yarısına tanıtıyordu.

Ziyaretçiler bizim gözlerimizdi ve dolayısıyla hoş karşılanmaları gerekiyordu. Benim işim, haberle gelen herkesi görmek ve bana

kendini anlatmasına izin vermek, daha sonra bu noktaların gerçekliğini zihnimde eksiksiz bir resim halinde tasnif edip birleştirmekti. Eksiksiz bir şekilde, zira bana kesin bir yargıda bulunmama imkân tanıyordu. Ne var ki, bilinçli ya da mantıklı değildi, çünkü muhbirlerim o kadar çoktu ki, beni dikkatimi dağıtacak kadar bilgilendiriyorlardı ve benim tek başına olan aklım tüm iddialar altında eziliyordu.

Bunun ülkenin son işgali olduğunu ve Nâsır'ın geceleyin Deraa'yı alarak zaferini mühürleyeceğini düşünerek, korkunç bir coşku içinde yüzlercesi atlı, develi ve yaya olarak kuzeyden akın akın geliyordu. Deraa'nın hakimleri bile bize şehirlerini açmaya geldiler. Kabul edersek, kaçınılmaz olarak teslim olması gereken bu karayolu istasyonunun su kaynağını elimizde tutacaktık: ancak daha sonra, Türk ordusunun yıkımı uzun sürerse, tekrar dışarı çıkmaya zorlanabilir ve nihai zaferimizin ellerinde bulunan, Deraa ile Şam arasındaki düzlüklerde yaşayan bu insanları kaybedebilirdik. Yeni olmasa da yine güzel bir hesap yaptık, ama genel olarak Deraa'nın alınmasına karşıydık. Dostlarımızı yine anlayabilecekleri bahanelerle oyalamak zorunda kaldık.

Yavaş ilerleyen bir iş sonucunda hazır olduğumuz vakit yeni bir ziyaretçi çıkageldi: Tel eş-Şehab'ın henüz çocuk şefi. Köyü köprünün anahtarıydı. Mevkiini, geniş muhafızı birliğini ve nasıl tertiplendiğini tarif etti. Eğer anlattıkları doğruysa, sorunun sandığımızdan daha büyük olduğu açıktı. Bundan kuşkuluyduk, zira yeni ölmüş olan babası bize düşmanca davranmışken oğlu ise birdenbire davamıza bağlanmış gibiydi. Yine de, bir saat sonra aynı zamanda arkadaşı olan garnizona komuta eden subayla birlikte dönmesini önererek sözlerini bitirdi. Onu Türk'ünü getirmesi için gönderdik ve bekleyen adamlarımıza kısa bir dinlenme için uzanmalarını söyledik.

Çok geçmeden çocuk, devletine elinden geldiğince zarar vermek isteyen bir Ermeni yüzbaşıyla geri döndü. Ermeni subay ayrıca çok gergindi. Aydınlandığımız konusunda onu ikna etmek için çok çalıştık. Astları ve bazı astsubaylarının sadık Türkler olduğunu söyledi. Köyün yakınına gitmemizi ve orada gizlice yatmamızı, bu aralık en azılı üç ya da dört adamımızın onun odasında saklanmasını önerdi. Astlarını teker teker yanına çağıracaktı; her biri içeri girdiğinde, kurduğumuz tuzak gireni kıstırabilirdi.

Bu, macera kitaplarında anlatılanlara uygun bir fikirdi ve biz de heyecanla kabul ettik. Saat gecenin dokuzuydu. Saat tam on birde köyün etrafında sıraya girecek ve Şeyh'in güçlü adamlarımızı Kumandan'ın evine götürmesini bekleyecektik. İki komplocu memnun bir şekilde ayrılırken, biz de yüklü develerinin yanında yorgun bir halde uyuyan ordumuzu uyandırdık. Hava zifiri karanlıktı.

Muhafızım, köprü tahrip eden jelatinden patlayıcılar hazırladı. Ceplerimi patlayıcılarla doldurdum. Nâsır, Deve Birliği'nin her koluna yaklaşan macerayı anlatmaları, kendilerini bunun büyüklüğüne hazırlamaları ve kükreyen deve faciası yaşanmadan sessizce develere binmelerini sağlamaları için adamlar gönderdi. Hazırlandılar. Uzun bir çift sıra halinde, kuvvetlerimiz bir sulama hendeğinin yanındaki dolambaçlı bir patikadan aşağı, sırtı bölen zirveye doğru sürünerek ilerledi. Eğer önümüzde bir ihanet varsa, bu çıplak yol bir ölüm tuzağı olacaktı; sağa ya da sola çıkışı olmayan, dar, dolambaçlı ve hendek suyuyla kaygan bir yoldu. Bu yüzden Nâsır ve ben adamlarımızla birlikte önden gittik, talimli kulakları her sese dikkat kesilmişti, gözleri sürekli tetikteydi. Önümüzde, Ali İbnü'l-Hüseyin'le birlikte vadinin diğer duvarından bu köprüye kastettiğimiz o unutulmaz geceye karakterini veren şelale vardı. Ancak bu gece daha yakındaydık, bu yüzden gürültü bunaltıcı bir şekilde artıp kulaklarımızı sağır etti.

Arkamızdaki daha ağır hareket eden askerler nefeslerini tutarak yılan gibi ilerlerken, biz çıplak ayaklarımızın üzerinde ses çıkarmadan yavaşça ve dikkatlice sürünüyorduk. Onlar da sessizdi, çünkü develer geceleri her daim sessiz hareket ederdi ve biz de teçhizatı tıkırdamaması, eyerleri gıcırdamaması için hazırlamıştık. Sessizlikleri karanlığı daha da koyulaştırıyor ve her iki taraftaki fısıldayan vadilerin tehdidini derinleştiriyordu. Nehirden gelen nemli hava dalgaları bizi karşıladı, yüzümüzü serinletti; sonra Rehayil soldan hızla indi ve kolumdan tutarak vadiden yükselen yavaş beyaz duman sütununu gösterdi.

İnişin kenarına koştuk ve aşağıya baktık: Ne var ki derinlik sudan yükselen sisle grileşmişti ve biz sadece loşluğu ve sis bulutundan yayılan bu soluk buharı gördük. Aşağıda bir yerde demiryolu vardı ve bunun bir tuzak olmasından korkarak yürüyüşü durdurduk. Üçümüz sesleri duyana kadar kaygan tepenin yamacından aşağıya doğru yaya olarak

indik. Sonra aniden duman kesildi ve açılan bir valfin soluğuyla birlikte değişti ve ardından bir lokomotifin tekrar durmak üzere yaptığı frenin gıcırtısı geldi. Aşağıda uzun bir tren bekliyor olmalıydı; kendimize güvenerek köyün aşağısındaki çıkıntıya kadar yürüdük.

Boynuna doğru sıraya girdik ve beş dakika, on dakika bekledik. Yavaş yavaş geçtiler. Ortam, ay doğmadan önceki karanlık gecenin sertliği içinde sessizdi ve köpeklerin uyarıları ve köprünün etrafındaki nöbetçilerin aralıklı çınlayan meydan okumaları olmasaydı, huzursuz arkadaşlarımızı sabırlı olmaya zorlayacaktı. Sonunda adamların develerinden sessizce yere inmelerine izin verdik ve gecikmeyi, Türklerin dikkatini ve vadide altımızda duran sessiz trenin anlamını merak ederek oturduk. Yün pelerinlerimiz sisle birlikte sertleşip ağırlaşınca titremeye başladık.

Uzun bir süre sonra karanlığın içinden hafif bir nokta belirdi. Bu, kahverengi pelerinini açarak beyaz gömleğini bir bayrak gibi bize gösteren çocuk şeyhti. Planının başarısız olduğunu fısıldadı. Bir tren (vadideki bu tren), bir Alman Albay ve Afule'den paniğe kapılmış Deraa'yı kurtarmak için Liman von Sanders tarafından gönderilen Alman ve Türk ihtiyatlarıyla henüz yetişmişti.

Küçük Ermeni'yi görev yerinde olmadığı için tutuklamışlardı. Bolca makineli tüfek ve nöbetçi vardı. Durmak bilmeyen bir enerjiyle devriye geziyorlardı. Aslında, orada patika üzerinde sağlam bir ileri karakol vardı, yüz metre kadar ötesinde oturduk: Müşterek halimizin tuhaflığı beni güldürdü, ama sessizce.

Nuri Said, ana kuvvetlerin yerini almayı teklif etti. Yeterince bombamız ve işaret fişeğimiz vardı; sayı ve hazırlık bakımından üstündük. Şanslar eşitti: Yalnız ben, hedefin hayat açısından değerini hesaplama oyunundaydım ve her zamanki gibi bunu çok pahalı buluyordum. Elbette savaşta yapılan çoğu şey çok pahalıydı ve biz de savaşa girip sonuna kadar giderek iyi bir örnek oluşturmalıydık. Fakat ben, seferlerimizin planlanmasından gizliden gizliye gurur duyuyordum. Bu yüzden Nuri'nin fikrine karşı olduğumu söyledim. Bugün Şam-Filistin demiryolunu iki kez kesmiştik ve Afule garnizonunun buraya getirilmesi Allenby'ye üçüncü bir fayda sağlıyordu. Dolayısıyla anlaşmamız, büyük ölçüde yerine getirilmişti.

Nuri, bir an düşündükten sonra kabul etti. Bizim için dürüstçe çok şey yapmaya çalışan bu delikanlıya iyi geceler diledik. Sırayla geçtik,

her birimize sessizce geri dön diye fısıldadık. Sonra tüfeklerimizle (benimki Enver'in yıllar önce Faysal'a verdiği Çanakkale hatırası altın işlemeli Lee-Enfield idi) bir grup halinde oturup adamlarımızın tehlike bölgesinin ötesine geçmesini bekledik.

Gariptir ki bu, gecenin en zor anıydı. Artık iş bitmişti ve yağmacı Almanları uyandırma isteğine karşı koyamıyorduk. Ordugâhlarına hafif bir ateş açmak çok kolay olurdu; akabinde ağırbaşlı adamlar gülünç bir aceleyle dışarı çıkar ve ayaklarının dibinde sessiz duran çıplak, puslu tepe yamacına doğru sertçe ateş ederlerdi. Aynı fikir Nâsır'ın, Nuri Said'in ve benim aklıma bağımsız olarak geldi. Aynı anda ağzımızdan çıkardık ve her birimiz diğerlerinin bu kadar çocukça şeyler düşünüyor olmasından dolayı hemen utanç duyduk. Karşılıklı uyarılarla saygınlığımızı korumayı başardık.

XXXII. BÖLÜM

BİR İLERİ BİR GERİ ÇARPIŞMALAR

Şafaktan önce Pisani'nin diğer topları ve Nuri Said'in birliklerinin geri kalanı Tel Arar'dan geldi. Joyce'a, yarın Nisib üzerinden güneye dönerek Deraa çemberini tamamlayacağımızı yazmıştık. Ona doğruca Umtaiye'ye gitmesini ve orada bizi beklemesini önerdim. Çünkü burası, bol suyu, muhteşem otlakları, Deraa'ya, Dürzi Dağı'na ve Rualla Çölü'ne eşit uzaklığıyla, toparlanıp Allenby'nin akıbeti hakkında haber bekleyebileceğimiz ideal bir yer gibi görünüyordu. Umtaiye'yi elimizde tutarak Ürdün ötesindeki Türk Dördüncü Ordusu'nun (özel kuşumuz) Şam'la bağlantısını kesmiş sayılırdık ve düşman hattı onarıldığında, ana hattı yeniden tahrip etmek üzere hızla yerimizi almıştık.

İsteksizce kendimizi bir başka gün için toparladık, orduyu topladık ve Mezerib istasyonuna doğru büyük bir yığın halinde hareket ettik. Ateşlerimiz sönmüştü ve her yer darmadağınıktı. Young ve ben yavaşça laleler serperken, birlikler hem Deraa hem de Şebab'ın görüş alanından çıkmak için Remte'ye doğru bozuk arazide eriyorlardı. Türk uçakları tepemizde uğuldayarak bizi arıyordu, bu yüzden köylülerimizi Mezerib üzerinden köylerine geri gönderdik. Sonuç olarak, havacılar sayımızın çok fazla olduğunu, muhtemelen sekiz ya da dokuz bin kişi olduğumuzu ve merkezkaç hareketlerimizin aynı anda her yöne doğru yönelmiş gibi göründüğünü rapor ettiler.

Şaşkınlıklarını daha da arttırmak için, biz geçtikten saatler sonra Fransız topçularının uzun fünyeli saldırısı Mezerib'deki su kulesini yüksek sesle havaya uçurdu. Almanlar o sırada Şebab'dan Deraa'ya doğru yürüyorlardı ve bu açıklanamaz şok, bu mizahtan nasibini almamış

tipleri öğleden sonraya kadar nöbet tutmak üzere oraya geri dönmek durumunda bıraktı.

Bu esnada biz çok uzaklardaydık, öğleden sonra saat dört sularında tepesine ulaştığımız Nisib'e doğru durmaksızın ilerliyorduk. Süvari piyadeleri kısa bir süre dinlendirdik, bu arada topçularımızı ve makineli tüfeklerimizi ilk sırtın tepesine taşıdık; bu tepeden itibaren arazi çukurlaşarak Tren İstasyonu'na doğru alçalıyordu.

Topları oraya, sığınağa yerleştirdik ve onlardan iki bin metre mesafedeki istasyon binalarına kasten ateş açmalarını istedik. Pisani'nin kolları birbiri ardına ateş açtılar, böylece çok geçmeden çatı ve barakalarda yırtık ve delikler ortaya çıktı. Aynı zamanda sol taraftaki makineli tüfekçilerimizi siperlere doğru uzun atışlar yapmaları için ileri sürdük. Ancak birliklerimizin doğal bir sığınağı ve arkalarında da öğleden sonra güneşinin avantajı vardı. Bu yüzden hiç zarar görmedik. Düşman da zarar görmedi. Elbette tüm bunlar sadece bir oyundu ve istasyonun ele geçirilmesi planımızda yoktu. Asıl hedefimiz köyün kuzeyindeki büyük köprüydü. Ayaklarımızın altındaki sırt, uzun bir boynuz şeklinde bu yapıya doğru kıvrılıyor ve köprünün inşa edildiği vadinin bir kıyısını oluşturuyordu. Köy ise diğer kıyıda kalıyordu. Türkler köprüyü küçük bir tabya vasıtasıyla tutuyor ve köyün duvarlarının altına yerleştirdikleri tüfekçilerle köprüyle irtibatı sağlıyorlardı.

Pisani'nin iki topunu ve altı makineli tüfeği, savunucularını dışarı çıkmaya zorlamak umuduyla küçük ama derin kazılmış köprü direğine çevirdik. Beş makineli tüfek ateşlerini köye yöneltti. On beş dakika içinde köyün ileri gelenleri çok tedirgin bir halde bizimle birlikte dışarı çıktılar. Nuri ateşkes şartı olarak Türklerin derhal evlerden çıkarılmasını ileri sürdü. Söz verdiler. Böylece istasyon ve köprü bölünmüş oldu.

Bunlara karşı yeniden saldırıya geçtik. Yirmi beş makineli tüfeğimiz sayesinde dört bir taraftan açılan ateş şiddetlendi, Türklerin de ikmali boldu. Sonunda Pisani'nin dört topunu da tabyaya yönelttik; birkaç salvodan sonra, tabyanın muhafızlarının hırpalanmış siperlerinden köprüden geçerek demiryolunun toprak setine sığındıklarını gördük.

Bu set altı metre yüksekliğindeydi. Eğer köprü muhafızları köprüyü kemerler üzerinden savunmayı seçerlerse onlar için pahalıya mal olacak bir pozisyona düşeceklerdi. Ancak istasyondaki arkadaşlarının yanına

gitme isteğinin onları oradan uzaklaştıracağını düşündük. Muhafızlarımın patlayıcı taşıyan yarısına, makineli tüfek tepesi boyunca ilerleyerek tabyaya bir taş atımı mesafeye kadar yaklaşmalarını söyledim.

Asil bir akşamdı; sarı, ılıman ve tarif edilemeyecek kadar huzurluydu. Aralıksız top atışlarımızın arka planı hüviyetindeydi. Azalan ışık sırtların açısında parlıyor, yumuşak ışınları onları ve en küçük konturlarını hassas bir düzlem karmaşıklığı içinde şekillendiriyordu. Sonra güneş bir saniye daha alçaldı ve yüzey gölgeye büründü; bir an için zeminden sayısız çakıltaşı yükseldi; her bir batı (yansıtan) yüzeyi, alevli siyah bir elmas gibi parlıyordu.

Tabya gerçekten de terk edilmişti: biz de deveden indik ve Nuri'ye ateşi kesmesini işaret ettik. Sessizlik içinde köprü kemerlerinden gizlice geçip onların da boşaltılmış olduğunu gördük.

Yaklaşık bir buçuk metre kalınlığında ve yedi metre yüksekliğinde olan ayaklara aceleyle pamuk barutu yığdık; iyi bir köprüydü ve bu, benim tahrip edeceğim yetmiş dokuzuncu köprümdü. Stratejik açıdan da en kritik olanıydı; zira Allenby gelip bizi kurtarana kadar Umtaiye'de onun karşısında kalacaktık. Bu yüzden tek bir taşını bile yerinde bırakmamaya karar vermiştim.

Nuri bu arada piyadeleri, topçuları ve makineli tüfekçileri gecenin koyulaşan karanlığında, çölün bir buçuk kilometre ötesine geçmeleri, saf tutmaları ve beklemeleri emriyle hatta doğru koşturuyordu.

Yine de bu kadar çok devenin raylar üzerinden geçmesi can sıkıcı derecede uzun sürüyor olmalıydı. Köprünün altında oturmuş, ellerimizde kibritler, şayet bir alarm hali olursa (askerlere rağmen) hemen ateşleyiciyi yakmak için bekliyorduk. Neyse ki her şey yolunda gitti ve bir saat sonra Nuri bana işaret verdi. Yarım dakika sonra (on beş santimlik fünyeleri tercih ederim!) tam Türk tabyasına yuvarlanırken, üç yüz elli kiloluk malzeme tek bir patlamayla infilak etti ve dumandan simsiyah kesilen hava uçuşan taşlarla cızırdadı. Patlama, yirmi metre ötedeki beni bile sersemletmişti. Şam yolunun yarısına kadar duyulmuş olmalıydı.

Nuri, büyük bir üzüntü içinde beni aradı. Bir bölük atlı piyadenin kayıp olduğunu öğrenmeden önce "her şey yolunda" işaretini vermişti. Neyse ki muhafızlarım hizmet için can atıyorlardı. Telâl el-Harizin onları da yanına alarak tepelere tırmanırken, Nuri'yle ben, eskiden köprü

olan çukurun başında durduk ve onlara dönüş için sabit bir nokta sağlamak üzere bir elektrik feneri yaktık.

Mahmud yarım saat içinde kayıp birliğin başında muzaffer bir edayla geri döndü. Diğer arayıcıları geri çağırmak için ateş ettik ve sonra Umtaiye'ye doğru üç ya da beş kilometre yol aldık. Kaygan dolan taşı üstündeki buzul taşlarıyla döşeli yol çok bozuktu. Bu yüzden memnuniyetle mola verdik ve hak ettiğimiz bir uyku için yere uzandık.

Ancak Nâsır'la ben, uyku alışkanlığımızı kaybedecek gibi görünüyorduk. Nisib'deki çıkardığımız gürültü bizi Mezerib'in alevleri kadar geniş bir alana duyurmuştu. Son gelişmeleri konuşmak için üç taraftan ziyaretçiler akın akın gelmeye başladığında henüz harekete geçmemiştik. Bizim işgal değil, baskın yaptığımız; daha sonra İngilizlerin Salt'tan kaçtığı gibi bizim de kaçacağımız ve faturaları ödemek üzere yerli dostlarımıza bırakacağımız söyleniyordu.

Gece, saatler boyunca, bu yeni gelenlerin ordugâhımız etrafında meydan okumaları, kayıp ruhlar gibi bağırışla bize doğru gelmeleri ve köylü usulü, bizim onların en büyük efendileri, onların da bizim en derin hizmetkârlarımız olduğumuzu söyleyerek ellerimizi salyalarıyla ıslatmalarıyla bölündü. Belki de onları ağırlayışımız her zamanki standardımızın altında kalmıştı; ama intikam almak için bizi uyanık, huzursuz bir şekilde uyanık tutma işkencesini uyguluyorlardı. Üç gün üç gece boyunca düşündük, emrettik ve uyguladık. Ve şimdi, dinlenmeye giderken, bu dördüncü gecede de eski cansız, şüpheli dost edinme oyununu oynamak acı vericiydi.

Bundan başka sarsılan *moralleri* bizi daha da kötü etkiledi, ta ki Nâsır beni kenara çekip yakınlarda bir yerde bir tür hoşnutsuzluk odağı olduğunu fısıldayana kadar. Köylülerin arasına karışıp gerçeği öğrenmeleri için köylü muhafızlarımı serbest bıraktım; onların raporlarına bakılırsa güvensizliğin nedeni, dün Joyce'un silahlı araçlarının dönüşüyle sarsılan Tayyibe'deki ilk yerleşim yerinde, yaşanan bazı tesadüfi olaylarda ve geri çekilmemizde en açıkta kalan nokta olmalarından duyulan haklı korkuda yatıyordu.

Aziz'i çağırdım ve doğruca Tayyibe'ye gittik, yolu belli olmayan ve kırık taş duvarlarla örülü engebeli donmuş lavların üzerinden geçtik. Reisin kulübesinde ziyaretçilerimizi etkilemiş olan meclis toplanmıştı. Türklerden merhamet dilenmek için kimi göndereceklerini

tartışıyorlardı; o sırada habersizce içeri girdik. Kendi başımıza gelişimiz, güvenlik konusundaki aşırı hassas oluşları dolayısıyla onları utandırdı. Bir saat ilgisiz bir şekilde ekinler ve çiftlik fiyatları hakkında konuştuk ve biraz kahve içtik. Sonra gitmek için ayağa kalktık. Arkamızdan yine gevezelikler başladı; ama şimdi kararsız ruhları daha güçlü gibi görünen bizim rüzgarımıza meyletmişti ve düşmana hiçbir haber göndermediler. Gerçi, ertesi gün bizimle böylesine inatçı bir suç ortaklığı yaptıkları için bombalanıp topa tutuldular.

Şafaktan önce geri döndük ve uyumak için tam uzanacak olduk, o sırada demiryolundan büyük bir gümbürtü geldi ve uyuyan ev sahibimizin ötesinde bir top mermisi parçalandı. Türkler sahra topu taşıyan silahlı bir tren göndermişlerdi. Tek başıma olsaydım hedefi vurmayı göze alırdım, çünkü uykusuzluğum beni daha fazla öfkelendirmeye yetecek kadar uzun sürmüştü. Fakat ordu, altı saat uyumuştu ve hareket ediyordu.

Korkunç bir hızla karşıya geçtik. Bir uçak geldi ve topçulara yardım etmek için etrafımızda döndü. Top mermileri yürüyüş hattımıza doğru ilerlemeye başladı. Hızımızı iki katına çıkardık ve çok açık bir düzende düzensiz bir yürüyüş koluna dönüştük. Yönlendirici uçak aniden duraksadı, hatta doğru yana kaydı ve iner gibi oldu. Top, şanslı bir atış daha yaptı ve iki deveyi öldürdü; ama geri kalanı için isabet şansını kaybetti ve yaklaşık elli atıştan sonra menzil dışına çıktık. Bu sefer, Tayyibe'yi cezalandırmaya başladı.

Joyce, Umtaiye'de, silah sesleri üzerine uyanmış ve bizi karşılamak için dışarı çıkmıştı. Onun uzun boylu figürünün arkasında, harabelerin tepesinde, Havran'daki her köyden ve kabileden saygılarını sunmaya ve en azından sözde bağlılık göstermeye gelen rengârenk bir grup vardı. Nâsır'ın yorgun tiksintisiyle bunları ona bıraktım, Joyce ve Winterton'la birlikte yola çıktım. Onlara inen uçaktan söz ettim ve silahlı bir arabanın onun işini bitirmesini önerdim. Tam o sırada iki düşman uçağı daha belirdi ve hemen hemen aynı yere iniş yaptı.

Ancak bir süredir ilk kez yapacağımız kahvaltı hazırlanıyordu. Böylece oturduk ve Joyce, Tayyibeli adamların, muhtemelen Türklere arı kovanına çomak sokan yabancılar hakkındaki düşüncelerini göstermek için, geçerken ona nasıl ateş ettiklerini anlattı.

Kahvaltı sona erdi. Düşman havaalanını araştırmak için gönüllü bir araba çağırdık. Herkes boğazımı düğümleyen sakin bir iyi niyet ve

hevesle öne çıktı. Sonunda Joyce iki araba seçti —biri Junor için, diğeri benim için— ve sekiz kilometre boyunca uçakların iner gibi göründüğü vadiye doğru ilerledik.

Arabaları susturduk ve vadiden aşağıya doğru süzüldük. Demiryolundan yaklaşık iki kilometre uzaktayken yol, düz bir çayıra doğru kıvrıldı ve bu çayırın ilerisinde üç uçak duruyordu. Bu muhteşem bir manzaraydı ve ileriye doğru atıldığımızda, geçmesi zor, çatlamış topraktan düz tümsekleri olan derin bir hendekle karşılaştık.

Bin iki yüz metre boyunca diyagonal bir rotadan çılgınca ilerledik. Biz durduğumuzda iki uçak havalandı. Ateş açtık, çıkan toza bakarak menzili ölçtük, ama çoktan mesafelerini kat etmişler ve başımızın üzerinden gökyüzüne doğru sallanıp takırdayarak uzaklaşmışlardı.

Üçüncü uçak tek kişilikti. Biz yaklaşırken pilotu ve gözlemcisi pervaneyi hızlıca döndürüyorlardı. Sonunda biz, uçak gövdesi mermi yağmuru altında dans edene kadar kurşun üstüne kurşun yağdırırken onlar demiryolu hendeğine atladılar. Hedefimize bin beş yüz mermi sıkmıştık (uçağı öğleden sonra yaktılar) ve sonra eve döndük.

Ne yazık ki kaçan iki uçak Deraa'ya gidecek zaman bulmuştu. İntikam hissiyle geri döndüler. Biri akıllıca davranmadı ve dört bombasını yüksekten bırakarak bizi ıskaladı. Diğeri ise alçaldı ve her seferinde bir bombayı büyük bir dikkatle bıraktı. Bombalar yaklaştıkça kendimizi mahkum bir tenekenin içindeki sardalyalar gibi hissederek savunmasız bir şekilde, yavaşça taşların arasında süründük. Bir tanesi arabanın şoför mahalline küçük parçalar yağdırdı, ama sadece menteşelerimizi kesti. Bir tanesi de ön lastiği yardı ve neredeyse arabayı deviriyordu.

Bütün tehlikeler arasından tek kişilik olanını tercih ederim. Yine de Umtaiye'ye sağ salim ulaştık ve Joyce'a başarımızı bildirdik. Türklere o havaalanının kullanıma uygun olmadığını kanıtlamıştık; Deraa da aynı şekilde araba saldırısına açıktı. Daha sonra bir arabanın gölgesine uzanıp uyudum; çöldeki tüm Arapların ve gelip bizi bombalayan Türk uçaklarının huzurum üzerinde hiçbir etkisi yoktu. Hadiselerin hengâmesi içinde insanlar hararetle yorulmaya başlamışlardı. Fakat bugün ilk raundumuzu neyse ki bitirmiştik ve sonraki hamlelerimiz hakkında zihnimi boşaltmak için dinlenmem gerekiyordu. Her zamanki gibi uzandığımda uykuya daldım ve öğleden sonraya kadar uyudum.

XXXIII. BÖLÜM

KRALİYET HAVA KUVVETLERİ İMDADIMIZDA

Stratejik olarak bizim işimiz, Deraa'dan geçen üç demiryolu hattının kontrolünü bize veren Umtaiye'de tutunmaktı. Burayı bir hafta daha elimizde tutarsak, Allenby ne kadar az şey yaparsa yapsın, Türk ordularını boğabilirdik. Yine de taktiksel açıdan Umtaiye tehlikeli bir yerdi. Sadece düzenli askerlerden oluşan ve gerilla paravanı olmayan bir kuvvet burayı güvenli bir şekilde elinde tutamazdı; ancak havadaki çaresizliğimiz devam edecek olursa kısa süre içinde bu duruma düşecektik.

Türklerin en az dokuz uçağı vardı. Havaalanlarından yirmi kilometre uzakta, açık çölde, mümkün olan tek su kaynağının yakınında kamp kurmuştuk ve etrafımızda büyük deve sürüleri ve çok sayıda at otluyordu. Türklerin bizi bombalamaya başlaması, gözümüz ve kulağımız olan başıbozukları tedirgin etmeye yetmişti. Yakında dağılıp evlerine dönecekler ve hiçbir faydamız kalmayacaktı: Tayyibe de, Deraa'dan bizi koruyan o ilk köy de savunmasızdı ve tekrarlanan saldırılar altında titriyordu. Eğer Umtaiye'de kalacaksak, Tayyibe bizden hoşnut olmalıydı.

Açıkçası ilk görevimiz, yarından sonraki gün Ezrak'a haber götüren bir uçak ayarlamış olan Allenby'den hava takviyesi almaktı. Karşıya geçip onunla konuşmamın yararlı olacağına karar verdim. Ayın yirmi ikisinde geri dönebilirdim. Umtaiye bu kadar uzun süre dayanabilirdi, çünkü bir sonraki Roma köyü olan Ümmü'l-Surab'a hareket ederek uçakları bir süre oyalayabilirdik.

İster Umtaiye'de ister Ümmü'l-Surab'da olalım, güvende olmak için inisiyatifi elimizde tutmamız gerekiyordu. Deraa tarafı köylülerin

şüphesiyle geçici olarak kapanmıştı: Geriye Hicaz hattı kalıyordu. Kilometre 149'daki köprü neredeyse onarılmıştı. Onu tekrar yıkmalı ve onarım trenlerinin erişimini engellemek için güneydeki bir diğerini tahrip etmeliydik. Winterton'ın dünkü çabası, ilkinin birlikler ve silahlar için bir mesele olduğunu gösterdi. İkincisi ise baskın için bir hedefti.

Joyce'a Mısırlılar ve Gurkaların Akabe'ye dönmelerini önerdim; ayrıca bana silahlı bir araba vermesini, onlarla birlikte yolun ilk aşaması olan demiryoluna inip yapılabilecekleri yapmamı teklif ettim. Nâsır ve Nuri Said'e gittik ve onlara yirmi ikisinde savaş uçaklarıyla döneceğimi, uçakların da bizi hava keşiflerinden ve bombardımandan kurtaracaklarını söyledik. Bu arada Tayyibe'yi, Türklerin verdiği hasarı tazmin ile tekrar kazanacaktık ve Joyce burada ve Ümmü'l-Surab'da, hava takviyelerimizle dönmeme karşı iniş alanı ayarlayacaktı.

O geceki tahribat inanılmaz bir karmaşaydı. Günbatımında demiryolundan beş kilometre uzaklıktaki açık bir vadiye taşındık. Mafrak istasyonunda sorun çıkabilirdi. Benim silahlı aracım, Ford'undaki Junor'la birlikte o tarafı düşman ilerleyişine karşı koruyacak; Mısırlılar da doğrudan hatta ilerleyecek ve ateş açacaklardı.

Planım suya düştü. Üç saat boyunca labirent gibi vadilerde dolaştık, ne demiryolunu, ne Mısırlıları ne de başlangıç noktamızı bulabildik. Sonunda bir ışık gördük ve kendimizi Mafrak'ın önünde bulmak için ona doğruca oraya sürdük. Yerimizi almak için geri döndüğümüzde istasyondan kuzeye doğru giden bir lokomotifin sesini duyduk. Onu yıkık köprüye varmadan yakalamayı umarak kesik kesik tüten dumanını takip ettik; ama biz onu geçmeden önce Peake'in otuz patlayıcısını ateşlemesiyle göğe doğru çok yükseklere çıkan patlamalar meydana geldi.

Bazı atlı adamlar dörtnala yanımızdan geçip güneye doğru gittiler. Onlara ateş ettik ve sonra devriye treni Peake'in yarattığı tehlikeden olabilecek en iyi şekilde hızla geri döndü. Yanlarına koştuk ve Vickersımızla yük vagonlarına ateş açtık, bu sırada Junor, Lewis'inden karanlığın üzerine yeşil bir izli mermi yağmuru gönderdi. Bizim atışlarımız ve lokomotifin gürültüsü arasında Türklerin bu ışıklı saldırı karşısında dehşet içinde uluduklarını duyduk. Düzensiz bir şekilde karşılık verdiler, ama bunu yaparken büyük araba aniden tekledi ve durdu. Bir mermi benzin deposunun zırhsız ucunu delip geçmişti; bu, tüm araçlarımız içinde zırhsız olan tek yerdi. Sızıntıyı kapatmak bir saatimizi aldı.

Sonra sessizliğe bürünmüş hat boyunca bükülmüş raylara ve aralıklı menfezlere doğru ilerledik, ne var ki arkadaşlarımızı bulamadık. Böylece bir buçuk kilometre geri çekildik ve sonunda orada uykumu aldım: Şafaktan önce üç mükemmel saat. Taptaze uyandım ve bulunduğumuz mıntıkayı tanıdım. Muhtemelen uykusuz geçen beşinci gece aklımı başımdan almıştı. Gurkalarla birlikte Mısırlıları geçerek ilerledik ve öğleden sonra Ezrak'a vardık. Orada Faysal ve Nuri El-Şağlân vardı; getirdiğimiz haberleri duymak için sabırsızlanıyorlardı. Detaylarıyla olanları anlattık; sonra da seyyar hastanedeki Marshall'ın yanına gittim. Tüm ağır yaralılarımızla ilgileniyordu, fakat beklediğinden daha az yaralı vardı. Bu yüzden yatağım için bana bir sedye ayırabildi.

Şafak vakti Joyce beklenmedik bir şekilde geldi. Bu durgunlukta, Maan'dan önce Zeyd ve Cafer'e yardım etmek ve Hornby'yi Beni Sahr arasında ilerletmek için Ebâ el-Lissan'a gitmeyi üzerine vazife edinmişti. Sonra Filistin'den uçak geldi ve Allenby'nin zaferinin şaşırtıcı ilk anlatısını dinledik. Türkleri akıl almaz bir şekilde ezip geçmiş ve geri püskürtmüştü. Savaşımızın çehresi değişmişti. Bu durumdan yararlanmak için genel isyan tavsiyeleriyle birlikte Faysal'a zaferi derhal haber verdik. Bir saat sonra güven içinde Filistin'deydim.

Hava Kuvvetleri beni Remle'den karargâha kadar bir arabayla götürdü ve orada o büyük adamı, Bols her on beş dakikada daha büyük bir başarının haberiyle koşuştururken gözlerindeki ışık dışında kıpırdamıyorken buldum. Allenby harekâta başlamadan evvel o kadar emindi ki, sonuç onun için neredeyse can sıkıntısıydı. Fakat ne kadar bilimsel kafalı olursa olsun, hiçbir general, karmaşık planının muazzam bir alanda her açıdan tam bir başarıyla tatbik edildiğini görüp de içten içe sevinmeden edemezdi: Özellikle de bunu (hissetmiş olması gerektiği gibi) bu tür alışılmışın dışında hareketleri tasarlamasını sağlayan derin düşünce ve muhakemenin bir ödülü olarak hissettiğinde; askerlik kitabının emrettiklerini planları lehine ihlal ettiğinde ve onları elinin altındaki askeri veya siyasi her türlü manevi ve maddi varlıkla desteklediğinde.

Bana sonraki niyetlerini anlattı. Tarihi Filistin onundu ve tepelerdeki bozulmuş Türkler takibin gevşemesini bekliyorlardı. Hiç de değil! Bartholomew ve Evans üç saldırı daha düzenlemeye hazırdı: Ürdün üzerinden Amman'a bir saldırı, Chaytor'un Yeni Zelandalıları tarafından yapılacaktı; Ürdün üzerinden Deraa'ya bir saldırı, Barrow ve Hintlileri

tarafından yapılacaktı ve Ürdün üzerinden Kuneytra'ya bir diğer saldırı da Chauvel'in Avustralyalıları tarafından yapılacaktı. Chaytor ise Amman'da dinlenecek; Barrow ve Chauvel ilk hedeflere ulaştıktan sonra Şam'da birleşeceklerdi. Biz de bu üçüne yardım edecektik ve Şam'ı ele geçirme noktasındaki küstah tehdidimi, hepimiz bir araya gelene kadar hayata geçirmeyecektim.

Beklentilerimizi ve her şeyin havadaki güçsüzlüğümüz yüzünden nasıl mahvolduğunu anlattım. Bir zile bastı ve birkaç dakika içinde Salmond ve Borton bizimle görüşmeye katıldılar. Uçakları Allenby'nin planında vazgeçilmez bir rol üstlenmiş (piyade ve süvariyi, topçu ve hava kuvvetlerini, donanma ve silahlı araçları, aldatmacaları ve başıbozukları, her birini en iyi şekilde kullanabilen bu adamın mükemmelliği!) ve bunu yerine de getirmişti. Gökyüzünde artık Türk yoktu —hemen araya girdiğim gibi, bizim tarafımız hariç. Çok daha iyi, dedi Salmond; onlara ihtiyacımız olduğunda bizimle olmaları için iki Bristol avcı uçağını Umtaiye'ye göndereceklerdi. İhtiyatımız var mıydı? Ya benzinimiz? Bir damla bile mi yoktu? Oraya nasıl gidilecekti? Sadece hava yoluyla mı? Hava destekli bir savaş birimi mi? Duyulmamış şey!

Ancak Salmond ve Borton yeniliğe meraklı adamlardı. Onlar D.H.9. ve Handley-Page için yükleri hazırlarken, Allenby oturmuş, dinliyor ve bunun yapılacağından emin bir halde gülümsüyordu. Allenby'nin gelişmekte olan planıyla havanın iş birliği o kadar hazır ve esnek, irtibat o kadar eksiksiz, bilinçli ve hızlıydı ki. Türklerin geri çekilişini bozguna dönüştüren, telefon ve telgraf bağlantılarını kesen, kamyon kollarını bloke eden, piyade birliklerini dağıtan Kraliyet Hava Kuvvetleri idi. Salmond ve Borton, deyim yerindeyse, Allenby'nin sadece taktik çalışmasını değil, stratejisini de paylaşıyorlardı. Tul Kerem, Mesudiye, Cenin ve Afule sırasıyla o kadar şiddetli bir şekilde havadan kuşatılmıştı ki, herhangi bir kara birliğimiz yaklaşmadan önce saatlerce düşman tarafından kullanılmaları engellenmişti.

Ancak hava saldırısının doruk noktası ve sefil Türklerin katliamı, Esdraelon'un Baysan üzerinden Ürdün Nehri'ne döküldüğü vadide gerçekleşti. Türk tümenlerinin tek kaçış yolu olan modern motorlu yol, uçurum ve sarp kayalıklar arasında ölümcül bir çukurda taranmıştı. Dört saat boyunca uçaklarımız, mahkum kolların üzerinde birbirinin yerini aldı: Üzerlerine dokuz ton civarında küçük bomba veya

el bombası ve elli bin küçük mühimmat mermisi yağdırıldı. Duman dağıldığında, düşman birliğinin eriyip gittiği görüldü. Artık onlar, uçsuz bucaksız tepelerin her kıvrımında hayatları için saklanan, titreyen bireylerden oluşan dağınık bir kalabalıktı. Komutanları da onları bir daha toparlayamadı. Süvarilerimiz ertesi gün sessiz vadiye girdiklerinde doksan top, elli kamyon ve tüm eşyalarıyla birlikte terk edilmiş yaklaşık bin araba sayabildiler. Kraliyet Hava Kuvvetleri dört ölü verdi. Türkler ise koca bir birlik kaybetmişti.

Hava şefleri bana döndü ve iniş alanlarımızın tam yüklü bir Handley-Page için yeterince iyi olup olmadığını sordu. Bu büyük uçağı bir kez hangarında görmüştüm, ama tereddütsüz "Evet" dedim; ancak yarın benimle birlikte bir uzmanı Bristollerle gönderip emin olsalar iyi olurdu. Uzman, öğlene kadar dönebilirdi ve Handley de saat üçte gelirdi. Salmond ayağa kalktı: "Sorun değil efendim, gerekeni yaparız" dedi. Dışarı çıktım ve kahvaltı ettim.

Allenby'nin karargâhı mükemmel bir yerdi: Serin, havadar, beyaz badanalı, sineklere karşı korunaklı ve dışarıdaki ağaçlarda rüzgarın hareketiyle müzikal hale gelen bir ev. Umtaiye'deki halkımız taşların arasında kertenkeleler gibi yatar, mayasız ekmek yer ve bir sonraki uçağın onları bombalamasını beklerken, ben ise beyaz masa örtülerinin, kahvenin ve asker hizmetkârların tadını çıkardığım için kendimi ahlaksız addediyordum. Yapraklardaki çatlaklardan patikaların üzerine bir bebek bezi gibi sıçrayan tozlu güneş ışığı gibi huzursuz hissediyordum; çünkü uzun süren sakin çölden sonra çiçekler ve otlar kıpırdanıyor gibiydi ve her yerde filizlenen yeşillik, doğurganlığı içinde hoyratlaşıyordu.

Ancak Clayton, Deedes ve Dawnay'nin yanı sıra Hava Kuvvetleri personeli de dostluğun ta kendisiydi; Başkomutan'ın neşesi ve bilinçli gücü ise uzun ve yorucu günlerin ardından yorgun bir insan için teselli kaynağıydı. Bartholomew haritaları gezdirerek ne yapacaklarını açıklıyordu. Düşman hakkındaki bilgisine katkıda bulundum, zira ona en iyi şekilde hizmet eden istihbarat subayıydım. Buna mukabil onun bakış açısı da bana, bizi engelleyen oradaki gerili küçük mania ne olursa olsun zaferi kesin olarak gösterdi. Yine de bana öyle geliyordu ki, Arapların elinde, bu zaferin sadece yeni bir zafer daha olmasına izin vermek ya da kendilerini bir kez daha riske atarak bunu nihai hale getirmek gibi bir seçenek vardı. Gerçi bu, gerçek bir seçenek değildi, ama beden

ve ruh benimki kadar yorgun düştüğünde, neredeyse içgüdüsel olarak tehlikeden kaçınmak için makul bir yol aranıyordu.

Şafaktan önce, Avustralyalıların hangarında iki Bristol ve bir D.H.9 uçağı duruyordu. Birinde eski pilotum Ross Smith vardı, kendisi yeni Handley-Page'i uçurmak için seçilmişti: Mısır'da sınıfının tek örneği, Salmond'un gözbebeğiydi. Yük taşımak gibi hafif bir görev dolayısıyla düşman hattı üzerinde uçması için onu ödünç vermesi, bize karşı olan iyi niyetinin bir ifadesiydi.

Bir saat içinde Umtaiye'ye vardık ve ordunun gitmiş olduğunu gördük. Ben de Ümmü'l-Surab'a geri dönmek üzere işaret ettim; işte oradaydılar, arabalardan oluşan savunma grubu ve Araplar bizim şüpheli gürültümüzden saklanarak orada, burada ve her yerdeydiler. Sevimli develer tek başlarına ovaya dağılmış, harika otlaklarda karınlarını doyuruyorlardı. Young, işaretlerimizi görünce, kendi ve Nuri Said'in özenle taşlardan temizlediği çimenliğin üzerine bir iniş işareti ve sis bombaları koydu.

Ross Smith endişeli bir şekilde hazırlanan alanı enine boyuna gezdi ve kusurlarını inceledi; ancak sürücülerin kahvaltı yapmakta olduğu yerde temiz bir yüzle bize katıldı. Handley-Page için zemin tamamdı. Young bize dün ve önceki gün tekrarlanan bombardımanlardan bahsetti; bu bombardımanlar bazı askerleri ve Pisani'nin topçularından bazılarını öldürmüş ve herkesi canından bezdirmişti. Bu yüzden gece, Ümmü'l-Surab'a taşınmışlardı. Aptal Türkler hâlâ Umtaiye'yi bombalıyorlardı, ancak askerler oraya sadece boş vakitlerde, öğlen ve geceleri su çekmek için gidiyorlardı.

Winterton'ın demiryolunu son kez havaya uçurduğunu da duydum. Eğlenceli bir geceydi, tanımadığı bir askerle karşılaşmış ve ona bozuk bir Arapça ile ne kadar iyi gittiklerini anlatmıştı. Asker, Tanrı'ya merhameti için şükretmiş ve karanlıkta kaybolmuş; bir an sonra sağdan soldan makineli tüfek ateşi açılmış! Yine de Winterton tüm patlayıcılarını ateşlemiş ve kayıp vermeden iyi bir vaziyette geri çekilmişti. Nâsır bize geldi ve şu adam yaralandı, bu öldürüldü, şu kabile hazırlanıyor, şunlar çoktan bize katıldı, ama diğerleri evlerine gitti gibi şeyler söyledi —ülkenin tüm dedikodularını. Ben onlara Allenby'nin başarısının pek de inandırıcı olmayan destanını anlatırken, parıldayan üç uçak, İngilizleri ve kendi cesaret ve dayanıklılıklarını öven Arapların moralini

epey düzeltmişti: Nablus alındı, Afule alındı, Baysan, Semah ve Hayfa alındı. Muhataplarımın zihinleri alevler gibi peşimden sürüklendi. Telâl ateş püskürüyor, övünüyordu; Rualla ise Şam üzerine derhal yürünmesi için bağırıyordu. Kampta bir kendini beğenmişlik ve güven ürpertisi kol geziyordu. Ben de Faysal ve Nuri El-Şağlân'ı son bir çaba için buraya getirmeye karar verdim.

Bu arada kahvaltı vakti gelmişti ve havada sosis kokusu vardı. Yemeğe gayet hazır bir şekilde oturuyorduk: Ne var ki, yıkık kuledeki gözcü, Deraa'dan bir uçağın geldiğini görerek "Uçaklar havalansın" diye bağırdı. Bizim Avustralyalılar, henüz sıcak olan makinelerine çılgınca koşarak, bir anda onları çalıştırdılar. Ross Smith, gözcüsüyle birlikte bir tanesine atladı ve bir kedi gibi gökyüzüne tırmandı. Onun ardından Peters gitti, üçüncü pilot ise D.H.9.'un yanında durdu ve bana sertçe baktı.

Onu anlamıyor gibiydim. Lewis silahları, scarff makineli tüfekleri*, nişangâhlar, dönen halkalar, kanatlar, sallanan paralel çubuklar üzerinde yükselen ve alçalan topuzlar; ateş etmek için, kişinin kendisinin ve düşmanın değişen hızına ve yönüne göre halkanın bu tarafına veya diğer tarafına nişan alması gerekiyordu. Mevzuyu teoride öğrenmiştim, bir yere kadar taklit edebilirdim; ama yapılacaklar sadece kafamın içindeydi ve yapılması gerekenler, boş kafadan ellere geçene kadar yalnızca hareket tuzaklarıydı. Hayır: Pilot nazarında kaybedeceğim itibar ne olursa olsun, hava savaşına gitmiyordum. İlave risklerden hoşlanan bir ırkın mensubu olan Avustralyalıydı o, oyun oynamam gereken sıradan bir Arap değildi.

Konuşamayacak kadar saygılıydı: Havadaki savaşı izlerken bana sadece sitem dolu gözlerle baktı. İki kişilik bir düşman uçağı ve üç gözcü vardı. Ross Smith büyük olana kilitlendi ve beş dakikalık keskin makineli tüfek sesinden sonra Alman uçağı aniden demiryolu hattına doğru dalışa geçti. Alçak sırtın arkasında parlarken, bir duman flaması ve düştüğü yerden de yumuşak, kara bir bulut yükseldi. Etrafımızdaki Araplardan bir "Ah!" sesi geldi. Beş dakika sonra Ross Smith geri döndü ve uçağından neşeyle atlayarak Arap cephesinin burası olduğuna yemin etti.

---

* *Scarff ring;* Birinci Dünya Savaşı sırasında iki kişilik uçaklarda kullanılmak üzere Britanya Deniz Kuvvetleri Hava Departmanı'ndan Güverte Subayı F.W. Scarff tarafından geliştirilen makineli tüfek. (ç.n)

Sosislerimiz hâlâ sıcaktı; çayla beraber onları yedik (son İngiliz erzağımız, ziyaretçiler için hazırlandı), ama Dürzi Dağı'ndan gelen üzümlere henüz ulaşmıştık ki, gözcü yine pelerinini savurdu ve "Bir uçak!" diye bağırdı. Bu kez yarışı Peters kazandı, Ross Smith ikinci oldu, Traill ise üzgün bir şekilde yedekte kaldı, fakat utangaç düşman o kadar çabuk geri döndü ki Peters onları Arar yakınlarına kadar yakalayamadı. Orada avını savaşarak düşürdü. Daha sonra, savaş dalgası oraya doğru ilerlediğinde, kötü bir kaza sonucu yanmış iki Alman cesedi bulduk.

Ross Smith, her yarım saatte bir düşmanla karşılaştığı bu Arap cephesinde sonsuza kadar kalabilmeyi diliyor ve Peters'ın gelecek günlerine içten içe imreniyordu. Ancak Handley-Page'e benzin, yiyecek ve yedek parça götürmek için geri dönmek zorundaydı. Üçüncü uçak ise dün orada mahsur kalan gözlemciyi almak için Ezrak'a gidiyordu; ben de Faysal'ı görmek için onunla gittim.

Zaman uçanlara bol geliyordu: Ezrak'tan ayrıldıktan otuz saat sonra oradaydık. Gurkalar ve Mısırlılarla birlikte kuzeyde yeni tahribatlar için orduya katılmak üzere geri döndüm. Sonra Faysal ve Nuri El-Şağlân'la birlikte yeşil Vauxhall'a doluştuk ve Handley-Page'in kalkışını görmek üzere Ümmü'l-Surab'a doğru yola çıktık.

Pürüzsüz çakmaktaşı ya da çamur düzlüğünde hızla gittik, güçlü arabanın kendini tamamen zonklatmasına izin verdik, ne yazık ki talih bize düşmanca davrandı. Bir anlaşmazlık haberi geldi ve bu nedenle yerel bir Serahin kampına dönmek zorunda kaldık. Bununla birlikte, Serahin savaşçılarına Umtaiye'ye gitmelerini emrederek kaybımızı telafi ettik ve Aclun tepelerinden geçen yolların, güvenli bir şekilde kaçmaya çalışan bozulmuş Türk ordularına kapatılabilmesi için demiryolu üzerinden zafer haberi göndermelerini sağladık.

Sonra arabamız tekrar kuzeye doğru hareket etti. Ümmü'l-Surab'a otuz kilometre kala, güneye doğru telaşla koşan, kır saçlarıyla ak sakalları rüzgarda savrulan, gömleği (göbek bağının içine sokulmuştu) arkasında şişen tek başına bir Bedevi gördük. Yanımızdan geçmek için rotasını değiştirdi ve kemikli kollarını kaldırarak, "Dünyanın en büyük uçağı" diye bağırdı, ardından güneye doğru uçarak çadırlar arasında bu büyük haberini yaymaya başladı.

Ümmü'l-Surab'da Handley çimenlerin üzerinde görkemli bir şekilde duruyordu, Bristoller ise kanatlarının altındaki minik yavruları

gibiydi. Etrafında Araplar hayranlıkla, "Gerçekten de sonunda bize bunların annesi olan 'O' uçağı gönderdiler," diyorlardı. Gece olmadan önce Faysal'ın kaynağının söylentisi, Dürzi Dağı ve Havran çukurunda yayıldı ve insanlara dengenin bizden yana ağır bastığını söyledi.

Borton'un kendisi de birlikte hareket etmek için uçağıyla gelmişti. Adamlarımız bomba raflarından ve gövdesinden bir ton benzin; Bristol avcı uçakları için yağ ve yedek parça; bizim için çay, şeker ve erzak; bizim için mektuplar, Reuter telgrafları ve ilaçlar çıkarırken onunla konuştuk. Sonra büyük uçak, Deraa ve Mafrak'a karşı kararlaştırılmış bir gece bombardımanı harekâtıyla Remle'ye gitmek üzere alacakaranlığın erken saatlerinde yükseldi ve topçularımızın başlattığı demiryolu trafiğini mahvetme işini tamamladı.

Biz, kendi payımıza, topçu baskısını sürdürecektik. Allenby bize Türk Dördüncü Ordusu'nu, Chaytor onları Amman'dan çıkmaya zorlayana dek taciz edip kontrol altında tutmak, daha sonra da geri çekilirken parçalamakla görevlendirmişti. Bu geri çekilme sadece günlük bir meseleydi ve gelecek hafta Şam'la aramızdaki düzlüklerdeki insanları ayaklandırmamız gerektiği savaşta olabilecek en kesin şeydi. Bu yüzden Faysal, Nuri El-Şağlân'ın Ezrak'tan gelen Rualla devecilerini kolumuza katmaya karar verdi. Bu bizi yaklaşık dört bin kişiye çıkaracaktı, dörtte üçünden fazlası başıbozuktu, ama onlara güvenilirdi. Zira Nuri, o sert, sessiz, alaycı yaşlı adam, kabileyi parmaklarının arasında bir alet gibi tutuyordu.

Çölde ender rastlanan, tartışma duygusu olmayan bir adamdı. Yapar ya da yapmazdı ve bunun ötesi yoktu. Diğerleri konuşmayı bitirdiğinde, o birkaç düz cümleyle iradesini açıklar ve sakince itaat beklerdi; ona biat edilirdi de, çünkü ondan korkulurdu. Yaşlı ve bilgeydi, bu da yorgun ve hayal kırıklığına uğramış olduğu anlamına geliyordu: O kadar yaşlıydı ki, bizim coşkumuza ortak olmasına şaşırıyordum.

XXXIV. BÖLÜM

TÜRKLER ÇÖKÜYOR

Ertesi gün Nâsır'ın çadırında, köylü ziyaretçilerinin arasında dinlendim; onların kıvrak zekâları ve iyi niyetleriyle mücehhez birçok haberi tasnif ettim. Dinlenme günümde Nuri Said, Pisani ve iki top, Stirling, Winterton, Young, silahlı araçları ve hatırı sayılır bir kuvvetle alenen demiryoluna gitti, onaylanmış askeri yöntemlerle hattı temizledi, bir kilometrelik demiryolunu tahrip etti ve Deraa'ya ilk saldırımızdan önce Joyce ve benim tarafımdan havaya uçurulan köprü yerine Türklerin inşa ettiği geçici ahşap yapıyı yaktı. Nuri El-Şağlân, siyah çuha peleriniyle Rualla süvarilerini bizzat yönetiyor, en iyileriyle birlikte dörtnala koşuyordu. Onun gözetiminde kabile, Nuri Said'in bile övgüsünü kazanan bir yiğitlik gösterdi.

Nuri'nin bugünkü operasyonu Türklere vurulan son darbeydi ve akabinde Amman ile Deraa arasındaki hattı yeniden kurmaya çalışmaktan artık vazgeçmişlerdi. Bunu bilmiyorduk, ama yine de üzerimizde bir baskı vardı ve hattın daha uzun bir kısmını kullanılamaz hale getirmek için acele ediyorduk. Buna göre, ertesi şafak Winterton, Cemil ve ben arabalarla Mafrak istasyonunun güneyindeki hattı incelemeye gittik. Tecrübelerimizin ötesinde bir şiddet, isabet ve yoğunlukta makineli tüfek ateşiyle karşılaştık. Daha sonra bize saldıran uzmanları yakaladık ve onların bir Alman makineli tüfek birliği olduğunu öğrendik. Bir an için şaşkınlıkla geri çekildik ve cazip bir köprüye doğru ilerledik. Planım, iskeleye karşı korunaklı bir halde patlayıcıları yerleştiresiye kadar arabanın içinde köprünün altında gitmekti. Bu yüzden silahlı bir arabaya geçtim, arkalığa altmış kilo pamuk barutunu koydum ve sürücüye kemerin altına sürmesini söyledim.

Winterton ile Cemil destek arabasında arkadan geldiler. "Hava çok sıcak," diye inledi Cemil. "Gittiğimiz yer daha da sıcak olacak," diye cevap verdi Winterton, amaçsız mermilerin düştüğü kayıtsız bir zeminde yavaşça ilerlerken. Toprak yığınından yaklaşık elli metre kadar uzaklaşmıştık; bir haftalık savaşa yetecek kadar makineli tüfek mermisi zırhlarımızda takırdıyordu ki, hattın gerisinden biri bize bir el bombası da fırlattı.

Bu yeni durum köprünün altından geçme planımı imkânsız hale getirdi. Bir kere, arabanın arkasına isabet edecek bir mermi pamuk barutumuzu patlatacak ve bizi havaya uçuracaktı; diğer yandan, araba fırlatılan bir el bombasına karşı da çaresizdi. Böylece, bir demiryolu parçasını savunmak adına alınan bu tedbiri anlamakta güçlük çekerek ve bu kadar uzun bir rahatlıktan sonra bu kadar sağlam bir mukavemete ilgi duyarak, hatta etkilenerek geri çekildik. Hayallerimizde Check kısa boylu, tıknaz, öfkeli bir adamdı, karışık kaşlarının altından sorunlarına bir son vermek için sağa sola bakışlar fırlatıyordu; Victory ise onun yanında sırık gibi, beyaz tenli, oldukça durgun bir kadın gibi görünüyordu. Hava kararddıktan sonra tekrar denemeliydik.

Ümmü'l-Surab'da Nâsır'ın bir kez daha Umtaiye'de kamp kurmak istediğini öğrendik. Bu, Şam yolculuğumuzun ilk menziliydi, bu yüzden onun isteği beni memnun etti ve biz de hareket ettik. Böylece bu gece hatta hiçbir şey yapmamak için iyi bir bahane bulmuş olduk. Bunun yerine, oturup tecrübelerimizi anlattık ve Handley-Page'in Mafrak istasyonunu bombalayacağı gece yarısını bekledik. Uçak geldi ve birbiri ardına ellişer kiloluk bombaları Türklerin ateşi kesilinceye kadar hıncahınç dolu tali hatlara düştü.

Bütün gece ve ertesi gün yük vagonları arasındaki yangın gittikçe büyüdü. Bu, Arapların dünden beri dedikodusunu yaptıkları Türklerin çöküşünün kanıtıydı. Dördüncü Ordu'nun Amman'dan dağınık bir güruh gibi hareket ettiğini söylüyorlardı. Geride kalanları ve zayıf müfrezelerin önünü kesen Beni Hassan, onları yürüyüş halindeki çingenelere benzetiyordu.

Bir konsey topladık. Dördüncü Ordu'ya karşı yapacaklarımız bitmişti. Arapların elinden kaçan kalıntıları silahsız başıbozuklar olarak Deraa'ya ulaşacaktı. Yeni işimiz Deraa'nın bir an önce boşaltılmasını sağlamak, böylece oradaki Türklerin kaçakları bir artçı birlik haline

getirmesini önlemek olmalıydı. Bu yüzden kuzeye, Tel Arar'ı geçip ertesi gün şafakta demiryolu üzerinden Şeyh Saad köyüne yürümeyi önerdim. Burası bol suyu, mükemmel gözlem olanakları ve doğrudan saldırıya uğrarsak da batıya veya kuzeye, hatta güneybatıya doğru güvenli bir geri çekilme olanağı sunan tanıdık bir bölgeydi. Deraa'yı Şam'dan ayırıyordu; Mezerib'i de.

Telâl beni hararetle destekledi. Nuri El-Şağlân başıyla onayladı: Nâsır ve Nuri Said de. Böylece kampa saldırmaya hazırlandık. Yalnız silahlı araçlar bizimle gelemezdi. Deraa düşene kadar Ezrak'ta kalmaları daha iyiydi ve ayrıca Şam'a girmemize yardım etmelerini istiyorduk. Bristol Fighter'lar da aynı şekilde Türk uçaklarını havadan temizleyerek görevlerini yerine getirmişlerdi. Şeyh Saad'a hareket ettiğimiz haberiyle Filistin'e dönebilirlerdi.

Daireler çizerek uzaklaştılar. Uçuş hatlarını izlerken, yıkık Mafrak'tan yavaşça yükselen dumana büyük bir toz bulutunun eklendiğini fark ettik. Bir uçak geri döndü ve büyük bir düşman süvari birliğinin demiryolundan bize doğru ilerlediğine dair bir not bıraktı.

Bu hoş olmayan bir haberdi, zira savaşmak için hazır değildik. Arabalar gitmişti, uçaklar gitmişti, atlı piyadelerin bir bölüğü yürüyüşe geçmişti, Pisani'nin katırları toplanmış ve sıraya dizilmişti. Nuri Said'in yanına gittim, Nâsır'la birlikte tepenin başındaki kül yığınının üzerinde durduk, kaçalım mı, duralım mı diye tereddütte kaldık. Sonunda kaçmak daha akıllıca göründü, çünkü Şeyh Saad daha kârlı bir duraktı. Böylece askerleri aceleyle oradan uzaklaştırdık.

Yine de işler bu şekilde bırakılamazdı. Bu nedenle Nuri El-Şağlân ve Telâl, takibi geciktirmek için Rualla ve Havran süvari birliklerini geri götürdüler. Beklenmedik bir müttefikleri vardı, zira arabalarımız Ezrak'a giderken düşmanı görmüşlerdi. Ne de olsa Türkler bize saldırmak için gelen süvariler değil, eve dönmek kestirme bir yol arayan kandırılmış unsurlardı. Yüzlerce susuz esir ve çok sayıda nakliye aracı aldık; öyle bir paniğe yol açtık ki, ovadaki ana birlikler at arabalarının koşum kayışlarını kestiler ve çıplak atlara binip gittiler. Dehşet salgını hat boyunca yayıldı ve herhangi bir Arap müdahalesinden kilometrelerce uzaktaki birlikler tüfeklerine varıncaya kadar her şeylerini bir kenara atarak Deraa'daki sözde güvenlik noktasına doğru çılgınca koşmaya başladılar.

Ancak bu kesinti bizi geciktirdi; çünkü Türk olmadığımızdan kuşkulanan köylülere teminat olacak yeterli sayıda yerel süvari olmadan gece vakti haki giysili düzenli bir deve birliğini Havran'dan geçiremezdik. Öğleden sonra geç saatlerde Telâl, Nâsır ve Nuri El-Şağlân'ın bize yetişmesi için mola verdik.

Oysa onlar karanlıkta bizi geçmişlerdi. Birleşen kuvvetlerimiz, baş döndürücü bir esintiyle, kuzeye, sürülmüş tarlaların arasından, bereketli ve mutlu köylere doğru ilerledi. Samanları biçilmekten çok yolunan, hasat edilmiş tarlaların üzerinde, bir çocuk kadar uzun, ama artık sararmış, kurumuş ve ölmüş devedikenleri büyüyordu. Rüzgar onları köklerinden koparıyor, dallı tepelerini düz arazide hallaç pamuğu gibi atıyor, devedikenleri devedikenlerine karşı esiyor, dikenlerini birbirine geçiriyor, kocaman toplar halinde nadasa bırakılan toprağa doğru kaçan saman yığınları gibi savruluyorlardı.

Eşekleriyle su almaya giden Arap kadınlar koşarak yanımıza geldiler ve bir süre önce yakınımıza bir uçağın indiğini söylediler. Gövdesinde Şerif devesi damgasının yuvarlak halkaları vardı. Peake, Bristol'ları Deraa üzerinde radyatörden vurulmuş olan iki Avustralyalıyı bulmak için atını sürdü. Şaşırmış olsalar da arkadaşlarıyla karşılaştıklarına sevindiler. Sızıntı giderildikten sonra kadınlardan su alarak onları doldurduk ve sağ salim evlerine döndüler.

Erkekler her dakika atlarına atlayıp bize katılırken, her köyden maceraperest gençler saflarımıza katılmak için yaya olarak yola çıktılar. Altın güneş ışığında birbirimize kenetlenmiş bir şekilde ilerlediğimiz zamanlarda nadiren de olsa kendimizi bir bütün olarak görebiliyorduk: Kısa sürede her birimizin gurur duyduğu karaktere sahip bir organizma haline gelmiştik. Bizi kuşatan bu güzelliği dile getirmek için müstehcen şakalar yaptık.

Öğle vakti karpuz tarlalarına girdik. Ordu, karpuzların üzerine koşarken biz de ileride güneş ışığında ıssız bir şekilde titreyen hattı gözetliyorduk. Biz izlerken bir tren geçti. Demiryolu daha dün gece onarılmıştı ve bu, geçen üçüncü trendi. Hat üzerinde üç kilometre boyunca hiç mukavemet görmeden ilerledik ve elinde patlayıcı olan herkesin aklına estiği gibi kullandığı şeyleri aceleyle havaya uçurmaya başladık. Yüzlerce acemimiz hevesle doluydu ve verilen tahribat, talimat verilmemiş olsa da, çoktu.

Belli ki dönüşümüz şaşkın düşmanı şaşırtmıştı: Bu şansı genişletmeli ve geliştirmeliydik. Bu yüzden Nuri El-Şağlân, Avde ve Telâl'a gittik ve her birinin hangi yerel vazifeyi üstleneceğini sorduk. Enerjik olan Telâl kuzeydeki büyük tahıl deposu Ezra'ya saldıracaktı. Avde ise güneydeki Hirbet el-Gazale'ye saldıracaktı: Nuri de adamlarını ana yoldan aşağıya, Deraa'ya doğru, Türk birliklerinin bulunma ihtimaline karşı götürecekti.

Bunlar üç iyi fikirdi. Şefler fikirleri hayata geçirmeye giderken, biz de kolumuzu yeniden şekillendirerek, ay ışığında çok çelimsiz görünen Şeyh Mesken'in yıkık kolonisinin yanından yolumuza devam ettik. Su hendeklerinden oluşan engeller binlercemizi şaşkına çevirdi, böylece şafağın sökmesini beklemek üzere ilerideki anız düzlüğünde durduk. Bazıları bu killi Havran'ın delici sisine karşı ateş yaktı. Diğerleri çiğden incelmiş toprakta oldukları gibi uyudular. Kayıp adamlar, Arap köylülerinin o keskin, gırtlaktan gelen feryatlarıyla arkadaşlarını çağırıyorlardı. Ay batmıştı; dünya kapkara ve çok soğuktu.

Muhafızımı uyandırdım. O kadar hızlı at sürdü ki şafakla birlikte Şeyh Saad'a girdik. Kayaların arasından ağaçların arkasındaki tarlaya geçtiğimizde, toprak yeni güneşle tekrar canlandı, sabah havası zeytin bahçelerini gümüşe boyadı ve sağ taraftaki büyük keçi kılından yapılma çadırdan adamlar bizi misafirliğe çağırdı.

Gececi gruplar, ganimetle dolu olarak geri döndü. Ezra, Cezayirli Abdülkadir tarafından, maiyetindekiler, bazı gönüllüler ve askerlerle birlikte güçlükle tutulmuştu. Telâl geldiğinde gönüllüler ona katıldı, birlikler kaçmıştı ve hizmetkârlar o kadar azdı ki, Abdülkadir burayı savaşmadan terk etmek zorunda kaldı. Adamlarımız aldıkları büyük ganimetle onu yakalayamayacak kadar ağırlardı.

Avde övünerek geldi. el-Gazale'ye saldırmış, terk edilmiş bir treni, silahları ve bir kısmı Alman olan iki yüz adamı ele geçirmişti. Nuri El-Şağlân, katırlar ve makineli tüfeklerle birlikte dört yüz esir olduğunu bildirdi. Türk askerleri geçimlerini sağlamak için uzak köylere sürülmüştü.

Bir İngiliz uçağı, Arap kuvveti olup olmadığımızı merak ederek dönüp duruyordu. Young yer işaretlerini yaydı ve ona, Bulgaristan'ın Müttefiklere teslim olduğu mesajını attılar. Balkanlar'da bir taarruz olduğunu bilmiyorduk, bu yüzden haber bize manasız geldi ve ayrıca da bizim için önemsizdi. Kuşkusuz sadece büyük savaşın değil, bizim

savaşımızın da sonu yaklaşmıştı. Keskin bir çabayla imtihanımız sona erecek ve herkes çılgınlığı unutarak kendi işine dönecekti. Zira çoğumuz için bu ilk savaştı: Dinlenmek ve huzura ermek için sona ermesini bekliyorduk.

Ordu gelmişti. Her birlik en iyi boş yeri seçip incir ağaçlarının yanında, hurma ağaçlarının altında ya da kuşların ürkmüş bulutlar halinde, çok sayıda çığlık atarak fırladığı zeytin ağaçlarının altında eyerlerini çözdükçe korular kalabalıklaştı. Adamlarımız hayvanlarını yeşil çalıların, çiçeklerin ve ekili meyvelerin arasından kıvrıla kıvrıla akan dereye götürdüler; bunlar, taşlı çölde dolaştığımız yıllar boyunca bize yabancı gelen şeylerdi.

Şeyh Saad'ın halkı utangaç bir şekilde Faysal'ın fısıltıyla anlatılan efsanevi ordusuna bakmaya geldi, şimdi köylerindeydi ve başlarında meşhur ya da heybetli isimler — Telâl, Nâsır, Nuri, Avde— vardı. Köylü yaşam tarzlarına gizli bir kıskançlıkla baktık.

Adamlar deveye binmenin verdiği eyer sertliğini bacaklarından atarken, biz de beş altı kişi harabelerin üzerine çıktık, oradan güneydeki ovada bizi bekleyen güvenlik önlemini görecektik. Şaşkınlık içinde surların hemen üzerinde, üniformalı küçük bir düzenli bölüğü —Türkler, Avusturyalılar, Almanlar— yük hayvanları üzerinde sekiz makineli tüfekle gördük. Allenby tarafından yenilgiye uğratıldıktan sonra Celile'den Şam'a doğru ilerliyorlardı; umutsuz fakat kaygısız, rahatça yürüyorlar, kendilerini savaştan seksen kilometre uzakta sanıyorlardı.

Yorgun askerlerimizin acı çekmesini önlemek için alarm vermedik: Sadece Dürzi ibn Duğmi, Haffacı ve aileden diğerleriyle birlikte sessizce ata bindi ve dar bir yoldan üzerlerine düştü. Subaylar savaşmaya başladı ve anında öldürüldüler. Adamlar silahlarını attılar. Beş dakika içinde aranıp soyuldular ve bahçeler arasındaki su yolları boyunca hapishanemiz için uygun görünen açık bir barınağa götürüldüler. Şeyh Saad yakın zamanda ve iyi bir ödeme yapacaktı.

Doğuda kuzeye doğru ilerleyen üç veya dört siyah insan kümesi belirdi. Huveytât'ı üzerlerine saldık ve bir saat sonra kahkahalar içinde geri döndüler, her birinin başında bir katır ya da yük atı vardı; zavallı, yorgun, yaralı hayvanlar, yenilmiş ordunun sıkıntılarını çok açık bir şekilde gösteriyorlardı. Binicileri İngilizlerden kaçan silahsız askerlerdi. Huveytât bu tür esirleri almaktan çekiniyordu. Zaal, ince dudaklı

gülümsemesiyle, "Onları köydeki oğlanlara ve kızlara hizmetçi olarak verdik," diye alay etti.

Batıdan gelen haberlere göre küçük Türk birlikleri Chauvel'in saldırılarından kaçarak civardaki köylere çekiliyordu. Nâsır'ın görevlendirmesiyle dün gece Şeyh Mesken'de bize katılmış olan köylü Naim kabilesinin silahlı birliklerini ellerinden geleni yapmaları için onlara karşı gönderdik. Uzun zamandır hazırladığımız kitlesel ayaklanma şimdi sel halindeydi ve her başarı daha fazla isyancıyı silahlandırdıkça daha da büyüyordu. İki gün içinde hareket halinde altmış bin silahlı adamımız olabilirdi.

Şam yolunda daha fazla önemsiz şey yakaladık ve sonra Deraa'yı saklayan tepenin üzerinde yoğun bir duman gördük. Bir adam Telâl'a, Almanların uçakları ve depoları ateşe verdiklerini ve kenti boşaltmaya hazırlandıklarını bildirdi. Bir İngiliz uçağı, Barrow'un birliklerinin Remte yakınlarında olduğunu ve biri dört bin, diğeri iki bin kişilik iki Türk kolunun sırasıyla Deraa ve Mezerib'den bize doğru çekildiğini haber verdi.

Bana öyle geliyordu ki, Deraa'daki Dördüncü Ordu'dan ve Barrow'un ilerleyişine karşı koyan Yedinci Ordu'dan geriye sadece bu altı bin asker kalmıştı. Onların yok edilmesiyle buradaki işimiz de sona erecekti. Yine de, aslını öğrenene kadar Şeyh Saad'ı elimizde tutmalıydık. Bu yüzden daha büyük olan dört bin kişilik kolun geçmesine izin verecek, sadece Halid ve Rualla'yı, yanlarını ve arkalarını taciz etmek için bazı kuzeyli köylülerle birlikte onlara katacaktık.

Yakındaki iki bin asker bize daha uygun görünüyordu. Düzenli askerlerimizin yarısı ve Pisani'nin iki topuyla onları karşılayacaktık. Telâl endişeliydi, çünkü gösterdikleri yol onları kendi köyü olan Tafas'tan geçirecekti. Orada hızlanmamızı ve güneydeki sırtı ele geçirmemizi istedi. Ne yazık ki bu kadar yorgun askerler için hız sadece göreceli bir kavramdı. Birliğimle birlikte Tafas'a doğru at sürdüm, Tafas'ın ötesinde gölge bir mevzi işgal etmeyi ve geri kalanlar gelene kadar geri çekilme savaşı vermeyi umuyordum. Yolun yarısında, soyulmuş esirleri Şeyh Saad'a doğru sürmekte olan süvari Araplarla karşılaştık. Esirleri acımasızca sürüyorlardı, fildişi rengindeki sırtlarında zorlamaların morlukları vardı. Onları kendi hallerine bıraktım, çünkü bunlar Deraa'daki polis taburundaki Türklerdi ve civardaki köylülerin yüzlerini sayısız kez gözyaşı ve kanla doldurmuşlardı.

Araplar bize Türk kolunun —Cemal Paşa'nın mızraklı süvari alayının—Tafas'a girmekte olduğunu söylediler. Görüş alanına girdiğimizde, köyü ele geçirdiklerini (köyden ara sıra silah sesleri geliyordu) ve köyün etrafında durduklarını gördük. Evlerin arasından küçük dumanlar yükseliyordu. Bu taraftaki yükselen arazide, dizlerine kadar deve dikenlerine batmış yaşlı adamlar, kadınlar ve çocuklardan geriye kalanlar, Türkler bir saat önce içeri daldığında neler olduğuna dair korkunç hikâyeler anlatıyorlardı.

Nöbet tutarken düşman kuvvetlerinin evlerin arkasındaki toplanma alanından uzaklaştığını gördük. İyi bir düzen içinde Mesken'e doğru ilerliyorlardı: Mızraklı süvariler önde ve arkada, piyadelerden oluşan karma birlikler, yan muhafızlar olarak makineli tüfek desteği, toplar ve merkezde bir yığın nakliye aracı. Evlerin ötesinde kendilerini gösterdiklerinde hatlarının başına ateş açtık. Cevap olarak iki sahra topunu üzerimize çevirdiler. Şarapneller her zamanki gibi fazla ateşlenmişti ve başımızın üstünden güvenle geçti.

Nuri, Pisani ile birlikte geldi. Onların önünde de Avde Ebu Tayî beklenti içinde, Telâl ise halkının köyde çektiği acıları anlatmaktan neredeyse çılgına dönmüş bir halde gidiyordu. Son Türkler de artık köyü terk ediyordu. Piyadelerimiz mevzilenip Hotchkisslerle güçlü bir ateş açarken, Tellal'ın endişesini sona erdirmek için arkalarından sıvıştık; Pisani yarım bataryasını onların arasına ilerletti; böylece Fransız yüksek güçlü patlayıcısı artçıları karmaşaya sürükledi.

Biz temkinle yaklaşırken köy, beyaz dumanların yavaşça yükselen çelenkleri altında sakin sakin uzanıyordu. Bazı gri yığınlar uzun otların arasına saklanmış, cesetlere yakın yoldan toprağı kucaklıyor gibiydi. Ölü olduklarını bildiğimiz için bunlara bakmadık; ama birinden küçük bir figür sanki bizden kaçmak istercesine sendeleyerek uzaklaştı. Üç ya da dört yaşlarında bir çocuktu bu, kirli önlüğünün bir omzu ve yan tarafı kırmızıya boyanmıştı, boynuyla vücudunun birleştiği yerde yarı lifli büyük bir yaradan, belki de bir mızrak yarasından akan kanla lekelenmişti.

Çocuk birkaç adım koştu, sonra ayağa kalktı ve şaşırtıcı bir güç tonuyla bize bağırdı (diğer her şey çok sessizdi), "Bana vurma, Baba." Abdülaziz bir şeyler mırıldanarak —burası onun köyüydü ve kız onun ailesinden olabilirdi— kendini devesinden aşağı attı ve diz çökerek çocuğun yanındaki otların üzerine tökezledi. Bu ani hareket onu

korkuttu, çünkü kollarını havaya kaldırdı ve çığlık atmaya çalıştı; fakat onun yerine küçük bir yığın halinde yere düştü, bu sırada kan elbiselerinin üzerinden tekrar aktı; sonra, sanırım, öldü.

Diğer kadın ve erkek cesetlerinin ve gün ışığında çok kirli görünen dört ölü bebeğin yanından geçerek, artık yalnızlığının ölüm ve dehşet anlamına geldiğini bildiğimiz köye doğru ilerledik. Dış mahallelerde alçak kerpiç duvarlar, ağıllar ve birinin üzerinde kırmızı beyaz bir şey vardı. Yakından baktım ve bir kadın cesedinin, çıplak bacaklarının arasından havaya iğrenç bir şekilde saplanmış kasaturayla oraya saplanmış, aşağıdan yukarıya doğru katlanmış olduğunu gördüm. Kadının etrafında belki de yirmi kişi yatıyordu, hepsi de çeşitli şekillerde öldürülmüştü.

Zeki çılgınca kahkahalara boğuldu, bulunduğumuz yayla öğleden sonrasının ılık güneşi ve temiz havası nedeniyle daha da ıssızdı. "En iyiniz bana en çok Türk ölüsü getirendir," dedim ve solmakta olan düşmanın peşine döndük, yolumuzun üzerinde yol kenarında kalmış ve merhametimizi dileyenleri vurduk. Yarı çıplak, ayakta duramayan yaralı bir Türk oturmuş bize ağlıyordu. Abdullah devesinin başını çevirdi, ama Zeki küfürlerle önüne geçti ve otomatik silahından adamın çıplak göğsüne üç kurşun sıktı. Kan, kalp atışı ritmiyle vücudundan fışkırdı: Küt, küt, küt, yavaş ve yavaş.

Tellal bizim gördüklerimizi görmüştü. Yaralı bir hayvan gibi inledi; sonra yukarıya doğru atını sürdü ve bir süre kısrağının üzerinde oturdu, titriyor ve sabit bir şekilde Türklere bakıyordu. Onunla konuşmak için yaklaştım, ama Avde dizginimi tutup beni engelledi. Tellal yavaşça baş örtüsünü yüzüne çekti; sonra birden kendine gelir gibi oldu, çünkü üzengilerini kısrağın yanlarına vurdu ve dörtnala, eğilerek ve eyerde sallanarak düşmanın ana gövdesine doğru ilerledi.

Hafif bir yamaçtan aşağıya ve bir çukurdan karşıya doğru uzun bir yolculuktu. O ileri atılırken biz de taş gibi oturuyorduk, toynaklarının gümbürtüsü kulaklarımızda doğal olmayan bir gürültüyle çınlıyordu; zira biz ateş etmeyi bırakmıştık, Türkler de. Her iki ordu da onu bekliyordu ve düşmana sadece biraz mesafe kalana kadar sessiz akşamda sallanarak ilerledi. Sonra eyerine oturdu ve savaş çığlığı olan "Tellal, Tellal"ı iki kez yüksek bir sesle haykırdı. Anında tüfekleri ve makineli tüfekleri patladı ve kısrağıyla birlikte kurşunlarla delik deşik oldu. Cansız bedeni mızrak uçlarının arasına düştü.

Avde çok soğuk ve acımasız görünüyordu. "Allah ona merhamet etsin; bedelini ödeteceğiz." Dizginlerini salladı ve düşmanın ardından yavaşça ilerledi. Artık korku ve kanla sarhoş olmuş köylüleri çağırdık ve onları geri çekilen kolun üzerine bir o yana bir bu yana gönderdik. Avde'nin yüreğindeki eski savaş aslanı uyandı ve onu, yeniden doğal, kaçınılmaz liderimiz yaptı. Ustaca bir dönüşle Türkleri kötü bir yere sürükledi ve tertiplerini üçe böldü.

En küçük olan üçüncü kısım, çoğunlukla üç motorlu arabanın etrafında gruplanmış Alman ve Avusturyalı makineli tüfekçilerden ve bir avuç atlı subay ya da askerden oluşuyordu. Muhteşem bir şekilde savaştılar ve sertliğimize rağmen bizi defalarca geri püskürttüler. Araplar şeytan gibi savaşıyorlardı, ter gözlerini bulanıklaştırıyor, toz boğazlarını kavuruyordu; vücutlarında yanan zulüm ve intikam ateşi onları öylesine büküyordu ki elleri zor ateş ediyordu. Benim emrimle, savaşımız süresince ilk kez hiç esir almadık.

Sonunda bu sert düşman birliğini de geride bıraktık ve daha hızlı olan diğer ikisini takibe başladık. Panik içindeydiler; günbatımına doğru en küçük parçaları hariç hepsini yok etmiş, kaybettikleri ne varsa kazanmıştık. Köylülerden oluşan gruplar ilerleyişimize katıldı. Başlangıçta bir silaha beş ya da altı kişi düşüyordu. Sonra biri süngü, diğeri kılıç, üçüncüsü tabanca kazandı. Bir saat sonra yaya olanlar eşeklere binmiş oluyorlardı. Daha sonra herkesin bir tüfeği ve ele geçirdiği bir atı vardı. Akşama doğru atlar yüklendi ve zengin ova ölü insan ve hayvan bedenleriyle dolmuştu. Tafas'ın dehşetinden doğan bir çılgınlıkla öldürdük, öldürdük, hatta ölenlerin ve hayvanların kafalarını uçurduk; sanki onların ölümü ve akan kanı acımızı dindirebilirmiş gibi.

Ancak, yaralar, ağrılar ve yorgunlukla birlikte Telâl'ı, o görkemli lideri, zarif süvariyi, nazik ve güçlü yol arkadaşını düşünmekten kendimi alamadım ve bir süre sonra diğer devemi getirtip muhafızlarımdan biriyle birlikte büyük Deraa kolunu avlayan adamlarımıza katılmak için geceye doğru yola çıktım.

Hava çok karanlıktı, rüzgar güney ve doğudan sert esiyordu; ancak bize doğru savurduğu mermilerin gürültüsü ve ara sıra patlayan topların ışıkları sayesinde savaşın cereyan ettiği yere gelebildik. Her tarlada ve vadide kuzeye doğru körlemesine tökezleyerek yürüyen Türkler vardı. Adamlarımız tutunmaya çalışıyordu. Gecenin çökmesi onları daha

cesur yapmıştı ve şimdi düşmana yaklaşıyorlardı. Her bir köy, savaş ona doğru ilerledikçe, işi üstleniyordu ve siyah, buz gibi rüzgar, tüfek ateşi, bağırışlar, Türklerin yaylım ateşi ve her iki tarafın küçük birlikleri çılgınca çarpışırken dörtnala koşan atların telaşıyla çılgına dönüyordu.

Düşman günbatımında durup kamp kurmaya çalışmış, fakat Halid onları tekrar harekete geçirmişti. Bazıları yürüdü, bazıları kaldı. Birçoğu yorgunluktan uyuyakalmıştı. Düzen ve tertiplerini kaybetmişlerdi ve bizimle veyahut birbirleriyle her temasta ateş etmeye ve kaçmaya hazır, yorgun sürüler halinde bu büyük cümbüşün içinde sürükleniyorlardı; Araplar da aynı şekilde dağınık ve neredeyse ne idükleri belirsizdi.

Alman müfrezeleri ise istisnaydı ve burada, ilk kez, kardeşlerimi öldüren düşmanla gurur duymaya başlıyordum. Evlerinden üç bin kilometre uzakta, umutsuz ve kılavuzsuz, en cesurların asaplarını bile bozacak kadar çılgın şartlar altında bulunuyorlardı. Yine de bölükleri sağlam bir şekilde bir arada duruyor, zırhlı gemiler gibi, ağırbaşlı ve sessiz bir şekilde Türk ve Arap sarmalında ilerliyorlardı. Saldırıya uğradıklarında durdular, pozisyon aldılar ve emirlere göre ateş ettiler. Acele etmediler, ağlamadılar, tereddüt etmediler. Harikuladeydiler.

Sonunda Halid'i buldum ve ondan Rualla'yı geri çekmesini ve bu bozgunu zamana ve köylülere bırakmasını istedim. Belki de daha ağır işler güneyde vuku buluyordu. Alacakaranlıkta bulunduğumuz yerde Deraa'nın boşaldığı söylentisi yayıldı ve Halid'in kardeşi Trad, Aneze'nin yarısıyla birlikte atına atlayıp yola çıktı. Başına bir terslik gelmesinden korkuyordum, çünkü Türkler hâlâ orada olmalıydı ve daha fazlası da demiryolları ve İrbid Tepelerinden oraya doğru ilerliyordu. Gerçekten de, bize son olarak Remte'de geciktiği bildirilen Barrow, düşmanıyla teması kaybetmediyse, Türkleri takip edecek savaşçı bir artçı birlik gerekliydi.

Halid'in kardeşini desteklemesini istedim. Bir ya da iki saat boyunca rüzgara karşı mesajını haykırdıktan sonra, yüzlerce atlı ve deveci ona katılmıştı. Deraa'ya giderken, yıldızların göz kırpışında birkaç Türk birliğine hücum edip çatışarak Trad'ı güvenli bir şekilde ele geçirmek için Deraa'ya vardı. Seher vakti dörtnala istasyona girmiş, siperlerden atlamış ve hâlâ direnmeye çalışan az sayıdaki Türk unsurunu yok etmişti.

Yerel halkın yardımıyla Rualla kampı yağmaladı, özellikle de alev alev yanan çatıları hayatlarını tehlikeye atan ambarlarda ganimet

buldular; fakat bu, insanoğlunun çıldırdığı, ölümün imkânsız göründüğü, sağda solda birçok kişinin öldüğü ve diğerlerinin hayatlarının kırılıp atılacak oyuncaklara dönüştüğü gecelerden biriydi.

Şeyh Saad, köylülerin Telâl ve köyünün bedeli olarak mahkumları öldürme tehditleriyle, alarmlar, silah sesleri ve bağırışlarla sıkıntılı bir akşam geçirdi. Faal Şeyhler Türkleri avlamak için dışarıdaydı ve onların maiyetleriyle birlikte yokluğu Arap kampını deneyimli şeflerinden, gözlerinden ve kulaklarından mahrum bırakmıştı. Uyuyan kabile kıskançlıkları öğleden sonraki katliam ortamının kana susamışlığıyla uyanmıştı. Nâsır ile Nuri Said, Young ve Winterton barışı korumak için tüm sinirlerini zorlamak zorundaydılar.

Gece yarısından sonra içeri girdim ve Trad'ın ulaklarının Deraa'dan yeni geldiğini gördüm. Nâsır, ona katılmak için ayrıldı. Uyumak istiyordum, çünkü bu benim deve üstündeki dördüncü gecemdi. Ne var ki, zihnim, vücudumun ne kadar yorgun olduğunu hissetmeme izin vermiyordu, bu yüzden sabah iki civarında üçüncü bir deveye bindim ve Deraa'ya doğru, Tafas yolundan aşağıya, karanlık köyün rüzgar yönüne doğru sıçradım.

Nuri Said ve kurmayları, atlı piyadelerinin önünde aynı yoldan gidiyorlardı ve gruplarımız hava yarı yarıya aydınlanana kadar birlikte aceleyle ilerlediler. Sonra sabırsızlığım ve soğuk daha hızlı gitmeme izin vermedi. Devemi —koca, asi Baha'yı— serbest bıraktım ve o da kendini araziye doğru uzattı, yorgun takipçilerimi bir lokomotif gibi piston adımlarıyla kilometrelerce koşturdu, böylece şafak sökerken Deraa'ya tek başıma girdim.

XXXV. BÖLÜM

İNGİLİZLERE KATILIŞ

Nâsır, belediye başkanının evindeydi; askeri bir vali ve polis gücü ayarlamaya uğraşıyordu ve bunların iş göreceği mekân arayışındaydı. Ben de onun fikirlerini tamamladım, pompaların ve motor barakalarının üzerine muhafızlar yerleştirip alet dükkânlarından veya depolardan geriye ne kaldıysa koydum. Sonra bir saatlik bir konuşmayla, şayet ellerinden kaçırmak istemiyorlarsa, vaziyetin onlardan ne talep edeceğine dair bir program oluşturdum. Zavallı Nâsır şaşkınlık içinde bakakaldı.

General Barrow'u sordum. Batı tarafından yeni gelen bir adam, kasabaya saldırmak için mevzilenen İngilizler tarafından üzerine ateş açıldığını söyledi. Böyle bir kazayı önlemek için Zeki ve ben, Hintli makineli tüfekçilerden müteşekkil güçlü bir mevzi olan ve tepede görünen Buveyb'e doğru sürdük. Silahlarını üzerimize doğrultmuşlardı, böylesine görkemli giyimli mükâfatlarla gurur duyuyorlardı. Ancak, bir subay birkaç İngiliz askeriyle birlikte ortaya çıktı ve onlara kendimi anlattım. Gerçekten de Deraa'ya karşı bir kuşatma hareketinin ortasındaydılar ve biz izlerken, uçakları tren istasyonuna giren şanssız Nuri Said'i bombaladı. Bu, Şeyh Saad'la girdiği yarışı kaybetmesinin cezasıydı: Bunu durdurmak için aceleyle General Barrow'un arabayla karakolları teftiş ettiği yere gittim.

Halkı düzen içinde tutmak için köye nöbetçiler yerleştirmesi gerektiğini söyledi. Arapların askeri valiliklerini kurduğunu nazikçe anlattım. Kuyularda, lağımcıların pompaları denetlemesi gerektiğini söyledi. Yardımlarını memnuniyetle karşıladığımı söyledim. Evimizdeymişiz gibi göründüğümüz için homurdandı; sadece tren

istasyonunun sorumluluğunu alacaktı. Mezerib'e (küçük Şeyhimizin Türklerin Tel eş-Şebab köprüsünü havaya uçurmasını engellediği yer, artık Arap mülkü olmuştu) doğru ilerleyen lokomotifi işaret ettim ve nöbetçilerine hattı düzgün çalıştırmamıza müdahale etmemeleri talimatını vermesini istedim.

Arapların statüsüyle ilgili hiçbir emir almamıştı. Clayton, iddia edebileceklerimizi hak etmemiz gerektiğini düşünerek bize bu hizmeti yaptı: Böylece onları fethedilmiş bir halk olarak düşünerek gelen Barrow, misafirim olduğu yönündeki sakin varsayımım karşısında sersemlemiş olsa da, bu güvencenin öncülüğünü takip etmekten başka seçeneği yoktu. Bu dakikalarda aklım, hayal gücü zayıf İngilizlerin, dünyanın en iyi niyetine sahip olsalar bile, genellikle uysal yerlileri sorumluluk disiplininden yoksun bıraktıkları ve onarmak için yıllar süren ajitasyon ve birbirini izleyen reform ve isyanlar gerektiren bir durum yarattıkları ölümcül ilk adımları önlemek için her iki taraf adına tüm hızıyla çalışıyordu.

Barrow, benden kendisine yem ve yiyecek bulmamı isteyerek teslim oldu. Meydanda ona Nâsır'ın küçük ipek flamasını gösterdim, yanmış Hükümet binasının balkonuna asılmıştı ve altında esneyen bir nöbetçi vardı. Barrow ayağa kalktı ve sertçe selam verdi, General'in iltifatı karşısında Arap subaylar ve askerler arasında bir memnuniyet heyecanı yaşandı.

Buna karşılık biz de kendimizi siyasi gereklilik sınırları içinde tutmaya çalıştık. Tüm Araplara bu Hintli birliklerin misafir olduğunu ve istedikleri her şeyi yapmalarına izin verilmesi, hatta yardım edilmesi gerektiğini telkin ettik. Bu doktrin bizi beklenmedik yerlere götürdü. Köydeki bütün tavuklar ortadan kayboldu ve üç süvar* Nâsır'ın flamasını taşıdı, gümüş topuzlarına ve zarif asasının çivisine göz dikmişlerdi. Bu, selam veren İngiliz Generali ile hırsızlık yapan Hintli asker arasında bir zıtlığa işaret ediyordu: Arap ırkının Hintlilere karşı duyduğu çekingenliğe uyan bir tezat.

Bu arada, her yerden adam ve silah alıyorduk. Esirlerimizin sayısı binlerle ifade ediliyordu. Bazılarını İngilizlere teslim ettik, onlar da tekrar saydılar. Çoğunu köylerde bıraktık. Ezrak, zafer haberini tam olarak

* (Urduca سوار) Lawrence'ın, İngilizce imla ile "sowar" şeklinde ifade ettiği Hintli birliklerde Babür İmparatorluğu zamanından kalma süvari birliklerindeki askerleri için kullanılan isimdir. (ç.n)

öğrenmişti. Bir gün sonra Faysal geldi, zırhlı araçlarımız onun Vauxhall'ını takip ediyordu. İstasyona yerleşti. Onu idarecilik sicilimi anlatmak için buldum: Hikâye bittiğinde oda hafif bir depremle sarsılmıştı.

Artık suyu içirilmiş ve karnı doyurulmuş olan Barrow, şehre birlikte girebilmeleri için Şam yakınlarında Chauvel ile buluşmak üzere ayrılacaktı. Bizden sağ kanadı almamızı istedi, bu istek benim için uygundu. Çünkü orada, Hicaz hattı boyunca Nâsır, Türklerin esas ricat rotasıyla meşgul oluyor, gece gündüz sürekli saldırılarla zayiat veriyordu. Daha yapacak çok işim vardı ve bu nedenle bir gece daha Deraa'da bekledim. Birlikler gittikten sonra sessizliğin tadını çıkardım. Zira istasyon açık arazinin sınırında yer alıyordu ve etrafındaki Hintlilerin densizlikleri beni kızdırmıştı. Çölde varoluşun esası, bir mezardaki gibi dünyadan ayrı, yalnız hareket eden bir birey olarak yolun evladı olmaktı. Yavaş hareket eden koyunlar gibi sürüler halinde gezen bu birlikler, bulundukları mekânın ayrıcalığına layık görünmüyorlardı.

Zihnimde Hintli askerlerin çıtkırıldım ve sınırlı bir karaktere sahip olduğu sezgisi vardı: Kendilerini değersiz görme havası; Bedevilerin süreksiz bütünlüğünden farklı olarak neredeyse dikkatli ve saygın bir itaatkârlık. İngiliz subaylarının askerlerine karşı tavırları, daha önce hiç kişiye özel eşitsizlik görmemiş olan muhafızlarımı dehşete düşürmüştü.

Her gece adamlarımla birlikte eski havaalanında yatıyordum. Kömürleşmiş hangarların yanında, deniz gibi kararsız muhafızlarım her zamanki gibi didişiyorlardı ve Abdullah bana son kez orada gümüş kâsede pişmiş pirinç getirdi. Yemekten sonra, karanlıkta ileriyi düşünmeye çalıştım, ama zihnim bomboştu, hayallerim başarının güçlü rüzgarıyla mum gibi sönmüştü. Önümüzde gayet somut bir hedef vardı. Arkasında ise iki yılın çabası yatıyordu: Acısı unutulmuş ya da yüceltilmişti. İsimler kafamın içinde çınlıyordu, her biri muhayyilemde üstünlük derecesine sahipti: Muhteşem Rum, parlak Petra, uzak Ezrak, çok temiz Batra. Yine de insanlar değişmişti. Ölüm, nazik olanları almıştı ve geriye kalanların sertliği beni incitmekteydi.

Uyku tutmadı, gün ışımadan Stirling'i ve şoförlerimi uyandırdım. Dördümüz Rolls tender ile Blue Mist'e atlayıp önce bozuk, sonra da Barrow'un tümeninin nakliye kolları ve artçı birlikleri tarafından kapatılmış toprak yoldan Şam'a doğru yola çıktık. Eski balastı bize engebeli de olsa temiz bir yol sağlayan Fransız demiryoluna kadar bölgeyi

kestirmeden geçtik, sonra hızlandık. Öğle vakti Barrow'un flamasını atlarını suladığı bir derede gördük. Muhafızlarım yakındaydı, ben de devemi alıp ona doğru sürdüm. Diğer hâzâ süvariler gibi o da deveyi biraz küçümsüyordu; Deraa'da, üç cebri yürüyüşle Şam'a giden süvarilerine zor yetişebileceğimizi söylemişti.

Beni yenice deveye binmiş görünce şaşırdı ve Deraa'dan ne zaman ayrıldığımızı sordu. "Bu sabah." Yüzü düştü. "Bu gece nerede duracaksınız?" "Şam'da," dedim neşeyle ve devemi sürmeye devam ettim. Bir düşman daha edinmiştim. Benim isteklerime karşı cömert davrandığı için oyun oynamak beni biraz üzdü, ama risk büyüktü. Bu, onun anlayamayacağı bir şeydi ve benim hakkımda ne düşündüğü umurumda da değildi, böylece bu oyunu kazanmış olduk.

Stirling'e döndüm ve yola devam ettim. Her köyde İngiliz öncülerine nerede olduğumuzu ve düşmanın bizden ne kadar uzakta olduğunu bildiren notlar bıraktık. Barrow'un ilerleyişindeki temkini görmek Stirling'i ve beni rahatsız ediyordu: Boş vadileri gözetleyen gözcüler, her ıssız tepeyi taçlandıran bölükler, dost topraklar üzerinde dikkatle ilerleyen bir siper. İşte bu, bizim kesin hareketlerimiz ile normal savaşın çekimser süreçleri arasındaki farkı gösteriyordu.

Chauvel'le buluşacağımız ve Hicaz hattının yolumuza yaklaştığı Kisve'ye kadar herhangi bir krizin olması mümkün değildi. Demiryolu üzerinde Nâsır, Nuri El-Şağlân ve Avde kabilelerle birlikteydi; üç hareketli gün önce Şeyh Saad yakınlarında uçağımız tarafından işaretlenen dört bin mevcutlu (ama gerçekte yediye yakın) kolu hâlâ taciz ediyorlardı. Rahat olduğumuz bu süre boyunca durmaksızın savaşmışlardı.

Yolumuza devam ederken ateş sesleri duyduk ve sağımızda, demiryolunun bulunduğu sırtın arkasında şarapnel parçaları gördük. Kısa süre sonra, dağınık gruplar halinde, dağ toplarını ateşlemek için ara sıra duran yaklaşık iki bin kişilik bir Türk kolunun başı göründü. Takipçilerini yakalamak için koşmaya devam ettik, koca Rolls'umuz açık yolda çok keyifsizdi. Türklerin arkasından gelen bazı Arap süvarileri, su kanallarını elverişsiz koşullarda geçerek bize doğru dörtnala geliyorlardı. Nâsır'ı ciğer rengindeki aygırının üzerinde tanıdık, bu görkemli hayvan yüzlerce kilometrelik bir koşu parkurundan sonra hâlâ canlıydı. Ayrıca yaşlı Nuri El-Şağlân ve otuz kadar hizmetkârı da vardı. Bize yedi bin Türk'ten geriye sadece bu birkaç kişinin kaldığını söylediler. Avde Ebu

Tayi, dostları Vuld Ali'yle birleşmek amacıyla Manya Dağı'nın ardına doğru sarkıp tepenin üzerinden pusuya düşürmeyi umdukları bu kolu orada beklerken Rualla ise her iki kanatta da umutsuzca direniyordu. Ortaya çıkışımız en nihayetinde gelen yardım anlamına mı geliyordu?

Onlara İngilizlerin hemen arkamızda olduğunu söyledim. Düşmanı sadece bir saat geciktirebilirlerse... Nâsır ileriye baktı ve düzlüğü kapatan duvarlı ve ağaçlı bir çiftlik gördü. Nuri El-Şağlân'ı çağırdı ve Türkleri kontrol etmek için oraya koştular.

Beş kilometre geriye, öncü Hintlilerin yanına gittik ve yaşlı, asık suratlı albaylarına Arapların ne büyük bir hediye getirdiğini anlattık. Yürüyüşünün güzel düzenini bozmaktan memnun görünmüyordu, ama sonunda bir takım oluşturdu ve takımı, ovada yavaşça Türklere doğru gönderdi, onlar da küçük topları kendi yönlerine çevirdiler. Bir ya da iki mermi neredeyse mevzilerin arasında patladı ve sonra dehşete kapıldık (çünkü Nâsır cesurca yardım bekleyerek kendini tehlikeye atmıştı). Albay, ricat emri verdi ve hızla yola doğru geri çekildi. Stirling ve ben çılgına dönmüş bir halde aşağı atladık ve Very tabancalarından daha ağır olmayan dağ toplarından korkmaması için ona yalvardık, ama yaşlı adam ne nezakete ne de öfkeye bana mısın demedi. Daha yüksek bir otorite aramak için üçüncü kez yol boyunca geri koştuk.

Kırmızı başlıklı bir yaver bize orada General Gregory'nin olduğunu söyledi. Onu kutsadık. Stirling'in mesleki gururu kötü idare karşısında neredeyse gözyaşlarına boğulmuştu. Arkadaşımızı gemiye çektik ve generali bulduk; tugay binbaşısının süvari birliklerine yeni emirleri götürebilmesi için arabamızı ona ödünç verdik. Bir atlı dörtnala topçulara doğru koşmaya başladı ve topçular, son ışık tepenin zirvesine doğru kaçıp bulutlara sığındığı sırada ateş açtılar. Middlesex Yeomanry* ortaya çıktı ve Türklerin ardına hücum etmek için Arapların arasına itildi. Gece çökerken, silahlarını, nakliye araçlarını ve tüm eşyalarını terk eden ve Manya'nın iki tepesine doğru akarak ötesinde boş arazi olduğunu düşündükleri yere kaçan düşmanın dağıldığını gördük.

Ancak boş arazide Avde vardı ve yaşlı adam son savaşının olduğu o gece, şafak ona sonunu gösterene kadar öldürdü, öldürdü, yağmaladı ve esir aldı. Dördüncü Ordu, iki yıl boyunca tökezlememize neden olmuştu.

---

* İngiliz ordusunda 1797'de kurulmuş gönüllü bir süvari alayı. (ç.n)

Gregory'nin neşeli gayreti, Nâsır'la yüzleşmemiz için bizi yüreklendirdi. Gece yarısından önce onunla buluşmak üzere sözleştiğimiz Kisve'ye doğru yola çıktık. Peşimizden Hint birlikleri geliyordu. Çekilebileceğimiz bir yer aradık; ama daha şimdiden her yerde binlerce adam vardı.

Kalabalık zihinlerin hareketleri ve çapraz akıntıları beni de kendileri gibi huzursuzluğa sürüklüyordu. Geceleyin rengim belli olmuyordu. İstediğim gibi yürüyebiliyordum, yalnızca düşüncesiz bir Arap'tım ve kendimi, kendi akrabalarım arasında fakat onlardan kopuk bulmak beni tuhaf bir şekilde yalnızlaştırmıştı. Silahlı arabalardaki adamlarımız, sayıları az olmaları ve uzun yol arkadaşlığımız sebebiyle benim için birer şahsiyetlerdi. Ayrıca kendi içlerinde de, geçirdiğimiz aylar boyunca kızgın güneşe ve zorba rüzgara karşı korunmasız kaldıkları için yıpranmış ve bireylere dönüşmüşlerdi. İngiliz, Avustralyalı ve Hintlilerden oluşan bu alışılmadık asker kalabalığı içinde onlar da benim kadar garip ve ürkektiler. Kirleriyle de ayırt ediliyorlardı, zira haftalardır giydikleri giysileri ter ve sürekli kullanım yüzünden vücutlarının kalıbını almış ve kıyafetten ziyade bedenleriyle bir bütün haline gelmişti.

Yalnız diğerleri gerçekten askerdi. İki yıl boyunca başıbozuklardan sonra bu bir yenilikti. Ayrıca üniformanın sırrının, bir kalabalığı nasıl katı, ağırbaşlı ve kişiliksiz hale getirmek olduğunu yeni anlamıştım: Ona dik duran bir adamın kararlılık ve gerginliğini vermek. Taşıyıcılarını sıradan hayattan koparan bu ölüm giysisi, onların irade ve bedenlerini Devlet'e sattıklarının ve başlangıcı gönüllü olduğu için daha az aşağılık olmayan bir hizmete girdiklerinin işaretiydi. Bazıları kanunsuzluk içgüdüsüne itaat etmişti; bazıları açtı; diğerleri cazibeye, askeri bir hayatın sözde rengine hevesliydi: Fakat hepsinden, sadece kendilerini alçaltmaya çalışanlar tatmin oldu, çünkü barışçıl gözlere göre insanlıktan çıkmışlardı. Yalnızca cüzzamlı kadınları cezbederdi bu tanıklık giysileri; askerlerin maaşı, bir emekçininki gibi geçimlik değil, cep harçlığıydı ve bazen içip unutmalarına izin verdiğinde en kârlı şekilde harcanıyor gibiydi.

Mahkûmlara şiddet uygulanıyordu. Köleler, eğer yapabilirlerse, niyetleri doğrultusunda özgür olabilirlerdi. Ne ki asker, sahibine bedenini yirmi dört saat kullanma, aklını ve tutkularını tek başına yönetme yetkisi verirdi. Bir mahkûmun kendisini hapseden kuraldan ve

şayet açgözlülükle nefret ediyorsa dışarıdaki tüm insanlıktan nefret etme hakkı vardı; ama somurtan asker kötü bir askerdi, hatta asker bile değildi. Onun duyguları Hükümdar'ın satranç tahtasında kullandığı taşlarınki kadar olmalıydı.

Askerlerin etrafında Araplar takılıyordu: Başka bir dünyadan gelen, ciddi bakışlı adamlar. Ne idüğü belirsiz vazifem beni iki yıl boyunca onların arasına sürgün etmişti. Bu gece onlara askerlerden daha yakındım ve bu utanç verici bir durumdu. Araya giren tezat, eve duyduğum özlemle karışarak yeteneklerimi keskinleştirdi ve nefretimi arttırdı; ta ki sadece ırklarının benzemezliğini görüp dillerinin benzemezliğini işitmekle kalmayıp kokularını da ayırt etmeyi öğrenene kadar: Arap kalabalığının üzerinde pamukta kurumuş terin ağır, durağan, kesilmiş ekşiliği ve İngiliz askerlerinin vahşi kokusu; yünlü pelerinler içindeki dip dibe sokulmuş adamların o sıcak, sidikli havası; ekşi bir keskinlik, nefes kesici amonyak kokusu; hararetli, fermente bir neft kokusu.

XXXVI. BÖLÜM

ŞAM'A GİRİŞ

Savaşımız sona ermişti: O geceyi Kisve'de geçirmiştik, çünkü Araplar bize yolların tehlikeli olduğunu söylediklerinden Şam'ın kapısında karanlıkta aptalca ölmek istemedik. Sportmen Avustralyalılar harekâtı bir nokta, Şam'ı da direk olarak görüyorlardı, ama gerçekte artık hepimiz Allenby'nin emrindeydik ve zafer yalnızca onun dehası ile Bartholomew'un acılarının mantıksal bir meyvesiydi.

Taktik planları, Avustralyalıları Şam'ın kuzeyine ve batısına, demiryollarının karşısına, güney kolunun Şam'a girmesinden önce yerleştirmekti. Biz, Arap liderler, İngilizlerin daha yavaş hareket etmesini beklemiştik, çünkü Allenby bizim emredileni yerine getirmemizi asla sorgulamamıştı. Onun gücü, güven verdiği kadar mükemmel bir itaat göreceğine dair sakin varsayımında yatıyordu.

Girişte hazır bulunacağımızı umuyordu, zira hem Şam'ın Araplar için bir ganimetten çok daha fazlası olduğunu biliyordu; hem de ihtiyatı elden bırakmamak istiyordu. Faysal'ın hareketi, düşman ülkesini müttefiklerin ilerleyişine uygun hale getirmiş, konvoyların eskortsuz ilerlemesine, kentlerin garnizonsuz yönetilmesine olanak sağlamıştı. Avustralyalılar Şam'ı kuşattıklarında, emirlere rağmen şehre girmek zorunda kalabilirlerdi. Onlara direnen olursa, bu gelecek günleri mahvederdi. Şamlıların İngiliz Ordusu'nu müttefikleri olarak kabul etmelerini sağlamak için bize bir gece verildi.

Bu, düşüncede olmasa bile davranışta bir devrimdi; buna mukabil Faysal'ın Şam komitesi, Türk idaresi çöktüğünde dizginleri ele almak için aylardır hazırdı. Tek yapmamız gereken onlarla temasa geçmek, Müttefiklerin hareketlerini ve nelerin gerekli olduğunu anlatmaktı.

Alacakaranlık çökerken Nâsır, Rualla atlısını şehre göndererek komitemizin başkanı Ali Rıza'yı ya da yardımcısı Şükrü el-Eyyubi'yi bulmasını ve bir an önce bir hükümet kurmaları halinde yarın yardıma hazır olacaklarını söylemesini istedi. Aslında biz harekete geçmeden önce, öğleden sonra saat dörtte bu iş tamamlanmıştı. Ali Rıza yoktu, Türkler son anda ordularını Chauvel'den önce Celile'den geri çekerken komutayı ona vermişlerdi; ama Şükrü, Cezayirli kardeşler Muhammed Said ve Abdülkadir'den beklenmedik bir destek buldu. Onların yardımıyla Arap bayrağı günbatımından önce, Almanların ve Türklerin son kademeleri geçerken Belediye Binası'nın üzerindeydi. En arkadaki generalin ironik bir şekilde bayrağı selamladığı söylenir.

Nâsır'ı şehre girmekten vazgeçirdim. Bu bir karışıklık gecesi olacaktı ve şafakta sakin bir şekilde girmesi onuruna daha iyi gelecekti. O ve Nuri El-Şağlân, bu sabah benimle birlikte Deraa'dan yola çıkan Rualla devecilerinin ikinci grubunu yakaladılar ve hepsini Rualla şeyhlerini desteklemek üzere Şam'a gönderdiler. Böylece gece yarısı dinlenmeye çekildiğimizde şehirde dört bin silahlı adamımız olmuştu.

Esas işim yarın başlayacağından uyumak istedim, ama uyuyamadım. Şam, iki yıllık belirsizliğimizin doruk noktasıydı ve zihnim bu süre içinde kullanılan veya reddedilen tüm fikirlerin etiketleriyle dağılmış vaziyetteydi. Ayrıca Kisve çok fazla ağacın, çok fazla bitkinin, çok fazla insanın soluklarıyla boğuluyordu: Önümüzde duran kalabalık, dünyanın bir mikrokozmosu idi.

Almanlar Şam'dan ayrılırken mühimmat yığınlarını ve cephanelikleri ateşe verdiler. Böylece her birkaç dakikada bir ilk şoku gökyüzünü alevle beyaza boyayan patlamalarla sarsıldık. Her patlamada yeryüzü sarsılıyordu sanki; gözlerimizi kuzeye doğru kaldırdığımızda, patlayan her şarjörden müthiş yüksekliklere fırlatılan mermiler, sırayla kümelenmiş roketler gibi patlarken, soluk gökyüzünün sarı noktalar halinde aniden dikildiğini görüyorduk. Stirling'e döndüm ve "Şam yanıyor" diye mırıldandım, özgürlüğün bedeli olarak küller içindeki büyük şehri düşünmek beni canımı sıkıyordu.

Şafak söktüğünde, beklediğimiz harabeleri görmek için kuzeye bakmaya korkarak şehir vahasının üzerinde duran sırtın başına gittik: ama harabeler yerine, sessiz bahçeler nehir sisi ile bulanık yeşil rengiyle olduğu gibi duruyordu ve sabah güneşinde inci gibi her zamanki

şeklinde güzel olan şehir parıldıyordu. Gecenin kargaşası, Hicaz hattının son noktası olan Kadim'in yanındaki depodan asık suratlı bir siyahlık içinde yükselen sert, uzun bir duman sütununa dönüşmüştü.

Köylülerin günlük işlerine yeni başladıkları sulak tarlaların arasından geçen düz banketli yolda ilerliyorduk. Dörtnala koşan bir atlı arabada başörtülerimizi kontrol edip neşeli bir selam verdi ve bir salkım sarı üzüm uzattı. "İyi haberlerim var: Şam sizi selamlıyor." Şükrü'nün yanından geliyordu.

Nâsır az ötemizdeydi. Ona, katıldığı elli muharebenin hürmetine bir ayrıcalık olarak şehre onurlu bir giriş yapabileceği haberini götürdük. Yanındaki Nuri El-Şağlân'la birlikte olduğu halde atından son bir dörtnal daha istedi ve su şırıltıları arasında havada isteksizce asılı duran bir toz bulutu içinde uzun yolda gözden kayboldu. Stirling ve ben ona iyi bir başlangıç sağlamak için dik bir kanalın derinliklerinde serin küçük bir dere bulduk. Yıkanmak ve tıraş olmak için yanında durduk.

Bazı Hintli askerler bize, arabamıza ve yırtık pırtık şoförün asker şortu ve tuniğine bakıyordu. Bense saf Arap kıyafeti içindeydim; Stirling ise başındaki örtü dışında tamamen bir İngiliz kurmay subayıydı. Astsubayları anlayışsız, kötü huylu biriydi ve bizi esir aldığını düşünüyordu. Tutukluluktan kurtulunca Nâsır'ın peşinden gidebileceğimize karar verdik.

Berada nehrinin kıyısındaki Hükümet binalarına giden uzun caddeyi sessizce geçtik. Yol insanlarla doluydu; kaldırımlarda, yolda, pencerelerde, balkonlarda ya da evlerin tepelerinde sıra sıra dizilmişlerdi. Birçoğu ağlıyordu, birkaçı belli belirsiz tezahürat yapıyordu, daha cesur olanlar adlarımızı haykırıyordu. Ama çoğunlukla baktılar ve baktılar, gözlerinde sevinç ışığı parlıyordu. Şehrin kapısından kalbine doğru uzun bir iç çekiş gibi bir hareket rotamızı belirlemişti.

Belediye binasında işler farklıydı. Basamakları ve merdivenleri sallanan bir kalabalıkla doluydu: Bağırıyor, kucaklaşıyor, dans ediyor, şarkı söylüyorlardı. Bizim için ön odaya kadar bir yol açtılar, orada pırıl pırıl görünen Nâsır ve Nuri El-Şağlân, iki yanlarında da eski düşmanım Abdülkadir ve kardeşi Muhammed Said oturuyordu. Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu. Muhammed Said öne fırladı ve Selahaddin'in evinden Şükrü el-Eyyubi ile birlikte Emir Abdülkadir'in torunları olarak hükümeti kurup dün de Hüseyin'i "Arapların Kralı" ilan ettiklerini, boynu bükük Türklerin ve Almanların kulaklarına haykırdı.

O söylenirken, devlet adamı olmayan fakat sevilen bir adam olan, Cemal'den çektikleri nedeniyle halkın gözünde neredeyse bir şehit mertebesindeki Şükrü'ye döndüm. Bana Cezayirlilerin bütün Şam'da tek başlarına Türklerin kaçtığını görene kadar nasıl onların yanında durduklarını anlattı. Sonra Cezayirlilerle birlikte Faysal'ın komitesini gizlice iş gördüğü yerde basmışlar ve acımasızca kontrolü ele geçirmişlerdi.

Bunlar, fikirleri mantıksal değil, teolojik olan fanatiklerdi. Nâsır'a döndüm, onun aracılığıyla küstahlıklarını en başından kontrol etmek istiyordum; ama bir dikkat dağılması oldu. Etrafımızdaki çığlık atan kalabalık bir koçun geçtiği gibi dağıldı, adamlar yıkık sandalyeler ve masalar arasında sağa sola kaçışırken, tanıdık bir sesin müthiş uğultusu galip geldi ve onları susturdu.

Boşalan alanda Avde Ebu Tayî ve Dürzilerin reisi Sultan el-Atraş birbirlerini paralıyorlardı. Yandaşları da ileri atıldılar, ben de onları ayırmak için atıldım; aynı amaçla atlayan Muhammed ez-Zeylan'ın üzerine düştüm. Birlikte onları dağıttık ve Avde'yı bir adım geri çekilmeye zorladık, Hüseyin el-Atraş ise daha az kilolu Sultan'ı kalabalığın arasına iterek yan odaya götürdü. Sonra hükümetlerini düzene sokmak için Nâsır ve Abdülkadir'i aradım. Gitmişlerdi. Cezayirliler, Nâsır'ı içki içmek için evlerine gitmeye ikna etmişlerdi. Bu, iyi bir fırsattı, zira daha acil kamu işleri vardı. Eski günlerin geride kaldığını, yerli bir hükümetin işbaşında olduğunu kanıtlamalıydık; bu bakımdan Şükrü, vali vekili olarak benim sağ kolum olacaktı. Böylece Blue Mist'le kendimizi göstermek için yola çıktık. Şükrü'nün otoritesindeki genişlemenin kendisi vatandaşları için bir devrim bayrağı idi.

İçeri girdiğimizde bizi kilometrelerce devam eden bir insan seli karşılamıştı; şimdi ise her yüz kişiye karşılık binlercesi vardı. Çeyrek milyon nüfuslu bu şehirdeki her erkek, kadın ve çocuk sokaklara dökülmüş, ruhlarını ateşlemek için sadece bizim ortaya çıkışımızın kıvılcımını bekliyorlardı. Şam, sevinçten çılgına dönmüştü. Erkekler neşelenmek için tarbuşlarını* havaya fırlatıyor, kadınlar ise peçelerini yırtıyorlardı. Ev sahipleri önümüzden yola çiçekler, asmalar, halılar atıyorlar; eşleri de kahkahalarla bağırarak kafeslerin arasından eğilip bizi kokulu banyo köpükleriyle ıslatıyorlardı.

* Fes benzeri bir tür erkek başlığı. (ç.n)

Zavallı dervişler önümüzde ve arkamızda koşan uşaklarımız oldular, uluyor ve çılgınca kendilerini kesiyorlardı. Yerel bağırışların ve kadınların tiz çığlıklarının üzerine, "Faysal, Nâsır, Şükrü, Urens*" diye bağıran erkek seslerinin ölçülü gürültüsü geldi, burada başlayan, meydanlar boyunca, pazar boyunca, uzun sokaklardan Doğu kapısına, duvarın etrafından, Meydan'a geri dönen dalgalar halinde uzayan ve kalenin yanında etrafımızda bir bağırış duvarına dönüştü.

Bana Chauvél'in geldiğini söylediler; arabalarımız güney eteklerinde buluştu. Şehirdeki heyecanı ve yeni Hükümetimizin idari hizmetleri ertesi günden önce garanti edemeyeceğini, onun ve benim ihtiyaçlarımızı görüşmek üzere kendisini bekleyeceğimi anlattım. Bu arada kendimi kamu düzeninden sorumlu tutarak yalnızca adamlarını dışarıda tutması için yalvardım, çünkü bu gece şehirde altı yüz yıldır görülmemiş bir karnaval olacaktı ve şehrin misafirperverliği disiplinlerini bozabilirdi.

* Araplar Lawrence'ı "Urens" şeklinde telaffuz ettiklerinden Lawrence da bu telaffuzu aynen yazmış. (ç.n)

XXXVII. BÖLÜM

DERME ÇATMA HÜKÜMET

Abdülkadir'le kavga etmek için belediye binasına gizlice geri döndük: ama o yoktu. Ona, kardeşine ve Nâsır'a haber gönderdim; uyuduklarına dair sert bir cevap aldım. Ben de öyle yapmalıydım, ama bunun yerine dört ya da beşimiz şatafatlı salonda, ayakları müstehcen bir şekilde altın bir masanın etrafında kıvranan altın sandalyelerde oturmuş yemek yiyorduk.

Haberciye ne demek istediğimi açıkladım. Ortadan kayboldu ve birkaç dakika sonra Cezayirlilerin kuzenlerinden biri telaşla yanıma geldi ve yolda olduklarını söyledi. Bunun açık bir yalan olmasına rağmen iyi bir şey olduğunu, çünkü yarım saat içinde İngiliz birliklerini getirmiş ve onları dikkatle aramış olmam gerektiğini söyledim. Aceleyle kaçtı; Nuri El-Şağlân da sessizce ne yapmak istediğimi sordu.

Abdülkadir ve Muhammed Said'i görevden alacağımı ve Faysal gelene kadar yerlerine Şükrü'yü atayacağımı söyledim. Bunu nazik bir şekilde yaptım, zira Nâsır'ın duygularını incitmekten hoşlanmıyordum ve insanlar bana direnirse hiçbir gücüm de yoktu. İngilizlerin gelip gelmeyeceğini sordu. Kesinlikle gelecekler, diye cevap verdim; fakat üzüntüm, daha sonra gitmeyebilecekleriydi. Bir an düşündü ve "Bütün isteklerini yerine getirirsen Rualla'yı alırsın, hem de hemen" dedi. Yaşlı adam hiç beklemeden kabilesini toplamak için dışarı çıktı. Cezayirliler buluşmaya korumalarıyla ve gözleri kana susamış bir halde geldiler. Ne var ki yolda Nuri El-Şağlân'ın alçaltılmış kabile adamlarını, Nuri Said'i meydandaki müdavimleriyle ve içeride, ön odada uzanan pervasız muhafızlarımı gördüler. Oyunun bittiğini açıkça görüyorlardı: Yine de fırtınalı bir toplantıydı.

Faysal'ın vekili sıfatıyla Şam Sivil Hükümeti'nin lağvedildiğini ilan ettim ve Şükrü Paşa Eyyubi'yi Askeri Vali Vekili olarak atadım. Nuri Said, birliklerin komutanı; Azmi, Genel Komutan Yardımcısı; Cemil,

Kamu Güvenliği Şefi olacaktı. Muhammed Said sert bir cevapla beni Hıristiyan ve İngiliz olarak suçladı ve Nâsır'ı karşı koymaya çağırdı.

Zavallı Nâsır, boyunu aşan bu arkadaş kavgası karşısında sadece oturup perişan bir halde bakabildi. Abdülkadir ayağa fırladı ve bana galiz küfürler ederek kendini tutkunun beyaz ateşiyle şişirdi. Gerekçeleri dogmatik, mantıksız görünüyordu: Bu yüzden aldırış etmedim. Bu, onu daha da kızdırdı. Birden hançerini çekerek ileri atıldı.

Avde bir anda üzerine çullandı, yaşlı adam sabahın zincire vurulmuş öfkesiyle kıpır kıpırdı ve dövüşecek yer arıyordu. O anda koca parmaklarıyla birini parçalamak onun için cennet olabilirdi. Abdülkadir'in gözü korkmuştu ve Nuri El-Şağlân Rualla'nın benim olduğunu ve soru sorulmayacağını söyleyerek herkesi azarlayıp (o kadar ağır ve vahşi bir azardı ki) tartışmayı kapattı. Cezayirliler ayağa kalktılar ve büyük bir hiddetle salonu terk ettiler. Yakalanmaları ve kurşuna dizilmeleri gerektiğine inanıyordum; ama ne fesat çıkarma güçlerinden korkmaya ne de Araplara siyasetin bir parçası olarak caydırıcı cinayet örneği vermeye gücüm yetiyordu.

Çalışmaya başladık. Amacımız, isyanın coşkusunu ve fedakârlığını barış şartlarına dönüştürecek kadar geniş ve yerli temellere sahip bir Arap Hükümeti idi. Nüfusun isyan etmeyecek kadar sağlam olan ve yeni devletin sağlamlığı üzerine oturması gereken yüzde doksanını taşıyacak bir alt yapı üzerinde eski peygamber figürünü bir bakıma yaratmak zorundaydık.

İsyancılar, özellikle de başarılı isyancılar, zorunlu olarak kötü tebaalar ve daha kötü yöneticilerdi. Faysal'ın üzücü görevi, savaş arkadaşlarından kurtulmak ve onların yerine zamanında Türk Hükümeti için en yararlı olmuş olanları getirmek olacaktı. Nâsır, bunu hissedemeyecek kadar küçük bir siyaset filozofuydu. Nuri Said ve Nuri El-Şağlân ise yapılması gerekeni biliyordu.

Hızla çekirdek bir kadro topladılar ve bir ekip olarak hareket etmeye başladılar. Tarih bize adımların yeknesak olduğunu söylüyordu: Randevular, ofisler ve departman rutini. Önce polis. Bir komutan ve yardımcıları seçildi: Bölgeler tahsis edildi; geçici maaşlar, siparişler, üniforma, sorumluluklar. Makine çalışmaya başladı. Sonra su tedarikiyle ilgili bir şikâyet geldi. Kanal, ölü insan ve hayvanlarla doluydu. İşçi birlikleriyle birlikte bir müfettişlik bu sorunu çözdü. Acil durum yönetmelikleri hazırlandı.

Gün batmak üzereydi, dünya sokaklardaydı: Tam bir cümbüş. Elektrik santralini denetlemesi için bir mühendis seçtik ve o gece şehri aydınlatması için onu görevlendirdik. Sokak aydınlatmasının yeniden

başlaması barışın en önemli kanıtı olacaktı. Bu yapıldı ve zaferin ilk akşamındaki düzenin büyük bir kısmı bu ışıltılı sessizliğe aitti: Yeni polisimiz gayretliydi ve birçok mahallenin şeyhi devriyelere yardımcı oluyordu.

Sonra temizlik. Sokaklar, dağılmış ordunun enkazı, terk edilmiş arabalar, yükler, malzemeler ve cesetlerle doluydu. Türkler arasında tifüs, dizanteri ve pelagra* yaygındı ve yürüyüş hattı boyunca her gölgelikte ölmüş hasta bedenleri vardı. Nuri ilk iş olarak hastalıklı yolları ve açık alanları temizlemek için çöpçü ekipleri hazırladı ve doktorlarını hastanelere dağıttı, eğer bulunabilirse de ertesi gün ilaç ve yiyecek sözü verdi.

Ardından bir itfaiye ekibi. Yerel lokomotifler Almanlar tarafından parçalanmıştı ve ordu depoları hâlâ yanıyor, şehri tehlikeye atıyordu. Tamirciler çağrıldı ve eğitimli adamlar, alevlerin etrafını sarmak için aşağıya gönderildi. Sonra hapishaneler. Gardiyanlar ve mahkumlar birlikte ortadan kaybolmuştu. Şükrü, sivil, siyasi ve askeri aflar çıkararak bunu bir erdem şeklinde sundu. Vatandaşlar silahsızlandırılmalı ya da en azından tüfek taşımaktan caydırılmalıydı. Yapılacak şey bir bildiri yayınlamak ve ardından polislerin insanlara karşı güler yüzle yaklaşmasını sağlamaktı. Bu idare, bir fesat çıkmadan üç ya da dört gün içinde akıbetimizi belirleyecekti.

Yardım çalışmaları. Yoksullar günlerdir yarı aç durumdaydı. Ordu depolarındaki bayat yiyeceklerin dağıtımı ayarlandı. Bundan sonra general için yiyecek sağlanmalıydı. Şehir iki gün içinde açlıktan ölebilirdi: Şam'da hiç stok yoktu. Şayet güveni yeniden tesis eder, yolları emniyete alır ve Türklerin götürdüğü nakliye hayvanlarının yerine ele geçirilenlerden başkalarını koyarsak yakın köylerden geçici erzak temini kolaydı. İngilizler bunu paylaşmayacaktı. Ordu nakil araçları olarak kullandığımız kendi hayvanlarımızı elden çıkardık.

Bölgenin rutin işleyişi için demiryoluna ihtiyaç vardı. Makinistlerin, sürücülerin, itfaiyecilerin, dükkân sahiplerinin, trafik personelinin derhal bulunması ve yeniden görevlendirilmesi gerekiyordu. Sonra telgraflar: Kıdemsiz personel mevcuttu. Müdürler bulunmalı ve sistemi onarmak için hat görevlileri gönderilmeliydi. Posta bir ya da iki gün bekleyebilirdi, ama bizim ve İngilizlerin kalacak yer meselesi acildi. Ticaretin yeniden başlaması, dükkânların açılması ve bunların sonucu olan pazar ve tedavüle girebilir para birimi ihtiyaçları da öyleydi.

* Bir deri hastalığı. (ç.n)

Para birimi korkunçtu. Avustralyalılar kullanılan tek şey olan milyonlarca Türk banknotunu yağmalamış ve etrafa saçarak değersiz hale getirmişlerdi. Bir asker, atını üç dakika tutan bir gence beş yüz poundluk bir banknot vermişti. Young, Akabe altınlarımızın son kalıntılarıyla bu parayı güçlendirmek için elinden geleni yaptı, fakat yeni fiyatların sabitlenmesi gerekiyordu, ki bu da matbaayı gerektiriyordu. Ne var ki, matbaadan bir gazete basılması talep edildiğinde bu iş daha yeni halledilmişti. Ayrıca, Türk Hükümeti'nin mirasçıları olarak Araplar, mal ve mülk kayıtlarını tutmak zorundaydılar: Tabii ruhların kayıtlarıyla birlikte. Oysa eski kadrolar sevinç içinde tatil yapıyordu.

Henüz yarı açken karşılaştığımız talepler başımıza bela oldu. Chauvel'in yemi yoktu ve beslemesi gereken kırk bin atı vardı. Yem getirilmezse gidip arayacaktı ve yeni aydınlanan özgürlük bir kibrit çöpü gibi sönecekti. Suriye'nin durumu onun memnuniyetine bağlıydı; aksi takdirde kararlarında çok az merhamete rastlanabilirdi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yoğun bir akşamdı. Görevlerin (çoğu zaman aceleyle layık olmayan ellere) devredilmesi ve verimliliğin büyük ölçüde azaltılmasıyla görünürde bir sona ulaştık. Kibar Stirling, yetenekli Young ve seri Kirkbride, Arap subayların açık fikirliliğini en iyi şekilde desteklediler.

Amacımız donanımlı bir binadan ziyade bir cepheydi. İş, o kadar iyi yürütüldü ki, 4 Ekim'de Şam'dan ayrıldığımda Suriyeliler, savaşın harap ettiği işgal altındaki bir ülkede ve Müttefikler arasındaki önemli unsurların iradesine rağmen, yabancı tavsiyesi olmadan iki yıl sürecek olan *de facto* hükümetlerine sahip olmuşlardı.

Daha sonra odamda tek başıma oturmuş, günün çalkantılı anılarının izin verdiği ölçüde sağlam bir şekilde çalışıyor ve düşünüyordum ki, müezzinler nemli gecenin içinde, şölen kentinin ışıkları üzerinden yatsı ezanını okumaya başladılar. Bir tanesi, özel bir hoşlukla çınlayan sesiyle, yakınlardaki bir camiden pencereme doğru bağırdı. Kendimi istemeden de olsa onun sözlerini ayırt ederken buldum: "Allah en yücedir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun Peygamberi olduğuna şahitlik ederim. Haydi namaza; haydi kurtuluşa. Allah en yücedir: Allah'tan başka ilah yoktur."

Kapanışta sesini iki ton düşürerek neredeyse konuşma seviyesine indirdi ve usulca ekledi: "Ve O, bugün bize karşı çok iyi, ey Şam halkı." Herkes özgürlüğün bu ilk mükemmel gecesinde namaz çağrısına uymuş gibi göründüğünden, yaygara kesilmişti.

DİZİN

A
Aar (kuyuları) 26
Abdullah el-Deleymi 61
Abdullah el-Feyr, Şerif 251
Abdullah en-Nehabi 206
Abdurrahman 138, 170
Abdülaziz 320 (ayr. bkz. Aziz)
Abdülhamid, Sultan 37, 283
Abdülkadir el-Cezayiri, Emir 167
Abdülkerim, Şerif 42-3, 51, 57, 59-60
Abdülmuin, Şerif 231-2
Abtan, Şeyh 112, 212
Acac, Habr (havuzlar) 91
Aclun (tepeler) 311
Adhub, Şeyh 180, 182, 189, 198, 239-40, 279
Afule (yer) 279, 296, 307, 310
Ageyl (sınıf) 34, 39, 46, 53-4, 57, 60, 68-9, 80, 83, 90, 94-5, 106, 111, 207-8, 218, 220, 259, 281
Agida Tepeleri 49
Ahmed Tevfik Bey 65
Akabe (yer) 71-2, 75-6, 79, 110, 112-4, 117-9, 124-6, 128-9, 131, 133-8, 140-1, 143-5, 163, 166-7, 186, 204-6, 208-9, 226, 235-6, 249, 252-3, 255, 258-9, 262, 264, 271-3, 275, 279, 305, 340
Ali Ebu Fitne, Şeyh 99, 100
Ali İbnü'l-Hüseyin, Modigli 166, 178, 276, 278, 295
Ali Rıza Paşa 333
Allenby, General 74, 133-4, 136, 138, 163-6, 175, 179, 182, 191, 195, 198, 204-5, 207, 213, 235-7, 239-40, 242, 249-57, 270-3, 278-9, 287-8, 296, 298, 300, 304, 306-9, 312, 318, 332
Alman birlikleri 296-8, 313, 319, 322-3
Almanya 287
Amman (yer) 213, 222, 235-6, 239, 242-3, 255, 267-8, 275, 277-9, 281-2, 285, 287, 306-7, 312-4
Ammari (yer) 180, 269
Amra, Kusayr el 268
Amran (klan) 246
Aneze (kabile) 70, 323 (ayr. bkz. Rualla)
Arap Bülteni 42
Arap Hükümeti 56, 98, 338
"Arapların Kralı" 334
Arar, Tel (tepe) 214, 219, 282, 286-7, 290-1, 298, 311, 315
Ariş, El 130, 142
Asaf 143
Asi İbn Atiye, Şeyh 70
Atara (çoğul Atatir) 239
Ateybe (kabile) 26, 34, 39, 53, 69, 72, 226-7, 230
Atraş, Hüseyin el 335
Atraş, Sultan el 335
Avad (deve çobanı) 171-2, 176, 181, 188, 192
Avali (köy) 34

Avcâ (yer) 287
Avde Ebu Tayî, Şeyh 71, 75, 79, 102, 106, 279, 320, 335
Avustralyalıları, Chauvel'in 307, 332
Ayiş Vadisi 88
Ayma (yer) 219-20
Aynü'l-Beyda (pınar) 181
Aynü'l-Esad 280
Aziz 169, 277, 301

B
Baha (deve) 265, 324
Balkanlar 317
Barrow, General 306-7, 319, 323, 325-8
Bartholomew, General 253-5, 267, 279, 287, 306, 308, 332
Basra 76
Basta (yer) 229
Batra (yer) 118-20, 170-1, 204, 327
Bayr (yer) 112-4, 116, 133, 177, 179, 202, 210, 255, 263-5, 269, 275, 278
Bayr Vadisi 179, 269
Baysan (yer) 307, 310
Bayşa (köylüler) 45
Behçet Paşa 142
Bell, Gertrude 92, 133
Bender, Şeyh 261
Beni Ali (klan) 34
Beni Atiye (kabile) 70, 146, 259
Beni Eyüb (tepe) 27
Beni Hassan (kabile) 314
Beni Sahr (kabile) 112, 129, 166, 177-9, 187-90, 193, 197-8, 210-1, 239, 249-50, 275, 277, 306
Beydavi, Şerif Muhammed Ali el 51, 58-9, 64
Beyrut 100
Billi (kabile) 39, 53, 55, 73, 77, 79, 89
Bîr-i Abbas (yer) 35
Bir-i Derviş (yer) 26
Bir el-Emir (kuyu) 180
Bir'i el-Vaheydi (yer) (ayr. Vaheyda) 55, 57
Bir-İbn Hasani (yer) 28, 30
Bi'r-i Said (yer) 45, 49
Birüssebi 164, 165, 209, 211, 235, 237, 252
Bisayta (bölge) (ayr. Biseyte) 92-3
Bluntlar 92
Bols, General 164, 236, 249-50, 255, 306
Borton, Hava Tuğgenerali 307, 312
Boyle, Amiral 41, 49, 51, 55-7, 64-5, 69
Bray, Yüzbaşı 167
Brémond, Albay 168, 257
Brodie, Yüzbaşı 245-7, 262
Brooke, Onbaşı ("Stokes") 143
Bulgaristan 317
Bureyda (yer) 206
Burmester, Yüzbaşı, Kraliyet Donanması 132-3
Butum Vadisi 202
Buveyb (tepeler) 325
Buxton, Albay 152, 255, 258-9, 262-70, 275

C
Câ 204
Cafer Paşa 67, 212-3, 256, 271
Campbell, General Sir Walter 250-1
Cazi, Huveytât 71-2, 112, 114, 122, 214
Cedha (deve) 129-30, 149
Cefer, El 113-6, 122, 133, 167, 203, 210-2, 258, 260, 263, 275
Cemal Paşa, Ahmed 75, 200, 205, 240, 243, 320
Cemal Paşa, Mehmed 198
Cenin 307
Cerdun (yer) 241, 243, 253
Ceşa (vadi) 179, 269
Cevf (yer) 71, 203
Chauvel, General 250, 307, 319, 327-8, 333, 340
Chaytor, General 306-7, 312
Chetwode, General 134, 204, 236, 240
Cidde 11-2, 15, 18-22, 35, 41, 58, 72, 136-7, 207, 271

Ciyan el-Hunna 281
Cizil Vadisi 84
Cousse, Komutan 257
Cox, Binbaşı 55
Crocker, Yüzbaşı, Kraliyet Donanması 51
Croil, Yüzbaşı 204
Curf (yer) 210-1, 219
Cuveyrâ (yer) 119, 125-6, 133, 137-40, 144-5, 148, 169, 210, 212, 225-6, 242, 259-60, 262, 275
Cüheyne (kabile) 39, 43, 50-1, 53, 56, 58-61, 65, 70

Ç
Çanakkale 11, 297

D
Daba (yer) 72
Dalmeny, Lord 204
Dana (yer) 233
Daruşa (klan) 148
Davenport, Albay 77
Davud 85, 89, 94, 105, 181, 192, 201
Dawnay 134, 164, 205, 237, 242, 244-5, 247-9, 253, 255-6, 262, 270, 272, 278-9, 308
Deedes, Albay 67, 308
Delağa, (yer) 140
Deraa (yer) 89, 165, 178, 185, 188, 191, 200, 251, 253, 255-8, 272-4, 277-80, 282-3, 285-9, 291, 293-4, 296, 298, 303-4, 306, 310, 312-7, 319, 322-5, 327-8, 333
Devasir Vadisi 76
Dışişleri Bakanlığı 16
Diocletian ve Maximian altarı 269
Diraa Vadisi 86
Diyab, Şeyh (Tafile'nin) 212-4, 277
Dizad (yer) 187
Doğu Suriye 134
"domuz kemikleri" 293
Dorset Yeomanry 256
Doughty 8, 62
Dufferin 51, 133, 136
Dumaniye (klan) 116, 118, 119
Dürzi Dağı 71, 184, 194, 199, 256, 298, 311-2

E
Ebâ el-Lissan (yer) 114, 116-9, 121, 123, 125, 140-1, 171, 204, 225, 228, 236-7, 242, 251-3, 255, 270-2, 274-5, 277, 285, 306
Ebu Savana (yer) 185, 187, 191
Ebu Tageyga, Şeyh Ahmed 72
Ebu Tayî (klan) 71-2, 75-6, 79, 102, 104, 106, 111, 122, 137, 212, 242, 279, 320, 335
Ebu Tiyur, Şeyh Zayfallah 71
Ebu Ubeyde 134
Ebu Zereybat (yer) 56, 62-3, 65, 72
Edom 211, 213, 230
el-Cinz Vadisi 238, 240
el-Kur 82
Ennad 76, 112, 212, 214
Enver Paşa 67, 297
Eriha 205, 213, 236, 239, 249, 254, 278
Ermeniler 34, 221
Esad, Şeyh 179, 280
Esdraelon 307
Eşref (tekil Şerif) 60
Euryalus, H.M.S. 41, 135, 138
Evans, General 204
Evans, Yüzbaşı 306
Eyd, Şerif (kör) 146, 148-9, 162
Ezra (yer) 317
Ezrak (yer) 71, 167-8, 181, 184-5, 193, 199, 201-2, 204, 226, 240, 256, 258, 268-9, 272-7, 279-81, 289, 304, 306, 311-2, 315, 326-7

F
Fahd, Şeyh 180, 182, 185-7, 189-90, 198, 227, 239, 249, 251, 279
Fahri, Hamid 34-6, 53, 70, 213, 220, 248
Fahri Paşa 70, 213
Faiz el-Hüseyin 71
Falkenhayn, General 140
Faris, Şeyh 260, 279
"Fauzan" 232

Faysal, Emir 5, 11-2, 17-8, 22, 26, 28-36, 38-42, 44-59, 61-5, 67-73, 75, 77, 79-81, 86, 89, 107, 112, 133, 135-6, 138, 140, 149, 154, 161-2, 165-6, 168-9, 181-2, 195, 205, 207-8, 212-3, 226, 232, 234, 236, 240-2, 248, 251-3, 256, 258, 260-2, 265, 268, 271-4, 278-9, 281, 297, 306, 310-2, 318, 327, 332, 335-8
Fecr (yer) 86, 89-91
Feilding, Binbaşı Everard 135
Ferhan (köle) 162
Ferrac 84-5, 89, 94, 105, 170, 181, 192
Filistin Demiryolu 291
Fitenna (klan) 100
Fox, H.M.S. 55-6
Fura Vadisi 24
Fuveyla (yer) 116-8

G

Gadaf, Vadi 202, 266
Gadara (yer) 167
Garland, Binbaşı 49, 52, 70, 77
Gazale (deve) 110, 137, 149, 169, 259, 317
Gazze-Birüssebi hattı 164
Gor 222
Goslett, Yüzbaşı 75, 135, 140
Green, Er 275
Gregory, General 329-30
Gurkalar 278, 291, 311
Gutti (yer) 106

H

Habban (koy) 56, 64-5
Habr Acac 91
Hadi (tepe) 193, 263-4, 269
Hadra (yer) 124, 126
Haffaci, Şeyh 260-1, 279
Hafira Vadisi 170
Hail (yer) 206
Halep 29, 64, 76, 235, 253
Hâlet Ammar (yer) 154-6
Halid, Şeyh 168, 183, 185, 260, 279, 319, 323
Halid Vadisi 168, 183, 185
Halil, Şeyh 140
Hallâf, Şeyh 29-30
Hamd el-Arar, Şeyh 214, 219
Hamd Vadisi 62, 64
Hamid 143, 213, 220
Hamid Fahri Paşa 213
Hamra (yer) 29, 31-2, 36
Hamud 195, 197
Handley-Page 307-9, 311, 314
Harâne 268
Harb (kabile) 17, 22, 25, 36, 45-6, 53, 56
Hardinge, H.M.S. 55-6, 64-5, 137, 138
Haris 26, 166, 232, 251, 268
Haremeyn (Mukaddes Şehirler) 17
Hartum 41
Havarne (halk) 280
Havran 143, 166, 278, 280, 293, 302, 312, 315-7
Havva'nın Mezarı 20
Hayfa (yer) 165, 310
Hazaa, Şerif 244-7, 259
Hazin 197
Hedya 187
Hemme (yer) 167
Hermon, Dağ 189, 263
Hesa, Seyl (vadi) 213, 215, 217, 221, 223, 253, 255, 275
Hesa Vadisi 213
Hicaz Demiryolu 11, 17, 70, 78, 206, 267
Hicris (Faysal'ın kölesi) 47-9, 251
Hintlileri, Barrow'un 169, 189, 201, 240, 306
Hogarth, D.G. 67
Hornby, Yüzbaşı 75, 86, 245-6, 253, 278, 306
Hul (bölge) 90
Huleyl Vadisi 199
Humber, H.M.S. 142
Hunna, Ciyan el (yer) 281
Huveymil, Şeyh 155, 160
Huveytât 70-2, 76, 79-81, 83-4, 90-1, 93-4, 99-100, 103, 108-9, 111, 113-4, 121, 123-4, 129, 137-8, 143-4, 146, 148, 150, 161-2, 175, 178-9, 212, 227, 258, 318
Huzail 204

Hüseyin, Mekke'nin Büyük Şerifi (ve Kral) 10, 16, 20, 136, 271-3

I
Itm, Vadi 114, 126, 144, 169, 204, 258-9

İ
İbn Bani, Mifle Şeyhi 182
İbn Cad, Şeyh 125, 137
İbn Dahil, Abdullah 57, 70, 207
İbn Değevsir, Abdullah 80, 127
İbn Duğmi, Şeyh Dürzi 106, 260, 291
İbn Genc, Şeyh Salih 279
İbn Reşid, Emir 70, 206
İbn Suud, Emir 70, 206
İbn Zaal, Şeyh Avde 71-2
İç Su Taşımacılığı 131, 132
İfdeyn (yer) 280
İmam 47
İmaret 44
İmparatorluk Deve Birliği 255
İrbid 323
İsmailiye (yer) 132

J
Joyce, Albay 75, 135, 140, 204, 223, 237, 242, 244, 252, 263, 270-1, 274, 279-81, 283, 285, 289, 291, 298, 301-3, 305-6, 313
Junor, Teğmen 279, 289-91, 303, 305

K
Kaf (yer) 272
Kahire 8-11, 16, 27, 29, 38, 40-2, 67, 132-3, 139, 163, 237, 255, 270
Kasım Ebu Dumeyk, Şeyh 119
Kerek 213, 217, 221-2, 277
Kesira (yer) 124-6
Kıble, el (gazete) 271
Kirkbride, Teğmen 340
Kissir Köprüsü 267
Kisve (yer) 328, 330, 332, 333
Kral'ın Kuyusu 114, 122
Kraliyet Hava Kuvvetleri 6, 9, 254, 281-2, 307-8
Ksenofon 238
Kubri (yer) 132
Kudüs 134, 165, 195, 198, 204, 211, 213, 240, 250
Kuneytra (yer) 307
Kuntilla (yer) 141
Kur (yer) 82
Kurna (yer) 65
Kuveyt 206

L
Liathena (klan) 140
Linberry, Kaptan 55
Lloyd, Lord 67, 167, 169-70, 172-3, 175
Lurens Bey (="Lawrence") 241
Lynden Bell, General 133
Lyttleton, Binbaşı 131-2

M
Maan 70-1, 79, 113-4, 116-8, 120, 122-3, 137, 140-1, 143-4, 171, 187, 193, 211, 228, 235-7, 241-3, 248-9, 252-3, 256, 287, 306
Madiba (yer) 239, 278
Mafrak (yer) 187, 305, 312-5
Mahmud 82, 242, 301
Manya Dağı 329
Marshall, Binbaşı 206, 208, 226, 244, 259, 270, 274, 279, 306
Masruh (klan) 26
Maynard, Binbaşı 242
McMahon, Sir A. H. 10-1, 16, 38, 68
Mecid İbn Sultan, Şeyh 279
Medain Salih (yer) 77
Medine 11-2, 17-8, 26, 33-4, 36, 49, 53, 64, 70-3, 77-9, 81, 165-6, 187, 191, 207-8, 219, 237, 248, 275, 287
Mekke 11-2, 16-7, 20-1, 25, 36, 41, 48-9, 128, 136-7, 161, 179, 200, 207, 261, 271, 273-4
Meleager 167
Menefir (yer) 194
Menippus 167
Mercan 80
Merid Vadisi 28

Merzugi, El 115
Merzuk et-Tiheymi, Şeyh 46
Mesârih Vadisi 49, 54
Mesken (yer) 317, 319-20
Mestur, Şerif 145, 212, 219, 241
Mesture (yer) 24
Mesudiye (yer) 279, 307
Meydan (meydan) 336
Mezerib (yer) 189, 287-8, 290-2, 298, 301, 315, 319, 326
Michem, Şeyh 260
Middlesex Yeomanry 329
Mifle İbn Bani, Şeyh 182
Mireyga (yer) 122
Mitâb, Şeyh 212, 214, 218
Miteyr, Şeyh 181, 182
Mitle (tepeler) 130
Monreale 231
Muab 213, 249
Muazzam (yer) 77
Mufazzi 109
Muhafızım 295
Muhammed Ali Ebu Şerrain, Şerif 60
Muhammed el-Gâsıb 220
Muhammed ez-Zeylan, Şeyh 103, 108, 122, 137, 174, 248, 279, 335
Muhammed Said, Emir 333-4, 337-8
Muheymer 80
Muheysin (klan) 212-3
Muhsin, Şerif 26
Murphy, Teğmen 279, 281, 289
Murray, General Sir Archibald 67, 133, 165
Musa (Cüheyne) 59, 140
Musa Vadisi 140
Mustafa 25-6, 188, 192
Muşekref 158
Mutalka 212, 215, 218-9
Mutlak el-Aver 149
Muveylehe (yer) 72
Mücâbir 269, 276
Müdevvere (yer) 143-4, 150-2, 154-6, 161-2, 187, 226, 237, 242, 247-8, 255, 258, 262
Müslimiye (yer) 64
Müvekker (yer) 267-8

N

Nablus 287, 310
Nafi Bey 33, 35
Nahl Mübarek (yer) 43, 49-50
Naim (kabile) 319
Name (deve) 111
Nâsır, Şerif 64, 75, 80-1, 85, 89, 93, 96, 99-101, 103-4, 106-7, 110-1, 113, 115, 119, 121-4, 126-7, 133, 137-8, 166, 210-2, 249, 253, 255, 275-7, 292, 294-5, 297, 301-2, 305, 309, 313-6, 318-9, 324-30, 333-8
Nâsıra 279, 287, 293
Nebk (yer) 99-100, 260
Neced (yer) 258
Necid 22, 33, 46, 58, 206
Nefuz (bölge) 91-2
Nehl 130
Nesib el-Bekri 80
Neville, Teğmen 132
Nevvaf, Şeyh 72
Newcombe, Albay 55, 58-9, 62, 64, 70, 75, 77, 86, 166
Niyazi Bey 126
Novasera (klan) 129, 161
Nuri El-Şağlân, Emir 70, 72, 100, 106, 256, 258, 260, 272, 274, 276, 279-80, 306, 310-3, 315-7, 328-9, 333-4, 337-8
Nuri Paşa, Said 257

Ö

Ölü Deniz 179, 201, 205, 210, 212, 223, 236

P

Palgrave 92
Peake, Yüzbaşı 244-7, 253, 279-82, 287-9, 292, 305, 316
Peters, Teğmen 310-1
Petra 140, 211-2, 219, 327

Pisani, Yüzbaşı 243, 257, 272-3, 279, 286, 288, 290, 292, 298-9, 309, 313, 315, 319-20
Port Said 132

R

Rafa, Şeyh 167-8
Rahail 143, 199, 201-4, 213, 261
Rameyd 226-7, 230, 232
Rebiğ 17-8, 22-5, 32, 34-6, 57, 68, 75, 141, 187, 205
Recâ el-Huluvi 53
Rifaa (klan) 60
Rima (deve) 169
Rolls, Er 74, 245-6, 274, 284-5, 327-8
Rowan, Teğmen 269
Rualla (klan) 70-2, 106, 169, 256, 261, 272, 274, 278, 280, 286, 291, 298, 310, 312-3, 315, 319, 323, 329, 333, 337-8
Rum (yer) 146-7, 149-50, 161-3, 170-1, 203, 245, 255, 258-9, 327
Rum Vadisi 146, 162
Ruzva (tepe) 27

S

Saad 84-5, 277, 315, 317-9, 324-5, 328
Safra Vadisi 29-32, 45
Sağr, İbn Şalan 270
Salim 154, 157, 161-2
Salmond, General 141, 278-9, 307-9
Salt (yer) 236, 239-40, 249, 254, 279, 301
Sanders, General Liman von 293, 296
Saxe, Mareşal 78
Scott-Higgins, Yüzbaşı 279-80
Sebeyl 80
Selahaddin 134, 334
Selame, Dr. 270
Selâsuhvât 179, 202, 264, 269
Selhad, Dürzi Emiri 199-200
Semah (yer) 310
Semed (yer) 239, 249
Semna 60, 241-3
Senusi, Şeyh el 234, 256
Senusi Çölü 256
Serc 227, 230, 232
Serhan (kabile) 181-2
Shea, General 205, 240, 242
Siddons, Yüzbaşı 260, 262
Sina 24, 130, 132, 140, 211, 250
Sirhan suyu 98
Sirhan Vadisi 98, 114, 278, 280
Smith, Sir Ross 309-11
Smuts, General 74, 253
Snagge, Yüzbaşı 142-3
Stent, Yüzbaşı 141
Stirling, Albay 256, 259, 272-3, 279, 286, 313, 327-9, 333-4, 340
Storrs, Sir Ronald 12, 16-21, 67, 250
Stotzingen 60
Subh Dağı (tepe) 27
Sudan 33, 35, 41, 56, 60, 259
Sultan 260, 279, 283, 335
Sultan el-Atraş (Dürzi) 335
Suttam, Şeyh 260
Suva, H.M.S. 41, 52, 55
Süleyman 75
Sünni (mezhep) 136
Süveyş 5, 10-1, 17, 58, 129-33, 204, 249
Sykes, Sir Mark 16, 204

Ş

Şakir, Şerif 20, 72, 73
Şam, Tel (yer) 7, 29, 32, 53, 57, 71, 73-4, 83, 98, 165-6, 191-200, 209, 235-6, 244-7, 251, 253, 273, 275, 277-9, 282, 285-9, 292, 294, 296, 298, 300, 307, 310, 312, 314-5, 318-9, 327-8, 332-5, 337, 339-40
Şammar (kabile) 92
Şammar Dağı 92
Şat (yer) 131-2
Şedya (yer) 172, 173
Şehab 185-6, 189, 191, 293-4
Şerarat (kabile) 71

Şerm Habban 56
Şeyh Mesken (yer) 317, 319
Şeyh Saad (yer) 277, 315, 317-9, 324-5, 328
Şitar, Nağb el (geçit) 114, 125, 145, 225
Şubek 117, 211, 224, 227, 230-1, 278
Şuvah 171
Şükrü, Paşa el Eyyubi 333-7, 339

T
Tafas (köy) 22-30, 32, 319-20, 322, 324
Tafile (yer) 113, 205, 210, 212-3, 215-6, 222-3, 226, 232, 234, 275, 278, 285
Taif (yer) 16, 20, 44
Tayyibe (yer) 301-2, 304-5
Tebük (yer) 70-1, 226
Telâl el-Hareyzin 165
Tel Arar 282, 286-7, 290-1, 298, 315
Tel eş-Şebab (yer) 292, 326
Thorne, Süvari Eri 169-70, 172-3
Tihâme (bölge) 22, 24
Togatga (klan) 148
Trad, Şeyh 260, 279, 286, 323-4
Traill, Teğmen 311
Tul Kerem 307
Turra (yer) 191
Tuveyha (Avde'nin klanı Tayi'nin çoğul hali) 174
Türk Dördüncü Ordusu 298, 312
Türki 179-80, 198
Türk Yedinci Ordusu 319

U
Udruh 224, 229, 240
Uheyda 242, 253
Ula, El (yer) 166
Umtaiye 277, 280-2, 285, 298, 300-4, 307-9, 311, 314
"Urens" (="Lawrence") 336

Ü
Ümmü Kays (yer) 167, 185
Ümmü'l-Cemal (harabe) 194, 281
Ümmü Lec (yer) 55, 58, 251
Ürdün 78, 166, 205, 213, 235-6, 240, 250, 254, 256, 287, 298, 306-7
Üveys 54

V
Vasta (yer) 30-1
Vecih (Yenbu'nun yukarısında bir liman) 53, 55-7, 59, 63-5, 68, 70-7, 80-1, 86, 89, 91, 106-10, 113-4, 128, 132, 135-6, 141, 207, 270, 275
Vickery, Binbaşı 55-6
Vudeyha (deve) 226, 230-1, 233-4
Vuld Ali (klan) 329

W
Wade, Teğmen 247
Wemyss, Amiral Sir Rosslyn 41, 68, 132, 135
Wilson, Albay 15-6, 18, 21, 35, 53, 77, 136-7, 273
Wingate, General Sir Reginald 33, 41, 68, 76, 136
Winterton, Lord 275-7, 302, 305, 309, 313-4, 324
Wood, Yüzbaşı 167, 169-70, 181-2, 189-91
Wright, General 142

Y
Yafa Kapısı 204
Yahudiye 211
Yells, Çavuş ("Lewis") 143
Yenbu 27, 35, 40-5, 49-51, 53-5, 57, 60, 69, 71, 74, 132, 205, 227, 237
Yeni Zelandalıları, Chaytor'un 306
Yermük Köprüsü 200
Yermük Vadisi 166
Yolcu Kabul Ofisi, Süveyş 131
Young 18, 249-50, 252, 257, 263, 270, 272-3, 279, 286, 291, 293, 298, 309, 313, 317, 324, 340
Yusuf, Şeyh 58

Z

Zaal, Şeyh 71-2, 75, 93, 100-1, 108-9, 111-2, 120, 137-8, 149-52, 154-6, 160-1, 167-8, 174, 248, 251-2, 318
Zayfallah 71, 82-3, 114-5, 122
Zebn (klan) 177, 179-80, 249, 278-9
Zeki 80, 98-100, 106, 208-9, 222, 238, 259, 266, 321, 325
Zelebani (klan) 148
Zeraiye (deve) 169
Zeyd, Emir 12, 35-6, 45-6, 49, 212-7, 219-20, 223, 230, 232, 234-5, 241, 249, 253, 271, 285, 306
Zeytun (yer) 143
Zifran Geçidi 45
Zirve, Vadi 264
Zize (yer) 180
Zuveyda (klan) 148

Augustus John'un Çizimi

T. E. LAWRENCE

W. Roberts'ın Çizimi

SIR A. H. MCMAHON
Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri

Eric Kennington'ın Çizimi

SIR RONALD STORRS
Kudüs Valisi, Kıbrıs Valisi

Eric Kennington'ın Çizimi

TUĞAMİRAL W. E. D. BOYLE
Kıdemli Donanma Subayı, Kızıldeniz

Eric Kennington'ın Çizimi

ALBAY C. E. WILSON
Kraliyet Diplomatik Temsilcisi, Cidde

Augustus John'un Çizimi

D. G. HOGARTH

Eric Kennington'ın Çizimi

EMİR ŞAKİR

W. Roberts'ın Çizimi

ALBAY S. F. NEWCOMBE, R.E.

W. Roberts'ın Çizimi

GENERAL SIR REGINALD WINGATE
Serdar ve Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri

Cosmo Clark'ın Çizimi

STOKES GUN SINIFI AKABE'DE

W. Roberts'ın Çizimi

LORD LLOYD
Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri

Eric Kennington'ın Çizimi

ABDULLAH EZ-ZEKİ
Yazarın koruma ekip komutanı

Eric Kennington'ın Çizimi

SERC EL-ATEYBİ

Eric Kennington'ın Çizimi

CAFER PAŞA

Arap Kuzey Ordusu Komutanı, sonradan Irak Başbakanı

Augustus John'un Çizimi

MAJESTELERİ IRAK KRALI FAYSAL

S. Carline'ın Çizimi

FARA VADİSİ'NDE TÜRK RİCATI BOMBALANIYOR
İmparatorluk Savaş Müzesi'nin izniyle yapılan reprodüksiyon

1916'DA HİCAZ'A BİR İNGİLİZ GELİR VE ORTADOĞU'NUN SEYRİ DEĞİŞİR...

Thomas Edward Lawrence. Ortadoğu'nun 20. yüzyılına damga vuran isimlerden biri olan namıdiğer Arabistanlı Lawrence.

İngilizlerin 1916'da kurdukları Arap Bürosu'na atanan ve akabinde Mezopotamya ve Arabistan'da istihbarat görevleri icra eden Lawrence, nihayetinde Arap İsyanı sırasında Araplar ile İngilizler arasındaki irtibat subayı oldu. Bu görevlendirmenin ardından Ortadoğu bir daha asla eskisi gibi olmayacaktı.

Lawrence'ın 1919'da, dünyayı kasıp kavuran dehşetengiz savaşın hemen ardından sıcağı sıcağına kaleme aldığı *Çölde İsyan*, bir yandan bölgedeki hadiseleri akıcı şekilde aktarırken diğer yandan da önemli aktörlerin portrelerini çiziyor ve tarihseverlere canlı bir okuma deneyimi sunuyor.

- Sönmek üzere olan isyan ateşini nasıl harladı?
- Şerif Hüseyin'in oğullarıyla nasıl mülakatlar yaptı?
- Faysal'ın liderliğini neden daha uygun buldu?
- Bedevi kabileleri birleşmeye nasıl ikna etti?
- Hicaz'daki Osmanlı birliklerine saldırı stratejileri neydi?
- İsyan sırasında kullandıkları taktikler nelerdi?
- Kudüs ve Şam nasıl düştü?

Lawrence, bütün bu ve benzer soruların cevaplarını lafını esirgemeden veriyor. Arap coğrafyasının 4 asırlık Osmanlı idaresinden nasıl çıktığı, başta Cemal Paşa olmak üzere üst düzey Türk subayların isyanı bastırmak için ne gibi önlemler almaya çalıştıkları ve isyanın sonunda kurulan Arap hükümeti ve Lawrence'ın bu süreçte oynadığı roller de yine okurlara sunulan konular arasında.

Çölde İsyan, 20. yüzyılda Ortadoğu'da yaşananları, olayların merkezindeki kişiden dinleme imkânı sunuyor. Arap çöllerinin sıcaklarında kavrulurken kum fırtınalarında nefes nefese kalacağınız bu eser, Arap coğrafyasının girift ilişkiler ağını gözler önüne sererken, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu ve Arap Yarımadası üçgeninde yaşananları birinci ağızdan anlatıyor. *Çölde İsyan*'da Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'yu kaybedişini adım adım takip edeceksiniz.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-6989-56-6
9 786256 989566